

NORGES OFFICIELLE STATISTIK,

UDGIVEN I AARET 1866.

C. No. 4.

BERETNING

OM

SUNDHEDSTILSTANDEN OG MEDICINALFORHOLDENE I NORGE

I AARET 1864.

UDGIVEN AF

DEPARTEMENTET FOR DET INDRE.

(UN RESUMÉ SE TROUVE PAGE IV).

C. No. 4.

BERETNING

OM

SUNDHEDSTILSTANDEN OG MEDICINALFORHOLDENE I NORGE

1864.

UDGIVEN AF

DEPARTEMENTET FOR DET INDRE.

CHRISTIANIA.

TRYKT I DET STEENSKS BOGTRYKKERI.

—
1866.

I n d h o l d.

	Pag.
A. Almindelig Oversigt over Sundhedstilstanden og Medicinalforholdene i hele Riget i Aaret 1864. (Rapport général sur l'état sanitaire et médical en Norvège pendant l'année 1864)	V—XXI.
B. Beretninger for de enkelte civile Overøvrighedsdistrikter. (Rapports spéciaux pour les différentes Préfectures)	1—163.
I. Christiania By	1.
II. Akershus Amt	12.
III. Smaalenes Amt	20.
IV. Hedemarkens Amt	30.
V. Christians Amt	38.
VI. Buskeruds Amt	46.
VII. Jarlsberg og Laurvigs Amt	57.
VIII. Bratsbergs Amt	66.
IX. Nedenes og Raabygdelagets Amt	74.
X. Lister og Mandals Amt	81.
XI. Stavanger Amt	89.
XII. Søndre Bergenhus Amt	96.
XIII. Bergens By	105.
XIV. Nordre Bergenhus Amt	112.
XV. Romsdals Amt	119.
XVI. Søndre Trondhjems Amt	129.
XVII. Nordre Trondhjems Amt	138.
XVIII. Nordlands Amt	146.
XIX. Finmarkens Amt	156.
C. Oversigt over Husdyrenes vigtigste Sygdomme m. v. i 1864. (Compte rendu des maladies principales des animaux domestiques &c. pendant l'année 1864)	164.
D. Bilag	171—193.
I. Beretning om Christiania Sindssygeasyl i 1864, afgivet af den ved samme autoriserede Læge, P. Winge	171.
II. Sundhedsforskrifter for Kjøbstaden Fredrikshald, approberet ved Kongl. Resolution af 2den Juli 1864	173.
III. — - - Lillehammer, — - - - - 20de August 1864	176.
IV. — - - Drammen, — - - - - 29de Oktober 1864	177.
V. Om Sundhedsforholdene m. m. i indre Hardangers Lægedistrikt, af Distriktslæge Christies Medicinalberetning for 1864	180.
VI. Sundhedsforskrifter for Vanelvens Herred i Romsdals Amt, approberet ved Kongl. Resolution af 25de Juni 1864	182.
VII. — - Kjøbstaden Trondhjem, approberet ved Kongl. Resolution af 10de December 1864	183.
VIII. — - Kjøbstaden Levanger, — - - - - 2den November 1864	185.
IX. Om Levemaaden under Lofotfisket, af Distriktslæge Hansens Medicinalberetning	187.
X. Sundhedsforskrifter for Kjøbstaden Tromsø, approberet ved Kongl. Resolution af 20de Januar 1864	189.
XI. Om Levemaaden m. m. i Vadsø Lægedistrikt, af Distriktslæge I. C. Danchertsens Medicinalberetning for 1864	190.
XII. Om Husdyrrøgt og Husdyravl i Vos, af Dyrslæge Konows Beretning for 1864	191.
E. Tabeller.	
I. Fortegnelse over de i Norges almindelige Sygehuse behandlede Syge i 1864. (Tableau des malades traités dans les hôpitaux ordinaires de Norvège en 1864).	
II. Fortegnelse over de i Norges Sindssygeasyler behandlede Syge i 1864. (Tableau des malades traités dans les hospices d'aliénés de Norvège en 1864).	
III. Fortegnelse over de af Læger (og fra Sygehusene) anmeldte Dødsarsager i 1864. (Tableau des causes de la mortalité fournies par les médecins).	

Pendant l'année 1864 l'état sanitaire du Royaume a été meilleur que dans les trois années précédentes et doit être considéré, en général, comme satisfaisant. C'est surtout les contrées septentrionales et notamment le diocèse de Trondhjem, qui s'est distingué favorablement à cet égard. Parmi les maladies prédominantes de l'année il faut citer, au premier plan, la diphthérie, qui bien qu'elle a été encore très répandue, a pourtant notablement diminué de gravité et de fréquence, et la fièvre typhoïde, dont la fréquence a été, à peu de chose près, la même, mais dont la mortalité a été plus considérable que pour l'année précédente; la variole, aussi, s'est manifestée comme épidémie, mais a continué à rester, cette année, dans une proportion assez restreinte; la scarlatine qui, l'année précédente, était signalé comme maladie prédominante, a encore regné en épidémie et a gagné du terrain surtout dans la dernière moitié de l'année; les affections catarrhales et les pneumonies ont été plus nombreuses que d'habitude; la coqueluche s'est maintenue, à peu près, au niveau de l'année précédente.

En 1864 la mortalité a été moins forte que dans les trois années précédentes; calculée d'après la population présumée de la fin de l'année, soit 1701543 individus, elle a été de 17,4 sur 1000 (non compris les morts-nés; ceux-ci compris la mortalité a été de 18,8 sur 1000). Les nombres correspondants de l'année précédente étaient de 18,5 et de 19,6. Le nombre des décès a été de 29692, celui des morts-nés de 2213. Le nombre des naissances a dépassé celui des décès de 23466. Parmi 9163 décès dont les médecins ont indiqué la cause, les maladies suivantes en ont provoqué le plus grand nombre: la phthisie et les tubercules pulmonaires 1289, la diphthérie et le croup 794, la pneumonie 726, la fièvre typhoïde 672, la décrépitude 479, la méningite cérébrale 422, la scarlatine 421, les maladies cancéreuses 296, la bronchite aiguë 273, l'hydropisie 268, les convulsions 245, l'apoplexie cérébrale 228, la spédalskhed 193, la coqueluche 180. Par suite d'accidents malheureux ont encore péri 962 individus, dont la plupart se sont noyés.

Le nombre des hôpitaux était de 43; dans les 36 hôpitaux ordinaires il a été traité 7797 malades, parmi lesquels la mortalité a été 1 sur 12,4. Dans 8 hospices d'aliénés il a été traité 951 individus.

L'administration médicale du pays se trouvait divisée en 119 districts civils. — Le nombre total des médecins autorisés était de 354. — La vaccination a été pratiquée sur 51088 individus, soit par les médecins, soit par des aides-vaccinateurs, dont le nombre était de 635. Il y avait 524 sages-femmes examinées.

Le nombre des pharmacies était de 57.

A. Almindelig Oversigt

over Sundhedstilstanden og Medicinalforholdene i Riget for Aaret 1864.

Sundhedstilstanden maa i det Hele betegnes som ret tilfredsstillende og var bedre end i de nærmest foregaaende tre Aar; den var forøvrigt noget forskjellig i de forskjellige Dele af Riget. Af de enkelte Stifter var Sygeligheden ligesom i det foregaaende Aar mindst i Trondhjems Stift, og Sundhedstilstanden betegnes navnlig i søndre Trondhjems Amt som meget god; dernæst var Sundhedstilstanden forholdsvis bedst i Tromsø Stift, som i flere foregaaende Aar havde været stærkt hjemsegt af epidemiske Sygdomme. Mindre end i det foregaaende Aar var Sygeligheden ogsaa i Christianias og Bergens Stifter; vel danne enkelte Overøvrighedsdistrikter i det førstnævnte Stift, saasom Smaalenenes og Jarlsberg og Laurvigs Amt, i saa Henseende en Undtagelse, men fra de øvrige Amter betegnes Sundhedstilstanden i Almindelighed som ret gunstig, og fra Christiania By endog som ualmindelig god. Mindst tilfredsstillende var Sundhedstilstanden i Christiansands Stift. Sygeligheden var i det Hele noget større i første Halvaar om end ikke i nogen udtalt Grad; af Aarets vigtigste epidemiske Sygdomme havde Nervefeber, der optraadte omtrent med samme Hyppighed men med større Dødelighed end i det foregaaende Aar, noget større Udbredning i første Halvaar, ligesaa Diphtherit, som dog i heromhandlede Aar langt fra havde den betydelige Andel i Sygeligheden i Riget som i de nærmest foregaaende Aar; af Børnekopper forekom i første Halvaar flere mer og mindre udbredte Epidemier i de tre sydlige Stifter; Lungebetændelse og catarrhalske Sygdomme, begge ualmindelig hyppige, vare som sædvanligt mest udbredte i Vaarmaanederne. Af andre epidemiske Sygdomme, som forekom, greb derimod Kighoste og især Skarlagensfeber mest om sig i andet Halvaar. Af Kusma forekom en udbredt Epidemi igjennem hele Aarets Løb næsten i alle Egne af Riget.

Antallet af **Døde** i 1864, nemlig 29692, er mindre end i

de tre nærmest foregaaende Aar, i hvilke de Dødes Antal udgjorde resp. 31076, 32502 og 31493*), men forøvrigt større end i noget foregaaende Aar senere end 1809, da der døde 32486. Sammenlignet med Middeltallet af Døde i Femaaret 1856—60 viser Aaret 1864, som af nedenstaaende Tabel kan sees, en Forøgelse af de Dødes Antal med 13,94 pCt.; sammenlignet med det foregaaende Aar viser sig derimod en Formindskelse med 4,45 pCt., og i Sammenligning med Aaret 1862 en Formindskelse med 8,65 pCt. Nedenstaaende Tabel viser Antallet af Døde i de forskjellige Stifter i 1864 sammenlignet med det aarlige Middeltal af Døde i Femaaret 1856—1860, samt den procentvise Forøgelse af de Dødes Antal i de sidste 3 Aar i Forhold til Middeltallet af de Døde i det samme Femaar.

Stift.	Middeltal af Døde i Femaaret 1856—60.	Døde i 1864.	Forøgelse.	Procentvis Forøgelse i		
				1864.	1863.	1862.
Christiania	11349	13215	1866	16,44	21,53	26,63
Christiansand	4358	5153	795	18,24	13,35	3,78
Bergen	4146	4686	540	13,02	19,05	6,85
Trondhjem	3668	3786	118	3,21	10,03	36,56
Tromsø	2538	2852	314	12,37	32,43	4,26
Hele Riget	26059	29692	3633	13,94	19,25	24,72

Det vil af denne Tabel sees, at den største Forøgelse af de Dødes Antal i heromhandlede Aar i Sammenligning med Femaaret fandt Sted i Christiansands Stift og dernæst i Christiania Stift, en Forøgelse, som i førstnævnte Stift var større, i det sidstnævnte mindre end i begge foregaaende

*) De i foregaaende Beretninger meddelte Opgaver over Antallet af Døde i de tre foregaaende Aar have under Bearbejdelsen af Rigets Dødsstatistik i Anledning af den sidst afholdte Folketælling vist sig ikke at være ganske nøiagtige paa Grund af ufuldstændige Opgaver for et enkelt Provstis Vedkommende.

Aar; dernæst var Forøgelsen størst i Bergens Stift, men mindre end i det foregaaende Aar; i Tromsø Stift sees Forøgelsen at have været betydeligt mindre end i de to foregaaende Aar; den mindste Forøgelse i Sammenligning med Femaaret fandt Sted i Trondhjems Stift, i hvilket Antallet af Døde var mindre end i noget Aar senere end 1859. De omhandlede Dødelighedsforholde bero rimeligvis for en stor Del paa den forskellige Udbredning af de vigtigere i 1864 forekommende epidemiske Sygdomme nemlig Skarlagensfeber, Diphtherit, Nervefeber og Lungebetændelse, af hvilke især de tre sidstnævnte forårsagede et forholdsvis stort Antal af

de kjendte Dødsfald i Christiania og Christiansands Stifter. Sammenlignes Dødeligheden i de forskellige Aldersklasser i 1864 med en tidligere Aarrække, saa vil, ligesom i forrige og næstforegaaende Aar, et forholdsvis større Antal Dødsfald sees at have fundet Sted i Børnealderen; nedenstaaende Tabel viser, hvormange af 1000 Døde der falder paa de enkelte Aldersklasser gennemsnitlig for Tiaaret 1851—1860 og særskilt for Aaret 1864. Til lettere Oversigt er, hvor Overvægten i 1864 udgjør 1,0 eller derover, Tallene trykte med udhævede Typer.

	Hele Riget.		Christiania Stift.		Christiansands Stift.		Bergens Stift.		Trondhjems Stift.		Tromsø Stift.	
	Tiaaret 1851—60.	1864.	Tiaaret 1851—60.	1864.	Tiaaret 1851—60.	1864.	Tiaaret 1851—60.	1864.	Tiaaret 1851—60.	1864.	Tiaaret 1851—60.	1864.
Under 1 Aar	199,3	180,3	185,5	172,5	206,9	185,7	246,8	202,1	162,8	157,9	223,1	200,9
mell. 1-3 -	85,0	97,3	103,3	108,5	92,1	110,2	57,7	79,0	63,2	68,1	66,8	91,5
— 3-5 -	38,5	46,5	47,5	53,5	34,0	42,1	26,3	41,6	33,6	32,5	32,8	48,7
— 5-10 -	39,6	52,9	47,0	58,9	37,7	47,8	27,8	44,6	34,7	39,4	35,7	65,6
— 10-20 -	48,6	56,2	48,3	55,4	54,8	55,3	39,5	49,5	49,8	58,6	53,1	69,1
— 20-30 -	71,4	63,1	65,8	55,5	71,4	74,5	67,7	59,7	75,6	59,7	97,6	87,3
— 30-40 -	68,0	59,7	67,3	58,6	64,3	62,9	67,6	58,0	65,7	57,6	82,1	64,5
— 40-50 -	59,9	61,3	57,9	62,0	59,0	56,3	60,7	68,1	63,1	62,1	64,9	54,7
— 50-60 -	75,4	61,5	72,1	58,1	71,4	62,9	79,0	63,4	85,8	70,0	76,3	60,7
— 60-70 -	109,7	105,0	111,2	104,4	100,4	98,4	111,0	110,3	118,5	123,4	102,9	86,6
— 70-80 -	114,8	125,4	109,2	126,1	115,8	116,6	123,6	132,1	133,7	143,9	95,7	102,7
— 80-90 -	73,7	76,4	70,3	75,4	76,7	73,9	76,9	76,4	91,6	100,4	52,1	54,0
— 90-100 -	15,6	14,0	14,1	10,9	15,0	13,2	15,2	14,3	21,3	25,6	16,4	13,3
Over 100 Aar	0,5	0,4	0,5	0,2	0,5	0,2	0,2	0,9	0,6	0,8	0,5	0,4

Tabellen viser altsaa i det Hele en Forøgelse af de Dødes Antal i Sammenligning med Tiaaret i Aldersklasserne mellem 1 og 20 Aar, en Forøgelse, som dog langt fra er saa betydelig, som i de tre nærmest foregaaende Aar, ligesom en Forøgelse i heromhandlede Aar for enkelte Stifters som for hele Rigets Vedkommende ogsaa sees at træffe andre Aldersklasser. Forøgelsen af de Dødes Antal mellem 1 og 20 Aar var i 1864 størst i Tromsø Stift, dernæst i Bergens Stift; mindst var den i Trondhjems Stift.

De fleste Dødsfald indtraf i:

Januar 3340
Mai 2777
Marts 2761
April 2709
Februar 2602
Juni 2398

De færreste i:

September 1916
August 2112
Juli 2209
November 2222
December 2284
Oktober 2362

Sygdomskonstitutionen. Medens til alle Aarets Tider forskellige epidemiske Sygdomme med større og mindre Ud-

bredning herskede i de forskellige Dele af Riget, syntes nogen almindelig stationær Sygdomskonstitution ikke at gjøre sig gjældende; den betegnes fra de fleste Egne i saa Henseende som indifferent. Derimod viste den større eller mindre Hyppighed af forskellige Sygdomme til de enkelte Tider af Aaret den sædvanlige Vexlen af Sygdomskonstitutionen efter Aars-tiden; den havde saaledes i Vaarmaanederne en temmelig udtalt catarrhalsk-inflammatorisk, i Sommermaanederne, især i Rigets sydlige Egne, en gastrisk, i Høstmaanederne ialmindelighed en adynamisk Karakter.

Veiriget. Aarets Middeltemperatur var i det Hele lav. Efter en ikke synderlig streng Vinter fulgte et sent og kjøligt Foraar; Forsommeren var paa de fleste Steder varm og tør, Eftersommeren derimod kjølig og regnfuld, med temmelig streng Nattekulde i August; om Høsten var Veiret ustadigt, koldt og regnfuldt, og Vinter indfandt sig tidligt, med Sne, som blev liggende, allerede fra Begyndelsen eller Midten af Oktober, og i Rigets nordlige Egne endog i September. Paa

Grund af det ugunstige Veirlig gav Aarsvæxten mindre godt Udbytte; Aaret betegnes vel fra den sydlige Del af Riget som et Middelsaar, og Høhøsten slog overalt taalelig godt til, men meget Korn kom, især i de høiere Fjeldegne og i den nordlige Del af Landet, ikke til Modenhed eller frøs paa Ageren, og en stor Del Poteter bleve paa Grund af den tidligt indtrædende Vinter liggende i Jorden.

Nervfeber (Typhus) angreb omtrent det samme Antal Individuer, men foraarsagede et ikke ubetydeligt større Antal Dødsfald end i det foregaaende Aar; i det Hele var Antallet af opgivne Dødsfald større og Dødelighedsforholdet ugunstigere end i en Række af foregaaende Aar. Følgende Tabel viser Forholdet mellem Angrebne og Døde af Nerveber i de sidste 5 Aar:

	Angrebne.	Døde.	Døde af 100 Angrebne.
1864.	5685	672	11,82
1863.	5686	558	9,44
1862.	5169	532	10,29
1861.	4991	506	10,13
1860.	4871	492	10,10

Sammenlignes heromhandlede Aar med det foregaaende med Hensyn paa Nervfeberens Udbredning i de forskjellige Dele af Riget, viser sig en betydelig Aftagen af Sygdommens Hyppighed i Christiania By og Akershus Amt, som i flere foregaaende Aar havde leveret et forholdsvist stort Antal af de Angrebne; denne Forskjel er mest fremtrædende for Christiania Bys Vedkommende, hvor der angrebes 131 mod 646 i det foregaaende Aar. Derimod viser sig en betydelig Tiltagen af Sygdommens Hyppighed i Bergens By og søndre

Bergenhus Amt, en Tiltagen, som for en overveiende Del falder paa søndre Bergenhus Amt, hvor der angrebes heni mod det tredobbelte Antal Individuer mod i 1863. Større end i det foregaaende Aar er Antallet af anmeldte Tilfælde ogsaa i Hedemarkens, Christians, Buskeruds, Bratsbergs, Nedenæs og Raabygdelagets, Stavangers og nordre Trondhjems Amter; mindre, foruden i Christiania By og Akershus Amt, i Smaalenes, Lister og Mandals, nordre Bergenhus, Romsdals, søndre Trondhjems, Nordlands og Finmarkens Amter; i Jarlsberg og Laurvigs Amt var Antallet af anmeldte Tilfælde omtrent det samme i begge Aar.

Sygdommen viste sig i Regelen som Abdominaltyphus; fra enkelte Egne omtales mer og mindre udbredte Epidemier af Cerebraltypus; navnlig forekom i Kragerø Lægedistrikt med tilstødende Egne af Bratsbergs Amt en Epidem af sidstnævnte Sygdom, hvorom en Beretning med Oplysning om Smitteforholdene m. m. findes indført i Norsk Magazin for Lægevidenskaben, 19 B. Side 433.

Nedenstaaende Tabel giver en nøiere Oversigt over Nervfeberens Forekomst i de forskjellige Egne af Landet*):

*) Ligesom i foregaaende Beretninger maa det bemærkes, at en og anden Læge opgiver Dødsfald af Nervfeber, hvor der ikke har været anvendt Lægehjelp til den Syge, eller Døde uden det tilsvarende Antal Behandlede; under saadanne Omstændigheder har det, naar alle bekjendte Tilfælde skulde indtages i Tabellen, været nødvendigt at opføre de Dødes Antal uforandret ogsaa blandt de Angrebne. Den herved fremkomne Feil udjevnes for en Del derved, at paa den anden Side ikke alle Dødsfald blandt de Behandlede komme til Lægernes Kundskab, ligesom det ogsaa tør forudsættes, at mange af de anførte Tilfælde kun have været lette Abortivtilfælde. Paa det for hele Riget udregnede Dødelighedsforhold vil Feilen derfor neppe være af stor Indtjydelse, men vel for en Del ved Sammenligningen mellem de enkelte Amter.

Amt.	Folke- mængde ved Udgangen af 1855.	Angrebne.	Angrebne af 1000 Indvaa- nere.	Døde.	Døde af 100 An- grebne.	Lægedistrikt, Prestegjeld eller By, hvor Nervfeber især forekom.
Akershus med Christiania . . .	127770	335	2,6	41	12,2	Christiania 131 Angr. 17 Døde. Ullensakers Lægedistr. 78 Angr. 17 Døde.
Smaalene	84416	203	2,4	23	11,3	Fredrikstad 57 Angr. 9 Døde.
Hedemarken	101394	209	2,0	22	10,5	Hedemarkens Amtsfysikat 123 Angr. 10 Døde.
Christian	115149	318	2,7	43	13,5	Hadeland og Lands Distr. 74 Angr. 10 Døde. Søndre Valdres Distr 74 Angr. 7 Døde.
Buskerud	90343	306	3,3	38	12,4	Drammen 139 Angr. 15 Døde. Gols Prgld. 45 Angr. 7 Døde.
Jarlsberg og Laurvig	73223	161	2,2	29	18,0	Tønsberg og Omegn 55 Angr. 7 Døde.
Bratsberg	76546	446	5,8	44	9,8	Kragerø Lægedistr. 298 — 27 —
Nedenæs og Raabygdelaget . .	59112	218	3,6	35	16,0	Østre Nedenæs — 115 — 17 —
Lister og Mandal	67370	94	1,4	26	27,6	Christiansand — 45 — 13 —
Stavanger	91539	389	4,2	49	12,6	Søndre Ryfylke Dist. 128 — 23 —
Søndre Bergenhus med Bergen	129275	1157	8,9	122	10,5	Indre Nordhordlands Distr. 360 Angr. 38 Døde. Ytre Nordhordland 256 Angr. 17 Døde.
Nordre Bergenhus	81496	154	1,8	17	11,0	Bergens By 197 Angr. 32 Døde.
Romsdal	90283	328	3,6	30	9,1	Indre Nordmøres Distrikt 72 Angr. 7 Døde. Christiansund 50 Angr. 4 Døde.
Søndre Trondhjem	96318	281	2,9	32	11,4	Trondhjem 84 Angr. 9 Døde. Strinde Distr. 78 Angr. 6 Døde.
Nordre Trondhjem	73571	247	3,3	33	13,3	Stjørdals Distr. 73 Angr. 8 Døde. Midtre Indherreds Distr. 91 Angr. 12 Døde.
Nordland	77587	486	6,1	43	8,8	Alstahougs Distr. 100 Angr. 8 Døde. Østlofotens Distr. 84 Angr. 6 Døde.
Finmarken	54655	353	6,4	45	12,7	Altens Distr. 126 Angr. 16 Døde. Hammerfest By 56 Angr. 9 Døde. Vardø Distr. 52 Angr. 1 Død.
Hele Riget	1490047	5685	3,81	672	11,82	

Af de 672 Døde er Kjønnen angivet for 601, af hvilke 286 vare af Mand-, 315 af Kvindekjøn; Alder er angivet for 528, af hvilke vare:

under 1 Aar	2	fra 30 til 40 Aar	74
fra 1 til 5	— 12	- 40 - 50	— 59
- 5 - 10	— 44	- 50 - 60	— 36
- 10 - 15	— 31	- 60 - 70	— 35
- 15 - 20	— 74	- 70 - 80	— 18
- 20 - 30	— 140	- 80 - 90	— 3.

Af **Barselseber** (Febris puerperalis) opgives et større Antal Tilfælde end i de nærmest foregaaende Aar, nemlig 564, af hvilke 154 endte dødeligt (i det foregaaende Aar opgaves 444 Tilfælde med 143 Dødsfald, i 1862 359 Tilfælde med 123 Dødsfald). Sammenlignet med det foregaaende Aar sees et større Antal Tilfælde at være anmeldte fra samtlige Stifter med Undtagelse af Bergens Stift, hvor Antallet var omtrent det samme i begge Aar. Som Døde paa Barselseng er af Presterne opgivet 403 (i forrige Aar opgaves 410, i 1862: 369); deraf vare:

under 20 Aar	5	fra 40 til 50 Aar	79
fra 20 til 30	— 130	over 50 Aar	1
- 30 - 40	— 182	uden opgivet Alder	6.

Af 125, som ifølge Lægernes Opgaver døde af Barselseber, vare:

fra 15 til 20 Aar	4	fra 30 til 40 Aar	57
- 20 - 30	— 45	- 40 - 50	— 19

Fordelingen paa de enkelte Stifter af de ovenfor nævnte Opgaver var følgende:

Stift.	Efter Prestelisterne døde paa Barselseng.	Af Lægerne		Dødsprocent af de af Lægerne opgivne Tilfælde.
		opgivne Tilfælde af Barselseber.	indberettede Dødsfald af Barselseber.	
Christiania . . .	129	256	65	25,4
Christiansand .	82	99	23	23,2
Bergen	71	76	29	38,1
Trondhjem . . .	50	69	17	24,6
Tromsø	71	64	20	31,2
Hele Riget . . .	403	564	154	27,3

Af de Døde paa Barselseng indeholde Lægernes Beretninger i det Hele Oplysning om Dødsarsagen for 240; 154 døde af Barselseber, 15 af Barselkrampe, 1 af Mania puerperalis, 5 af Blødning under Fødselen, 2 af Blødning efter Fødselen, 3 af Bristning af Livmoderen, 1 af tilbageholdt Efterbyrd, 16 efter forskellige besværlige eller i anden Henseende uregelmæssige Fødsler fuldførte ved Kunsthjelp, 19 af forskellige andre af Fødsel og Barselseng antagelig uafhængige Sygdomme, og 24 døde uforløste; desuden sees af Pre-

stelisterne endnu 19 Fødende at være døde uforløste, om hvilke Lægernes Beretninger ingen Oplysning indeholde, saaat Antallet af Døde uforløste ialt bliver 43, hvoraf

i Akershus Amt	1	i søndre Bergenhus Amt	11
i Smaalenenes Amt	2	i nordre — —	4
i Hedemarkens —	3	i Romsdals —	3
i Christians —	1	i søndre Trondhjems —	3
i Buskeruds —	3	i nordre — —	3
i Nedenæs og Raabygdelagets Amt	2	i Nordlands —	1
i Lister og Mand. Amt	1	i Finmarkens —	2
i Stavangers —	3.		

Af de døde uforløste, om hvilke Lægernes Beretninger indeholde nærmere Oplysninger, og til hvilke Læge i de fleste Tilfælde blev tilkaldt men saa sent at Konens Død indtraf før eller umiddelbart efter hans Ankomst, haves Opgave over Dødsarsagen hos 13; af disse opgives 5 at være døde af Blødning, 2 paa Grund af forsømt Tværleie, 2 af Bristning af Livmoderen, 1 af Barselkrampe, 1 af Apoplexi, 1 af Lungeemboli og 1 døde uden at blive forløst med anden Tvilling under en Tvillingfødsel.

Børnekopper (Variolæ), som i Slutningen af det foregaaende Aar var indført til Asker med en der hjemmehørende Sømand, der var ankommen med Skib fra England, udbredte sig fra Begyndelsen af heromhandlede Aar, foruden i Askers og Bærums Herreder, til Christiania By med tilstødende Dele af Akers Herred samt til Drammen og Omegn og til Ringerike. Ved en Sømand, som var ankommen med det samme Skib og var reist til sit Hjem i Nøtterø Sogn ved Tønsberg, indførtes Sygdommen ogsaa hid paa samme Tid som til Asker, og en mindre Epidemii paafølgte, som hovedsagelig holdt sig til det nævnte Sogn. Fra de ovennævnte angrebne Steder spredte Sygdommen sig ud til enkelte andre af de tilstødende Egne uden dog at antage epidemisk Udbredning, idet virksomme Foranstaltninger fra Sundhedskommissionernes Side gjerne hindrede Sygdommens videre Overførelse fra det først angrebne Individ eller det først angrebne Hus. Derimod viste sig under Vaarsildfisket enkelte Koppertilfælde først i søndre, siden i nordre Fiskedistrikt og herfra blev Sygdommen, hovedsagelig ved hjemvendende Fiskere, ført til disses Hjemsteder og antog epidemisk Udbredning i Flekkefjords og Lyngdals Lægedistrikter i Lister og Mandals Amt, over næsten hele Stavangers Amt samt en stor Del af søndre Bergenhus Amt; i nordre Bergenhus Amt holdt Sygdommen sig fornemmelig til Kins Lægedistrikt, og udbred her først paa Logisfartøier, hvor der opholdt sig Fiskere, som vare ankomne fra Farsund og Flekkefjord. Sygdommens epidemiske Forekomst indskrænkede sig til første Halvdel af Aaret paa samtlige smittede Steder med Undtagelse af Christiania By, hvor

den stadigt men langsomt tiltog i Hyppighed ligetil Slutningen af Aaret og af og til ogsaa spredtes ud over Landdistrikterne. I Smaalenenes Amt fandt der i Slutningen af Aaret enkelte Gange ny Indførsel Sted, saaledes en Gang fra Kjøbenhavn og en Gang fra Sverige, men Sygdommens videre Udbredning blev strax hindret. Ialt opgives:

fra Christiania By	122	Angrebne, hvoraf 10 døde,	
- Akershus Amt	71	— — 3 —	
- Smaalenenes —	11	— — 1 —	
- Hedemarkens Amt	3	— — — —	
- Buskeruds —	35	— — 1 —	
- Jarlsberg og Laurvigs Amt	52	— — — —	
- Bratsbergs Amt	3	— — — —	
- Nedenæs og Raabygdela-			
gets Amt	6	— — — —	
- Lister og Mandals Amt .	44	— — 6 —	
- Stavangers Amt	293	— — 30 —	
- søndre Bergenhus Amt .	56	— — 6 —	
- Bergens By	4	— — 1 —	
- nordre Bergenhus Amt . .	55	— — 7 —	
- — Trondhjems — . .	2	— — 2 —	

tilsammen 757 Angrebne, hvoraf 67 døde.

Af 65 Døde vare 34 af Mand-, 31 af Kvindekjøn; af 58 vare:

under 1 Aar	6	fra 30 til 40 Aar	7
fra 1 til 5 —	12	- 40 - 50 —	8
- 10 - 15 —	2	- 50 - 60 —	5
- 15 - 20 —	2	- 60 - 70 —	2
- 20 - 30 —	13	- 70 - 80 —	1.

I forrige Aar kjendtes 71 Tilfælde af Kopper med 6 Dødsfald.

Vandkopper (Varicellæ) omtales fra samtlige Overøvrighedsdistrikter og forekom til alle Tider af Aaret; de fleste Tilfælde kom under Behandling i Christiania og Bergen. Ialt opgives 4 Dødsfald af denne Sygdom paa et Antal af 1019 Behandlede; den nærmeste Dødsårsag er opgivet for 2, nemlig Lungebetændelse hos 1, kapillær Bronchit hos 1. Af de 4 Døde vare 2 af hvert Kjøen; under 1 Aar var 2, 1 til 5 Aar 1 og 5 til 10 Aar 1.

Skarlagensfeber (Scarlatina), der ved Aarets Begyndelse havde epidemisk Udbredning i mange Egne, især i den sønden- og vestenfjeldske Del af Landet, aftog i Hyppighed i første Halvaar, men tiltog igjen temmelig betydeligt udover Høsten lige til Aarets Slutning, idet Sygdommen udbredte sig til Egne, som hidtil havde været forskaanet for Epidemien, fornemmelig i det Nordenfjeldske. Lægerne have opgivet:

i Christiania By	28	Behandlede, hvoraf 1 Døde,	
i Akershus Amt	33	— — 9 —	
i Smaalenenes —	62	— — 3 —	
i Hedemarkens —	143	— — 23 —	
i Christians —	145	— — 20 —	
i Buskeruds —	56	— — 12 —	
i Jarlsberg og Laurvigs Amt	139	— — 17 —	
i Bratsbergs Amt	2	— — — —	
i Nedenæs og Raabygdela-			
gets Amt	16	— — 2 —	
i Lister og Mandals Amt	218	— — 20 —	
i Stavangers —	93	— — 14 —	
i søndre Bergenhus —	109	— — 13 —	
i Bergens By	87	— — 11 —	
i nordre Bergenhus Amt .	129	— — 33 —	
i Romsdals — .	172	— — 24 —	
i søndre Trondhjems — .	417	— — 55 —	
i nordre — — .	109	— — 12 —	
i Nordlands — .	239	— — 19 —	
i Finmarkens — .	304	— — 41 —	

tilsammen 2501 Behandlede, hvoraf 329 Døde.

Desuden opgives af Dødsfald uden det tilsvarende Antal Angrebne:

fra Hedemarkens Amt	10	fra nordre Bergenhus Amt	9
- Christians —	1	- søndre Trondhjems —	14
- Buskeruds —	12	- nordre — —	8
- Jarlsberg og Laur-			
vigs Amt	4	- Nordlands —	11
- Bergens By	2	- Finmarkens —	21

og af disse tilsammen 92 Døde havde 65 ikke været under Lægebehandling. Det samlede Antal kjendte Dødsfald af Skarlagensfeber bliver altsaa 421. (I forrige Aar opgaves 1185 behandlede Tilfælde, hvoraf 167 endte dødeligt, og ialt 243 Dødsfald). Ligesom i det foregaaende Aar var Sygdommen ofte forbunden med Diphtherit samt med Svulst i Kjertlerne paa Halsen med Tilbøielighed til Abscesdannelse; i heromhandlede Aar omtales fra flere Steder ogsaa Hjernetilfælde som en hyppig Komplikation, og Vatersot var en almindelig Eftersygdom, der ofte foraarsagede den dødelige Udgang. For 113 Døde haves Opgave over den sekundære Dødsårsag; denne var Diphtherit og Croup hos 41, Vatersot hos 34, Hjernetilfælde og Konvulsioner hos 18, Absces paa Halsen hos 6, Lungebetændelse og kapillær Bronchit hos 6, Gangræn og Noma hos 4, Lungeoedem hos 2, Hydrothorax og Blodbrækning, hver hos 1. Af de Døde er Kjøen opgivet for 318, hvoraf 168 vare af Mand-, 150 af Kvindekjøen; Alder er opgivet for 332, hvoraf vare:

under 1 Aar	22	fra 10 til 15 Aar	22
fra 1 til 5 —	166	- 15 - 20 —	8
- 5 - 10 —	108	- 20 - 30 —	6.

Af **Mæslinger** (Morbilli) forekom spredte Tilfælde hist og her, især i første Halvaar; kun i enkelte Lægedistrikter i nordre Bergenhus Amt havde Sygdommen nogen epidemisk Udbredning i sidste Halvaar (40 Tilfælde kom ialt under Lægebehandling her), og til Kragerø Lægedistrikt indbragtes den i de sidste Dage af Aaret med en Skibsdreng, der ankom fra England, og inden Aarets Udgang vare 6 Personer angrebne, hvoraf 1 døde. Som døde af Mæslinger opgives 10, hvoraf 2 i Christiania, 1 i Bratsbergs, 4 i Nedenæs og Raabygdelagets, 1 i Nordlands og 2 i Finmarkens Amt. Af de Døde vare 5 af hvert Kjøen; 1 under 1 Aar, 7 mellem 1 og 5 Aar, 1 mellem 5 og 10 Aar og 1 mellem 20 og 30 Aar.

Kighoste (Tussis convulsiva) omtales fra samtlige Overøvrighedsdistrikter med Undtagelse af nordre Trondhjems Amt. I Christiania Stift var Sygdommen mest udbredt i Smaalenenes og Jarlsberg og Laurvigs Amter samt i Landfysikatet og Sandshvers Distrikt af Buskeruds Amt; i Christiansands Stift holdt den sig for det meste til begge de nede-næsiske Lægedistrikter i Nedenæs og Raabygdelagets Amt, samt til Mandals og den ydre Del af Lyngdals Distrikt i Lister og Mandals Amt (i det foregaaende Aar havde en udbredt og temmelig ondartet Epidemii hersket i de indre Dele af begge de sidstnævnte Amter fornemmelig i Evje og Sætersdalens Distrikter samt i Hegebostad Prestegjeld af Lyngdals Distrikt). Mest almindelig var Sygdommen udbredt i Bergens Stift, fornemmelig i søndre Bergenhus Amt og Bergens By; i Trondhjems Stift forekom den især i begge de romsdalske Lægedistrikter samt enkelte Distrikter i søndre Trondhjems Amt; fra Nordlands Amt omtales kun enkelte Tilfælde fra Vesteraalen, og i Finmarkens Amt forekom endel Tilfælde i Begyndelsen af Aaret, som Fortsættelse af Epidemien i det foregaaende Aar, i Tromsøs, Lyngens og Hammerfest Distrikter. Lægerne have tilsammen opgivet 2442 behandlede Tilfælde af Kighoste, hvoraf 132 endte dødeligt og desuden 48 Dødsfald uden tilsvarende Antal Angrebne, ialt altsaa 180 Dødsfald eller nøiagtig det samme Antal som i det foregaaende Aar; i de forskjellige Overøvrighedsdistrikter var Antallet af opgivne Døde følgende:

Christiania By	2	Lister og Mandals Amt	9
Akershus Amt	1	Stavangers	— 3
Smaalenenes	28	Søndre Bergenhus	— 23
Hedemarkens—	1	Bergens By	38
Christians	— 4	Nordre Bergenhus Amt	1
Buskeruds	— 23	Romsdals	— 3
Jarlsberg og Laur-			
vigs Amt	11	Søndre Trondhjems—	5
Bratsbergs	— 5	Finmarkens	— 7.
Nedenæs og Raabyg-			
delagets Amt	16		

Den sekundære Dødsarsag er opgivet for 79 Døde saaledes: Lungebetændelse og kapillær Bronchit 44, Hjernebetændelse og Konvulsioner 29, Diarrhoe 3, Lungesvindstot 2, Diphtherit 1. Kjønnen er opgivet for 157 Døde, af hvilke 62 vare af Mand-, 95 af Kvindekjøen; Alder for 153, hvoraf vare:

under 1 Aar	68	fra 5 til 10 Aar	9
fra 1 til 5 —	75	- 10 - 15 —	1.

Diphtherisk Svælgbetændelse (Diphtheritis faucium) forekom i samtlige Overøvrighedsdistrikter, men i flere kun sporadisk og i de fleste med epidemisk Udbredning kun paa et mindre, begrændset Omraade; i det Hele havde Sygdommen paa meget nær ikke den fremragende Andel i Landets Sygelighedsforholde og Dødelighed som i flere af de nærmest foregaaende Aar. Med Hensyn til dens Udbredning i de forskjellige Stifter sees Christiansands Stift ligesom tidligere at være bleven mest forskaanet og det i end høiere Grad end i det foregaaende Aar; den største Formindskelse af de Angrebnes og Dødes Antal sammenlignet med det foregaaende Aar viser sig i Bergens Stift, dernæst i Tromsø Stift, men ogsaa i Christianias og Trondhjems Stifter var Antallet af Angrebne og Døde ikke ubetydeligt mindre end i det foregaaende Aar. Slaaes diphtherisk Svælgbetændelse og Strubehoste sammen, findes i Lægernes Beretninger Opgave over 794 Dødsfald af begge Sygdomme, medens det opgivne Antal Aaret iforveien udgjorde 1189, i 1862 1834. Forholdet til samtlige af Lægerne opgivne Dødsarsager, saavel for de enkelte Stifter som for det hele Rige i de sidste 5 Aar, i hvilken Tid Diphtherit især har haft almindelig epidemisk Udbredning i Landet, vil sees af følgende Tabel:

Stift.	1864.			1863.			1862.			1861.			1860.		
	Opgivne Dødsfald af Diphtherit og Strubehoste.	Samtlige opgivne Døds-aarsager.	Procentforhold.	Opgivne Dødsfald af Diphtherit og Strubehoste.	Samtlige opgivne Døds-aarsager.	Procentforhold.	Opgivne Dødsfald af Diphtherit og Strubehoste.	Samtlige opgivne Døds-aarsager.	Procentforhold.	Opgivne Dødsfald af Diphtherit og Strubehoste.	Samtlige opgivne Døds-aarsager.	Procentforhold.	Opgivne Dødsfald af Diphtherit og Strubehoste.	Samtlige opgivne Døds-aarsager.	Procentforhold.
Christiania . .	470	4436	10,6	683	4678	14,6	795	5075	15,7	485	4256	11,3	261	3166	8,2
Christiansand .	71	1487	4,8	75	1231	6,1	72	1030	7,0	51	1070	4,7	35	1022	3,4
Bergen	100	1474	6,8	201	1473	13,6	265	1361	19,4	89	1479	6,0	39	964	4,0
Trondhjem . .	88	1112	7,9	116	1051	11,0	255	1364	18,7	424	1200	35,3	243	899	27,0
Tromsø	65	654	9,9	114	661	17,2	447	947	47,1	513	933	55,0	120	496	24,0
Hele Riget . .	794	9163	8,6	1189	9094	13,1	1834	9777	18,7	1562	8938	17,4	698	6547	10,7

Fra de forskellige Overøvrighedsdistrikter haves følgende Opgaver over Angrebne og Døde:

	Antal Angrebne, der ere opgivne af Læger.	Døde af de opgivne Angrebne.	Antal af opgivne Døde uden Opgave over det tilsvarende Antal Behandlede.	Sum af de opgivne Døde.
Christiania By	194	32	-	32
Akershus Amt	334	61	-	61
Smaalenenes -	647	118	2	120
Hedemarkens -	595	61	4	65
Christians -	210	32	5	37
Buskeruds -	324	49	30	79
Jarlsberg og Laurvigs Amt .	249	37	15	52
Bratsbergs -	126	45	4	49
Nedenæs og Raabygdelagets Amt	153	22	1	23
Lister og Mandals -	27	3	7	10
Stavangers -	42	13	-	13
Søndre Bergenhus -	99	17	-	17
Bergens By	105	28	3	31
Nordre Bergenhus Amt	34	7	1	8
Romsdals -	266	45	9	54
Søndre Trondhjems -	271	22	15	37
Nordre -	211	41	-	41
Nordlands -	172	19	8	27
Finmarkens -	158	16	22	38
Hele Riget	4217	668	126	794

De Angrebne, der ere komne til Lægernes Kundskab, ere ligesom forhen behandlede enten af Lægerne selv eller deres Medhjelpere; for disse Angrebne viser Dødeligheden sig at have været 15,8 pCt. eller 1 af 6,3. I det foregaaende Aar var Forholdet 13,6 pCt. eller 1 af 7,3, i 1862 17,8 pCt. eller 1 af 5,6; den større Dødsprocent af de opgivne Angrebne i heromhandlede Aar i Sammenligning med det foregaaende beror sandsynligvis ikke paa, at Sygdommen har været mere ondartet, men derpaa at et forholdsvis større Antal især af de lettere Tilfælde, siden Sygdommen og dens Behandlingsmaade er bleven mere kjendt af Almuen, i mange Egne ere behandlede af den Syges Omgivelser uden at komme til Lægernes Kundskab; næsten alle Beretninger stemme ogsaa overens i, at Sygdommen var af en mildere Karakter end tilforn. Efter et Dødelighedsforhold af 15,8 pCt. vilde for-

øvrigt ovennævnte 794 Dødsfald svare til et Antal af 5012 Angrebne.

Sygdommens Forekomst til de forskellige Tider af Aaret var omtrent den samme over hele Landet; ligesom i det foregaaende Aar var den hyppigst i Aarets første tre Maaneder, aftog udover Sommeren og Høsten men tiltog igjen ikke ubetydeligt i 4de Kvartal; af 3747 fra alle Egne af Landet opgivne Tilfælde falde 1191 paa 1ste Kvartal, 800 paa 2det, 761 paa 3die og 995 paa 4de.

Kønnet er opgivet for 644 Døde, hvoraf 343 vare af Mand-, 301 af Kvindekjen; Alder for 550, af hvilke vare:

under 1 Aar	40	fra 20 til 30 Aar	10
fra 1 til 5	306	30	40
5	148	50	60
10	30	60	70
15	8	70	80

Af **Kusma** (Parotitis) forekom en almindelig udbredt Epidemi over den største Del af Landet; mest udbredt var Sygdommen i Christiania Stift, hvor den ialmindelighed var hyppigst i første Halvaar som Fortsættelse af Epidemien i det foregaaende Aar, samt i Trondhjems og Tromsø Stifter, hvor den paa de fleste Steder tiltog i Udbredning i andet Halvaar. Da et forholdsvis lidet Antal af de Angrebne udenfor Byerne kom under Lægernes Behandling, haves ingen Opgave, der endog tilnærmelsesvis kan give et Udtryk for Sygdommens Udbredning og Hyppighed. Beretningerne fra de fleste Overøvrighedsdistrikter omtale Metastaser til andre Dele som usædvanlig hyppige under nærværende Epidemi, oftest til Testes, i ikke faa Tilfælde til Hjernen, og i enkelte Tilfælde til Ovarierne og Mammæ. Af 202 behandlede Tilfælde, for hvilke Opgaver i saa Henseende er meddelt, forekom Metastaser hos 35, hvoraf hos 33 til Testes, hos 2 til Hjernen. Som Dødsarsag opgives Kusma hos 1, paa Grund af Metastase til Hjernen.

Catarrhalske Sygdomme vare ligesom i det foregaaende Aar, og i end høiere Grad, usædvanlig hyppige over hele Landet, især i første Halvaar. Fra mange af Landdistrikterne især i de indre Dele af Landet, omtales Epidemier af In-

fluenza, som herskede fra Aarets Begyndelse og udover Vaaren og Forsommeren; som Steder, hvor Epidemier af denne Beskaffenhed forekom, nævnes fornemmelig Ullensaker og Follo Lægedistrikter i Akershus Amt, Hallingdals og Sandshvers Distrikter i Buskeruds Amt, Amtsfysikatet og Trysils Distrikter i Hedemarkens Amt, Laurdals Distrikt i Bratsbergs Amt, de indre Prestegjelde af Mandals og Lyngdals Distrikter i Lister og Mandals Amt, samt Malangens og Vadsø Distrikter i Finmarkens Amt. Akut Bronchit er ialt opgivet som Dødsårsag hos 273, nemlig 172 i Christianias, 35 i Christiansands, 20 i Bergens, 33 i Trondhjems og 13 i Tromsø Stift. Kjønnen er angivet for 251 af de Døde, hvoraf 128 vare af Mand-, 123 af Kvindekjøn; Alder for 240, af hvilke vare:

	under 1 Aar	105	fra 40 til 50 Aar	7
fra 1 til 5	-	87	- 50 - 60	- 4
- 5 - 10	-	6	- 60 - 70	- 9
- 15 - 20	-	2	- 70 - 80	- 13
- 20 - 30	-	1	- 80 - 90	- 4-
- 30 - 40	-	2		

Af **Lungebetændelse** (Pneumonia) opgives et større Antal behandlede Tilfælde end i flere af de foregaaende Aar; der anmeldtes nemlig:

i 1857 af 136 Læger tilsammen	2686	Tilfælde
i 1858 - 156	—	2736
i 1859 - 176	—	2842
i 1860 - 199	—	2714
i 1861 - 214	—	3627
i 1862 - 227	—	5007
i 1863 - 227	—	4872
i 1864 - 270	—	5356

eller gennemsnitlig af hver Læge:

i 1857 omtrent 20 Tilfælde,	i 1861 omtrent 17 Tilfælde,
i 1858 — 17 —	i 1862 — 22 —
i 1859 — 16 —	i 1863 — 21 —
i 1860 — 14 —	i 1864 — 20 —

I de enkelte Stifter var Forholdet i 1864 følgende:

i Christiania Stift af 148 Læger	3340	Tilf.,	d. e.	22,5	af hver,
i Christiansands	— 29	— 533	— 18,4	—	—
i Bergens	— 35	— 391	— 11,2	—	—
i Trondhjems	— 37	— 872	— 23,5	—	—
i Tromsø	— 21	— 220	— 10,5	—	—

Af de opgivne 5356 behandlede Tilfælde endte 565 dødeligt eller 10,5 pCt. (i det foregaaende Aar endte af 4872 behandlede Tilfælde 498 dødeligt eller 10,2 pCt.). Som Dødsårsag opgives Lungebetændelse ialt hos 726 (i forrige Aar hos 695), idet 161 Dødsfald ere opgivne uden tilsvarende Antal Angrebne; af disse 726 Dødsfald indtraf 429 i Chri-

stiania Stift, 101 i Christiansands, 70 i Bergens, 94 i Trondhjems og 32 i Tromsø Stift. Med Hensyn paa de behandlede Tilfældes Fordeling paa de forskjellige Tider af Aaret er Opgave meddelt for 5141 Tilfælde, af hvilke 2008 indtraf i 1ste Kvartal, 1686 i 2det, 582 i 3die og 865 i 4de. De anmeldte Tilfældes Fordeling paa de forskjellige Overøvrighedsdistrikter vil sees af nedenstaaende Tabel, hvorved dog, som i foregaaende Beretninger anført, maa erindres, at denne Sygdom, da den ikke behandles paa Amtskommunernes Bekostning, i Landdistrikterne i Regelen sjældnere kommer under Behandling end flere af de før omhandlede epidemiske Sygdomme, og at saaledes det af Lægerne opgivne Antal kun tilnærmelsesvis kan tjene til Sammenligning mellem de enkelte Landsdele indbyrdes.

	Af hvor- mange Læ- ger opgivet	Behand- lede.	Deraf Døde.	Døde af 100 Be- handlede.
Christiania	34	432	50	11,3
Akershus Amt	19	367	36	9,8
Smaalønes -	20	724	67	9,2
Hedemarkens -	18	335	32	9,5
Christians -	14	351	38	10,8
Buskeruds -	18	426	44	10,3
Jarlsberg og Laurvigs Amt .	18	459	43	9,2
Bratsbergs Amt	11	313	41	13,1
Nedenæs og Raabygdelagets Amt	11	185	23	12,4
Lister og Mandals Amt . . .	9	102	11	10,8
Stavangers -	5	179	18	10,0
Søndre Bergenhus - . . .	11	71	6	8,4
Bergen -	12	175	30	17,1
Nordre Bergenhus - . . .	8	54	8	14,1
Romsdals -	10	155	16	10,3
Søndre Trondhjems - . . .	20	401	35	8,7
Nordre — -	11	407	40	9,8
Nordlands -	11	119	10	8,4
Finmarkens -	10	101	17	16,8
Hele Riget	270	5356	565	10,5

Kjønnen er opgivet for 636 Døde, af hvilke 355 vare af Mand-, 281 af Kvindekjøn, Alder for 588, af hvilke vare:

under 1 Aar	83	fra 30 til 40 Aar	44
fra 1 til 5	- 77	- 40 - 50	- 69
- 5 - 10	- 8	- 50 - 60	- 68
- 10 - 15	- 7	- 60 - 70	- 103
- 15 - 20	- 12	- 70 - 80	- 67
- 20 - 30	- 38	- 80 - 90	- 12.

Desuden er opgivet af Pleurit 255 behandlede Tilfælde, af hvilke 18 endte dødeligt, og ialt 30 Dødsfald, af hvilke 11 falde paa Christiania Stift, 6 paa Christiansands, 7 paa Bergens, 3 paa Trondhjems og 3 paa Tromsø Stift. Af 28 Døde vare 18 af Mand-, 10 af Kvindekjøn, og af 26 vare:

fra 1 til 5 Aar	4,	fra 20 til 30 Aar	2
- 5 - 10	- 2	- 30 - 40	- 5
- 15 - 20	- 2	- 40 - 50	- 3

fra 50 til 60 Aar 5 fra 70 til 80 Aar 2.
- 60 - 70 - 1

Af **Hjernebetændelse** er paa Lægernes Dødslister opført 322 Dødsfald, af Konvulsioner i Barnealderen 245, af akut Hjernevatersot og tuberkuløs Meningit 100, tilsammen 667, af hvilke Dødsfald 385 falde paa Christiania Stift, 124 paa Christiansands, 97 paa Bergens, 42 paa Trondhjems og 19 paa Tromsø Stift. Kjøen er angivet for 610 af de Døde, af hvilke 328 vare af Mand-, 282 af Kvindekjøen; Alder for 556 af hvilke vare

under 1 Aar 229	fra 30 til 40 Aar 11
fra 1 til 5 - 198	- 40 - 50 - 7
- 5 - 10 - 60	- 50 - 60 - 3
- 10 - 15 - 17	- 60 - 70 - 1
- 15 - 20 - 12	- 70 - 80 - 1.
- 20 - 30 - 17	

Rheumatiske Sygdomme. Af akut Rheumatisme have Lægerne opgivet 1413 behandlede Tilfælde, af hvilke 23 endte dødeligt, samt 3 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede, af hvilke tilsammen 28 Dødsfald 13 falde paa Christiania Stift, 3 paa Christiansands, 3 paa Bergens, 6 paa Trondhjems og 3 paa Tromsø Stift. Af 23 Døde vare 13 af Mand-, 10 af Kvindekjøen, og af 16 vare

fra 5 til 10 Aar 1	fra 50 til 60 Aar 1
- 15 - 20 - 2	- 60 - 70 - 3
- 20 - 30 - 3	- 70 - 80 - 2
- 30 - 40 - 2	- 80 - 90 - 1.
- 40 - 50 - 1	

Chronisk Rheumatisme betegnes som sædvanligt fra alle Egne af Landet som en almindelig Sygdom; 79 Læger opgive tilsammen at have behandlet 2396 Personer; af 1582 af disse vare 916 af Mand-, 666 af Kvindekjøen; af 1479 vare 41 under, 1438 over 15 Aar.

Af **Koldfeber** (Febris intermittens) kom hist og her enkelte Tilfælde, der vare erhvervede paa Stedet, under Lægebehandling, men de fleste for Koldfeber behandlede Personer vare Fremmede, især Sømænd, som havde erhvervet Sygdommen i Udlandet. Ialt opgives 116 behandlede Tilfælde, uden Dødsfald, og deraf 68 i Christiania Stift, 32 i Christiansands, 6 i Bergens, 5 i Trondhjems og 5 i Tromsø Stift.

Af **Blodgang** (Dysenteria) forekom enkelte lokale og til dels mindre betydelige Epidemier henimod Slutningen af Aaret, nemlig i Omegnen af Fredrikshald (13 Angrebne, 2 Døde), i Solør og Odalens Lægedistrikt, især i Kongsvinger By og Omegn (73 Angrebne, 3 Døde), i Molde By og Omegn (45 Angrebne, 2 Døde), i Størens Lægedistrikt (11 Angrebne, 1 Død) samt i Bindalens Prestegjeld i Brønø Lægedistrikt (18 Angrebne, 1 Død). Forøvrigt omtales fra næsten samtlige Overøvrighedsdistrikter sporadiske Tilfælde til alle

Aarets Tider, og fra hele Landet opgives 248 Behandlede, hvoraf 17 døde, samt 2 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede, af hvilke 19 Dødsfald 9 falde paa Christiania Stift, 3 paa Christiansands, 2 paa Bergens, 4 paa Trondhjems og 1 paa Tromsø Stift. Af 17 Døde vare 11 af Mand-, 6 af Kvindekjøen,

under 1 Aar 2	fra 40 til 50 Aar 2
fra 1 til 5 - 5	- 50 - 60 - 1
- 5 - 10 - 1	- 60 - 70 - 3
- 30 - 40 - 2	- 70 - 80 - 1.

Diarrhoe og Cholera vare noget hyppigere end i det foregaaende Aar, især i Sommer- og Høstmaanederne; fra flere Steder berettes de herskende Diarrhoeer at have været ledsagede af blodige Udtømmelser, saasom i Solør og Odalens, Hadeland og Lands, Thotens samt Kragerø Lægedistrikter og i flere Lægedistrikter i Lister og Mandals Amt. Fra hele Landet opgives 159 Dødsfald af Cholera og Diarrhoe paa et samlet Antal af 6872 behandlede Tilfælde, samt 19 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede, eller ialt 178 Dødsfald (i forrige Aar opgaves 153 Dødsfald), af hvilke 90 falde paa Christiania Stift, 23 paa Christiansands, 34 paa Bergens, 18 paa Trondhjems og 13 paa Tromsø Stift. Af 167 Døde vare 90 af Mand-, 77 af Kvindekjøen, og af 157 vare

under 1 Aar 69	fra 30 til 40 Aar 6
fra 1 til 5 - 25	- 40 - 50 - 6
- 5 - 10 - 5	- 50 - 60 - 5
- 10 - 15 - 3	- 60 - 70 - 15
- 15 - 20 - 1	- 70 - 80 - 11
- 20 - 30 - 4	- 80 - 90 - 7.

Skjørbug (Scorbutus) kom enkeltvis under Lægebehandling i alle Dele af Landet med Undtagelse af Smaalenes, Bratsbergs, Lister og Mandals samt Finmarkens Amter. Ialt opgives 61 Behandlede, hvoraf 2 døde, og ialt 3 Dødsfald: 1 i Jarlsberg og Laurvigs, 1 i nordre Trondhjems og 1 i Nordlands Amt; samtlige Døde vare af Mandkjøn; mellem 10 og 15 Aar var 2, mellem 50 og 60 Aar 1.

For **Syphilis** indlagdes i Rigets almindelige Sygehuse 819 Individier, hvoraf 326 af Mandkjøn, 493 af Kvindekjøen. Dette Antal, der ubetydeligt overskrider de Indlagtes Antal i 1863, er forøvrigt større end i de senest foregaaende Aar; siden 1856 har Antallet af Syphilitiske, der ere komne under Behandling i Rigets Sygehuse, været følgende:

1856	1857	1858	1859	1860	1861	1862	1863	1864
731	596	516	662	677	720	672	809	819

Af de i heromhandlede Aar indkomne Tilfælde vare 126 primære, 679 konstitutionelle, 6 indlagdes som mistænkte for at lide af Syphilis, og om 8 Tilfældes Beskaffenhed er ingen Oplysning meddelt. Forholdet af primære til konstitutionelle

Tilfælde var altsaa som 1 : 5,4; i forrige Aar var Forholdet = 1 : 4,6, i 1862 = 1 : 2,9; sættes Opgaverne fra Rigshospitalet og Garnisonssygehuset i Christiania, hvor et forholdsvist stort Antal primære Tilfælde behandles, ud af Betragtning, bliver Forholdet af primære til konstitutionelle Tilfælde som 1 : 6,3; i det foregaaende Aar var Forholdet 1 : 8,4, i 1862 1 : 9, i 1861 = 1 : 12,5. Ved Beregningen af den gennemsnitlige Behandlingstid maa Carl-Johansværns Garnisonssygehus udelades, da særskilt Opgave derfra over de Syphilitiske Forpleiningsdage mangler; for de øvrige paa Sygehusene behandlede Syphilitiske var Forpleiningsdagens Antal 77283, ved hvis Fordeling paa 824 Udskrevne udkommer en gennemsnitlig Behandlingstid af 93,8 Dage; hvis i denne Beregning de paa Rigshospitalet Behandlede Syphilitiske udelades, hvilket i tidligere Beretninger er skeet, da særskilt Opgave over Forpleiningsdagens Antal ikke forhen derfra var meddelt, da udkommer et Antal af 55660 Forpleiningsdage, hvis Fordeling paa 637 Udskrevne viser en gennemsnitlig Behandlingstid af 87,4 Dage (det foregaaende Aar 94,7 Dage, i 1862: 97,1, i 1861: 84,1.) Paa Rigshospitalet var den gennemsnitlige Behandlingstid i 1864: 115,5 Dage. Af privat behandlede Tilfælde opgives tilsammen 503 (i det foregaaende Aar 408), hvoraf 284 i Christiania Stift, 90 i Christiansands, 51 i Bergens, 61 i Trondhjems og 17 i Tromsø Stift. Af 356 Privatbehandlede var 209 af Mand-, 147 af Kvindekjøn; af 275 vare 249 Voxne, 26 Børn; af 260, for hvilke Sygdommens Beskaffenhed er anført, lede 53 af primære, 207 af konstitutionelle Tilfælde. Som Dødsarsag er Syphilis opgivet i og udenfor Sygehusene ialt hos 52, hvoraf 30 i Christiania Stift, 4 i Christiansands, 6 i Bergens, 9 i Trondhjems og 3 i Tromsø Stift. Af 51 Døde vare 28 af Mand-, 23 af Kvindekjøn, og af 46 vare:

under 1 Aar	25	mellem 50 og 60	Aar	3
mellem 1 og 5	- 4	- 60 - 70	-	2
- 20 - 30	- 3	- 70 - 80	-	1
- 30 - 40	- 4	- 80 - 90	-	1.
- 40 - 50	- 3			

Af **Spedalske** kjendtes ved Udgangen af

Aaret	1856	tilsammen	2079
-	1857	-	2062
-	1858	-	2087
-	1859	-	2095
-	1860	-	2068
-	1861	-	2096
-	1862	-	2119
-	1863	-	2162*)
-	1864	-	2182.

*) Antallet af Spedalske ved Udgangen af 1863 er i Beretningen for dette Aar opgivet til 2155; ifølge Berigtigelser i Aarsberetnin-

Som i tidligere Beretninger bemærket kan nogen sikker Formening om den spedalske Sygdoms Til- eller Aftagen fra det ene Aar til det andet ikke udledes af de anførte Tal, paa hvilke den tilfældige Opdagelse af tidligere overseede Tilfælde har øvet en betydelig og i de forskjellige Aar forskjellig Indflydelse. Gaar man, for tilnærmelsesvis at kunne anstille en Sammenligning, frem paa den ogsaa i de foregaaende Beretninger anvendte Maade, nemlig ved til de i et Aar som nye iagttagne Tilfælde endvidere at lægge dem, der i det næste Aar befindes tidligere at have været overseede, og igjen at fradrage dem, der vise sig at have været feilagtigt opførte, stiller Forholdet sig for de 9 Aar 1856—1865, for hvilke fuldstændige Lister haves, saaledes: Der opførtes:

Aar.	som nye Tilfælde.	som tidligere overseede Tilfælde.	som feilagtigt opførte Tilfælde.
1857	44	222	7
1858	77	163	13
1859	110	168	56
1860	98	169	46
1861	112	173	16
1862	120	144	16
1863	103	139	25
1864	103	143	19
1865	52	132	9

Beregnet herefter, findes paa den ovenfor omtalte Maade Antallet af nyopstaaede Tilfælde at have været:

i 1857	194	i 1861	240
i 1858	189	i 1862	234
i 1859	233	i 1863	227
i 1860	255	i 1864	226.

Af Dødsfald blandt Spedalske kjendtes:

i 1857	283	i 1861	237
i 1858	211	i 1862	208
i 1859	206	i 1863	187
i 1860	242	i 1864	196*)

Som helbredede opførtes i 1864 1 Spedalsk (i det foregaaende Aar 2). Af de 193, der ifølge Lægernes Beretninger døde af Spedalskhed, faldt 8 paa Christiansands, 92 paa Bergens, 77 paa Trondhjems og 16 paa Tromsø Stift; 118 vare af Mand-, 75 af Kvindekjøn; Aldersopgave er kun meddelt for 37 Døde; af disse vare:

fra 15 til 20 Aar	2	fra 20 til 30 Aar	4
-------------------	---	-------------------	---

gen for 1864 fra Overlægen for den spedalske Sygdom udgjorde det sande Antal ved Udgangen af 1863 som ovenanført 2162.

*) Lægernes Dødsliste indeholde Opgave over 193 Dødsfald af Spedalskhed. Ovenstaaende Opgave, der er meddelt efter Overlægens Beretning, indeholder derimod alle kjendte Dødsfald blandt Spedalske.

fra 30 til 40 Aar 4 fra 60 til 70 Aar 9
 - 40 - 50 - 10 - 70 - 80 - 3.
 - 50 - 60 - 5

Af de ved Aarets Udgang kjendte 2182 Spedalske forpleiedes 779 i Stiftelserne; de 1403 udenfor Stiftelserne levende Spedalske vare fordelte paa de forskjellige Overøvrighedsdistrikter saaledes:

Akershus Amt	1	Bergens By	12
Hedemarkens —	10	Nordre Bergenhus Amt	363
Christians —	7	Romsdals —	170
Buskeruds —	1	Søndre Trondhjems —	101
Lister og Mandals Amt	3	Nordre —	108
Stavangers —	155	Nordlands —	158
Søndre Bergenhus —	282	Finmarkens —	32

Af **Svindstot** (Phthisis & Tuberculosis pulmonum) er anmeldt 1289 Dødsfald (i forrige Aar opgaves 1160, i 1862: 1166), hvilket i Forhold til det hele Antal Tilfælde, hvori Dødssygdommen er opgivet, nemlig 9163, svarer til 14,0 pCt. Dette Forholdstal har i de sidste 7 Aar været følgende:

1858	12,5 pCt	1862	11,9 pCt.
1859	12,6 -	1863	12,7 -
1860	14,7 -	1864	14,0 -
1861	12,8 -		

Til Oplysning om Forholdet i de forskjellige Stifter hid sættes følgende Tabel:

Stift.	Antal Tilfælde, hvori Dødssygdommen er opgivet i 1864.	Opgivne Dødsfald af Svindstot i 1864.	Procentvis Angivelse af Svindstots Hyppighed som Dødsårsag i		
			1864.	1863.	1862.
Christiania	4436	713	16,1	13,3	12,4
Christiansand . . .	1487	282	18,9	19,5	21,1
Bergen	1474	128	8,7	8,8	8,7
Trondhjem	1112	128	11,5	12,2	11,1
Tromsø	654	38	5,8	5,9	5,1
Hele Riget	9163	1289	14,0	12,7	11,9

Der viser sig heraf for hele Riget en jevn Stigning af Svindstots relative Hyppighed som Dødsårsag i de tre sidste Aar, en Stigning, der som det sees, næsten udelukkende hidrører fra Sygdommens større Hyppighed som Dødsårsag i Christiania Stift; i Christiansands Stift finder nemlig det omvendte Forhold Sted: en jevn Aftagen, og i de tre øvrige Stifter har Forholdet i de tre sidste Aar været omtrent uforandret. De omtalte Forholde bero rimeligvis for en væsentlig Del paa den forskjellige Hyppighed af epidemiske Sygdomme i disse tre Aar, af hvilke især Mæslinger, Skarlagensfeber og Diphtherit, navnlig for Christiania Stifts Vedkommende, fremvise en betydelig Aftagen i Hyppighed som Dødsårsag i det nævnte Tidsrum.

Af de 1289 Døde af Svindstot er Kjønnen opgivet for 1199, af hvilke 586 vare af Mand-, 613 af Kvindekjøn; Alder er opgivet for 1048, af hvilke vare:

under 1 Aar	11	mellem 30 og 40 Aar	238
mellem 1 og 5 -	36	— 40 - 50 -	155
— 5 - 10 -	28	— 50 - 60 -	122
— 10 - 15 -	27	— 60 - 70 -	69
— 15 - 20 -	78	— 70 - 80 -	28
— 20 - 30 -	253	— 80 - 90 -	3

Kjertelsyge (Scrophulosis) er paa Lægernes Dødsfortegnelser opført som Dødsårsag hos 67, hvoraf 44 i Christiania Stift, 17 i Christiansands, 5 i Trondhjems og 1 i Tromsø Stift; af 55 vare 23 af Mand-, 32 af Kvindekjøn og af 50 vare:

under 1 Aar	8	mellem 15 og 20 Aar	3
mellem 1 og 5 -	18	— 20 - 30 -	1
— 5 - 10 -	10	— 30 - 40 -	1
— 10 - 15 -	9		

Kræft (Cancer, Fungus) er angivet som Dødsårsag hos 296, nemlig 154 fra Christiania Stift, 39 fra Christiansands, 42 fra Bergens, 45 fra Trondhjems og 16 fra Tromsø Stift. Med Hensyn til Sygdommens Sæde er Oplysning meddelt om 212; af disse havde Kræften sit Sæde:

i Underlivet hos	131,	deraf i Mavesækken	114,	Leve-
i Livmoderen -	25,	ren 6,	Colen 3,	S Romanum 2.
i Brystkjertelen -	15,			
i Mund, Gane og Svælg hos	7,			
udvendig paa Halsen -	7,	deraf i Glandul. thyroidea	1.	
i Ansigt og Læbe -	6,			
i de udvend. Fødselsdele -	6,	deraf i Penis 2,	Vulva 1,	Te-
i Endetarmen -	5,	stes 1;	for 2 er Kjøen og	
i Urinblæren -	4,	Sæde ikke angivet.		
i Æggestokken -	2,			
i Underextremiteterne -	2,			
i Axelhulheden -	1,			
i Øiet -	1.			

Kjønnen er opgivet for 279 af de Døde, hvoraf 131 vare af Mand-, 148 af Kvindekjøn; Alder for 235, af hvilke vare:

mellem 1 og 5 Aar	1	mellem 50 og 60 Aar	66
— 5 - 10 -	1	— 60 - 70 -	75
— 20 - 30 -	2	— 70 - 80 -	37
— 30 - 40 -	14	— 80 - 90 -	3
— 40 - 50 -	36		

Af **Drankersygdomme** (Alcoholismus) er opgivet 26 Dødsfald, nemlig 16 i Christiania Stift, 4 i Christiansands, 1 i Bergens, 3 i Trondhjems og 2 i Tromsø Stift. Af 22 opføres 18 som døde af Delirium tremens, 3 af chronisk og 1 af akut Alkoholforgiftning; 25 Døde, for hvilke Kjønnen op-

gives, vare alle af Mandkjøn; Alder er opgivet for 19, af hvilke vare:

mellem 30 og 40 Aar 4	mellem 60 og 70 Aar 2
— 40 - 50 - 7	— 70 - 80 - 3
— 50 - 60 - 3	

Af **Sindssygd**om er i Lægernes Beretninger omtalt 466 nye Tilfælde, hvoraf 237 i Christiania Stift, 89 i Christiansands, 43 i Bergens, 71 i Trondhjems og 26 i Tromsø Stift; af det hele Antal berettes 155 at være indlagte paa Sindssygeasyler og Sygehuse og herfra kan 33 sees at være vendte helbredede tilbage inden Aarets Udgang; af 183, som forbleve paa sine Hjemsteder, bleve 70 helbredede inden Aarets Udgang, 7 vare i Bedring, 96 uhelbredede og 10 døde; altsaa sees af 338 nye Tilfælde af Sindssygd, om hvilke Oplysning i saa Henseende er meddelt, 103 at være helbredede inden Aarets Slutning. Af 326 nye Sindssyge vare 148 af Mand-, 178 af Kvindekjøn; af 268 opgives 158 at lide af Melancholi, 87 af Mani, 11 af Dements, 10 af Idiotisme og 2 af Epilepsi. Sindssygd om er ialt opgivet som Dødsarsag hos 59, hvoraf 35 paa Rigets Sindssygeasyler (om disses Virksomhed henvises til den som Tabel II. indtagne Fortegnelse). Af de nævnte 59 Dødsfald indtraf 32 i Christiania Stift, 6 i Christiansands, 2 i Bergens, 12 i Trondhjems og

7 i Tromsø Stift. Af 54 Døde vare 28 af Mand-, 26 af Kvindekjøn, og af 31 vare:

mellem 15 og 20 Aar 2	mellem 50 og 60 Aar 4
— 20 - 30 - 5	— 60 - 70 - 6
— 30 - 40 - 4	— 70 - 80 - 2.
— 40 - 50 - 8	

Om de Sindssyges Antal m. m. indeholde Lægernes Beretninger for detmeste kun ufuldstændige Oplysninger; de Amter, som ifølge disse Opgaver havde de fleste Sindssyge, vare: Romsdals Amt med 184 Sindssyge, hvoraf 97 forpleiedes for Amtskommunens Regning, 77 vare under Fattigkommunernes og privat Forsørgelse, dernæst Bratsbergs Amt, Hedemarkens Amt og Lister og Mandals Amt; i det sidstnævnte udgjorde Antallet af de for Amtets og Bykommunernes Regning forpleiede Sindssyge 111.

Over udførte **chirurgiske Operationer** hidsættes nedenstaaende Tabel, ved hvilken det maa bemærkes, at de forskellige Lægers Bedømmelse af hvorvidt en Operation er Omtale værd, ikke altid stemmer overens, samt at flere Læger kun anføre, hvor mange Gange de have udført en Operation, men ikke tillige de opererede Individuers Antal. I Regelen bliver Tabellens Talopgaver at forstaa efter den førstnævnte Angivelsesmaade.

Vigtigere chirurgiske Operationer, udførte i 1864.

Operation.	Rigshospitalet.	Christiania Stift.	Christiansands Stift.	Bergens Stift.	Trondhjems Stift.	Tromsø Stift.	Tilsammen.	Anmærkninger.
Amputation af Overarmen	-	1	-	-	1	-	2	
— - Underarmen	-	4	2	2	1	-	9	
— - Laaret	6	1	1	2	1	2	13	
— - Læggen	2	4	1	4	2	1	14	
Exartikulation af Knæet	1	-	-	-	-	-	1	
— - Haanden	-	1	-	-	-	-	1	
— - ossa metacarpi	1	-	-	-	-	-	1	
Amputation eller Exartikulation af Fingre eller Tæer eller Led af saadanne	2	76	16	12	5	4	115	Det virkelige Antal meget større, da mange Læger angive at have udført Operationer af dette Slags uden at angive Antallet. 2 af Underkæven, 2 af ossa metatarsi, 2 af ossa metacarpi, 5 af fremstaaende eller nekrotiserede Ben.
Resektion	7	3	-	1	-	-	11	
Borttagelse af Brystkjertelen	3	2	5	3	-	-	13	
— - Læbekræft	1	24	16	4	4	4	53	
— - Kræft i andre eller ikke nøiere betegnede Organer	6	5	1	4	-	2	18	
— - andre eller ikke nøiere betegnede Svulster	6	71	10	22	13	9	131	
— - en eller begge Tonsiller	-	43	2	3	6	2	56	
— - uvula	-	-	1	1	-	1	3	
— - Negle eller Operation for indgroet Negl	-	2	-	-	1	1	4	
Operation for vansirende Ar	-	-	-	2	-	-	2	
Paracentese af Brystet	-	1	-	1	-	2	4	
— - Underlivet	-	55	7	24	8	11	105	Mange af disse gjentagne Gange paa samme Individ.

Operation.	Rigshospitalet.	Christiania Stift.	Christianssands Stift.	Bevægens Stift.	Trondhjems Stift.	Tromsø Stift.	Tilsammen.	Anmærkninger.
Punktion af Hydrops ovarii	-	8	3	1	-	-	12	Deraf hos 2 med Iodinjektion.
— - Sæksvulst med Iodinjektion	-	1	-	-	-	-	1	
Aabning af Retropharyngealabsces	-	-	2	-	-	-	2	
Operation for Hygroma patellæ	2	-	2	4	-	-	8	
Polypoperation	-	21	6	4	3	3	37	Polypens Sæde hos 27 i Næsen, hos 7 i Øret, hos 3 i Svælget.
Borttagelse af Uterinfibroid	-	4	-	2	2	-	8	
Underbinding af Arterier	-	4	-	2	1	-	7	Arteria radialis 4, tibial, postik 2, Arteria trachialis 1.
Operation for Aneurisma	-	-	-	1	-	-	1	Ved Indsprøitning.
— - Teleangiectasi	-	6	4	1	-	-	11	3 Gange ved Causticum, 2 ved glødende Jern, 1 ved Ligatur; for 5 er Maaden ikke angivet.
— - Varices	-	1	-	-	-	-	1	
Tenotomi	8	11	2	-	1	-	22	
Forceret Bevægelse af Led	12	3	1	-	-	-	16	
Operation for Platfod	-	1	-	-	-	-	1	
— - Hæremund	2	10	2	2	5	1	22	
— - spaltet Gane	1	2	-	-	-	-	3	
— - Ranula	-	1	1	-	-	-	2	
Plastisk Operation af Næsen	1	-	-	-	-	-	1	
— - Øret	-	1	-	-	-	-	1	
— - Kindet	-	-	-	1	-	-	1	
— - Læben	-	-	-	-	-	1	1	
Tracheotomi	2	6	-	-	-	1	9	6 paa Grund af Croup, hvoraf 1 med heldigt Udfald; 2 paa Grund af fremmede Legemer i Luftrøret, begge med dødeligt Udfald. 1 paa Grund af en fungøs Svulst i Struben, uden Angivelse af Udfaldet.
Operation for Vandbrok	6	25	13	21	7	8	80	8 ved Incision, 65 ved Punktion med eller uden Injektioner, 1 ved Akupunktur; for 6 er Maaden ikke angivet.
— - Hæmatocele	1	-	-	-	-	-	1	
Herniotomi	2	2	3	4	-	-	11	Udfaldet angivet for 10, hvoraf 4 med heldigt, 6 med uheldigt Udfald.
Lithotomi	-	1	-	-	-	-	1	
Lithotriti	-	1	-	-	-	-	1	
Udvidning eller Sprængning af Strictura urethræ	-	4	-	-	1	-	5	
Toucheren af pars prostatica urethræ	5	-	-	-	-	-	5	
Operation for Phimosi	1	3	1	-	-	-	5	
— - Paraphimosi	-	1	-	2	-	-	3	
Amputatio penis	-	-	-	-	1	-	1	
— colli uteri	1	-	-	-	-	-	1	
Operation for fistula vesico-vaginal.	1	-	-	1	-	-	2	
— - Ruptura perinæi	-	-	1	-	-	-	1	
— - hymen imperforatum	-	1	-	-	-	-	1	
— - Atresi af de store Skamlæber	-	1	-	-	-	-	1	
Episioraphi	-	1	-	-	-	-	1	
Operation for Hæmorrhoidalknuder	-	3	1	-	-	-	4	
— - Atresia ani	-	2	-	-	-	-	2	
— - fissura ani	-	2	-	-	-	-	2	
— - fistula ani	11	3	-	-	-	-	14	
Forceret Dilatation af Sphincter ani	-	-	-	-	-	1	1	
Galvanokaustik	2	-	-	-	-	-	2	
Kauterisation	11	3	-	1	-	-	15	10 med Ferrum candens, 5 med Wienerpasta.
Udskjæring af fremmede Legemer	-	1	-	-	-	-	1	
Øienoperationer.								
Borttagelse af Øieæblet	2	4	-	-	-	-	6	
Stæroperationer:								
Extractio cataractæ	3	12	11	-	-	-	26	
— linearis cataractæ	6	1	-	-	-	-	7	
Reclinatio cataractæ	17	3	1	-	1	-	22	

Operation.	Rigshospitalet.	Christiania Stift.	Christiansands Stift.	Bergens Stift.	Trondhjemstift.	Tromsø Stift.	Tilsammen.	Anmærkninger.
Discisio cataractæ	2	9	-	-	3	-	14	
Uden Angivelse af Methoden	-	-	1	-	1	-	2	
Iridectomi	4	17	-	3	-	2	26	
Iridodialysis	2	-	-	-	-	-	2	
Gjennemskjæring af Musculus ciliaris	41	-	-	-	-	-	41	
Udtømmelse af Vandvæsken . . .	1	5	-	1	10	-	17	
Operation for Skelen	10	2	-	-	1	-	13	
— - coloboma palpebræ	-	1	-	-	-	-	1	
— - Anchyloblepharon .	-	1	-	-	-	-	1	
— - Blepharorrhœa sacci lacrymalis	-	2	-	-	3	-	5	
Borttagelse af Tarsalranden . . .	1	-	-	-	-	-	1	
— - Chalazion	-	1	-	-	-	-	1	
— - Hordeolum	-	-	1	-	-	-	1	
— - Pterygium	-	1	-	-	-	-	1	
Blepharoplastik	-	2	1	1	-	-	4	
Tilsammen	193	488	119	137	82	56	1075	

Følgende **obstetriciske Operationer** opgives at være udførte af Læger:

Stift.	Tangforløsning.	Vending.	Udtrækning paa Bækkenenden.	Perforation og Kefalotripsi.	Embryotomi.	Accouchement forcé og kunstig fortidlig Fødsel.	Vending paa Døde.	Keisersnit paa Døde.	Efterbyrdsoperationer.	Tilsammen.
Christiania	168	46	10	12	3	2	1	-	20	262
Christiansand	66	11	8	4	4	1	-	1	11	106
Bergen	63	22	6	2	3	-	-	-	9	105
Trondhjem	37	4	1	4	2	-	-	-	3	51
Tromsø	16	1	-	-	3	-	-	-	5	25
Hele Riget	350	84*)	25**)	22	15	3	1	1	48	549

*) i 5 Tilfælde med Forløsning ved Tang af det sidstkommande Hoved.
 **) i 1 Tilfælde med Tangforløsning af det sidstkommande Hoved; i 1 Tilfælde anvendtes Tang paa Sædet.

For 333 Tangforretninger er Udfaldet for Børnenes Liv angivet, og af disse fødtes 223 levende, 110 eller 33,0 pCt. vare dødfødte; for Mødrenes Vedkommende er Udfaldet angivet for 310, af hvilke 279 forbleve ilive, 31 eller 10 pCt. døde paa Barselsengen.

Af de foretagne Vendinger er Udfaldet for Børnenes Liv meddelt for 82, ved hvilke bragtes til Verden 26 levende Børn, medens 56 eller 68,2 pCt. vare dødfødte; af 76 Mødre forbleve 60 ilive, 16 eller 21,0 pCt. døde paa Barselsengen.

For 36 af de Operationer, der vare forbundne med Anvendelse af skarpe eller knusende Instrumenter paa Fosteret, angives Udfaldet for Mødrene: 22 forbleve ilive, 14 eller 39 pCt. døde.

Af de 3 Koner, hos hvem der ved Kunst fremkaldtes

fortidlig Fødsel, forblev 1 ilive, 2 døde; af Børnene vare 2 levende, 1 dødfødt.

For 15 Efterbyrdsoperationer er Udfaldet for Konerne angivet; 14 forbleve ilive, 1 døde.

Ved begge efter Konens Død foretagne Forløsninger bragtes døde Fostre til Verden.

Antallet af **Fødte** (Dødfødte uberegnet) i Aaret 1864 udgjorde, ifølge de til Tabelkontoret fra Presterne indkomne Opgaver over Fødte og Døde, ialt 53158, hvilket er 674 færre end i 1863, men 998 flere end i 1862. Hvor stor Del af det hele Antal, der falder paa hvert enkelt Stift, vil sees af nedenstaaende Tabel, hvor ogsaa Forholdet mellem ægte og uægte fødte Børn, Tvilling- og Trillingfødsler samt Dødfødte i ethvert af Stifterne findes angivet.

Aar 1864.	Fødte (Dødfødte uberegnete).			Tvilling- fødsler.	Trilling- fødsler.	Dødfødte. *)			Der kom 1 uægte Barn paa følgende Antal Fødte (Dødfødte medregnede).	Dødfødte forholdt sig til le- vende Fødte som	Dødfødte uægte Børn forholdt sig til levende fødte uægte Børn som
	ægte.	uægte.	Tilsam- men.			ægte.	uægte.	Tilsam- men.			
Christiania Stift .	21595	2108	23703	301	3	819	132	951	11,0	1 : 24,9	1 : 15,9
Christiansands Stift	8144	319	8463	108	-	326	22	348	25,8	1 : 24,3	1 : 14,5
Bergens Stift. . .	7473	448	7921	110	-	355	25	380	17,5	1 : 20,8	1 : 17,9
Trondhjems Stift	6582	941	7523	92	-	246	55	301	7,8	1 : 24,9	1 : 17,1
Tromsø Stift. . .	5143	405	5548	97	3	194	39	233	13,0	1 : 23,8	1 : 10,3
Hele Riget	48937	4221	53158	708	6	1940	273	2213	12,3	1 : 24,0	1 : 15,4

*) Efter de fra Embedslægerne indsendte sammendragne Fortegnelser over de Dødfødte og inden 24 Timer efter Fødselen døde Børn udgjorde deres Antal i:

Christiania Stift	1023
Christiansands Stift	400
Bergens	426
Trondhjems	329**)
Tromsø	255
Hele Riget	2433.

**) Pag. 125 er Antallet af Dødfødte i Indre Romsdals Lægedistrikt feilagtigen opført til 8 istedetfor 18.

Forholdet 1 uægte Barn paa 12,3 Fødte er 0,3 ugunstigere end for det foregaaende Aar, da det var 1 : 12,6 (i 1862 var Forholdet 1 : 12,9); ligesaa er Forholdet 1 Dødfødt paa 24 levende Fødte 1,1 ugunstigere end Aaret forud, da det var 1 : 25,1, derimod 0,1 gunstigere end i 1862, da det var 1 : 23,9. Til Sammenligning med et noget længere Tidsrum hid sættes i nedenstaaende Tabel de samme Forhold, udregnede for Femaaret 1856—60:

Stift.	I Femaaret 1856—60.	
	kom der 1 uægte Barn paa følgende Antal Fødte (Dødfødte medregnede).	forholdt Død- fødte sig til levende Fødte som
Christiania	11,11	1 : 23,48
Christiansand	27,77	1 : 24,15
Bergen	15,39	1 : 20,32
Trondhjem	6,79	1 : 22,86
Tromsø	9,94	1 : 23,95
Hele Riget	11,60	1 : 23,00

Det viser sig heraf, at Forholdet med uægte Børn i 1864 stiller sig gunstigere for hele Riget og de tre sidst opførte Stifter, ugunstigere for Christianias og især for Christiansands Stift. I dette Aar ligesom i Femaaret nærmer Forholdet mellem uægte og ægte Børn i Christianias og Tromsø Stifter sig det for hele Riget gjældende, hvorimod Antallet af uægte Børn i Bergens og navnlig i Christiansands Stift er forholdsvis langt mindre, i Trondhjems Stift langt større end i Riget i det Hele taget. Med Hensyn til Dødfødte stiller Forholdet sig alene i Tromsø Stift lidt ugunstigere i 1864 end i det nævnte Femaar; i de øvrige Stifter, navnlig i Christianias og Trondhjems Stifter, og samlet for hele Riget derimod gunstigere.

Antallet af **Døde** i ethvert af Stifterne og det hele Rige i de sidste 10 Aar vil sees af følgende Tabel:

	1855.	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.	1861.	1862.	1863.	1864.
i Christiania Stift . . .	10934.	10931.	11231.	10566.	12118.	11902.	13269.	14371.	13793.	13215.
i Christiansands — . . .	4117.	4477.	4398.	4029.	4617.	4268.	5166.	4515.	4902.	5153.
i Bergens — . . .	4436.	4284.	4075.	3905.	4146.	4318.	4889.	4430.	4936.	4686.
i Trondhjems — . . .	3571.	3131.	3564.	3537.	3659.	4447.	4898.	5009.	4036.	3786.
i Tromsø — . . .	2304.	2521.	2749.	2759.	2198.	2463.	3249.	4169.	3371.	2852.
Hele Riget . . .	25,362.	25344.	26017.	24796.	26738.	27398.	31471.	32494.	31038.	29692.

Overskuddet af levende Fødte over Døde var efter ovenstaaende Angivelse 23466 eller 672 flere end i det foregaaende Aar, da det udgjorde 22794, og 3800 flere end i 1862, da det udgjorde 19666. I hvert af Aarene 1856—1864 kom der paa hvert 100 levende Fødte følgende Antal Døde:

i 1856	52,46
i 1857	51,83
i 1858	47,99
i 1859	49,01
i 1860	51,62
i 1861	63,55
i 1862	62,30
i 1863	57,66
i 1864	55,86

Lægges Overskuddet af Fødte over Døde i Aarene 1856—1864 til den ved den sidste Folketælling fundne Folkemængde ved Udgangen af 1855, nemlig 1490047 skulde Folkemængden, uberegnet Ind- og Udvandrede, ved Udgangen af 1864 udgjøre 1701543. Mortalitetsprocenten, beregnet efter denne Folkemængde, bliver 1,745 eller et Forhold af mellem 17 og 18 Døde for hvert Tusinde Mennesker, som levede ved Aarets Udgang. Forholdet i 1863 var = 1,85, i 1862 = 1,96, i 1861 = 1,92, i 1860 = 1,69, i 1859 = 1,68, i 1858 = 1,59, i 1857 = 1,69, i 1856 = 1,68. Lægges de levende

Fødte i 1864 til den beregnede Folkemængde ved Udgangen af 1863 — 1678077 + 53158 = 1731235 — bliver Mortalitetsprocenten 1,72 eller et Forhold af noget over 17 for hvert Tusinde Mennesker, som levede i Aarets Løb*). Medtages det ovenfor opgivne Antal af 2213 Dødfødte, bliver Mortalitetsprocenten efter den første Beregningsmaade 1,88 og efter den anden 1,84.

*) Ifølge de af Indredepartementet udgivne Femaarsberetninger sammenholdte med andre officielle Kilder udgjorde Antallet af de i Aarene 1856—64 til Amerika Udvandrede omkring 35385. Fratrækkes dette Beløb fra den ovenfor beregnede Folkemængde ved Udgangen af 1864, faaes tilbage 1666158, hvilket rimeligvis nærmer sig mere den virkelige Folkemængde ved Aarets Udgang, idet man vel, uden at begaa nogen stor Feil, kan antage, at Indvandringen holdes i Ligevægt af den øvrige Udvandring. Mortalitetsprocenten, beregnet efter denne Folkemængde, bliver 1,78. I Aarene 1856—63 beløb ifølge samme Kilder de til Amerika Udvandredes Antal sig til 31085, hvilket, naar det trækkes fra Summen af den beregnede Folkemængde ved Udgangen af 1863 og de i 1864 levende Fødte, giver 1700150, hvorefter Mortalitetsprocenten bliver 1,75.

Af **rets-medicinske Forretninger** kunne sees at være udførte 194, hvoraf 76 Obduktioner og Synsforretninger af Døde. En Oversigt over deres Gjenstande samt over deres Fordeling stiftsvis indeholdes i følgende Tabel:

Sammendrag af Lægerne Indberetninger om i 1864 udførte rets-medicinske Undersøgelser.

Stift.	Undersøgelser af Døde betræffende			Undersøgelser af Levende til Bestemmelse af					Undersøgelser og Erklæringer i anden eller ikke angiven Anledning.	Forretninger, som paa Grund af manglende Oplysninger ikke nøiere kunne klassificeres.	Tilsammen.
	Selv mord, Død ved Ulykkestilfælde, Drab og Mord, eller pludselig Død af anden Aarsag.	nyfødte og spæde Børns Dødsmaade.		Svangskab, forudgaaet Fødsel osv.	Voldtægt.	anden Mis-handlings Beskaffenhed og Følger.	Legemlig Helbredsforfatning iøvrigt.	Sindstilstand.			
Christiania . . .	12	15	3	12	-	9	7	3	10 ¹⁾	1	72
Christiansand . .	5	5	1	6	2	2	6	3	1 ²⁾	-	31
Bergen	4	1	-	2	1	4	5	2	-	-	19
Trondhjems . . .	12	5	2	3	-	7	9	2	8 ³⁾	-	48
Tromsø	2	7	2	2	1	5	3	1	1 ⁴⁾	-	24
Hele Riget . . .	35	33	8	25	4	27	30	11	20	1	194

¹⁾ En Undersøgelse af endel fundne Menneskeben, en af fundne Indvolde og en af en Del brændte Benstykker, begge i Anledning af formentlig Fødsel i Dølgemaal, to angaaende et foregivet Molasvangskab, en angaaende Indholdet af tvende Medicinflasker, to Erklæringer angaaende nogle Midlers formentlig fosterfordrivende Virkninger, to angaaende Salg af formentlig bedærvede Levnetsmidler. ²⁾ En Undersøgelse af en Vædske, der mentes at indeholde Gift. ³⁾ En Undersøgelse til Bedømmelse af, hvorvidt nogle paa en Tollekniv fundne Pletter vare frembragte ved Menneskeblod, en for at afgjøre, om der fandtes Mærker paa Haanden hos En, der var tiltalt for Mord, en angaaende Indholdet af en Medicinflaske, fem i Retssager uden nærmere Angivelse. ⁴⁾ En Undersøgelse til Bedømmelse af, hvorvidt nogle af en Kvaksalver foretagne Kure kunde antages at have medført skadelig Indflydelse paa Helbredden.

Vaccinerede. I de til Tabelkontoret fra Presterne indkomne Opgaver findes opført for hele Riget 46902 Vaccinerede (i Aarene 1863, 1862 og 1861 henholdsvis 39766, 36414 og 37222); ifølge Embedslægenes Indberetninger var Antallet 51088 (i 1863, 1862 og 1861 henholdsvis 44007, 39333 og 39242).

Af de nævnte Hovedsummer falde paa de enkelte Stifter i 1864:

		Efter Presternes Opgaver.	Efter Lægernes Opgaver.
Christiania	Stift	19177	21877
Christiansands	—	8627	8949
Bergens	—	7558	8457
Trondhjems	—	8048	8093
Tromsø	—	3492	3712
Hele Riget		46902	51088.

Af **Sygehuse** fandtes ialt 43, nemlig den kliniske Undervisningsanstalt Righospitalet, 5 Hospitaler for Spedalske, 5 militære Sygehuse, 18 Amtssygehuse, 11 kommunale Bysygehuse, samt 3 mindre Sygehuse i Nordland og Finmarken, der kun benyttes i Fisketiden. Ved Rigets Strafanstalter fandtes derhos særskilte Sygeafdelinger. Antallet af Sindssygeasyler var 8, nemlig 1 Statsasyl, 6 kommunale Asyler og 1 privat i Bergen.

Antallet af **Apotheker** var 57, af hvilke 39 med reelt, 17 med personligt Privilegium og 1, der er privilegeret Righospitalet som saadant. 1 nyt Apothek blev oprettet i Tønset i Østerdalen.

14 examinerede Læger udgik fra Universitetet. Antallet af autoriserede Læger var ifølge Fortegnelsen derover for Aaret 1864 ialt 354, hvoraf 182 i Christiania Stift, 40 i

Christiansands Stift, 41 Bergens Stift, 44 i Trondhjems Stift, 25 i Tromsø Stift; 5 havde stadigt Ophold i Udlandet, 3 opholdt sig der kun midlertidigt; for 14 savnes Oplysning om Bopæl.

6 Farmaceuter bestode den farmaceutiske Examen.

Jordmoderexamen toges af 22 Fruentimmer ved Skolen i Christiania og af 11 ved Skolen i Bergen.

Ifølge vedkommende Embedslæges Indberetninger fandtes i Landet tilsammen 524, dels ansatte, dels privat praktiserende Jordemødre, hvoraf 237 i Christiania Stift, 47 i Christiansands, 89 i Bergens, 92 i Trondhjems, 59 i Tromsø Stift.

Hjelpevaccinatorernes Antal udgjorde 635, hvoraf 200 i Christianias, 105 i Christiansands, 116 i Bergens, 115 i Trondhjems og 99 i Tromsø Stift.

I det Følgende findes den i ovenstaaende Generalberetning for hele Riget givne Oversigt udførligere fremstillet for hvert af Rigets Overøvrighedsdistrikter; i tre Beretningen vedføjede Tabeller vil derhos findes et Sammendrag af Opgaverne over de i Rigets offentlige Sygehuse og i Sindssygeasylerne behandlede Syge, samt af de af Lægerne (og fra Sygehusene) anmeldte Dødsarsager. Ligeledes er vedføjet en — efter de ifølge Indre-Departementets Cirkulære af 23de April 1858 fra Dyr lægerne indkomne Beretninger — affattet Oversigt over Sundhedstilstanden blandt Husdyrene i 1864, samt de i Indholdsfortegnelsen opregnede Bilag.

B. Beretninger

for de enkelte civile Overøvrighedsdistrikter.

I. Christiania By.

Sundhedstilstanden i 1864 var ualmindelig god. Antallet af anmeldte epidemiske Sygdomstilfælde var mindst i 3die Kvartal, uden at Sygeligheden i noget af de 3 øvrige var mere fremtrædende. Af epidemiske Sygdomme havde catarrhalske Tilfælde og Diarrhoer Overvægten; henimod Aarets Slutning optraadte Børnekopper epidemisk.

Dødelighed. Ifølge de af Presterne indgivne Fødte- og Dødelister døde der i dette Aar i Alt 1123 Individuer eller 11,9 pCt. mindre end Aaret i Forveien, da der døde 1274, og 18,9 pCt. mindre end i 1862, da der døde 1385. Naar man til den ved sidste Tælling fundne Folkemængde ved Udgangen af 1863, nemlig 55125, lægger Overskuddet af Fødte over Døde, skulde Folkemængden uberegnet Ind- og Udvandrede ved Udgangen af 1864 udgjøre 56043. I dette Aar døde ifølge Opgave fra Stadsfysikus 1114*), hvorefter Mortalitetsprocenten bliver 1,99 eller et Forhold af henimod 20 Døde for hvert Tusinde Mennesker. Dødeligheden viser sig saaledes at have været 3,2 p. m. gunstigere end Dødeligheden i 1863, der udgjorde 2,31 pCt., 5,7 p. m. gunstigere end Middeldødeligheden i Femaaret 1859—1863, der var 2,56 pCt.

Følgende Tabel, der er sammenstillet efter Opgaver fra Stadsfysikus, viser det absolute Antal af Døde i hver Aldersklasse og det relative, i Forhold til de Levende, hvor-

hos til Sammenligning er anført de samme Forholdstal for Aaret 1863 og Fordelingen af Folkemængden ved Udgangen af 1863 i de forskjellige Aldersklasser og efter Kjøen, beregnet efter en Folkemængde af 10000 Individuer.

	Af de Døde i 1864 vare:	Af 100 Levende i hver Aldersklasse døde		Af 10000 Levende den 3½ 1863 vare:
		i 1864.	i 1863.	
Under 1 Aar	323	18,31	18,386	314,7
mellem 1—3 Aar	132	4,628	6,595	508,8
— 3—5 —	37	1,371	2,448	481,6
— 5—10 —	44	0,79	1,058	994,1
— 10—20 —	44	0,457	0,591	1719
— 20—30 —	93	0,748	0,997	2219,3
— 30—40 —	108	1,131	1,246	1704,2
— 40—50 —	98	1,605	1,948	1089,4
— 50—60 —	69	2,37	2,585	519,4
— 60—70 —	87	5,148	4,994	301,5
over 70 —	77	9,28	9,559	148
af uangivet Alder	2	-	-	-
af alle Aldre . .	1114	1,987	2,332	10000
- Mandkjøn . . .	598	2,167	2,502	4923,7
- Kvindekjøn . .	516	1,813	2,169	5076,3

Af det hele Antal Dødsfald (1114) indtraf i

	Januar.	Febr.	Marts.	April.	Mai.	Juni.	Juli.	Aug.	Septbr.	Oktbr.	Novbr.	Decbr.
	105	89	101	110	94	121	108	82	68	69	76	91
eller pCt.	9,4	8	9,1	9,9	8,4	10,9	9,7	7,3	6,1	6,2	6,8	8,2

*) Denne Opgave gjælder de i Aaret Afdøde, Presternes de i Aaret Begravede.

Medens den adynamiske **Sygdomskonstitution** i de 5 foregaaende Aar har været mere eller mindre udtalt, har i dette Aar ingen bestemt Sygdomskonstitution gjort sig gjældende (Cfr. A. Conradi, Sygdomsforholdene i Christiania i Aaret 1864, Norsk Magazin for Lægevidenskaben XIX Bind, Side 1019). Til Oversigt over de epidemiske Forholde i

dette Aar hidsættes følgende tabellariske Fremstilling, der i det Væsentlige er udarbejdet efter de til Sundhedskommissionen fra Byens Læger og Sygehuse indkomne Maanedslister over epidemiske Sygdomstilfælde. De i Parenthes anførte Tal angive de paa Rigshospitalet faldende Tilfælde af Lungebetændelse og Nervefeber.

	Hele Aaret.	Januar.	Febr.	Marts.	April.	Mai.	Juni.	Juli.	Aug.	Septbr.	Oktbr.	Novbr.	Decbr.
Antal anmeldende Læger		34	33	27	26	23	21	22	21	22	25	26	31
Nervefeber	131 (36)	31 (7)	14 (4)	14 (2)	9 (2)	10 (1)	3 (1)	5 (2)	8 (5)	15 (4)	7 (2)	7 (2)	8 (4)
Simpel Feber	376	46	34	23	14	32	41	21	34	33	27	28	43
Barsel-feber	57.	5	3	8	8	6	6	-	1	5	5	7	3
Børnekopper	122	2	5	9	7	9	6	2	11	19	2	15	35
Vandkopper	251	1	25	25	38	26	22	18	12	6	12	25	41
Skarlagensfeber	28	3	3	2	1	2	2	-	-	3	2	4	6
Mæslinger	13	1	4	-	-	1	3	-	-	1	-	-	3
Rosen	141	8	13	9	11	10	12	13	5	8	17	17	18
Kighoste	23	1	6	1	-	6	-	-	2	1	1	1	4
Strubehoste	29	4	5	2	3	3	1	1	1	3	3	-	3
Diphtherit	163	15	24	12	11	21	9	10	4	7	18	21	11
Kusma	92	9	30	21	6	8	10	3	3	1	1	-	-
Catarrhalske Tilfælde	3016	425	256	213	220	247	342	269	135	96	191	284	338
Lungebetændelse	429 (74)	44 (5)	42 (8)	21 (4)	41 (7)	59 (9)	65 (7)	47 (5)	27 (8)	17 (2)	18 (5)	27 (6)	21 (8)
Akut Ledderheumatm.	157	17	18	13	12	16	10	9	4	6	9	22	21
Koldfeber	15	1	1	1	4	4	1	2	-	-	-	-	1
Diarrhoe og Cholérine	1397	79	62	60	111	56	96	215	270	108	119	110	111
Blodgang	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Skjørbug	10*)	1	-	1	1	1	-	-	-	2	-	-	1

Nervefeber, der i de 5 foregaaende Aar havde forekommet som Epidemi, tabte i Aarets Begyndelse temmelig hurtigt sin epidemiske Karakter og har siden kun optraadt sporadisk. Efter ovenstaaende Liste giver 1ste Kvartal næsten det samme Antal anmeldte Nervefebertilfælde, som de 3 andre Kvartaler tilsammen. Af de 131 anmeldte Tilfælde

indlagdes paa Rigshospitalets medicinske Afdeling	36
— - Garnisonssygehuset	1
anmeldtes af Byens Læger i 1ste Fattiglægedistrikt	32
— - — — i 2det	32
— - — — i 3die	8
— - — — i 4de	22

tilsammen 131

Tilfælde (i 1863 var det kjendte Antal 646). Paa Rigshospitalet døde 3 for Nervefeber indlagte Syge, hvilket i Forhold til de Udskrevnes Antal (69) svarer til 1 af 23 eller 4,3 pCt. Af Byens Læger er anmeldt til det medicinske

Selskab 7 Døde, hvilket giver en Dødelighed af 7,4 pCt. eller 1 af 13,6. Eiter de af Lægerne afgivne Dødsanmeldelser kjendes 17 i Byen indtrufne Dødsfald af Nervefeber, hvilket i Forhold til det kjendte Antal Sygdomstilfælde, 131, giver en Dødelighed af 13 pCt. eller 1 af 7,7. Af 73 Syge vare 35 af Mand-, 38 af Kvindekjøn, af 30 5 under, 25 over 15 Aar. For **simpel Feber** indlagdes 29 paa Rigshospitalet, 7 paa Garnisonssygehuset, 340 Syge behandledes i deres Hjem; tilsammen anmeldtes altsaa 376 Tilfælde. Af 184 Syge vare 95 af Mand-, 89 af Kvindekjøn; af 132 72 under, 60 over 15 Aar.

Af **Barsel-feber** anmeldtes til Sundhedskommissionen 57 Tilfælde, hvoraf 13 endte dødelig; deraf behandledes 38 i Byen, 10 paa Rigshospitalets medicinske Afdeling og 1 paa Byens Sygehus; de øvrige 8 Tilfælde anmeldtes fra Fødselsstiftelsen. Ifølge Fødselsstiftelsens Aarsberetning forefaldt sammesteds 165 Fødsler; af de Fødende lede 28 under Barselsengen af lette Febertilstande, 17 af mere betydelige Barselsygdomme; 18 Tilfælde ere opførte som Barsel-feber, hvoraf 7 døde; 1 led af Barselmani og udgik helbredet. Af sidstnævnte Sygdom behandledes 1 Tilfælde paa Rigshospitalets

*) For 3 Tilfælde mangler Opgave over Maanedene, i hvilken de ere indtrufne.

medicinske Afdeling, 2 af Byens Læger. Efter Dødsanmeldelserne sees, naar 2 Dødsfald i Barselseng af Pyæmi og 1 af Phlegmasia alba dolens medregnes, ialt 21 at være døde af Barselfeber.

Tilfælde af **Børnekopper** forekom spredte gennem hele Aaret, flest i December (35); ialt kjendes 114 Angrebne i Byen, af hvilke 93 bleve behandlede paa Ankerløkkens Lazareth, hvor desuden 8 Byen uvedkommende Syge indlagdes; ialt behandlede saaledes 122 i Byen. Det første Tilfælde viste sig i Januar hos en Person, der var smittet i Asker, hvor der allerede dengang var forekommet en Del Koppe-tilfælde. Ialt omtales 10 Dødsfald af denne Sygdom.

Af **Vandkopper** anmeldtes 251 Tilfælde, de fleste (86) i 2det, de færreste (36) i 3die Kvartal. 1 Tilfælde endte dødeligt. Af 91 Syge vare 38 af Mand-, 53 af Kvindekjøn; af 104 4 over, 100 under 15 Aar.

Af **Skarlagensfeber** og **Mæslinger** forekom faa Tilfælde; efter Ministerialbøgerne ere 2 Tilfælde af hver Sygdom endt dødelig.

Rosen viste sig noget mindre hyppigt end i det foregaaende Aar; af 141 anmeldte Tilfælde indlagdes 7 paa Rigshospitalet, 2 paa Garnisonssygehuset, 1 paa Byens Sygehus. Af 63 Syge vare 25 af Mand-, 38 af Kvindekjøn; af 48 13 under, 35 over 15 Aar. 4 Tilfælde endte ifølge Dødsanmeldelserne dødeligt.

Kighoste var ikke hyppig. Ifølge Ministerialbøgerne ere 3 Børn døde af denne Sygdom. En Læge omtaler i tvende Tilfælde at have forsøgt Indaanding af en med Lysgas blandet Atmosfære, i det ene med kjendelig god Virkning. (Schiøtt).

Diphtheriske Sygdomme forekom mindre hyppigt end i de 2 foregaaende Aar. Følgende Liste viser Antallet af opgivne Behandlede og Døde i Byen og paa Sygehusene:

	Diphtherisk Svælgbetændelse.		Strubehoste.	
	Behandlede.	Døde.	Behandlede.	Døde.
i Byen	150	12	28	14
paa Rigshosp. med. Afd.	11	-	-	-
- — chir. —	-	-	1	1
- Børnehospitalet . .	1	1	2	2
- Garnisonssygehuset	1	-	-	-
tilsammen	163	13	31*)	17

*) Hvoraf 2 ikke ere anmeldte for Sundhedskommissionen.

(Aaret forud anmeldtes 193 Tilfælde af den førstnævnte, 39 af den sidstnævnte Sygdom). De fleste Tilfælde af begge Sygdomme (tilsammen 62) indtraf i første, de færreste (tilsammen 26) i tredje Kvartal. Af 99 Syge, der behandles for Diphtherit, vare 43 af Mand-, 56 af Kvindekjøn, af 88 34 under, 54 over 15 Aar. Lamhed efter Diphtherit omtales hos En, der senere døde af Afkræftelse. Dødsanmeldelser fra Læger haves for 11 Børn, der ere døde af exsudativ Svælgbetændelse, og 21, der ere døde af Strubehoste; ifølge Ministerialbøgerne skulde de Dødes Antal være henholdsvis 12 og 25. Af Tracheotomier, indicerede af Strubehoste, sees 1 at være udført paa Børnehospitalet med uheldigt Udfald, 3 i Byen, hvoraf 1 med heldigt Udfald.

Af **Kusma** forekom endel Tilfælde, de fleste i første Kvartal.

Catarrhalske Sygdomme optraadte noget hyppigere end i de 2 foregaaende Aar, hvilket i Forbindelse med de dynamiske Sygdommes Tilbagetræden har foranlediget flere af Lægerne til at betegne Sygdomskonstitutionen som catarrhalsk. I det Hele anmeldtes 3016 catarrhalske Tilfælde (Aaret forud 2664), de fleste (894) i første, de færreste (500) i tredje Kvartal.

Af **Lungebetændelse** opgives som behandlede:

I Byen	345	Tilfælde	med	38	Dødsfald*)
paa Rigshosp. med. Afd.	74	—	-	9	—
- Byens Sygehus . .	3	—	-	3	—
- Garnisonssygehuset	10	—	-	-	—

tilsammen 432 Tilfælde med 50 Dødsfald**).

Paa Sygehusene og Strafanstalterne døde af denne Sygdom 19 Personer af tilsammen 107 Udskrevne, hvilket giver et Dødelighedsforhold af 1 af 17,8 eller 5,6 pCt. Lægeanmeldelser ere indsendte for 92 Dødsfald af Lungebetændelse; fra Presterne haves Opgave over 102 Dødsfald. I Iste Kvartal forekom 107 Tilfælde, i 2det 165, i 3die 91 og i 4de 66. Af 173 Syge vare 104 af Mand-, 69 af Kvindekjøn, af 105 56 under, 49 over 15 Aar. Af 10 Tilfælde var det oprindelige Sæde for Sygdommen 3 Gange i Spidsen, 1 Gang i Midten af høire Lunge, 2 Gange i Midten, 4 Gange i Basis af venstre Lunge (O. Lund). For **Pleurit** behandlede 40 Syge, 33 Mænd, 7 Kvinder; af 34 Tilfælde endte 5 dødeligt.

Af **akut Rheumatisme** opgives 157 Tilfælde, hvoraf 59 behandlede paa Sygehus. I første og fjerde Kvartal anmeldtes de fleste Tilfælde (henholdsvis 48 og 52), de færre-

*) i dette Antal er medtaget 12 Tilfælde og 2 Dødsfald, der indtraf paa Strafanstalterne.

**) af dette Antal er 3 Tilfælde og 3 Dødsfald ikke anmeldte for Sundhedskommissionen.

ste (19) i tredje Kvartal. Af 84 Syge vare 41 af Mand-, 43 af Kvindekjøn, af 25 vare 7 under, 18 over 15 Aar. 2 Tilfælde endte dødelig, hvoraf det ene paa den nedenfor optagne Liste over Døde findes opført under den sekundære Dødsårsag Emboli.

For **Koldfeber** behandlede 17*), hvoraf 8 paa Righospitalet, 2 paa Byens Sygehus; en af de paa Righospitalet Indlagte døde af Tuberkulose.

Diarrhoe og **Cholérine** forekom hyppigere end i det foregaaende Aar; der anmeldtes af begge Sygdomme tilsammen 1397 Tilfælde (i 1863 1261), hvoraf 14,4 pCt. i 1ste Kvar-

tal, 18,8 pCt. i 2det, 42,5 pCt. i 3die og 24,3 pCt. i 4de. — Ifølge Lægernes Dødsanmeldelser ere ialt døde af disse Sygdomme 38, mest Børn i det første Leveaar. Af **Blodgang** nævnes 1 Tilfælde uden Dødsfald.

For **Skjørbug** behandlede 1 Syg paa Byens Sygehus, 1 paa Akershus Strafanstalt, 1 blandt Bodsængslets Tjernerpersonale og 7 i Byen; ingen døde.

Veneriske Sygdomme. Til Oversigt over Antallet af de i dette Aar under Behandling komne Tilfælde tjener følgende Liste:

Sygdom.	Righospitalet.		Byens Sygehus.		Garnisonssygehuset.	Arbejdsanstalten.		Af Byens Læger anmeldte Tilfælde.	Tilsammen.
	Mænd.	Kvinder.	Mænd.	Kvinder.	Mænd.	Mænd.	Kvinder.		
Syphilis	111	68	10	152	10	1	5	91	448
Urethritis	-	14	-	183	-	-	5	-	202
Gonorrhoea	24	-	1	-	23	1	-	234	283

Følgende Liste er et Uddrag af Sygehuslisterne for de Syphilitiskes Vedkommende:

	Tilbage- liggende fra 1863.	Indkomne i 1864				Udskrevne	Tilbage- liggende ved Aarets Udgang.	Antal Forplei- ningsdage.	Forpleinings- dage for hver Udskre- ven.
		med pri- mære Til- fælde.	med se- kundære Tilfælde.	med ter- tiære Tilfælde.	Til- sammen.				
Righospitalets Hudsygeafdeling .	60	39	135**)	2	176	184***)	52	21340	116
— Afdeling for Børn	-	-	3	-	3	3	-	283	94,3
Byens Sygehus	18	26	134	2	162	140	40	10179	72,7
Garnisonssygehuset	7	3	7	-	10	14	3	1330	95
tilsammen	85	68	279	4	351	341 †)	95	33132	97,2

Efter Lægernes Dødsanmeldelser ere 14 døde af Syphilis, hvoraf 13 vare Børn i det første Leveaar.

Følgende Liste er udarbejdet efter de til Sundhedskommissionen fra Byens Læger og Sygehuse indsendte maanedlige Opgaver over nye Tilfælde af Syphilis og Gonorrhoe:

	Nye Tilfælde af Syphilis.	Gonorrhoe og Urethritis.
Januar	32	49
Februar	22	31
Marts	24	38

*) Af dette Antal er 2 Tilfælde ikke anmeldte for Sundhedskommissionen.

***) Hvoraf 24 med Recidiv.

***) Hvoraf 6 overflyttedes til Byens Sygehus.

†) Blandt disse vare 10 Døde; som Dødsårsag er opført for 6 Børn i det første Leveaar Syphilis, for 1 Diarrhoe, for 2 Phthisis, for 1 et gangrænøst Ulcus paa Læggen.

	Nye Tilfælde af Syphilis.	Gonorrhoe og Urethritis.
April	15	24
Mai	22	23
Juni	27	66
Juli	18	57
August	28	42
September	27	35
Oktober	36	40
November	24	34
December	24	29
Hele Aaret	299	468

Af 57 udenfor Sygehusene og Arbejdsanstalten behandlede Syphilitiske vare 34 af Mand-, 23 af Kvindekjøn; af 54 2 under, 52 over 15 Aar; af 51 Tilfælde 6 primære, 44 sekundære, 1 tertiært. Byens offentlige Fruentimmer visiteredes 2 Gange ugentlig, ialt foretoges 5678 Visitationer.

Antallet af inskriberede Fruentimmer var ved Aarets Begyndelse 75, ved sammes Slutning 77.

For **Spedalskhed** indkom paa Rigshospitalets Hudsygeafdeling 2 Mænd, 2 vare tilbageliggende fra forrige Aar; af de tilsammen 4 Behandlede udgik 1 i Bedring, 3 laa tilbage ved Aarets Udgang. Den i Byen hjemmehørende Spedalske, der er omtalt i de tre foregaaende Beretninger, siges fremdeles at være i god Bedring.

Hudsygdomme. Af **Fnat** opgives fra Sygehusene og Byens Læger tilsammen 224 behandlede Tilfælde. Sygdommen siges at være noget hyppigere end før blandt Sagenes Fabrikbefolkning (J. Vogt). Af andre Hudsygdomme omtales 8 Tilfælde af Skurv, 7 af Psoriasis, 2 af chronisk Eczem, 13 af Urticaria, 1 af Ichthyosis, 6 af Lupus.

For **Svindot** opgive 13 Læger i Byen at have behandlet 188 Syge, hvoraf 21 døde, desuden behandlede Byens 4 Fattiglæger 94 Syge, hvoraf 16 døde; paa Rigshospitalets medicinske Afdeling indkom 6, 2 døde; paa Byens Sygehus indkom 83 Tilfælde; af de Udskrevne, hvis Antal var 82, døde 58; paa Garnisonssygehuset indkom 1 Tilfælde; paa Strafanstalterne behandlede tilsammen 8, 2 døde. Som døde af Svindot er af Lægerne anmeldte 194, hvilket i Forhold til det hele af dem opgivne Antal ved Sygdom forårsagede Dødsfald (929) svarer til 20,9 pCt. (Aaret iforveien, naar ligeledes kun tages Hensyn til de ved Sygdom forårsagede Dødsfald, 17,2 pCt.) Efter Ministerialbøgerne skulle 220 Individuer være døde af denne Sygdom.

Af **Blegsot** opgives af 20 Læger og fra Sygehusene tilsammen 237 Tilfælde; af 159 forekom 31 Tilfælde eller 19,5 pCt. hos Børn under 15 Aar. En Læge, der behandlede 53 Tilfælde af Blegsot, opstiller denne Sygdom som Typus for den Forandring i Blodblanding og den dermed i Forbindelse staaende Adynami, som i de senere Aar er bleven raadende i de fleste forekommende feberfri Sygdomme. Syg-

dommen helbrededes i Regelen let ved et passende Regime og Jern, men recidiverede ofte (Lund).

Af **Kjertelsyge** nævnes 159 Tilfælde, af **Cardialgi** og chronisk Gastrit af 19 Læger og fra Sygehusene tilsammen 582 behandlede Tilfælde.

12 Læger omtale 81 behandlede **Ormetilfælde**.

Af **Drankergalskab** opgives 20 Tilfælde med 1 Dødsfald og 1 Tilfælde, hvor Udfaldet ikke nævnes; af akut Alkoholforgiftning af alvorligere Natur 1 Tilfælde uden Dødsfald, af chronisk Alkoholisme 5 Tilfælde uden Dødsfald.

Af **Epilepsi** opføres 25 Tilfælde med 1 Dødsfald, ifølge Dødsanmeldelserne ere 2 døde af denne Sygdom.

Af **Sindssygd**om, behandlet udenfor Sindssygeasylerne, nævnes foruden de før omtalte Tilfælde af Barselmani af 9 Læger og i Beretningerne fra Strafanstalterne tilsammen 28 Tilfælde; 10 forekom hos Mænd, 18 hos Kvinder; 5 omtales som helbredede, 7 indlagdes paa Gaustad Asyl, 5 paa Christiania Sindssygeasyl; af 18 Sindssyge lede 6 af Mani, 12 af Melancholi.

Af **Øiensygd**omme behandlede foruden endel scrophulose og catarrhalske Ophthalmier 6 Tilfælde af trachomatøs Coniunctivit.

Forgiftninger med Lud siges ikke at være sjeldne (Hørbye).

Som Middel mod **Tandsmerter**, forårsagede af karrerede Tænder, anbefaler Tandlæge Kroll at indbringe i den karrerede Tands Hulhed en knappenaalhovedstor Bomuldsugle, dyppet i en Blanding af 1 Del Arsenik og 3 Dele svovlsurt Morfin, der ere formede til en Pasta ved Hjælp af Kreosot, over Hullet trykkes et Stykke Vox. Efter et Par Timers Forløb ere Smerterne i Regelen aldeles ophørte, men man lader Bomulden ligge i 24 Timer for at destruere Nerven i tilstrækkelig Dybde for siden at kunne plumbere Tandens.

Over udførte **chirurgiske Operationer** giver følgende Tabel en Oversigt:

Operation.	Paa Rigshospitalet.	Udenfor Rigshospitalet.	Anmærkning.
Amputation af Laaret*)	6	-	*) Indikationerne vare i 4 Tilfælde Gonarthrocace eller Tumor albus, i 1 Fungus genu, i 1 Necrosis femoris. Af de Amputerede døde 1 (Fungus genu).
— - Læggen**)	2	-	**) den ene led af et Ulcus varicosum og helbrededes, den anden, for hvem Udfaldet ikke er angivet, af Podarthrocace.
Exarticulation af Knæet***)	1	-	***) paa Grund af et Epitheliom, Udfaldet ikke angivet.
— - et Metakarpalben	1	-	
Borttagelse af Fingre	2	-	
Resektion*)	7	1	*) hvoraf 1 af Underkjæven, 2 af Ben i Foden, 5 af fremstaaende Ben.
Galvanokaustik	2	-	
Kauterisation*)	11	-	*) hvoraf 7 med ferrum candens, 4 med Wienerpasta.
Lateris	32	1	

Operation.	Paa Rigs- hospitalet.	Udenfor Rigshospi- talet.	Anmærkning.
Transport	32	1	
Borttagelse af Brystkjertelen*)	3	2	*) i 4 Tilfælde paa Grund af Kræft, i et paa Grund af en fibrøs Svulst.
— - Læbekræft	1	2	
— - Kræft i andre eller ikke nøiere beteg- nede Organer*)	6	2	*) Sædet var i et Tilfælde i det nedre Øienlaag, i et paa Halsen og i et i den ene Testikel.
— - andre Svulster**)	6	26	**) hvoraf Tumores cystici 13, Talpa 8, Tumores fibrosi 3, Tumor cavernosus 1, Tumor i Parotideregionen 2, Lipom 3, et hypertrofisk Glandelskikt i Overlæben 1, Kalkkonkrement 1.
— - en eller begge Tonsiller	-	42	
— - Negle og Operation for indgroet Negl .	-	1	
Paracentese af Underlivet	-	1	
Operation for Hygroma patellae	2	-	
Polypoperationer*)	-	11	*) i Næsen 8, i Øret 1, i Livmoderen 2.
Operation for Varices*)	-	1	*) paa høire Pegefinger.
Tenotomi*)	8	-	*) 5 af Mm. peronei, 3 af tendo Achillis.
Forceret Bevægelse af Led	12	3	
Operation for Caput obstipum	-	1	
— - Hæremund	2	5	
— - spaltet Gane	1*)	2**)	*) hos 1 Individ Stafylorhafi og Uranoplastik. **) en Stafylorhafi og 1 Uranoplastik.
Plastisk Operation af Øret	-	1	
— - Næsen	1	-	
Tracheotomi*)	2	4	*) Af 6 Opererede døde 5; Indikationerne vare i 4 Tilfælde Strubehoste, i 2 et fremmed Legeme i Strubehovedet (begge døde).
Operation for Vandbrok**)	6	6	**) hvoraf 11 ved Punktion og Iodindsprøitning, 1 ved Radikaloperation.
— - Blodbrok	1	-	***) med heldig Udgang.
Herniotomi***)	2	-	
Lithotomi*)	-	1	*) Den Syge døde 8 Uger efter Operationen (Müller).
Udvidning af Strikturer*)	-	3	*) ved Sprængning; der mangler Opgave over Strikturerens Sæde.
Operation for Phimosis**)	1	2	**) i et Tilfælde ved forceret Udvidning, i to ved Circumcision.
Kauterisation af pars prostatica urethrae	5	-	
Episiorrhaphi	-	1	
Operation for Hymen imperforatus	-	1	
Amputation af collum uteri	1	-	
Borttagelse af Uterinfibroid	-	1	
Operation for Fistula vesico-vaginalis*)	1	-	*) med heldigt Udfald.
— - Fistula ani*)	11	2	*) i 3 Tilfælde med Ligatur, i 8 med Kniv.
— - Fissura ani	-	1	
— - Atresia ani	-	1	
— - Haemorrhoidalknuder*)	-	2	*) i det ene Tilfælde ved Underbinding, i det andet ved Kauterisation med Salpetersyre.
Øienoperationer:			
Borttagelse af Øieæblet*)	2	4	*) i to Tilfælde paa Grund af Kræft.
Extractio cataractae	3	8	
— - linearis*)	6	1	*) i 3 Tilfælde Extraktion af Kapselrester.
Reclinatio cataractae	17	1	
Discisio cataractae	2	5	
Iridectomia	4	17	
Iridodialysis	2	-	
Lateris	140	162	

Operation.	Paa Rigs- hospitalet.	Udenfor Rigshospi- talet.	Anmærkning.
Transport	140	162	
Gjennemskjæring af Musculus ciliaris *)	41	-	*) hos 21 Individier.
Udtømmelse af Vandvædsken	1	5	
Operation for Strabismus	10	2	
Borttagelse af Tarsalranden	1	-	
Blepharoplastik	-	2	
Borttagelse af Chalazion	-	1	
Operation for Blenorrhoea sacci lacrymalis	-	1	
	193	173	

Desuden omtales flere Borttagelser af knuste Fingre uden Opgave over Antallet.

Af **obstetriciske Operationer** udførtes paa Fødselsstiftelsen 1 Tangforretning paa Grund af Pulsens Ophør i den fremfaldne Navlesnor; Moderen forblev ilive, Barnet døde 35 Timer efter Forløsningen. 1 Udtrækning ved Bækkenendeleie paa Grund af næsten ufølbart Puls i den fremfaldne Navlesnor med heldigt Udfald for Moder og Barn. Hos en Fødende blev der paa Grund af ueftergivelige bløde Dele gjort et Indsnit til begge Sider i Mellemkjødet. Som udførte af Byens Læger nævnes: 23 Tangforretninger (eller, naar den nedenfor under Vendinger omtalte medregnes, 24), 12 Gange paa Grund af Vemangel eller Vesvækkelse, 1 Gang ved uregelmæssige Veer, 5 Gange formedelst langvarigt Fødselsarbejde, 2 Gange ved Barselkrampe, 1 Gang ved forliggende Moderkage, for 2 Tilfælde mangler Opgave over Indikationen; 16 Mødre forblev ilive, 3 døde, en af Barselkrampe, en af Pleurit, en af Blødning, for 4 angives ikke Udfaldet; 14 Børn kom levende, 8 dødfødte til Verden, for 1 angives ikke Udfaldet. 12 Vendinger, 10 Gange ved Tverleie, 1 Gang ved fremfalden Navlesnor, 1 Gang ved Bækkenforsnevring; af Mødrene forblev 11 ilive, 1 døde; af Børnene kom 3 levende til Verden, 9 vare dødfødte; i et Tilfælde maatte Hovedet efter Vendingen forløses med Tang. 4 Udtrækninger ved Bækkenendeleie, i et Tilfælde efter Nedførelse af den ene Fod; Udfaldet kjendes for 3 Mødre, af hvilke 1 døde af Barselfeber; af Børnene kom 1 levende, 3 døde til Verden. 2 Perforationer af døde Fostre ved Isseleie; i begge Tilfælde var Vending iforveien forgjæves forsøgt og Fødselen fuldførtes, efterat Perforationen var foretaget, ved Vending; i det ene Tilfælde var Livmoderen i Egnen af den indvendige Modermund krampagtigt sammenstrømt om Fosterhalsen, en Fod og en Arm, Moderen kom sig (Schönberg, Tidemand og Bylæge Hjort), i det andet Tilfælde var der Bækkenforsnevring ($3\frac{1}{2}$ “ Conjugata); Konen døde 8 Dage efter af Barselfeber (Schönberg, H. Vogt).

Reposition af fremfalden Navlesnor blev 3 Gange forsøgt hos en Kone, Barnet dødfødt. 5 Gange kunstig Løsning af Moderkagen, 2 Gange paa Grund af fast Sammenvoxning, 2 Gange paa Grund af krampagtig Sammentrækning i Livmoderen, 1 Gang paa Grund af Blødning.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

	Fødte.	Døde			Dødfødte.	
		i Alt.	i Alderen			
			under 1 Aar.	mellem 1—10 Aar.		paa Barselseng.
Christiania Stadsfysikat	2041	1123	327	209	18	141

Omkomne ved ulykkelige Hændelser 18
Selvmordere 5.

Overskuddet af Fødte over Døde bliver altsaa 918 og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 55,02 (Aaret forud 100 : 62,85). Antallet af døde spæde Børn forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 6,2 (Aaret forud 1 : 6,4) og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 3,4 (Aaret forud 1 : 4,04). Antallet af Børn, døde i Alderen mellem 1 og 10 Aar, forholdt sig til samtlige Døde = 1 : 5,3 og Antallet af Børn, døde i Alderen under 10 Aar, til samtlige Døde = 1 : 2,1 eller 47,73 pCt. (Aaret forud 48,77 pCt.) Af Barselkvinder døde ifølge Dødsanmeldelserne fra Lægerne 23; deraf 21 af Barselfeber (hvoraf to efter obstetriciske Operationer), 1 af Barselkrampe, 1 af Blødning ved forliggende Moderkage; i Ministerialbøgerne opføres desuden som død 'paa Barselseng en Kvinde, for hvem der ikke haves Dødsanmeldelse fra Læge.

Til Oplysning om Dødsaaarsagerne hidsættes følgende af Stadsfysikus efter Lægenes Dødsanmeldelser sammenstillede Liste.

Maaned.	Middeltemperatur i Aarene 1837—58	1 8 6 4.					
		Temperatur (Reaumur).			Barometerstand (i franske Linier).		
		Middel.	Høiest.	Lavest.	Middel.	Høiest.	Lavest.
Januar	÷ 4,0 ²⁸¹⁶	÷ 4,0 ²⁸	+ 3,0 ⁶	÷ 11,0 ¹	339 ^{'''37}	345 ^{'''50}	323 ^{'''44}
Februar	÷ 4,4 ¹³⁶	÷ 2,8 ⁵	+ 4,3	÷ 14,4	36,3 ⁴	44,4 ⁶	21,7 ⁶
Marts	÷ 1,1 ⁷²⁰	÷ 3,2 ⁸	+ 9,4	÷ 13,5	32,1 ⁹	38,5 ⁹	24,7 ¹
April	+ 3,0 ¹²⁹	+ 2,8 ³	+ 15,4	÷ 5,2	37,1 ³	42,4 ⁴	28,4 ⁸
Mai	+ 8,1 ²⁷⁶	+ 6,3 ¹	+ 16,2	÷ 1,1	36,0 ²	40,2 ⁰	29,6 ²
Juni	+ 11,7 ⁴⁸⁸	+ 10,9 ¹	+ 18,8	+ 4,0	33,9 ⁵	37,1 ⁰	27,3 ⁹
Juli	+ 13,2 ³⁷⁹	+ 13,6 ⁹	+ 22,7	+ 7,7	34,9 ⁵	38,3 ⁴	28,7 ⁴
August	+ 12,3 ⁹⁶⁶	+ 10,4 ²	+ 20,0	+ 6,1	34,6 ⁶	40,9 ⁵	28,6 ²
September	+ 9,0 ⁶⁵⁹	+ 8,5 ⁸	+ 13,7	+ 1,8	34,9 ⁷	42,7 ⁷	29,5 ³
Oktober	+ 4,3 ⁷⁸⁵	+ 2,3 ⁸	+ 11,0	÷ 4,7	35,8 ²	43,0 ⁶	25,0 ⁶
November	÷ 0,6 ¹⁶²	÷ 1,8 ⁷	+ 3,7	÷ 7,2	36,1 ⁰	44,1 ³	27,3 ⁰
December	÷ 2,6 ⁰⁸⁵	÷ 1,6 ⁰	+ 4,9	÷ 11,1	337,8 ³	344,1 ²	328,7 ⁹
Hele Aaret	+ 4,0 ¹³⁹⁶	+ 3,0 ⁴⁵	+ 22,0 ⁷	÷ 14,0 ⁴	335 ^{'''78}	345 ^{'''50}	321 ^{'''76}

	Vindstyrke.		Fremherskende Vindretning.	Skydækket.	Regnhøide (i norske Fod).
	Middel.	Høiest.			
Januar . . .	0,34	2	NO. SSV.	2,64	0,1038
Februar . .	1,02	3	NO.	2,57	0,0890
Marts	0,53	2-3	NO.	2,44	0,0847
April	0,64	2-3	NO.	1,95	0,0245
Mai	0,92	4	NO.	1,79	0,0739
Juni	0,85	2-3	SSV.	2,60	0,3525
Juli	0,79	3	SV.	2,11	0,0139
August . . .	0,30	3-4	SV. NO.	2,17	0,2054
September .	0,63	3-4	S.	2,85	0,2985
Oktober . .	0,64	3-4	NO.	2,30	0,1137
November .	0,78	2,5-3	NO.	3,14	0,1673
December .	0,53	2-3	NO. S.	2,98	0,0902
Hele Aaret	0,70	4	NO.	2,46	1,5973

Middeltemperaturen var temmelig lav, Middelbarometerstanden noget høiere end den gjennemsnitlige (335,123), Skydækket lidt under Gjennemsnitsværdien (2,476), Regnhøiden mindre end den gjennemsnitlige, 1,747 norske Fod.

Med Hensyn til **Levemaaden** og **de hygieeniske Forholde** omtales Intet af væsentlig Interesse.

Fattigsygepleien. Efter de til Stadsfysikus fra By- og Fattiglægerne indsendte maanedlige Lister ere af dem i Alt behandlede 2153 fattige Syge, af hvilke 86 ere døde; desuden ere behandlede eller tilseede 128 senere paa Sygehus indlagte Syge. Af de saaledes tilsammen 2281 tilseede eller

behandlede fattige Syge hørte 397 til 1ste Distrikt, 555 til 2det, 665 til 3die og 664 til 4de. Paa Rigshospitalets 3 Hovedafdelinger have været behandlede for Fattigvæsenets Regning 976 Syge, af hvilke 65 ere døde, paa Børnehospitalet 36, hvoraf 6 døde, paa Fødselsstiftelsen 55, hvoraf 1 døde, paa Koppelazarethet 103, hvoraf 7 døde, og paa Byens Sygehus og dets Filialafdeling 962 med 122 Døde. Det hele Antal Syge (og Fødende paa Fødselsstiftelsen), for hvilke Fattigvæsenet har draget Omsorg, har saaledes været 4285 (i 1863 4687), deri ikke indbefattet de i Sindssygeasylerne, paa Mangelsgaardens Arbeidsanstalt samt paa Fattigstuerne Behandlede. Af ovennævnte 4285 døde 287, altsaa 6,7 pCt. eller 1 af 14,9. Naar hertil lægges 4, som ere døde i Mangelsgaardens Arbeidsanstalt, og 7, der ere døde paa Byens Sindssygeasyl, vides altsaa 298 af samtlige Døde i Byen at have vedkommet Fattigvæsenet, hvilket udgjør 1 af 3,7 eller 26,75 pCt. (i forrige Aar 22,4 pCt.)

Fattigvæsenets Sygeudgifter udgjorde:

1. til Rigshospitalet:

a) for Byen tilhørende Syge 9108 Spd.

b) for fremmede Syge 6039

Spd., hvoraf ført til en-

delig Udgift 1142 —

10250 Spd.

2. Til Byens Sygehus, Hovedafdeling

8515 Spd.

- - - Filialafdeling 3440 —

11955 Spd.

Lateris 11955 Spd. 10250 Spd.

Transport 11955 Spd.	10250 Spd.
hvorfra gaar indkommet Re-	
fusion for fremmede Syge	3001 —
3. Til Ankerløkkens Koppelazareth og Pleie-	8954 —
stuer	2790 —
4. Tilskud til Byens Sindssygeasyl	8600 —
5. For Sindssyge i privat Forpleining	650 —
6. til Lægelønninger	1322 —
7. til Medikamenter for fattige Syge i Byen	2277 —
8. til Fødselsstiftelsen og Jordemoderløn-	
ninger	207 —
9. til Medicin til Arbejdsanstalten	275 —
tilsammen	35325 Spd.

I Gjennemsnit har enhver af Fattiglægerne behandlet Syg kostet 1 Spd. 48 Skill. (i 1863 1 Spd. 2½ Skill.)

Sundhedskommissionen blev i det forløbne Aar færdig med Udkastet til almindelige Sundhedsforskrifter for Byen;

forresten har dens Virksomhed væsentlig bestaaet i at undersøge indløbne Klager over Misligheder i sanitær Henseende.

I det Hele opgives 2037 Børn at være **vaccinerede**, deraf 1812 ved den offentlige Vaccinationsindretning. Antallet af Revaccinerede angives til 137. Foruden en Del til Byens Læger overladte Rør ere ialt 216 Rør med Vaccinematerie sendte til 80 udenbyes Læger og Hjelpevaccinatører. Jordemoderleverne ere af Stadsfysikus meddelte Undervisning i Vaccinationens Udførelse.

Af **retsmedicinske Forretninger** udførtes: 1 Obduktion af en i Søen funden, formentlig druknet Mand, 1 af en Mand, der havde berøvet sig selv Livet ved Hængning, 1 af en i beskjenket Tilstand, formentlig af Lungeslag, død Mand, 1 af et i Akerselven fundet Spædbarn, 1 af et, i Dølgemaal født, druknet Spædbarn.

Sygehuse. Følgende Liste giver en Oversigt over de paa Sygehusene indkomne Tilfælde:

	Rigshospitalets				Byens Sygehus.	Garnisons-sygehuset.
	medicinske Afdeling.	chirurgiske Afdeling.	Hudsygeafdeling.	Afdeling for Børn.		
Febre	201	-	-	1	8	17
Akute Sygdomme i Aandedræts- og Cirkulationsorganerne	115	-	-	4	} 119	28
Kroniske — — —	29	-	-	-		1
Sygdomme i Nervesystemet	86	-	-	-	58*)	18
Akute Sygdomme i Fordøiellesapparatet	26	-	-	-	12	10
Kroniske — — —	29	-	-	-	11	-
Uterinsygdomme, Menstruationsanomalier, Barselsygdome	21	-	-	-	3	-
Sygdomme i Urinorganerne, Vatersot	33	-	-	-	27	-
Blodsygdomme, Ernæringssygdomme, Gulsot, Alderdomssvaghed o. s. v.	21	-	-	-	24	2
Kronisk eller afebril Rheumatisme	20	-	-	-	21	8
Læsioner	-	154	-	1	12	22
Phlegmone, Abscesser, Ulcera	1	78	-	-	51	14
Kræftagtige Sygdomme og Svulster overhovedet	-	31	-	-	13	1
Dannelsesfeil og Deformiteter	-	13	-	1	2	-
Ben- og Ledsygdomme	-	71	-	3	19	7
Chirurgiske Sygdomme i Aaresystemet	-	11	-	1	-	3
Øiensygdomme	-	103	-	11	11	6
Chir. Sygdomme i Urinveiene og Kjønsorganerne	-	35	-	-	-	4
Syphilis	-	-	176	3	163**)	10
Gonorrhoe og Urethrit o. s. v.	-	-	38	-	184***)	23
Epididymit, Orchit	-	-	22	-	-	10
Excoriationer, Verrucæ	-	-	-	-	21 †)	2
Hudsygdomme	-	-	106	-	25	21
Forskjellige andre Sygdomme	-	19	} 34	-	-	4
Friske til Pleie for Syge	18	-		9	47	-
Tilsammen	600	515	376	34	831	211

*) derunder medregnet 4 Sindssyge. **) deraf paa Filialafdelingen 156. ***) deraf paa Filialafdelingen 182. †) paa Filialafdelingen.

Forøvrigt henvises til Sygehuslisten.

Paa Tugthusets Sygestuer behandlede 138 Sygdomstilfælde (hvoraf 11 tilbageliggende fra det foregaaende Aar) i 3295 Dage; det daglige Middelbelæg udgjorde $9\frac{10}{3}$; 4 døde, hvorefter Mortalitetsforholdet, naar 7 ved Aarets Slutning tilbageliggende Syge lades ud af Betragtning, bliver som 1 : 32,75. Det daglige Middeltal af Fanger i Aaret er opgivet til henved 371, gennemsnitlig kommer der saaledes 8,9 Sygedage paa hver Fange. Medikamentudgifterne beløb sig til 168 Spd. I Akershus Strafanstalt, hvor Middeltallet af Fanger i Aarets Løb var 419, medens det samlede Antal af Straffanger, der i Aarets Løb opholdt sig i Strafanstalten, beløb sig til 472, behandlede 161 Sygdomstilfælde hos 121 Personer; 19 af disse vare tilbageliggende fra 1863; paa Sygestuerne indlagdes 88, i hvilket Antal er medregnet de Sindssyge og andre Fanger, der have været behandlede i Celler; Forpleiningsdagenes Antal paa Sygestuerne var 3790; det daglige Middelbelæg udgjorde derefter $10\frac{1}{3}$. Arbeidsfrihed paa Grund af Sygdom har været tilstaaet 92 Fanger i tilsammen 4115 Dage; sammenlignet med det opgivne Middeltal af Fanger faldt der gennemsnitlig paa hver Fange 9,8 arbeidsfri Dage (Aaret iforveien 13,7). 8 af de nævnte 161 Sygdomstilfælde endte dødeligt, hvilket i Forhold til Antallet af de udskrevne Tilfælde (143) giver et Dødelighedsforhold af 1 : 20,1. Udgifterne til Medicin udgjorde 184 Spd. 77 Sk. I Bods-fængslet, hvor det daglige Middeltal af Fanger udgjorde 202 og det samlede Antal Fanger, der i Aarets Løb opholdt sig i Fængslet 386, behandlede 357 mindre betydelige og 54 mere betydelige Sygdomstilfælde, af hvilke sidste 2 medførte Døden, hvilket i Forhold til de Udskrevnes Antal (47) giver et Dødelighedsforhold af 1 : 23,5; paa Sygestuerne har været indlagt 14 Fanger, 4 laa tilbage fra det forrige Aar, tilsammen 18 Behandlede med 727 Forpleiningsdage, det daglige Middelbelæg bliver derefter 2. Fuldstændig eller delvis Arbeidsfrihed paa Grund af Sygdom har været tilstaaet i tilsammen 1424 Dage; fordelt paa Mid-

delbelægget af Fanger kommer 7 Dage paa hver Fange (i 1863 5,7 Dag). Udgiften til Medicin udgjorde henved 97 Spd. I Arbeidsanstalten var det daglige Middeltal af Lemmer 194,59, det daglige Middeltal af Sygmeldte udgjorde 11,19, Forpleiningsdagenes Antal 4198; i Sygehuse indlagdes 62 Lemmer; i Arbeidsanstaltens Sygestuer behandlede 82, hvoraf 4 døde. Udgifterne til Medicin og Sygerekvisita udgjorde 274 Spd.

Af offentlige **Badeindretninger** er ingen ny oprettet i Aarets Løb. I Rigshospitalets Badeindretning toges mod Betaling 2525 almindelige Karbad, 254 Gytjebad, 684 Styrtebad og 1640 Dampbad. Til Hospitalets Syge gaves i Badeindretningerne, uberegnet de almindelige Renselsesbad, 1738 almindelige Karbad, 438 Gytjebad og 1445 Dampbad. Af Elektriseringsbilletter solgtes 4158. Ved Dampvadskeriets Badeanstalt toges ialt 33,042 Kar- og Styrtebad. Den nyoprettede Mineralvandfabrik antages at have havt god Fremgang.

Byens 5 **Apotheker** erklæres ved Visitationen at være befundne vel forsynede med gode Medikamenter og i fortrinlig Stand. Personalet var: ved Svaneapotheket 2 examine-rede, 1 uexamineret Medhjælper og 2 Disciple, ved Elephantapotheket 3 examine-rede og 1 uexamineret Medhjælper, ved Løveapotheket 1 examineret, 2 uexaminerede Medhjelpere og 2 Disciple, ved Rigshospitalets Apothek 2 examine-rede, 1 uexamineret Medhjælper og 1 Discipel, ved Hjorteapotheket 1 examineret og 1 uexamineret Medhjælper. En Apothekelærling, der underkastede sig Medhjælperprøven, blev paa Grund af i flere Henseender mangelfulde Kundskaber ikke meddelt Testimonium.

Medicinalpersonalet. Antallet af Byens faste Lægeper-sonale opgives at være det samme som forrige Aar, altsaa 59, hvoraf 12 i Almindelighed ikke befatte sig med medicinsk Praxis; desuden 6 Tandlæger og 27 praktiserende Jordemødre.

II. Akershus Amt.

Sundhedstilstanden beskrives i det Hele som ret god; af epidemiske Sygdomme forekom fornemmelig den ondartede Halsesyge, Nervefeber og Kusma, men de to førstnævnte vare meget mindre udbredte end i de nærmest foregaaende

Aar, og en i Akers Lægedistrikt optraadt Epidemi af Børnekopper opnaaede ikke saa betydelig Udbredning, at den havde nogen Indflydelse paa Amtets Sundhedstilstand i det Hele. En Undtagelse fra de beskrevne gunstige Sundheds-

forholde i Amtet dannede en stor Del af Ullensakers Lægedistrikt, hvor foruden andre Sygdomme ogsaa Nervefeber og Diphtherit havde forholdsvis størst Udbredning, dog ogsaa her i mindre Grad end i de nærmest foregaaende Aar.

Dødelighedsforholdene vare gunstigere end i noget foregaaende Aar siden 1860; de Dødes Antal udgjorde 1864, hvilket er 8,5 pCt. mindre end i det foregaaende Aar, da der døde 2038, og 4,8 pCt. mindre end i 1862, da de Dødes Antal var 1959, men 8,9 pCt. mere end Middeltallet af de Døde i Femaaret 1856—1860, hvilket udgjorde 1711. I de enkelte Lægedistrikter var de Dødes Antal, sammenlignet med det foregaaende Aar, følgende:

	1863.	1864.
Akers Lægedistrikt . . .	668	576
Ullensakers — . . .	678	715
Hølands — . . .	312	268
Follo — . . .	380	305
tilsammen 2038		1864

Kun i Ullensakers Distrikt var altsaa de Dødes Antal større end i det foregaaende Aar; et lignende Forhold viser sig ogsaa i Sammenligning med 1862, men forat anstille denne Sammenligning maa man fordele dem, der ere døde i det i 1863 oprettede Hølands Lægedistrikt paa de 3 øvrige Distrikter; der døde derefter:

	1862.	1863.	1864.
i Aker og nedre Romerikes Distrikt	695	761	645
i øvre Romerikes Distrikt . . .	790	784	814
i Follo Distrikt	474	493	405
tilsammen 1959		2038	1864

Sygdomskonstitutionen havde ingen for hele Aaret udalt almindelig Karakter; den betegnes fra flere Steder som temmelig udpræget inflammatorisk i Aarets Begyndelse, gastrisk i Sommermaanederne, forøvrigt som indifferent. I Drøbak anmeldte Byens to Læger at have behandlet følgende Sygdomme, der kunne antage epidemisk Karakter:

	Hele Aaret.	1ste Kvartal.	2det Kvartal.	3die Kvartal.	4de Kvartal.	Døde.
Nervefeber	7	7	-	-	-	1
Simpel Feber	6	2	2	1	1	-
Rødlinger	2	-	-	-	2	-
Rosen	1	1	-	-	-	-
Diphtherit	17	7	3	2	5	-
Catarrhalske Sygdomme	41	21	8	6	6	-
Lungebetændelse	32	22	7	2	1	1
Akut Ledderheumatisme	7	3	2	2	-	-
Choleringe	5	-	3	2	-	1
Tilsammen	118	63	25	15	15	3

Af **Nervefeber** opgives et mindre Antal behandlede Tilfælde end i en Række af foregaaende Aar. Ialt anmeldtes fra Akers Lægedistrikt . 36 Behandlede, hvoraf 6 døde; — Ullensakers — . 78 — — 7 — — Hølands — . 56 — — 7 — — Follo — . 34 — — 4 —

tilsammen 204 Behandlede, hvoraf 24 døde.

I forrige Aar opgaves 328 Behandlede, 26 Døde; Antallet af opgivne behandlede Tilfælde siden 1860, fra hvilket Aar først haves særskilte Opgaver for den, efter den sidste Forandring af Christiania Bys Grændser til Akers Lægedistrikt hørende Del af Akers Herred, har været følgende:

1860.	1861.	1862.	1863.	1864.
240	328	303	328	204.

Sygdommen forekom sporadisk eller i smaa, undertiden til enkelte Huse begrændsede Epidemier; som epidemisk udbredt over en større Strækning omtales den kun fra Ullensakers og Follo Distrikt; i førstnævnte Distrikt, hvor Sygdommen var en Fortsættelse af en i Slutningen af forrige Aar herskende Epidemi, forekom de fleste Tilfælde i Ullensakers og den sydøstlige Del af Eidsvolds Prestegjeld, hvor dens Udbredelse ved Smitte kunde paa vises fra Hus til Hus (Thoresen). Af de anmeldte Tilfælde forekom 83 i 1ste, 43 i andet, 44 i 3die og 34 i 4de Kvartal; af 176 Syge vare 81 af Mand-, 95 af Kvindekjøn; 139 vare Voxne, 37 Børn under 15 Aar. — Af Simpel Feber opgives 64 behandlede Tilfælde, 30 fra Akers, 3 fra Ullensakers, 12 fra Hølands og 19 fra Follo Distrikt; af 61 Tilfælde falde 20 paa 1ste, 15 paa 2det, 10 paa 3die og 16 paa 4de Kvartal; af 57 Angrebne vare 23 af Mand-, 34 af Kvindekjøn, og af 56 vare 39 Voxne, 17 Børn.

Af **Barselfeber** opføres 26 Tilfælde, hvoraf 5 endte dødeligt; 7 falde paa Akers, 11 paa Ullensakers, 8 paa Hølands Distrikt; af 18 Tilfælde forekom 6 i 1ste, 6 i 2det, 1 i 3die og 5 i 4de Kvartal. Desuden omtales 1 Tilfælde af Barselmani, der helbrededes, samt 2 Tilfælde af Barselkrampe, hvoraf 1 havde dødelig Udgang.

Børnekopper optraadte i Begyndelsen af Aaret epidemisk i Akers Prestegjeld efter i Slutningen af forrige Aar at være indførte dertil ved en fra England hjemkommen Sømand. Epidemien begyndte allerede at aftage i Marts og ophørte i April, efterat imidlertid saavel her som i de tilstødende Herreder af Akers Lægedistrikt Foranstaltninger vare truffene fra Sundhedskommissionerne til Sygdommens Indskrænkning. I Akers Prestegjeld angrebes 68 Individer, hvoraf 3, der alle vare uvaccinerede, døde; af disse angrebes 23 i Januar, 22 i Februar, 19 i Marts, 4 i April; 58 Tilfælde falde paa Akers Herred, hvor Sygdommen først

optraadte, 10 paa Bærums Herred. Efterat Sygdommen allerede i Begyndelsen af Aaret var indført fra Asker til Christiania, viste sig fra Mai Maaned af enkelte Tilfælde i østre Akers Prestegjeld i det til Byen nærmest grændsende Strøg, uden at den her fik nogen epidemisk Udbredning; der angrebes ialt 10, nemlig 1 i Mai, 4 i Juni, 3 i November og 2 i December; af dette Antal indlagdes 7, nemlig 2 i Juni samt de 5 i November og December Maaned Angrebne paa Koppelazaretet i Christiania. Foruden disse 7 er altsaa fra Akers Lægedistrikt opgivet 71 Tilfælde, hvoraf 3 endte dødeligt. I de øvrige Dele af Amtet vides Kopperne ikke i dette Aar at have vist sig. Af de 78 Angrebne vare 43 af Mand-, 35 af Kvindekjøn; 53 vare Voxne, 25 Børn under 15 Aar.

Vandkopper forekom hist og her i Akers, Ullensakers og Hølands Distrikt; ialt opgives 19 behandlede Tilfælde, hvoraf 14 i Akers Distrikt. Af 14 Tilfælde forekom 8 i 2det, 2 i 3die og 4 i 4de Kvartal; af 18 Angrebne vare 7 af Mand-, 11 af Kvindekjøn, 1 Voxen, 17 Børn.

Af **Skarlagensfeber**, der siden det næstforegaaende Aar havde hersket epidemisk over næsten hele Amtet, men for detmeste havde tabt sin epidemiske Udbredning ved det foregaaende Aars Slutning, viste sig endnu sporadiske Tilfælde i samtlige Lægedistrikter i heromhandlede Aars første Halvdel. Ialt opgives 33 Tilfælde, hvoraf 9 havde dødelig Udgang; heraf indtraf de fleste, nemlig 25 med 5 Dødsfald, i Ullensakers Distrikt. 7 af de anmeldte Tilfælde omtales som komplicerede med diphtherisk Svælgbetændelse. Af de 33 Angrebne vare 14 af Mand-, 19 af Kvindekjøn; 5 Voxne og 28 Børn. For 4 opgives den sekundære Dødsarsag hos 2 at have været kapillær Bronchit, hos 1 Diphtherit, hos 1 Vatersot.

Af **Rosen** opgives for hele Amtet 51 Tilfælde, hvoraf 1 endte dødeligt. Af 41 Syge vare 16 af Mand-, 25 af Kvindekjøn, 38 Voxne og 3 Børn.

Kighoste omtales som epidemisk i Begyndelsen af Aaret i Ullensakers Distrikt i Ullensakers og Eidsvolds Prestegjelde; i de øvrige Lægedistrikter kom sporadiske Tilfælde under Behandling, især i Aarets Begyndelse og henimod dets Slutning. Ialt opgives 33 behandlede Tilfælde, hvoraf 1 med dødelig Udgang paa Grund af Lungebetændelse. Af 27 Angrebne vare 16 af Mand-, 11 af Kvindekjøn og af 26 vare 1 Voxen, 25 Børn.

Diphtheriske Sygdomme viste sig stærkt aftagende i Hyppighed i Sammenligning med de foregaaende Aar og havde betydeligere epidemisk Udbredning kun i Ullensakers Distrikt, fornemmelig i Ullensakers, Nannestads og Eidsvolds Prestegjelde. Ialt anmeldtes:

Lægedistrikt.	af diphtherisk Svælgbetændelse.		af Strubeheste.	
	Behandlede.	Døde.	Behandlede.	Døde.
Aker	38	9	4	3
Ullensaker	221	35	8	6
Høland	10	-	7	3
Follo	46	5	-	-
Tilsammen	315	49	19	12

I det foregaaende Aar anmeldtes af diphtherisk Svælgbetændelse 574 behandlede Tilfælde, 58 Dødsfald, af Strubeheste 19 Tilfælde med 11 Dødsfald. Sammenligner man Antallet af Angrebne i de enkelte Lægedistrikter i begge de sidste Aar, da viser Sygdommen sig i samtlige at have aftaget i heromhandlede Aar omtrent i samme Forhold. Der anmeldtes nemlig som Angrebne af diphtherisk Svælgbetændelse og Strubeheste tilsammen:

	1863.	1864.	Forhold af Angrebne i 1864 mod Angrebne i 1863 i pCt.
i Akers Lægedistrikt	66	42	62,1
i Ullensakers —	420	229	54,5
i Hølands —	30	17	56,6
i Follo —	81	46	56,7

Siden 1860, fra hvilket Aar de diphtheriske Sygdomme især have haft almindelig epidemisk Udbredning i Amtet, har de opgivne Angrebnes og Dødes Antal af begge Sygdomme været følgende:

	Angrebne.	Døde.	Døde af Angrebne i pCt.
1860	474	83	17,5
1861	729	99	13,5
1862	701	118	16,8
1863	593	69	11,6
1864	334	61	18,2

I Ullensakers Distrikt var Sygdommen hyppigst henimod Slutningen af Aaret; i den øvrige Del af Amtet kom derimod de fleste Tilfælde under Behandling i Aarets Begyndelse. For følgende Tilfælde haves nærmere Opgave over Tiden paa Aaret, hvori de indtraf:

	Ullensakers Distrikt.					De øvrige 3 Distr. tils.				
	1ste Kvart.	2det Kvart.	3die Kvart.	4de Kvart.	Sum.	1ste Kvart.	2det Kvart.	3die Kvart.	4de Kvart.	Sum.
Diphtherisk Svælgbetændelse	34	41	64	82	221	36	17	15	23	91
Strubeheste	2	-	2	1	5	3	4	2	2	11

Af 291, der lede af diphtherisk Svælgbetændelse, vare 158 af Mand-, 133 af Kvindekjøn; af 294 vare 123 Voxne, 171 Børn under 15 Aar; af 16, der lede af Strubehoste, vare 7 af Mand-, 9 af Kvindekjøn, 2 vare over, 14 under 15 Aar. — Enkelte Læger berette at have iagttaget Lamhed som Eftersygdom uden at meddele Opgave over dette Tilfældes Hyppighed. Lamhed forekom efter en af Lægernes (Heidenreichs) Iagttagelse oftest i de forsømte, ikke tidlig nok behandlede Tilfælde. Enkelte udtale sig ogsaa om den diphtheriske Svælgbetændelses Behandling, men sees at være komne til forskellige Resultater med Hensyn til den lokale Behandlings Nytte: paa den ene Side anføres, at tidlig Toucheren og Pensling af Belægget er af megen Vigtighed til at indskrænke Sygdommens videre Udvikling (Ellertsen, Heidenreich) medens det paa den anden Side fremsættes som en Erfaring, at den lokale Behandling kun er af underordnet Betydning (Thoresen). Med Hensyn paa Sygdommens Udbredelsesmaade yttre et Par Læger i Ullensakers Distrikt, at den altid viste sig meget smitsom, samt at Smittestoffet viste sig at kunne overføres saavel ved Personer som ved andre Gjenstande, saasom Klædningsstykker og lignende, hvilke sidste endog i længere Tid kunne beholde sin Smitteevne (Heidenreich, Thoresen).

Kusma omtales som epidemisk i Akers, Ullensakers og Hølands Distrikt, især i 1ste Halvaar, men kun faa Tilfælde, ialt 34, hvoraf flere vare forbundne med Metastase til Testiklerne, kom under Lægebehandling. Af 30 Behandlede vare 23 af Mand-, 7 af Kvindekjøn, 23 Voxne, 7 Børn.

Af **Catarrhalske Sygdomme**, opførte under Benævnelserne Catarrh, Catarrhalfeber, simpel Halsbetændelse og akut Bronchit, opgives 492 behandlede Tilfælde, hvoraf 153 i Akers, 206 i Ullensakers, 34 i Hølands og 99 i Follo Distrikt. I Ullensakers og Follo Distrikter siges de forekommende Catarrhalfebre ofte at have antaget Karakteren af Influenza. Distriktslægen i det sidstnævnte Distrikt behandlede 23 saadanne Tilfælde, samtlige i 1ste Kvartal. Ialt haves for 342 herhenhørende Sygdomstilfælde Opgave over Tiden paa Aaret, da de indtraf: 128 falde paa 1ste Kvartal, 79 paa 2det, 54 paa 3die, 81 paa 4de. Af 315 Syge vare 158 af Mand-, 157 af Kvindekjøn; af 332 vare 182 Voxne, 150 Børn. Akut Bronchit opføres som Dødsårsag hos 9, nemlig 5 i Akers, 3 i Ullensakers og 1 i Follo Distrikt.

Af **Lungebetændelse** opgives et mindre Antal Tilfælde end i forrige, men flere end i de øvrige nærmest foregaaende Aar. Ialt anmeldtes:

fra Akers Lægedistr. af 9 Læger	94	Behandl.,	hvoraf	7	døde
- Ullensakers	—	—	4	—	132 — — 15 —
- Hølands	—	—	2	—	48 — — 7 —
- Follo	—	—	4	—	93 — — 7 —

Tilsammen af 19 Læger 367 Behandl., hvoraf 36 døde.

Desuden opgives af Distriktslægen i Ullensaker 5 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede og ialt kjendes altsaa 41 Dødsfald. (I forrige Aar opgaves af 19 Læger 420 Behandlede, 51 Døde). De fleste Tilfælde forekom som sædvanligt i Begyndelsen af Aaret, men forøvrigt var Sygdommens Hyppighed paa de forskellige Aarstider temmelig forskellig i de forskellige Dele af Amtet; for følgende Tilfælde haves Opgave over Tiden paa Aaret, da de indtraf:

	1ste Kvartal.	2det Kvartal.	3die Kvartal.	4de Kvartal.	Hele Aaret.
Akers Lægedistrikt	18	39	15	13	85
Ullensakers —	55	34	8	35	132
Hølands —	33	6	3	6	48
Follo —	64	18	7	4	93
Tilsammen	170	97	33	58	358

Af 345 Syge vare 210 af Mand-, 135 af Kvindekjøn og af 342 vare 271 Voxne, 71 Børn under 15 Aar. Af **Pleurit** opgives 7 Læger 22 behandlede Tilfælde, hvoraf 2 medførte Døden: 1 i Akers, 4 i Ullensakers, 9 (med 2 Døde) i Hølands og 8 i Follo Distrikt; desuden opgives fra Ullensaker 1 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede. Af 18 Tilfælde forekom 9 i 1ste, 2 i 2det, 4 i 3die og 3 i 4de Kvartal; af 16 Syge vare 13 af Mand-, 3 af Kvindekjøn, 13 Voxne, 3 Børn.

Af **Hjernebetændelse** opføres 20 behandlede Tilfælde, hvoraf 16 endte dødeligt; akut Hjernevatersot og Kramper i Børnealderen nævnes som Dødsårsag hver hos 2, af hvilke tilsammen 20 Dødsfald 8 indtraf i Akers, 7 i Ullensakers, 1 i Hølands og 4 i Follo Distrikt.

Rheumatiske Sygdomme. Af akut Rheumatisme opgives 47 behandlede Tilfælde, hvoraf 3 havde dødelig Udgang, samt 1 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede; 17 bleve syge i 1ste Kvartal, 11 i 2det, 8 i 3die og 11 i 4de. Af 42 vare 25 af Mand-, 17 af Kvindekjøn, 33 Voxne, 9 Børn. For chronisk Rheumatisme behandlede 7 Læger 107 Personer; af 46 af disse vare 29 Mænd, 17 Kvinder.

Koldfeber omtales kun fra Akers og Follo Distrikt, hvor 2 Tilfælde kom under Lægebehandling; den ene oplyses at have været en fra Holland ankommen Sømand.

Diarrhoe og Cholera vare temmelig hyppige i den sidste Del af Sommeren, især i Akers og Ullensakers Distrikter, og i det sidstnævnte Distrikt forekom i Juni og Juli flere

Tilfælde af Cholera af temmelig alvorlig Beskaffenhed. Af begge Sygdomme opgives

fra Akers Lægedistrikt	100	Behandlede,	hvoraf	-	døde;
- Ullensakers	—	124	—	—	8
- Hølands	—	17	—	—	-
- Follo	—	16	—	—	1

Tilsammen 257 Behandlede, hvoraf 9 døde.

Af 255 Tilfælde indtraf i 1ste Kvartal 22, i 2det 34, i 3die 152 og i 4de 47. Af 254 Syge vare 126 af Mand-, 128 af Kvindekjøn og af 255 vare 162 Voxne, 93 Børn.

Af **Blodgang** iagttoges sporadiske Tilfælde i alle Lægedistrikter fra August til Oktober; ialt opgives 7 Behandlede, hvoraf 1 døde; 2 af de Angrebne vare af Mand-, 5 af Kvindekjøn; 2 vare Voxne, 5 Børn.

Skjörbug forekom af og til hos Børn af Arbejdsklassen i Hølands Distrikt (Ingjer); forøvrigt omtales kun 3 behandlede Tilfælde, 1 i Akers, 2 i Ullensakers Distrikt.

Af **Syphilis** berettes 32 Tilfælde at være kommen under Behandling i Aarets Løb, af hvilke 24 forekom i Akers, 1 i Ullensakers, 1 i Hølands og 6 i Follo Distrikt. Af det hele Antal bleve 24 indlagte i Rigshospitalet; 4 af disse indtraf blandt Børnene i en Familie i Aker og ere omhandlede i en Opsats i Norsk Magazin for Lægevidenskaben, 19de Bind Side 86. Af de 8 Syphilitiske, der behandlede i Hjemmet, er Oplysning om Sygdommens Beskaffenhed meddelt om 5, af hvilke 1 led af sekundær, 2 af tertiær og 2 af hereditær Syphilis; de sidste 2, der begge vare Spædbørn, døde. Af 7 vare 4 af Mand-, 3 af Kvindekjøn. For **Gonorrhoe** behandlede 9 Læger 33 Personer.

Fnat erholdt i dette Aar usædvanlig Udbredning over den største Del af Amtet, men fornemmelig i Ullensakers og Hølands Distrikt. Sygdommen siges ogsaa mod Aarets Slutning at være bleven temmelig udbredt i Akers Distrikt, især i Herredet af samme Navn; som behandlede opgives fra hele Distriktet 59. I Ullensakers Distrikt var Sygdommen mest udbredt i Hurdalens og Eidsvolds Prestegjælde; i det førstnævnte Prestegjæld fandtes ved de af Sundhedskommissionens Medlemmer i denne Anledning anstillede Undersøgelser omtrent 400 at være angrebne, og Anvisning til at behandle Sygdommen blev ved Sundhedskommissionen besørget trykt og omdelt blandt Almuen; i Eidsvold behandlede af en Privatlæge 107 Personer. I Hølands Distrikt behandlede Distriktslægen 48, men til et meget større Antal blev dels udleveret Wienersalve, dels Anvisning til dette Middels Tilberedning og Brugsmåde; Sygdommen saaes i dette Distrikt ofte hos Almueskolernes Elever (Ingjer). Fra Follo Distrikt opgives 30 Behandlede. Flere Aarsager anføres til denne usædvanlige Udbredning af Fnatsygdommen, saaledes beret-

tes den fra Ullensakers Distrikt fornemmelig at være udbredt ved Omstreifere, dels ogsaa ved Tjenestepiger fra Gudbrandsdalen (Ellertsen, Thöresen), i Hølands Distrikt siges den at være indført fra de svenske Grændsebygder (Lossius), tildels ogsaa ved Jernbanearbejdere fra Thelemarken (Ingjer). For **Skurv** opgives 2 Personer at være behandlede.

Af **Spedalske** fandtes ved Udgangen af det foregaaende Aar 2, begge i Ullensakers Distrikt; af disse reiste den ene til sit Hjem i Romsdals Amt, saaat der ved Udgangen af Aaret kun kjendtes 1 Spedalsk, en Pige, der var hjemmehørende i Eidsvold.

Kjertelsyge omtales som meget almindelig, især blandt Børn af Husmandsklassen i Ullensakers og Hølands Distrikt; trange og slet ventilerede Boliger samt uhensigtsmæssig, for en stor Del af Kaffe og Melspiser bestaaende Diæt nævnes blandt de formentlige Aarsager hertil (Ellertsen, Ingjer). Som Dødsarsag opføres Kjertelsyge hos 3, Rachitis hos 1.

Af **Svindot** opgives 57 Dødsfald, hvilket er 14,8 pCt. af samtlige af Læger opgivne Dødsarsager (385). (I forrige Aar var Forholdet 47 af 425 Døde eller 11,1 pCt., i 1862 45 af 379 eller 11,9 pCt.) I de enkelte Lægedistrikter var Forholdet følgende:

Akers Lægedistrikt	13	af	99	eller	13,1	pCt.
Ullensakers	—	23	-	175	-	13,7
Hølands	—	7	-	50	-	14,0
Follo	—	14	-	61	-	23,0

Vatersot opføres paa Lægernes Dødsfortegnelser som Dødsarsag hos 16, Brights Sygdom hos 6, af hvilke 22 Dødsfald 4 opgives fra Akers, 11 fra Ullensakers, 4 fra Hølands og 3 fra Follo Distrikt.

Kræft nævnes som Dødsarsag hos 13, 2 i Akers, 4 i Ullensakers, 3 i Hølands og 4 i Follo Distrikt.

Blegsot betegnes fra Ullensakers Distrikt som mer og mer almindelig (Heidenreich). Af 46 Kvinder, der af forskellige Læger behandlede for denne Sygdom, vare 39 over, 7 under 15 Aar.

Cardialgi omtales ligeledes som tiltagende i Hyppighed, især i Ullensakers Distrikt, som det antages, paa Grund af den tiltagende Kaffedrik i Forbindelse med den rigelige Nydelse af Melspiser og saltet Kost (Ellertsen, Heidenreich). 10 Læger i forskellige Lægedistrikter behandlede 205 herhen hørende Tilfælde, af hvilke Privatlægen i Eidsvold alene 88, opførte under Benævnelserne Cardialgi, Dyspepsi og Kolik. Af 109 Personer, der behandlede for Cardialgi, vare 29 af Mand-, 80 af Kvindekjøn.

Ormesygdomme siges at være meget almindelige i Ullensakers, Hølands og Follo Distrikt.

Af **Drankersygdomme** opgives 6 behandlede Tilfælde af Drankergalskab, hvoraf 1 endte dødeligt. I Ullensakers

Distrikt siges Drankersygdomme at iagttages sjeldnere end før (Heidenreich).

Af **Sindssygdome** omtales 39 nye Tilfælde, nemlig 13, hvoraf 2 betegnes som Recidiver, i Akers, 23 i Ullensakers, 2 i Hølands og 1 i Follo Distrikt. Af det hele Antal bleve 15 indlagte paa Gaustads, 1 paa Christiania Sindssygeasyl, de øvrige behandledes i Hjemmet, og af disse oplyses 2 inden Aarets Udgang at være helbredede, 2 døde, 9 uhelbredede, om de øvrige er ingen Oplysning meddelt. Af 15 nye Sindssyge, for hvilke Kjønnets opgives, vare 5 Mænd, 10 Kvinder; af 7 opgives 6 at lide af Melancholi, 1 af Dements.

Blandt **mærkelige Tilfælde** omtales et pludseligt Dødsfald paa Grund af Kvælning ved et fremmed Legeme i Luftrøret. Den Døde var et 5 Aar gammelt Pigebarn, paa hvem der paa Rigshospitalets chirurgiske Afdeling var gjort Tracheotomi for croupignende Kvælningstilfælde; hun blev udskrevet fra Hospitalet med Kanylen i Aabningen og bragt til sit Hjem i Asker. Efter Hjemkomsten gled en Nat Kanylen ud af Luftrøret, og inden faa Minuter var Barnet dødt. Ved Obduktionen fandtes et trekantet lidet Stykke af en Tallerken næsten ganske indkapslet i Strubehovedet tæt under rima glottidis (Egeberg). Tilfældet er omtalt i det medicinske Selskab i Christiania (se Norsk Magazin for Lægevidenskab XVIII Bind Side 992).

Af **chirurgiske Operationer** opgives at være udført: 1 Exartikulation af Haanden, 7 Amputationer og Exartikulationer af Fingre, foruden flere uden Angivelse af Antal; 1 Borttagelse af Læbekræft, 2 af Polyper i Næsen, 1 af en Polyp paa den indvendige Side af Kindet; 1 af en Sæksvulst, 2 af Svulster uden nærmere Angivelse af deres Beskaffenhed; 9 Paracenteser af Underlivet, hvoraf 1 hos en 6 Aar gammel Dreng med heldigt Udfald (Ellertsen) og af de øvrige 8 gjordes 5 hos et Individ, 3 hos et andet; 1 Knusning af Blæresten, i 9 Seancer, uden Injektion og uden Chloroform, med fuldkommen Helbredelse til Følge, i Løbet af sex Uger (Egeberg).

Følgende **obstetriciske Operationer** opgives at være udførte af Læger: 15 Tangforretninger, hvoraf en efter forudgaaet Udvidning af Modermunden ved Sax; Indikationerne opgives saaledes: Vemangel og Vesvækkelse hos 8, Kræfttab efter langvarigt Fødselsarbejde hos 3, Bækkenforsnevring hos 2, langsom Fødsel uden nærmere angivet Aarsag hos 1, Fremfald af en Arm ved Siden af Hovedet hos 1; Udfaldet er angivet for 12 Mødre, der samtlige forbleve ilive; af Børnene vare 11 levende, 4 dødfødte. 5 Vendinger, hvoraf 2 ved Tverleie, 2 paa Grund af Fremfald af Navlesnoren ved Siden af Hovedet, 1 paa Grund af Bækkenforsnevring efter forgjæves Forsøg paa Forløsning med Tang; af Mødrene forbleve 3 ilive, 1 døde 5 Uger efter Forløsningen af Barsel-

feber, om 1 er Intet oplyst; af Børnene kom 1 levende til Verden, 4 vare dødfødte. 1 Udtrækning ved Sædeleie med gunstigt Udfald for Moderen, dødfødt Barn. 3 Perforationer, hvoraf en paa Grund af skjævt Hovedleie med en Arm ved Siden, paa en anden Tvilling; de to andre paa Grund af Bækkenforsnevring, alle paa døde Fostre; en af Mødrene forblev ilive, to døde, en 6 Timer, den anden 6 Dage efter Fødselen, den sidste af Barselfeber (Gløersen, Heidenreich). 1 Embryotomi ved forsømt Tverleie; Konen døde 4 Dage efter Fødselen af Barselfeber (Ingier). 1 Accouchement forcé ved forliggende Moderkage; Moderen døde 3 Dage efter Fødselen som Følge af Blodtabet, Barnet kom levende til Verden (Lossius). 2 kunstige Forløsninger af Moderkagen paa Grund af krampagtig Indsnævring af Livmoderen. Desuden nævnes, foruden den ovenomtalte, endnu 1 blodig Udvidning af en kalløs ueftergivelig Modermund, hvorefter Fødselen overlodes til Naturen, med gunstigt Udfald for Moder og Barn. Ialt udførtes efter det Foregaaende 28 kunstige Forløsninger, hvoraf 15 i Akers, 4 i Ullensakers, 7 i Hølands, 2 i Follo Distrikt.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mellem 1—10 Aar.	paa Barselseng.	
Aker	1155	576	106	130	6	48
Ullensaker	1118	715	95	166	11	50
Høland	452	268	39	57	2	25
Follo	542	305	39	57	-	30
Akershus Amt	3267	1864	279	410	19	153

Omkomne ved ulykkelige Hændelser 35

Selv mordere 14.

For det hele Amt bliver der saaledes et Overskud af 1403 flere Fødte end Døde, og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 57,0. Antallet af Børn, døde i Iste Leveaar, forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 11,7 og til samtlige Døde = 1 : 6,7; Antallet af Børn, døde i Alderen mellem 1 og 10 Aar, forholdt sig til samtlige Døde = 1 : 4,5 og Antallet af Døde under 10 Aar til samtlige Døde = 1 : 2,7. Af Døde paa Barselseng indeholde Lægernes Beretninger Oplysning om Dødsarsagen hos 12, af hvilke 5 døde af Barselfeber (deraf en 5 Uger efter Fødselen) og af disse havde obstetriciske Operationer, som forhen anført, været foretagne hos 3; 2 døde efter andre uregelmæssige Fødsler, fuldførte ved Kunsthjelp, nemlig en som Følge af Blødning ved forliggende Moderkage, 3 Dage efter at være forløst ved Accouchement forcé, en 6 Timer efter at være forløst ved

Perforation; 1 døde af Barselkrampe, 1 af Lungebetændelse, 1 af Svælgbetændelse, 1 af Cholera; 1 døde uforløst af Blødning ved forliggende Moderkage; Jordemoder var tilstede og tilkaldte Læge, men denne ankom først umiddelbart før Konens Død (Ingier). — Lægernes Dødsfortegnelser indeholde Opgaver over 385 ved Sygdom foraarsagede Dødsfald eller 20,6 pCt. af samtlige Døde; de hyppigste af de opgivne Dødsårsager vare: Diphtherit og Strubehoste (tilsammen 61), Svindsot (57), Lungebetændelse (41), Nervefeber (24), Vatersot og Brights Sygdom (tilsammen 22), Hjernebetændelse og Konvulsioner (tilsammen 20), Sindssygdom (iberegnet de Døde paa Gaustad Asyl, 16), Kræft (13).

Om **Veirliget** berettes, at Vinteren var mild, Foraaret kjøligt og tørt, Forsommeren derimod varm, med maadelig Regnmængde; Kulde indfandt sig tidligt om Høsten, der forøvrigt var regnfuld og stormende; i Slutningen af Aaret var det igjen temmelig koldt og der kom tidlig Sne i de fra Havet fjernere liggende Dele af Amtet. I Follo Distrikt siges saavel Hø- som Kornhøsten at have givet rigeligt Udbytte og at Poteterne holdt sig fri for Tørraadnethed (Krabbe).

Levemaade og de **hygiæniske Forhold** blandt den talrige Husmands- og Arbeidsklasse, tildels ogsaa blandt de mindre Gaardbrugere i Ullensakers og Hølands Distrikter, betegnes i det Hele som mislige, og næsten samtlige Læger i begge Distrikter meddele i saa Henseende temmelig enslydende Skildringer. Boligerne ere ialmindelighed smaa og slet ventilerede, eller undertiden ogsaa, da Vedligeholdelsen ofte paahviler Eiendomsbesidderne, aabne og forfaldne, saaat de ikke yde tilstrækkelig Beskyttelse for Beboerne i den ublide Aarstid, hvortil ogsaa kommer, at Brændet i flere Bygder er vanskeligt at erholde og kostbart. Husene indeholde i Regelen kun et Beboelsesrum, der ogsaa tjener til Kjøkken og Soveværelse; her bo ofte endog to Familier sammen, eller der optages andre Løgere; undertiden kan ogsaa nogle Høns eller et Svin træffes blandt dets Beboere. Kogeovne, ialmindelighed uden Røgfang, har for en stor Del fortrængt Skorstenen, og Værelset opfyldes derved tillige af fugtige Damp fra de Kar, hvori Føden til Beboerne, ofte ogsaa til Kreaturerne, koges. De billigere Bomuldstøier have fortrængt Brugen af hjemmевirkede Uld-, Strie- og Linklæder, og i Forbindelse hermed har ogsaa Husfliden aftaget. Kaffe drikkes i store Kvantiteter, ofte lige til sex Gange i Døgnet, og blandt Fødemidlerne indtage raastegte Vafler og de saakaldte Lumpes, der begge have fortrængt Fladbrødet,

en fremragende Plads; af Melk nydes lidet. Brændevinsdriker vel i Aftagende, derimod har Forbruget af Bayersk Øl tiltaget (Ellertsen, Heidenreich, Gløersen, Lossius, Ingier).

Fattigsygepleien betegnes i det Hele som godt indrettet, og de fleste Kommuner have særskilt antagne Fattiglæger, dels Embedslægerne, dels Privatlæger; som Undtagelser i denne Henseende nævnes Fet og Hurdalen. Om Antallet af behandlede fattige Syge haves følgende Opgaver: i østre Akers Prestegjeld behandlede 206 i sit Hjem, 32 indlagdes paa Sygehus; i Bærum og Asker behandlede 74, i Ullensakers Prestegjeld, Sørum og Gjerdrum tilsammen 150, i Næs Hovedsogn med Fenstad Annex 64, i Urskoug 114.

Af Møder i **Sundhedskommissionerne** berettes at være afholdte: i Akers Lægedistrikt 10, nemlig i Akers Herred 3, i Bærum og Sørum, hver 2, i Asker, Nittedal og Skedsmo, hver 1; i Ullensakers Distrikt 18, nemlig i Eidsvold og Gjerdrum, i hver 4, i Ullensaker og Hurdalen, i hver 3, Næs og Nannestad, i hver 2; i Hølands Distrikt 6, nemlig i Urskoug 3, Høland 2, Fet 1; i Follo Distrikt 1 Møde i hver af Byerne Soon og Hølen; om Sundhedskommissionen i Drøbak haves ingen Oplysning, og i dette Distrikts øvrige Herreder bleve ingen Møder afholdte, da ingen Meddelelse indløb til Ordføreren om Kommunerepræsentantmøders Berømmelse, undtagen fra Fron og Krokstad, men han var begge Gange hindret ved andre Forretninger fra at møde. Angaaende Sundhedskommissionernes Medlemmer meddeles fra Akers Herred, at Kommissionen bestod af 17 Medlemmer foruden Ordføreren; i Nittedal, Skedsmo, Asker og Bærum er den samlede Kommunerepræsentation indtraadt som Medlemmer, ligesaa i Nannestad, i samtlige Herreder i Hølands Distrikt, i Aas, Krokstad, Enebak og Næsodden; i Fron og Vestby bestod Kommissionen kun af 3 valgte Medlemmer; i Ullensaker, Eidsvold, Gjerdrum, Hurdalen og Sørum berettes Skolelærerne at være frivillige (ustemmeberettigede) Medlemmer af Sundhedskommissionerne. Angaaende disses Virksomhed meddeles følgende Oplysninger: i Soon og Hølen bleve samtlige Huse, Brønde, Rendestene etc. undersøgte og forefundne Mangler i hygiænsk Henseende besørgede afhjulpne; i samtlige Herreder i Akers Distrikt var Sundhedskommissionernes Virksomhed hovedsagelig rettet paa Foranstaltninger ianledning af den i en Del af dette Distrikt og i Christiania herskende Koppeepidemi; i Møderne holdt Ordførerne Foredrag over Sygdommens Kjendetegn, Forsigtighedsregler derimod og Revaccinationens Nytte; Veiledning og Forskrifter for Almuen i samme Hensigt besluttedes trykte og omdelte i Aker, Nittedal, Skedsmo, Asker og Bærum; begge de sidstnævnte Herreder inddeltes i Distrikter med særegne dertil beskikkede Tilsynsmænd, for hvilke en Instrux blev udarbejdet og besørget trykt; Vaccinationen blev overalt foranstaltet iværk-

sat. I Ullensakers og Hølands Distrikter optoges Møderne for detmeste af Foredrag af Ordførerne over herskende Sygdomme, fornemmelig Diphtherit, Kusma og Fnat; i Hurdalen fattedes den Bestemmelse, at fuattede Børn skulde nægtes Adgang til Skolerne, ligesom Anvisning til Sygdommens Behandling blev besørget trykt og omdelt. Sundhedsforskrifter for visse Dele af Akers Herred, der den 2den Januar 1864 havde erholdt Kongelig Approbation, uddeltes blandt Sundhedskommissionens Medlemmer til videre Kundgjørelse blandt Almuen; nogle af Sundhedskommissionen i Skedsmo foreslaaede Sundhedsregler for visse Dele af dette Herred vedtoges af Repræsentantskabet og erholdt under 3die December s. A. Kongelig Approbation.

De **Vaccineredes** Antal udgjorde:

i Akers Lægedistrikt	1406
i Ullensakers —	1088
i Hølands —	524
i Follo —	589
tilsammen 3607.	

I Opgaven over de Vaccinerede i Akers Distrikt er indbefattet Enkelte, som i Akers Herred bleve vaccinerede af Privatlæger i Christiania. I Hurdalen hindrede Fnatsygdommen Vaccinationens Udførelse. I Næsodden blev Ingen i dette Aar vaccineret, hvortil som Grund anføres, at Ingen blev anmeldt, og at et forholdsvis stort Antal var vaccineret det foregaaende Aar.

Af **retsmedicinske Forretninger** udførtes: 4 Syns- og Obduktionsforretninger, nemlig en over en i et Vand funden Mand, der antoges at være myrdet, en over en Mand, som var død paa Grund af Forfrysning i beruset Tilstand, to til Oplysning om nyfødte Børns Dødsmaade; 2 Undersøgelser og Erklæringer, begge i Anledning af Kvinder, som antoges at have født i Dølgemaal.

Antallet af **Sindssyge**, der forpleiedes for Amtskommunens Regning, udgjorde i Akers Distrikt, foruden de i Sindssygeasylter indlagte, 12, i Ullensakers Distrikt 30, i Hølands og Follo Distrikt, i hver 8; Antallet af Sindssyge, der vare udsatte i Privatforpleining for Amtets Regning, udgjorde altsaa ved Aarets Udgang ialt 58.

Af **Sygehuse** fandtes Gaustad Sindssygeasyl, om hvis Belæg m. v. henvises til Sygehuslisten.

Badeindretninger. Eidsvoldsbadet var ligesom i det foregaaende Aar mindre besøgt end sædvanlig; som Aarsag hertil anfører Badelægen dels den større Konkurrence, som nye Badesteder afstedkomme, dels Frygten hos de Badesøgende for ikke at erholde Bad, eftersom Badehusene ved meget høi Vandstand ere udsatte for Oversvømmelse; de Badesøgendes Antal var 45, og de behandlede Sygdomme vare almindelig nervøs Svækkelse, Chlorose, Anæmi og Menstruationsuordener. Grefsens Vandkuranstalt ved Christiania besøgte af 170 Patienter; de hyppigst behandlede Sygdomme vare: Debilitas nervosa (46), Congestiones capitis (9), Dispositio catarrhalis, Catarrhus ventriculi, Hypochondri (hver 8), Cephalalgia (7), Hysteri (6). Omtrent 81 pCt. behandles med gunstigt Resultat, idet 41 helbrededes, 97 bleve betydeligt bedre; 20 forlode Badet ubetydeligt bedre og 12 uhelbredede. Af andre Badeindretninger omtales flere private Styrtebade i Akers og Hølands Distrikter, flere private Søbadehuse i Drøbak og en Søbadeindretning i Soon.

Drøbaks **Apothek** fandtes ved Visitationen iorden. Personalet bestod af Apothekeren og 1 Discipel.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Akers Distrikt: foruden Distriktslægen og en Fattiglæge, der begge bo i Christiania, 6 Læger, hvoraf tre ved Gaustad Sindssygeasyl, to i Bærum og en i Skedsmo. 5 offentlig ansatte Jordemødre, foruden 2, ansatte for Aker, der begge bo i Christiania; 9 Hjelpevaccinatorer.
2. Ullensakers Distrikt: 5 Læger, hvoraf to i Ullensaker, en i Næs, en i Eidsvold og en i Hurdalen. 14 Jordemødre; 12 Hjelpevaccinatorer.
3. Hølands Distrikt: 2 Læger, hvoraf en i Høland, en i Blakjers Annex til Urskoug. 6 Jordemødre, hvoraf fire offentlig ansatte; 5 Hjelpevaccinatorer.
4. Follo Distrikt: 4 Læger, hvoraf to i Drøbak, en i Vestby og en i Soon. 6 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinatorer.

III. Smaalenees Amt.

Sundhedstilstanden var i det Hele mindre god, da der i alle Dele af Amtet forekom epidemiske Sygdomme af større og mindre Betydning; foruden den ondartede Halsesygge, der omtrent holdt sig paa samme Høide som i det foregaaende Aar, herskede udbredte Epidemier af Kighoste og Kusma; Skarlagensfeber forekom derimod kun som Rester af den i de to foregaaende Aar herskende Epidemi, og Nervefeber var mindre udbredt end i det foregaaende Aar, hvorimod catarrhalske og inflammatoriske Sygdomme vare usædvanlig hyppige.

Dødelighedsforholdene vare som Følge heraf mindre gunstige; de Dødes Antal udgjorde nemlig 2026, hvilket er 9,5 pCt. mere end i begge de foregaaende Aar, i hvilke de Dødes Antal var 1850, og 26,2 pCt. mere end Middeltallet af de Døde i Femaaret 1856—1860, hvilket udgjorde 1605. Forøgelsen i de Dødes Antal i heromhandlede Aar i Forhold til det foregaaende falder imidlertid næsten udelukkende paa Eidsbergs Lægedistrikt, som det vil sees af følgende Tabel, der viser Antallet af de Døde i de forskjellige Dele af Amtet i de tre sidste Aar:

Lægedistrikt.	1862.	1863.	1864.
Eidsbergs Distrikt . .	515	477	669
Moss — . .	319	379	372
Amtsfysikatet	508	572	580
Hvaløernes Distrikt med Frederikshald . .	508	422	405
Smaalenees Amt . . .	1850	1850	2026

Sygdomskonstitutionen betegnes fra Eidsbergs Distrikt som udtalt inflammatorisk, især i første Halvaar, i den øvrige Del af Amtet havde den ingen for hele Aaret gjeldende almindelig Karakter; catarrhalske og inflammatoriske Sygdomme vare de overveiende i Vaarmaanederne, dog bemærkes fra flere Steder, at de forekommende Lungebetændelser viste en adynamisk Karakter (A. Heiberg, Kiønig); i Sommermaanederne var Sygdomskonstitutionen fremtrædende gastrisk, forøvrigt betegnes den som indifferent.

Nervefeber forekom fordetmeste kun sporadisk; epidemisk, dog med mindre Udbredning, viste den sig, især i Begyndelsen af Aaret, i Eidsbergs og Moss Lægedistrikter samt i Amtsfysikatet, her fornemmelig i og omkring Frederikstad; Sygdommen var paa de nævnte Steder en Fortsættelse af Epidemier, som vare begyndte i det foregaaende Aar. Ialt anmeldes:

fra Eidsbergs Lægedistrikt	34	Behandlede,	hvoraf	5	døde
- Moss	—	35	—	—	2
- Amtsfysikatet . . .	116	—	—	15	—
- Hvaløernes Lægedistrikt	1	—	—	—	—
- Frederikshald . . .	17	—	—	1	—

tilsammen 203 Behandlede, hvoraf 23 døde.

(I forrige Aar opgaves 307 Angrebne, 31 Døde, i 1862 176 Behandlede, hvoraf 22 døde, og ialt 24 Dødsfald). Af de fra Amtsfysikatet anmeldte Tilfælde behandlede 99 med 14 Dødsfald af 3 Læger i Frederikstad, nemlig 44 med 4 Døde blandt Byens Indvaanere i disses Hjem, 13 med 5 Døde paa Byens Sygehuse og 42 med 5 døde i det omgivende Landdistrikt. Af 169 behandlede Tilfælde forekom 79 i 1ste, 28 i 2det, 31 i 3die og 31 i 4de Kvartal; af 126 Syge vare 67 af Mand-, 59 af Kvindekjøn, og af 114 vare 82 Voxne, 32 Børn under 15 Aar. Af simpel Feber opgives 130 behandlede Tilfælde, nemlig 3 fra Moss Distrikt, 49 fra Amtsfysikatet og 78 fra Frederikshald; 36 bleve syge i 1ste Kvartal, 36 i 2det, 34 i 3die og 24 i 4de; af 89 vare 46 af Mand-, 43 af Kvindekjøn, og af 126 vare 56 Voxne, 70 Børn under 15 Aar.

Af **Barsel-feber** omtales 32 Tilfælde, hvoraf 6 endte dødeligt; 10 Tilfælde med 1 Dødsfald anmeldes fra Eidsbergs Distrikt, 19 med 4 Dødsfald fra Amtsfysikatet; 11 bleve syge i 1ste Kvartal, 4 i 2det, 11 i 3die og 6 i 4de. 3 af de dødelige Tilfælde forekom efter obstetriciske Operationer. Desuden omtales af Phlegmasia alba dolens 6 og af Barselmani 1 Tilfælde, samtlige uden Dødsfald.

Børnekopper indførtes i Løbet af Aaret til forskjellige Steder i Amtet, men fik intetsteds epidemisk Udbredning. Til Amtsfysikatet bragtes Sygdommen i Oktober, da der til Omegnen af Frederikstad med Dampskib fra Kjøbenhavn ankom en Reisende, som efter Ankomsten angrebes af Kopper; fra denne Patient smittedes 3 andre, hvoraf to i Frederikstad. Til Vesterøen, en af Hvaløerne, bragtes Kopperne i Begyndelsen af August ved en Baad, hvormed man seilede langs Kysten for at opkjøbe gamle Klædningsstykker, og som havde kopsyge Børn ombord; paa en Plads paa den nævnte Ø angrebes 3, og ved Smitte herfra paa Kirkøen 2 Personer, alle i August; et Tilfælde endte dødeligt. I Frederikshald forekom 1 Tilfælde i Mai, om hvilket ingen nærmere Oplysning meddeles; i December angrebes en fra Strømstad ankommen Reisende af Kopper og indlagdes i et dertil indrettet Lokale i Byens Sygehus. Fra hele Amtet haves saaledes Op-gave over 11 Tilfælde af Børnekopper, hvoraf 1 havde dø-

delig Udgang; af de Angrebne vare 6 Voxne, 5 Børn under 15 Aar; af 9 vare 4 af Mand-, 5 af Kvindekjøn.

Vandkopper vare almindelige i Eidsbergs Distrikt, og ikke altid af ganske godartet Beskaffenhed, idet Udslettet undertiden efterlod langvarige Saar eller paafulgtes af Vatersot (Koht); der opgives herfra 17 behandlede Tilfælde, hvoraf 1 medførte Døden, men Sygdommen kom kun sjelden under Lægebehandling. Forøvrigt omtales Vandkopper fra Amtsfysikatet samt Frederikshald og ialt opføres 61 behandlede Tilfælde med 1 Dødsfald. Af 59 Tilfælde falde 13 paa 1ste, 21 paa 2det, 7 paa 3die og 17 paa 4de Kvartal; af 28 Syge vare 16 af Mand-, 12 af Kvindekjøn, og af 58 vare 5 Voxne, 53 Børn.

Skarlagensfeber havde i Begyndelsen af Aaret epidemisk Udbredning i Eidsbergs Distrikt, især i Rakkestads og Skibthvedts Prestegjelde; Sygdommen var her en Fortsættelse af den i forrige Aar herskende Epidemi, men spredte Tilfælde viste sig lige til Aarets Slutning. Diphtherisk Svælgbetændelse var en hyppig Komplikation, ligesaa Abscesser paa Halsen, undertiden med Blødninger (Klingenberg, Koht). I Moss og paa Gjeløen forekom i sidste Kvartal en Epidemi af mild Natur, og forøvrigt omtales kun enkelte spredte Tilfælde i og omkring Frederikstad henimod Aarets Slutning. Ialt anmeldes:

fra Eidsbergs Distrikt	44	Behandlede,	hvoraf	3	døde
- Moss	15	—	—	—	—
- Amtsfysikatet . . .	3	—	—	—	—

tilsammen 62 Behandlede, hvoraf 3 døde.

(I forrige Aar opgaves 189 behandlede Tilfælde, hvoraf 20 endte dødeligt, og ialt 32 Dødsfald). Af de i heromhandlede Aar anmeldte Tilfælde forekom 25 i 1ste, 13 i 2det, 1 i 3die og 23 i 4de Kvartal. Af 59 Angrebne vare 29 af Mand-, 30 af Kvindekjøn, 4 Voxne, 55 Børn.

Af **Rosen** omtales 79 Tilfælde, hvoraf 1, hos et nyfødt Barn, endte dødeligt; 20 Tilfælde indtraf i 1ste Kvartal, 24 i 2det, 14 i 3die og 21 i 4de. Af 73 Angrebne vare 26 af Mand-, 47 af Kvindekjøn, og af 76 vare 67 Voxne, 9 Børn.

Kighoste, der i det foregaaende Aar var optraadt epidemisk i Eidsbergs og Moss Lægedistrikter, vedligeholdte igjennem den største Del af heromhandlede Aar sin epidemiske Udbredning i det førstnævnte Distrikt, hvor spredte Tilfælde forekom lige til Aarets Udgang; fra Moss Distrikt nævnes Sygdommen i dette Aar ikke, derimod begyndte den udover Vaaren at antage temmelig betydelig Udbredning i Amtsfysikatet og Hvaløernes Distrikt og fra Sommeren af tillige i Frederikshald. Ialt anmeldtes:

fra Eidsbergs Lægedistrikt	82	Behandl.,	hvoraf	6	døde
- Amtsfysikatet . . .	160	—	—	5	—
- Hvaløernes Lægedistr.	26	—	—	2	—
- Frederikshald . . .	280	—	—	14	—

tilsammen 548 Behandl., hvoraf 27 døde.

Desuden opgives fra Hvaløernes Distrikt 1 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede. Forøvrigt kom et stort Antal Tilfælde, som sædvanligt ved denne Sygdom, ikke under Lægebehandling. Kapillær Bronchit nævnes af de fleste Læger som en temmelig hyppig Komplikation; af 94 af en af Lægerne i Frederikshald Behandlede var saaledes denne Komplikation tilstede hos 15, af hvilke 5 døde (Rasch); i det Hele opføres af 20 Dødsfald, for hvilke herhenhørende Opgaver meddeles, kapillær Bronchit som sekundær Dødsårsag hos 17, Konvulsioner hos 3. De opgivne behandlede Tilfældes Forekomst til de forskjellige Tider af Aaret var følgende:

Lægedistrikt.	1ste Kvartal.	2det Kvartal.	3die Kvartal.	4de Kvartal.	Hele Aaret.
Eidsberg . . .	37	20	23	2	82
Amtsfysikatet .	17	43	61	39	160
Hvaløerne . . .	-	12	14	-	26
Frederikshald .	-	15	69	196	280
Tilsammen	54	90	167	237	548

Af 226 Angrebne vare 123 af Mand-, 103 af Kvindekjøn; af 527 vare 6 Voxne, 521 Børn.

Af **diphtherisk Svælgbetændelse** opgives:

fra Eidsbergs Distrikt	167	Behandlede,	hvoraf	37	døde
- Moss	51	—	—	6	—
- Amtsfysikatet . . .	193	—	—	27	—
- Hvaløernes Distrikt	14	—	—	4	—
- Frederikshald . . .	154	—	—	6	—

tilsammen 579 Behandlede, hvoraf 80 døde;

desuden opgives fra Amtsfysikatet 2 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede, tilsammen altsaa 82 Dødsfald. I forrige Aar havdes Opgave over 578 Angrebne, 79 Døde. Medens saaledes det samlede Antal af opgivne Angrebne og Døde omtrent var det samme i begge de sidste Aar, var Sygdommens Udbredning dog forskjellig i de forskjellige Dele af Amtet, idet der i heromhandlede Aar fra Eidsbergs Lægedistrikt samt Frederikshald opgives et temmelig betydeligt større, fra de øvrige Lægedistrikter derimod et mindre Antal Angrebne end i det foregaaende Aar. Sygdommen var udbredt over næsten hele Eidsbergs Lægedistrikt, i Moss Lægedistrikt fornemmelig i Raade og Vaaler Prestegjelde samt i Moss By, i Amtsfysikatet i Skjebergs og Tunø, i Hvaløernes Lægedistrikt i Bergs og Aremarks Prestegjelde. Den

dødelige Udgang bevirkedes oftest ved Belæggets Forplantning til Struben, men hos Mange ogsaa ved den ledsagende Almenaffektion (Klingenberg, Koht, Stillesen, Hannestad), og denne var undertiden forbunden med et over hele Huden udbredt Udslet af blaæ eller blaarøde Pletter (Hannestad). Med Hensyn paa Sygdommens Behandling haves kun Udtalelser fra to af Amtets Læger, der begge lægge Vægt paa den tidlige og eftertrykkelige Anvendelse af lokale Midler (Hannestad, Stillesen). Af Lamhed som Eftersygdom omtales kun enkelte Tilfælde; af 14 Syge, der behandlede af en Privatlæge i Thrygstad, iagttoges paafølgende Lamhed hos 2. Med Hensyn til Sygdommens Forekomst til de forskjellige Tider af Aaret, der omtrent var den samme over hele Amtet. haves Opgave for 546 behandlede Tilfælde, af hvilke 154 falde paa 1ste, 106 paa 2det, 114 paa 3die og 172 paa 4de Kvartal. Af 326 Syge vare 145 af Mand-, 181 af Kvindekjøn; af 504 vare 160 Voxne, 344 Børn. Af **Strubehoste** opgives:

fra Eidsbergs Distrikt	13	behandl.	Tilfælde	med	8	Dødsfald
- Moss	—	9	—	—	—	5
- Amtsfysikatet . .	34	—	—	—	—	18
- Hvaløernes Distrikt	2	—	—	—	—	2
- Frederikshald . .	10	—	—	—	—	5

tilsammen 68 behandl. Tilfælde med 38 Dødsfald.

(I forrige Aar opgaves 30 behandlede Tilfælde, hvoraf 16 endte dødeligt, og ialt 26 Dødsfald). Af 62 bleve 20 syge i 1ste Kvartal, 11 i 2det, 12 i 3die og 19 i 4de. Alle vare Børn under 15 Aar; af 49 vare 28 af Mand-, 21 af Kvindekjøn.

Kusma, der i Slutningen af det foregaaende Aar havde vist sig hist og her i Amtet og var optraadt epidemisk i Frederiksstad, tiltog fra Begyndelsen af heromhandlede Aar i Udbredning, og herskede over hele Amtet som en almindelig Epidemi, der endnu vedvarede ved Aarets Udgang. Da Sygdommen som sædvanligt, især i Landdistrikterne, kun undtagelsesvis kom under Lægebehandling, ere Opgaverne over de behandlede Tilfælde ikke noget Udtryk for Sygdommens Udbredning i de forskjellige Lægedistrikter; medens der i Frederikshalds By til Sundhedskommissionen anmeldtes et Antal af 401 Angrebne, er der fra den øvrige Del af Amtet opgivet 137 behandlede Tilfælde, hvoraf 9 fra Eidsbergs, 38 fra Moss Distrikt, 75 fra Amtsfysikatet og 15 fra Hvaløernes Distrikt. Sygdommens Forløb var ialmindelig mildt og intet Tilfælde vides at have foraarsaget Døden; dog berettes af Lægerne i Frederikshald, at der forholdsvis hyppigt viste sig Metastaser til andre Dele, især Testikelen, ligesom enkelte saadanne Tilfælde ogsaa omtales af andre af Amtets Læger; af 118 af 5 Læger behandlede Tilfælde

optraadte Metastaser hos 13, nemlig 12 Gange til Testikelen, 1 Gang til Hjernen. Af de fra hele Amtet opgivne 538 Tilfælde falde 65 paa 1ste Kvartal, 145 paa 2det, 147 paa 3die og 181 paa 4de. Af 188 Angrebne vare 105 af Mand-, 83 af Kvindekjøn; af 514 vare 115 Voxne, 399 Børn.

Catarrhalske Sygdomme vare usædvanlig hyppige og optraadte især i Vaarmaanederne med udtalt epidemisk Karakter. Af herhenhørende Sygdomme, opførte under Benævnelserne Catarrh, Catarrhalfeber, akut Bronchit samt Angina, er ialt opgivet 1990 behandlede Tilfælde, hvoraf 167 fra Eidsbergs, 75 fra Moss Distrikt, 763 fra Amtsfysikatet og 985 fra Frederikshald; af dette Antal døde 9, nemlig 8 af akut Bronchit, 1 af Catarrhalfeber, 7 i Amtsfysikatet, 2 i Frederikshald. Af 1644 Tilfælde forekom 671 i 1ste, 310 i 2det, 266 i 3die og 397 i 4de Kvartal; af 1060 Syge vare 535 af Mand-, 525 af Kvindekjøn, og af 1565 vare 833 Voxne, 732 Børn.

Af **Lungebetændelse** opgives et større Antal behandlede Tilfælde end i en Række af foregaaende Aar og i det Hele synes Sygdommens Hyppighed i de senere Aar i dette Amt at have været i stadigt Stigende. Ialt opgives:

fra Eidsbergs Distrikt af 3 Læger	178	Behandl.	hvoraf	24	døde
- Moss	—	4	—	112	—
- Amtsfysikatet . .	6	—	207	—	18
- Hvaløernes Distr.	1	—	21	—	4
- Frederikshald . .	6	—	206	—	16

tilsammen af 20 Læger 724 Behandl., hvoraf 67 døde.

(I 1863 opgaves 546 Tilfælde med 51 Dødsfald, i 1862 341 Tilfælde med 44 Dødsfald). Sygdommens Forekomst til de forskjellige Aarstider var den samme over hele Amtet, idet det langt overveiende Antal Tilfælde indtraf i Vaarmaanederne; af 657 Behandlede bleve 347 syge i 1ste Kvartal, 159 i 2det, 59 i 3die og 92 i 4de. Af 541 vare 337 af Mand-, 204 af Kvindekjøn, og af 589 vare 412 Voxne, 177 Børn. Af Pleurit nævnes 17 Tilfælde, nemlig 6 med 1 Dødsfald i Eidsbergs, 9 i Moss Distrikt, 2 i Amtsfysikatet. Af 15 bleve 5 syge i 1ste Kvartal, 1 i 2det, 4 i 3die og 5 i 4de; af 16 vare 11 af Mand-, 5 af Kvindekjøn, 15 Voxne og 1 Barn.

Hjernebetændelse opføres paa Lægernes Dødsfortegnelser som Dødsårsag hos 14, tuberkuløs Meningit og akut Hjernevatersot hos 7, Kramper i Børnearene hos 16, tilsammen 37, af hvilke Dødsfald 2 opgives fra Eidsbergs, 5 fra Moss Distrikt, 7 fra Amtsfysikatet, 1 fra Hvaløernes Distrikt og 22 fra Frederikshald.

Rheumatiske Sygdomme. Af rheumatisk Feber opgives ialt 141 behandlede Tilfælde, nemlig 3 fra Eidsbergs, 11 fra Moss Distrikt, 28 fra Amtsfysikatet og 99 fra Frederikshald,

samtlige uden Dødsfald; derimod opgives 1 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede fra Eidsbergs Distrikt. Af 137 Tilfælde falde 37 paa 1ste Kvartal, 40 paa 2det, 21 paa 3die og 39 paa 4de; af 127 Syge vare 73 af Mand-, 54 af Kvindekjøn, og af 125 vare 121 Voxne, 4 Børn. For chronisk Rheumatisme behandlede 6 Læger i Eidsbergs og Moss Distrikt samt Amtsfysikatet 188 Personer, for Arthrit 3, af hvilke sidste var 1 Mand, 2 Kvinder; af 176, der lede af chronisk Rheumatisme, vare 99 Mænd, 77 Kvinder; 171 vare Voxne, 5 Børn.

Af **Koldfeber** omtales 7 behandlede Tilfælde fra Amtsfysikatet, 1 fra Frederikshald; det sidste anføres at være erhvervet i Udlandet.

Af akute gastriske Sygdomme vare **Cholerine** og **Diarrhoe**, der i begge de foregaaende Aar havde vist sig sjeldnere end sædvanligt og uden fremtrædende Hyppighed i Sommermaanederne, i dette Aar temmelig almindelige, og Sygdomskonstitutionen havde navnlig i Slutningen af Sommeren og udover Høsten en temmelig udtalt gastrisk Karakter. Af begge Sygdomme opgives:

fra Eidsbergs Distrikt	48	behandlede	Tilfælde	med	1	Dødsfald
- Moss	—	4	—	—	—	—
- Amtsfysikatet	. .	150	—	—	2	—
- Frederikshald	. .	397	—	—	4	—

tilsammen 599 behandlede Tilfælde med 7 Dødsfald. Af disse Tilfælde forekom 128 i 1ste Kvartal, 163 i 2det, 212 i 3die og 96 i 4de. Af 325 Syge vare 169 af Mand-, 156 af Kvindekjøn; af 570 vare 244 Voxne, 326 Børn. Af **Blodgang** forekom endel Tilfælde i Høstmaanederne i de omkring Frederikshald liggende Prestegjelde, efterat Sygdommen i August Maaned var indført dertil ved Smitte fra Sverige; ialt opgives 13 Behandlede, hvoraf 2 døde. Forøvrigt omtales kun enkeltstaaende Tilfælde, nemlig 1 i Eidsbergs Distrikt i Februar Maaned, med dødelig Udgang, 1 i Sarpsborg i Juli samt 1 dødeligt Tilfælde i Frederikshalds By i Oktober; det sidste Tilfælde oplyses at være indtruffet hos en Person, der kom syg hjem fra en Reise til Sverige. Fra hele Amtet er altsaa opgivet 16 Tilfælde af Blodgang med 4 Dødsfald; 1 blev syg i 1ste Kvartal, 11 i 3die og 4 i 4de; 7 vare af Mand-, 9 af Kvindekjøn, 10 Voxne og 6 Børn.

Skjorbug nævnes kun fra Amtsfysikatet, hvor den dog forekom sjelden og kun som lokal Affektion af Mundens Slimhinde, især hos Børn (E. C. Ebbesen).

For **Syphilis** indkom paa Moss Sygehus, hvor Irgen laa tilbage for denne Sygdom fra det foregaaende Aar, 1 Person med sekundære Tilfælde; denne var endnu tilbageliggende ved Aarets Udgang. Paa Amtssygehuset laa 5 tilbage fra foregaaende Aar, 25 indkom, hvoraf 5 lede af primær, 18 af

sekundær, 2 af medfødt Syphilis; de to sidstnævnte døde og af de øvrige udgik 22 helbredede og 1 i Bedring; 5 laa altsaa tilbage ved Aarets Udgang; Forpleiningsdagenses Antal udgjorde 3194 eller 127,7 for hver Udskreven. Paa Frederiksstads Bys Sygehus laa 1 tilbage fra forrige Aar, 2 indkom, samtlige udskreves helbredede; Forpleiningsdagenses Antal var 166 eller 55,3 for hver. Paa Frederikshalds Bys Sygehus laa 3 tilbage fra det foregaaende Aar, 2 indkom, begge med sekundære Tilfælde; samtlige 5 udgik helbredede; Forpleiningsdagenses Antal udgjorde 344 eller 68,8 for hver. Paa Frederiksstens Garnisonssygehus var ingen tilbageliggende, 1 indkom og udgik helbredet efter 25 Dages Behandling. Af samtlige paa de nævnte Sygehuse 31 Indkomne vare 10 af Mand-, 21 af Kvindekjøn; 5 lede af primær, 21 af sekundær og 2 af medfødt Syphilis, for 3 er Sygdommens Beskaffenhed ikke anført. — Som Behandlede udenfor Sygehuse nævnes 39 Tilfælde, hvoraf 19 i Amtsfysikatet, 20 i Frederikshald; hos 1 af de sidstnævnte, et Spædbarn, havde Sygdommen dødelig Udgang; Sygdommens Beskaffenhed er anført for 30, hvoraf 9 lede af primære, 21 af konstitutionelle Tilfælde; Kjønnen for 16, af hvilke 12 vare af Mand-, 4 af Kvindekjøn. I hele Amtet sees efter det Foregaaende 70 nye Tilfælde i Aarets Løb at være kommen under Behandling, af hvilke 3 havde dødelig Udgang; 7 af de Behandlede anføres at have været tilreisende Sømænd. Af **Gonorrhoe** og Urethrit opgives 72 behandlede Tilfælde, hvoraf 5 fra Eidsbergs, 1 fra Moss Distrikt, 22 fra Amtsfysikatet (deraf 4 paa Sygehuse i Frederiksstad), 44 i Frederikshald (deraf 6 paa Sygehuse i denne By); 68 Syge vare Mænd, 4 Kvinder.

Af Hudsygdomme nævnes især **Fnat**, der i heromhandlede Aar sees at have faaet usædvanlig Udbredning næsten i alle Egne af Amtet. Sygdommen var mest udbredt i Eidsbergs Distrikt, hvor den ogsaa i de nærmest foregaaende Aar er berettiget at være forekommen hyppigere end før; foruden at Distriktslægen sammesteds opgiver at have behandlet eller uddelt Wienersalve til flere Hundrede Personer, anmeldte Privatlægerne i dette Distrikt at have behandlet 300 Fnatsyge; de Prestegjelde, i hvilke Sygdommen især forekom, vare: Thrygstad, Skibthvedt, Eidsberg og Askim. Fra Moss Distrikt nævnes kun enkelte Tilfælde at være kommen under Behandling, ialt 8. Større Udbredning fik Sygdommen, foruden i Amtsfysikatet, især i Omegnen af Frederiksstad og Sarpsborg, og herfra opgives 77 Behandlede, i Hvaløernes Distrikt især i Enningdalen, hvor Distriktslægen behandlede 128 Personer, ligesom Sygdommen ogsaa berettes ud paa Høsten at være indført til Hvaløerne ved svenske Tjenestepiger. Fra Frederikshald omtales kun enkelte Tilfælde, ialt 4, der alle vare indførte fra det omgivende Landdistrikt.

Af 248 behandlede Fnatysge vare 144 af Mand-, 104 af Kvindekjøn, og af 230 vare 86 Voxne, 144 Børn. Af **Skurv** omtales 5 Tilfælde at være kommen under Behandling.

Kjertelsyge betegnes fra de fleste Dele af Amtet som en meget almindelig Sygdom; 8 Læger i Eidsbergs Lægedistrikt, Amtsfysikatet og Frederikshald opgive at have behandlet herfor 266 Personer, og Kjertelsyge opføres som Dødsårsag hos 10, hvoraf 3 i Eidsbergs Distrikt, 3 i Amtsfysikatet, 4 i Frederikshald. Af 255 Behandlede vare 124 af Mand-, 131 af Kvindekjøn, og af 262 vare 63 over, 199 under 15 Aar.

Om **Svindst** gjentages en forhen fremført Bemærkning fra Frederikshald, at Sygdommen bliver mer og mer almindelig i denne By (Zimmer). Af 564 fra Læger i hele Amtet opgivne Dødsårsager sees 80 eller 14,1 pCt. at falde paa Svindst. I det foregaaende Aar var Forholdet 65 af 519 Dødsfald eller 12,5 pCt., i 1862 55 af 561 Dødsfald eller 9,8 pCt. I de enkelte Lægedistrikter var i heromhandlede Aar Antallet af opgivne Dødsfald af Svindst og deres Forhold til samtlige opgivne Dødsårsager følgende:

	Opgivne Dødsfald af Svindst.	Opgivne Dødsårsager ialt.	Forhold af Døde af Svindst til samtlige Døde i pCt.
Eidsbergs Lægedistrikt	15	136	11,0
Moss —	13	76	17,1
Amtsfysikatet . . .	15	164	9,1
Hvalørne	7	33	21,2
Frederikshald . . .	30	155	19,3
Tilsammen	80	564	14,1

Vatersot opføres paa Lægernes Dødslistes som Dødsårsag hos 18, Morbus Brighti hos 2, Nephrit hos 1, af hvilke 21 Dødsfald 5 falde paa Eidsbergs, 4 paa Moss Distrikt, 5 paa Amtsfysikatet, 3 paa Hvaløernes Distrikt og 4 paa Frederikshald.

Kræft nævnes som Dødsårsag hos 20, hvoraf 5 i Eidsbergs, 3 i Moss Distrikt, 6 i Amtsfysikatet og 6 i Frederikshald.

For **Blegsot** og Menstruationsanomalier opgive 9 Læger i Eidsbergs Distrikt, Amtsfysikatet og Frederikshald at have behandlet 173 Kvinder, hvoraf 157 over, 17 under 15 Aar; desuden opfører en Læge i Sarpsborg (König) 31 behandlede Tilfælde af Anæmi, de fleste frembragte ved Misbrug af Aareladninger; af disse vare 11 af Mand-, 20 af Kvindekjøn, 30 over, 1 under 15 Aar.

Cardialgi betegnes af de fleste Læger som et almindeligt Onde, især i Landdistrikterne, og tilskrives fornemmelig den eensformige og uhensigtsmæssige Diæt, hvori Kaffe i Overmaal indtager en fremragende Plads (Koht, Ebbesen).

10 Læger i samtlige Lægedistrikter opgive at have behandlet for Cardialgi, Dyspepsi og chronisk Gastrit 499 Personer, hvoraf 246 Mænd, 253 Kvinder, 482 Voxne og 17 Børn under 15 Aar.

Ormesygdomme angives at være hyppige især i Amtsfysikatet og Hvaløernes Distrikt. 6 Læger i forskellige Dele af Amtet opføre 55 behandlede Tilfælde, af hvilke 4 Voxne, 51 Børn; af 47 vare 22 af Mand-, 25 af Kvindekjøn.

Af **Drankersygdomme** omtales 1 Tilfælde af akut Alkoholforgiftning, 17 Tilfælde af Drankergalskab, hvoraf 2 medførte Døden, samt 1 dødeligt Tilfælde af chronisk Alkoholisme. Af disse 19 Tilfælde af Drankersygdomme forekom 5 i Moss Distrikt, 4 i Amtsfysikatet, 2 i Hvaløernes Distrikt og 8 i Frederikshald. 15 Syge, for hvilke Kjønnen opgives, vare alle af Mandkjøn.

Af **Sindssygdom** nævnes 17 nye Tilfælde, hvoraf 5 i Eidsbergs Distrikt, 5 i Amtsfysikatet, 3 i Hvaløernes Distrikt og 4 i Frederikshald; 9 indsendtes til Gaustads Sindsygeasy og herfra kan 2 sees inden Aarets Udgang at være vendt helbredede tilbage, 2 behandlede og helbrededes paa Sygehuse inden Amtet, 4 helbrededes i Hjemmet, 1, der forblev i Hjemmet, var uhelbredet ved Aarets Slutning og om 1 haves i saa Henseende ingen Opgave. Af 14 nye Sindsyge vare 5 Mænd, 9 Kvinder; af 7, for hvilke Sygdommens Beskaffenhed opgives, lede 5 af Melancholi, 2 af Mani.

Af **chirurgiske Operationer** foretoges paa Moss Sygehus: 1 Borttagelse af Kræft i Underlæben; forøvrigt opgives følgende Operationer at være udførte af Amtets Læger: 4 Extraktioner af Katarakt, 1 Operation for blenorrhoea sacci lacrymalis; 1 Amputation af Læggen, 1 af Forarmen, 19 Amputationer og Exartikulationer af Fingre og Tæer, 2 Resektioner af ossa metacarpi; 6 Gange Borttagelse af Læbekræft, 1 af Tonsillen, 1 af en Svulst i Tungen, 1 af en Polyp i Næsen, 1 af en i Øret, 4 af Lipomer, 1 af en Sæksvulst, 2 af Ganglion, 1 af en Teleangiæktasi ved Ligatur; 12 Paracenteser af Underlivet, hvoraf 9 hos samme Individ, 4 Operationer for Vandbrok, hvoraf en ved Incision, 3 ved Punktion og Iodinjektion, flere Tenotomier uden Angivelse af Antal, 1 Operation for Hæremund, 1 Tracheotomi paa Grund af Croup hos et 2½ Aar gammelt Barn, der døde 5 Dage efter; 1 successiv Dilatation af Stricture urethræ, 1 Spaltning af medfødt Atresi af de store Skamlæber.

Følgende **obstetriciske Operationer** nævnes som udførte af Læger: 23 Tangforretninger, for hvilke Indikationerne opgives saaledes: Vemangel og Vesvækkelse hos 9, af hvilke en led af Vatersot, en af en stor Ovarialsvulst, en af Blødning, og en var en lidet udviklet 15aarig Pige; Bækkensnerverhed hos 2, Barselkrampe hos 1, i hvilket Tilfælde der tillige paa Grund af en brusktagtig forhærdet Beskaffenhed

af Modermunden gjordes Incisioner i denne; en Arm ved Siden af det forliggende Hoved hos 1, Hydrocephalus hos Fosteret hos 1, langsom Fødsel uden nærmere Angivelse hos 2; for 7 Tangforretninger er ingen Indikation anført; Udfaldet var ved 21 Tangforretninger gunstigt for Mødrene, 2 døde, en af Barsel-feber 4 Dage efter Forløsningen og en af Afkræftelse 36 Timer efter Forløsningen; af Børnene vare 15 levende, 8 dødfødte. 6 Vendinger, af hvilke 2 paa Grund af Tværleie, 2 ved Bækkenforsnevring, hvoraf den ene efter forgjæves Forsøg paa Anlæggelse af Tang og Kephalo-trib paa det forliggende Hoved, 1 paa Grund af Vemangel og stærkt foroverhængende Underliv ved et Isseleie, 1 paa Grund af Bristning af Livmoderen; af Mødrene forblev 1 ilive, 5 døde, en 4 Timer, to 24 Timer efter Forløsningen, og to af Barsel-feber, en 2 Dage og en omtrent 14 Dage efter Fødselen; af Børnene vare alle 6 dødfødte. 2 Embryotomier paa Grund af forsømt Tværleie; begge Mødre forbleve ilive (Koht, Reymert). 1 Vending efter Døden hos en Kvinde, der umiddelbart før Lægens Ankomst var død af Blødning ved forliggende Moderkage; Barnet var dødfødt. 1 kunstig Forløsning af Moderkagen hos den ovenomtalte Kone, paa hvem der var gjort Vending formedelst Bristning af Livmoderen og som døde 1 Dag efter Fødselen. Ialt 33 obstetriciske Operationer, hvoraf 2 i Eidsbergs, 14 i Moss Distrikt, 10 i Amtsfysikatet, 3 i Hvaløernes Distrikt og 4 i Frederikshald.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	D ø d e				Død-fødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mellem 1 og 10 Aar.	paa Barsel-seng.	
Eidsberg	881	669	96	228	4	21
Moss	542	372	46	83	5	32
Amtsfysikatet . .	1118	580	91	174	5	59
Hvaløerne	406	235	36	41	2	17
Frederikshald . .	328	170	47	39	2	10
Smaalenees Amt	3275	2026	316	565	18	139

Omkomne ved ulykkelige Hændelser 53

Selvmordere 8.

For det hele Amt bliver der saaledes et Overskud af 1249 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 61,8; Antallet af Børn, døde i første Leveaar, forholdt sig til Fødte = 1 : 10,3, og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 6,4; Antallet af Børn, døde mellem 1 og 10 Aar, forholdt sig til samtlige Døde = 1 : 3,6, og Antallet af Børn, døde under 10 Aar, til samtlige Døde = 1 : 2,3. Af de Døde paa Barselseng indeholde Medicinalberetningerne Oplysning om Dødsarsagen hos 11, af hvilke 4 døde kort Tid efter obstetriciske Operationer, som ovenfor

anført, og af disse 1 af Bristning af Livmoderen, 6 af Barsel-feber og af disse havde obstetriciske Operationer været udført hos 3; 1 døde uforløst og forløstes efter Døden ved Vending med et dødfødt Barn; foruden denne sees af Prestelisterne i Fødende at være død uforløst i Id Prestegjeld i Hvaløernes Distrikt, men Lægernes Beretninger indeholde herom ingen Oplysning. I Lægernes Dødslistes er meddelt Opgave over 564 ved Sygdom foraarsagede Dødsfald (27,8 pCt. af samtlige Døde). De hyppigste Dødsarsager vare: Diphtherit og Strubehoste (tilsammen 120), Svindsot (80), Lungebetændelse (67), Hjernebetændelse og Konvulsioner (37), Kighoste (28), Nervefeber (23), Vatersot, Morbus Brighti og Nyrebetændelse (tilsammen 21), Kræft (20).

Veirliget. Vinteren i Aarets Begyndelse var mild, men Vaarmaanederne raa og kjølige, og Varmen indfandt sig sent; Sommeren var ikke meget varm, men med jevnt smukt og behageligt Veir; Eftersommeren og Begyndelsen af Høsten var kjølig, men egentlig Vinterkulde indfandt sig først henimod Aarets Slutning. Aarsvæxten siges at have givet taalelig godt Udbytte.

Levemaade og hygiæniske Forholde betegnes for en stor Del som mindre gode, især blandt den talrige Arbejderbefolkning i og omkring Amtets Byer, hvis Diæt er uhen-sigtsmæssig og eensformig, især om Vinteren; saltet og roget Kost, Melspiser, paa Landet ofte slet stegt Brød og surt Øl, og saavel blandt By- som Landbefolkningen Kaffe i Overmaal udgjøre de fornemste Næringsmidler. Især fremhæves Kaffe, hvilken Drik ofte nydes indtil fem Gange daglig i store Portioner og hos de mindre Bemidlede uden Tilsætning af Melk og Sukker, som Aarsag til den hyppige Cardialgi (Ebbesen), og dens Misbrug hos smaa Børn som Aarsag til Kjørtelsyge (Kjøning). Øl- og Brændevinsdrik siges at være mindre end for nogle Aar siden i Eidsbergs Distrikt (Koht) og er ligeledes sjelden blandt Landbefolkningen i Amtsfysikatet, undtagen paa Byreiser (Hannestad), derimod udtale næsten samtlige Beretninger fra Byerne Beklagelse over den blandt Arbejdsklassen herskende Drukken-skab, der endog synes at være i Tiltagende. Liden Renlighed hersker i Boligerne, der ofte ere trange, overfyldte og forsynede med Kogeovn i det eneste Beboelsesværelse, og blandt Hindringerne for Indførelsen af en bedre Tingenes Tilstand i denne og i andre Henseender nævnes Kvindernes Ukyndighed og Mangel paa Sands for ordnet Husstel (Kjøning). Ovenstaaende Udtalelser angaaende hygiæniske Misligheder blandt den fattigere Befolkning gjælde fornemmelig Arbeids-

stokken ved de store Sagbrug i og omkring Sarpsborg, Frederiksstad og Frederikshald; dog var der nu ved Sagbrugene omkring Frederiksstad opført velindrettede større Arbejderboliger, ligesom det tidligere er skeet i Frederikshald og Tistedalen; ved Hafslunds og Borregaards Godser savnes endnu saadanne, og de mislige Boliger gjør det her ofte til en Umulighed at iværksætte en hensigtsmæssig Behandling af visse Sygdomstilfælde, saasom Kjørtelsyge hos Børn i Hjemmet (Kionig), dog var der ogsaa her i den sidste Tid, især for Hafslunds Vedkommende, begyndt paa Iværksættelse af Forbedringer af Arbeidernes Boliger. Medens Leve- maade og hygiæniske Forholde i den paa Fastlandet liggende Del af Hvaløernes Lægedistrikt beskrives i Overensstem- melse med de ovenfor meddelte Skildringer, nævnes de egent- lige Hvaløer, hvad Renlighed, Levemaade m. m. angaar, som en Undtagelse herfra, væsentlig paa Grund af Befolkningens bedre økonomiske Vilkaar (Radich). Med Hensyn paa de hygiæniske Forholde i Byerne udtales fra Frederikstad Be- klagelse over forskjellige Mangler i Byens Brolægnings- og Kloakvæsen samt over Savnet af en fuldstændig og rigelig Vandforsyning; dog søgtes disse Mangler efterhaanden af- hjulpede, saaledes var der under Anlæggelse en Vandledning, som vilde forsyne Forstaden med tilstrækkeligt Drikkevand (Jebe, Ebbesen).

Fattigsygepleien besørgetes som forhen dels af Embeds- lægerne, dels af Privatlæger; over Antallet af Syge, behand- lede for Fattigkommunernes Regning, meddeles følgende Op- gaver: i Eidsbergs Distrikt behandlede ialt 236, hvoraf 63 af Distriktslægen, 40 i Thrygstad af den der boende Privat- læge; i Rygge Prestegjeld i Moss Distrikt behandlede 55 af en paa Moss boende Privatlæge; i Sarpsborg af Kommune- lægen sammesteds 103; i Aremark, Id og paa Hvaløerne af vedkommende Distriktslæge tilsammen 33.

Af Møder i **Sundhedskommissionerne** berettes følgende at være afholdte: i Eidsbergs Distrikt 9, hvoraf i Skibthvedt 3, Rakkestad, Eidsberg og Rødenæs, i hver 2; i Moss Di- strikt 6, hvoraf i Raade 2, Moss By, Vaaler, Haabel og Spydeberg, i hver 1; i Amtsfysikatets Landdistrikts Herre- der 8, hvoraf i Gløminge 4, Tune, Skjeberg, Borge og Onø, i hver 1; desuden 6 i Sarpsborg, og i Frederikstad ialmin- delighed 1 Møde i hver Maaned; i Hvaløernes Distrikt 4, nemlig 1 i hver af Distriktets Herreder; i Frederikshald 6 Møder, hvoraf 5 i Byen, 1 i Tistedalen. I Askim, Thryg- stad, Rygge, Moss Landsogn og Varteig sees ingen Møder at være afholdte. Som Medlemmer af Sundhedskommissio- nerne oplyses den samlede Kommunerepresentation at være indtraadt i Tunø, Skjeberg og Borge samt i alle Herreder i Hvaløernes Distrikt. Angaaende Sundhedskommissionernes Virksomhed berettes fra Eidsbergs Distrikt, at de der af-

holdte Møder hovedsagelig optoges af Foredrag over Nyttens af sundt indrettede Boliger, samt over Fnatsygdommen, dens Kjendetegn og Behandling; Skibthvedt inddeltes i Kredse med Sundhedskommissionens Medlemmer som Tilsynsmænd, nærmest i Anledning af den nævnte Sygdom. I de i Moss Distrikt afholdte Møder har været forelagt og diskuteret For- slag til Forskrifter og Instruxer vedkommende Sundhedsvæ- senet; desuden holdtes Foredrag over de almindeligste epi- demiske Sygdomme. I Borge Herred i Amtsfysikatet fatte- des Beslutning om, at berammede Møder i Sundhedskommis- sionen skulde bekendtgjøres fra Kirkebakken forat Andre end Medlemmerne, som havde Interesse derfor, kunde faa Anledning til at overvære Møderne. For Arbejderne ved Hafslunds og Borregaards Godser var udarbejdet Sundheds- regler, som vedkommende Eiere besørgete trykt og omdelt; de samme Eiere havde ogsaa besluttet at lade opføre to Badehuse for Arbejderne og deres Familier, der antoges at blive færdige til det følgende Aars Sommer. For den Del af Gløminge Sogn, der støder op til Frederiksstad og for en stor Del er bymæssig bebygget, var udarbejdet Sundhedsfor- skrifter, som under 14de Mai d. A. erholdt Kongelig Appro- bation. De i Sarpsborg, Frederiksstad og Frederikshald afholdte Møder vare fornemmelig optagne med Foranstalt- ninger til at rette paa Mangler i de hygiæniske Forholde i disse Byer; for Frederikshald var udarbejdet Sundhedsfor- skrifter, som under 16de Juni d. A. erholdt Kongelig Ap- probation.

De **Vaccineredes** Antal udgjorde:

i Eidsbergs Distrikt	706
i Moss —	459
i Amtsfysikatet	750
i Hvaløernes Distrikt	273
i Frederikshald	256

tilsammen 2444.

I Frederiksstad udførtes Vaccinationen af to der boende Læger, i Sarpsborg af Kommunelægen, i Frederikshald af Stadslægen.

Af **retsmedicinske Forretninger** udførtes: 5 Syns- og Obduktionsforretninger, hvoraf en over en Mand, der var funden død paa Landeveien med overskaarne Halsaarer, tre til Oplysning om nyfødte Børns Dødsmaade, af hvilke to vare fødte i Dølgemaal, et sandsynligvis ihjelliget, en over et umodent Fosterlig; 1 Undersøgelse af endel Menneskeben, fundne ved Nedrivelsen af et Hus; 1 Synsforretning over et paa Landeveien fundet Lig af en Pige, der antoges død af Forfrysning; 8 Undersøgelser og Erklæringer, nemlig to over Kvinder, mistænkte for Fødsel i Dølgemaal, tre over Perso- ners Helbredstilstand, der vare idømte Vand- og Brødstraf,

tre om forskjellige Læsioners Beskaffenhed. Ialt 15 retsmedicinske Forretninger, hvoraf 7 i Amtsfysikatet og 2 i hvert af de øvrige Distrikter og i Frederikshald.

Om Antallet af **Sindssyge**, deres Forpleining m. m. gives følgende Oplysninger: I Eidsbergs Distrikt forpleiedes ved Aarets Udgang 9 Sindssyge for Amtets, 3 for Fattigkommunernes Regning. Distriktslægen i Moss Distrikt tilsaa i Aarets Løb samtlige i Distriktet værende Sindssyge, hvis Antal ikke opgives. Om Sindssyge under offentlig Forpleining i Amtsfysikatet haves kun Opgave fra Sarpsborg, hvis Kommune forsørgede 3 Sindssyge, hvoraf 1 paa Gaustad Asyl. I Hvaløernes Distrikt tilsaaes af Distriktslægen

15, der forpleiedes for offentlig Regning; foruden disse forpleiedes desuden 7 i dette Distrikt hjemmehørende Sindssyge paa Asyler. Frederikshalds Kommune forsørgede ved Aarets Udgang 10 Sindssyge, hvoraf 2 paa Asyler.

Af **Sygehuse** har Amtet 6, for hvilke en Fortegnelse over de i Aarets Løb indkomne Sygdomstilfælde er meddelt paa nedenstaaende Tabel; med Hensyn paa Forpleiningsdagens Antal m. m. henvises forøvrigt til den almindelige Sygehusliste. I Sarpsborg sees to Værelser i Byens Fattighus af og til at benyttes som Sygelokale for fattige Syge, men denne Ordning er kun midlertidig og den til Fattighus benyttede Bygning er kun leiet for kortere Tid.

Indkomne Sygdomstilfælde.	Amtssygehuset.	Moss Bys Sygehus.	Frederiksstads Bys Sygehus.	Frederiksstads Garnisons-sygehus.	Frederikshalds Bys Sygehus.	Frederiksstens Garnisons-sygehus.
Febre etc.	3	6	14	-	18	18
Akute Sygdomme i Respirations- og Cirkulationsorganerne . .	-	3	11	13	14	6
Chroniske — — —	4	3	4	-	1	-
Sygdomme i Nervesystemet	2	1	1	-	3	1
Akute Sygdomme i Fordøiellesorganerne	-	2	-	2	1	2
Chroniske — — —	-	2	-	2	10	3
Uterin- og Menstruationssygdomme, Barselsygdomme	2	-	-	-	2	-
Sygdomme i Urinorganerne, Vatersot	3	3	6	4	4	-
Blodsygdomme, Ernærings-sygdomme, Gulsot etc.	1	1	-	-	4	1
Chronisk og afebril Rheumatisme	-	-	4	1	-	6
Sindssygdomme	-	-	1	-	-	-
Læsioner, Benbrud etc.	1	5	10	8	9	10
Phlegmone, Abscesser, Ulcera etc.	1	5	4	8	8	8
Kræftagtige Sygdomme og Svulster overhovedet	1	1	-	-	-	-
Ben- og Leddesygdomme	-	1	-	3	2	-
Chirurgiske Sygdomme i Aaresystemet	1	-	-	-	-	-
Øiensygdomme	1	1	1	2	1	2
Syphilis	25	1	2	-	2	-
Gonorrhoe og Urethrit	1	-	-	3	7	3
Epididymit, Orchit	-	-	-	-	-	7
Excoriationer og Verrucæ	-	-	1	-	-	-
Hudsygdomme	11	-	2	6	7	2
Forskjellige andre Sygdomme	-	1	1	-	-	3
Forstilt Sygdom	-	-	-	1	-	-
Tilsammen	57	36	62	53	93	72

Badeindretningen paa Moss, der var overtaget af et nyt Aktieselskab, benyttedes paa Grund af Reparationer og Forandringer kun i Juli og August; ialt toges 6350 Bad, nemlig 5030 Strøm-, 863 Kar-, 313 Styrte- og 144 Douchebad. Af andre Badehuse omtales kun Badeindretningen i Frede-

rikshald, som i dette Aar havde erholdt betydelige Forbedringer; ialt toges her 2608 Bad, hvoraf 1301 Styrte-, 812 Douche-, 365 Kar- og 130 Dampbad.

Amtets 4 **Apotheker** fandtes ved Visitationen iorden. Personalet bestod, foruden Apothekerne, i Moss og Frede-

rikshald af 1 examineret Farmaceut og 1 Discipel, i Frederiksstad af 2 Medhjelpere og i Sarpsborg af 1 Medhjælper og 1 Discipel.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Eidsbergs Distrikt: 4 Læger, hvoraf tre bosatte i Eidsbergs Prestegjeld og deraf en ikke praktiserende, en i Thrygstad. 8 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatører.
2. Moss Distrikt: 4 Læger, hvoraf tre i Moss, en i Haabøl. 7 Jordemødre; 7 Hjelpevaccinatører.
3. Amtsfysikatet: 7 Læger, hvoraf fire i Frederiksstad,

to i Sarpsborg og en i Skjeberg. 10 Jordemødre; 11 Hjelpevaccinatører.

4. Hvaløernes Distrikt: 1 Læge, nemlig Distriktslægen, der er bosat i Frederikshald. 5 ansatte Jordemødre, hvoraf en buende i Frederikshald; 6 Hjelpevaccinatører.
5. Frederikshalds By: 6 Læger foruden Distriktslægen i Hvaløernes Distrikt; 1 Tandlæge. 2 offentlig ansatte Jordemødre foruden den i Byen bosatte Jordemoder for Bergs Sogn af Hvaløernes Distrikt.

Liste over de af Lægerne i Frederikshald anmeldte Tilfælde af epidemiske Sygdomme i 1864.

	Hele Aaret.	Januar.	Febr.	Marts.	April.	Mai.	Juni.	Juli.	Aug.	Septbr.	Oktbr.	Novbr.	Decbr.	Døde.
Nervefeber	17	1	1	-	-	-	1	-	-	4	6	3	1	1
Simpel Feber	78	-	10	12	9	8	3	5	6	10	3	9	3	-
Barsel-feber	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Børnekopper	2	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-
Vandkopper	33	4	2	-	7	3	5	-	-	2	-	-	10	-
Rosen	37	3	6	2	6	4	1	1	2	2	5	2	3	-
Kighoste	280	-	-	-	-	-	15	11	11	47	70	77	49	14
Diphtherit	154	25	15	9	17	12	7	8	9	10	19	13	10	5 ¹⁾
Strubehoste	10	6	1	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	4 ²⁾
Kusma	401	5	3	18	76	43	16	45	56	33	57	30	19	-
Forkjølelsesfeber	268	143	32	8	7	16	5	1	7	12	12	18	7	1
Bronchit	717	153	65	70	65	48	19	24	36	55	77	43	62	1
Lungebetændelse	206	51	26	25	16	20	5	5	11	9	18	12	8	13 ³⁾
Gigtfeber	99	13	8	9	13	8	6	5	2	9	8	8	10	-
Diarrhoe	321	32	28	8	27	37	31	32	42	40	3	24	17	-
Cholérine	76	-	4	3	-	8	19	13	16	8	2	2	1	4
Blodgang	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Koldfeber	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Tilsammen	2702	436	201	164	243	208	133	150	199	242	283	242	201	45

¹⁾ Efter Dødsanmeldelserne sees 6 at være døde af diphtherisk Svælgbetændelse.
²⁾ — — — 5 — — — — Strubehoste.
³⁾ — — — 16 — — — — Lungebetændelse.

Fortegnelse over de af Lægerne i Sarpsborg meddelte Dødsårsager i 1864 med Angivelse af de Dødes
Kjøn og Alder.

	Sum af begge Kjøn.	Deraf		i 1ste Maa-ned.		i 2 og 3 Maa-ned.		i 4 — 6 Maa-ned.		i 2det Halv-aar.		i 2 og 3 Aar.		i 4 og 5 Aar.		mel-lem 5-10 Aar.		mel-lem 10-15 Aar.		mel-lem 15-20 Aar.		mel-lem 20-30 Aar.		mel-lem 30-40 Aar.		mel-lem 40-50 Aar.		mel-lem 50-60 Aar.		mel-lem 60-70 Aar.		mel-lem 70-80 Aar.		mel-lem 80-90 Aar.	
		M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.
Angina membranacea	5	3	2	-	-	-	-	-	-	1	-	1	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Apoplexia cerebri . .	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-
Bronchitis acuta . .	5	4	1	-	-	1	-	-	-	-	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
— chronica	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-
Convulsiones	1	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Cancer	3	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-
Debilitas congenita .	3	3	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Diphtheritis	4	2	2	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Enteritis, Gastro- . .	5	3	2	-	-	-	1	-	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Epilepsia	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gastritis chronica . .	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hernia incarcerata . .	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Meningitis	4	4	-	-	-	-	-	1	-	1	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Morbus Brighti	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Phthisis	3	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Peritoneitis	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pericarditis	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pneumonia	3	3	-	-	-	-	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Scrophulosis	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Trismus neonat. . . .	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vitia org. cordis . . .	3	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Mors accidentalis . . .	5	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Causa mortis ignota . .	1	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tilsammen	58*	38	20	4	1	2	1	2	-	4	1	9	5	3	1	5	1	1	1	-	-	-	1	3	1	2	-	1	1	-	2	2	3	-	1

* hvilket er 96,9 pCt. af samtlige Dødsfald.

IV. Hedemarkens Amt.

Sundhedstilstanden betegnes i det Hele taget som nogenlunde tilfredsstillende, undtagen i Trysils og nordre Østerdalens Lægedistrikter, hvor Sygeligheden var temmelig betydelig, væsentlig paa Grund af en udbredt Diphtheritepidemi, der vedvarede siden det foregaaende Aar. Iøvrigt forekom epidemiske Sygdomme i samtlige Lægedistrikter, fornemmelig Nervefeber, Skarlagensfeber, Kighoste, Kusma samt gastriske Sygdomme, men ingen af disse opnaaede nogen særdeles Betydning, eller, med Undtagelse af Kusma, nogen almindelig Udbredning over hele Amtet.

Dødelighed. De Dødes Antal udgjorde 1865, hvilket er 7,08 pCt. mindre end i det foregaaende Aar, da de Dødes

Antal var 2007, men 0,32 pCt. mere end i 1862, da der døde 1859, og 19,78 pCt. mere end det gennemsnitlige Antal Døde i Femaaret 1856—60, som udgjorde 1557. Sammenlignet med det foregaaende Aar var de Dødes Antal i heromhandlede Aar mindre i samtlige Lægedistrikter undtagen i nordre Østerdalen; i det Hele have forøvrigt Dødelighedsforholdene i de forskjellige Lægedistrikter, som det vil sees af følgende Sammenstilling af de Dødes Antal i de tre sidste Aar, i dette Tidsrum været temmelig forskellige:

	1862.	1863.	1864.
Solør og Odalens Lægedistrikt	572	575	543
Amtsfysikatet	766	744	656
Søndre Østerdalens Lægedistrikt	243	306	297
Trysils Lægedistrikt	58	101	74
Nordre Østerdalens Lægedistrikt	220	281	295

Hedemarkens Amt	1859	2007	1865
-----------------	------	------	------

Sygdomskonstitutionen betegnes for det meste dels som indifferent, dels som inflammatorisk, især i første Halvaar; i Sommer- og Høstmaanederne vare gastriske Sygdomme temmelig hyppige, og imod Slutningen af Aaret viste Sygdomskonstitutionen paa flere Steder Tendents til at antage en adynamisk Karakter.

Nervefeber var noget hyppigere end i det foregaaende Aar; ialt anmeldtes:

fra Solør og Odalens Distrikt	44	Behandl.,	hvoraf	7	døde
- Amtsfysikatet	123	—	—	10	—
- søndre Østerdalens Distrikt	5	—	—	1	—
- Trysils Distrikt	2	—	—	1	—
- nordre Østerdalens Distrikt	34	—	—	2	—

tilsammen 208 Behandl., hvoraf 21 døde og desuden er fra Amtsfysikatet opgivet 1 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede, ialt altsaa 22 Dødsfald. (I forrige Aar opgaves 165 behandlede Tilfælde, hvoraf 13 endte dødeligt, og ialt 14 Dødsfald). Sygdommen var som det sees hyppigst i Amtsfysikatet, hvor den i Begyndelsen af Aaret forekom i Romedals og Løitens Prestegjelde som Fortsættelse af en Epidem i Slutningen af forrige Aar, ligesom den ogsaa havde epidemisk Udbredning i Vangs og den nordlige Del af Ringsakers Prestegjeld; af Privatlægerne i Romedal, Vang og Ringsaker behandlede henholdsvis 26, 47 og 36 Tilfælde af det ovenfor opgivne Antal. I mindre betydelige lokale Epidemier forekom Sygdommen i Solør og Odalens Lægedistrikt i andet Halvaar, især i og omkring Kongsvinger, samt i nordre Østerdalens Lægedistrikt i Aamots Prestegjeld i Begyndelsen af Aaret og henimod dets Slutning; af Privatlægen i Aamots Hovedsogn behandlede 11, og af Privatlægen i Storelvedalen 22 Tilfælde. Forøvrigt forekom Sygdommen for det meste kun sporadisk. Af 185 Tilfælde, for hvilke Aarstiden er opgivet, forekom 63 i 1ste Kvartal, 40 i 2det, 47 i 3die og 35 i 4de. Af 174 Syge vare 86 af Mand-, 88 af Kvindekjøn, 141 Voxne, 33 Børn under 15 Aar. Af simpel Feber omtales 142 behandlede Tilfælde, hvoraf 17 fra Solør og Odalens Distrikt, 76 fra Amtsfysikatet, 4 fra søndre, 45 fra nordre Østerdalens Distrikt; af 86 Tilfælde forekom 30 i 1ste, 34 i 2det, 11 i 3die og 11 i 4de Kvartal; af 90 Syge vare 39 af Mand-, 51 af Kvindekjøn, og af 93 vare 67 Voxne, 26 Børn.

Af **Barselfeber** opgives 24 behandlede Tilfælde, af hvilke 9 endte dødeligt, 2 Tilfælde af Phlegmasia alba dolens, der helbrededes, samt 4 Tilfælde af Barselkrampe, hvoraf 1 havde dødelig Udgang. Af disse tilsammen 30 Barselsygdomme opgives 8 fra Solør og Odalens Distrikt, 10 fra Amtsfysikatet, 5 fra søndre Østerdalens, 3 fra Trysils og 4 fra nordre Østerdalens Distrikt. Af 21 Barselfebertilfælde indtraf 6 i 1ste Kvartal, 10 i 2det, 2 i 3die og 3 i 4de.

Børnekopper bragtes til Elverum i søndre Østerdalens Lægedistrikt ved en Kone, der kom syg hjem fra en Reise til Christiania; hun smittede sin Mand og et Barn, men Familien boede paa et isoleret Sted og Sygdommens videre Udbredelse hindredes. Alle 3 Tilfælde, hvoraf 1 indtraf i September, 2 i Oktober, endte med Helbredelse.

Vandkopper omtales fra Solør og Odalens og søndre Østerdalens Lægedistrikt samt Amtsfysikatet, hvor Sygdommen af og til forekom, men kun sjelden kom under Lægebehandling; ialt opgives 11 behandlede Tilfælde; af 9 af disse indtraf 4 i 2det, 1 i 3die og 4 i 4de Kvartal; 4 vare af Mand-, 5 af Kvindekjøn, 1 Voxen og 8 Børn.

Skarlagensfeber forekom over den største Del af Amtet, men havde kun i Amtsfysikatet betydeligere epidemisk Udbredning. Fra Solør og Odalens Lægedistrikt omtales kun endel Tilfælde, der viste sig midt paa Aaret i og omkring Kongsvinger; i Amtsfysikatet herskede Sygdommen derimod hele Aaret og i samtlige dette Distrikts Prestegjelde som en Fortsættelse af en Epidem i forrige Aar; fra søndre Østerdalen omtales kun enkeltstaaende Tilfælde henimod Aarets Slutning; i nordre Østerdalen var Sygdommen temmelig udbredt i Aamot og Storelvedalen, men omtales ikke fra de øvrige Prestegjelde i dette Lægedistrikt, heller ikke fra Trysil. Ialt opgives:

fra Solør og Odalens Lægedistrikt

	9	Behandlede,	hvoraf	1	døde
- Amtsfysikatet	96	—	—	14	—
- søndre Østerdalens Lægedistrikt	2	—	—	-	—
- nordre Østerdalens Lægedistrikt	36	—	—	8	—

tilsammen 143 Behandlede, hvoraf 23 døde; desuden opgives fra Amtsfysikatet 10 Døde uden tilsvarende Antal Behandlede, og ialt altsaa 33 Dødsfald. Af 116 Tilfælde forekom 40 i 1ste Kvartal, 25 i 2det, 20 i 3die og 31 i 4de. Af 107 Behandlede vare 50 af Mand-, 57 af Kvindekjøn, 6 Voxne, 101 Børn. — Sygdommen var ofte forbunden med betydelig Svulst i Glandlerne paa Halsen med Tilbøielighed til Abscesdannelse og Destruktion af Cellevævet, ligesaa iagttoges ikke sjelden under Sygdommens Forløb

Hjerneaffektion med Tegn paa Exsudation, ialmindelighed med dødelig Udgang (Blehr, Bryhn, Langberg), og Vatersot var en almindelig Eftersygdom; de fleste af de i Storelvedalen behandlede Tilfælde vare komplicerede med Diphtherit i Svælget (O. Paus). Af 9 Dødsfald, for hvilke den sekundære Dødsårsag er anført, forårsagedes 4 ved Hjerneaffektion, 2 ved Odema pulmonum, 2 ved Vatersot og 1 ved gangrænøs Destruktion af de bløde Dele paa Halsen.

Af **Mæslinger** omtales kun et enkeltstaaende Tilfælde fra Grue og et fra Aamot, begge i Mai.

Af **Rosen** nævnes 55 behandlede Tilfælde, hvoraf 2, begge hos Børn under 1 Aar, endte dødeligt. Af 51 Tilfælde forekom 22 i 1ste, 15 i 2det, 7 i 3die og 7 i 4de Kvartal. Af 47 Syge vare 17 af Mand-, 30 af Kvindekjøn, 33 Voxne, 14 Børn.

Kighoste omtales fra Solør og Odalens Lægedistrikt, hvor den var epidemisk i Grue Prestegjeld i første Halvaar; fra Amtsfysikatet, hvor endel Tilfælde ud paa Aaret kom under Behandling i Vang og Løiten, samt fra søndre Østerdalen, hvor Privatlægen i Aasnæs behandlede enkelte Tilfælde i Begyndelsen af Aaret. Som sædvanligt kom de fleste Kighostesyge ikke under Lægebehandling, og ialt opgives 33 Tilfælde med 1 Dødsfald, 18 i Solør og Odalens Lægedistrikt, 10 i Amtsfysikatet, 5 i søndre Østerdalen; alle vare Børn, og af 18 vare 9 af Mand-, 9 af Kvindekjøn.

Diphtherisk Svælgbetændelse, som i de nærmest foregaaende Aar havde haft betydelig epidemisk Udbredning næsten over det hele Amt, vedligeholdte i heromhandlede Aar sin udtalte epidemiske Karakter alene i Trysils og nordre Østerdalens Lægedistrikter, medens den forøvrigt næsten kun forekom sporadisk. I det Hele syntes denne gennem flere Aar vedvarende Epidemi nu at have naaet sin Høide, da Antallet af Angrebne i samtlige Lægedistrikter var mindre end i det foregaaende Aar, ligesom Tilfældene vare mildere og Dødeligheden mindre end tilforn. Ialt anmeldes:

fra Solør og Odalens Lægedistrikt

	20	Behandlede,	hvoraf	5	døde
- Amtsfysikatet . . .	26	—	—	—	—
- søndre Østerdalens Lægedistrikt	20	—	—	—	—
- Trysils Lægedistrikt .	163	—	—	7	—
- nordre Østerdalens Lægedistrikt	336	—	—	28	—

tilsammen 565 Behandlede, hvoraf 40 døde; desuden opgives fra Amtsfysikatet 4 Døde uden tilsvarende Antal Behandlede, og i det Hele altsaa 44 Dødsfald. (I forrige Aar kjendtes et Antal af 744 Angrebne, 115 Døds-

fald). Forholdet mellem Angrebne og Døde af diphtherisk Svælgbetændelse siden 1861, da Sygdommen især begyndte at antage betydeligere epidemisk Udbredning i Amtet, og fra hvilket Aar der haves temmelig fuldstændige Opgaver over de af Lægerne behandlede Tilfælde og disses Udgang, har været følgende:

I 1861 døde	24	af	280	Behandlede,	=	8,5	pCt.
i 1862	—	92	-	451	—	=	20,4
i 1863	—	108	-	727	—	=	14,8
i 1864	—	40	-	565	—	=	7,1

Overalt var Sygdommen hyppigst i første Halvaar, af tog henimod Aarets Slutning; af 264 behandlede Tilfælde indtraf 89 i 1ste Kvartal, 84 i 2det, 60 i 3die og 31 i 4de. Af 223 Angrebne vare 99 af Mand-, 124 af Kvindekjøn, 113 Voxne, 110 Børn. Af paafølgende Lamhed omtales kun 3 Tilfælde fra Solør og Odalens Distrikt. Distriktslægen i Trysil gjentager de i tidligere Beretninger anførte Bemærkninger om at Sygdommen ialmindelighed ikke syntes at udredes ved Smitte, kun i 1 af de i heromhandlede Aar behandlede Tilfælde ansaa han Sygdommens Opstaaen ved Smitte for sandsynlig (A. Backer). — Af **Strubehoste** opgives:

fra Solør og Odalens Lægedistrikt

	18	Behandlede,	hvoraf	15	døde
- Amtsfysikatet . . .	1	—	—	1	—
- søndre Østerdalens Lægedistrikt	10	—	—	5	—
- Trysils Lægedistrikt .	1	—	—	—	—

tilsammen 30 Behandlede, hvoraf 21 døde.

Af disse Tilfælde falde 6 paa 1ste, 7 paa 2det, 6 paa 3die og 11 paa 4de Kvartal. Alle vare Børn; af 25 vare 16 af Mand-, 9 af Kvindekjøn.

Kusma var epidemisk over den største Del af Amtet fra Aarets Begyndelse lige til henimod dets Slutning, men kom kun undtagelsesvis under Lægebehandling, ofte paa Grund af Metastaser, især til Testes, hvortil der under denne Epidemi syntes at være ualmindelig stærk Tilbøielighed. Der opgives 88 behandlede Tilfælde, hvoraf 9 fra Solør og Odalens Distrikt, 29 fra Amtsfysikatet, 31 fra søndre Østerdalens, 5 fra Trysils og 14 fra nordre Østerdalens Distrikt; af disse Tilfælde forekom 21 i 1ste Kvartal, 43 i 2det, 23 i 3die og 1 i 4de. Af 28 behandlede Personer af Mandkjøn havde 19 Metastase til Testes, og ialt omtales 28 Tilfælde af Metastase, som kom under Lægebehandling, hvoraf 28 til Testes, 1 til Mammæ og 1 til Hjernen. Af 74 Behandlede vare 48 af Mand-, 26 af Kvindekjøn, 47 Voxne og 27 Børn.

Catarrhalske Sygdomme. Der omtales endel Tilfælde

af epidemisk Influenza fra Amtsfysikatet og Trysils Distrikt i Aarets første Maaneder; forøvrigt vare catarrhalske Affektioner i det Hele ikke hyppige. Af herhenhørende Sygdomme, opførte under Benævnelserne Catarrhalfeber, akut Bronchit og simpel Halsbetændelse, opgave 14 Læger i de forskjellige Lægedistrikter at have behandlet 502 Tilfælde, af hvilke 2 Tilfælde af akut Bronchit, i Amtsfysikatet, havde dødelig Udgang. Af 290 Tilfælde falde 129 paa 1ste Kvartal, 69 paa 2det, 45 paa 3die og 47 paa 4de; af 299 Syge vare 147 af Mand-, 152 af Kvindekjøn, og af 315 vare 214 Voxne, 101 Børn.

Af **Lungebetændelse** behandledes:

fra Solør og Odalens Lægedistrikt

	89 Tilfælde med	9 Dødsfald		
- Amtsfysikatet	134	—	9	—
- søndre Østerdalens Lægedistrikt	50	—	6	—
- Trysils Lægedistrikt	15	—	—	—
- nordre Østerdalens Lægedistrikt	47	—	8	—

tilsammen af 18 Læger 335 Tilfælde med 32 Dødsfald.

(I forrige Aar kjendtes 296 af 13 Læger behandlede Tilfælde, af hvilke 31 endte dødeligt, og ialt 42 Dødsfald). Sygdommen var i alle Lægedistrikter som sædvanligt hyppigst i første Halvaar; af 322 Tilfælde kom 136 under Behandling i 1ste Kvartal, 87 i 2det, 29 i 3die og 70 i 4de. Af 281 Syge vare 180 af Mand-, 101 af Kvindekjøn, 247 Voxne, 34 Børn. Af 40 Lungebetændelser havde 18 sit Sæde i høire Lunge, 10 i venstre og 12 i begge. Af **Pleurit** opgives 15 Tilfælde uden Dødsfald, 3 fra Solør og Odalens Distrikt, 7 fra Amtsfysikatet, 1 fra søndre og 4 fra nordre Østerdalens Distrikt; af 11 bleve 3 syge i 1ste Kvartal, 5 i 2det, 1 i 3die og 2 i 4de; 9 vare af Mand-, 2 af Kvindekjøn, 7 Voxne og 4 Børn.

Hjernebetændelse sees paa Lægernes Dødslisters opført som Dødsarsag hos 7, tuberkuløs Meningit hos 3 og Konvulsioner i Børnealderen hos 5, af hvilke tilsammen 15 Dødsfald 3 falde paa hver af Amtets 5 Lægedistrikter.

Af **rheumatisk Feber** opgives fra Solør og Odalens Distrikt 26, fra Amtsfysikatet 21, fra søndre Østerdalens Distrikt 8 og nordre Østerdalens 13, tilsammen 68 behandlede Tilfælde, af hvilke 1, i nordre Østerdalen, endte dødeligt paa Grund af Komplikation med Lungebetændelse. Af 56 bleve 19 syge i 1ste Kvartal, 15 i 2det, 6 i 3die og 16 i 4de; af 48 vare 22 af Mand-, 26 af Kvindekjøn, 46 Voxne og 2 Børn. For **chronisk Rheumatisme**, der i det Hele angives at være hyppig, behandlede 7 Læger 65 Personer, af

hvilke Sygdommen opgives at have foraarsaget Døden hos 2. Af 61 Behandlede vare 25 af Mand-, 36 af Kvindekjøn, 59 Voxne og 2 Børn. Fra søndre Østerdalen omtales desuden 1 behandlet Tilfælde af Arthrit.

Af **Koldfeber** nævnes 1 Tilfælde fra Solør og Odalens og 1 fra søndre Østerdalens Lægedistrikt; den førstnævnte var en Jernbanearbejder fra Skienseggen.

Medens **Diarrhoe** og **Cholera** fra Amtsfysikatet og søndre Østerdalens Lægedistrikt betegnes som ualmindelig sjeldne, forekom derimod i Solør og Odalens Lægedistrikt, især i Kongsvinger By og Omegn i Slutningen af Sommeren et ikke ubetydeligt Antal af Diarrhoeer, mange med blodige Udtømmelser og Tenesme samtidig med den nedenfor omtalte Epidem af Blodgang; ogsaa i nordre Østerdalens Lægedistrikt vare Diarrhoeer ikke ualmindelige, enkelte ogsaa her med blodige Udtømmelser, men uden nogen særdeles fremtrædende Hyppighed i Sommermaanederne. Ialt opgives af Diarrhoe og Cholera:

fra Solør og Odalens Lægedistrikt

	164 behandl. Tilfælde med	4 Dødsfald		
- Amtsfysikatet	31	—	—	1
- søndre Østerdalens Lægedistrikt	12	—	—	—
- Trysils Lægedistrikt	9	—	—	—
- nordre Østerdalens Lægedistrikt	55	—	—	1

tilsammen 271 behandl. Tilfælde med 6 Dødsfald; desuden opgives fra Amtsfysikatet 2 Døde, som ikke kom under Lægebehandling. Af 181 behandlede Tilfælde falde 16 paa 1ste, 10 paa 2det, 100 paa 3die og 55 paa 4de Kvartal. Af 160 vare 75 af Mand-, 85 af Kvindekjøn, og af 166 vare 100 Voxne, 66 Børn.

Blodgang havde epidemisk Udbredning i Solør og Odalens Lægedistrikt fra Juni og lige til Aarets Udgang, især i Kongsvinger By og Omegn, i Eidskogens og søndre Odalens Prestegjelde; ialt opgives 73 behandlede Tilfælde, af hvilke 3 medførte Døden, og hvoraf 7 indtraf i Juni, 27 i 3die og 39 i 4de Kvartal. Forøvrigt omtales denne Sygdom kun fra Amtsfysikatet, hvor 2 Tilfælde kom under Behandling i Juni. Af disse tilsammen 75 Behandlede vare 34 Voxne, 41 Børn; af 72 vare 37 af Mand-, 35 af Kvindekjøn.

Af **Skjörbug** omtales 2 Tilfælde fra Amtsfysikatet.

For **Syphilis** indkom paa Amtssygehuset, hvor 6 laa tilbage fra det foregaaende Aar, 29, 11 Mænd og 18 Kvinder, 4 med primære, 22 med sekundære, 3 med tertiære Tilfælde; af de konstitutionelle Tilfælde betegnes 7 som Reci-

diver; af samtlige Behandlede udgik 26 helbredede, 3 døde, 6 laa altsaa tilbage ved Aarets Udgang; Forpleiningsdagens Antal udgjorde 3815 eller 131,5 for hver Udskreven. For de Døde er som nærmere Dødsarsag opgivet: Vatersot hos 1, Paralysis generalis hos 1. Som behandlede udenfor Sygehuset er opgivet 22 Tilfælde, af hvilke 3 betegnes som Recidiver; 10 kom under Behandling i Solør og Odalens Distrikt (hvorfra desuden 14 indsendtes til Amtssygehuset), 8 i Amtsfysikatet, af hvilke 1, der led af tertiær Syphilis, døde, 3 i søndre og 1 i nordre Østerdalens Distrikt. Af 21 Privatbehandlede vare 10 Mænd, 11 Kvinder; 19, for hvilke Alder opgives, vare alle Voxne; af 13 led 1 af primære, 11 af sekundære og 1 af tertiære Tilfælde. I hele Amtet sees saaledes 51 Tilfælde af Syphilis at være kommen under Behandling i Aarets Løb, af hvilke 10 vare Recidiver, og 4 havde dødelig Udgang. — Af **Gonorrhoe** er opgivet 31 behandlede Tilfælde, hvoraf 19 fra Solør og Odalens Distrikt, 7 fra Amtsfysikatet, 4 fra søndre Østerdalens og 1 fra Trysils Distrikt.

Fnat vedblev at være meget udbredt, men siges dog i Amtsfysikatet at være i betydeligt Aftagende; Sundhedskommissionerne havde fremdeles sin Opmærksomhed rettet paa Sygdommen, og trykte Anvisninger til dens Behandling, tildels ogsaa Wienersalve, sees at være omdelte i søndre og nordre Østerdalens samt Trysils Lægedistrikter. Ligesom forhen fremhæves Almueskolerne som Arnesteder for Sygdommens Forplantelse (Walløe, C. Bergh, L. A. Müller). Fra Solør og Odalen, Amtsfysikatet og nordre Østerdalen opgives af 4 Læger tilsammen 149 behandlede Fnatsyge; af 73 vare 39 af Mand-, 34 af Kvindekjøn, 30 Voxne og 43 Børn. — For **Skurv** behandlede 1 Person paa Amtssygehuset.

Af **Spedalske** kendtes ved Udgangen af det foregaaende Aar 8, foruden 1, hjemmehørende i Solør, som behandlede paa Rigshospitalet, og 1 fra søndre Østerdalens Distrikt, som var indlagt paa Reitzgerdets Pleiestiftelse. I dette Aar opdagedes i Elverum 2 nye tidligere overseede Tilfælde af Spedalskhed. Den ene var en 70 Aar gammel Mand, som led af den knudede Form og hos hvem Sygdommen antoges at være udbrudt for 2 Aar siden; han var Fader til en før opdaget Spedalsk, hos hvilken sidste Sygdommen var begyndt for 7 Aar siden; to afdøde Brødre af den heromhandlede nye Spedalske formenes at have lidt af Spedalskhed, men høiere op i Slægten vides Ingen at have haft Sygdommen; denne Person havde i sin Ungdom lidt meget ondt som Tømmerfløder og som Soldat i 1814. Den anden nye Spedalske var en 41 Aar gammel Mand, som led af Forløberne for den anæsthetiske Form. Ingen i hans Slægt vides at have væ-

ret Spedalsk, og han troede at have paadraget sig Sygdommen ved Ondtliden som Tømmermærker (Munthe). Ved Aarets Udgang kendtes 10 Spedalske i Amtet, nemlig 1 i Solør og Odalens, 9 i søndre Østerdalens Lægedistrikt.

Kjertelsyge siges, ligesom forhen, at være sjelden i Trysil, almindelig i den øvrige Del af Amtet; 5 Læger i de øvrige 4 Lægedistrikter opgave tilsammen at have behandlet 48 Tilfælde af Kjertelsyge, hvoraf 1 havde dødelig Udgang, 4 Tilfælde af Rachit. Af 31, der behandlede for Kjertelsyge, vare 16 af Mand-, 15 af Kvindekjøn; af 35 vare 16 Voxne, 19 Børn.

Af **Svindstot** opgave 12 Læger 82 behandlede Tilfælde med 34 Dødsfald, og ialt kendtes 45 Dødsfald af denne Sygdom, hvilket er 11,6 pCt. af samtlige opgivne Dødsarsager (388). (I 1863 var Forholdet 45 af 454 opgivne Dødsarsager = 9,9 pCt., i 1862 : 48 af 514 = 9,3 pCt., i 1861 : 28 af 369 = 7,6 pCt.) Antallet af opgivne Dødsfald af Svindstot og deres Forhold til samtlige af Lægerne opgivne Dødsarsager i de forskellige Lægedistrikter var i heromhandlede Aar følgende:

Solør og Odalens Lægedistrikt	14 af 105 = 13,3 pCt.
Amtsfysikatet	13 - 123 = 10,5 —
søndre Østerdalens Distrikt	5 - 51 = 9,8 —
Trysils Distrikt	3 - 18 = 16,6 —
nordre Østerdalens Distrikt	10 - 91 = 11,0 —
	<hr/>
	tilsammen 45 af 388 = 11,6 pCt.

Kræft opføres paa Lægernes Dødslistes som Dødsarsag hos 17, hvoraf 5 i Solør og Odalens Distrikt, 5 i Amtsfysikatet, 4 i søndre og 3 i nordre Østerdalens Distrikt.

Af **Vatersot** opgave 10 Læger 47 behandlede Tilfælde med 14 Dødsfald, og ialt opføres 18 Dødsfald af Vatersot, 2 af Morbus Brighti og 2 af Nephrit. Af disse tilsammen 22 Dødsfald indtraf 4 i Solør og Odalens Distrikt, 5 i Amtsfysikatet, 9 i søndre Østerdalens, 1 i Trysils og 3 i nordre Østerdalens Distrikt.

Blegsot siges ikke at være hyppig i Solør og Odalens Distrikt, derimod ere anæmiske Tilstande af anden Natur ikke sjeldne, oftest frembragte ved langvarig Diegivning, slet Ernæring og deslige (Greve, Juell, Hartmann). For Blegsot og Menstruationsuordener opgave 5 Læger i forskellige Lægedistrikter at have behandlet 54 Kvinder, af hvilke 53 vare over, 1 under 15 Aar. Distriktslægen i søndre Østerdalen behandlede 10 Tilfælde af **Hysteri**.

For **Cardialgi** opgave 6 Læger at have behandlet 186 Personer; af 118 vare 65 af Mand-, 53 af Kvindekjøn; af 112 vare 108 Voxne, 4 Børn.

Ormesygdomme ere almindelige, men komme i de fleste

Tilfælde ikke under Lægebehandling, da Almuen ialmindelighed forsyner sig med Ormemidler fra Apothekerne. 6 Læger opgive at have behandlet 23 Tilfælde af Ormesygdom, oftest Spolorm; af 17 vare 9 af Mand-, 8 af Kvindekjøn; af 20 vare 5 Voxne, 15 Børn.

Af **Drankersygdomme** omtales 2 Tilfælde af chronisk Alkoholisme, 1 af Drankergalskab; af disse 3 Tilfælde forekom 1 i Solør og Odalens Distrikt, 1 i Amtsfysikatet og 1 i søndre Østerdalens Distrikt, samtlige Syge vare Mænd.

Fra Amtsfysikatet omtales et Tilfælde af **Forgiftning** med Pultost, efter hvis Nydelse 10—12 Personer angrebes af Brækninger og Diarrhoer; Tilfældene ophørte inden den følgende Dag hos Alle undtagen hos en Kone, til hvem Lægen hentedes 3 Dage efter; hun led af vedvarende Brækninger og andre Tegn paa Gastrit, men helbrededes. Osten saaes gennemfuret med grønne Gange og var behandlet i Kobberkar i Sæteren (Blehr). — Fra Solør og Odalens Distrikt omtales et Dødsfald ved Forgiftning med Kulos.

Af **Sindssygdom** omtales 36 nye Tilfælde, hvoraf 9 i Solør og Odalens Distrikt, 12 i Amtsfysikatet, 8 i søndre Østerdalens, 4 i Trysils og 3 i nordre Østerdalens Distrikt; af 31 vare 10 af Mand-, 21 af Kvindekjøn. Nærmere Oplysning om de Syges Behandling m. v. er meddelt om 21, af hvilke 10 indlagdes paa Gaustad Asyl, 11 forbleve i Hjemmet; af de sidste vare ved Aarets Udgang 4 helbredede, 2 i god Bedring, 3 uhelbredede og 2 døde; 8 betegnes som lidende af Mani, 10 af Melancholi, 2 af Dements og 1 af Idiotisme. Sindssygdom opgives som Dødsårsag ialt hos 4.

Blandt **chirurgiske Læsioner** omtales et Tilfælde af Skudsaar hos en Mand, paa hvem en Hagelladning, affyret ved Vaadeskud, passerede gennem Hjertegruben og ind i den nedre Del af Brystkassen, uden at der fandtes nogen Udgangsaabning; Manden kom sig uden at Hagelladningen kom ud (Juell). Beskadigelser, frembragte ved Tærse- og Hakkelsemaskiner, nævnes som mere og mere almindelige i de senere Aar (Blehr, Bryhn, C. Bergh).

Af **Øiensygdomme** omtales som meget almindelige i Romedal Bindehudbetændelser af trachomatøs Natur (Bryhn).

Af **chirurgiske Operationer** opgives at være udførte: 1 Amputation af Overarmen, 1 af Underarmen, 1 af Laaret, 3 af Læggen, 21 Amputationer og Exartikulationer af Fingre og Tæer, hvoraf 15 paa Grund af Beskadigelse ved Maskiner, 6 efter Forfrysning, desuden flere af 1 Læge udførte uden Angivelse af Antal; 2 Gange Borttagelse af Læbekræft, 1 af Kræft i Ansigtet, 2 af Polyper i Næsen, 2 af Polyper i Øret, 1 af et Lipom, 2 af Sæksvulster, 2 af andre Svulster uden opgivet Beskaffenhed, foruden flere af 1 Læge ud-

førte uden Angivelse af Antal; 18 Paracenteser af Underlivet, nemlig 7 Gange hos et Individ, 6 hos et, 3 hos et, deraf de to Gange med Jodinjektion, 1 Gang hver hos to Individer; 1 Paracentese af Vatersot i Æggestokken; 2 Punktioner af Vandbrok, deraf en med Jodinjektion; 1 Punktion med Jodinjektion af en Sæksvulst; 1 Herniotomi, med heldigt Udfald; 1 Underbinding af arteria brachialis; 1 Operation for Haremund; 2 Operationer for Teleangiectasi; 1 Borttagelse af Læbekræft ved Chlorzink; 1 Borttagelse af et nekrotiseret Stykke af Laarbenet; 1 Udskjæring af et fremmed Legeme.

Følgende **obstetriciske Operationer** opgives at være udførte af Læger: 21 Tangforretninger ved Hovedfødsler foruden 1 paa det sidstkommande Hoved efter Vending; af de nævnte 21 Tangforretninger er Indikationen ikke angivet for 8, de øvrige 13 udførtes paa Grund af Vemangel eller Væsvækkelse hos 5, skjævt Ansigtsleie, Bækkensnæverhed, Barselkrampe, hver hos 2, skjævt Isseleie hos 1, langsom Fødsel uden nærmere opgivet Aarsag hos 1; for 5 Tangforretninger er Udfaldet for Moder og Barn ikke anført; af de øvrige 16 havde 13 gunstigt Udfald for Mødrene, 3 døde, en, hos hvem der tillige foretoges kunstig Forløsning af Moderkagen, tre Timer, en nogle Timer efter Forløsningen og en ti Dage efter Fødselen af Barsel-feber; 9 Børn vare levende, 7 dødfødte. 3 Vendinger, 1 paa Grund af Barselkrampe med gunstigt Udfald for Moder og Barn, en ved Tværleie med gunstigt Udfald for Moderen, dødfødt Barn; for den tredie, efter hvilken Tang anlagdes paa det sidstkommande Hoved, er Indikationen ikke anført; Moderen forblev ilive, Barnet var dødfødt. 5 kunstige Forløsninger af Moderkagen, af hvilke en foretoges hos en af de ovennævnte Koner, der var forløst ved Vending, en, som ovenfor anført, efter en Tangforløsning, en paa Grund af Blødning; de øvrige to opgives at være udførte paa Grund af for fast Forbindelse mellem Moderkagen og Livmoderen; af 4 Koner, for hvilke Udfaldet fremgaar af Beretningerne, forbleve 3 ilive, 1 døde, for den 5te er Udfaldet ikke anført. Ialt udførtes altsaa 29 kunstige Forløsninger, hvoraf 14 i Solør og Odalens Distrikt, 4 i Amtsfysikatet, 2 i søndre Østerdalens, 1 i Trysils og 8 i nordre Østerdalens Distrikt.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mellem 1—10 Aar.	paa Barselseng.	
Solør og Odalen .	1235	543	96	132	10	22
Amtsfysikatet . . .	1330	656	91	130	8	49
Søndre Østerdalen	590	297	54	76	1	18
Trysil	195	74	15	15	2	7
Nordre Østerdalen*	521	295	36	66	3	19
Hedemarkens Amt	3871	1865	292	419	24	115

Omkomne ved ulykkelige Hændelser 45

Selv mordere 18.

For det hele Amt bliver der saaledes et Overskud af 2006 flere Fødte end Døde, og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 48,2. Antallet af Børn, døde i 1ste Leveaar, forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 13,2 og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 6,38; Antallet af Børn, døde i Alderen mellem 1 og 10 Aar, forholdt sig til samtlige Døde = 1 : 4,45 og Antallet af Børn, døde under 10 Aar, til samtlige Døde = 1 : 2,6. Af de Døde paa Barselseng indeholde Lægernes Beretninger Oplysning om Dødsarsagen hos 14, af hvilke 9 døde af Barsel-feber, deraf en 10 Dage efter at være forløst med Tang, 1 af Barselkrampe, 2 kort Tid efter kunstige Forløsninger, nemlig en 3 Timer efter Tangforløsning og kunstig Løsning af Efterbyrden, en nogle Timer efter en Tangforløsning; 2 døde uforløste, nemlig en i Eidskogens Prestegjeld, til hvem Læge blev hentet efter at hun havde ligget i 4 Dages Fødselsarbejde; han fandt Fosteret dødt, i forsømt Tverleie, og forsøgte Forløsning ved Embryotomi, men Konen døde ved Operationens Begyndelse (E. M. Heiberg); den anden døde i Ringsakers Prestegjeld, efter Opgivende af Blødning. Ifølge Prestelisterne er endnu 1 Kone død uforløst, i Vingers Prestegjeld, men om denne indeholde Lægernes Beretninger ingen Oplysning. — Ialt haves Opgave fra Lægerne over 388 ved Sygdom forårsagede Dødsfald (20,8 pCt. af samtlige Døde); de hyppigst opgivne Dødsarsager vare: Svindsot (45), diphtherisk Svælgbetændelse (44), Skarlagensfeber (33), Lungebetændelse (32), Nervefeber (22), Vatersot, Brights Sygdom og Nephrit (tilsammen 22), Strubehoste (21), Kræft (17), Hjernebetændelse, akut Hjernevattersot og Kramper i Børnealderen (tilsammen 15), organisk Underlivssygdom (13), Alderdomssvækkelse (12).

*) Insets Annex til Kvikne Prestegjeld hører til Opdals Lægedistrikt i søndre Trondhjems Amt, men er her medregnet. I dette Sogn fødtes 13, 8 døde, hvoraf under 1 Aar 1, mellem 1 og 10 Aar 2.

Veiriget. Efter en mild og ustadig Vinter fulgte et kjøligt Foraar, og Varmen indfandt sig først i Begyndelsen af Juni; Forsommeren var varm, men tør, Eftersommeren derimod regnfuld, og Høstkulde indtraadte tidligt, saaat Udbyttet af Aarsvæxten paa mange Steder blev misligt, idet Kornet ikke kom til Modenhed og Potetesgræsset frøs. Vinterkulde tildels med rigelig Sne indfandt sig allerede i Begyndelsen af Oktober og senere paa Aaret var Veiret kjøligt og ustadigt.

Levemaade og hygiæniske Forholde. Husmandsklassens Boliger i Solør og Odalens Distrikt samt i Amtsfysikatet ere ialmindelighed smaa, overfyldte og urenlige, ofte forsynede med Kogeovne i Beboelsesværelset (Heiberg, Blehr, Langberg); i Trysil ere Boligerne derimod gjerne rummelige og luftige og Renligheden er her i Fremgang (Backer); i Stordalens siges Sandsen for Renlighed at være stor (O. Paus). De senere Tidens forhøiede Bomuldspriser har frembragt Mangel paa passende Beklædningsstoffer, en Mangel, der især gaar ud over Børnene, som ofte sees at være uden Linned (Todderud, Langberg); paa Hedemarken var man derfor paa flere Gaarde begyndt at vende tilbage til Lindyrkning. Almuens Kost er eensformig og ved sin Beskaffenhed vel skikket til at fremkalde de af Amtets fleste Læger som almindelige betegnede kardialgiske Tilfælde, Ormesygdomme og anæmiske Tilstande; den bestaar hovedsagelig af Melspiser i Form af Velling, slet bagt Brød og Potetes, endvidere salt Sild samt Kaffe. Det Kjød og den Fisk, som nydes, er ialmindelighed bedærvet (Backer). Kaffe, hvoraf Forbruget i det Hele omtales som meget stort, siges i Solør og Odalens Distrikt at misbruges i høi Grad (E. M. Heiberg); i Amtsfysikatet synes Kaffedrik ikke at være tiltaget (Todderud), og i søndre Østerdalens Distrikt og Trysil antages den at være noget i Aftagende (C. Bergh, A. Backer). Brændevinsdrik antages i Solør og Odalens Distrikt at være i Aftagende, Brug af bayersk Øl derimod i Tiltagende (E. M. Heiberg); i Amtsfysikatet siges Drikfældighed ikke at være meget stor (Todderud, Langberg); den er i Aftagende i søndre Østerdalens Distrikt (C. Bergh), og ubetydelig i Trysil (A. Backer).

Angaaende **Fattigsygepleien** meddeles følgende Opgaver: I Solør og Odalens Distrikt behandlede for Fattigkommunernes Regning i Vingers Landsogn, i Eidskogens samt nordre og søndre Odalens Prestegjelde af Distriktslægen og Privatlægen i søndre Odalen tilsammen 219 Syge. I Amtsfysikatet behandlede 420 fattige Syge i disses Hjem, deraf 27 i Hamar By af den der boende Privatlæge, 393 paa Landet i Distriktets samtlige 6 Prestegjelde, og deraf 145 af Distriktslægen, 248 af 3 Privatlæger; af de sidste behandlede 101 i Vangs Prestegjeld af den der boende Privatlæge

med en samlet Udgift for Fattigvæsenet af 155 Spd. 32 Skill.; desuden behandlede paa Amtssygehuset for Distriktsforskjellige Fattigkommuners Regning 18 Syge. Distriktslægen i søndre Østerdalen behandlede 70, Distriktslægen i Trysil 47, Distriktslægen i nordre Østerdalen 17 og Privatlægen i Aamot Hovedsogn 90, de sidste med en Medicinaludgift af omtrent 80 Spd.

Af Møder i **Sundhedskommissionerne** afholdtes i Kongsvinger 4; samtlige Gaarde i Byen bleve efterseede og forefundne Misligheder i hygiænisk Henseende foranstaltede afhjulpne; om Sundhedskommissionen i Hamar berettes kun, at ingen Forføining blev truffet udenfor Paaseendet af de hygiæniske Forholde i Byen. Af Møder i Landdistrikternes Sundhedskommissioner afholdtes følgende: i Solør og Odalens Distrikt 11, hvoraf i nordre Odalen og Grue, i hver 3, søndre Odalen og Eidskogen, i hver 2, i Vinger 1; i Amtsfysikatet 9, hvoraf i Ringsaker 3, i Romedal og Løiten, i hver 2, i Stange og Næs, i hver 1; i søndre Østerdalens Distrikt 2 Møder, 1 i Elverum og 1 i Aasnæs; i nordre Østerdalens Distrikt 3 Møder, nemlig i Aamot, Storelvedalen og Tolgen, i hver 1. 2 berammede Møder i Vaaler Herred i søndre Østerdalens Distrikt maatte indstilles, da Ordføreren var hindret fra at fremmøde. Om Kommissionernes Sammensætning berettes, at hele Kommunerepresentationen er indtraadt som Medlemmer i Løiten, Næs, i samtlige Herreder i søndre Østerdalens Distrikt samt i Trysil; i Ringsaker bestaar Sundhedskommissionen alene af Formandskabets Medlemmer, i Stange bestaar den af 9, i Romedal af 7 valgte Medlemmer; i de sidstnævnte to Herreder overvares Møderne tildels ogsaa af Kommunerepresentationens Medlemmer samt af Skolelærerne. Som Gjenstande for de nævnte Sundhedskommissioners Virksomhed og for Forhandlinger i Møderne, forsaavidt Oplysning derom er meddelt, nævnes fornemmelig de paa de forskjellige Steder herskende epidemiske Sygdomme, saasom Fnat i søndre og nordre Odalen, Grue, Eidskogen, Stange, Romedal, Løiten og Aamot; i Løiten fattedes i samme Anledning tillige Bestemmelse om, ved Henvendelse til Skolekommissionen at virke til en bedre Renholdelse af Skolelokalerne og om at afvise fnattede Børn fra Skolerne; trykte Anvisninger til Sygdommens Behandling, tildels ogsaa Wienersalve, uddeltes, som forhen anført, i forskjellige Herreder i søndre og nordre Østerdalen samt i Trysil. I Elverum omtaltes de i dette Herred optraadte Koppetillfælde og Foranstaltninger vedtoges til Forhindring af Sygdommens videre Udbredelse; i Næs holdtes Foredrag over Skarlagensfeberen, i Tolgen over den diphtheriske Svælgbetændelse, i Ringsaker, Storelvedalen og Aamot over Nervefeber. Da denne Sygdom i det førstnævnte Herred ved flere Leiligheder ved Udflytning af allerede angrebne Personer

havde forplantet sig til afsidesliggende Steder, hvor saavel Lægetilsyn som Pleie var vanskelig at erholde, vedtoges et Forslag til Kommunebestyrelsen af følgende Indhold: Naar en epidemisk og smitsom Sygdom er udbrudt i et Hus, maa det forbydes vedkommende Eier at lade Nogen, som antages angreben af Sygdommen, forlade Huset uden først igjennem en af Sundhedskommissionens Medlemmer, eller af de ansatte Tilsynsmænd eller ved direkte Henvendelse til Kommissionens Ordfører at have erholdt dennes Tilladelse til en saadan Udflytning; Overtrædelse heraf skulde straffes med en Mulkt. Kommunebestyrelsen billigede dette Forslag, dog kun paa den Betingelse, at det sattes i Forbindelse med almindelige Forskrifter til Iagttagelse under herskende Epidemier. I flere Sundhedskommissioner vare endvidere forskjellige Emner, henhørende til den almindelige Sundhedspleie, Gjenstand for Foredrag af vedkommende Ordførere.

De **Vaccineredes** Antal udgjorde:

i Solør og Odalens Lægedistrikt	. 1196
i Amtsfysikatet 1245
i søndre Østerdalens Lægedistrikt	. 536
i Trysils Lægedistrikt 153
i nordre Østerdalens Lægedistrikt	. 396

tilsammen 3526.

Fra Trysil berettes, at i 4 Tilfælde opstod efter Vaccinationen heftig Feber med rosenagtig Betændelse i Huden over hele Legemet; alle Tilfælde endte med Helbredelse; kun hos 2 af dem slog Vaccinerne an (A. Backer).

Af **retsmedicinske Forretninger** berettes at være udførte: 2 Syns- og Obduktionsforretninger, nemlig en over en Pige, der var død under voldsomme Brækninger, en over et Spædbarn, der antoges død ved Kvælning; 4 Undersøgelser med Erklæring, nemlig en angaaende en i Slagsmaal tilføiet Beskadigelse, en til Bedømmelse af hvorvidt en tilstedeværende Sygdom var en Følge af et nogen Tid tidligere skeet Overfald, en til Bedømmelse af om en Kvinde havde været frugtsommelig og født levedygtigt Barn, en over en Kvinde, der havde født i Dølgemaal.

Om Antallet af **Sindssyge**, deres Forpleining m. m. haves følgende Opgaver: i Solør og Odalens Lægedistrikt forpleiedes ved Aarets Udgang i Hjemmet for Amtskommunens Regning 20, for Fattigkommunernes Regning 26, tilsammen 46; desuden forpleiedes 10 paa Gaustad Sindssygeasyl. I Amtsfysikatet opgives 25 at forpleies i Hjemmet for Amtets, 2 for Fattigvæsenets Regning; desuden omtales 10 Sindssyge, der vare under privat Forsørgelse. I søndre Østerdalen forpleiedes 12 for Amtets, 5 for Fattigvæsenets og 2 for privat Regning. I Trysil var ved Aarets Udgang under offentlig Forsørgelse i Hjemmet 5, 2 laa for Amtets

Regning paa Gaustad Asyl. I nordre Østerdalen forsørgedes i Hjemmet for offentlig Regning 13.

Paa Amtets eneste **Sygehus**, Hedemarkens Amtssygehus i Stange, var Antallet af de i Aarets Løb Indlagte 49, der lede af følgende Sygdomme: Syphilis 29, Saar og Beskadigelser 7, Ben- og Leddesygdomme 3, Nervesygdomme, kroniske Underlivssygdomme, Vatersot, hver 2, Ulcera, Skurv, Rheumatisme, Øiensygdomme, hver 1.

Af **Badeindretninger** omtales flere private Styrtebade i Solør og Odalens Distrikt, samt enkelte mindre Badehuse i Hamar til Badning i Mjøsen. I Kongsvinger var under Opførelse en Badeanstalt med Indretning til Damp-, Kar- og Styrtebade.

Apotheker. Efter at det ifølge Kongelig Resolution af 25de Februar 1863 oprettede Apothek i Tønsets Prestegjeld i nordre Østerdalens Lægedistrikt var aabnet i de første Dage af heromhandlede Aar, har Amtet 3 Apotheker, nemlig, foruden det nævnte, Apothekerne i Kongsvinger og Hamar. Samtlige Apotheker fandtes ved de afholdte Visitationer i god Orden. Personalet bestod, foruden Apothekerne,

i Kongsvinger af 1 Medhjælper, i Hamar af 1 Medhjælper og 1 Discipel, i Tønset af 1 examineret Farmaceut og 2 Disciple.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Solør og Odalens Lægedistrikt: 6 Læger, hvoraf tre paa Kongsvinger, en i Vingers Landsogn, en i søndre Odalen og en i Grue. 6 Jordemødre (samt 1 Postledig); 8 Hjelpevaccinatorer.
2. Hedemarkens Amtsfysikat: 5 Læger, hvoraf er i Hamar, en i Stange, en i Vang, en i Romedal og en i Ringsaker. 9 offentlig ansatte Jordemødre; 9 Hjelpevaccinatorer.
3. Søndre Østerdalens Lægedistrikt: 2 Læger, nemlig en i Elverum og en i Aasnæs. 5 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinatorer.
4. Trysils Lægedistrikt: 1 Læge, bosat i Trysil. 1 Jordemoder; 4 Hjelpevaccinatorer.
5. Nordre Østerdalens Lægedistrikt: 4 Læger, hvoraf to i Tønset, en i Storelvedalen og en i Aamot. 8 Jordemødre; 12 Hjelpevaccinatorer.

V. Christians Amt.

Sundhedstilstanden betegnes i Almindelighed og paa enkelte Undtagelser nær som ret god og bedre end i det foregaaende Aar, ligesom den i det Hele var bedre end i samtlige de nærmest foregaaende tre Aar, i hvilke Sygeligheden, for en stor Del paa Grund af den i dette Tidsrum over næsten hele Amtet udbredte Epidemii af ondartet Halsesyge, havde været temmelig betydelig. Den nævnte Sygdom forekom i heromhandlede Aar i de fleste Lægedistrikter kun sporadisk. Af andre epidemiske Sygdomme forekom Nervefeber, Skarlagensfeber, Kighoste og Kusma, men ingen af disse havde nogen større epidemisk Udbredning. Lungebetændelser vare derhos ogsaa temmelig hyppige.

Dødeligheden var mindre end i de nærmest foregaaende Aar; de Dødes Antal udgjorde nemlig 1893, hvilket er 4,8 pCt. mindre end i 1863, da der døde 1989; og 21,4 pCt. mindre end i 1862, da der døde 2408, men 23,8 pCt. mere end Middeltallet af de Døde i Femaaret 1856—60, hvilket udgjorde 1529. Følgende Tabel viser de Dødes Antal i de enkelte Lægedistrikter i de tre sidste Aar:

Lægedistrikt.	1862.	1863.	1864.
Hadeland og Land . . .	571	436	364
Søndre Valdres . . .	207	208	212
Nordre — . . .	196	137	111
Thoten	561	417	432
Faaberg	332	285	289
Ringebu	220	193	212
Lom	165	186	172
Lesje	156	127	101
Christians Amt	2408	1989	1893

Sygdomskonstitutionen beskrives af de fleste Læger som inflammatorisk i første Halvaar, i den øvrige Del af Aaret som indifferent, dog paa flere Steder med Tendents til at antage en adynamisk Karakter.

Af **Nervefeber** opgives at være behandlet:

i Hadeland og Lands Lægedistrikt	74	Tilfælde med 10 Dødsfald
i søndre Valdres	74	— „ 7 —
	148	Tilfælde med 17 Dødsfald

	148 Tilfælde med 17 Dødsfald			
i nordre Valders Lægedistrikt	2	—	—	—
i Thotens	—	61	—	9
i Faabergs	—	35	—	6
i Ringebu	—	53	—	6
i Loms	—	3	—	2
i Lesje	—	15	—	2

tilsammen 317 Tilfælde med 42 Dødsfald.

Desuden opgives fra Faabergs, Distrikt 1 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede. ialt altsaa 43 Dødsfald. (I forrige Aar kjendtes ialt 129 Tilfælde med 13 Dødsfald). Paa enkelte sporadiske Tilfælde nær forekom Sygdommen mest i forskjellige Epidemier med temmelig begrændset Udbredning, nemlig i Hadeland og Lands Distrikt i et Strøg af Grans Prestegjeld paa begge Sider af Randsfjorden i sidste Halvaar; i søndre Valders Distrikt i Skruthvals og Ulnæs Annexer til nordre Aurdals Prestegjeld i Begyndelsen af Aaret; i Thotens Distrikt fornemmelig i Gjøvik med nærmeste Omegn i Vardal; i Faabergs Distrikt i Gausdals Prestegjeld som Fortsættelse af en i forrige Aar begyndt Epidemi; i Ringebu Distrikt i nordre Frons Prestegjeld, tildels ogsaa i Fodvangs Annex til Ringebu i sidste Halvaar; endelig i Lesje Distrikt i to smaa lokale Epidemier i Dovres og Lesje Prestegjelde. I Gjøvik oprettedes paa Sundhedskommissionens Foranledning paa Grund af Epidemien et Sygelokale, hvori 6 Syge behandlede, ligesom ogsaa Vardals Sundhedskommission traf adskillige Foranstaltninger ianledning af Sygdommen, hovedsagelig bestaaende i Separation af de Syge og Antagelse af leiede Sygevogtersker. Saavel her som i Grans og nordre Frons Prestegjelde siges Sygdommen fornemmelig at have udbredt sig ved Smitte, og den antoges paa det sidstnævnte Sted oprindeligt at være indført ved en Person fra Østerdalen (Hals). Nærmere Opgave over Tilfældenes Fordeling paa de forskjellige Aarstider samt over de Syges Kjøen og Alder haves for 238 Tilfælde i de forskjellige Lægedistrikter; af disse falde 60 paa 1ste, 37 paa 2det, 64 paa 3die og 77 paa 4de Kvartal; 122 vare af Mand-, 116 af Kvindekjøen; 166 Voxne, 72 Børn. Som simpel Feber opføres 43 behandlede Tilfælde, hvoraf 28 i Hadeland og Lands, 6 i nordre Valders, 5 i Thotens og 4 i Ringebu Distrikt; af 42 Tilfælde forekom 10 i 1ste, 9 i 2det, 16 i 3die og 7 i 4de Kvartal. Af de 43 Syge vare 27 af Mand-, 16 af Kvindekjøen; 34 Voxne, 9 Børn.

Af **Barsel-feber** opgives 21 behandlede Tilfælde, hvoraf 3 endte dødeligt, samt 2 Tilfælde af Phlegmasia alba dolens, uden Dødsfald; af disse tilsammen 23 Tilfælde falde 3 paa Hadeland og Lands, 1 paa søndre Valders, 10 paa Thotens, 7 paa Faabergs og 2 paa Loms Distrikt. 2 af de

Døde vare forløste ved obstetriciske Operationer af Læger. Af 10 Tilfælde falde 2 paa 1ste Kvartal, 7 paa 2det og 1 paa 3die.

Vandkopper nævnes kun fra Hadeland og Lands Distrikt, hvor 10 Tilfælde kom under Behandling i nordre Land, samt fra Ringebu Distrikt, hvorfra opgives et enkelt behandlet Tilfælde. Af disse tilsammen 11 Tilfælde indtraf 1 i 1ste, 4 i 2det, 3 i 3die og 3 i 4de Kvartal; 5 Syge vare af Mand-, 6 af Kvindekjøen; 2 Voxne, 9 Børn.

Skarlagensfeber, der i det foregaaende Aar havde haft epidemisk Udbredning over en Del af Amtet, vedvarede, uden at erholde nogen større Udstrækning, gennem den første Halvdel af heromhandlede Aar, og med spredte Tilfælde indtil ud paa Høsten. Ialt opgives:

fra Hadeland og Lands Distrikt

	66 Behandlede, hvoraf 8 døde			
- søndre Valders Distrikt	6	—	—	1
- Thotens	—	21	—	3
- Faabergs	—	49	—	8
- Ringebu	—	3	—	—

tilsammen 145 Behandlede, hvoraf 20 døde.

Desuden opgives fra Hadeland og Lands Distrikt 1 Død, der ikke havde været under Lægebehandling, tilsammen altsaa 21 Dødsfald. (I forrige Aar opgaves 184 behandlede Tilfælde, af hvilke 17 endte dødeligt, og ialt 23 Dødsfald). Foruden de opgivne forekom desuden et stort Antal Tilfælde, hvortil Lægehjelp ikke blev søgt. (Samtlige de fra Hadeland og Lands Lægedistrikt opgivne Tilfælde ere anmeldte af de to i Lands Prestegjeld boende Privatlæger, og Sygdommen omtales ikke fra den øvrige Del af dette Lægedistrikt). Af 126 Tilfælde falde 75 paa 1ste, 40 paa 2det, 10 paa 3die og 1 paa 4de Kvartal; af 31 Syge vare 14 af Mand-, 17 af Kvindekjøen, og af 96 vare 3 Voxne, 93 Børn. Diphtherisk Svælgbetændelse var en temmelig hyppig Komplikation og var den nærmeste Dødsårsag i de 4 fra søndre Valders og Thotens Lægedistrikt opgivne dødelige Tilfælde; ligesaa optraadte ofte Hjernebetændelse under Sygdommens Forløb og forårsagede flere Dødsfald; hos enkelte opstod ogsaa større Abscesser i Kjertlerne paa Halsen; Vatersot med Albuminuri var en almindelig Eftersygdom, men forårsagede forholdsvis færre Dødsfald. En af de i Land boende Privatlæger, der behandlede de fleste derfra opgivne Tilfælde, (49 med 5 Dødsfald) bemærker med Hensyn til Vatersots Optraeden som Eftersygdom, at den sjelden opstod, naar der under Sygdommens Forløb havde været udtalt Exanthem og heftig Feber, eller, om Udslættet ikke havde været stærkt udviklet, naar der havde været heftig Svælgbetændelse tilstede; derimod bebudede et svagt eller endog ikke bemærket

Udslet og ringe Svælgbetændelse temmelig sikkert paafølgende Vatersot; endvidere anføres, at slette hygiæniske Forholde var det vigtigste Moment med Hensyn paa Sygdommens Dødelighed, og at Husmandspladsene leverede det største Antal Døde, medens faa døde paa de større og i hygiæniske Henseende bedre stillede Gaarde (Kolbjørnsen).

Mæslinger omtales kun fra Land, hvor endel Tilfælde forekom i Aarets Begyndelse som Levninger af Epidemien i forrige Aar. Kun 2 lette Tilfælde kom under Lægebehandling i Januar (Printz).

Af **Rosen**, mest som Ansigtsrosen, omtales 37 Tilfælde, uden Dødsfald. Af 24 Tilfælde forekom 7 i 1ste, 7 i 2det, 3 i 3die og 7 i 4de Kvartal. Af 19 vare 13 af Mand-, 6 af Kvindekjøn; 16 Voxne, 3 Børn.

Kighoste var epidemisk fra Vaaren af og ligetil Slutningen af Aaret i Hadelands og Lands Lægedistrikt, ligesaa udover Høsten paa Thoten. Af de to Privatlæger i Land opgives 47 behandlede Tilfælde med 3 Dødsfald samt 1 Død uden Lægebehandling. Af disse 47 bleve 10 syge i 1ste Kvartal, 5 i 2det, 16 i 3die og 16 i 4de; 26 vare af Mand-, 21 af Kvindekjøn, 1 over, 46 under 15 Aar.

Den **diphtheriske Svælgbetændelse**, som gjeennem flere foregaaende Aar havde hersket som en almindelig udbredt Epidemi og havt betydelig Andel i den mindre gode Sundhedstilstand i Amtet, forekom, efter at den allerede i forrige Aar var begyndt at aftage i Udbredning, i heromhandlede Aar kun paa enkelte Steder epidemisk, sporadisk derimod i samtlige Lægedistrikter, og i sidste Fald af mindre ondartet Natur end tilforn. Ialt opgives:

fra Hadeland og Lands Lægedistrikt

		47 Behandlede, hvoraf 1 døde		
- søndre Valdres Lægedistr.	22	—	—	1
- nordre —	—	1	—	—
- Thotens	—	16	—	2
- Faabergs	—	105	—	17
- Ringebu	—	4	—	2
- Loms	—	2	—	—

tilsammen 197 Behandlede, hvoraf 23 døde;

desuden opgives 2 Dødsfald fra Faabergs og 2 fra Lesje Lægedistrikt uden det tilsvarende Antal Behandlede og fra søndre Valdres 1 Død, hvortil Lægehjelp ikke blev benyttet, ialt altsaa 28 Dødsfald. Antallet af opgivne Behandlede og Døde i de foregaaende Aar siden 1860, fra hvilket Aar Sygdommen især begyndte at antage almindelig epidemisk Udbredning i Amtet, har været følgende:

1860	236	Behandlede, hvoraf 37 døde, og ialt 37 Dødsfald
1861	819	— — 109 — — 109 —
1862	836	— — 95 — — 105 —
1863	658	— — 80 — — 81 —

Sygdommen var i alle Lægedistrikter hyppigst i Aarets Begyndelse; af 194 behandlede Tilfælde forekom 93 i 1ste Kvartal, 38 i 2det, 27 i 3die og 36 i 4de. Af 91 Angrebne vare 39 af Mand-, 52 af Kvindekjøn; 45 Voxne, 46 Børn. Af **Strubehoste** er opgivet:

fra Hadeland og Lands Lægedistrikt

		7 Behandlede, hvoraf 6 døde
- Thotens Lægedistrikt . . .	5	— — 2 —
- Faabergs — . . .	1	— — 1 —

tilsammen 13 Behandlede, hvoraf 9 døde.

Af 12 Tilfælde forekom 3 i 1ste, 5 i 2det og 4 i 3die Kvartal, og af de 13 Behandlede, der alle vare Børn, vare 8 af Mand-, 5 af Kvindekjøn.

Kusma var epidemisk gjeennem hele Aaret over den største Del af Amtet, men kom forholdsvis sjelden under Lægebehandling; af Metastaser til Testiklerne omtales der ialt 6 Tilfælde. Ialt opgives 36 Behandlede, hvoraf 8 i Hadeland og Lands, 1 i søndre Valdres, 23 i Faabergs og 4 i Ringebu Distrikt. Af 13 Behandlede vare 8 af Mand-, 5 af Kvindekjøn, 6 Voxne og 7 Børn.

Af **catarrhalske Sygdomme** var Catarrhalfeber almindelig i Aarets første Maaneder især i Hadeland og Lands Distrikt. 10 af Amtets Læger opgive ialt at have behandlet 314 Tilfælde af herhenhørende Sygdomme, opførte under Benævnelserne Catarrhalfeber, simpel Svælgbetændelse og akut Bronchit; af dette Antal behandlede 244 af 4 Læger i Hadeland og Lands Distrikt. Af 297 Tilfælde falde 145 paa 1ste Kvartal, 53 paa 2det, 43 paa 3die og 56 paa 4de; af 149 Syge vare 84 af Mand-, 65 af Kvindekjøn, og af 140 vare 106 Voxne, 34 Børn. Akut Bronchit opføres som Dødsårsag hos 5, hvoraf 2 i nordre Valdres, 2 i Thotens og 1 i Lesje Distrikt.

Af **Lungebetændelse** behandlede:

i Hadeland og Lands Distrikt

af 4 Læger 78 Tilfælde med 10 Dødsfald

i søndre Valdres Di-

strikt - 1 Læge 9 — - 1 —

i nordre Valdres Di-

strikt - 1 — 2 — - - —

i Thotens Distrikt - 3 Læger 111 — - 7 —

i Faabergs — - 2 — 80 — - 13 —

i Ringebu — - 1 Læge 16 — - 1 —

i Loms — - 1 — 48 — - 5 —

i Lesje — - 1 — 7 — - 1 —

tilsammen af 14 Læger 351 Tilfælde med 38 Dødsfald;

desuden opgives fra Ringebu Distrikt 10 Dødsfald af Lungebetændelse hos Voxne, der ikke havde været under Lægebehandling, ialt altsaa 48 Dødsfald. (I forrige Aar opgaves af

13 Læger 317 behandlede Tilfælde, hvoraf 22 endte dødeligt). Sygdommen sees altsaa, ligesom i det Hele i de nærmest foregaaende tre Aar, at have været hyppigere end i en tidligere Aarrække, og den har navnlig i heromhandlede Aar vist større Dødelighed end tilforn; der døde nemlig:

i 1861 af 216 Behandlede	17 = 7,8 pCt.
i 1862 - 413 —	22 = 5,3 —
i 1863 - 317 —	22 = 6,9 —
i 1864 - 351 —	38 = 10,8 —

Fra Lom berettes, at der ofte anvendtes Aareladninger hos de Syge, til hvilke Lægehjelp ikke blev søgt, eller før Lægen tilkaldtes, hvilket syntes at medføre Skade, ialfald forsaavidt at Helbredelsen i disse Tilfælde foregik langsommere (Riis). Af 338 Tilfælde, anmeldte fra samtlige Lægedistrikter, forekom 194 i 1ste, 78 i 2det, 23 i 3die og 43 i 4de Kvartal; af 244 Syge vare 157 af Mand-, 87 af Kvindekjøn, og af 210 vare 170 Voxne, 40 Børn. Af **Pleurit** opgives 28 behandlede Tilfælde uden Dødsfald, af hvilke 16 forekom i Hadeland og Lands, 4 i Thotens, 6 i Faabergs og 2 i Ringebu Distrikt; af 22 bleve 10 syge i 1ste Kvartal, 8 i 2det og 4 i 3die; af 9 vare 6 af Mand-, 3 af Kvindekjøn; 8 Voxne, 1 Barn.

Hjernebetændelse er paa Lægernes Dødsfortegnelser opført som Dødsarsag hos 6, Kramper i Barnealderen hos 1, af hvilke 7 Dødsfald 3 falde paa Hadeland og Lands, 1 paa søndre Valdets og 3 paa Faabergs Distrikt.

Rheumatiske Sygdomme. Af rheumatisk Feber opgives 91 behandlede Tilfælde uden Dødsfald, nemlig 35 fra Hadeland og Lands, 1 fra nordre Valdets, 17 fra Thotens og 38 fra Faabergs Distrikt. Af 54 Tilfælde indtraf 20 i 1ste Kvartal, 15 i 2det, 8 i 3die og 11 i 4de; af 32 Syge vare 20 af Mand-, 12 af Kvindekjøn, af 23 vare 17 Voxne, 6 Børn. Chronisk Rheumatisme betegnes som almindelig; 5 Læger i Hadeland og Lands, Faabergs og Ringebu Lægedistrikter behandlede 113 Personer for chronisk Rheumatisme; af 60 af disse vare 24 Mænd, 36 Kvinder; af 105 vare 103 Voxne, 2 Børn.

Af **Cholerine** og **Diarrhoe** forekom ikke faa Tilfælde, især i Sommer- og Høstmaanederne i Hadeland og Lands samt i Faabergs Lægedistrikt, mange med blodige Udtømmelser; endel Tilfælde omtales fra Thoten, forøvrigt sees gastriske Sygdomme at have været forholdsvis sjeldne. Ialt opgives som behandlede for Cholerine og Diarrhoe:

i Hadeland og Lands Distrikt	83, hvoraf 2 døde
i søndre Valdets Distrikt . . .	1 — - —
i nordre — — . . .	2 — - —
i Thotens — — . . .	11 — 3 —

97, hvoraf 5 døde.

	97, hvoraf 5 døde
i Faabergs Distrikt	25 — 2 —
i Ringebu —	5 — - —

tilsammen 127, hvoraf 7 døde.

Af 102 Tilfælde indtraf 22 i 1ste Kvartal, 29 i 2det, 40 i 3die og 11 i 4de; af 92 Syge vare 47 af Mand-, 45 af Kvindekjøn; 28 Voxne, 64 Børn. Af **Blodgang** nævnes fra Land 2, i August Maaned, behandlede Tilfælde, af hvilke 1 endte dødeligt; begge de Syge vare Pigebørn under 15 Aar.

Skjørbug omtales fra søndre Valdets, Thotens og Faabergs Lægedistrikter, hvor ialt 10 Tilfælde kom under Lægebehandling; af 5 Syge vare 2 Mænd, 3 Kvinder, alle Voxne.

For **Syphilis** indkom paa Amtssygehuset 10 Mænd og 18 Kvinder, tilsammen 28, der samtlige lede af konstitutionelle Tilfælde; 7 laa tilbage fra det foregaaende Aar, og af disse tilsammen 35 Behandlede udgik 24 helbredede, og 1, et Barn, der ved Indkomsten diede sin syphilitiske Moder, døde; 10 laa altsaa tilbage ved Aarets Udgang. Forplejningsdagens Antal, der særskilt er anført kun for de for Amtets Regning Behandlede, hvis Antal var 34 med 24 Udskrevne, udgjorde for disses Vedkommende 3443, eller 143,5 for hver Udskreven. Af de Indkomne oplyses 1 at være indlagt fra søndre, 2 fra nordre Valdets, 8 fra Thotens og 1 fra Lesje Distrikt; samtlige de fra Thotens Lægedistrikt Indlagte tilhørte Familierne i to Husmandspladse i Birid. Som behandlede udenfor Amtssygehuset er opgivet 5 Tilfælde, 4 i Hadeland og Lands, 1 i Ringebu Distrikt; af disse vare 3 Mænd, 2 Kvinder; Sygdommens Art er kun anført for 2, af hvilke 1, der tidligere var behandlet med Syphilisation, led af sekundære, 1 af tertiære Tilfælde. For **Gonorrhoe** behandlede 2 Mænd paa Amtssygehuset; udenfor samme opgives som behandlede for Gonorrhoe og Urethrit 9 Personer, hvoraf 2 i Hadeland og Lands, 2 i Thotens og 5 i Faabergs Distrikt; af 7 af disse vare 6 Mænd, 1 Kvinde.

Fnat omtales som almindelig næsten i samtlige Lægedistrikter, men var dog noget i Aftagende. Det berettes saaledes fra Land, at Sandsen for Sygdommens Udryddelse var bleven større; ligeledes siges den i Grans Prestegjeld at være mindre hyppig end før (S. M. Wolff); 3 Læger i Hadeland og Lands Distrikt behandlede ialt 137 Personer for Fnat, nemlig Distriktslægen 11, de to Privatlæger i Land 126. Fra søndre Valdets berettes, at der var Grund til at haabe, at en gennem Sundhedskommissionerne ved Distriktslægen meddelt Fremgangsmaade til at helbrede Sygdommen vilde vise sig virksom til dens Udryddelse (L'Abée). I Faabergs Lægedistrikt var Sygdommen i Aftagende i Prestegjeld-

det af samme Navn samt i Gausdal, men almindelig i den nordlige Del af Øier. Fra Thotens Lægedistrikt, hvor Sygdommen ikke omtales som synderlig hyppig, opgives kun 8 Personer at være behandlet af Privatlægen i østre Thoten. Af 74 Personer, der behandlede for Fnat, vare 34 af Mand-, 40 af Kvindekjøn, og af 93 vare 37 Voxne, 56 Børn. — For **Skurv** indkom 2 Personer paa Amtssygehuset og 2 behandlede af en Privatlæge i Land.

Antallet af **Spedalske** udgjorde ved Slutningen af det foregaaende Aar ifølge Overlægens Beretning 6; i heromhandlede Aar kom 2 til, som vare overseede ved tidligere Tællinger, begge i Lesje Lægedistrikt i Prestegjeldet af samme Navn; 1 indlagdes i Pleiestiftelse og Antallet af kjendte Spedalske i Amtet ved Aarets Udgang var altsaa 7, nemlig 1 i Hadeland og Lands, 2 i nordre Valdets og 4 i Lesje Distrikt.

Af **Kjertelsyge** behandlede 3 Læger i Hadeland og Lands Distrikt 37 Tilfælde foruden 2 Tilfælde af Rachit, Distriktslægen i Faaberg 12; Sygdommen siges at være almindelig i Thotens Distrikt. Af 32 Behandlede vare 14 af Mand-, 18 af Kvindekjøn, og af 40 vare 7 Voxne, 33 Børn. Som Dødsaaarsag opgives Kjertelsyge hos 2, en i Hadeland og Lands, en i Faabergs Distrikt.

Af **Svindst** have 12 Læger opgivet 114 behandlede Tilfælde med 48 Dødsfald og ialt er paa Dødsfortegnelserne opført 49 Døde, hvilket udgjør 14,2 pCt. af samtlige af Læger opgivne ved Sygdom foraaarsagede Dødsfald (344). (I det foregaaende Aar var Forholdet 32 af 372 eller 8,6 pCt., eller, naar de Døde af Diphtherit fraregnedes, 11 pCt.; i 1862 resp. 7,9 og 10,5 pCt.). I de enkelte Lægedistrikter var i heromhandlede Aar Antallet af opgivne Dødsfald af Svindst og Forholdet til samtlige opgivne Dødsaaarsager følgende:

Hadeland og Lands Distrikt	12 af 86 = 13,9 pCt.
Søndre Valdets	— 3 - 25 = 12,0 —
Nordre —	— 1 - 5 = 20,0 —
Thotens	— 8 - 57 = 14,0 —
Faabergs	— 10 - 104 = 9,6 —
Ringebu	— 1 - 15 = 6,6 —
Loms	— 13 - 39 = 33,3 —
Lesje	— 1 - 13 = 7,7 —

tilsammen 49 af 344 = 14,2 pCt.

Af **Kræft** opgives 17 Dødsfald, hvoraf 3 i Hadeland og Lands, 4 i søndre Valdets, 2 i Thotens, 4 i Faabergs, 1 i Ringebu, 1 i Loms og 2 i Lesje Distrikt.

Af **Vatersot** behandlede 9 Læger 78 Tilfælde, hvoraf 13 havde dødelig Udgang, og ialt opgives Vatersot som Dødsaaarsag hos 15. Af 43 Behandlede vare 28 af Mand-, 15 af Kvindekjøn, 40 Voxne, 3 Børn. Af de 15 Dødsfald

indtraf 5 i Hadeland og Lands, 1 i søndre Valdets, 2 i Thotens, 4 i Faabergs, 2 i Loms og 1 i Lesje Distrikt.

Blegsot og **Menstruationsuordener** betegnes af de fleste Læger som meget almindelige; Antallet af behandlede Tilfælde opgives fra Hadeland og Lands Distrikt, hvor 3 Læger for herhenhørende Sygdomme behandlede 39 Kvinder, deraf 6 under og 33 over 15 Aar, samt fra Faabergs Distrikt, hvor 2 Læger behandlede 61 Personer for Blegsot. I Hadeland og Lands Distrikt behandlede af de samme 3 Læger tilsammen 44 Tilfælde af **Hysteri**.

For **Cardialgi**, Dyspepsi og andre derhenhørende Sygdomme i Fordøielsesorganerne opgives 9 Læger i forskellige Lægedistrikter at have behandlet 300 Personer, af hvilke 194 behandlede af 3 Læger i Hadeland og Lands Distrikt, 71 af 2 Læger i Faabergs Distrikt. Som Aarsag til disse Sygdommes Hyppighed anføres ialmindelighed den eensformige, for en stor Del af salte og sure Fødemidler, bestaaende Diæt, desuden ogsaa overdrevent Brug af Kaffe og Tobak (Baumann) samt slet Beklædning (C. Sandborg). Af 98, der lede af Cardialgi, vare 45 af Mand-, 53 af Kvindekjøn; 95 Voxne og 3 Børn.

For **Ormesygdom** behandlede 4 Læger i Hadeland og Lands, Thotens og Faabergs Distrikter 55 Individder, af hvilke Sygdommen opgives som Dødsaaarsag hos 2, begge Drengébørn i Alderen mellem 5 og 15 Aar (Buchholz, Rognstad). Af 25, der lede af Ormetilfælde, vare 5 Voxne, 20 Børn, og af 12 vare 5 af Mand-, 7 af Kvindekjøn.

Af **Drankersygdomme** opgives 9 behandlede Tilfælde af Drankergalskab, af hvilke 2 medførte Døden, samt 2 Tilfælde, hvoraf 1 dødeligt, af Alkoholisme, uden nærmere Angivelse af Sygdommens Beskaffenhed. Af disse tilsammen 11 Drankersygdomme forekom 3 i Hadeland og Lands, 2 i søndre Valdets, 4 i Thotens og 2 i Faabergs Distrikt.

Af **Sindssygdom** nævnes 18 nye Tilfælde, hvoraf 4 dog betegnes som Recidiver; 6 fald paa Hadeland og Lands, 1 paa søndre, 2 paa nordre Valdets, 4 paa Faabergs, 3 paa Ringebu og 2 paa Lesje Distrikt. Af 16, om hvilke der meddeles nærmere Oplysninger, indlagdes 3 paa Gaustad Asyl, de øvrige forbleve i Hjemmet, og af disse vare 3 inden Aarets Udgang helbredede, 2 i god Bedring og 8 uhelbredede. Af 8 nye Sindssyge vare 4 af hvert Kjøen. Som Dødsaaarsag er Sindssygdom paa Lægernes Dødsfortegnelser opført hos 3.

Øiensygdomme. Fra Faabergs Lægedistrikt omtales en epidemisk optrædende catarrhalsk Conjunctivit, der især var hyppig i Maanederne April, Mai og September, og hvoraf Distriktslægen behandlede 11 alvorlige Tilfælde (Baumann). En af Privatlægerne i Land behandlede 44 Tilfælde af samme Sygdom, hvoraf i 1ste Kvartal 9, i 2det 10, i 3die

19 og i 4de 6; af disse vare 24 af Mand-, 20 af Kvindeskjøn, 40 Voxne og 4 Børn.

Af **chirurgiske Operationer** udførtes paa Amtssygehuset 1 Exstirpation af en Sæksvulst paa Nates. Forøvrigt opgives at være foretagne: 1 Borttagelse af Pterygium; 1 Amputation af Forarmen, 10 Amputationer og Exartikulationer af Fingre og Tæer; 3 Borttagelser af Læbekræft, 3 af Polyper i Næsen, 1 af et Lipom, 1 af en Sæksvulst, 1 af en fibrøs Svulst; 1 Operation for Ranula; 5 Paracenteser af Underlivet, hvoraf 4 udførtes paa 2 Individer, 2 Gange paa hver; 4 Paracenteser af Vatersot i Æggestokken, alle hos det samme Individ; 1 Tenotomi af Achillessenen for Klumpfod; 1 Afbinding af Huden for Platfod; 1 Operation for indgroet Negl; 1 for Phimosi, 1 for medfødt Atresia ani med gunstigt Udfald; 1 Borttagelse af et Uterinfibroïd med Ecraseur, 1 af et Epitheliom med Kausticum og 1 af en Teleangiectasi med glødende Jern.

Følgende **obstetriciske Operationer** opgives at være udførte af Læger: 26 Tangforretninger, af hvilke 12 foretoges paa Grund af Vemangel og Vesvækkelse, i et Tilfælde forbunden med Vatersot, 3 paa Grund af Bækkenforsnevring, 1 ved langsom Fødsel uden nærmere angivet Aarsag, for 10 er ingen Indikation angivet; 25 Tangforløsninger havde gunstigt Udfald for Mødrene, 1 døde af Barselseber; af Børnene fødtes 21 levende, 5 vare dødfødte. 9 Vendinger, hvoraf 3 ved Tværleie, 1 ved forliggende Moderkage, 1 paa Grund af Vemangel, paa en anden Tvilling, for 4 er Indikationen ikke angivet; af Mødrene forbleve 8 ilive, 1 døde af Barselseber; 2 Børn vare levende, 6 dødfødte, for 1 er Udfaldet ikke angivet. 1 Perforation paa dødt Foster paa Grund af Bækkenforsnevring; Moderen forblev ilive (Riis). Ialt 36 obstetriciske Operationer, hvoraf 8 i Hadeland og Lands, 2 i nordre Valders, 11 i Thotens, 8 i Faabergs, 3 i Ringebu, 3 i Loms og 1 i Lesje Distrikt.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	D ø d e				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mellem 1 og 10 Aar.	paa Barselseng.	
Hadeland og Land	801	364	72	74	3	33
Søndre Valders . . .	366	212	39	45	2	11
Nordre —	243	111	16	12	-	15
Thoten	734	432	61	85	1	32
Faaberg	536	289	38	66	1	17
Ringebu	430	212	39	44	1	18
Lom	325	172	22	16	1	18
Lesje	267	101	13	23	1	11
Christians Amt . . .	3702	1893	300	365	10	155

Omkomne ved ulykkelige Hændelser 23

Selv mordere 11.

For det hele Amt bliver der saaledes et Overskud af 1809 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 51,1; Antallet af Børn, døde i første Leveaar, forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 12,3, og til samtlige Døde = 1 : 6,3; Antallet af Døde i Alderen mellem 1 og 10 Aar, forholdt sig til samtlige Døde = 1 : 5,2, og Antallet af Døde under 10 Aar til samtlige Døde = 1 : 2,8. Af de Døde paa Barselseng indeholde Lægernes Beretninger Oplysning om Dødsarsagen hos 4, af hvilke 3 døde af Barselseber og deraf 2 efter forudgaaet kunstig Forløsning, og 1 i Vaage Hovedsogn i Loms Distrikt døde uforløst af Blødning; Læge var i dette Tilfælde ikke tilstede hos den Fødende. — Lægernes Dødslisters indeholde Opgave over 344 ved Sygdom forarsagede Dødsfald (18,1 pCt. af samtlige Døde); de hyppigste Dødsarsager vare: Svindsot (49), Lungebetændelse (48), Nervefeber (43), diphtherisk Svælgbetændelse (28), Skarlagensfeber (21), Kræft (17), Vatersot (15), Alderdomssvækkelse (12), Strubehoste (9).

Om **Veirliget** bemærkes, at Vinterkulden var temmelig streng, Foraaret kjøligt og med længe vedvarende Natteskulde; Sommeren var med Undtagelse af kortvarig Varme i Slutningen af Juni og Begyndelsen af Juli regnfuld og kjølig; Høstkulden indtraadte tidligt, og i Slutningen af Aaret var Veirliget mildt, men ustadigt, regnfuldt og stormende. Kornet og Potetesgræsset led Skade af Natteskulden i August, og Aarsvæxten siges i det Hele at have givet mindre godt og rigt Udbytte, undtagen i Valders, hvor Sommeren var mere tør og varm og Veirliget stadigere, og hvor Aarets Afgrøde var tilfredsstillende baade i Mængde og Beskaffenhed (L'Abée).

Levemaade og **hygiæniske Forhold**. Boligerne ere i nordre Land gode og rummelige og Befolkningen renlig, men Beklædningen ofte mindre hensigtsmæssig, idet fremmede Manufakturvarer have fortrængt hjemmeverkede Tøier; Husfliden er ringe og Tømmerdriften er saagodtsom den eneste Industri (Kolbjørnsen); hvad Klædedragten angaar gjøres den samme Bemærkning fra østre Thoten, hvor dog den senere Tids forhøiede Bomuldpriser har medført, at Landmanden ialmindelighed dyrker Lin, hvis Bearbejdelse giver Kvinderne mere Beskjæftigelse (Rognstad). Levemaaden betegnes ialmindelighed som ret god og Fødemidlerne bestaa for en ikke ringe Del af Kjød og Fisk, men begge nydes sjelden uden i saltet og ofte bedærvet Tilstand. Misbrug af berusende Drikke betegnes fra de fleste Steder som aftagende, saaledes i Hadeland og Lands Distrikt (undtagen i nordre Land;

Kolbjørnsen), i søndre Valdets, Faabergs og Lesje Distrikter; dog misbruges Spirituosa endnu i de lange Gjestebud paa Hadeland (Buchholz), og i Lesje drikkes stærkt ved særskilte Anledninger; derimod siges Brændevinsdrik at være i Tiltagende i østre Thoten, medens der af bayersk Øl maa ske nydes mindre end før (Rognstad). Om overdrevent og tildels tiltagende Brug af Kaffe berettes fra Hadeland og Lands, søndre Valdets, Faabergs og Lesje Distrikter, og i Forbindelse hermed fremhæves fra Hadeland og Faaberg Misbrugen af Tobak (Kolbjørnsen, Baumann).

Fattigsygepleien. Paa Fattigkommunernes Regning opgives at være behandlet i Hadeland og Lands Distrikt 237 Syge, af hvilke 29 af Distriktslægen i Jevnakers og Grans Prestegjelde, 208 af 2 Privatlæger i Land; i søndre Valdets 29 og i nordre Valdets 7 af vedkommende Distriktslæger. Fattigsygepleien betegnes fremdeles som mangelfuld i begge de sidstnævnte Distrikter, dog gjorde i søndre Valdets begge Distriktets Hovedsogne herfra en Undtagelse; af de i nordre Valdets behandlede tilhørte ingen Vangs Prestegjeld. I Thotens Distrikt behandlede i østre og vestre Thotens Prestegjelde af Distriktslægen og Privatlægen i østre Thoten tilsammen 169 fattige Syge. I Faabergs Distrikt fungerer Distriktslægen som Fattiglæge i Lillehammer By samt Faabergs og Øiers Prestegjelde, i Gausdal den der boende Privatlæge; den sidste behandlede 107 for Fattigvæsenets Regning. I de øvrige gudbrandsdalske Lægedistrikter besørgedes Fattigsygepleien af vedkommende Distriktslæger, og Antallet af behandlede fattige Syge udgjorde i Ringeby, Loms og Lesje Distrikt resp. 57, 95 og 39.

Af Møder i **Sundhedskommissionerne** bleve afholdte: i Hadeland og Lands Distrikt 8, nemlig i søndre Land 4, i Gran 3 og i nordre Land 1; i søndre Valdets 5, nemlig 3 i nordre og 2 i søndre Aurdal; i nordre Valdets 3, nemlig 1 i hver af dette Distrikts Herreder; i Thotens Distrikt tilsammen 6 Møder i de Sundhedskommissioner, i hvilke Privatlægen i Gjøvik fungerede som Ordfører, nemlig Gjøvik By, Birids og Vardals Herred; i Faabergs Distrikt 6 Møder, nemlig i Lillehammer By, Øier og Gausdal, i hver 2; i Ringeby Distrikt 4 Møder, nemlig 1 i hver af dette Distrikts Herreder; i Loms Distrikt 3 Møder, nemlig i Vaage 2, i Lom 1; i Lesje Distrikt 4 Møder, nemlig 2 i hver af Distriktets Herreder. I Jevnaker, østre og vestre Thoten samt Faaberg bleve ingen Møder afholdte, hvortil som Grund anføres, at i det førstnævnte Herred ingen særskilt Anledning var til noget Mødes Berømmelse, og i de sidstnævnte Herreder vare Møder berammede, men Ordførerne ved uopsættelige Forretninger hindrede fra at fremmøde. Om Sundhedskommissionernes Sammensætning meddeles, at hele Kommunerepresentationen er indtraadt som Medlemmer i Jevn-

aker, Gran, søndre og nordre Land, Lesje, Dovre samt i to af de til Ringeby Distrikt hørende Herreder, hvorimod i de to øvrige kun enkelte af Repræsentanterne ere Medlemmer, medens Møderne dog ialmindelighed overværes af den samlede Kommunerepresentation og undertiden ogsaa af Andre. De af Sundhedskommissionen i Lillehammer for denne By udarbejdede Sundhedsforskrifter erholdt under 2den Septbr. d. A. Kongelig Approbation (se Bilagene); i et af de afholdte Møder fattedes Bestemmelse om, at Byens Læger fra Begyndelsen af det følgende Aar skulde indsende Beretning om de i hvert Kvartal behandlede Tilfælde af epidemiske Sygdomme. Angaaende Sundhedskommissionernes Virksomhed forøvrigt berettes, at foruden almindelige Gjenstande, henhørende til Sundhedspleien, over hvilke der holdtes Foredrag af Ordførerne, gæve ogsaa de for Tiden forekommende epidemiske Sygdomme samt enkelte sanitære Misligheder Anledning til Foredrag og Diskussion i Møderne, tildels ogsaa til særegne Foranstaltninger; saaledes omhandlede Nervefeberen i Gran, Skarlagensfeber i Gausdal og søndre Land, Kighoste i nordre Land, Kusma i Øier og Gausdal, Fnat i nordre Land og Vaage. I nordre Land fattedes Beslutning om at det skulde paalægges Skolelærerne at holde fnattede Børn borte fra Skolerne. I Gran fattedes Bestemmelse om at foreslaa Presterne at møde Konfirmationsungdommen midt i Prestegjeldet, da Børnene ellers under Konfirmationsforberedelsen maatte begive sig til Prestegjeldets sydligste Del, hvor Kirken er beliggende; endvidere besluttedes at søge en stedfindende Mislighed i Begravelsesmaaden afhjulpen, idet der til Ligkisten i den tilkastede Grav ofte nedsættes et hult Rør, som undertiden bliver staaende i temmelig lang Tid, indtil Jordpaakastelsen finder Sted; begge Forslag vedtoges af Presterne til Iagttagelse for Fremtiden. I Søndre Land vedtoges Sundhedsregler, som senere skulde trykkes og omdeles. I søndre Valdets søgtes paa Foranledning af Sundhedskommissionerne istandbragt en Forening til Indskrænkning af Kaffeens Misbrug. I Øier og Gausdal holdtes af Ordføreren Foredrag over Misbrugen af Tobak og dens Følger. I et af Møderne i Lesje Sundhedskommission vedtoges, at der skulde føres Kontrol med det til de Fattige udleverede Korn, der paa Grund af de to sidste Frostaar kunde befrygtes at være mindre skikket til Føde.

De Vaccineredes Antal udgjorde:

i Hadeland og Lands Distrikt .	771
i søndre Valdets	— . 236
i nordre —	— . 293
i Thotens	— . 733
i Faabergs	— . 518

2551

	2551
i Ringebu Distrikt	399
i Loms —	284
i Lesje —	222

tilsammen 3456.

I Grans Prestegjeld i Hadeland og Lands Distrikt er Vaccinationen overtaget af Distriktslægen, nærmest paa Grund af den Anledning, som derved gives til ved Samtaler og underhaanden at indvirke paa Befolkningen i Sundhedspleiens Interesse. I Lillehammer By med tilhørende Landsogn er ligeledes Distriktslægen Vaccinator. I Sels Annexsogn i Lesje Distrikt foretoges ingen Vaccination paa Grund af Hjelpevaccinatørens Sygdom.

Af **retsmedicinske Forretninger** berettes at være udført: 4 Syns- og Obduktionsforretninger, en over det opgravede Lig af en Kone, der formentes at være ombragt ved Gift (men uden at Obduktionen og heller ikke den paa Universitetets kemiske Laboratorium foretagne Undersøgelse af Mave- og Tarmindhold viste Spor af Gift), en over et ihjelligt Barn og to til Oplysning om andre nyfødte Børns Dødsmaade; 5 Undersøgelser og Erklæringer, en om hvorvidt en Persons Helbredstilstand tillod ham at udholde Kronarbejde, en om en Tiltalts Tilregnelighed, en i en Sag om crimen bestialitatis, to om hvorvidt to Syge kunde transporteres for at udholde idømt Straf. Ialt 9 retsmedicinske Forretninger, hvoraf 3 i Hadeland og Lands, 2 i søndre Valdres, 1 i Thotens, 1 i Faabergs og 2 i Loms Distrikt.

Om Antallet af **Sindssyge** i Amtet, deres Forpleiningsmaade m. v. meddeles følgende Oplysninger: I Hadeland og Lands Distrikt forpleiedes for Amtskommunens Regning 20, hvoraf 1 paa Gaustad Asyl, 6 for Fattigkommunernes Regning; desuden omtales 1 Sindssyg, der var under privat Forsørgelse; i søndre Valdres Distrikt forpleiedes for offentlig Regning 14, for privat 2; i nordre Valdres vare under offentlig Forsørgelse 3, alle i Vangs Prestegjeld. Distriktslægen i Thoten tilsaa i begge Prestegjelde af dette Navn 6, der alle vare under Amtets Forsørgelse. I Faabergs Distrikt var Antallet af de for Amtets Regning Forpleiede 20; i Ringebu Distrikt forsørgedes for det Offentliges Regning i

Hjemmet 17, hvoraf 3 nye Tilkomne i Aarets Løb. I Loms Distrikt forpleiedes for Amtskommunens Regning 8, der alle bleve tilseede af Distriktslægen i Aarets Løb; i Lesje Distrikt 4.

Paa Amtets eneste **Sygehus**, Amtssygehuset i Lillehammer, indkom 40, der lede af følgende Sygdomme: Syphilis 28, Gonorrhøe 2, Skurv 2, Benbrud og Beskadigelser 2, Nervesygdomme 2, Bensusygdomme, chronisk Rheumatisme, Kræft, Svulst af anden Beskaffenhed, hver 1. Forøvrigt henvises med Hensyn til Behandlingsdagens Antal m. v. til Sygehustabellen.

Af **Badeindretninger** omtales flere private Styrtebade i Hadeland og Lands, søndre Valdres samt Faabergs Distrikt.

Amtets 2 **Apotheker**, i Lillehammer og Gjøvik, fandtes ved Visitationen i god Orden. Personalet bestod, foruden af Apothekerne, i det førstnævnte af 1 Medhjælper og 1 Discipel, i det sidstnævnte af 1 examineret Pharmaceut.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Hadeland og Lands Distrikt: 4 Læger, hvoraf to i Gran, en søndre og en i nordre Land. 5 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatører.
2. Søndre Valdres Distrikt: 1 Læge, bosat i nordre Aurdal. 4 Jordemødre (og 1 Post ledig); 4 Hjelpevaccinatører (1 Post ledig).
3. Nordre Valdres Distrikt: 1 Læge, boende i vestre Sli-dre. 3 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinatører.
4. Thotens Distrikt: 3 Læger, hvoraf to i østre Thotens Prestegjeld og en i Gjøvik. 7 Jordemødre; 9 Hjelpevaccinatører.
5. Faabergs Distrikt: 3 Læger, hvoraf to i Lillehammer By og en i Gausdal. 4 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatører.
6. Ringebu Distrikt: 1 Læge, boende i søndre Fron. 4 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatører.
7. Loms Distrikt: 1 Læge, boende i Loms Prestegjeld. 4 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinatører.
8. Lesje Distrikt: 1 Læge, boende i Lesje Prestegjeld. 4 Jordemødre (samt 1 Post ledig); 4 Hjelpevaccinatører.

VI. Buskeruds Amt.

Sundhedstilstanden siges at have været ret god over hele Amtet med Undtagelse af Drammens By og Hallingdals Lægedistrikt; det heromhandlede Aar staar saaledes med Hensyn til Sygelighedsforholdene i Modsætning til det foregaaende, i hvilket det omvendte Forhold fandt Sted. Af epidemiske Sygdomme forekom ikke faa, men ingen med almindelig Udbredning over hele Amtet med Undtagelse af Kuma, tildels ogsaa Skarlagensfeber, hvilken sidste Sygdom dog kun viste sig som Levninger af den i de to foregaaende Aar herskende Epidemi. Af de Sygdomme, som forøvrigt forekom, vare de væsentligste: Nervefeber, Kighoste, diphtheriske og catarrhalske Sygdomme samt Lungebetændelse.

Dødelighed. De Dødes Antal udgjorde 1834, hvilket er 13,82 pCt. mindre end i 1863, da der døde 2128, 9,03 pCt. mindre end i 1862, da der døde 2016, men 19,16 mere end det gjennemsnitlige Antal Døde i Femaaret 1856—60, som udgjorde 1539. Sammenlignes Dødeligheden i de forskjellige Lægedistrikter i det foregaaende og det heromhandlede Aar, saa viser sig Antallet af de Døde i 1864 at have været mindre i samtlige Lægedistrikter med Undtagelse af Hallingdals, og Formindskelsen i de Dødes Antal i Landfysikatet sees udelukkende at hidrøre fra dettes Landdistrikt, medens Antallet af Døde i Drammen er større end i det foregaaende Aar. Følgende Tabel viser Antallet af Døde i de forskjellige Lægedistrikter i de tre sidste Aar:

Lægedistrikt.	1862.	1863.	1864.
Buskeruds Landfysikat	959	935	804*)

*) Deraf døde:	1862.	1863.	1864.
i Drammen	334	234	279
i Landfysikatets Landdistrikt . .	625	701	525

Lægedistrikt:	1862.	1863.	1864.
Transport	959	935	804
Ringerikes Distrikt .	430	513	376
Hallingdals — .	259	270	299
Sandsværs — .	276	296	252
Rollags — .	92	114	103

Buskeruds Amt 2016 2128 1834

Sygdomskonstitutionen beskrives i det Hele taget som inflammatorisk; i Beretningen fra Landfysikatet anføres, at den stationære catarrhalske Sygdomskonstitution i Drammens By uanseet det forøgede Sygeantal, var mindre fremtrædende end i det foregaaende Aar, hvorimod et ikke ubetydeligt forøget Antal Nervefebre viste en forøget Tendents til Adynami, især mod Aarets Slutning; i Landdistriktet var derimod den inflammatoriske Constitution den fremherskende (Blich). Til Oplysning om de vigtigste epidemiske Sygdommes Forekomst i Drammen og Kongsberg hidsættes Fortegnelser over de af Lægerne i disse Byer til Sundhedskommissionerne anmeldte Sygdomstilfælde og Dødsfald.

Drammens Folkemængde var efter sidste Mandtal (i Anledning af Skatteligningen) den 1ste Oktober 1864: 11910 Individuer og Dødelighedsforholdet i 1864 altsaa 23,4 af Tusinde; sammenlignet med Dødelighedsforholdet det foregaaende Aar (20,4 af Tusinde) er det altsaa 3,0 slettere, men betydeligt bedre end Dødelighedsforholdet i 1862 (30,0 af Tusinde); det staar 2,6 under Middeldødeligheden i Femaaret 1856—1860 (20,8 af Tusinde).

Middeltallet af den beregnede Folkemængde i 1864 for Landdistriktet ved Aarets Begyndelse og dets Slutning udgjør 28855; Dødelighedsforholdet i dette Aar bliver altsaa 18,2 af Tusinde, altsaa 5,2 mindre end Dødeligheden i Drammen samme Aar, og 6,3 mindre end Dødeligheden i 1863 (24,5 af Tusinde) og kun 1,7 større end Dødeligheden i Femaaret 1856—1860 (16,5 af Tusinde) (Blich).

1. Drammen.

	Hele Aaret.	Januar.	Febr.	Marts.	April.	Mai.	Juni.	Juli.	Aug.	Septbr.	Oktbr.	Novbr.	Decbr.	Døde.
Nervfeber	139	7	10	4	1	8	4	1	6	14	28	37	19	15
Simpel Feber	319	26	19	25	22	27	21	16	41	51	15	31	25	-
Barsel-feber	10	-	-	3	2	1	1	-	-	-	-	2	1	1
Børnekopper	4	-	2	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-
Vandkopper	66	-	7	13	3	7	1	6	2	2	15	8	2	-
Skarlagensfeber	3	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Mæslinger	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Rosen	84	3	4	13	8	6	8	8	2	4	6	15	7	2
Kighoste	177	8	13	18	28	20	23	8	15	3	15	15	11	12
Diphth. Svælgbetænd.	106	11	8	10	9	12	4	8	3	5	18	10	8	7
Strubehoste	20	1	2	3	-	3	2	1	-	2	3	-	3	15
Kusma	174	-	1	17	34	55	34	15	6	5	3	4	-	-
Forkjølelsesfeber	67	21	4	5	7	2	3	-	4	4	1	10	6	-
Bronchit og Catarrh.	693	118	63	52	59	59	58	37	49	78	32	50	38	22
Simpel Svælgbetænd.	290	53	28	27	26	22	19	16	16	15	13	35	20	-
Lungebetændelse	109	13	9	9	11	15	8	7	5	5	4	9	14	15
Gigtfeber	27	2	2	1	1	4	3	2	1	1	1	2	7	-
Cholierine	66	2	2	2	4	4	5	13	17	9	1	6	1	2
Diarrhoe	381	21	20	11	23	29	35	47	74	43	27	26	25	-
Koldfeber	9	1	-	1	-	1	2	1	1	-	-	1	1	-
Tilsammen	2745	289	194	214	239	276	232	186	242	242	182	261	188	92

II. Kongsberg.

	Hele Aaret.	Januar.	Febr.	Marts.	April.	Mai.	Juni.	Juli.	August.	Septbr.	Oktbr.	Novbr.	Decbr.	Døde
Nervfeber	18	1	2	1	3	1	-	1	7	-	-	-	2	3
Simpel Feber	32	-	3	-	3	5	1	5	2	6	4	3	-	-
Barsel-feber	9	-	-	-	-	-	1	1	1	-	2	2	2	-
Vandkopper	20	-	-	-	6	1	-	-	7	5	1	-	-	-
Skarlagensfeber	5	1	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	4
Rosen	29	1	6	1	-	7	2	-	-	4	3	3	2	-
Kighoste	23	-	4	5	14	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Diphth. Svælgbetænd.	21	-	2	2	2	3	1	-	3	2	2	2	2	-
Strubehoste	7	-	1	-	1	-	2	-	-	2	-	-	1	3
Kusma	70	-	-	-	-	-	-	2	4	4	30	15	15	-
Forkjølelsesfeber	132	52	12	16	8	7	3	1	3	4	8	11	7	-
Bronchit	99	16	9	6	5	7	10	2	8	15	11	5	5	6
Lungebetændelse	75	6	4	9	11	8	3	3	3	14	7	5	2	9
Gigtfeber	8	2	-	2	1	1	-	-	-	-	-	1	1	-
Cholierine	24	3	1	1	-	-	4	6	5	-	1	-	3	1
Diarrhoe	110	5	8	3	6	2	11	29	19	7	8	4	8	1
Blodgang	4	2	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-
Tilsammen	686	89	52	46	60	46	38	50	63	63	77	51	51	30

Nervfeber var temmelig hyppig i Drammen, især mod Slutningen af Aaret, sjældnere derimod i Landfysikatets Landdistrikt, hvor et Par smaa lokale Epidemier forekom i Liers og Røkens Prestegjelde i Marts og December. Epidemisk forekom Sygdommen endvidere i Gols Sogn af Hallingdals Lægedistrikt fra Januar til Mai samt i det til samme Prestegjeld hørende Hemsedals Sogn fra Oktober til Aarets Slutning; i Gol var Sygdommen en Fortsættelse af en i Slutningen af det foregaaende Aar begyndt Epidemi og dens Overførelse ved Smitte fra Person til Person lod sig ialmin-

delighed let paavise (J. C. Torgersen). I den øvrige Del af Amtet forekom Nervfeber ialmindelighed kun sporadisk. Ialt anmeldes:

fra Landfysikatet	207	Behandlede,	hvoraf	22	Døde
- Ringerikes Distrikt	19	—	—	4	—
- Hallingdals	45	—	—	7	—
- Sandsværs	33	—	—	3	—

tilsammen 304 Behandlede, hvoraf 36 døde.

Desuden opgives 1 Dødsfald fra Landfysikatet og 1 fra Sandsværs Distrikt uden det tilsvarende Antal Behandlede og ialt

haves altsaa Kundskab om 38 Dødsfald. (I forrige Aar kjendtes 234 behandlede Tilfælde, 37 Dødsfald). Af 281 behandlede Tilfælde forekom 76 i 1ste Kvartal, 28 i 2det, 56 i 3die og 121 i 4de. Af 193 Angrebne vare 87 af Mand-, 106 af Kvindekjøn og af 247 vare 84 Børn, 163 Voxne. Af simpel Feber opgives 374 behandlede Tilfælde, hvoraf 335 i Landfysikatet, 5 i Ringerikes, 34 i Sandsværs Distrikt; af 366 Tilfælde forekom 76 i 1ste, 79 i 2det, 131 i 3die og 80 i 4de Kvartal; af 114 Syge vare 52 af Mand-, 62 af Kvindekjøn, og af 343 vare 105 Voxne, 238 Børn.

Af **Barsel-feber** opgives:

fra Landfysikatet

	18 behandl. Tilfælde, af hvilke 4 endte dødel.
- Ringerikes Distrikt 8	— — — — 2 — —
- Hallingdals Distrikt 1	— — — — — — —
- Sandsværs Distrikt 9	— — — — — — —

tilsammen 36 behandl. Tilfælde, af hvilke 6 endte dødel.; desuden kjendtes i Hallingdals Distrikt 1 Dødsfald af Barsel-feber, hvortil Lægehjælp ikke blev søgt. Fra Landfysikatets Landdistrikt omtales 1 Tilfælde af Phlegmasia alba dolens og 2 af Barselkræmpe, der samtlige helbrededes. Af 27 Tilfælde af Barsel-feber forekom 5 i 1ste Kvartal, 9 i 2det, 2 i 3die og 11 i 4de.

Børnekopper indbragtes til Drammen og Omegn samt Ringerike fra tilstødende Dele af Akershus Amt, hvor Sygdommen siden Aarets Begyndelse havde epidemisk Udbredning, men virksomme Forholdsregler blev paa de nævnte Steder strax truffne til den truende Epidemis Standsning, og dens Udbredning blev kun ringe. Først bragtes Sygdommen i Februar Maaned fra Asker til Drammen og overførtes herfra senere til Lier og Røken; ialt angrebes i Drammen fra Februar til Juni 4 Personer og i det tilstødende Landdistrikt fra April til Juli 19, hvoraf 10 i Lier, 9 i Røken. Til Ringerike bragtes Kopper i Marts Maaned fra Christiania eller Bærum, og i alt angrebes fra Marts til Mai 12 Personer, hvoraf 10 i Hole, 1 i Nordrehoug og 1 i ytre Aadalen. Af samtlige Koppetilfælde, ialt 35, endte 1 dødeligt hos et uvaccineret Barn i Landfysikatets Landdistrikt. Af de 35 Tilfælde indtraf 11 i 1ste Kvartal, 23 i 2det og 1 i 3die. Af 14 Angrebne, for hvilke Kjønnen opgives, vare 7 af hvert Kjønn, og af 29 vare 18 Voxne, 11 Børn under 15 Aar. Med Hensyn til de mod Sygdommen truffne Foranstaltninger berettes fra Landfysikatet, at der gennem Politimyndigheden blev sørget for saavidt muligt at isolere de Syge ved at forbyde Uvedkommende Adgang til de smittede Huse og ved

at forbyde de Syge at forlade sit Hjem, en Foranstaltning, der imidlertid paa Landet vanskelig kunde overholdes; Husene bleve ved paaheftet Seddel betegnede som smittede, og der blev draget Omsorg for snarest muligt at bringe Vaccinationen igang. Sagen foredroges i de respektive Sundhedskommissioner (Blich). Paa Ringerike blev ligeledes Vaccination og Revaccination uopholdelig sat igang i saa stor Udbredning som muligt, Hole og Nordrehougs Herreder inddeltes, ifølge Beslutninger fattede i vedkommende Sundhedskommissioner, i Kredse med Tilsynsmænd, der skulde paasee de ianledning af Sygdommen vedtagne Forskrifter overholdte, og for hvilke der udfærdigedes en særegen Instrux, ligesaa bleve almindelige Bestemmelser sigtende til at forebygge Sygdommens Udbredelse besørgede trykte og omdelte blandt Almuen. (J. Stang).

Af **Vandkopper** omtales 98 behandlede Tilfælde, hvoraf 66 fra Landfysikatet, 2 fra Ringerikes, 8 fra Hallingdals og 22 fra Sandsværs Distrikt; af 27 vare 13 af Mand-, 14 af Kvindekjøn og af 92 vare 5 Voxne, 87 Børn. Af samtlige 98 Tilfælde forekom 20 i 1ste, 29 i 2det, 23 i 3die og 26 i 4de Kvartal.

Skarlagensfeber forekom i samtlige Lægedistrikter som Levninger af den siden det næst foregaaende Aar over hele Amtet udbredte Epidemi. Ialt opgives:

fra Landfysikatet 6 Behandlede, hvoraf 1 døde,

- Ringerikes Distrikt 16	— — — — 4 —
- Hallingdals 15	— — — — 3 —
- Sandsværs 18	— — — — 4 —
- Rollags 1	— — — — — —

tilsammen 56 Behandlede, hvoraf 12 døde. Desuden opgives fra Landfysikatets Landdistrikt 10, og fra Sandsværs Distrikt 2 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Angrebne, og tilsammen kjendes altsaa 24 Dødsfald. Siden Epidemien Begyndelse haves følgende Opgaver over Antallet af Angrebne og Døde:

1862: 214 Behandlede, hvoraf 31 døde og ialt 36 Dødsfald.
1863: 417 — — — 65 — — — 83
1864: 56 — — — 12 — — — 24 — —

tils. 687 Behandlede, hvoraf 108 døde og ialt 143 Dødsfald. Af de i heromhandlede Aar opgivne 56 behandlede Tilfælde falde 43 paa 1ste Kvartal, 7 paa 2det, 1 paa 3die og 5 paa 4de. Af 45 Syge vare 2 Voxne, 43 Børn, og af 29 vare 15 af Mand-, 14 af Kvindekjøn. Af 7 Dødsfald, for hvilke den sekundære Dødsarsag er opgivet, foraarsagedes 4 ved Vatersot, 1 ved Eclamsi, 1 ved Strubehoste og 1 ved Gangræn i Saaret efter et Fluepaster.

Af **Mæslinger** omtales kun et enkeltstaaende Tilfælde i Drammen i September.

Af **Rosen** opgives 164 behandlede Tilfælde, hvoraf 101 med 3 Dødsfald i Landfysikatet, 14 med 1 Dødsfald i Ringerikes, 11 Tilfælde i Hallingdals, 37 i Sandsværs og 1 i Rollags Distrikt; desuden opføres 2 Dødsfald fra Landfysikatets Landdistrikt og 2 fra Hallingdal uden tilsvarende Antal Behandlede, og ialt kjendes altsaa 8 Dødsfald. Af samtlige 164 behandlede Tilfælde indtraf 35 i 1ste, 43 i 2det, 31 i 3die og 55 i 4de Kvartal. Af 119 Syge vare 39 af Mand-, 80 af Kvindekjøn, og af 139 vare 113 Voxne, 26 Børn.

Kighoste var epidemisk gennem hele Aaret i Drammens By og Omegn, fornemmelig i Lier, paa Eker, samt i Røken, hvorimod Sygdommen ikke forekom i Hurum og Sigdal. I Ringerikes og Hallingdals Lægedistrikter viste sig kun enkelte spredte Tilfælde; i Sandsværs Distrikt var Kighoste epidemisk i første Halvaar især i og omkring Kongsberg, men var mild og fik ingen stor Udbredning. Ialt haves Opgave over 337 Tilfælde, hvoraf 16 endte dødeligt, og desuden opgives 7 Døde, som ikke kom under Lægebehandling, tilsammen kjendes altsaa 23 Dødsfald. (I forrige Aar opgaves 197 Tilfælde, hvoraf 18 havde dødelig Udgang, og ialt 20 Dødsfald). Af de opgivne Tilfælde falde 177, af hvilke 6 endte dødeligt, paa Drammen, hvorfra desuden opgives 6 Dødsfald uden foregaaende Lægebehandling; 112 Tilfælde, hvoraf 7 med dødelig Udgang, ere anmeldte fra Lier af de af Sundhedskommissionen sammesteds ansatte Tilsynsmænd, og ialt er fra Landfysikatet opgivet 306 Tilfælde med 13 Dødsfald og 7 dødelige Tilfælde uden Lægebehandling. Paa Ringerike er kun 1 Tilfælde opgivet at være kommen under Lægebehandling; af Lægerne paa Kongsberg behandlede 30, hvoraf 3 døde. Af 225 Tilfælde falde 59 paa 1ste, 85 paa 2det, 30 paa 3die og 51 paa 4de Kvartal. Af 38 Syge vare 21 af Mand-, 17 af Kvindekjøn, og af 203 vare 6 Voxne, 197 Børn. For 11 af de i Drammen indtrufne Dødsfald opgives den nærmeste Dødsarsag saaledes: Hjernebetændelse og Kramper hos 6, Bronchit hos 3, Lungesvindot og blodig Diarrhoe, hver hos 1.

Diphtherisk Svælgbetændelse vedblev at forekomme epidemisk i samtlige Lægedistrikter, men i det Hele med stærkt aftagende Hyppighed i Sammenligning med de to nærmest foregaaende Aar; kun i Drammens By sees Antallet af anmeldte Tilfælde at have været ubetydeligt større end i det foregaaende Aar, og i Hallingdals Lægedistrikt, der hidtil havde været forholdsvis mest forskaanet for Epidemien, fik den i heromhandlede Aar lidt større Udbredning.

Ialt anmeldes:

fra Landfysikatet 130 Behandlede, hvoraf 8 døde,
- Ringerikes Distrikt . . . 58 — — 9 —

Lateris 188 Behandlede, hvoraf 17 døde.

Transport 188 Behandlede, hvoraf 17 døde.

- Hallingdals	— . .	25	—	—	7	—
- Sandsværs	— . .	60	—	—	1	—
- Rollags	— . .	8	—	—	2	—

tilsammen 281 Behandlede, hvoraf 27 døde.

Desuden opgives fra Landfysikatets Landdistrikt 7 dødelige Tilfælde uden det tilsvarende Antal Behandlede og tilsammen kjendes altsaa 34 Dødsfald. (I forrige Aar opgaves 682 behandlede Tilfælde, af hvilke 75 endte dødeligt, og ialt 79 Dødsfald). I Landfysikatets Landdistrikt forekom de fleste Tilfælde i Lier og Sigdal, og fra Røken og Hurum blev intet Tilfælde anmeldt; i Hallingdals Lægedistrikt vedblev en i forrige Aar i Krødsherred begyndt Epidemi, der ogsaa udbredte sig til Næs Prestegjeld, men ikke til den øvrige Del af Distriktet; i Sandsværs Lægedistrikt udenfor Kongsbergs By forekom de fleste Tilfælde i Flesbergs Prestegjeld. Ligesom Sygdommens Udbredning i heromhandlede Aar i det Hele var mindre end i de nærmest foregaaende, saaledes var ogsaa dens Karakter mindre ondartet end tilforn; af 390 af Lægerne opgivne behandlede Tilfælde i 1862 døde 53 eller 13,5 pCt., i 1863 døde 75 af 682 eller 10,9 pCt., og i 1864 var Forholdet 27 af 281 eller 9,6 pCt. Lamhed som Eftersygdom bemærkedes ogsaa sjeldnere end forhen (Blich, Thaulow, Dedichen), men forekom dog af og til; der berettes saaledes om et dødeligt Tilfælde af Lamhed efter en tilsyneladende let Svælgdiphtherit hos en 34 Aar gammel Kone; efter at der havde udviklet sig en paretisk Tilstand af hele Legemet med uforstaaelig Tale og næsten umulig Deglutition, døde hun under et Anfald af Kramper i Ansigtets og Extremiteternes Muskler (Schjong). Sygdommens Udbredning til de forskjellige Tider af Aaret var omtrent den samme i alle Dele af Amtet, den forekom til alle Aarstider, men hyppigst i Aarets Begyndelse og henimod dets Slutning; af 260 behandlede Tilfælde, for hvilke herhenhørende Opgaver er meddelt, forekom 79 i 1ste Kvartal, 56 i 2det, 58 i 3die og 67 i 4de. Af 176 Angrebne vare 78 af Mand-, 98 af Kvindekjøn og af 262 vare 115 Voxne, 147 Børn. Det bemærkes, at en ikke ringe Del af de opgivne Tilfælde behandlede ved de af Sundhedskommissionerne paa de forskjellige Steder ansatte Tilsynsmænd. Af **Strubehoste** opgives:

fra Landfysikatet	25	Behandlede,	hvoraf	14	døde,
- Ringerikes Distrikt	7	—	—	4	—
- Sandsværs —	11	—	—	4	—

tilsammen 43 Behandlede, hvoraf 22 døde;

desuden opgives fra Landfysikatet 21 og fra Sandsværs Distrikt 2 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede og ialt altsaa 45 Dødsfald. Af de anmeldte behandlede Tilfælde falde 14 paa 1ste, 12 paa 2det, 7 paa 3die og 10 paa 4de

Kvartal; af 15 Syge vare 10 af Mand-, 5 af Kvindekjøn, samtlige vare Børn under 15 Aar. Sammenlignes de foreliggende Opgaver over Antallet af Angrebne og Døde af diphtherisk Svælgbetændelse og Strubehoste tilsammen siden 1861, fra hvilket Aar diphtheriske Sygdomme især begyndte at antage epidemisk Udbredning i dette Amt, viser sig følgende Resultat:

i 1861	130	Behandlede,	hvoraf	26	døde,	og	ialt	71	Dødsfald
i 1862	527	—	—	95	—	-	-	171	—
i 1863	730	—	—	100	—	-	-	115	—
i 1864	324	—	—	49	—	-	-	79	—

Kusma, der i det foregaaende Aar havde haft epidemisk Udbredning over hele Hallingdals Distrikt, medens kun enkeltstaaende Tilfælde forekom i de øvrige Lægedistrikter, antog i Løbet af heromhandlede Aar epidemisk Udbredning over næsten hele Amtet. I Hallingdals Distrikt ophørte Sygdommen som Epidemi udover Vaaren, derimod udbredte den sig strax fra Aarets Begyndelse til Ringerikes Distrikt og Landfysikatet, hvor den efterhaanden aftog i Hyppighed i sidste Halvaar; i Sandsværs Distrikt optraadte den først epidemisk i 2det Halvaar og vedvarede endnu ved Aarets Slutning; kun et forholdsvis ringe Antal af de Angrebne kom under Lægebehandling, især i Landdistrikterne; ialt opgives 278 behandlede Tilfælde, hvoraf 183 i Landfysikatet, 22 i Ringerikes og 73 i Sandsværs Distrikt. Af disse Tilfælde forekom 31 i 1ste, 136 i 2det, 40 i 3die og 71 i 4de Kvartal; af 110 Angrebne vare 52 af Mand-, 58 af Kvindekjøn, og af 243 vare 79 Voxne, 164 Børn. Af de fra Ringerike opgivne Tilfælde endte 1 dødeligt paa Grund af Metastase til Hjernen, og herfra opgives endvidere et Dødsfald af Diabetes mellitus, som opstod under Rekonvalecensen efter Kusma (J. Stang). Idethele synes Metastaser at have været forholdsvis hyppige saavel til Testiklerne som til Ovarierne og til Hjernen; i 1 Tilfælde endte Testikelbetændelsen med Abscesdannelse (J. Stang). Desuden omtales ogsaa 3 Tilfælde, i hvilke Parotidesvulsten endte med Suppuration (Tobiesen).

Catarrhalske Sygdomme vare som sædvanligt af akute Sygdomme de almindeligste i Landfysikatet, men forekom her noget sjældnere end i det foregaaende Aar; i Ringerikes Distrikt vare Catarrher meget almindelige om Vaaren, og om en epidemisk Influenza, tildels af temmelig alvorlig Karakter, berettes fra Hallingdals Distrikt, hvor Distriktslægen fra Januar til Marts behandlede 36 saadanne Tilfælde, af hvilke 2 endte dødeligt, samt fra Sandsværs Distrikt, hvor der i Omegnen af Kongsberg i Januar til April herskede en udbredt Influenzaepidemi, som ofte, især hos gamle Folk medførte Døden ved at kompliceres med Lungebetændelse (Tobiesen). Iberegnet de omtalte Tilfælde af Influenza opgives ialt af catarrhalske Sygdomme:

fra Landfysikatet	1109	Behandlede,	hvoraf	13	døde,
- Ringerikes Distrikt	127	—	—	4	—
- Hallingdals	52	—	—	2	—
- Sandsværs	383	—	—	4	—
- Rollags	2	—	—	1	—

tilsammen 1673 Behandlede, hvoraf 24 døde.

Samtlige Dødsfald undtagen de 2 ovennævnte Tilfælde af Influenza i Hallingdals Distrikt forårsagedes ved akut Bronchit, og af samme Sygdom er desuden opgivet fra Landfysikatet 16, fra Ringerikes Distrikt 1 og fra Sandsværs Distrikt 2 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede; ligeledes fra Hallingdals Distrikt 11 dødelige Tilfælde af akut Bronchit og Halsbetændelse, der ikke havde været under Lægebehandling, men af hvilke sidste dog maaske flere have været af diphtherisk Natur (Torgersen). Ialt er altsaa efter det Foregaaende opgivet 54 Dødsfald af catarrhalske Sygdomme. (I forrige Aar opgaves ialt 1598 Tilfælde af catarrhalske Sygdomme samt 22 Dødsfald af akut Bronchit). Af de i heromhandlede Aar anmeldte 1673 behandlede Tilfælde falde 669 paa 1ste Kvartal, 357 paa 2det, 310 paa 3die og 337 paa 4de. Af 1045 Syge vare 519 af Mand-, 526 af Kvindekjøn, og af 1545 vare 870 Voxne, 675 Børn.

Af **Lungebetændelse** opgives:

fra Landfysikatet af 8 Læger	168	Behandl.,	af hvilke	19	døde,
- Ringerikes Distrikt	4	—	95	—	—
- Hallingdals Distrikt	1	—	14	—	—
- Sandsværs Distrikt	4	—	146	—	—
- Rollags Distrikt	1	—	3	—	—

tilsammen af 18 Læger 426 Behandl., af hvilke 44 døde.

Fra Landfysikatet opgives desuden 21 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede og ialt kjendes altsaa 65 Dødsfald. (I forrige Aar opgaves af 13 Læger 392 behandlede Tilfælde, af hvilke 47 endte dødeligt, og ialt 57 Dødsfald). Af de opgivne 426 Tilfælde forekom 176 i 1ste Kvartal, 103 i 2det, 61 i 3die og 86 i 4de; af 266 Syge vare 172 af Mand-, 94 af Kvindekjøn, og af 290 vare 194 Voxne, 96 Børn.

Af **Pleurit** omtales 24 behandlede Tilfælde, nemlig 6 fra Landfysikatets Landdistrikt, 9 med 1 Dødsfald fra Ringerikes, 5 fra Hallingdals og 4 fra Sandsværs Distrikt; 5 Tilfælde forekom i 1ste Kvartal, 4 i 2det, 7 i 3die og 8 i 4de. Fra Drammens By opgives 2 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede; af 8 Syge vare 5 af Mand-, 3 af Kvindekjøn, 5 Voxne, 3 Børn.

Hjernebetændelse opføres som Dødsårsag hos 48, tuber-

kuløs Meningit hos 5 og Kramper i Børnealderen hos 36, ialt 89, af hvilke Dødsfald 66 falde paa Landfysikatet og deraf 28 paa Drammens By, 8 paa Ringerikes, 5 paa Hallingdals og 10 paa Sandsværs Distrikt, og af de sidste 8 paa Kongsbergs By.

Af rheumatisk Feber opgives:				
fra Landfysikatet	48	behandlede	Tilfælde	med 1 Dødsfald,
- Ringerikes Di-				
strikt	4	—	—	- - —
- Hallingdals Di-				
strikt	4	—	—	- - —
- Sandsværs Di-				
strikt	13	—	—	- 1 —

tilsammen 69 behandlede Tilfælde med 2 Dødsfald og fra Landfysikatets Landdistrikt opgives desuden 2 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede. Af de opgivne behandlede Tilfælde forekom 14 i 1ste, 17 i 2det, 8 i 3die og 30 i 4de Kvartal. Af 53 Syge vare 22 af Mand-, 31 af Kvindekjøn, og af 54 vare 48 Voxne, 6 Børn. **Chronisk Rheumatisme** betegnes fra alle Dele af Amtet som almindelig; 3 Læger paa Kongsberg opføre tilsammen 282 i Byen og omgivende Landdistrikt behandlede Tilfælde af denne Sygdom.

Koldfeber var forholdsvis sjelden i Landfysikatet. Af de i Drammen forekommende 9 Tilfælde vare de fleste erhvervede paa Stedet (Blich); foruden disse omtales fra Landfysikatets Landdistrikt 5 Tilfælde, af hvilke 2 oplyses at være indførte.

Af akute gastriske Sygdomme vare **Cholérine** og **Diarrhoe** temmelig almindelige i Sommer- og Høstmaanederne; navnlig omtales fra Krødsherred en udbredt Epidem af let Diarrhoe i Oktober og November og i Flesberg forekom fra August Maaned og udover Høsten en epidemisk Cholérine, der foranledigede Foranstaltninger fra Sundhedskommissionens Side, men forøvrigt var af temmelig mild Natur. Af behandlede Tilfælde af Cholérine og Diarrhoe opgives ialt:

fra Landfysikatet	475	med	2	Dødsfald
- Ringerikes Distrikt	13	-	3	—
- Sandsværs —	164	-	2	—
- Rollags —	2	-	-	—

tilsammen 654 med 7 Dødsfald desuden opgives fra Landfysikatets Landdistrikt et Dødsfald af Cholérine uden det tilsvarende Antal Behandlede. (I forrige Aar opgaves 639 behandlede Tilfælde, hvoraf 3 endte dødeligt, og ialt 4 Dødsfald). Af de opgivne 654 Tilfælde falde 101 paa 1ste Kvartal, 134 paa 2det, 297 paa 3die og 122 paa 4de; af 347 Syge vare 152 af Mand-, 195 af Kvindekjøn, og af 614 vare 308 Voxne, 306 Børn. Af **Blodgang**

nævnes, foruden de paa den epidemiske Liste for Kongsbergs By opførte 4 Tilfælde, desuden 2 Tilfælde fra Ringerike i Juni og Juli, begge Børn af Kvindekjøn. Samtlige helbrededes. Fra Eker omtales en epidemisk **Gulsot**, der især angreb Børn (Holter).

Af **Skjörbug** nævnes kun 1 Tilfælde fra Sandsværs Distrikt og 1 fra Ringerike; den sidste tilhørte Besætningen paa et Indsødampskib.

For **Syphilis** indkom paa Drammens Sygehus 7 Mænd, af hvilke 2 lede af primære, 4 af sekundære og 1 af tertiære Tilfælde; 3 laa tilbage fra det foregaaende Aar, og samtlige 10 udskreves helbredede; Forpleiningsdagenses Antal udgjorde 910 eller 91 for hver. Paa Buskeruds Amtsygehus laa 9 tilbage fra det foregaaende Aar, 33 indkom, 11 Mænd og 22 Kvinder, af hvilke 4 lede af primære, 28 af sekundære og 1 af tertiære Tilfælde; 37 udskreves helbredede og 3 døde, hvoraf dog kun 1 af Syphilis; Forpleiningsdagenses Antal udgjorde 2549 eller 63,7 for hver Udskreven. Som behandlede udenfor Sygehusene opgives 43, hvoraf 31 i Landfysikatet, 2 i Ringerikes, 1 i Hallingdals og 9 i Sandsværs Distrikt; af 36 af disse vare 24 Mænd og 12 Kvinder; 11, for hvilke Sygdommens Beskaffenhed er anført, lede alle af konstitutionelle Tilfælde. Af 28 Syphilitiske, som indlagdes paa Amtssygehuset, opgives 5 at være indlagte fra Landfysikatets Landdistrikt, 2 fra Hallingdals Distrikt, begge fra Hols Annexsogn, 21 fra Sandsværs Distrikt. For **Gonorrhoe** og Urethrit opgives at være behandlet 64 Personer, hvoraf 51 i Landfysikatet, 7 i Ringerikes, 2 i Hallingdals og 4 i Sandsværs Distrikt; af 55 vare 53 Mænd, 2 Kvinder.

Fnat syntes fremdeles at udbrede sig mere og mere over den største Del af Amtets Landdistrikt. Til Landfysikatet siges den i de fleste Tilfælde at være indbragt fra Fjeldbyggerne, især fra Hallingdal ved Budeier samt ved gennemreisende Arbeidsfolk, Driitebønder og Handelskarle (Blich). I Ringerikes Distrikt var Sygdommen mest udbredt i Aadalen; ved en almindelig Undersøgelse, som ifølge Sundhedskommissionens Foranstaltning blev foretaget i dette Prestegjelds Hovedsogn og i Næs Annex for at komme til Kundskab om Sygdommens Udbredning, fandtes af 636 Undersøgte 106 Fnattede (J. Stang). I Hallingdals Distrikt var Sygdommen ligesom før mest udbredt i Hemsedal, i Sandsværs Distrikt i Flesberg. I flere af de Herreder, i hvilke Sygdommen herskede, traf Sundhedskommissionen Foranstaltninger til dens Udryddelse; saaledes blev i Landfysikatets Landdistrikter gennem Tilsynsmændene udleveret Medicin til en Mængde Smittede, i Modum blev det foruden Tilsynsmændene ogsaa paalagt Skolelærerne at være opmærksomme paa Sagen, og i Aadalen blev omdelt trykte Anvisninger til at kjende og behandle Fnat. Da et forholdsvis stort Antal af de An-

grebne ikke behandlede direkte af Læge men gennem Sundhedskommissionernes Tilsynsmænd, haves kun ufuldstændige Opgaver over de Behandlede Antal; 4 Læger i Landfysikatet opgive at have behandlet 239 Personer, Privatlægen i Krødsherred 71, 3 Læger i Sandsværs Distrikt 63 og Distriktslægen i Rollags Distrikt 2, tilsammen 375; af 220 af disse vare 107 af Mand-, 113 af Kvindekjøn; af 312 vare 94 Voxne, 218 Børn. **Skurv** forekommer sjældnere end før i Landfysikatet og kan ogsaa i flere Tilfælde paavises at være indbragt fra Hallingdal (Blich), i hvilket Lægedistrikt Sygdommen især er hyppig i Hemsedal. Da Soldater med Skurv ere udygtige til Militærtjeneste, ønsker Hemsedølen at beholde sin Skurv og Vanen gjør, at man heller ikke hos Kvinden søger den udryddet (J. C. Torgersen). Af Personer, behandlede for Skurv, opgives foruden 1, der indlagdes paa Amtssygehuset, ialt 16, nemlig 6 i Landfysikatet, 3 i Krødsherred, 7 i Sandsværs Distrikt; af 7 vare 3 af Mand-, 4 af Kvindekjøn, og af 4 vare 1 Voxen, 3 Børn.

En **Spedalsk** opdagedes i dette Aar inden Amtet nemlig en 21aarig Pige i Hemsedals Annexsogn til Gols Prestegjeld i Hallingdals Distrikt.

Kjertelsyge var almindelig baade blandt By- og Landbefolkning og syntes endog i Tiltagende (C. J. I. Bergh); som Aarsag til dens Hyppighed nævnes Børnenes uhenigtsmæssige Opfødning, hvori Kaffe og Melspiser danne overveiende Bestanddele (Thaulow, Dedichen). 5 Læger i Landfysikatet behandlede 71, 3 Læger i Sandsværs Distrikt 101 Personer for Kjertelsyge; som Dødsarsag opføres Sygdommen hos 13, hvoraf 10 i Landfysikatet, 1 i Ringerikes og 2 i Sandsværs Distrikt.

Svindst synes ligeledes at være i Tiltagende i Landfysikatets Landdistrikt (Holter). Paa de af Lægerne meddelte Dødslistes opføres Svindst som Dødsarsag hos 152, hvilket er 16,7 pCt. af samtlige opgivne ved Sygdom foraarsagede Dødsfald (911). (I det foregaaende Aar var Forholdet 88 af 798 opgivne Dødsarsager eller 11 pCt., i 1862 124 af 972 eller 12,75 pCt.) I de enkelte Lægedistrikter var Forholdet i heromhandlede Aar følgende:

Lægedistrikt.	Opgivne Dødsfald af Svindst.	Samtlige opgivne Dødsarsager	Forhold i Procent.	
Landfysikatet . . .	111	596	18,6	deraf i Drammen
Ringerikets Distrikt	18	127	14,1	31 af 255 opgivne
Hallingdals —	6	65	9,2	Dødsarsager =
Sandsværs —	15	118	12,7	12,1 pCt.
Rollags —	2	5	40,0	deraf i Kongsberg
Buskeruds Amt . .	152	911	16,7	15 af 99 opgivne
				Dødsarsager =
				15,1 pCt.

Vatersot er angivet som Dødsarsag hos 22, Brights Sygdom hos 10, af hvilke tilsammen 32 Dødsfald 20 falde

paa Landfysikatet (deraf i Drammen 2), 5 paa Ringerikes, 2 paa Hallingdals, 5 paa Sandsværs Distrikt (deraf 4 i Kongsberg).

Af **Kræft** er opgivet 25 Dødsfald, hvoraf 15 i Landfysikatet (deraf 11 i Drammen), 6 i Ringerikes, 3 i Sandsværs Distrikt (deraf 2 i Kongsberg) 1 i Rollags Distrikt.

Blegsot er meget almindelig i Landfysikatet saavel blandt By- som Landbefolkningen (Blich, C. J. Bergh), mindre almindelig derimod i Sandsværs Distrikt (Tobiesen). 3 Læger i Drammen behandlede tilsammen 246, 3 Læger i Kongsberg 24 Personer for Blegsot. I Amtets indre Landdistrikter forekomme hyppigt **Menstruationsuordener** som Følge af uhenigtsmæssig Klædedragt og Uforsigtighed under Menstruationen (J. C. Torgersen, Rustad).

Cardialgi er ligeledes almindelig overalt, i Hallingdal især om Vaaren og Sommeren paa Grund af uhenigtsmæssige Fødemidler, navnlig Mangel af frisk Melk og anden fersk Spise (J. C. Torgersen, Rustad). 2 Læger i Drammen opgive at have behandlet 205, 2 Læger i Kongsberg 119, 1 Læge i Hønefos 44 Personer for Cardialgi; af 249 Behandlede vare 244 Voxne, 5 Børn, og af 246 vare 97 Mænd, 149 Kvinder.

Ormesygdomme, saavel blandt Børn som Voxne, omtales som hyppige fra alle Dele af Amtet. Fra Modum berettes om to Tilfælde af Bændelorm, hos en voksen Kvinde, der helbrededes ved Koussou og hos et 5 Aar gammelt Pigebarn, der syntes helbredet ved Brugen af Stipit. aspidii (Thaulow og Dedichen).

Af **Drankersygdomme** omtales 10 Tilfælde af Drankergalskab, af hvilke 6 endte dødeligt, samt 3 Tilfælde af kronisk Alkoholisme; af disse 13 Tilfælde forekom 7 i Landfysikatet, 3 i Ringerikes og 3 i Sandsværs Distrikt, og af de 6 Dødsfald indtraf 4 i Drammen, 2 i Kongsberg; 10 Behandlede, for hvilke Kjøn opgives, vare alle Mænd.

Af **Forgiftninger** forøvrigt beretter Privatlægen i Hurum om 3 Tilfælde af Kviksølvforgiftning hos 1 Mand og 2 Kvinder i samme Hus, der havde behandlet sig selv med Indgning af Merkurialsalve for Fnat. Hos alle var der Stomatit med stærk Salivation og hos den ene tillige Eeber med Delirier (Lindseth). Blandt Hyttarbejderne paa Kongsberg er Kolik meget almindelig, men Berglægen bemærker, at han ikke har kunnet finde, at den adskiller sig fra almindelig Kolik af Indigestion eller andre Aarsager; rigtignok skulle Hyttarbejderne have et ved Erfaring erhvervet Skjøn paa, naar de have indaandet formegen Blydamp, og indtage da nogle Draaber Svovlammonium i et Glas Vand med oieblikkelig Virkning (Tobiesen).

Af **Sindssygdom** berettes om 23 nye Tilfælde, af hvilke 2 betegnes som Recidiver; 4 anmeldes fra Landfysikatet, 5 fra Ringerikes, 2 fra Hallingdals, 9 fra Sandsværs og

3 fra Rollags Distrikt. Af 20 Nyanmeldte vare 14 Mænd, 6 Kvinder. Af 19, om hvilke nærmere Oplysninger meddeles, indlagdes 5 paa Gaustad Sindssygeasyl, 5 paa Amtssygehuset, og af de sidste bleve 4 inden Aarets Udgang udskrevne helbredede, 9 behandledes i Hjemmet, og af disse vare 5 helbredede inden Aarets Slutning. Af 6, for hvilke Sygdommens Beskaffenhed anføres, lede 1 af Mani, 5 af Melancholi. Sindssygdom opføres desuden som Dødsarsag hos 6, 3 i Landfysikatet, 3 i Hallingdals Distrikt.

Som et **sjældnere Tilfælde** meddeles følgende Sygehistorie fra Sandsværs Distrikt. En 5 Aar gammel Dreng sagdes at have faaet et Stykke af en Kridtpibestilk i Halsen; et Par Dage efter, da Lægen kom til, kunde Intet opdages i Svælget og Spiserøret, og skjønt der var nogen Aandenød og Hoste, ansaaes det ikke rimeligt, at et saa stort Legeme kunde være liggende i Luftrøret uden at have fremkaldt større Uleilighed. Efter gjentagen Brækning efter Brækmidler sporedes ingen Forandring. 3 Uger senere var Aandenøden tiltaget, Hosten hyppigere og løsere, ligesom der var stærk Feber; ved Undersøgelsen af Brystet opdagedes da Hepatisation i høire Lunge. Senere saa Lægen ikke BARNET, men det berettes ham, at Tilstanden vedvarede uforandret, men at Kræfterne aftog, og at Hosten af og til var meget voldsom, indtil der efter 5 Maaneders Forløb under et ganske let Hosteanfald udstødtes en Pibestilk omgivet med meget Slim, hvorefter Hosten næsten aldeles ophørte og Befindendet i det Hele blev bedre. Pibestilken var omtrent $\frac{3}{4}$ Tomme lang og temmelig tyk (A. Nyqvist).

Af **chirurgiske Operationer** berettes at være udførte: 2 Operationer for Katarakt ved Reklination, begge hos samme Individ, 2 ved Discision, ligeledes hos samme Individ; 1 Operation for Coloboma palpebræ, 1 Operation for Anchyloblepharon efter Forbrænding. 4 Amputationer og Exartikulationer af Fingre og Tæer foruden flere af to Læger udførte uden Angivelse af Antal, 1 Amputation af en overtallig Finger; 3 Borttagelser af Læbekræft, 1 af en Næsepolypp, 1 af et Epitheliom uden Angivelse af Sæde, 5 af Sæksvulster, 1 af et Lipom, 2 af Teleangiectasier, hvoraf en ved glødende Jern. 1 Tracheotomi for Croup med dødelig Udgang efter to Ugers Forløb; 1 Operation for Hareskaar; 8 Tenotomier af Achillessenen, 1 Myotomi af Sphincter ani; 5 Paracenteser af Underlivet, alle hos samme Individ; 3 Paracenteser af Vatersot i Æggestokken hos samme Individ, en Gang med Jodindsprøitning, uden Nytte; 9 Punktioner af Vandbrok, hvoraf 1 med Jodindsprøitning, desuden 2 Operationer for samme Sygdom uden Angivelse af deres Beskaffenhed; 1 Operation for Paraphimosis.

Følgende **obstetriciske Operationer** opgives at være ud-

førte af Læger: 16 Tangforretninger, for 15 af hvilke Indikationerne angives saaledes: Vemangel og Vesvækkelse for 6, hvoraf en paa en første Tvilling; ueftergivelige bløde Dele for 4, Omslyngning af Navlesnoren for 2, Bækkenforsnævring for 1, Misforhold paa Grund af stort Foster for 1, Fremfald af den forreste Skedevæg for 1. Udfaldet er anført for 13 Mødre, der samtlige forbleve ilive; af Børnene vare 14 levende, 2 dødfødte. 6 Vendinger, hvoraf 4 paa Grund af Tværleie, i et Tilfælde tillige med forliggende Moderkage, 1 paa en anden Tvilling og 1 paa Grund af fremfalden Navlesnor ved et Isseleie; Udfaldet er angivet for 4 Mødre, af hvilke 3 forbleve ilive, 1 døde $1\frac{1}{2}$ Time efter Forløsningen; af Børnene fødtes 1 levende, 5 vare dødfødte. Desuden foretoges 1 Vending paa Grund af Bækkenforsnævring med paafølgende Perforation af Hovedet, som nedenfor er omtalt. 4 Udtrækninger paa Bækkenenden, hvoraf 1 med stump Hage; 1 foretoges paa en anden Tvilling, efterat den første Tvilling var forløst med Tang; 2 Mødre, for hvilke Udfaldet anføres, forbleve ilive; 1 Barn var levende, 3 dødfødte. 1 Perforation paa Grund af Bækkenforsnævring paa det sidstkommende Hoved, efter at der først var foretaget Vending, med heldigt Udfald for Konen (J. C. Holst). 1 Kefalotripsi paa Grund af Bækkenforsnævring med mindste Vidde, antagelig $2\frac{1}{2}$ Tomme, samt Eklampsi; Konen kom sig (Rustad). 1 Udtagelse af en fastsiddende Moderkage (C. J. Bergh) og 1 Udtagelse af begge Moderkager, under Chloroformnarkose, efter en Tvillingfødsel, 16 Timer efter det sidste Barns Fødsel; Efterbyrden tilbageholdtes ved en krampagtig Strikur i den indvendige Modermund; Konen forblev ilive (A. Nyqvist). Ialt 30 kunstige Forløsninger, hvoraf 17 i Landfysikatet, 3 i Ringerikes, 4 i Hallingdals og 6 i Sandsværs Distrikt. Om Fødselshjelpen i Landfysikatet forøvrigt bemærker Embedslægen, at i Regelen de examinerede Jordemødre benyttes ved de Fødsler, der forekomme i Drammens By og det med denne i geistlig Henseende forenede Landdistrikt, hvor uexaminerede Fødselshjelpersker kun benyttedes ved 35 af 525 i dette Aar indtrufne Fødsler; i Landfysikatets Landdistrikter er derimod kun 644 Fødsler af 971, altsaa ikke fuldt to Trediedele bistaade af examinerede Jordemødre.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mellem 1—10 Aar.	paa Barselseng.	
Landfysikatet . .	1433	804	146	186	3	68
Ringerike	671	376	41	87	3	10
Hallingdal	495	299	52	72	3	15
Sandsvær	401	252	48	41	1	18
Rollag	117	103	11	21	-	13
Buskeruds Amt .	3117	1834	298	407	10	124

Omkomne ved ulykkelige Hændelser 32

Selv mordere 10.

For det hele Amt bliver der altsaa et Overskud af 1283 flere Fødte end Døde, og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 58,8. Antallet af Børn, døde i 1ste Leveaar, forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 10,4 og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 6,1; Antallet af Døde mellem 1 og 10 Aar til samtlige Døde = 1 : 4,5 og Antallet af Døde under 10 Aar, til samtlige Døde = 1 : 2,6. Af Døde paa Barselseng indeholde Lægernes Beretninger Oplysning om Dødsaaarsagen hos 14, medens der paa Prestelisterne, som det sees, kun er opført 10 døde Barselkoner; men da 2 af disse kan sees ikke at være omhandlede i Lægernes Beretninger, faaes der ved at sammenholde begge Opgaver for hele Amtet en Sum af 16 Dødsfald paa Barselseng. Af de 14 Dødsfald, der, som anført, ere omhandlede i Medicinalberetningerne, foraarsagedes 7 ved Barselfeber, der i to Tilfælde indtraadte efter kunstig Forløsning, 1 af Blødning

strax efter Fødselen, 1 sandsynligvis af Bristning af Livmoderen, 1½ Time efter en Vending, som ovenfor nævnt, 1 døde 2 Dage efter en besværlig Vending, foretaget af en Jordemoder, 1 af Lungebetændelse 2 Uger efter Forløsningen og 3, i Hallingdals Lægedistrikt, døde uforløste, deraf to i Hemsedals Annex til Gols Prestegjeld, en i Aals Prestegjeld. Af de ad embedsmæssig Vei indhentede Oplysninger, hvorved Distriktslægen ledsager Beretningen om de sidsntævnte Dødsfald, fremgaar, at examineret Fødselshjælper ikke var tilstede hos nogen af disse Fødende; de to vilde ikke indvilge i, at en examineret Jordemoder blev hentet, og til den tredie, der havde ligget i halvandet Døgns Fødselsarbejde, blev en examineret Jordemoder tilsidst hentet, men hun ankom først efter Konens Død. Lægernes Beretninger indeholde ialt Opgave over 911 ved Sygdom foraarsagede Dødsfald (49,6 pCt. af samtlige Døde; i forrige Aar 798 af 2128 Dødsfald eller 37,5 pCt.) De hyppigste Dødsaaarsager vare: Svindsot (152), Hjernebetændelse, tuberkuløs Meningit, Konvulsioner (tilsammen 89), diphtherisk Svælgbetændelse og Strubehoste (tilsammen 79), Lungebetændelse (65), akut Bronchit (52), Alderdomssvækkelse (49), Nervefeber (38), chronisk Bronchit (37), Vatersot og Brights Sygdom (tilsammen 32), Kræft (25), Kighoste (23).

Veirliget. En Oversigt over de meteorologiske Forholde i Drammen i 1864 vil erholdes af nedenstaaende af Apotheker Stillesen til Sundhedskommissionen meddelte Iagttagelser af Barometerstand, Temperatur og Regnmængde:

Maaned.	Barometerstand i Milimeter.					Temperatur efter R.					Regnhøide i norske Fod.
	Middel.	Høiest.	Lavest.		Middel.	Høiest.		Lavest.			
Januar . . .	767,760	782,2	3die	733,8	23de	÷ 5,533	+ 3,6	d. 31te	÷ 12,7	d. 30te	0,08360
Februar . . .	760,650	780,0	19de	735,2	12te	÷ 3,244	+ 5,9	25de	÷ 16,2	20de	0,15155
Marts	751,220	765,7	17de	734,3	7de	÷ 3,742	+ 9,2	24de	÷ 16,5	2den	0,11083
April	762,013	774,4	7de	743,8	2den	+ 3,462	+ 16,9	27de	÷ 4,8	7de	0,05042
Mai	759,501	767,4	6te	745,1	25de	+ 7,852	+ 17,6	10de	+ 0,8	2den	0,06710
Juni	754,875	762,5	20de	740,5	30te	+ 12,241	+ 20,8	17de	+ 6,1	1ste	0,22188
Juli	757,804	765,6	20de	743,0	1ste	+ 15,026	+ 23,2	8de	+ 9,9	2den	0,02750
August . . .	756,730	771,7	14de	744,4	10de	+ 11,755	+ 21,4	15de	+ 7,0	28de	0,11752
September .	757,610	775,4	27de	747,0	10de	+ 9,109	+ 16,2	25de	+ 2,8	26de	0,34228
Oktober . .	759,860	776,3	2den	735,1	20de	+ 2,941	+ 12,2	5te	÷ 5,2	31te	0,19176
November . .	761,240	780,1	6te	741,7	15de	÷ 2,280	+ 3,3	8de	÷ 9,0	30te	0,23334
December . .	705,176	779,6	22de	746,5	29de	÷ 1,540	+ 6,2	29de	÷ 11,9	24de	0,04043
Hele Aaret .	759,537	782,2	3die Jan.	733,8	23de Jan.	+ 3,837	+ 23,2	d. 8 Juli.	÷ 16,5	d. 2 Marts	1,63821

Om Veirliget i Ringerikes Distrikt berettes, at der i Aarets Begyndelse var jevn, ikke meget streng Vinterkulde; Vaaren kom tidligt med Varme allerede i Slutningen af April og Begyndelsen af Mai, derimod var Forsommeren kold og barsk, men senere paa Sommeren og om Høsten var der smukt og gunstigt Veir; Vinteren kom tidligt med Sne allerede i Begyndelsen af Oktober. Aarsvæksten gav godt Udbytte (Thaulow, Dedichen). Fra Hallingdal berettes, at Vinteren i Aarets Begyndelse var mild, Vaaren og Sommeren kold og tør, Høsten fugtig og kold, og der kom tidligt Frost, saaat Kornet ikke modnedes i de høiere liggende Dele af Distriktet. Med Hensyn paa Veirligets Indflydelse i Almindelighed paa Sundhedstilstanden i dette Distrikt bemærkes, at milde Vintre fordetmeste fremkalde Sygdomme, medens Sundhedstilstanden i kolde Vintre altid er bedre, maa ske fordi Hallingdølen er vant til tør Luft baade Vinter og Sommer (J. C. Torgersen). Fra Sandsværs Distrikt meddeles følgende af Berglæge Tobiesen anstillede Iagttagelser over Temperaturforholdene paa Kongsberg i det heromhandlede Aar.

	Høieste Thermo- meterstand	Laveste Thermo- meterstand	Middelthermometerstand.		
			Kl. 8 Fm.	Kl. 2 Em.	Kl. 8 Em.
Januar . .	+ 4°R.	÷ 14°R.	÷ 7,0°R	÷ 4,2°R	÷ 5,7°R
Februar . .	+ 5 -	÷ 16 -	÷ 5,0 -	÷ 2,0 -	÷ 4,0 -
Marts . . .	+ 9 -	÷ 18 -	÷ 6,2 -	+ 0,4 -	÷ 1,9 -
April . . .	+ 14 -	÷ 7 -	+ 1,9 -	+ 5,8 -	+ 2,3 -
Mai	+ 16 -	+ 1 -	+ 6,0 -	+ 10,0 -	+ 7,0 -
Juni	+ 21 -	+ 5 -	+ 11,0 -	+ 14,0 -	+ 11,0 -
Juli	+ 22 -	+ 10 -	+ 13,2 -	+ 17,0 -	+ 14,4 -
August . .	+ 21 -	+ 4 -	+ 9,8 -	+ 13,4 -	+ 10,1 -
September	+ 13 -	+ 2 -	+ 7,0 -	+ 10,4 -	+ 8,5 -
Oktober . .	+ 10 -	÷ 8 -	+ 0,9 -	+ 3,7 -	+ 0,5 -
November .	+ 5 -	÷ 10 -	÷ 4,0 -	÷ 1,2 -	÷ 3,0 -
December .	+ 4 -	÷ 15 -	÷ 3,0 -	÷ 1,8 -	÷ 2,5 -

Om **Levemaade og hygieeniske Forholde** bemærkes fra Landfysikatet, at der i de senere Aar har været god Anledning til Arbeidsfortjeneste, hvorved Almuen og Arbeidsklassen er kommen i bedre Kaar; dette har igjen medført Sands for bedre Boliger, bedre Beklædning og sundere Næringsmidler (Blich); Brændevinsdrik synes at være i betydeligt Aftagende, men i Drammen og det nærmeste Landdistrikt for en stor Del at være erstattet ved overdreven Nydelse af Øl (Blich, Wildhagen, Holter). Fra Sandsværs Distrikt klages ligesom forhen over Misbrug af spirituøse Drikke, især i Kongsberg By og blandt Bønderne paa By-

reiser (Støren, Tobiesen); i Kongsberg sælges aarlig 65000 Potter Brændevin, der er 6 Udskjænkingssteder for Brændevin, 2 ikke ubetydelige Ølbryggerier for bayersk Øl og omtrent 40 Udskjænkingssteder for Øl og Vin (Tobiesen). I Rollags Distrikt er Misbrug af spirituøse Drikke ikke almindelig, derimod nydes Kaffe i stor Mængde og til enhver Tid paa Dagen (Aasen).

Fattigsygepleien. I Landfysikatet havde samtlige Fattigkommuner med Undtagelse af Røken særskilt lønnede Fattiglæger; i Drammen behandledes af Kommunens Læge 577 fattige Syge foruden dem, der indlagdes i Sygehuset, og i Landfysikatets Landdistrikt ialt 329, hvoraf paa Eker 103, i Sigdal og Eggedal 67, i Lier 52, i Hurum 32 og i Røken 75. I Ringerikes Distrikt behandledes af en af de paa Hønefos boende Privatlæger 130 fattige Syge. I Hallingdals Distrikt behandlede Distriktslægen 120 fattige Syge, hvoraf 100 i Næs, 14 i Gol og 6 i Aal. I Sandsværs Distrikt behandlede af Berglægen paa Kongsberg ialt 1446, hvoraf 967 for Byens private, 479 for det offentlige Fattigvæsens Regning; Distriktslægen behandlede 71 for Landdistriktets Fattigkommuners Regning. I Rollags Distrikt siges Fattigsygepleien at være slet (Aasen). I Landfysikatet siges der jevnlig at have været Klage over utilstrækkelig Jordemoderhjælp, saavel i Drammen paa Grund af Byens store Udstrækning i Længde som i Landdistrikterne, hvor det har været vanskeligt at erholde de vakante Jordemoderbestillinger besatte (Blich).

Af Møder i **Sundhedskommissionerne** afholdtes: i Landfysikatet 12, deraf i Drammen 4, i Lier, Sigdal, i hver 2, i Eker, Røken, Hurum og Eggedal, i hver 1; i Ringerikes Distrikt 11, hvoraf i Hønefos og Modum, i hver 3, Aadalen 2, Hole, Nordrehoug og Krødsherred, i hver 1; i Hallingdals Distrikt 2, hvoraf 1 i Næs og 1 i Gol; i Sandsværs Distrikt 2, hvoraf 1 i Kongsberg og 1 i Flesberg; i Rollags Distrikt 5, hvoraf i Rollag 3 og i Nore 2. Som Medlemmer af Sundhedskommissionen er den samlede Kommunerepræsentation indtraadt i Eker, Lier, Hurum, Modum, Sigdal, Hole, Nordrehoug, Aadalen, Næs og Gol; i Sandsvær og Flesberg bestaar Sundhedskommissionen af særskilte blandt Kommunerepræsentationen valgte Medlemmer, 6 i det førstnævnte, 3 i det sidstnævnte Herred; i Eker, Lier og Hurum overvares Møderne ogsaa jevnlig af mange af Skolelærerne, der paa Indbydelse ere indtraadte som frivillige Medlemmer og som saadanne ved deres større Dannelse, deres personlige Bekjendtskaber og ved den virksomme Deltagelse, flere af dem som Funktionærer i Sundhedskommissionens Tjeneste have vist, i hoi Grad have understøttet dens Virksomhed (Blich); de i Sigdals Sundhedskommission i Annexerne Eggedal og Krødsherred afholdte Møder have været besøgt af

mange Ikke-Medlemmer og deriblandt Fruentimmer. Angaaende Sundhedskommissionernes Virksomhed er følgende Oplysninger meddelt: i Drammen behandlede de af Kommunebetyrelsen gjorte Bemærkninger til de af Kommissionen udarbejdede almindelige Forskrifter med Hensyn til Sundhedsvæsenet inden Kommunen, hvorefter Forslaget vedtoges af Kommunebetyrelsen og under 12te November i heromhandlede Aar erholdt Kongelig Approbation (se Bilagene); forøvrigt have Møderne i denne Bys Sundhedskommission, foruden Fremlægelse af Lægernes maanedlige Indberetninger over akutte Sygdomme samt de gennem Sognepresterne indsendte Dødsanmeldelser, hovedsagelig været optagne af Foranstaltninger mod den i Februar udbrudte Koppeepidemi samt Behandling af forskellige Anmeldelser om Stank og Urenlighed i Husene og om bedærvede Levnetsmidler. I Kongsberg diskuteredes et Forslag til Sundhedsforskrifter for denne By; i Hønefos var Sundhedskommissionens Virksomhed rettet paa Foranstaltninger i Anledning af den i de ringerigske Prestegjelde udbrudte Koppeepidemi, samt paa forskellige Spørgsmaale, hørende til Renlighedsforholdene. Forhandlingsgjenstande i Landdistrikternes Sundhedskommissioner, forsaauidt Beretning om deres Virksomhed er afgiven, vare fornemmelig de i de forskellige Herreder forekommende epidemiske Sygdomme samt Foranstaltninger derimod, saasom Kopper i Lier, Hole, Nordrehoug og Aadalen, Choleringe i Flesberg, Fnat i Lier og Aadalen; ligesaa vare Sygdoms- og Dødelighedsforholdene i Almindelighed i de forskellige Herreder Gjenstand for Foredrag og Diskussion i samtlige de til Landfysikatet hørende Sundhedskommissioner, i Eker, Røken og Hurum tillige Skolelokalernes Tilstand. De Sundhedskommissioner i Landfysikatets Larddistrikt, for hvilke Landfysikus fungerer som Ordfører, nemlig Lier, Eker, Røken og Hurum, havde fundet det hensigtsmæssigt at bibeholde den under Epidemierne benyttede Inddeling i Roder med beskikkede Tilsynsmænd som permanent, og disses Funktioner vare bestemte ved en Instrux, som var vedtaget af samtlige Sundhedskommissioner.

De Vaccineredes Antal udgjorde:

i Landfysikatet	1427
i Ringerikes Distrikt	718
i Hallingdals —	788
i Sandsværs —	459
i Rollags —	156

tilsammen 3548.

I Drammen vaccineredes af Stadslægen, i Lier og Eker med Undtagelse af Bakke Annex af Landfysikus, i Modum tildels af Distriktslægen, i Hønefos af en af de der boende Privatlæger, i Næs Sogn i Hallingdal og i Kongsberg By af

vedkommende Distriktslæger. I de ringerigske Prestegjelde foretoges en saavidt mulig almindelig Revaccination.

Af **retsmedicinske Forretninger** udførtes: 4 Syns- og Obduktionsforretninger, hvoraf en over en Mand, der var dræbt ved Knivstik, en over et Lægdslem, der antoges at være død paa Grund af slet Behandling, en over en Mand, der angaves at være mishandlet af Hustruen og en over det opgravede Lig af et Spædbarn; 1 Undersøgelse i Anledning af formodet Barnefødsel i Dølgemaal, af nogle fundne Indvolde, 1 Undersøgelse i samme Anledning af nogle brændte Benstykker, desuden 12 andre Undersøgelser og Erklæringer, hvoraf to over Beskaffenheden af tilføiede Legemsbeskædigelser, to over Kvinder, der vare mistænkte for Barnefødsel i Dølgemaal, to over nogle angivne Midlers formentlige fosterfordrivende Virkning, to, i samme Sag, angaaende et foregivet Molasvangerskab, en i Anledning af et nyfødt Barns Behandling umiddelbart efter Fødselen, en om hvorvidt en Mand var istand til at udholde idømt Vand- og Brødsstraf og to angaaende Salg af formentlig bedærvede Levnetsmidler. Ialt 18 retsmedicinske Forretninger, hvoraf 12 i Landfysikatet, 5 i Hallingdals og 1 i Rollags Distrikt.

Om Antallet af **Sindssyge** i Amtet og deres Forplejningsmaaede meddeles følgende Opgaver: i Landfysikatet vare ved Aarets Udgang under offentlig Forsørgelse 42, hvoraf i Drammen 5, i Larddistriktet forpleiedes for Amtets Regning i Hjemmet 22, paa Gaustad Asyl 10, for vedkommende Fattigkommuners Regning 5; desuden vare 2 under privat Forsørgelse. I Ringerikes Distrikt vare 26 forpleiede for Amtets Regning, i Hallingdals Distrikt 16, desuden forpleiedes 2 i det sidstnævnte Distrikt hjemmehørende Sindssyge paa Gaustad, og 6 vare udsatte for vedkommende Fattigkommuners Regning. I Sandsværs Distrikt vare under offentlig Forsørgelse 28 Sindssyge, hvoraf 19 i Kongsbergs By og deraf 15 for vedkommende Fattigvæsens Regning, 9 i Larddistriktet og deraf under Amtets Forsørgelse 7, under Fattigvæsenets 2.

Sygehuse. Følgende Tabel viser Antallet af de paa Amtets to almindelige Sygehuse, nemlig Drammens Bys Sygehus og Amtssygehuset paa Kongsberg, indkomne Sygdomstilfælde og disses Beskaffenhed:

	Drammens Bys Sygehus.	Buskeruds Amtssygehus.
Febre, exanthematiske og andre . . .	12	7
Akute Sygdomme i Respirationsorganerne	15	6
Chroniske — — — — —	1	—
Sygdomme i Hjertet og Aaresystemet .	1	—
	29	13

	Drammens Bys Sy- gehus.	Buskeruds Amts- sygehus.
Transp.	29	13
Akute Sygdomme i Fordøielserorganerne	-	1
Chroniske — — — — —	1	3
Nervesygdomme	2	3
Sygdomme i Urinveiene, Vatersct . .	3	2
Rheumatiske Sygdomme	2	-
Blodsygdomme, Diatheser	2	1
Sindssygdomme	4	5
Syphilis	7	33
Gonorrhoe, Epididymit, Balanit . . .	4	-
Chroniske Hudsygdomme	3	3
Læsioner, Benbrud o. s. v.	9	14
Phlegmone, Abscesser, Ulcera	5	4
Ben- og Leddesygdomme	1	4
Kræft	1	-
Øiensygdomme	1	5
Forskjellige andre Sygdomme	-	2
Tilsammen	74	93

Angaaende Forpleiningsdagens Antal m. v. henvises til Sygehuslisten.

Badeindretninger. St. Olafs Jernbad paa Modum besøgte af 116 Syge. I Drammen fandtes et Badehus med Indretninger til koldt og varmt Bad samt Styrt og Douche; fra Hallingdal omtales kun et Par private Styrtbade; paa

Kongsberg var der en Badeindretning, tilhørende et Interesseselskab, med Anledning til varmt Karbad samt Styrt.

Amtets 4 **Apotheker**, hvoraf 2 i Drammen, 1 i Hønefos og 1 paa Kongsberg, fandtes ved Visitationen iorden. Personalet bestod paa Bragernæs Apothek, foruden Apothekeren, af 2 Medhjelpere og 1 Discipel, paa Strømsø Apothek, der siden Apothekerens Død i heromhandlede Aar bestyres af en Provisor, foruden denne af 1 Medhjælper og 1 Discipel; paa Hønefos Apothek bestod Personalet foruden Apothekeren af 1 Discipel, og paa Kongsbergs Apothek af 1 examineret Farmaceut og 1 Discipel.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Buskeruds Landfysikat: 7 Læger, hvoraf fem i Drammen og to paa Eker, desuden 1 i Drammen boende Tandlæge. 14 Jordemødre, hvoraf i Drammen to ansatte og sex privat praktiserende; 4 Hjelpevaccinatører.
2. Ringerikes Distrikt: 4 Læger, hvoraf to paa Modum og to i Hønefos. 8 Jordemødre, hvoraf sex med offentlig Ansættelse; 6 Hjelpevaccinatører.
3. Hallingdals Distrikt: 2 Læger, hvoraf en i Næs Prestegjeld, en i Krødsherred. 5 offentlig ansatte Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatører.
4. Sandsværs Distrikt: 3 Læger, boende paa Kongsberg. 5 Jordemødre, hvoraf tre med offentlig Ansættelse; 4 Hjelpevaccinatører.
5. Rollags Distrikt: 1 Læge, boende i Nore Prestegjeld. 3 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatører.

VII. Jarlsberg og Laurvigs Amt.

Sundhedstilstanden betegnes i det Hele som tilfredsstillende, forsaavidt som der ikke forekom nogen almindelig udbredt Epidemi af større Betydning; dog vare catarrhalske Sygdomme og Betændelser i Brystorganerne usædvanlig hyppige, og forøvrigt forekom adskillige epidemiske Sygdomme mer og mindre udbredt i forskjellige Dele af Amtet, navnlig Nervefeber, Kopper, Skarlagensfeber, Diphtherit, Kighoste og Kusma.

Dødelighed. De Dødes Antal udgjorde 1558, hvilket er 5,25 pCt. mere end i det foregaaende Aar, da der døde

1480, 2,16 pCt. mere end i 1862, da de Dødes Antal var 1525, samt 15,15 pCt. mere end det gennemsnitlige Antal Døde i Femaaret 1856—1860, som udgjorde 1353. Forøgelsen i de Dødes Antal i heromhandlede Aar i Sammenligning med det foregaaende gjelder kun Landfysikater, hvorimod Antallet af Døde i Laurvigs Distrikt omtrent var det samme i begge Aar. Følgende Tabel viser Antallet af Døde i begge Lægedistrikter i de 3 sidste Aar:

	1862.	1863.	1864.
Jarlsbergs Landfysikat .	1002	930	1010
Laurvigs Lægedistrikt .	523	550	548

Jarlsberg og Laurv. Amt 1525 1480 1558

I Landfysikatet døde af Børn under 10 Aar 427 eller 42,3 pCt., i Laurvigs Lægedistrikt 213 eller 38,9 pCt.

Sygdomskonstitutionen havde ingen almindelig udtalt Karakter; den betegnes fra Landfysikatet nærmest som asthenisk, mindre paa Grund af nogen hyppigere Forekomst af egentlig adynamiske Sygdomme end fordi at ogsaa inflamma-

toriske Sygdomme ofte ledsagedes af adynamiske Symptomer (Lorentzen, Rønne og Clasen, Gamborg); i Laurvigs Distrikt siges Sygdomskonstitutionen at have været catarrhalsk-inflammatorisk i Vaarmaanederne, forøvrigt indifferent (Lee-gaard). Til yderligere Oplysning angaaende Sygdomskonstitutionen hidsættes følgende Fortegnelser over epidemiske Sygdomme i Horten og Sandefjord ifølge de af Lægerne i disse Byer til vedkommende Sundhedskommission indsendte Lister:

I. H o r t e n.

	Ialt.	Januar.	Febr.	Marts.	April.	Mai.	Juni.	Juli.	Aug.	Septbr.	Oktbr.	Novbr.	Decbr.	Døde.
Nervefeber	22	2	3	3	3	3	5	2	-	-	-	1	-	1
Simpel Feber	37	4	6	4	4	6	4	-	5	-	1	1	2	-
Barsel-feber	5	-	-	1	1	-	-	1	-	-	1	-	1	1
Vandkopper	28	1	3	6	2	1	-	4	1	1	6	-	3	1
Skarlagensfeber	50	-	-	-	-	-	-	-	2	-	6	17	25	7
Rosen	21	1	1	3	2	1	2	2	-	2	5	1	1	-
Diphth. Svælgbetænd.	21	-	2	1	1	-	2	1	2	2	3	2	5	4
Strubehoste	10	1	2	2	2	-	-	-	-	-	-	2	1	4
Kighoste	193	1	-	-	13	55	36	39	39	7	2	1	-	8
Kusma	24	1	-	8	10	4	-	-	1	-	-	-	-	-
Catarrhalfeber	138	22	7	20	15	6	8	-	15	9	10	9	17	-
Bronchit	606	145	58	70	67	74	29	15	27	21	18	42	40	3
Lungebetændelse	75	4	2	12	16	13	12	7	4	1	-	3	1	4
Gigtfeber	18	1	1	1	2	2	1	5	1	2	-	1	1	-
Diarrhoe	334	25	33	48	53	24	22	12	35	12	17	25	28	-
Choleringe	22	1	-	-	-	-	3	7	8	2	1	-	-	1
Blodgang	3	-	-	-	-	-	1	-	2	-	-	-	-	-
Koldfeber	4	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	-	-
Tilsammen	1611	209	118	179	191	189	125	95	142	60	71	107	125	34

II. Sandefjord.

	Ialt.	1ste Kvar-tal.	2det Kvar-tal.	3die Kvar-tal.	4de Kvar-tal.	Døde.
Nervefeber	2	1	-	-	1	2
Simpel Feber	6	1	2	1	2	-
Barsel-feber	7	2	2	-	3	3
Vandkopper	3	1	-	-	2	-
Rosen	2	1	-	-	1	-
Diphtherisk Svælgbetændelse	20	3	7	6	4	-
Strubehoste	1	-	-	1	-	-
Kighoste	35	12	21	2	-	-
Kusma	6	6	-	-	-	-
Catarrhalske Sygdomme	52	14	16	2	20	2
Lungebetændelse	15	4	7	1	3	2
Gigtfeber	4	2	-	1	1	-
Tilsammen	153	47	55	14	37	9

Af **Nervefeber** forekom enkelte begrændsede Epidemier af mindre Betydning, nemlig i Skougers Prestegjeld fra Sommeren af og udover Høsten, i Tønsberg og Omegn, fornemmelig i Aarets Begyndelse og Slutning, samt i Kvelle Annex til Hedrums Prestegjeld i Aarets første tre Maaneder som Fortsættelse af en sammesteds i det foregaaende Aars Slutning begyndt Epidemi; forøvrigt forekom mest sporadiske Tilfælde og tildels hos Sømænd, der kom syge hjem fra Reise. Ialt anmeldes:

fra Landfysikatet . . . 120 Behandlede, hvoraf 12 døde
- Laurvigs Lægedistrikt 32 — — 8 —

tilsammen 152 Behandlede, hvoraf 20 døde og desuden opgives fra Landfysikatet 9 Døde uden det tilsvarende Antal Behandlede, tilsammen altsaa 29 Dødsfald. (I forrige Aar opgaves 151 behandlede Tilfælde, af hvilke

12 endte dødeligt, og ialt 20 Dødsfald). Af det ovennævnte Antal behandlede af Lægerne i Tønsberg i Byen og dens Omegn 55 Tilfælde, hvoraf 7 havde dødelig Udgang; i Tønsberg kunde Udbredningen af en Række af Tilfælde, i hvilke Sygdommen optraadte med cerebrale Fænomener, og som indtraf om Vaaren, forfølges fra Person til Person, efterat det første Tilfælde var opstaaet i en under slette hygiæniske Vilkaar levende Familie (Hasberg og Cappelen). Af de tilsammen anmeldte 152 behandlede Tilfælde forekom 58 i 1ste, 31 i 2det, 30 i 3die og 33 i 4de Kvartal; af 131 Angrebne vare 72 af Mand-, 59 af Kvindekjøn, 108 Voxne, 23 Børn. Af simpel Feber er opgivet 210 behandlede Tilfælde, hvoraf 165 fra Landfysikatet, 45 fra Laurvigs Distrikt; af 208 bleve 66 syge i 1ste Kvartal, 55 i 2det, 47 i 3die og 40 i 4de; af 190 vare 97 af Mand-, 93 af Kvindekjøn, og af 206 vare 87 Voxne, 119 Børn.

Af **Barsel-feber** opgives:

fra Landfysikatet	27	behandlede	Tilfælde	med	2	Dødsfald
- Laurvigs Distr.	11	—	—	—	6	—

tilsammen 38 behandlede Tilfælde med 8 Dødsfald.

Fra Landfysikatet opgives desuden et Tilfælde af Phlegmasia alba dolens, der helbrededes, og af samtlige 39 behandlede Tilfælde af Barselsygdøm falde 12 paa 1ste Kvartal, 7 paa 2det, 5 paa 3die og 14 paa 4de. 4 af de omhandlede Dødsfald af Barsel-feber indtraf hos Koner, der vare forløste ved obstetriciske Operationer af Læger. Af Barselkrampe opgives 2 Dødsfald fra Landfysikatet uden Opgave over de Behandlede Antal.

Af **Børnekopper** opstod i Begyndelsen af Aaret en Epidem i Nøterø Sogn ved Tønsberg, efterat Sygdommen i Slutningen af det foregaaende Aar var indført ved en der hjemmehørende Matros, som havde faret med et til Christiania ankommet Skib, af hvis Mandskab to vare smittede i London. Ialt angrebes fra Januar til Marts, da Epidemien ophørte, 42 Individuer i Nøterø Sogn; desuden behandlede en derfra ankommet indrulleret Matros i Marts Maaned paa Carljohansværns Sygehus, og fra Borre Sogn omtales et enkeltstaaende Tilfælde i Februar Maaned hos en Sømand, som ikke vides at have været i Berørelse med noget koppesmitet Individ eller Sted, siden han for to Maaneder siden havde forladt en By i England, hvor Børnekopper herskede (Bonnievie). I Oktober Maaned kom en i Sems Sogn ved Tønsberg boende Mand hjem fra en Reise til Christiania, hvor han var bleven smittet af Kopper, og senere angrebes 3 andre af Gaardens Beboere uden at Sygdommen udbredte sig videre. Ialt indtraf efter det foregaaende 48 Tilfælde af Kopper i Landfysikatet. I Laurvigs Distrikt forekom 4 Tilfælde, hvoraf 2 paa Tjøme, 1 i Frederiksværn, samtlige

i Marts og formentlig ved Smitte fra Nøterø. Samtlige 52 Angrebne helbrededes. 48 Tilfælde falde paa 1ste Kvartal, 4 paa 4de; 25 vare af Mand-, 27 af Kvindekjøn; 41 Voxne, 11 Børn. I Nøterø Sundhedskommission var Sygdommen Gjenstand for Foredrag af Ordføreren, ligesom Regler til Iagttagelse under Epidemien besørgedes omdelte, og Undervisningen paa de faste Skoler i vedkommende Kredse indstilledes; i Sem bleve lignende Forholdsregler truffene, og saavel i de nævnte to Herreder som i Borre og paa Tjøme, efter de der indtrufne Tilfælde, blev Vaccinationen strax sat igang; den Syge i Frederiksværn isoleredes i et eget Lokale.

Af **Vandkopper** omtales 45 Tilfælde, hvoraf i Landfysikatet 34, af hvilke 1 endte dødeligt ved Komplikation med kapillær Bronchit, 11 i Laurvigs Distrikt. Af 44 bleve 15 syge i 1ste Kvartal, 4 i 2det, 6 i 3die og 19 i 4de; af de 45 Angrebne vare 8 Voxne, 37 Børn; af 25 vare 14 af Mand-, 11 af Kvindekjøn.

Skarlagensfeber forekom i Slutningen af Aaret epidemisk paa Horten, efter at der tidligere paa Aaret ikke sjelden havde vist sig Tilfælde af Vatersot med Albuminuri uden foregaaende Udslag (Rønne og Clasen). I og omkring Tønsberg fortsatte sig en i det foregaaende Aar herskende Epidem i heromhandlede Aars Begyndelse. Paa Tjøme opstod i Aarets Begyndelse en Epidem, der kulminerede i Sommermaanederne og ikke var ganske ophørt ved Aarets Slutning. Forøvrigt omtales kun sporadiske Tilfælde. Ialt opvives:

fra Landfysikatet	91	Behandlede,	hvoraf	12	døde
- Laurvigs Distrikt	48	—	—	5	—

tilsammen 139 Behandlede, hvoraf 17 døde,

hvertil kommer 4 Dødsfald, der opgives fra Laurvigs Distrikt, uden at Lægehjælp i disse Tilfælde blev benyttet, tilsammen altsaa 21 Dødsfald. (I forrige Aar kjendtes 87 Tilfælde, af hvilke 15 endte dødeligt). De fleste af de i Tønsberg og Omegn behandlede Tilfælde (af Læger i Tønsberg behandlede 30, hvoraf 5 døde) vare forbundne med diphtherisk Svælgbetændelse og Vatersot (Hasberg, Cappelen), og Privatlægen paa Tjøme bemærker, at af de af ham behandlede Syge (45 med 5 Dødsfald) fik de fleste Albuminuri og Vatersot (Gude); samtlige fra Laurvigs Distrikt opgivne 9 Dødsfald indtraf i Tjøme Sogn. For 6 af de fra Horten opgivne Dødsfald anføres den sekundære Dødsarsag saaledes: Diphtherit hos 2, Hjernebetændelse hos 2, Vatersot hos 2. Af de ialt opgivne 139 behandlede Tilfælde falde 32 paa 1ste Kvartal, 16 paa 2det, 31 paa 3die og 60 paa 4de. Af 118 Angrebne vare 53 af Mand-, 65 af Kvindekjøn, og af 131 vare 6 Voxne, 125 Børn.

Af **Mæslinger** omtales spredte Tilfælde fra forskellige Dele af Amtet; ialt opgives 6 Behandlede, hvoraf 5 i Landfysikatet, 1 i Laurvigs Distrikt; 3 Tilfælde forekom i 1ste Kvartal, 1 i 2det og 2 i 4de; af 5 Syge vare 3 af Mand-, 2 af Kvindekjøn, og af 4 vare 1 Voxen, 3 Børn.

Af **Rosen** nævnes fra Landfysikatet 74 behandlede Tilfælde, hvoraf 1 med dødelig Udgang, 24 Behandlede fra Laurvigs Distrikt, desuden fra Landfysikatet 1 Dødsfald uden Opgave over de Behandlede Antal. Af 97 Behandlede bleve 40 syge i 1ste Kvartal, 20 i 2det, 16 i 3die og 21 i 4de; af 83 vare 31 af Mand-, 52 af Kvindekjøn, og af 81 vare 63 Voxne, 18 Børn.

Af **Herpes Zoster** behandlede en Læge i Tønsberg fra Februar til April 16 Tilfælde; 4 vare af Mand-, 12 af Kvindekjøn; 8 Voxne, 8 Børn.

Kighoste havde epidemisk Udbredning over næsten hele Amtet ligefra Aarets Begyndelse til dets Slutning; af behandlede Tilfælde opgives:

fra Landfysikatet . . .	268	med	9	Dødsfald
- Laurvigs Distrikt . . .	58	„	1	—

tilsammen 326 med 10 Dødsfald,

og desuden opgives fra Landfysikatet 1 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede. De fleste af disse Tilfælde tilhøre Amtets Byer; i Landdistrikterne, hvor Sygdommens Karakter ialmindelighed betegnes som temmelig mild, kom som sædvanligt de fleste Tilfælde ikke under Lægebehandling; af de ovenfor opgivne 11 Dødsfald falde 2 paa Amtets Landdistrikt. For 6 af de Døde opgives den sekundære Dødsarsag saaledes: Hjernebetændelse hos 3, Lungesvind-sot, Lungebetændelse og kapillær Bronchit, hver hos 1. Af 325 behandlede Tilfælde falde 24 paa 1ste Kvartal, 164 paa 2det, 111 paa 3die og 26 paa 4de; af 139 Angrebne vare 56 af Mand-, 83 af Kvindekjøn, og af 311 vare 5 Voxne, 306 Børn.

Af **diphtherisk Svælgbetændelse** opgives:

fra Landfysikatet . . .	121	behandl. Tilfælde med	15	Dødsfald
- Laurvigs Distrikt . . .	79	—	—	„ 1 —

tilsammen 200 behandl. Tilfælde med 16 Dødsfald; desuden opgives fra Landfysikatet 9 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede og fra Laurvigs Distrikt 1 Død uden foregaaende Lægebehandling. (I det foregaaende Aar havdes Opgave over 198 behandlede Tilfælde, hvoraf 28 endte dødeligt, og ialt 31 Dødsfald; i 1862 kjendtes 347 Tilfælde, hvoraf 37 endte dødeligt, og ialt 39 Dødsfald). I Landfysikatet havde Sygdommen epidemisk Udbredning fornemmelig i Stokke Prestegjeld, hvor den sammesteds boende Privat-læge behandlede 58 Tilfælde med 4 Dødsfald, og deraf 23 i 1ste Kvartal, 15 i 2det, 7 i 3die og 13 i 4de; paa Horten

forekom, som af den forhen meddelte epidemiske Liste vil sees, 21 Tilfælde med 4 Dødsfald, og i Tønsberg og Omegn behandlede af Lægerne i denne By 23 Tilfælde, hvoraf 6 endte dødeligt. Af de fra Laurvigs Distrikt opgivne 79 Tilfælde behandlede 51 Tilfælde af Lægerne i Laurvig, 28 af Lægerne i Sandefjord. Sygdommens Karakter betegnes som temmelig mild, hvad der ogsaa fremgaar af det meddelte Dødelighedsforhold, der udgjorde i Gjennemsnit 8 pCt. af de Behandlede Antal. Paafølgende Lamhed iagttoges sjeldnere og heraf omtales kun 2 Tilfælde at være kommen under Lægebehandling. Af 194 Tilfælde forekom 58 i 1ste Kvartal, 39 i 2det, 31 i 3die og 66 i 4de; af 162 Angrebne vare 65 af Mand-, 97 af Kvindekjøn, og af 134 vare 62 Voxne, 72 Børn. Af **Strubehoste** opgives:

fra Landfysikatet . . .	35	behandl. Tilfælde med	16	Dødsfald
- Laurvigs Distrikt . . .	14	—	—	„ 5 —

tilsammen 49 behandl. Tilfælde med 21 Dødsfald og desuden opgives fra Landfysikatet 4 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede samt 1 Død uden foregaaende Lægebehandling, tilsammen altsaa 26 Døde. (I det foregaaende Aar opgaves 57 behandlede Tilfælde, hvoraf 28 endte dødeligt, og ialt 34 Dødsfald, i 1862 46 behandlede Tilfælde med 28 Dødsfald). Af de i heromhandlede Aar behandlede 49 Tilfælde, forekom 20 i 1ste Kvartal, 6 i 2det, 6 i 3die og 17 i 4de; af 37 Angrebne vare 22 af Mand-, 15 af Kvindekjøn; 47, for hvilke Alder opgives, vare alle Børn under 15 Aar.

Kusma var meget udbredt især i Begyndelsen af Aaret som Fortsættelse af en i det foregaaende Aar over hele Amtet herskende Epidemi; i 2det Kvartal aftog Sygdommen stærkt i Hyppighed, men spredte Tilfælde forekom ligetil Aarets Udgang. Udenfor Byerne kom kun faa Tilfælde under Lægebehandling, og ialt opgives 126 Behandlede, hvoraf 62 i Landfysikatet, 64 i Laurvigs Distrikt. Sygdommen synes at have været af mild Karakter, og af Metastaser omtales kun af et Par Læger enkelte Tilfælde; af 56, der behandlede af Distriktslægen i Laurvigs Distrikt, led 2 af Metastase til Testikelen, 1 til Hjernen. Af 112 behandlede Tilfælde forekom 83 i 1ste Kvartal, 24 i 2det, 3 i 3die og 2 i 4de; af 113 Angrebne vare 63 af Mand-, 50 af Kvindekjøn; af 100 vare 58 Voxne, 42 Børn.

Catarrhalske Sygdomme vare ualmindelig hyppige. Af de under denne Benævnelse opførte Sygdomme sees ialt at være behandlet:

i Landfysikatet . . .	1786	Tilfælde med	11	Dødsfald
i Laurvigs Distrikt . . .	307	—	—	„ 21 —

tilsammen 2093 Tilfælde med 32 Dødsfald.

Samtlige Dødsfald foraarsagedes ved akut Bronchit og for-

holdsvis flest ved Bronchopneumoni i den spæde Barnealder, hvoraf desuden fra Landfysikatet er opgivet 3 Dødsfald uden noget tilsvarende Antal Behandlede, saaat det samlede Antal Dødsfald bliver 35. Af de opgivne behandlede Tilfælde forekom 762 i 1ste Kvartal, 550 i 2det, 313 i 3die og 468 i 4de; af 1884 Behandlede vare 1126 af Mand-, 758 af Kvindekjøn, og af 2033 vare 1294 Voxne, 739 Børn.

Af **Lungebetændelse** behandlede:

i Landfysikatet af 12 Læger 301 Tilfælde med 26 Dødsfald i Laurvigs Di-

strikt - 6 — 158 — - 17 —

tilsammen af 18 Læger 459 Tilfælde med 43 Dødsfald, og fra Landfysikatet opgives desuden 14 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede, saaat Antallet af Døde ialt bliver 57. (I forrige Aar opgaves af 17 Læger 340 behandlede Tilfælde hvoraf 49 endte dødeligt, og ialt 51 Dødsfald). Af 457 Tilfælde falde 150 paa 1ste Kvartal, 188 paa 2det, 46 paa 3die og 73 paa 4de; af 357 Behandlede vare 217 af Mand-, 140 af Kvindekjøn, og af 352 var 264 Voxne, 88 Børn. Flere Læger i Landfysikatet bemærke, som forhen anført, at de Sygdommen ledsagende Symptomer ofte vare af en udtalt adynamisk Karakter. Af 74 af 3 Læger Behandlede var høire Lunge angrebet hos 41, venstre Lunge hos 21, og begge Lunger hos 12. For **Pleurit** behandlede 8 Læger i Landfysikatet 40, 2 Læger i Laurvigs Distrikt 13 Personer, tilsammen 53, hvoraf 1 døde, og ialt opgives 2 Dødsfald, begge i Landfysikatet. Af 51 Tilfælde falde 14 paa 1ste Kvartal, 14 paa 2det, 12 paa 3die og 11 paa 4de; af 52 Syge vare 29 af Mand-, 23 af Kvindekjøn, og af 46 vare 34 Voxne, 12 Børn.

Af **Hjernebetændelse** er paa Lægernes Dødslisters opgivet 18 Dødsfald, af akut Hjernevatersot og tuberkuløs Meningit 11, af Kramper i Børnealderen 34, tilsammen 63 Dødsfald, af hvilke 47 falde paa Landfysikatet, 16 paa Laurvigs Distrikt.

Rheumatiske Sygdomme. Af rheumatisk Feber behandlede:

i Landfysikatet . af 10 Læger 68 Tilfælde med - Dødsfald, i Laurvigs Distrikt af 4 — 28 — - 2 —

tilsammen af 14 Læger 96 Tilfælde med 2 Dødsfald. Om 10 af de paa Horten behandlede Tilfælde, som ilandbragtes fra Orlogsflaaden, anføres, at samtlige vare haardt angrebne, og hos de fleste var der tillige Hjerteaffektion; de behandlede med Chlorjern (Sol. chlor. ferric. alcohol. eller æther.) og Virkningen heraf var ligesaa overraskende som man ofte ser den ved Blegtsot (Rønne og Clasen). Af samtlige opgivne Tilfælde falde 34 paa 1ste Kvartal, 17 paa 2det, 20 paa 3die og 25 paa 4de; af 88 Syge vare 47 af Mand-,

41 af Kvindekjøn; af 79 vare 69 Voxne, 10 Børn. For chronisk Rheumatisme behandlede 8 Læger i Landfysikatet 504 Personer, af hvilke 322 opgives fra 3 Læger paa Horten; 1 Læge i Laurvigs Distrikt behandlede 26. Af 522, der lede af chronisk Rheumatisme vare 346 af Mand-, 176 af Kvindekjøn; af 457 vare 441 Voxne, 16 Børn. Fra Landfysikatet omtales 2 behandlede Tilfælde af Arthrit, 1 af Mand-, 1 af Kvindekjøn.

For **Koldfeber** behandlede i Landfysikatet 14 Personer; flere af disse oplyses at være Sømænd, der havde erhvervet Sygdommen i Udlandet, 1 var en Svenske, som før havde lidt af Sygdommen i sit Hjem. 11, for hvilke Kjønnen opgives, vare alle af Mandkjøn; af 12 vare 9 Voxne, 3 Børn.

Akute **gastriske Sygdomme** vare hyppige især i Høstmaanederne. Af **Cholera** og **Diarrhoe** opgives:

fra Landfysikatet 685 behandlede Tilfælde med 6 Dødsfald - Laurvigs Di-

strikt 69 — — - 1 —

tilsammen 754 behandlede Tilfælde med 7 Dødsfald desuden opgives fra Landfysikatet 1 og fra Laurvigs Distrikt 2 Døde uden det tilsvarende Antal Behandlede, tilsammen altsaa 10 Dødsfald (i de foregaaende Aar opgaves af de samme Sygdomme 499 behandlede Tilfælde, af hvilke 3 endte dødeligt, og ialt 10 Dødsfald). Af de 754 opgivne Tilfælde forekom 204 i 1ste Kvartal, 151 i 2det, 244 i 3die og 155 i 4de; af 647 Syge vare 412 af Mand-, 235 af Kvindekjøn; af 710 vare 469 Voxne, 241 Børn.

Af **Blodgang** omtales 6 spredte Tilfælde fra Landfysikatet, og 2 fra Laurvigs Distrikt af Privatlægen paa Tjøme; af disse 8 Tilfælde, der alle helbrededes, forekom 2 i 1ste Kvartal, 1 i 2det, 3 i 3die og 2 i 4de; 6 Syge vare alle af Mandkjøn, for 2 er Kjønn ikke opgivet; 5 vare Voxne, 3 Børn. Af Lægerne i Tønsberg og et Par af Lægerne i Laurvigs Distrikt omtales en epidemisk **Gulsot** i Høstmaanederne; Sygdommen var ledsaget af catarrhalske Tilfælde og ansaaes i det Hele at være af catarrhalsk Natur (Hasberg og Cappelen, Legaard). Af to Læger i Tønsberg opgives 21, af to Læger i Laurvigs Distrikt 15 behandlede Tilfælde af Gulsot, deraf 9 af Privatlægen paa Tjøme; af disse tilsammen 36 Tilfælde havde 2 i Laurvigs Distrikt dødelig Udgang. Af 30 Behandlede bleve 2 syge i 1ste Kvartal, 2 i 2det, 13 i 3die og 13 i 4de, og 25 af de i 2det Halvaar behandlede falde paa Maanederne September til November. Af 30 Behandlede vare 10 af Mand-, 20 af Kvindekjøn, og af de 36 vare 13 Voxne, 23 Børn.

Af **Skjørbug** er opgivet 4 behandlede Tilfælde, af hvilke 3 forekom i Landfysikatet, 1 i Laurvigs Distrikt; 1 var af Mand-, 3 af Kvindekjøn, 3 Voxne, 1 Barn. Desuden omtales 1 Dødsfald af Skjørbug fra Landfysikatet.

For **Syphilis** indkom paa Amtssygehuset 31 Individuer, 9 af Mand-, 22 af Kvindekjøn, af hvilke 1 led af primære, 22 af sekundære og 8 af tertiære Tilfælde; 8 laa tilbage fra det foregaaende Aar, 28 udgik helbredede og 1 døde af Lungebetændelse, 10 laa altsaa tilbage ved Aarets Slutning. Forpleiningsdagens Antal, der kun er opgivet for de for Amtets Regning forpleiede Syge, hvis Antal var 26, af hvilke 7 vare tilbageliggende fra forrige Aar, 19 indkom og 19 udskreves, udgjorde 2074 eller 109,2 for hver Udskreven. Paa Carljohansværns Sygehus indkom for Syphilis 4 Mænd, af hvilke 2 udskreves helbredede, 1 i Bedring og 1 laa tilbage ved Aarets Udgang. Udenfor Sygehusene er af 8 Læger i Landfysikatet opgivet 38, af 2 Læger i Laurvigs Distrikt 5 behandlede Tilfælde af Syphilis; af de sidste havde 1 Tilfælde af nedarvet Syphilis hos et Barn dødelig Udgang, og Sygdommen opføres som Dødsarsag ialt hos 2. Af 28, der behandles for Syphilis udenfor Sygehusene, vare 22 af Mand-, 6 af Kvindekjøn, af 25 vare 21 Voxne, 4 Børn; Sygdommens Art er kun angivet for 11, af hvilke 4 lede af primære, 7 af sekundære Tilfælde. For **Gonorrhoe** og Urethrit indkom paa Amtssygehuset 2, paa Carljohansværns Sygehus 14 Personer, af hvilke 16 vare 15 Mænd og 1 Kvinde. Udenfor Sygehusene behandlede 9 Læger i Landfysikatet 44, 3 Læger i Laurvigs Distrikt 5 Personer for samme Sygdom; af 36 vare 35 Mænd, 1 Kvinde.

Fnat, der i de senere Aar havde faaet usædvanlig Udbredning i Amtet, var fremdeles hyppig især i Landdistrikterne. 10 Læger i Landfysikatet opgive at have behandlet 247 Personer for Fnat, og af disse behandles 128 af Lægerne i Tønsberg. I Strømmens Landsogn blev paa Sundhedskommissionens Foranstaltning foretaget Undersøgelse af Børnene paa en Skole paa Grund af Anmeldelse om, at nogle Børn vare smittede af Fnat; der fandtes 7 Børn, fra hvilke Smitten antoges hovedsagelig at være kommen og disse bleve bortviste fra Skolen for at underkastes Behandling. Til Stokke Prestegjeld antoges Sygdommen at være indført ved Soldater, der kom hjem fra Leirsamlinger (Freng). I Laurvigs Distrikt var Sygdommen efter Distriktslægens Beretning i Aftagende i Laurvig og Omegn, hvor den først var indført til Bergs Sogn af Brunlaugnæs Prestegjeld, og derfra til Tjølling og Laurvig. I Sandefjord og Omegn var Fnat sjelden (Winsnæs), derimod var den paa Tjømø ligesaa udbredt som før (Gude). Af 116 Personer, der behandles for Fnat, vare 63 af Mand-, 53 af Kvindekjøn; af 83 vare 49 Voxne, 34 Børn. For **Skurv** er 2 opgivet at være kommen under Behandling, deraf 1 paa Amtssygehuset; begge vare Kvinder.

For **Kjertelsyge** behandlede 10 Læger i Landfysikatet 162 Individuer, af hvilke 1 døde. Fra Laurvigs Distrikt opgives desuden Kjertelsyge som Dødsarsag hos 2. Af 126

Behandlede vare 45 af Mand-, 81 Kvindekjøn; af 128 vare 36 over, 92 under 15 Aar. Af *Rachit* omtales 6 Tilfælde, 5 fra Landfysikatet, 1 fra Laurvigs Distrikt.

Svindst er paa Lægernes Dødslistes opført som Dødsarsag hos 95; Forholdet mellem opgivne Dødsfald af Svindst og samtlige af Læger opgivne ved Sygdom foraarsagede Dødsfald var følgende:

i Landfysikatet	68 af 440 opgivne Dødsarsager, eller 15,45 pCt.
i Laurvigs Distr.	27 - 176 — — - 15,34 -
tilsammen	95 af 616 opgivne Dødsarsager, eller 15,42 pCt.

I det foregaaende Aar var Forholdet 81 af 571 opgivne Dødsarsager eller 14,2 pCt., i 1862 78 af 607 eller 12,85 pCt.

Kræft opføres som Dødsarsag hos 18, hvoraf 13 i Landfysikatet, 5 i Laurvigs Distrikt.

Af **Vatersot** opgives 18 at være døde, af Brights Sygdom 5; af disse tilsammen 23 Dødsfald tilhøre 21 Landfysikatet, 2 Laurvigs Distrikt.

For **Blegsot** og andre anæmiske Tilstande behandlede 11 Læger i Landfysikatet 256 Personer, 2 Læger i Laurvigs Distrikt 26; af 180 vare 18 af Mand-, 162 af Kvindekjøn, og af 154 vare 122 Voxne, 32 Børn.

For **Cardialgi** behandlede 10 Læger i Landfysikatet 843 Individuer, hvoraf 446 opgives fra 3 Læger paa Horten; 2 Læger i Laurvigs Distrikt behandlede 42. Af 785 vare 449 af Mand-, 336 af Kvindekjøn, og af 617 vare 576 Voxne, 41 Børn.

Ormesygdomme omtales som temmelig almindelige, men forholdsvis faa Tilfælde komme under Lægebehandling.

Af **Drankersygdomme** omtales 6 Tilfælde af Drankergalskab, af hvilke 1 havde dødeligt Udfald, 3 Tilfælde af chronisk Alkoholisme. Alle de Syge vare Mænd, og samtlige Tilfælde forekom i Landfysikatet.

Af **Forgiftninger** nævnes af Privatlægen paa Tjømø et Tilfælde af Forgiftning ved Pultost; det var af mindre Betydning og helbrededes (Gude).

Af **Sindssygd** omhandles 59 nye Tilfælde, hvoraf 4 betegnes som Recidiver; 54 omtales af 11 Læger i Landfysikatet, 5 af Distriktslægen i Laurvigs Distrikt. Af det hele Antal kan 8 sees at være indlagt paa Gaustad Sindssygeasyl; af de øvrige er Oplysning om Sygdommens Behandling og dens Udfald kun meddelt om 10, af hvilke 5 vare helbredede inden Aarets Udgang, 4 uhelbredede og 1 døde. Af 43 nye Sindssyge vare 18 af Mand-, 25 af Kvindekjøn; af 41, for hvilke Sygdommens Beskaffenhed er anført, lede 25 af Melancholi, 10 af Mani, 2 af Dements og 4 af Idiotisme.

Følgende **chirurgiske Operationer** opgives at være udførte: 1 Amputation af Forarmen, 12 Amputationer og Exartikulationer af Fingre og Tæer, foruden flere uden Angivelse af Antal; 3 Borttagelser af Læbekræft, 1 af en anden Kræft-

svulst, 1 af et Sarkom, 5 af Fedtsvulster, 3 af Sæksvulster, 1 af en Kjtertelsvulst; 2 Underbindinger, en af Arter. tibial. postic., en af Arter. radialis; 5 Paracenteser af Underlivet, hvoraf to sees at være udførte hos samme Individ; 2 Punktioner af Vandbrok med Jodindsprøitning; 1 Operation for Laarbrok; 1 Underbinding af en Polyp i Svælget; 1 Operation for Fissura ani; 1 Kauterisation for Hæmorrhoidalknuder med Salpetersyre; 2 Kauterisationer med glødende Jern.

Af **obstetriciske Operationer** opgives af være udførte af Læger: 21 Tangforretninger foruden 1 Tangforløsning paa det sidstkommende Hoved efter Vending; Indikationerne angives saaledes: Vemangel og Vesvækkelse hos 12, i et Tilfælde tillige med Fremfald af Livmoderen; Blødning hos 2, deraf hos en ved en anden Tvillings Fødsel; Bækkenforsnevring hos 2; Isseleie med Panden fortil, skjævt Hovedleie, hver hos 1, langsom Fødsel, uden nærmere angivet Aarsag hos 3. For 19 af Mødrene havde Operationen gunstigt Udfald, 2 døde af Barselseber, 7 og 11 Dage efter Forløsningen; af Børnene forbleve 8 ilive, 13 vare dødfødte. Hos det ene af de Børn, der forløstes med Tang paa Grund af Bækkenforsnevring, opstod under Operationen Brud med Nedtrykning af det ene Pandeben; Bruddet tilhelede senere, Nedtrykningen udjevnedes, og Barnet forblev frisk (Fræng). 4 Vendinger, alle paa Grund af Tværleie, i et Tilfælde tillige med Tangforløsning af Hovedet; 3 af Mødrene forbleve ilive, 1 døde 4 Dage efter Forløsningen af Barselseber. Af Børnene var 1 levende, 3 dødfødte. 1 Perforation af et af Vatersot udvidet Fosterhoved; Konen døde 10 Dage efter Forløsningen af Barselseber (Winsnæs). 2 kunstige Forløsninger af Moderkagen, begge paa Grund af „Fastvoxning“; 1 af Konerne forblev ilive, for den anden er Udfaldet ikke anført. Ialt 28 kunstige Forløsninger, hvoraf 13 udførtes af Læger i Landfysikatet, 15 af Læger i Laurvigs Distrikt.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	D ø d e				Død-fødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mellem 1 og 10 Aar.	paa Barsel-seng.	
Jarsbergs Landfysikat	1743	1010	191	236	7	79
Laurvigs Distrikt	928	548	110	103	12	46
Jarlsberg og Laurvigs Amt . . .	2671	1558	301	339	19	125

Omkomne ved ulykkelige Hændelser 46
Selvmordere 6.

For det hele Amt bliver der saaledes et Overskud af 1113 flere Fødte end Døde, og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 58,3. Antallet af Børn, døde i første Leveaar, forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 8,8, og til samt-

lige Døde = 1 : 5,17. Antallet af Børn døde mellem 1 og 10 Aar forholdt sig til samtlige Døde = 1 : 4,59 og Antallet af Døde under 10 Aar til samtlige Døde = 1 : 2,43. Af de 19 paa Barselseng Døde indeholde Medicinalberetningerne Oplysning om Dødsarsagen kun hos 10, af hvilke 8 døde af Barselseber, og af disse vare som forhen anført fire forløste ved obstetriciske Operationer af Læger, 2 døde af Barselkrampe. Lægernes Dødsfortegnelser indeholde ialt Opgave over 616 ved Sygdom forarsagede Dødsfald (39,5 pCt. af samtlige Døde). De hyppigst opgivne Dødsarsager ere: Svindsot (95), Hjernebetændelse, akut Hjernevatersot og Kramper (tilsammen 63), Lungebetændelse (57), Diphtherit og Strubehoste (tilsammen 52), akut Bronchit (35), Nervefeber (29), Vatersot og Brights Sygdom (tilsammen 23), Alderdomssvaghed (23), Skarlagensfeber (21), Apoplexi, Kræft (hver 18), Organisk Hjertesygdom (17).

Om **Veirligets** Beskaffenhed og dets Indflydelse paa Aarsvæxten berettes fra Landfysikatet, at skjønt Aaret udmærkede sig ved en idetheletaget usædvanlig lav Temperatur, der var ugunstig for finere Planter og Træfrugter, af hvilke en stor Del ikke opnaaede tilstrækkelig Modenhed, blev Vegetationen forevrigt dog fremskyndet ved en rigelig Mængde Regn i Juni; da tørt Veir indtraf i Juli, blev ialmindelighed Høet, der overalt viste sig overflødigt, bragt velbjerget ind; Kornet, hvis Modenhed forsinkedes ved den lave Temperatur i August, blev for en Del udsat for Regn i Slutningen af September og Begyndelsen af Oktober, men maatte dog ansees for at have givet ret godt Udbytte, ligesaa Potetern, der for detmeste ogsaa holdt sig fri for Tørraaddenhed (Lorentzen, Rønne og Clasen). Følgende Iagttagelser over de meteorologiske Forholde paa Horten ere meddelte af Rønne og Clasen:

	Thermometerstand R.			Middelbarometerstand.
	Middel	Høiest	Lavest	
Januar . . .	÷ 3,5	+ 5	÷ 6	28'' 7''' N. Maal.
Februar . .	÷ 0,8	+ 6	÷ 8	28 3
Marts . . .	÷ 1,25	+ 9	÷ 9	28 0,06
April . . .	+ 3,2	+ 13	÷ 4	28 5
Mai	+ 6,8	+ 15	0	28 3,5
Juni	+ 11,2	+ 18	+ 3,5	28 0,4
Juli	+ 13,6	+ 22	+ 8	28 6
August . . .	+ 9,8	+ 20	+ 7	28 2,3
September .	+ 8,8	+ 14	+ 5	28 1,5
Oktober . .	+ 3,8	+ 10	÷ 2	28 3,5
November .	+ 0,14	+ 5	÷ 3,5	28 4
December .	÷ 0,03	+ 5	÷ 7,5	28 5

Fra Sandefjord opgives Middeltemperaturen i Iste Kvar-
tal at have været $\div 3,2$ R. (høieste og laveste Temperatur
resp. $+ 5$ og $\div 12$ i Marts), i April $+ 3,5$, Mai $+ 6,5$,
Juni $+ 11,6$, Juli $+ 14,3$, August $+ 11,5$, September $+ 8$,
Oktober $\div 0,8$, November $\div 1,8$, December $\div 1$.

Om **Levemaade og hygieeniske Forholde** berettes fra
Carljohansværn, at Renlighed og Orden i de Værftet tilhø-
rende Boliger strengt overholdes, men da de gifte Mand-
skaber erholde Bolig efter den Klasse, hvori de staae, kan det
ikke undgaaes, at en og anden Bolig paa Grund af den
voxende Familie bliver for stærkt befolket (Rønne og Cla-
sen). I Landfysikatet siges Drikfældighed at være i Afta-
gende, derimod klages fra Laurvig og Omegn over Misbrug
af spirituøse Drikke, saavel blandt den lavere Klasse i Byen
som blandt Bønderne (Leegaard). Paa Tjøme er Befolkning-
en ædruelig, derimod bestaae Næringsmidlerne, endog hos
de mere Bemidlede, i altfor overveiende Grad af salt Mad,
medens Melk især om Vinteren er vanskelig, ofte umulig at
erholde. Fra samme Sted bemærkes med Hensyn paa det
omtvistede Spørgsmaal om Virkningerne af Ægteskab mellem
Beslægtede, at paa denne Ø, hvor et stort Antal Familier
ere nærbeslægtede, og hvor der især blandt de høiere stillede
Klasser næsten altid indgaaes Ægteskab mellem Paarørende,
endog mellem Sødskendebørn baade paa Faders og Moders
Side, dog kun findes faa Idioter, Sindssvage, eller Individ-
er med legemlig Lyde, og hvor nogle enkelte saadanne findes,
er der intet Slægtskab mellem Forældrene (Gude).

Fattigsygepleien. Landfysikus opgiver Antallet af de
af ham behandlede fattige Syge til omtrent 430; 5 Privatlæ-
ger i Landfysikatet, der vare ansatte som Fattiglæger i for-
skjellige Fattigkommuner opgive Antallet af de af dem Be-
handlede til 462, hvoraf i Skauger 32, Sande 44, Svelvig
med Strømmens Landsogn 23, Vaale 31, Horten og Borre
300, Stokke 25 og i andre Fattigkommuner efter særskilt
Rekvision 7. I Laurvigs Distrikt behandlede af Distrikts-
lægen 90 og af særskilt antagne Fattiglæger i Sandeherreds
Sogn 31, paa Tjøme 27.

Af Møder i **Sundhedskommissionerne** berettes at være
afholdte i Landfysikatets Kjøb- og Ladesteder: i Svelvig flere,
uden opgivet Antal, i Holmestrand 13, i Horten 3, i Aasgaard-
strand 3 og i Tønsberg 8; i Landfysikatets Landdistrikts Her-
reder 19, hvoraf i Stokke 3, i Skauger, Sande, Botne, Hof
og Borre, i hver 2, i Strømmen, Nøterø, Sem, Andebo, Ram-
næs og Vaale, i hver 1; i Laurvigs Distrikts Kjøb- og La-
desteder: i Laurvig 4, i Sandefjord flere uden opgivet An-
tal; i Landdistriktets Herreder 12, hvoraf i Tjøme 5, i Laur-
dal og Sandeherred, i hver 2, i Tjølling, Brunlaugnæs og
Hedrum, i hver 1. Som Medlemmer af Sundhedskommissio-
nerne i Herrederne paa Landet opgives hele Kommunere-

præsentationen at være indtraadt i Skauger, Hof, Borre,
Stokke, Sem, Nøterø, Andebo, Ramnæs, Vaale, Tjølling,
Brunlaugnæs, Sandeherred og Tjøme; i Sande bestod Sund-
hedskommissionen af Halvdelen af Repræsentanterne, i Laur-
dal af 8 af Kommunerepræsentationens Midte valgte Medlem-
mer, og i Hedrum af endel fra samme Korporation valgte
Medlemmer uden at Antallet nærmere er opgivet. Angaaende
Sundhedskommissionernes Virksomhed i Kjøb- og Ladestederne
oplyses, at man i Svelvig hovedsagelig var beskjæftiget med
den endelige Behandling af et Forslag til Sundhedsforskrif-
ter, som under 12te November i heromhandlede Aar erholdt
kongelig Approbation; i Holmestrand, Horten, Aasgaard-
strand, Tønsberg og Sandefjord vare forskellige Sager, hø-
rende til de almindelige Sundheds- og Renlighedsforholde,
Gjenstand for Diskussion og Foranstaltning; desuden afgaves
af Sundhedskommissionen i Holmestrand Erklæring angaaende
en ny Kirkegaards Anlæg og Plan for dens Planering og
Drænering, i Aasgaardstrand foranstattedes Rensning af Ste-
dets tre Brønde og i Sandefjord foretoges Besigtigelse af en
ny Skolebygning. I de fleste Sundhedskommissionsmøder i
Landdistrikterne holdtes Foredrag af Ordførerne over enkelte
Dele af den almindelige Sundhedspleie, i flere vare desuden
epidemiske Sygdomme, som herskede i vedkommende Herred
eller dets Nærhed, Gjenstand for Foredrag og tildels ogsaa
for Foranstaltninger, sigtende til Epidemiens Forebyggelse
eller Indskrænkning; saaledes forhandlede om Børnekopper
i Sande, Skauger, Strømmen, Botne og Nøterø, om Skarla-
gensfeber i Borre, om Diphtherit i Stokke og om Nervefe-
ber i Hedrum. Et i det foregaaende Aar vedtaget Forslag
til Sundhedsforskrifter for de nærmest Holmestrand liggende
og bymæssigt bebyggede Strøg af Botne Prestegjeld, som un-
der 2den Mai i dette Aar erholdt kongelig Approbation, for-
anstattedes trykt og omdelt til alle Huseiere. For flere
Strandsteder i Brunlaugnæs og Tjølling Herreder udarbejde-
des og vedtoges Sundhedsforskrifter, hvilke i heromhandlede
Aar erholdt kongelig Approbation, nemlig under 10de Okto-
ber for Heigeraa, Barkevig og Nevlungehavn i det først-
nævnte, under 12te November for Østre Halsen i det sidst-
nævnte Herred.

De **Vaccineredes** Antal udgjorde:

i Jarlsbergs Landfysikat . . .	1222
i Laurvigs Lægedistrikt . . .	794

Tilsammen 2016

I Svelvig, Holmestrand, Horten, Tønsberg, Laurvig,
Sandefjord, Strømmens Landsogn og Sandeherred udførtes
Vaccinationen ved Læger. Desuden foretoges et ikke ubety-
deligt Antal Revaccinationer; paa Horten revaccineredes hen-
ved 1100 af Flaadens Mandskaber, førend de gik tilsøs.

Af **retsmedicinske Forretninger** opgives at være udførte:

2 Syns- og Obduktionsforretninger, en over et i Søen fundet Lig af et Spædbarn og en over et Barn, der antoges at være ihjelliget; 4 Undersøgelser og Erklæringer, nemlig en over en Kvinde, der var mistænkt for Barnefødsel i Dølgemaal, en til Bedømmelse af en Persons Helbredstilstand efter et paa ham skeet Overfald, en til Bedømmelse af en tiltalt Persons Tilregnelighed, og en angaaende Indholdet af to Medicinflasker. Ialt 6 retsmedicinske Forretninger, hvoraf 4 i Landfysikatet, 2 i Laurvigs Distrikt.

Angaaende Antallet af de **Sindssyge** og deres Forpleining m. v. meddeles følgende Oplysninger. For Amtskommunens Regning forpleiedes ved Aarets Udgang af Sindssyge, der tilhørte Landfysikatets Landdistrikt, 39, af hvilke 33 vare udsatte til Private, 5 indlagte paa Gaustad og 1 paa Oslo Sindssygeasyl; for Tønsbergs Kommunes Regning forpleiedes 5, hvoraf 2 paa Gaustad, 3 i Hjemmet. Over de af Fattigkommunerne i Landfysikatet forsørgede Sindssyge savnes Opgave. I Laurvigs Lægedistrikt forpleiedes ved Aarets Udgang for Amtskommunens Regning i Landdistrikterne 25, for vedkommende Fattigkommuners Regning 9.

Af almindelige **Sygehuse** havde Amtssygehuset i Tønsberg og Carljohansværns militære Sygehus. De i Aarets Løb paa disse Sygehuse indkomne Sygdomstilfælde vare følgende:

	Amtssygehuset.	Carljohansværns Sygehus.
Febre, exanthematiske og andre . . .	2	73
Akute Sygdomme i Brystorganerne . .	-	90
Chroniske	1	12
Sygdomme i Hjerne og Rygmarv, Nervesygdomme	1	13
Akute Sygdomme i Fordøielsesorganerne	-	10
Chroniske — i —	1	30
Sygdomme i Urinveie og Nyrer, Vatersot	-	3
Blodsygdomme, Diatheser etc.	-	1
Chronisk Rheumatisme, Gigt	1	41
Læsioner, Benbrud etc.	11	54
Ben- og Leddesygdomme	4	14
Phlegmone, Abscesser, Ulcera	11	36
Syphilis	31	4
Gonorrhoe	2	14
Hudsygdomme	12	36
Øiensygdomme	3	4
Forskjellige andre Sygdomme	-	8
Tilsammen	80	443

Af andre Sygeindretninger fandtes et Sygelokale paa Tønsberg Bys Fattighus, hvor der indlagdes 20 Personer, nemlig for akute Febersygdomme 2, for akute Brystsygdomme 1, for chroniske do. 2, for Hjernesygdomme, Nerve- og Sindssygdomme 5, for Ben- og Leddesygdomme 2, for Syphilis 3, for forskjellige andre Sygdomme 5.

Sandefjords **Badeanstalt** var stærkt besøgt. Lægerne Ebbesen og Winsnæs behandlede ved Badet tilsammen 437 Syge, hvoraf 288 eller 65,9 pCt. med gunstigt, 149 eller 34,1 med ugunstigt Resultat. De hyppigste Sygdomme vare: chronisk Rheumatisme (99), nervøs Svækkelse (34), Kjertelsyge (33), Lamhed (29), Neuralgier, Forstoppelse (hver 27), forskjellige Ledsygdomme (25), chroniske Hudsygdomme (19), Arthrit, Hæmorrhoider, Hovedpine (hver 16). Af andre Badeindretninger omtales, foruden Søbadeanstalten i Holmestrand, en Badeindretning for Kar og Dampbad ved Carljohansværns Sygehus, hvortil ogsaa Private have Adgang, en Strømbadindretning i Melsomvig i Nærheden af Tønsberg, en Strømbad- og to Styrtebadindretninger i Laurvig, samt mange private Strømbadehuse.

Amtets 6 **Apotheker** fandtes ved Visitationen i orden. Personalet bestod, foruden af Apothekeren, i Svelvig af 1 Medhjælper, i Holmestrand af 1 examineret Farmaceut, i Tønsberg og Laurvig af 1 Medhjælper og 1 Discipel, i Horten af 2 Medhjælpere og 1 Discipel, i Sandefjord af 1 Discipel. Paa et Apothek underkastede en Discipel sig Medhjælperprøve, som ikke bestodes.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Jarlsbergs Landfysikat: 12 Læger, hvoraf en i Svelvig, to i Holmestrand, fire paa Horten, fire i Tønsberg og en i Stokke; desuden praktiserede to i Drammen boende Læger i Skouger og Sande. 20 Jordemødre; 14 Hjelpevaccinatorer.
2. Laurvigs Lægedistrikt: 7 Læger, hvoraf tre i Laurvig, en i Fredriksværn, to i Sandefjord og en paa Tjøme. 13 Jordemødre, hvoraf 10 med offentlig Ansættelse; 7 Hjelpevaccinatorer.

VIII. Bratsbergs Amt.

Sundhedstilstanden skildres ialmindelighed som ret tilfredsstillende i alle Dele af Amtet med Undtagelse af Kragerø Lægedistrikt, hvor Sygeligheden paa Grund af en især i sidste Halvaar om sig gribende Epidemi af Nervefeber var temmelig betydelig. Forøvrigt vare catarrhalske Sygdomme og Lungebetændelser temmelig hyppige i samtlige Lægedistrikter, og af andre epidemiske Sygdomme med større og mindre Udbredning i de forskjellige Dele af Amtet forekom fornemmelig diphtheriske Sygdomme, Kighoste og Kusma.

Dødelighed. De Dødes Antal udgjorde 1548, hvilket er 2,38 pCt. mere end i det foregaaende Aar, da der døde 1512, 0,3 pCt. mindre end i 1862, da der døde 1553, samt 4,3 pCt. mere end Middeltallet af de Døde i Femaaret 1856—1860, hvilket udgjorde 1483. Sammenlignes Antallet af de Døde i de forskjellige Lægedistrikter i de 3 sidste Aar, saa viser det sig, at, medens det større Antal Døde i 1862 hovedsagelig havde sin Grund i en forholdsvis betydeligere Dødelighed i Landfysikatet, er den større Dødelighed i nærværende Aar i Sammenligning med det foregaaende næsten udelukkende foraarsaget ved det større Antal Døde i Kragerø Distrikt (362 mod 311 i 1863), hvorimod i de øvrige Lægedistrikter de Dødes Antal omtrent er det samme i begge de sidste Aar.

Sygdomskonstitutionen havde ingen for hele Aaret udtaalt Karakter, men omtales af de Fleste som indifferent; forsaavidtsom nogen udpræget Sygdomskonstitution er nævnt at have gjort sig gjeldende, betegnes den fordetmeste i Vaarmaanederne som catarrhalsk-inflammatorisk, om Sommeren som gastrisk og i Høstmaanederne som adynamisk.

Af **Nervefeber** herskede en betydelig og meget udbredt Epidemi i Kragerø Lægedistrikt, og forøvrigt forekom Sygdommen mest i lokale Epidemier af større og mindre Udbredning i næsten samtlige Lægedistrikter. Ialt anmeldes fra Landfysikatet 90 behandlede Tilfælde med 10 Dødsfald

- Kragerø Lægedistrikt . .	297	—	—	-	26	—
- Holdens Lægedistrikt . .	9	—	—	-	-	—
- Hvideseids Lægedistrikt	30	—	—	-	2	—
- Laurdals Lægedistrikt . . .	13	—	—	-	2	—
- Tinns Lægedistrikt	5	—	—	-	2	—

tilsammen 444 behandlede Tilfælde med 42 Dødsfald;

desuden opgives fra Landfysikatet 1 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede og fra Kragerø Lægedistrikt 1 dødeligt Tilfælde, der ikke havde været under Lægebehandling, tilsammen altsaa 44 Dødsfald. (I forrige Aar kjendtes 310 behandlede Tilfælde, 19 Dødsfald, i 1862 330 Behandlede, 39 Døde.) Med Hensyn paa Sygdommens Udbredning inden de forskjellige Lægedistrikter berettes fra Landfysikatet, at der i Skien forekom en Epidemi fra Oktober til Aarets Udgang; den holdt sig til et vist Strøg af Byen og viste sig meget smitsom (Søberg); Sygdommen foraarsagede i Skiens By intet Dødsfald og de Behandledes Antal sammesteds er ikke særskilt angivet; i Porsgrund behandlede 16 Tilfælde uden Dødsfald, flest i 1ste Halvaar; i Brevig kom 30 Tilfælde under Lægebehandling, af hvilke 4 endte dødeligt, og af disse tilhørte 29 Tilfælde, der indtraf fra Marts til Oktober, en Epidemi, som holdt sig til en enkelt Del af Byen, hvortil Sygdommen først blev indført ved Smitte af en Person, som kom syg hjem fra Eidanger (S. Paus); af de øvrige Tilfælde i Landfysikatet forekom de fleste i den nærmeste Omegn af de nævnte Byer. Den i Kragerø Lægedistrikt herskende betydeligere Epidemi havde hovedsagelig sin Udbredning i Kragerø By, Sandøkedal og Drangedal, til hvilket sidste Sted Sygdommen blev indført ved Omstreifere, der ankom fra Landfysikatet. Epidemien tog især Opsving fra August Maaned og vedvarede endnu ved Aarets Udgang, hvorfor der henimod Slutningen af Aaret i Drangedal blev ansat en særskilt Epidemilæge, ligesom der allerede ud paa Høsten i Kragerø blev indrettet et midlertidigt Sygehus for deri at indlægge Syge fra Byen og Omegnen; forøvrigt er der om denne Epidemi af Lægerne Homann og Hartwig afgivet en særskilt fuldstændig Beretning, hvori navnlig de under Sygdommens Udbredning paaviselige Smitteforholde ere fremstillede, hvilken Beretning er indført i Norsk Magazin for Lægevidenskaben 19de B. Side 433. De fra Holdens Lægedistrikt anmeldte Tilfælde tilhørte, paa et Par Undtagelser nær, en liden lokal Epidemi i Prestegjeldet af samme Navn og opstod ved Smitte af et fra Holts Prestegjeld i Nedenæs Amt ankommet Omstreiferfølge (Hoff). I Hvideseids Distrikt var Nervefeber epidemisk fra forrige Aars Høst i Silegjords Prestegjeld; 16 af de derfra anmeldte Tilfælde, der indtraf i Aarets første 3 Maaneder, tilhøre denne Epidemi; af de øvrige 14 Tilfælde forekom de fleste i Juli og August i Nissedal. Af de fra Laurdals Distrikt anmeldte Tilfælde tilhøre de 6 en lokal Epidemi i Februar Maaned paa en Gaard i Høidalsmo Annex til Laurdal, hvortil Sygdommen blev indført ved en Tjenestepige, der kom fra Silegjord; de øvrige 7

tilhøre en lignende Epidemi i Raulands Sogn i August og September og udleedes fra en Soldat, der kom syg hjem fra Exercerpladsen Gimlemoen ved Christiansand (Bakke). I det hele forekom af de opgivne 444 behandlede Tilfælde 48 i 1ste Kvartal, 58 i 2det, 148 i 3die og 190 i 4de, og af de fra Kragerø Lægedistrikt opgivne 297 Tilfælde falde 3 paa 1ste, 31 paa 2det, 113 paa 3die og 150 paa 4de Kvartal. Af de Angrebne vare 219 af Mand-, 225 af Kvindekjøn; 290 Voxne, 154 Børn. Af simpel Feber er opgivet 84 behandlede Tilfælde, af hvilke 68 fra Landfysikatet; 25 Tilfælde forekom i 1ste Kvartal, 31 i 2det, 22 i 3die og 6 i 4de; af de Syge vare 37 af Mand-, 47 af Kvindekjøn; 41 Voxne, 43 Børn.

Af **Barsel-feber** opgives:

fra Landfysikatet	9	—	—	—	—
- KragerøDistrikt 10	—	—	—	—	—
- Holdens	2	—	—	—	2
- Saulands	1	—	—	—	—
- Hvideseids	6	—	—	—	—
- Laurdals	5	—	—	—	—

tilsammen 33 behandlede Tilfælde med 7 Dødsfald, desuden opføres fra Kragerø Distrikt 2 og fra Hvideseids Distrikt 3 Dødsfald uden Lægebehandling, og tilsammen kjendes altsaa 12 Dødsfald af Barsel-feber; hos 1 af de Døde var foretaget kunstig Forløsning af Læge. Af Mania puerperalis omtales 2 behandlede Tilfælde, hvoraf 1 endte dødeligt. Af 35 Tilfælde af Barsel-feber falde 11 paa 1ste Kvartal, 9 paa 2det, 9 paa 3die og 6 paa 4de.

Børnekopper. I Februar Maaned kom 3 Tilfælde af Varioloider under Behandling af Privatlægen i Brevig; de to førte Smitten med sig fra et Ophold paa Tjøme, om den tredie var med Hensyn paa Smittens Oprindelse Intet bekjendt. De Syge vare alle Voxne, 2 Mænd og 1 Kvinde.

Vandkopper forekom ofte i og omkring Skien i 2det Halv-aar (Schaaning); af Privatlægerne i Porsgrund er opgivet 23, fra Kragerø Distrikt 24, fra Hvideseid 2 og fra Laurdal 13 behandlede Tilfælde, tilsammen 62, af hvilke 14 falde paa 1ste Kvartal, 11 paa 2det, 13 paa 3die og 24 paa 4de. Af 36 Syge vare 19 af Mand-, 17 af Kvindekjøn, og af 60 vare 5 Voxne, 55 Børn. I April Maaned angrebes i et Hus i Kragerø 4 Børn, hos hvilke Sygdommen havde et Udseende, som vakte Mistanke om, at det var Børnekopper, ligesom Smitte kunde antages muligens at være henbragt fra en Koppesyg i Fredriksværn; et af de angrebne Børn var uvaccineret og hos dette var Sygdommen mest lig Børnekopper. Dette Barn vaccineredes senere og Vaccinerne sloge godt an (Homann og Hartwig).

Af **Skarlagensfeber** omtales 2 enkeltstaaende Tilfælde fra Skien i August (Schaaning).

Mæslinger. I December Maaned hjemkom fra England en Skibsdreng med Mæslinger til Sandøkedal i Kragerø Lægedistrikt; fra ham udbredte Sygdommen sig til flere Steder i Sandøkedal og de tilstødende Dele af Bamle i Slutningen af nærværende men især i Begyndelsen af det følgende Aar. Inden Aarets Udgang behandlede 5 Tilfælde, 1 Voxen og 4 Børn; 1 døde, som ikke kom under Lægebehandling.

Af **Rosen** er opgivet 68 behandlede Tilfælde, hvoraf 39 fra Landfysikatet, 21 fra Kragerø Distrikt, og 8 fra de thelemarkske Lægedistrikter. Af de Syge vare 20 af Mand-, 48 af Kvindekjøn; 60 vare Voxne, 8 Børn. 33 Tilfælde falde paa 1ste Kvartal, 17 paa 2det, 11 paa 3die og 7 paa 4de.

Kighoste vedblev ligesom de nærmest foregaaende 3 Aar at forekomme i Landfysikatet og viste sig af og til i hele Aarets Løb, især i sidste Halv-aar, ligesaa i de til Landfysikatet grændsende Dele af Kragerø Lægedistrikt; endvidere omtales Sygdommen fra Hvideseids og Tinns Lægedistrikter, hvor endel Tilfælde kom under Lægebehandling i den første Trediedel af Aaret. Ialt opgives:

fra Landfysikatet	41	—	—	—
- Kragerø Lægedistrikt	8	—	—	1
- Hvideseids	7	—	—	—
- Tinns	4	—	—	—

tilsammen 60 Behandlede, hvoraf 5 døde.

Som nærmere Dødsaaarsag er Lungebetændelse opgivet hos 2, akut Bronchit hos 3. Af de behandlede Syge vare 26 af Mand-, 34 af Kvindekjøn; 7 Voxne, 53 Børn. 17 Tilfælde falde paa 1ste Kvartal, 11 paa 2det, 11 paa 3die og 21 paa 4de. Hos et 5 Aar gammelt Barn ophørte Hosten og en heftig paroxysmevis indtrædende Nysen traadte istedet (S. Paus).

Diphtherisk Svælgbetændelse forekom fordetmeste sporadisk, tildels ogsaa i mindre, lokale Epidemier. Ialt opgives:

fra Landfysikatet	49	—	—	—
- Kragerø Lægedistrikt	7	—	—	2
- Holdens	2	—	—	2
- Hvideseids	1	—	—	1
- Laurdals	9	—	—	2

tilsammen 68 Behandlede, hvoraf 15 døde; desuden opgives fra Kragerø Distrikt 1 og fra Hvideseids Distrikt 1 dødeligt Tilfælde, hvortil Lægehjelp ikke blev benyttet; tilsammen kjendes altsaa 17 Dødsfald. (I forrige Aar kjendtes 140 Behandlede, 47 Døde.) Af 62 Syge vare 27 af Mand-, 35 af Kvindekjøn, og af samtlige 68 vare 25 Voxne, 43 Børn. 32 bleve syge i 1ste Kvartal, 23 i 2det, 10 i 3die og 3 i 4de. Som Følgesygdom iagttoges af Læ-

gerne i Landfysikatet oftere Paralyser (Schaaning, Bentzen, S. Paus). Af **Strubehoste** opgives:

fra Landfysikatet	35	Tilfælde	med	20	Dødsfald,
- Kragerø Lægedistrikt	20	—	-	7	—
- Holdens	3	—	-	3	—

tilsammen 58 Tilfælde med 30 Dødsfald, hvortil kommer 2 Dødsfald i Kragerø Distrikt uden foregaaende Lægebehandling. (I forrige Aar havde Opgave over 29 Angrebne med 12 Dødsfald, og ialt 31 Dødsfald). Af 35 Syge vare 18 af Mand-, 17 af Kvindekjøn, og af 55 vare 1 over, 54 under 15 Aar. Af de 58 behandlede Tilfælde indtraf 29 i 1ste Kvartal, 11 i 2det, 5 i 3die og 13 i 4de.

Af **Kusma**, der ligesiden Aarets Begyndelse havde vist sig sporadisk i Kragerø Lægedistrikt og fra April Maaned i Porsgrund, opstod senere paa Aaret en betydeligere Epidemi i Landfysikatet, der især udbredte sig stærkt i Aarets to sidste Maaneder i og omkring Skien. Ogsaa i Holdens Lægedistrikt viste sig flere Tilfælde i Aarets to sidste Maaneder, og i Laurdals Distrikt udbredte Sygdommen sig epidemisk i December Maaned i Prestegjeldet af samme Navn. Af behandlede Tilfælde opgives 291, hvoraf 286 i Landfysikatet. Af 286 Syge vare 141 af Mand-, 145 af Kvindekjøn, og af samtlige 291 vare 74 Voxne, 217 Børn. Ialt forekom 5 Tilfælde i 1ste Kvartal, 19 i 2det, 16 i 3die og 25 i 4de. Om den i Landfysikatet herskende Epidemi berettes, at den i Begyndelsen var godartet, men i December Maaned antog Sygdommen en mere ondartet Natur, idet den ofte efterfulgtes af en typhøs Feber; ofte iagttoges ogsaa Metastaser saavel til Testiklerne som til Hjernen og Bughinden (Søberg, Schaaning, Bentzen).

Catarrhalske Sygdomme vare hyppige over hele Amtet, især i første Halvaar. Fra Laurdals Lægedistrikt omtales en catarrhalsk Feber, der efter sine Symptomer nærmest maa betegnes som en Influenza, og fra Aarets Begyndelse fik epidemisk Udbredning over hele Distriktet og først ophørte ud paa Sommeren. Af catarrhalske Sygdomme overhovedet ere følgende Tilfælde opgivne at være komne under Behandling:

i Landfysikatet	211	Tilfælde	med	9	Dødsfald,
i Kragerø Distrikt	225	—	-	3	—
i Hvideseids Distrikt	35	—	-	-	—
i Laurdals	62	—	-	-	—
i Tinns	25	—	-	-	—

tilsammen 558 Tilfælde med 12 Dødsfald; hertil kommer i Landfysikatet 8 Dødsfald, der ere anmeldte uden tilsvarende Antal Behandlede, og fra Kragerø Distrikt 7 dødelige Tilfælde, som ikke havde været under Lægebehandling, saaat der tilsammen er opgivet 27 Dødsfald, alle af akut Bronchit. I de fra Laurdals Distrikt opgivne Tilfælde

er indbefattet 34 Tilfælde af Influenza, hvoraf kom under Behandling 4 i 1ste og 30 i 2det Kvartal; samtlige disse Tilfælde helbrededes, men det tilføies, at Sygdommen undertiden, især hos ældre Personer, foraarsagede Døden ved Lungebetændelse; af saadanne Tilfælde sees ingen at være kommen under Lægebehandling, men Dødsfaldene ere paa Dødsfortegnelsen opførte under Lungebetændelse. Af 557 behandlede Tilfælde af catarrhalske Sygdomme forekom 167 i 1ste, 272 i 2det, 56 i 3die og 62 i 4de Kvartal. Af 333 Syge vare 172 af Mand-, 161 af Kvindekjøn, og af 558 vare 264 Voxne, 294 Børn.

Lungebetændelse var ualmindelig hyppig, især i 1ste Halvaar. Ialt anmeldes:

fra Landfysikatet af 4 Læger 184 Behandl., hvoraf 22 døde,							
- Kragerø Di-							
strikt	2	—	50	—	—	11	—
- Holdens Di-							
strikt	1	—	12	—	—	2	—
- Saulands Di-							
strikt	1	—	10	—	—	1	—
- HvideseidsDi-							
strikt	1	—	32	—	—	2	—
- Laurdals Di-							
strikt	1	—	22	—	—	3	—
- Tinns Distrikt	1	—	3	—	—	-	—

tilsammen af 11 Læger 313 Behandl., hvoraf 41 døde; desuden er fra Landfysikatet opgivet 3 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede, og af dødelige Tilfælde, som ikke kom under Lægebehandling, fra Kragerø Distrikt 4, Hvideseids Distrikt 1 og Laurdals Distrikt 5, hvorefter det samlede Antal Dødsfald bliver 54. (I forrige Aar opgaves 144 Tilfælde, hvoraf 27 endte dødeligt, og ialt kjendtes 36 Dødsfald). Af de behandlede Tilfælde forekom 142 i 1ste Kvartal, 119 i 2det, 19 i 3die og 33 i 4de. Af 308 Syge vare 186 af Mand-, 122 af Kvindekjøn, og af 306 vare 241 Voxne, 65 Børn. Af **Pleurit** opgives af 2 Læger 10 behandlede Tilfælde, af hvilke 1 endte dødeligt; 5 i 2det og 5 i 4de Kvartal. Af de Syge vare 6 af Mand-, 4 af Kvindekjøn, 7 Voxne og 3 Børn.

Af **Hjernebetændelse** er paa Dødslisterne opgivet 34 Dødsfald, af tuberkuløs Meningit 4 og af Konvulsioner i Børnealderen 15, af hvilke tilsammen 53 Dødsfald 26 tilhøre Landfysikatet, 19 Kragerøs, 3 Holdens, 1 Saulands, 2 Hvideseids og 2 Laurdals Distrikt.

Rheumatiske Sygdomme. Af rheumatisk Feber er opgivet 57 behandlede Tilfælde uden Dødsfald; 33 fra Landfysikatet, 4 fra Kragerøs, 3 fra Holdens, 6 fra Saulands, 6 fra Hvideseids og 5 fra Laurdals Distrikt. Af 54 Tilfælde falde 22 paa 1ste Kvartal, 18 paa 2det, 6 paa 3die og 8

paa 4de. Af 54 Syge vare 25 af Mand-, 29 af Kvindekjøn, 48 Voxne, 6 Børn. Chronisk Rheumatisme siges i Laurdals Distrikt at være mindre almindelig end før, sandsynligvis paa Grund af at Almuen har begyndt at indføre en hensigtsmæssigere og varmere Beklædning (Bakke). Af 84 Personer, som af 4 Læger i forskellige Lægedistrikter behandlede for chronisk Rheumatisme, vare 48 af Mand-, 36 af Kvindekjøn, og af 81 vare 74 Voxne, 7 Børn. Af Arthrit omtales 1 Tilfælde fra Hvideseids Distrikt og fra Laurdals Distrikt opgives 1 Dødsfald af samme Sygdom.

Af **Koldfeber** omtales 11 Tilfælde at være kommen under Behandling, 6 i Landfysikatet, 5 i Kragerø Distrikt. De 8 sees at have været Sømand, som havde erhvervet Sygdommen i Udlandet. Alle de Syge vare af Mandkjøn, 10 Voxne, 1 Barn.

Akute gastriske Sygdomme. Af **Cholérine** og **Diarrhoe** opgives:

fra Landfysikatet	78	Behandlede,	hvoraf	2	døde,
- Kragerø Distrikt	123	—	—	5	—
- Saulands —	17	—	—	—	—
- Hvideseids —	24	—	—	2	—
- Laurdals —	12	—	—	—	—

tilsammen af 7 Læger 254 Behandlede, hvoraf 9 døde; desuden er fra Kragerø Distrikt opgivet et dødeligt Tilfælde af Diarrhoe, som ikke kom under Lægebehandling. Om 61 af de fra samme Lægedistrikt opgivne Tilfælde af Diarrhoe er det anført, at Udtømmelserne vare blodige. I Holdens Distrikt siges Diarrhoeer at have været almindelige i Slutningen af Sommeren uden at de Behandlede Antal er opgivet. Af samtlige opgivne Tilfælde af Diarrhoe og Cholérine forekom i 1ste Kvartal 48, i 2det 42, i 3die 127 og i 4de 37. Af 131 Syge vare 68 af Mand-, 63 af Kvindekjøn; af 254 vare 155 Voxne, 99 Børn.

Af **Blodgang** nævnes 2 enkeltstaaende Tilfælde, 1 fra Landfysikatet i Januar, 1 fra Hvideseids Distrikt i Juni. Begge vare Voxne, 1 af Mand-, 1 af Kvindekjøn. Af **Gulsot** behandlede Privatlægen i Brevig 14 Tilfælde, Distriktslægen i Holden 3, af hvilke 17 Tilfælde 7 forekom i 1ste Kvartal, 6 i 2det og 4 i 3die; af de Syge vare 7 af Mand-, 10 af Kvindekjøn, 5 Voxne, 12 Børn.

For **Syphilis** indkom paa Amtssygehuset 12 Personer, 5 af Mand-, 7 af Kvindekjøn, 2 lidende af primære, 8 af sekundære Tilfælde og 2 af Radesyge; 1 laa tilbage fra det foregaaende Aar, og af de tilsammen 13 Behandlede udskreves 6 helbredede og 1 i Bedring; 6 laa altsaa tilbage ved Aarets Udgang; Forpleiningsdagens Antal udgjorde 1498 eller 214 for hver Udskreven. Udenfor Sygehusene kom under Lægernes Behandling 32 Tilfælde, hvoraf 22 i Landfysi-

katet, 5 i Kragerø, 2 i Saulands og 3 i Hvideseids Distrikt; af 31 af disse vare 17 af Mand-, 14 af Kvindekjøn, og af 22 vare 21 Voxne, 1 Barn. Sygdommens Beskaffenhed er angivet for 18, af hvilke 2 lede af primære, 11 af sekundære, 5 af tertiære Tilfælde. Som Dødsarsag er Syphilis opført hos 3, alle i Landfysikatet. Af **Gonorrhoe** er opført 26 behandlede Tilfælde, alle af Mandkjøn; af disse behandlede 20 i Landfysikatet, 6 i Kragerø Distrikt.

Fnat var i Landfysikatet sjeldnere end før, men forekommer af og til og da ialmindelighed indført ved Smitte af Tjenestepiger fra Thelemarken (Søeberg, Schaaning); i Kragerø Distrikt fik Sygdommen i heromhandlede Aar atter temmelig stærk Udbredning i Drangedal, hvor Smitten væsentlig antoges udbredt fra en Skole (Homann og Hartwig). I samtlige de Thelemarkske Lægedistrikter berettes Sygdommen fremdeles at være meget udbredt, dog var den i Aftagende i Holdens og Hvideseids Distrikter, i det sidstnævnte især siden Behandlingen er begyndt at ske for Amtskommunens Regning; i heromhandlede Aar blev Fnatsalve uddelt til omtrent 150 Familier og omtrent 800 Personer antoges at være behandlede (Thomesen); i Laurdals Distrikt, hvor Sygdommen i det foregaaende Aar syntes i Aftagende, var den nu igjen mere udbredt (Bakke). For **Skurv** indkom paa Amtssygehuset 15 Personer, 5 af Mand-, 10 af Kvindekjøn; fra samtlige Thelemarkske Lægedistrikter betegnes Sygdommen som temmelig hyppig.

Kjertelsyge omtales som meget almindelig i alle Dele af Amtet, ligesaa Rachit, den sidste Sygdom især i Kragerø Distrikt; blandt Aarsagerne til Sygdommens Hyppighed nævnes fra Landfysikatet den feilagtige Børneopfødsel: Børnene faae meget Kaffe, men lidet Melk (S. Paus). 7 Læger i forskellige Lægedistrikter opgive at have behandlet 111 Personer for Kjertelsyge; af 85 af disse vare 31 af Mand-, 54 af Kvindekjøn, og af 82 vare 27 Voxne, 55 Børn. Som Dødsarsag er Kjertelsyge opgivet hos 10, 3 i Landfysikatet, 6 i Kragerø og 1 i Laurdals Distrikt. Rachit er opgivet som Dødsarsag hos 7 i Kragerø Distrikt.

Svindot er opgivet som Dødsarsag hos 99 eller 15,2 pCt. af samtlige af Læger opgivne ved Sygdom foraarsagede Dødsfald (650). I forrige Aar var Forholdet 129 af 690 opgivne Dødsarsager eller 18,7 pCt.). I de enkelte Lægedistrikter stiller Forholdet sig i heromhandlede Aar saaledes:

	Dødsfald af Svindot.	Samtlige opgivne Dødsarsager.	pCt.
Landfysikatet	36	272	13,9
Kragerø Distrikt	23	231	9,9
Holdens —	5	21	23,8
	Lateris 64	524	

	Dødsfald af Svind- sot.	Samtlige op- givne Døds- aarsager.	pCt.
Transport	64	524	
Saulands Distrikt	10	24	41,6
Hvideseids —	14	61	22,9
Laurdals —	10	36	27,7
Tinns —	1	5	20,0
Bratsbergs Amt	99	650	15,2

Af de fra Landfysikatet opgivne Dødsfald komme paa Byerne Skien, Porsgrund og Brevig 14 af 133 opgivne Dødsårsager eller 10,5 pCt., paa Landdistriktet 22 af 139 eller 15,8 pCt.; i Kragerø Distrikt komme paa Kragerø By 7 Dødsfald af 73 opgivne Dødsårsager eller 9,6 pCt., paa Landdistriktet 16 af 158 eller 10,1 pCt.

Af **Kræft** er opgivet 25 Dødsfald, hvoraf 14 fra Landfysikatet, 9 fra Kragerø og 2 fra Saulands Distrikt.

Vatersot er opført som Dødsårsag hos 24, hvoraf 8 i Landfysikatet, 10 i Kragerø, 5 i Hvideseids, 1 i Saulands Distrikt.

Blegsot betegnes som almindelig i Landfysikatet og Kragerø samt Holdens Distrikt. I Laurdals Distrikt er Blegsot sjelden, hvorimod Menstruationsanomalier af anden Oprindelse ere hyppigere, dog i den senere Tid ikke saa almindelige som før, siden Kvinderne have begyndt at bære varmere Underklæder (Bakke). 6 Læger i Landfysikatet og Kragerø Distrikt behandlede for Blegsot 112 Kvinder; af 62 vare 7 under 15 Aar.

Blandt **Nervesygdomme** omtales fra Laurdals Lægedistrikt en epidemisk Chorea, som angreb Børn og halvvoxne Personer blandt Beboerne paa en Gaard i Mo Prestegjeld. Denne Sygdom, der ikke var forbunden med Extase, men forplantedes ved Beskuelsen, helbrededes temmelig hurtigt ved krampestillende Midler (Bakke).

Cardialgi var hyppig især i Landfysikatet og de Thelemarkske Lægedistrikter; i Holden tilskrives dens Hyppighed den stærke Misbrug af Kaffe (Hoff), i Laurdals og Tinns Lægedistrikter, hvor Sygdommen især forekommer om Sommeren, den megen Nydelse af gammel sur Melk (Bakke, Nyqvist). Af 8 Læger i forskellige Lægedistrikter behandlede 447 Personer for Cardialgi og chronisk Gastrit; af disse vare 159 af Mand-, 288 af Kvindekjøn; af 306 vare 289 Voxne, 17 Børn.

Ormesygdom angives overalt at være meget almindelig, men bliver forholdsvis sjelden Gjenstand for Lægebehandling.

Af **Drankersygdomme** nævnes 9 Tilfælde af Delirium tremens, 3 i Landfysikatet, 6 i Kragerø Distrikt. 1 Tilfælde i Landfysikatet havde dødelig Udgang. 3 Syge, for hvilke Kjønnet angives, vare alle af Mandkjøn.

Af **Sindssygdom** omtales 30 nye Tilfælde, deraf 8 i

Landfysikatet, 9 i Kragerø, 2 i Saulands, 8 i Hvideseids og 3 i Laurdals Distrikt; 18 af disse vare af Mand-, 12 af Kvindekjøn og af 17 vare 15 Voxne, 2 Børn. Af 24, for hvilke Sygdommens Beskaffenhed anføres, opgives 6 som lidende af Mani, 12 af Melancholi, 3 af Dements og 3 af Idiotisme. Af 21, om hvilke nærmere Oplysning i saa Henseende er meddelt, indlagdes 8 paa Gaustad Asyl, hvor 1 kort efter døde og hvorfra 1 inden Aarets Udgang vendte helbredet tilbage, 2 helbrededes under Behandling i Hjemmet, 9 vare ved Aarets Udgang uhelbredede og 2 døde, den ene af en interkurrerende Lungebetændelse. Sindssygdom opføres ialt som Dødsårsag hos 4.

Af **chirurgiske Læsioner** omtales et Tilfælde af penetrerende Saar i Underlivet hos et 4aarigt Pigebarn, opstaaet under Kjælkeagning nedad en brat Bakke derved at hun stødte Underlivet mod en Splint i en Bordstabel. Hun gik hjem uden at føle synderlig Smerte, og Forældrene bleve først flere Timer senere ved den temmelig rigelige Blødning opmærksomme paa, at hun var kommen tilskade. Ved Lægens Ankomst fandtes et 1½ Tomme langt skaaret Saar igjennem Bugbedækningerne paa venstre Side af Navlen, og herigjennem var fremfalden et 4½ Tomme langt iturevet Stykke af Nettet. Der lagdes Ligatur om det Fremfaldne, som afklippedes, hvorefter Saaret forenedes med Sutur. Helbredelse indtraadte efter nogen Tids Forløb (Bentzen).

Følgende **chirurgiske Operationer** berettes at være udførte: paa Amtssygehuset: 2 Discisioner af Katarakt; 2 Gange Borttagelse af Læbekræft, 4 af andre Svulster; 1 Underbinding af Arteria radialis, 1 Tenotomi for Kontraktur i Knæledet, 1 Operation for Hæremund; udenfor Sygehuset: 1 Operation for Katarakt; 2 Gange Amputation af Fingre, 4 Gange Borttagelse af Læbekræft, 2 af Næsepolyper, 2 af Fedtsvulster, 2 af Sæksvulster, 1 af en Svulst uden Angivelse af dennes Beskaffenhed, 3 Operationer for Hæremund, 3 for Vandbrok, 1 Paracentese af Brystet.

Følgende **obstetriciske Operationer** opgives at være udførte af Læger: 25 Tangforretninger, for 9 af hvilke Indikationerne angives saaledes: Vemangel og Vesvækkelse hos 3, forliggende Moderkage, Barselkrampe, Kræftetab hos Konen, aftagende Fosterlyd, fremfalden Arm og Navlesnor ved Siden af Hovedet, Bækkenforsnevring, hver hos 1; for 13 af en Læge udførte Tangforretninger angives Indikationerne underet at have været langvarigt Fødselsarbejde, betydelig Hævelse i Fødselsdele eller Fosterhoved samt utilstrækkelige eller standsede Veer (J. A. Vetlesen); for 3 Tangforløsnings er ingen Indikation angivet. Udfaldet er angivet for 24 Mødre, af hvilke 23 forbleve ilive, 1 døde 6 Dage efter Forløsningen af Barsel-feber, og for samtlige Børn, af hvilke 21 vare levende, 4 dødfødte. 2 Vendinger, 1 paa Grund af Bar-

selkrampe, 1 foretoges paa en anden Tvilling, der bød sig for i Tværleie, 4 Døgn efter første Tvillings Fødsel; begge Operationer havde gunstigt Udfald for Mødrene, af Børnene var 1 levende, 1 dødfødt. 1 Udtrækning paa Fødderne efter at Vending var foretaget af Jordemoderen; Moderen forblev ilive, Barnet var dødfødt. 3 Perforationer (2 af Vetlesen, 1 af Schaaning) alle paa Grund af Bækkenforsnevring og med gunstigt Udfald for Mødrene. 1 ved Kunst fremkaldt fortidlig Fødsel i 36te Uge af Svangerskabet hos en Kone med rachitisk forsnevret Bækken, hvis Ligevidde i øverste Aabning maalte $3\frac{1}{4}$ Tomme; hun havde født 5 Gange tilforn, altid besværligt dels ved Naturens, dels ved Kunstens Hjelp, en Gang levende, fire Gange dødfødt Barn; Fødselen indlededes ved Uterindouche samt Løsning af Hinderne; Veer indtraadte 5 Døgn efter Behandlingens Begyndelse og Fødselen fuldførtes derefter i Løbet af et halvt Døgn uden videre Kunsthjelp, og med gunstigt Udfald baade for Moder og Barn (S. Paus). 3 Placentaroperationer, alle med gunstigt Udfald, de to paa Grund af Blødning, for den tredje er ingen Indikation anført. Ialt 35 kunstige Forløsninger, hvoraf 28 i Landfysikatet, 2 i Kragerøs, 1 i Holdens og 4 i Laurdals Distrikt.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mellem 1—10 Aar.	paa Barselseng.	
Bratsbergs Landfysikat	732	430	76	77	3	36
Kragerø Distrikt	577	362	44	83	6	19
Holdens —	362	213	34	40	2	16
Saulands —	207	147	26	25	3	16
Hvideseids —	296	168	29	28	3	7
Laurdals —	268	167	27	40	4	6
Tinns —	98	61	12	9	-	7
Bratsbergs Amt	2540	1548	248	302	21	107

Omkomne ved ulykkelige Hændelser 40

Selv mordere 6.

For det hele Amt bliver der saaledes et Overskud af 992 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 60,9. Antallet af Børn døde i første Leveaar forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 10,2 og til Antallet af samtlige Døde = 1 6,2; Antallet af Børn døde i Alderen mellem 1 og 10 Aar forholdt sig til samtlige Døde = 1 : 5,1, og Antallet af Børn døde under 10 Aar til samtlige Døde = 1 : 2,8. Af de Døde paa Barselseng indeholde Lægernes Beretning Oplysning om Dødsarsagen hos 13, men da 3 af disse Dødsfald, der indtraf i Landfysikatets Landdistrikt og inden 4 Uger efter Forløsningen, ikke sees at være indbefattede i Presternes Opgaver, skulde Antallet af Døds-

fald paa Barselseng ialt være 24. Af de 13 Dødsfald, hvorom Lægernes Beretninger indeholde Oplysning, forarsagedes 12 af Barsel-feber, og af disse Koner var en forløst ved obstetricisk Operation af Læge; 1 af Mania puerperalis. Der haves i Alt Oplysning fra Læger om 650 ved Sygdom forarsagede Dødsfald (42 pCt. af samtlige Døde); de hyppigste Dødsarsager vare: Svindsot (99), Alderdomssvaghed (76), Lungebetændelse (54), Hjernebetændelse og Konvulsioner (tilsammen 53), Strubehoste og Diphtherit (tilsammen 49), Nervefeber (44), Hjerneslag, akut Bronchit (hver 27), Kræft (25), Vatersot, chronisk Bronchit (hver 24).

Veirliget. Efter en ikke synderlig streng Vinter fulgte et kjøligt Foraar; i Begyndelsen af Sommeren var Veiret gunstigt, men fra Juli indfandt sig Tørke og i August Maaned kom tidlig Nattekulde. Høsten var derimod mild men temmelig regnfuld. Om Udbyttet af Aarsvæksten lyde Beretningerne mindre gunstige, dog i forskjellig Grad fra de forskjellige Steder; saaledes siges saavel Hø- som Korn- og Poteteshøsten i Hvideseids Distrikt at have været ringe i Mængde men af god Beskaffenhed (Thomesen); derimod betegnes fra Laurdals Distrikt Indhøstningen som mislig i alle Henseender (Bakke).

Levemaade og hygieeniske Forholde. Misbrug af stærke Drikke siges at have aftaget blandt Arbejdsklassen i og om Skien (Schaaning); i Kragerø By siges derimod Drikfældigheden blandt Arbejdsklassen at være temmelig stor (Homann og Hartwig); i de thelemarkske Lægedistrikter siges Misbrug af Spirituosa i Almindelighed kun at finde Sted i Gjestebude og ved de store Høitider (Thomesen, J. O. Andersen, Bakke). Over overdrevet Brug af Kaffe, især i Børnealderen, klages fra Amtsfysikatet (S. Paus); dog berette enkelte Læger at have sporet nogen Aftagen i denne Driks Misbrug (I. A. Vetlesen, Bentzen); fra næsten samtlige thelemarkske Lægedistrikter berettes om overdreven Nydelse af Kaffe (Hoff, J. O. Andersen, Bakke).

Fattigsygepleien besørgedes i Landfysikatet og Kragerø Distrikt tildels af Privatlæger, forøvrigt af vedkommende Embedslæger. Antallet af Syge, der behandlede for Fattigkommunernes Regning, udgjorde: i Landfysikatet 239, hvoraf i Skien 98, i Porsgrund 98 og i Brevig 15; i Holdens Distrikt 120, Saulands 127, Hvideseids 168, Laurdals 124, Tinns 55, tilsammen i de nævnte Lægedistrikter 833; fra Kragerø Lægedistrikt haves i saa Henseende ingen Opgave, undtagen fra den i Brevig boende Privatlæge, som i Langesund, Stathelle og Bamble Landdistrikt behandlede 31 fattige Syge.

Som Fødselshjelpere benyttes i Landfysikatets Landdistrikt samt i de thelemærkske Lægedistrikter ofte uexaminede Hjelpekouer.

Amtets Medicinalinddeling har siden forrige Aarsberetning undergaaet den Forandring, at de 3 Lægedistrikter: nedre Thelemarkens Lægedistrikt samt øvre Thelemarkens øst- og vestfjeldske Lægedistrikter er omreguleret til fire, nemlig Holdens, Saulands, Hvideseids og Laurdals Lægedistrikt.

Af Møder i **Sundhedskommissionerne** afholdtes: i Landfysikatets Byer 13, hvoraf i Porsgrund 5, i Skien og Brevig, hver 4, i Landdistriktets Herreder 4, hvoraf i Solum, Gjerpen, Slemdal og Eidanger, i hver 1, i Kragerø Distrikts Kjøb- og Ladesteder 9, hvoraf i Langesund 5, i Kragerø og Stathelle, hver 2, i Landdistriktets Herreder 8, hvoraf i Sandøkedal og Drangedal, hver 3, i Bamble 2; i Saulands Lægedistrikt 2 Møder, hvoraf i Gransherred og Hjertdal, i hver 1; i Hvideseids Distrikt 8, hvoraf i Silegjord og Hvideseid, i hver 3, i Nissedal 2; i Laurdals Distrikt 7, hvoraf i Moland og Mo, hver 2, i Vinje, Laurdal og Rauland, i hver 1. I Holdens og Tinns Lægedistrikter afholdtes intet Møde i Sundhedskommissionerne. Som Medlemmer af Sundhedskommissionerne i Herrederne paa Landet oplyses den samlede Kommunerepræsentation at være indtraadt i alle de til Landfysikatet, Holdens, Saulands, Hvideseids og Laurdals Distrikt hørende Herreder; derimod bestod Sundhedskommissionen i Bamble kun af en Del af Kommunerepræsentanternes Midte valgte Medlemmer, og fra de øvrige Herreder i Kragerø Distrikt samt fra Tinn er ingen Oplysning i saa Henseende meddelt. Angaaende Sundhedskommissionernes Virksomhed berettes: i Skien var Gjenstand for Forhandling i Møderne Valget af en i sanitær Henseende hensigtsmæssig Tomt for et Gasværk, samt en bedre Ordning af Byens Afløbsvæsen; i Porsgrund søgtes flere sanitære Misligheder afhjulpne, der afgaves en Indstilling til Kommunebestyrelsen om at rette paa endel Mangler ved en ny Vandledning i vestre Porsgrund, og et Møde afholdtes til Beskikkelse af en Læge til Undersøgelse af Emigrantskibe; i Brevig vare Byens Renlighedsforholde Gjenstand for Mødernes Forhandlinger; i Langesund behandledes og vedtoges Sundhedsforskrifter, som under 16de Juni i heromhandlede Aar erholdt kongelig Approbation, hvorefter de besluttedes trykte og omdelte til Huseierne; samme Bestemmelse fattedes om de for Stathelle vedtagne Sundhedsforskrifter, som erholdt kongelig Approbation den 2den September samme Aar; i Kragerø vedtoges et Forslag til Sundhedsforskrifter, som oversendtes Kommunebestyrelsen til videre Forføining, desuden omhandlede den herskende Nervefeberepidemi, det besluttedes at forbyde Skolegang fra de smittede Huse eller Strøg af Byen, og man indgik til Kommunebestyrelsen med Andragende om fornøden

Bevilling til Oprettelse af et midlertidigt Sygehus, som blev sat igang fra September Maaned og nedlagdes i April det følgende Aar. I Landdistrikternes Sundhedskommissioner vare de vigtigste Gjenstande for Mødernes Forhandlinger, forsaavidt Oplysning derom er meddelt, følgende: om Sundhedstilstanden, herskende Sygdomme og Foranstaltninger derimod forhandlede i Solum, Gjerpen, Bamle, Sandøkedal, Drangedal samt de til Laurdals Distrikt hørende Herreder; i Gjerpen diskuttedes om de Forholdsregler, som maatte ansees hensigtsmæssige til at hemme smitsomme Sygdommes Udbredelse ved Omstreifere; i Bamle besørgede Ordføreren forfattet og omdelt'endel Sundhedsregler, der „ anbefalede som nyttige og nødvendige til Opnaaelse af en god Sundhedstilstand,“ ligesom der vedtoges nogle Foranstaltninger i Anledning af den herskende Diphtheritepidemi; i Sandøkedal og Drangedal omdeltes trykte Veiledninger om Forholdsregler i Anledning af den herskende Epidemilæge af Nervefeber, der forbødes bl. A. Skolegang fra de angrebne Huse; i det sidstnævnte Herred vedtoges ligeledes endel Foranstaltninger til at hemme Omstreifervæsenet, der gav Anledning til smitsomme Sygdommes Indførelse i Bygden; en Epidemilæge ansattes i samme Herred henimod Aarets Slutning ifølge Andragende fra Sundhedskommissionen i Anledning af den herskende Nervefeberepidemi. I Laurdals Distrikts Herreder var fornemmelig Skabsygdommen Gjenstand for Foredrag og Forhandling, og Ordføreren søgte gennem Sundhedskommissionen at virke til Gjennemførelse af større Renlighed; ogsaa Ordføreren i de til Hvideseids Lægedistrikt hørende Sundhedskommissioner søgte gennem Medlemmerne at vække Almuens Renlighedssands, og navnlig at opnaae en hyppigere Rengjørelse af Stuegulvet; i Regelen udføres denne nemlig forsvarlig kun en Gang om Aaret eller endog slet ikke (Thomesen). I Eidanger Sundhedskommission besluttedes at udarbeide Udkast til Sundhedsforskrifter. Fra Hvideseids og Laurdals Lægedistrikter berettes, at Sundhedskommissionernes Møder ofte overværes af Andre end Medlemmerne, og i sidstnævnte Distrikt indbydes Prest, Lensmand og Skoleholdere til at overvære Møderne, forsaavidt de ikke ere Medlemmer.

De Vaccineredes Antal udgjorde:

i Landfysikatet . . .	583
i Kragerø Lægedistrikt .	300
i Holdens — .	360
i Saulands — .	201
i Hvideseids — .	231
i Laurdals — .	195
i Tinns — .	40

tilsammen 1910.

Vaccinationen udføres ligesom forhen i Skien, Porsgrund,

Brevig, Stathelle og Kragerø af Læger; i Brevig og Stathelle blev imidlertid i heromhandlede Aar ingen vaccineret. Ingen Vaccination foretoges endvidere: i Bamble Prestegjeld af Kragerø Lægedistrikt paa Grund af Ledighed i Hjelpevaccinaterbestillingen, i Flaa Sogn af Holdens Lægedistrikt paa Grund af det ringe Antal Født, i Hjertdals Prestegjeld af Saulands samt i Mjøsstrandens Annex af Tinns Lægedistrikt paa Grund af Hjelpevaccinaterernes Sygdom; heller ikke blev vaccineret i Tinns Prestegjeld, hvor Vaccinationen i Regelen kun udføres hvert andet Aar, medens den i Mjøsstrandens og Hofvins Annexsogne udføres hvert tredje; ligesaa blev Vaccinationen i Laurdals Lægedistrikt paa Grund af Fnatsygdommens Udbredelse ikke udført i fuld Udstrækning.

Af **retsmedicinske Forretninger** berettes at være udførte: 4 Syns- og Obduktionsforretninger, alle til Oplysning om nyfødte Børns Dødsmaade; 5 Undersøgelser og Erklæringer, fire over Kvinder mistænkte for Barnefødsel i Dølgemaal, en over en Varetægtsfanges Sindstilstand. Ialt 9 retsmedicinske Forretninger, hvoraf 5 i Landfysikatet, 2 i Kragerø og 2 i Laurdals Distrikt.

Om Amtets **Sindssyge** og deres Forpleiningsmaade er følgende Oplysninger meddelt: Antallet af Sindssyge angives ved Aarets Udgang i hele Amtet med Undtagelse af Bamble Prestegjeld, hvorfra ingen herhenhørende Oplysning er meddelt, samt Holdens Lægedistrikt forsaavidt angaar de for Amtets Regning Forpleiede, hvis Antal ikke er opgivet, til 137, af hvilke 104 forpleiedes i Overensstemmelse med § 19 i Loven om Sindssyge, 23 for vedkommende Fattigvæsens Regning, og 10 forsørgedes privat. Af det hele Antal tilhørte 38 Landfysikatet, 42 Kragerø Distrikt, af hvilke 7 forpleiedes paa Gaustad Asyl, 8 Holdens, 12 Saulands Distrikt, hvoraf 2 paa Gaustad, 24 Hvideseids Distrikt, hvoraf 2 paa Gaustad, 10 Laurdals Distrikt, hvoraf 1 paa Gaustad, og 3 Tinns Distrikt, hvoraf 1 paa Christiania Asyl.

Paa Amtets eneste almindelige **Sygehus** nemlig Amtssygehuset i Skien indkom i Aarets Løb 134 Personer, der lede af følgende Sygdomstilfælde: Nervefeber 2, akutte Sygdomme i Bystorganerne 2, chroniske Do. 2, Sygdomme i Hjerne og Rygmarv, Nervesygdomme 6, chroniske Sygdomme i Fordøielsesorganerne 2, Sygdomme i Urinveie og Nyrer, Vatersot 2, Blodsygdomme, Diatheser 4, Kræft 8, andre

Svulster 4, chronisk Rheumatisme, Gigt 3, Læsioner, Benbrud etc. 7, Ben- og Leddesygdomme 19, Phlegmone, Abscesser, Ulcera 20, Syphilis og Radesyge 12, Hudsygdomme 26, Øiensygdomme 10, forskellige andre Sygdomme 2, Diebørn med Mødre 3.

Paa Skiens Fattighus var indrettet en Sygestue, hvor der indlagdes 4 Syge, men Lokalet er uhensigtsmæssigt og Kommunens fleste Syge sendes til Amtssygehuset.

Et i Kragerø By indrettet midlertidigt Typhuslazaret er forhen omtalt.

Af **Badeindretninger** havdes i og ved Skien foruden Amtssygehusets Damp- og Karbad, et Badehus til Damp-, Kar- og Styrtebad; ved Brevig var i Løbet af Aaret ved Bidrag af Private bygget et Badehus med Indretninger til Strøm-, Styrte- og Karbade; i Kragerø fandtes et Strømbad foruden mindre private i Byens Nærhed, desuden omtales enkelte private Badeindretninger i Thelemarken.

Amtets 4 **Apotheker**, i Skien, Porsgrund, Brevig og Kragerø, fandtes ved Visitationen iorden; Personalet bestod foruden af Apothekeren i Skien af 1 examineret Farmaceut og 2 Disciple, i Porsgrund og Brevig af 1 Discipel, i Kragerø af 1 examineret Farmaceut.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Bratsbergs Landfysikat: 5 Læger, hvoraf en paa Amtssygehuset ved Skien, to i Skien, en i Porsgrund og en i Brevig. 8 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinater.
2. Kragerø Lægedistrikt: 3 Læger, boende i Kragerø. 4 Jordemødre (1 Post ledig); 5 Hjelpevaccinater (1 Post ledig).
3. Holdens Lægedistrikt: 1 Læge, boende i Holdens Prestegjeld. 3 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinater.
4. Saulands Lægedistrikt: 1 Læge, boende i Hjertdals Prestegjeld. 3 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinater.
5. Hvideseids Lægedistrikt: 1 Læge, boende i Silegjords Prestegjeld. 3 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinater.
6. Laurdals Lægedistrikt: 1 Læge, boende i Laurdals Prestegjeld. 4 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinater.
7. Tinns Lægedistrikt: 1 Læge, boende i Prestegjeldet af samme Navn. 1 Jordemoder (foruden en ansat for Hofvins Annex men boende i Gransherred); 3 Hjelpevaccinater.

IX. Nedenæs og Raabygd. Amt.

Sundhedstilstanden betegnes i det Hele som nogenlunde god undtagen i den vestlige Del af vestre Nedenæs Lægedistrikt, hvor Catarrher gennem hele Aaret, Lungebetændelse i Vaarmaanederne og Kighoste i Slutningen af Aaret vare meget almindelige. Nervefeber, Kighoste og Diarrhoe forekom i Amtet noget hyppigere end det foregaaende Aar, Diphtherit og Catarrher noget sjældnere, medens Lungebetændelse angreb omtrent det samme Antal Personer som Aaret iforveien, men viste sig mindre dødelig.

Dødelighed. De Dødes Antal udgjorde 1356, hvilket er 1,6 pCt. mere end i 1863, da der døde 1334, og 8,5 pCt. mere end i 1862, da der døde 1250, samt 12,3 mere end gennemsnitlig i Femaaret 1856—1860. De Dødes Antal i de forskjellige Lægedistrikter i de sidste 3 Aar var følgende:

	1862.	1863.	1864.
Østre Nedenæs Distrikt med Arendal	524	489	551
Vestre — — — — —	373	409	456
Aamlids Distrikt	117	133	136
Evjes — — — — —	142	168	108
Sætersdalens—	94	135	105

Nedenæs og Raabygd. Amt 1250 1334 1356.

Sygdomskonstitutionen siges i det Hele at have været lidet udtalt; fra østre Nedenæs Lægedistrikt betegnes den tildels som adynamisk, fra Aamlid som inflammatorisk i Aarets Begyndelse og adynamisk i dets Slutning, fra vestre Nedenæs som catarrhalsk-inflammatorisk. Til nærmere Belysning af de epidemiske Forholde hidsettes følgende efter Lægernes Opgaver udarbejdede tabellariske Fremstilling:

	Hele Aaret*)	Januar	Februar	Marts	April	Mai	Juni	Juli	August	September	Oktober	November	December	Kjøn er opgivet for	Deraf		Deraf ere		
															Mandkjøn	Kvindkjøn	Alder er opgivet for	Børn (under 15 Aar)	Voxne (over 15 Aar)
Nervefeber	211	15	5	15	5	7	10	12	7	8	18	66	43	170	89	81	170	46	124
Simpel Feber	109	6	2	6	16	11	6	8	11	11	10	11	11	87	37	50	94	30	64
Barsel-feber	15	-	-	-	1	2	-	-	4	2	-	-	4	-	-	4	-	-	4
Børnekopper	6	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	4	6	5	1	6	-	6
Vandkopper	88	9	1	8	4	10	19	12	6	4	3	5	7	81	39	42	82	76	6
Skarlagensfeber	16	8	-	-	-	-	-	-	-	-	7	1	-	9	6	3	9	6	3
Rødlinger	30	-	-	-	-	-	-	3	3	1	4	7	12	26	14	12	30	29	1
Rosen	65	4	6	8	3	4	6	8	5	4	5	5	7	44	11	33	44	4	40
Neldefeber	14	2	-	4	-	-	3	1	2	2	-	-	-	14	3	11	14	12	2
Erythema nodosum	5	-	-	-	2	-	-	1	-	-	1	1	-	1	-	1	5	2	3
Kighoste	204	1	-	7	26	25	17	14	21	10	13	16	54	48	22	26	104	100	4
Strubehoste	12	-	1	2	-	-	1	2	-	2	-	-	4	8	5	3	9	9	-
Diphtherit	131	13	15	10	4	5	4	8	15	13	12	13	19	34	15	19	105	48	57
Kusma	41	4	-	1	8	5	3	3	2	1	2	5	7	29	18	11	29	14	15
Catarrhalske Tilfælde	958	174	114	139	120	68	65	50	46	33	50	45	54	468	213	255	607	369	238
Lungebetændelse	183	25	18	31	32	34	8	5	5	2	8	8	7	66	40	26	90	19	71
Pleurit	20	4	2	5	1	4	-	-	-	1	1	-	2	15	8	7	10	-	10
Akut Ledderheumatisme	46	6	10	7	3	2	2	3	3	3	1	4	2	36	13	23	36	4	32
Koldfeber	21	1	-	-	3	1	1	2	1	2	3	4	3	18	15	3	18	-	18
Diarrhoe	231	18	23	24	18	28	11	16	16	11	11	29	26	113	49	64	162	95	67
Cholera	28	1	-	-	2	-	4	3	7	5	2	-	4	17	6	11	28	11	17
Blodgang	12	1	-	1	-	-	-	1	-	6	-	1	2	10	3	7	10	5	5
Gastrisk Feber	35	6	1	4	15	4	4	1	-	-	-	-	-	28	14	14	28	22	6
Skjærbug	5	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	3	-	5	5	-	5	-	5

*) Tabellen omfatter alene de opgivne Tilfælde, for hvilke Aarstiden er anført.

Nervefeber forekom gennem hele Aaret, dog mest udbredt i 4de Kvartal, da den herskede epidemisk i østre Nedenæs Distrikt. Der opgives:

af 4 Læger i østre Nedenæs Lægedistrikt
 115 Behandlede, hvoraf 17 døde,
 fra Arendal og Omegn . . . 37 — — 5 —
 Lateris 152 Behandlede, hvoraf 22 døde.

Transport 152 Behandlede, hvoraf 22 døde.
 af 2 Læger i vestre Nedenæs Lægedistrikt 41 — — 5 —
 - 1 Læge i Aamlids Lægedistrikt 20 — — 4 —
 - 1 Læge i Evjes Lægedistrikt 1 — — - —
 tilsammen 214 Behandlede, hvoraf 31 døde.

Desuden opføres 3 dødelige Tilfælde fra Arendals Omegn og 1 fra vestre Nedenæs uden Opgave over det tilsvarende Antal Behandlede, og ialt opgives altsaa 35 Dødsfald. (I forrige Aar omtales 153 behandlede Tilfælde og 19 Dødsfald). I østre Nedenæs viste Sygdommen sig fornemmelig i Gjere- stad, Sundeled, Dybvaag og østre Molands Sogne. I Gjere- stad og østre Moland antages den at være udbredt ved om- streifende Fantefølger; naar Sygdommen kom ind i et Hus, holdt den sig der ofte i flere Maaneder, indtil de fleste Be- boere havde gennemgaaet den. Ogsaa flere andre Sygdomme antog i den sidste Halvdel af Aaret et adynamisk Præg. Sygdommen optraadte som Cerebraltypus med i Regelen stærke Delirier, af og til angrebes ogsaa Bryst-, sjeldnere Underlivsorganerne; hos nogle Syge saaes store suppurerende Parotidesvulster. Under Epidemien viste de ansatte Sund- hedsrodemestre sig meget virksomme til at forebygge Smit- tens videre Udbredelse (Scheen). En Læge i Tvedestrand behandlede 10 Tilfælde af Nervefeber, hvoraf 4 hos Søfolk, der vare blevne syge i Udlandet. I Aamlids Distrikt forekom paa tvende Steder i Vegaardsheiens Sogn en meget smitsom Cerebraltypus, paa det ene Sted antoges Smitten indført fra Sundeled, paa det andet ved et overnattende Fantefølge. Af simpel Feber nævnes ialt 117 behandlede Tilfælde, deraf 20 i østre Nedenæs, 34 i og omkring Arendal, 63 i vestre Nedenæs.

Af **Barsel-feber** omtales af 9 Læger 17 Tilfælde med 3 Dødsfald (som nærmere Dødsarsag er for en angivet Embo- lia, for en anden Meningit); desuden opgives af Phlegmasia alba dolens 3 Tilfælde uden Dødsfald, tilsammen 20 Barsel- sygdomme, hvoraf 6 i østre Nedenæs, 8 i Arendal og Om- eign, 4 i vestre Nedenæs, 1 i Evjes og 1 i Sætersdalens Di- strikt, endvidere omtales 2 Dødsfald af Barsel-feber i Aren- dals Omegn og en Læge i Arendal anfører i Aarets Slutning at have iagttaget flere heftige og langvarige Barselsygdomme. Af Barselkrampe nævnes 2 Tilfælde med dødelig Udgang.

Børnekopper viste sig i Østerrisør hos 3 Søfolk, der bleve indlagte paa et for Cholera, Kopper og lignende Syg- domme bestemt Sygehus og helbrededes uden at Sygdommen udbredte sig videre; i Arendal forekom 1 Tilfælde, i Grim- stad 1 hos en Mand fra Haugesund, der blev lagt ombord i et lidet Fartøj paa et isoleret Sted, Sygevogteren blev an- grebet, forøvrigt ingen. Ialt omtales saaledes 6 Tilfælde, der samtlige helbrededes.

Af **Vandkopper** opgives 88 Tilfælde, hvoraf 66 fra Aren- dal; forøvrigt siges Sygdommen at have været meget almin- delig i Iste Halvaar ved Lillesand.

En liden begrændset Epidemii af **Skarlagensfeber** fore- kom ved Tvedestrand, hvor 8 Syge bleve behandlede og hel- brededes; Sygdommen var indført fra Bordeaux. I vestre

Nedenæs behandlede 8 Tilfælde, hvoraf 2 endte dødeligt. Tilsammen omtales altsaa 16 Tilfælde og 2 Dødsfald.

Mæslinger nævnes kun fra Lillesand, i hvis Omegn 4 Børn vides at være døde af denne Sygdom uden Lægebe- handling.

Af **Rødlinger** behandlede 5 Læger ialt 31 Tilfælde, hvor- af 28 ere opgivne fra østre Nedenæs og Arendal.

Af **Rosen**, især i Ansigtet, opføre 11 Læger 65 behan- lede Tilfælde med 1 Dødsfald, deraf 16 i østre Nedenæs, 24 i Arendal og Omegn, 22 i vestre Nedenæs og 3 i Evjes og Sætersdalens Lægedistrikter.

Med Hensyn til andre akute Hudsygdomme saasom **Neldefeber** og Erythema nodosum henvises til den ovenfor indtagne Liste. De fleste Tilfælde af Neldefeber forekom i og omkring Arendal.

Af **Kighoste** opgives

fra østre Nedenæs Distrikt	71	Behandlede,	hvoraf	3	døde,
- Arendal og Omegn . . .	18	—	—	3	—
- veste Nedenæs Distrikt	116	—	—	4	—

tilsammen 205 Behandlede, hvoraf 10 døde, desuden kjendes 6 Dødsfald uden det tilsvarende Antal An- grebne, nemlig 2 i østre og 4 i vestre Nedenæs. Ved Tve- destrand siges Kighoste at have været meget almindelig fra Marts til Juni, det samme var Tilfældet i Vegaarsheiens Sogn i Aamlids Distrikt i Vaarmaanederne, samt i vestre Nede- næs, hvor Sygdommen var ualmindelig heftig; 4 af de der indtrufne Dødsfald opgives foraarsagede ved Lungebetændelse. I Sætersdalen ophørte den i Slutningen af forrige Aar her- skende Epidemii i dette Aars Begyndelse.

Diphtherisk Svælgbetændelse var sjeldnere end i det foregaaende Aar; ialt behandlede

	40	Tilfælde med	5	Dødsfald,
- 3 — i Arendal, i Byen				
og Omegn	17	—	—	3
- 2 Læger i vestre Nedenæs				
Distrikt	81	—	—	4
- 1 Læge i Aamlids Distrikt	2	—	—	2

tilsammen 140 Tilfælde med 14 Dødsfald; desuden opgives fra vestre Nedenæs et Dødsfald uden Læge- behandling og ialt kjendes altsaa 15 Dødsfald (i forrige Aar opføres 244 Behandlede og 24 Døde). Med Hensyn til 4 af disse Dødsfald anføres, at 2 indtraf under en adynamisk Til- stand, 2 under Rekonvalescentsen, det ene aldeles pludseligt, det andet som Følge af en akut Peritonit, der efter om- trent 1 Døgns Forløb endte dødelig. Af Lamhed som Efter- sygdom omtales 5 Tilfælde. Cand. med. Uchermann anbefal- ler Terpentiniolie som et fortrinligt Middel mod den torpide

Form af Sygdommen og i de ofte efterfølgende Lamheder. Af **Strubehoste** nævnes 6 Tilfælde med 4 Dødsfald fra østre Nedenæs, 6 med 3 Dødsfald fra Arendal og Omegn, 1 Tilfælde med dødelig Udgang fra Grimstad, tilsammen 13 Tilfælde med 8 Dødsfald.

For **Kusma** behandlede tilsammen 43 Syge, nemlig 16 i østre Nedenæs, 7 i og omkring Arendal, 19 i vestre Nedenæs og 1 i Sætersdalen. I en til Tvedestrand indflyttet Familie havde Sønnen før Ankomsten havt Kusma, senere blev en Søster syg, derpaa en liden Pige, der gik paa Skole med hende, saa dennes 3 Sødskende og Moder. Af Metastaser til Testiklen omtales 2 Tilfælde; Hjernebetændelse optraadte i et Tilfælde, der helbrededes.

Catarrhalske Sygdomme vare ikke sjeldne over hele Amtet, men dog ikke saa udbredte som i det foregaaende Aar; ialt opgives:

af 4 Læger i østre Nedenæs Distrikt	313	Behandlede,	hvoraf	1	død,
- 4 — i Arendal, i Byen					
og dennes Omegn	326	—	—	5	—
- 2 Læger i vestre Nedenæs					
Distrikt	354	—	—	3	—
- 1 Læge i Evjes Distrikt .	14	—	—	—	—
- 1 — i Sætersdalens Di-					
strikt	3	—	—	—	—
tilsammen af 12 Læger	1010	Behandlede,	hvoraf	9	døde.

Desuden omtales et Dødsfald uden Lægebehandling af akut Bronchit, tilsammen kjendes altsaa 10 Dødsfald. Af de nævnte Tilfælde ere 195 med 5 Dødsfald opførte som akut Bronchit. En Læge i Arendal behandlede 30 Tilfælde af kronisk Bronchit. Ved Lillesand siges kronisk Catarrh i Vintermaanederne at være meget almindelig iblandt Børn af Arbeidsklassen, og ofte at lægge Grund til Lungetæring senere hen i Livet; for at forebygge dette, lader Lægen Børnene om Sommeren benytte kolde Afrivninger (Uchermann); samme Læge behandlede i dette Aar 53 Tilfælde af catarrhalsk Øienbetændelse.

Lungebetændelse var omtrent ligesaa hyppig som i det foregaaende Aar. Ialt behandlede:

af 2 Læger i østre Nedenæs Distrikt	32	Tilfælde med	6	Dødsfald,
- 4 — i Arendal (i Byen				
og dennes Omegn)	36	—	—	4
- 2 Læger i vestre Nedenæs				
Distrikt	95	—	—	11
- 1 Læge i Aamlids Distrikt	1	—	—	—
- 1 — i Evjes	19	—	—	2
- 1 — i Sætersdalens	2	—	—	—
tilsammen af 11 Læger	185	Tilfælde med	23	Dødsfald,

desuden opføres 8 Dødsfald i østre Nedenæs uden Opgave over det tilsvarende Antal Angrebne, saaat ialt kjendes 31 Dødsfald. I Topdals Annex til Aamlid herskede i Februar og Marts blandt Børn en Epidemi af Lungebetændelse og maaske af Diphtherit, af hvilke Sygdomme 10 Børn efter Sigende skulle være døde (Tandberg). I den vestlige Del af vestre Nedenæs optraadte Sygdommen med stærkt udtalt sthenisk Karakter, der i de fleste Tilfælde indicerede gentagne Aareladninger (Uchermann), medens Betændelser i Distriktets østlige Del siges at have havt den modsatte Karakter og langt sjeldnere end i de nærmest foregaaende Aar at have fordret almindelige Blodudtømmelser (Frisak). Af **Pleurit** opgives af 6 Læger 26 Tilfælde med 1 Dødsfald, deraf 18 fra østre Nedenæs, 5 fra Arendals Omegn, 1 fra Aamlids, 1 fra Evjes, 1 fra Sætersdalens Distrikt.

Hjernebetændelse sees ifølge Lægernes Opgaver at have foraarsaget 24 Dødsfald, tuberkuløs Meningit 6, Kramper i Børnealderen 8, tilsammen 38 Dødsfald, af hvilke 7 opgives fra østre Nedenæs, 7 fra Arendals By, 10 fra Byens Omegn, 13 fra vestre Nedenæs og 1 fra Evjes Lægedistrikt. Af Spinal-Meningit omtales 1 Tilfælde fra Aamlid.

Af akut **Rheumatisme** nævnes 47 behandlede Tilfælde, deraf 21 i østre Nedenæs, 12 i og omkring Arendal, 14 i vestre Nedenæs; 1 endte dødeligt. For kronisk eller afebril Rheumatisme opføres 104 Behandlede, af 61 Syge vare 28 af Mand-, 33 af Kvindekjøn, af 56 2 under, 54 over 15 Aar. Kronisk Rheumatisme siges at være meget almindelig i østre Nedenæs og heller ikke sjelden i Aamlids og Evjes Lægedistrikter.

Af **Koldfeber** omtales 21 Tilfælde, hvoraf endel Recidiver; flere Tilfælde siges at være erhvervede i Udlandet. Fra Grimstad anføres et Tilfælde hos en Kvinde fra Landdistriktet.

For **Diarrhoe** og **Cholera** behandlede:

af 4 Læger i østre Nedenæs Distrikt	111	Angrebne,	hvoraf	2	døde,
- 3 — i Arendal	90	—	—	2	—
- 2 — i vestre Nedenæs					
Distrikt	93	—	—	3	—
- 1 Læge i Evjes Distrikt .	6	—	—	1	—
- 1 — i Sætersdalens					
Distrikt	4	—	—	—	—

af 11 Læger tilsammen 304 Angrebne, hvoraf 8 døde.

Fra Arendal omtales et Tilfælde af **Cholera**, der helbrededes. Af **Blodgang** opføres 12 Tilfælde med 1 Dødsfald og desuden 3 Tilfælde uden det tilsvarende Antal Dødsfald samt 2 Dødsfald uden Opgave over Angrebne; tilsammen 15 Tilfælde og 3 Dødsfald. Af disse opgives 8 Tilfælde og 2

Dødsfald fra østre Nedenæs, 5 Tilfælde og 1 Dødsfald fra Arendal, 2 Tilfælde uden Dødsfald fra Lillesand. Af de fra Arendal opgivne Syge vare tvende Søfolk, der udenlands havde lidt af Sygdommen, en fra Udlandet som Rekonvalescent hjemkommende Sømand smittede sine Forældre, men Sygdommen udbredte sig ikke videre. For **gastrisk Feber** behandlede 35 Personer, hvoraf 33 i vestre Nedenæs, en døde.

Af **Skjörbug** nævnes 8 Tilfælde, nemlig 2 fra østre Nedenæs, 5 af Arendals Læger, 1 fra Sætersdalen; 4 af disse Tilfælde indtraf hos hjemkomne Søfolk. Af morbus maculosus hæmorrhagicus kom 1 Tilfælde under Behandling i Arendal.

For primær **Syphilis** indkom 2 Mænd paa Østerrisøer Sygehus; den ene udskreves helbredet efter 42 Dages Behandling, den anden forlod uden Tilladelse Sygehuset efter 11 Dages Ophold. Paa Arendals Sygehus indkom 7 Mænd, 5 Kvinder, tilsammen 12 Personer, hvoraf 1 for primære, 11 for sekundære Tilfælde, 3 laa tilbage fra det foregaaende Aar, 12 udskreves helbredede, 1 i Bedring og 2 laa tilbage ved Aarets Udgang; Forpleiningsdagens Antal udgjorde 876 eller 67,4 for hver Udskreven; beregnet alene for de konstitutionelle Tilfælde bliver Forpleiningsdagens Antal 71,8 for hver Udskreven. Udenfor Sygehusene er af 8 Læger opgivet 39 behandlede Tilfælde, hvoraf 8 i østre Nedenæs, 22 i Arendal og Omegn, 9 i vestre Nedenæs. De fleste af de Behandlede vare Søfolk, smittede i Udlandet. Af 9 Privatbehandlede vare 7 Mænd, 2 Kvinder; af 10 Syge 7 Voxne, 3 Børn; af 6 Tilfælde vare 2 primære, 4 sekundære. Som Dødsårsag er Syphilis opgivet for 2 Personer, et Barn med hereditær Syphilis, der døde af Bronchopneumoni, og en voxen Mand, der døde af en organisk Hjernesygdom. For **Gonorrhoe** er opgivet 60 Behandlede, hvoraf endel Søfolk, der havde paadraget sig Sygdommen i Udlandet; af dette Antal behandlede 3 paa Arendals Sygehus; 13 i østre Nedenæs, 36 af Privatlæger i Arendal, 8 i vestre Nedenæs; for Urethrit indkom 2 Kvinder paa Arendals Sygehus.

Fnat siges at forekomme temmelig sjelden i østre Nedenæs og Aamlids Lægedistrikter og ogsaa i Sætersdalens at vise sig sjeldnere end før; i Evjes Distrikt anføres den derimod i den senere Tid at være mere udbredt ligesom ogsaa i vestre Nedenæs, hvor Sygdommen har været almindelig siden 1860, da der strømmede mange Fattige did fra Sætersdalen. Fra østre Nedenæs opgive 3 Læger 18 behandlede Tilfælde; af 1 Læge i Arendal og paa Sygehuset behandlede tilsammen 42, af 2 Læger i vestre Nedenæs 158, af 1 Læge i Sætersdalens Distrikt 3; tilsammen opgives af 7 Læger og fra Sygehuset 221 Tilfælde. Af **Skurv** omtales 5 behandlede Tilfælde, af Psoriasis 11.

Kjertelsyge siges at være almindelig i og ved Arendal, i Evjes Distrikt og navnlig i vestre Nedenæs. Dens store Udbredning i sidstnævnte Distrikt tilskrives den almindelige uhensigtsmæssige Opfødning af Børnene, idet disse længe før Tændernes Frembrud faa „Tygge“ i Forening med sort Kaffe; senere er surt Brød og Kaffe staaende Kost, hvoraf Følgen er, at de snart blive graadige, faa store Maver, smale Ben o. s. v. (Uchermann). I Aamlids Distrikt siges Sygdommen at forekomme temmelig sjelden. Som Dødsårsag er Kjertelsyge opført hos 4, Rachitis hos 3, af hvilke 7 Dødsfald 1 indtraf i østre, 6 i vestre Nedenæs.

Svindstot omtales som meget udbredt i Arendal, samt østre og vestre Nedenæs; ialt nævnes 185 Behandlede, hvoraf 91 døde. Som Dødsårsag opføres Svindstot paa 12 Lægers Dødslistes hos 108, hvilket er 22,8 pCt. af samtlige 473 paa disse Lister opførte, ved Sygdom foraarsagede Dødsfald. (I forrige og næstforegaaende Aar var Forholdet henholdsvis 22,05 og 21,5 pCt.) Af disse Dødsfald opgives 27 fra østre Nedenæs, 23 af Lægerne i Arendal, 49 fra vestre Nedenæs, 4 fra Aamlids, 4 fra Evjes og 1 fra Sætersdalens Distrikt.

Af **Vatersot** opgives 12 Dødsfald, af Brights Sygdom 5, tilsammen 17, hvoraf 10 fra østre Nedenæs, 2 fra Arendals Omegn, 3 fra vestre Nedenæs, 1 fra Aamlids og 1 fra Sætersdalens Distrikt.

Kræft er opført som Dødsårsag hos 15, hvoraf 4 i østre Nedenæs, 3 i Arendals Omegn, 7 i vestre Nedenæs og 1 i Evjes Distrikt.

Blegsot og Menstruationsuordener anføres at være meget hyppige i Arendal, hvor mindst 1 af 5 unge Piger antages at lide deraf (A. F. Kittel), samt i Tiltagende i vestre Nedenæs Distrikt. Ialt opgives af 7 Læger 114 behandlede Tilfælde, hvoraf 44 fra østre Nedenæs, 24 af 1 Læge i Arendal, 46 fra vestre Nedenæs.

Cardialgi angives at være meget hyppig i næsten alle Lægedistrikter, fornemmelig i vestre Nedenæs; som den væsentligste Aarsag hertil anføres en feilagtig Levemaade, navnlig Misbrug af Kaffe (A. F. Kittel) og for megen Nydelse af grovt surt Brød og Flesk (Frisak). 8 Læger behandlede tilsammen 472 Tilfælde af Cardialgi, deraf 4 Læger i østre Nedenæs 101, 1 Læge i Arendal og Omegn 94, 2 Læger i vestre Nedenæs 266, 1 Læge i Sætersdalens Distrikt 11; af 79 Behandlede vare 21 Mænd, 58 Kvinder. For **Ormetilfælde**, der omtales som meget almindelige i Amtet, behandlede 6 Læger i østre og vestre Nedenæs samt Arendal henimod 250 Personer.

For **Drankergalskab** behandlede 8 Mænd, af hvilke 1 døde, desuden opføres 1 Mand som død af Alkoholisme; 1 Mand druknede i overstadig Beruselse i en Mødding (Frisak).

Af **Sindssygd** omtales 37 nye Tilfælde, nemlig 8 i østre Nedenæs, 10 i Arendal og Omegn, 11 i vestre Nedenæs, 1 i Aamlids, 7 i Evjes Lægedistrikt. Af 17 vare 5 Mænd, 12 Kvinder; af 27 angives 19 at have lidt af Melancholi, 6 af Mani, 1 af Dements, 1 af Epilepsi. 8 af de nyanmeldte Tilfælde indsendtes til Sindssygeasyler, hvoraf 5 til Gaustads og 1 til Christiansands Asyl; af de i Hjemmet Behandlede anføres 16 at være helbredede inden Aarets Udgang. Af Beretningerne sees i Aarets Løb 3 sindssyge Personer at være døde, hvoraf de to ere opførte under Dødsarsagen „Sindssygd“. Blandt Aarsagerne til Sindssygd fremhæves af enkelte Læger den paa flere Steder herskende religiøse Bevægelse (Tandberg, Frisak).

Fra Næs Jernværk berettes om en dødelig **Forgiftning** med Kulos og Svovelsyring, idet en Mand fandtes død med Hovedet over den Tragt, gennem hvilken man sætter Cinders til Herden i Hammeren.

Af udførte **chirurgiske Operationer** nævnes foruden Borttagelse af nogle Svulster uden Opgave over Antal eller Beskaffenhed følgende: 1 Amputation af Laaret hos en 70aarig Mand paa Grund af komminut Benbrud med heldigt Udfald, 1 Borttagelse af Brystkjertelen paa Grund af Kræft, 4 Borttagelser af Læbekræft, 1 af en Kræftsvulst paa Hovedet, 2 af fibrøse Læbesvulster, 1 af en Tumor cysticus, 7 Gange Paracentese af Underlivet hos samme Person, 2 Operationer for Hygroma patellæ, 2 Polypoperationer (1 i Øret, 1 i Næsen), 3 Operationer for Teleangiectasi (2 Gange ved Wienerpasta, 1 Gang ved Svovelsyre), 6 Operationer for Vandbrok (5 Gange ved Punktion, 1 Gang ved Akupunktur), 1 Herniotomi med dødeligt Udfald, 1 Operation for Bristning af Mellemkjødet.

Af **obstetriciske Operationer** udførtes af Læger: 28 Tangforretninger, deraf 22 paa Grund af Vesvækkelse eller Vemangel, 2 formedelst uregelmæssige Veer, 2 formedelst Barselkrampe, 2 ved Bækkensneverhed; af Mødrene forbleve 18 ilive, 2 døde af Barselkrampe, for 8 er Udfaldet ikke angivet; af Børnene fødtes 20 levende, 6 vare dødfødte, for 2 mangler Opgave over Udfaldet. 2 Vendinger paa Grund af Tverleie, for Mødrene er Udfaldet ikke angivet, Børnene vare dødfødte. 2 Udtrækninger paa Sædet paa Grund af Vemangel eller forliden Fremgang i Fødselen, i det ene Tilfælde ved Tang; hvad Mødrene angaaer, er Udfaldet angivet for den ene, der forblev ilive; begge Børn vare levende. 1 Armløsning og Udtrækning af et Foster født i Bækkenendeleie til Hovedet. 2 Perforationer, begge paa Grund af Bækkenforsnevring og med heldigt Udfald for Mødrene, det ene Foster var dødt (F. Vogt), det andet levede; Hovedet var ved Tang ført ned til Bækkenudgangen, igennem hvilken det viste sig umuligt at udbringe det med Tangen; Bar-

net vedblev at frembyde Livstegn i nogle Minutter efter Forløsningen (Eger). 1 Exartikulation af den ene Arm og Borttagelse af Skulderbladet paa et dødt Foster i Tverleie efter forgieves Vendingsforsøg, hvorefter foretoges Vending og Udtrækning, Udfaldet er for Moderens Vedkommende ikke opgivet (F. Kittel). 5 kunstige Forløsninger af Moderkagen, i 2 Tilfælde paa Grund af Blødning. Ialt 41 obstetriciske Operationer, hvoraf 10 udførtes i østre Nedenæs, 18 af Arendals Læger, 9 i vestre Nedenæs, 1 i Aamlids, 1 i Evjes, 2 i Sætersdalens Distrikt.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	D ø d e				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mellem 1 og 10 Aar.	paa Barselseng.	
Østre Nedenæs med Arendal	869	551	105	98	6	47
Vestre Nedenæs .	782	456	73	90	7	27
Aamlid	144	136	36	23	1	11
Evje	171	108	24	18	1	10
Sætersdalen . . .	149	105	22	17	1	8
Nedenæs og Raabygdelagets Amt	2115	1356	260	246	16	103

Omkomne ved ulykkelige Hændelser 40

Selv mordere 6.

For det hele Amt bliver der altsaa et Overskud af 759 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 64,1. Antallet af Børn, døde i første Leveaar, forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 8,1 og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 5,2; Antallet af Børn, døde i Alderen mellem 1 og 10 Aar, forholdt sig til samtlige Døde = 1 : 5,5 og Antallet af Børn, døde i Alderen under 10 Aar, til samtlige Døde = 1 : 2,7. Medicinalberetningerne indeholde Oplysninger om 11 døde Barselkvinder, hvoraf 5 døde af Barselseber, 2, der forløstes ved Tang, af Barselkrampe, 1 af Hydrothorax, 1 af Brights Sygdom, 2 døde uforløste, den ene pludselig, efterat Fødselen var begyndt, sandsynligvis af Lungemboli, den anden omtrent 3 Dage efter begyndt Fødsel $\frac{1}{2}$ Time før Ankomsten af Lægen, der fandt Fosterhovedet i normal Stilling staaende i Bækkenets Hulhed. Lægernes Dødsfortegnelser indeholde Opgave over 473 ved Sygdom forarsagede Dødsfald; de hyppigste Dødsarsager vare: Svindsot (108), Hjernebetændelse, akut Hjernevatersot og Kramper i Børnealderen (tilsammen 38), Nervefeber (35), Lungebetændelse (31), Alderdomssvækkelse (25), Diphtherit og Strubehoste (tilsammen 23), Vatersot og Morbus Brighti (tilsammen 17), Kighoste (16), Kræft (15), Hjertefeil (14).

Veirliget skildres i det Hele taget som ustadigt og stormfuldt, paa nogle Steder med lidt mere Regn end sædvanligt. I Aarets Begyndelse var Veirliget temmelig mildt, Vaaren derimod kold; Varmen indtraadte i østre Nedenæs først ved St. Hans Tider og vedvarede da meget stærkt til ud i August. Høsten var her kold, September tillige regnfuld, det indhøstede Korn og Potetes var dog af god Beskaffenhed og Aaret over et Middelsaar; Kulden begyndte temmelig tidlig, men gav sig noget i Slutningen af Aaret.

Med Hensyn til **Levemaade** og **hygiæniske Forholde** anføres fra østre Nedenæs, at Boligerne i Østerrisøer og nede i Kystegnene for det meste ere sunde, oppe paa Landet derimod, især høit oppe i Gjerestad, ere den mindre bemidlede Klasses Boliger smaa og usunde. Misbrug af spirituøse Drikke siges at være i Aftagende (Scheen). Paa Næs Jernværk omtales de hygiæniske Forholde som gode, Arbeiderne bo spredte over et Terrain af imellem $\frac{1}{2}$ —1 Kvadratmils Udstrækning, de fleste have gode Huse og en større eller mindre Jordvei og der hersker en mønsterværdig Renlighed i disse Værkets Huse (Tandberg). I Arendal siges Drikfældigheden at være meget stor blandt Arbeidsklassen; den antages ogsaa at være i Tiltagende i vestre Nedenæs og opretholdes der ved en Uskik, som man ikke er istand til at løsrive sig fra, nemlig at naar flere komme sammen og En trakterer, maa ogsaa de Øvrige gjøre det samme. Levemaaden i den vestlige Del af Distriktet er ensartet, nemlig Smørbrød og Kaffe til Frokost og Eftermiddagsmad, til Middag desuden enten Spegemad eller Grynsuppe, om Aftenen Grød og Melk; om Søndagen spises dog til Middag Kjød og Kjødsuppe eller Fisk og Fiskesuppe. I Birkenæs Sogn bruges dog mere salt Mad til Middag og om Aftenen ialmindelighed Potetesgrød (Uchermann). I den østlige Del af Distriktet anføres Næringsveiene at være ret blomstrende og Levemaaden derfor at være god, dog ere Kjød, Fisk og Melk dyre for Arbeidsmanden, som derfor for det meste nyder sort Kaffe som daglig Drik. Paa Grund af den store Tilstrømning af Arbeidere til Skibsbyggerier er det langs Kysten ofte vanskeligt for Husrum (Frisak). I Evjes Distrikt siges Boligerne at være kvalme og usunde, ligesom der hersker liden Renlighed; Kosten bestaar af Kaffe, sur Melk, Smør, Fladbrød, Grød, Poteter; der bruges meget ubetydelig Kjødspise og næsten aldrig fersk Kjød; Kvindernes Klædedragt skildres som meget uhensigtsmæssig, idet Hovedet tildækkes stærkt baade Sommer og Vinter, medens Midjen blot bedækkes af Linnedet, da Moden byder, at der skal være nogle Tommers Afstand mellem Troie og Skjørt (A. C. Smith). I Sætersdalen er Sandsen for Renlighed noget tiltaget; Brændevinsdrik siges at være indskrænket, saa at Brændevin sjelden nydes til Overmaal undtagen paa Byrei-

serne og selv ikke ofte i Bryllupper og Begravelser, Kaffedrik tager derimod ikke saa lidet Overhaand (I. C. Lund).

Fattigsygepleien besørges som før dels ved Embedslægerne, dels ved Privatlæger. Risøer har en særskilt ansat Fattiglæge, der i dette Aar tilsaa 63 fattige Syge. Privatlægen i Tvedestrand behandlede i denne By for Fattigvæsenets Regning 5, i Holts Sogn 8 og i Dybvaags Sogn 3 fattige Syge. Distriktslægen i Aamlid tilsaa for Holts Kommunes Regning 4 fattige Syge og i Aamlids Distrikt kun 8. Stadsfysikus i Arendal behandlede for Byens Fattigvæsens Regning 194 Syge. I vestre Nedenæs besørgedes Fattigsygepleien i Hisø Sogn ved en af de i Arendal bosatte Privatlæger, i Lillesand, vestre Molands, Høvaags samt Birkenæs Sogne af den i Lillesand boende Privatlæge, som behandlede i Lillesand 17 fattige Syge, i vestre Moland 58, i Høvaag 9 og i Birkenæs 6; forøvrigt tilsaaes de syge Fattige i dette Distrikt af Distriktslægen, der for Fattigkommunernes Regning behandlede i Froland 7, i Øiestad 26, i Fjære 26, i Grimstad 37, i Eid 8. I Evjes Distrikt tilsaa Embedslægen 26 fattige Syge, i Sætersdalens Distrikt Distriktslægen 6 fattige Syge; Fattigsygepleien skildres derfra som god, som mindre god i Aamlids Distrikt. Adgangen til Lægehjælp betegnes i Regelen som tilstrækkelig; fra vestre Nedenæs omtales det Ønskelige i en Deling af Distriktet med en egen Distriktslæge i Lillesand; uden den der praktiserende Læges Bistand antages de Fattige paa den Kant at ville være næsten afskaarne fra al Lægehjælp (Frisak). Jordemødrenes Antal siges i østre Nedenæs og Arendal i det Hele at være tilstrækkeligt og de benyttes i Regelen undtagen i Gjere-stads Sogn.

Af Møder i **Sundhedskommissionerne** sees at være afholdte: i østre Nedenæs Distrikt 13, hvoraf i Gjerestad 2, i Sundeled 2, i Østerrisøer 4, i Holt 2, i Tvedestrand 1, i østre Moland 2, i Dybvaags Herred afholdtes intet Møde, fordi der blot indløb een Anmeldelse om Møde i Kommunebestyrelsen og denne kom for sent til at Ordføreren kunde naa frem til rette Tid; i Arendal 5; i vestre Nedenæs 7, hvoraf i Øiestad 1, i Fjære 1, i Eid 1, i vestre Moland 1, i Birkenæs 2, i Høvaag 1, i Grimstad afholdtes oftere Møder, i Frolands og Landvigs Herreder derimod intet paa Grund af manglende Underretning om Kommunebestyrelsens Sammen-træden, i Lillesand ansaaes det ikke fornødent at sammenkalde Sundhedskommissionen, da Medlemmerne træffe hinanden næsten hver Dag; i Aamlids Distrikt 3, hvoraf 2 i Vegaardsheien og 1 i Heigrefos, intet i Aamlids Herred paa Grund af manglende Underretning om Møder i Formandskabet; i Evjes Distrikt 8, hvoraf i Hordnæs og Ivelands Herred 4, i Evje og Vegusdals Herred 3, i Aaseral 1; i Sæ-

tersdalens Distrikt 5, hvoraf i Bygland 2, i Valle 1, i Bykle 2. Den samlede Kommunerepresentation er indtraadt i Sundhedskommissionerne i alle Herreder paa Landet i østre og vestre Nedenæs, Evjes og Sætersdalens Distrikter. Møderne bivaanedes en og anden Gang foruden af Medlemmerne ogsaa af Andre, saaledes i Holts Herred af Seminaristerne, i østre Molands Herred overvar de fleste af Sognets Skolelærere et Møde, hvori de opfordredes til at indsende aarlige Opgaver over det gennemsnitlige Skolebesøg og Rumforholdene i Skolerne; i Valle og Bykle besøgte et Møde i hvert Herred af mellem 40 og 60 Personer foruden af Medlemmerne; i vestre Molands, Birkenæs og Høvaags Herreder ere Skolelærerne indbudne til at bivaane Møderne. I Gjerestads, Sundeleds, Holts og Dybvaags Herreder vedtog Kommunebestyrelserne Instrux for Sundhedsrodemestre og almindelige Forskrifter med Hensyn til Sundhedsvæsenet, hvilke bleve trykte til Uddeling i et Antal af henholdsvis 1200 og 350 Exemplarer; i Gjerestads, Sundeleds og Holts Herreder sees Rodeinddeling med valgte Tilsynsmænd at have fundet Sted, ligeledes i Hordnæs og Ivelands, Evje og Vegusdals samt østre Molands Herreder; i det sidstnævnte Herred bleve Rodemestrene tilholdte saavidt muligt at give noiagtige Oplysninger om Sygdoms- og Dødsstatistiken. I de fleste Møder holdt Ordførerne Foredrag over almindelige sanitære Gjenstande, saasom om Kaffens Brug og Misbrug i Sundeled, Børnepleien i Birkenæs, Luftens Beskaffenhed og Indflydelse, Madstel, Renlighed, hensigtsmæssig Klædedragt i Evjes Distrikts Herreder, Nyttens og Anvendelsen af koldt Vand og Bade i Valle og Bykle; i Risør holdtes 2 af Møderne i Anledning af nogle Koppepatienters Indkomst; i østre Molands Herred vedtoges Forholdsregler mod den udbrudte Nervefeber-epidemi; i Frolands, Landviks og Byglands Herreder bleve Forføininger truffet for at faa Jordemødre ansatte i Herrederne. Fra Tvedestrand berettes, at Sundhedsforskrifterne allerede nu have frembragt en paatagelig større offentlig Renlighed paa Stedet. Sundhedskommissionerne i Hordnæs, Iveland og Evjes Herreder have taget sig af enkelte Fattiges Boliger, der ved Hjælp af vedkommende Fattigkommissioner ere blevne satte i en til Hygiæns Forordninger mere svarende Stand.

De **Vaccineredes** Antal udgjorde:

i østre Nedenæs Lægedistrikt	703
i Arendals Stadsfysikat . . .	57
i vestre Nedenæs Lægedistrikt	567
i Aamlids	— 142
i Evjes	— 162
i Sætersdalens	— 231

tilsammen 1862.

I Vegusdals Annexsogn i Evjes Distrikt foretoges ingen

Vaccination paa Grund af Hjelpevaccinatørens Sygdomsforfald. I østre Nedenæs foretoges Vaccinationen i Risør af Distriktslægen, i Tromø Sogn af en af de i Arendal bosatte Privatlæger; i Arendal vaccinerer Stadsfysikus, i Grimstad og Omegn Distriktslægen i vestre Nedenæs.

Af **retsmedicinske Forretninger** nævnes som udførte: 1 Synsforretning over et i et Kjær fundet Barnelig, 5 Under søgelser og Erklæringer, nemlig en i Anledning af en for Fødsel i Dølgemaal mistænkt Kvinde, en om en Sindssygs Tilregnelighed, to om Vand- og Brødstrafs Anvendelighed, en angaaende en under Retsfølgning værende Persons Helbredstilstand; ialt 6 rets-medicinske Forretninger, hvoraf 1 i østre Nedenæs, 2 i Arendal og 3 i vestre Nedenæs.

Om Amtets **Sindssyge** meddeles følgende Oplysninger: i østre Nedenæs kjendes ifølge Distriktslægens Undersøgelser 27 Sindssyge, der forpleies for Amtskommunens, 8 for Fattigvæsenets Regning, det sidste Tal antages imidlertid at være altfor lavt, idet Sindssyge kun under særegne Omstændigheder anmeldes for Lægen; af dette ovennævnte Antal tilsaa Distriktslægen 5, en Privatlæge i Tvedestrand tilsaa 7, der forpleiedes for Amtskommunens Regning, og af hvilke 1 døde, 1 helbrededes; desuden 2 for Fattigvæsenets Regning, der begge helbrededes. Af Distriktslægen i vestre Nedenæs tilsaaes 11 for Amtskommunens Regning forpleiede Sindssyge, hvoraf 1 indlagdes paa Gaustad Asyl, og 3, der forsørgedes for Fattigvæsenets Regning. I Aamlids Distrikt forsørgedes 3 for offentlig Regning, i Evjes 16, hvoraf 2 paa Gaustad Asyl, i Sætersdalens Distrikt 4 for Amtets, 1 for Fattigvæsenets Regning.

Af **Sygehuse** fandtes 1 i Arendal og 1 i Østerrisør, foruden det før omtalte, i Flisevigen ved Risør, til Afsondring af ondartede smitsomme Sygdomme; i Grimstad er der i et privat Hus indrettet et Par Værelser til Modtagelse af Syge. Følgende Liste giver en Oversigt over de paa Arendals og Risørs Sygehuse indkomne Tilfælde:

	Arendals Sygehus.	Østerrisørs Sygehus.
Febre	25	5
akute Sygdomme i Aandedræts- og Cir- kulationsorganerne.	4	2
Kroniske i Do. Do.	2	1
Sygdomme i Nervesystemet	4	-
akute Sygdomme i Fordøielsesapparatet	-	1
Kroniske Do. i Do.	1	-
Sygdomme i Uriorganerne, Vatersot	1	2
Blod- og Ernærings sygdomme	4	-
Læsioner	15	5
	Lateris 56	16

	Arendals Sygehus.	Østerrisørs Sygehus.
Transport	56	16
Plegmone, Abscesser, Ulcera	5	-
kræftagtige Sygdomme og Svulster over- hovedet	-	3
Ben- og Ledsygdomme	1	1
chirurgiske Sygdomme i Aaresystemet	-	1
Øiensygdomme	1	-
Syphilis	12	2
Gonorrhoe og Urethrit	5	-
Hudsygdomme	3	-
tilsammen	83	23

Forøvrigt henvises til Sygehuslisten.

Af **Badeindretninger** nævnes kun tre Badehuse til Søbad i Risør, Arendal og Grimstad.

Amtets 3 **Apotheker** fandtes ved Visitationen i orden. Personalet bestod, foruden af Apothekerne, i Risør og Grim-

stad af 1 Medhjælper og 1 Discipel, i Arendal af 2 Medhjælpere.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Østre Nedenæs Distrikt: 3 Læger, hvoraf to i Risør, en i Tvedestrand; desuden boede Distriktslægen i Aamlid inden dette Distrikt. 5 Jordemødre, hvoraf en bosat i Arendal; 9 Hjelpevaccinatører.
2. Arendals Stadsfysikat: 4 Læger. 1 Tandlæge, 1 Jordemoder foruden en, der er ansat for Tromø Sogn i østre Nedenæs.
3. Vestre Nedenæs Distrikt: 3 Læger, hvoraf 2 i Grimstad, 1 i Lillesand. 4 Jordemødre; 8 Hjelpevaccinatører.
4. Aamlids Distrikt: 1 Læge, boende paa Næs Jernværk. 2 Jordemødre; 3 Hjelpevaccinatører.
5. Evjes Distrikt: 1 Læge, boende i Evjes Prestegjeld. 2 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatører.
6. Sætersdalens Distrikt: 1 Læge, boende i Bygland. 1 Jordemoder; 2 Hjelpevaccinatører.

X. Lister og Mandals Amt.

Sundhedstilstanden beskrives som god i Mandals og Lyngdals Lægedistrikter, ligeledes i Christiansand undtagen ved Aarets Slutning, da der herskede en Epidem af Rødlinger; i Flekkefjords Distrikt viste sig flere epidemiske Sygdomme, af hvilke dog kun Skarlagensfeber vandt nogen større Udbredning.

Dødelighed. De Dødes Antal udgjorde 1466, hvilket er 3,75 pCt. mere end i 1863, da der døde 1413, 14,89 pCt. mere end i 1862, da der døde 1276, og 15,34 pCt. mere end det gennemsnitlige Antal Døde i Femaaret 1856—60, hvilket udgjorde 1271. I Lyngdals Lægedistrikt og i Christiansand

var de Dødes Antal noget mindre end i det foregaaende Aar, i Mandals og Flekkefjords Lægedistrikter noget større. Sammenlignet med den beregnede Folkemængde viser Dødeligheden sig i Flekkefjords Distrikt at have været større end i de nærmest foregaaende Aar (Kraft).

Sygdomskonstitutionen var i det Hele lidet udpræget undtagen i Vaarmaanederne, da den inflammatoriske Konstitution havde Overvægten. Til nærmere Belysning af de epidemiske Forholde hidsættes følgende efter Lægernes Opgaver sammendragne Tabel:

	Hele Aaret	Januar	Februar	Marts	April	Mai	Juni	Juli	August	September	Oktober	November	December	Kjøn er opgivet for	Deraf		Alder er opgivet for	Deraf ere	
															Mandskjøn	Kvindeskjøn		Børn (under 15 Aar)	Voxne (over 15 Aar)
Nervefeber	35	-	-	7	4	3	1	-	4	-	4	8	4	67	48	19	45	16	29
Simpel Feber	55	4	6	7	6	5	3	9	3	3	2	4	3	55	28	27	49	31	18
Akute Barselsygdomme	29	3	2	-	3	6	4	5	-	3	2	1	-	-	-	29	-	-	29
Børnekopper	44	-	-	11	8	11	14	-	-	-	-	-	-	44	24	20	44	7	37
Vandkopper	54	13	8	4	3	6	2	11	-	-	-	-	7	53	27	26	53	47	6
Skarlagensfeber og Rødlinger	218	3	-	-	4	11	13	13	18	21	33	42	60	204	97	107	218	196	22
Rosen	33	6	6	6	1	1	4	-	1	3	1	3	1	36	18	18	33	6	27
Neldefeber	19	-	-	3	1	2	2	2	2	2	-	3	2	19	8	11	19	12	7
Kighoste	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	9	1	23	15	8	23	23	-
Strubehoste	26	4	1	3	1	2	6	-	1	2	-	3	3	26	16	10	26	26	-
Diphtherit	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1
Kusma	19	-	1	1	7	2	-	-	1	2	-	4	1	19	12	7	19	11	8
Catarrhalske Tilfælde	737	124	96	73	66	58	48	41	20	42	62	60	47	738	388	350	701	356	345
Lungebetændelse . . .	96	22	7	8	6	24	6	3	2	5	5	4	4	87	49	38	67	7	60
Pleurit	5	3	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	3	1	-	-	-
Akut Ledderheumatisme	3	1	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	3	2	1	1	-	1
Koldfeber	7	1	1	1	-	1	1	-	1	-	-	1	-	7	5	2	7	-	7
Diarrhoe og Cholerinæ	100	9	5	7	8	10	16	13	10	6	5	6	5	105	43	62	100	42	58
Gastrisk Feber	16	2	-	-	-	2	2	1	4	4	1	-	-	21	14	7	16	8	8

Af Nervefeber opgives:

fra Christiansand	45	Behandlede, hvoraf 13 døde,
- Mandals Lægedistrikt	23	— — 2 —
- Lyngdals —	7	— — 2 —
- Flekkefjords —	15	— — 5 —

tilsammen af 8 Læger 90 Behandlede, hvoraf 22 døde. Desuden er opgivet fra Christiansand 3 og fra Lyngdals Distrikt 1 dødeligt Tilfælde uden tilsvarende Antal Behandlede, saa at ialt kjendes 26 Dødsfald af Nervefeber. (I forrige Aar opføres 118 Tilfælde og 21 Dødsfald). Sygdommen var lidet udbredt i Distrikterne; i Mandals Distrikt viste den sig i Søgne og Oddernæs Søgne, paa sidstnævnte Sted indført ved en fra Udlandet hjemkommen syg Dreng; paa Hilø, 1 Mil Vest for Mandal, forekom nogle Tilfælde af smitsom Natur; i Lyngdals Distrikt optraadte Sygdommen i Hegebo-stads og Oustads Søgne, i Flekkefjords Distrikt i Fede og Hiterø Søgne. I Leiren paa Gimlemoen, 1/4 Mil Ø for Christiansand, hvor omtrent 2500 Mand vare samlede fra 9de Mai til 11te Juli, forekom ialt 18 udtalte Tilfælde af Nervefeber, hvoraf 2 endte dødeligt (et i Leiren og et paa det militære Sygehus), og desuden et stort Antal lettere Febertilfælde. Ved Leirens Ophør bleve de Febersyge henlagte i to større Sygetelte i det militære Sygehuses Have. Flere af de hjempermitterede Mandskaber bleve angrebne efter deres Hjemkomst; kun i Laurdal (Bratsbergs Amt) skal Sygdommen fra disse have udbredt sig videre ved Smitte (Lochmann). Den nævnte Læge adskiller bestemt tvende Arter af Nervefeber, der vel begge i det væsentlige frembyde de samme Symptomer, men hvoraf den ene, der er den hyppigst fore-

kommende, rimeligvis alene opstaar og udbreder sig ved Kontagium, har et cyklisk Forløb og hos ikke svækkede Personer i Almindelighed gaar over i Helbredelse; den anden har et mere ubestemt Forløb, er i Regelen fremkaldt ved svækkende Potentser og er mere dødelig. Han tror ikke at denne sidste sporadiske Form nogensinde kan udvikle sig til eller gaa over i den kontagiøse og bemærker, at hvis denne Opfatning viser sig at være rigtig, vil den statistiske Rubrik „Tyfus“ indeslutte heterogene Elementer og kun med Kritik kunne benyttes til deraf at uddrage Slutninger. Af simpel Feber nævnes 58 Tilfælde, hvoraf 54 behandlede af Læger i Christiansand.

Af **Barselfeber** omtales 34 Tilfælde, hvoraf 4 endte dødeligt; af disse opgives 30 Tilfælde med 3 Dødsfald fra Christiansand, 3 Tilfælde med 1 Dødsfald fra Mandals og 1 Tilfælde uden Dødsfald fra Flekkefjords Lægedistrikt; desuden nævnes 2 Dødsfald fra Christiansand og 1 fra Mandals Distrikt uden det tilsvarende Antal Behandlede. I hele Amtet vides altsaa 7 at være døde af Barselfeber; i 2 Tilfælde af Barselfeber, der begge endte heldigt, var Operation gaaet iforveien, i det ene Vending, i det andet Løsning af Moderkagen. Af andre Barselsygdomme omtales fra Christiansand 1 Tilfælde af Barselkrampe med dødelig Udgang og 1 af Barselmani, der helbrededes.

I Spinds Annex til Hered herskede fra Marts til Mai en liden Epidemi af **Børnekopper**, hvoraf 9 Personer angrebes, der alle helbrededes. I det nærliggende Farsund blev et midlertidigt Sygehus indrettet, for at man kunde have et Sted til at indlægge og isolere de Syge, i Tilfælde af at Sygdom-

men skulde vise sig i Byen; efterat have henstaaet ubenyttet i et halvt Aar, blev det atter nedlagt. En større Udbredning vandt Børnekopperne i Flekkefjords Lægedistrikt, hvor Sygdommen ligesom i Lyngdals Distrikt blev indført ved Fiskere, der vendte tilbage fra Vaarsildfisket; fra Marts til Juni bleve i førstnævnte Distrikt angrebne 35 Personer, hvoraf 6 døde; af disse Tilfælde forekom 8 i Gylands, 22 i Fede, 4 i Næs Sogn og 1 i Flekkefjord. Blandt de Angrebne vare 3 uvaccinerede, 2 af disse døde, den tredje, et 1 Maaned gammelt Barn, fik samtidig Variola — og Vaccinepustler og helbrededes. I flere Tilfælde kunde Inkubationstiden med fuldkommen Sikkerhed bestemmes, idet flere af de Angrebne bleve syge efter kun een eneste Gang at have udsat sig for Smitte; hos alle saadanne optraadte Sygdommen med Nøiagtighed 11 Dage derefter. Det viste sig ogsaa med Vished, at Varioloider, selv om de optraadte uden nogen Almenaffektion, dog ligefuldt udbredte Sygdommen ved Smitte og at en Koppepatient før Exanthemets Udbrud kunde meddele Sygdommen til Andre. I Anledning af denne Sygdom blev Møder afholdte i alle Lægedistriktets Sundhedskommissioner og Vaccination tilligemed Revaccination satte i Gang. Paa Birkelandsstrand i Fede Sogn, hvor Sygdommen paa Grund af ugunstige hygiæniske Forhold antog en ondartet og foruroligende Karakter, bleve de Syge i Mai tilseede hver 2den Dag og Lovens Forskrifter med Hensyn til smitsomme Sygdomme i fuld Udstrækning gjorde gjældende, saaledes blev Ligfølger forbudte, de Afdøde begravede Dagen efter deres Død o. s. v. Ved Revaccination lykkedes det at standse Sygdommens videre Udbredning paa dette Sted (Kraft).

Af **Vandkopper** opgives 54 Tilfælde, hvoraf 52 fra Christiansand, 2 fra Lyngdals Distrikt. I Flekkefjords Distrikt forekom enkelte Tilfælde.

I Christiansand og Omegn forekom endel Tilfælde af **Skarlagensfeber** med ofte paafølgende Vatersot. Fra Lyngdals Distrikt omtales kun et enkelt Tilfælde, der helbrededes. I Flekkefjords Distrikt var Sygdommen derimod meget almindelig fra Vaaren af i Flekkefjord By og de tilgrændsende Sogne Næs og Fede, nogle Tilfælde viste sig ogsaa i Kvinesdals Sogn. Sygdommen var ikke godartet, i et Par Tilfælde kompliceredes den med diphtherisk Halsbetændelse og efterfulgtes meget almindelig af Vatersot. Samtidig var simpel Halsbetændelse meget udbredt. Distriktslægen behandlede henimod 50 Tilfælde, hvoraf 11 endte dødeligt. I Christiansand herskede i Aarets Slutning en Epidemisk af **Rødlinger**; Sygdommen forekom hyppigst hos Børn og viste sig smitsom, ialmindelighed bleve dog kun enkelte Individuer i en større Børneflokk eller i et Hus angrebne. I sin første Optræden godartet og mild fulgtes den dog ofte af en ufuldstændig Rekonvalescens og paafølgende Sygelighed (Lochmann).

I Mandals Distrikt forekom ogsaa samme Sygdom epidemisk i Sommermaanederne. For det hele Amt haves Opgave over 51 Tilfælde af Skarlagensfeber og 100 af Rødlinger; desuden opgiver en Læge i Christiansand at have behandlet af begge Sygdomme tilsammen 67 Tilfælde. Skarlagensfeber sees at have foraarsaget 20 Dødsfald, hvoraf 9 opgives af Lægerne i Christiansand, 11 af Distriktslægen i Flekkefjords Distrikt, Rødlinger 4, hvoraf 3 opgives fra Christiansand, 1, hvor Strubehoste var den sekundære Dødsårsag, fra Mandal. Den sekundære Dødsårsag er anført for 10 Tilfælde af Skarlagensfeber, hvoraf Konvulsioner bevirkede Døden i 2 Tilfælde, Meningit eller Cerebralaffektion i 2, Lungebetændelse i 1, Diphtherit i 1, Vatersot i 4.

Mæslinger nævnes ikke, derimod omtales et Tilfælde af fleraarig Lamhed med Atrofi af den ene Fod efter Mæslinger og Kighoste.

Af **Rosen** opgives 35 Tilfælde med 1 Dødsfald, af hvilke 34 ere anmeldte af 3 Læger i Christiansand.

Af **Kighoste** forekom endel Tilfælde i søndre Undals Sogn i Mandals Lægedistrikt, hvorfra 3 Tilfælde opgives at være endt dødeligt; i Farsund og det tilgrændsende Vanse Sogn var Sygdommen temmelig almindelig fra September til Aarets Slutning; af 2 Læger opgives 23 behandlede Tilfælde med 2 Dødsfald og 1 ubehandlet Tilfælde, der endte dødeligt. I Flekkefjords Distrikt, hvorfra omtales 3 Dødsfald, viste Sygdommen sig i Slutningen af Aaret paa enkelte Gaarde i Bakke Sogn og i Siredalen, medens den derimod i det følgende Aar blev almindelig udbredt.

Diphtheriske Sygdomme. I Mandal forekom nogle faa Tilfælde af diphtherisk Svælgbetændelse om Eftersommeren og Høsten, forresten omtales Sygdommen kun af Distriktslægen i Lyngdals Distrikt, der behandlede 1 Tilfælde, som helbrededes. — Af Strubehoste opføres tilsammen 13 Tilfælde uden Dødsfald af 3 Læger i Christiansand, 12 med 2 Dødsfald fra Lyngdals Distrikt, 1 Tilfælde med dødelig Udgang fra Flekkefjords Distrikt, tilsammen 26 Tilfælde med 3 Dødsfald. I Mandals Distrikt herskede en liden dødelig Epidemisk af Strubehoste, hvoraf opgives 7 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede, saaat der ialt kjendes 10 Dødsfald af denne Sygdom.

Kusma herskede i Aarets sidste Halvdel epidemisk paa flere Steder i Mandals Distrikt; enkelte Tilfælde omtales fra Farsund.

Af **catarrhalske Sygdomme** opgives fra Christiansand 711 Tilfælde med 5 Dødsfald, fra Mandals Lægedistrikt 33 Tilfælde uden Dødsfald, fra Lyngdals Lægedistrikt 53 Tilfælde med 1 Dødsfald, tilsammen (af 8 Læger) 797 Tilfælde, nemlig af akut Bronchit 136 Tilfælde med 6 Dødsfald og af Catarrh, Catarrhalfeber og catarrhalsk Svælgbetændelse 661

uden Dødsfald. Akut Bronchit er opført som Dødsårsag hos 13, hvoraf 11 af Læger i Christiansand. Influenza nævnes fra Søgne, Øvrebø og Veneslands Sogne af Mandals Distrikt samt fra Hegebostads Sogn og Lister i Lyngdals Distrikt. I Flekkefjords Distrikt vare Catarrher almindelige fra April til Juni.

Af **Lungebetændelse** opgives:

af 6 Læger i Christiansand .	50	Tilfælde	med	4	Dødsfald,
- 1 Læge i Mandals Distrikt	29	—	-	4	—
- 1 — i Lyngdals	8	—	-	2	—
- 1 — i Flekkefj.	15	—	-	1	—

tilsammen af 9 Læger 102 Tilfælde med 11 Dødsfald; desuden opføres fra Christiansand 6 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede, fra Mandal 4, fra Farsund 1 og fra Flekkefjord 1, saaat ialt kjendes 23 Dødsfald af Lungebetændelse (i forrige Aar opgaves 114 Behandlede og 28 Dødsfald). Sygdommen var i Vaarmaanederne temmelig almindelig i Mandals og Flekkefjords Distrikt. Af 29 Tilfælde, behandlede af en Læge i Mandal, var Sygdommens Sæde i 18 Tilfælde i høire, i 11 i venstre Lunge (Gundersen). Af **Pleurit** nævnes 9 Tilfælde med 1 Dødsfald, nemlig 3 behandlede af en Læge i Christiansand, 5 med 1 Dødsfald af 1 Læge i Mandal, 1 Tilfælde fra Flekkefjord.

Hjernebetændelse er opført som Dødsårsag hos 20, tuberkuløs Meningit hos 7, Konvulsioner hos 13, tilsammen 40, af hvilke Dødsfald 36 opgives fra Christiansand og Mandals Distrikt, 1 fra Lyngdals og 3 fra Flekkefjords Distrikt.

Af **rheumatiske Sygdomme** nævnes af 8 Læger tilsammen 316 behandlede Tilfælde, hvoraf 209 ere opførte som Rheumatisme, 54 som kronisk, 33 som akut Rheumatisme, 20 (nemlig 2 fra Christiansand, 17 fra Mandal, 1 fra Farsund) som Gigtfeber; i Flekkefjords Distrikt forekom ogsaa flere Tilfælde af Gigtfeber om Vaaren; som Dødsårsag er Gigtfeber anført for 1 Kvinde. Kronisk Rheumatisme siges at være meget almindelig i Landdistrikterne i Mandals samt i Flekkefjords Distrikt.

For **Koldfeber** opgives 9 Personer at være behandlet, nemlig 6 af Læger i Christiansand, 1 af en Læge i Farsund, 2, der kom syge hjem fra Udlandet, af Distriktslægen i Flekkefjords Distrikt.

Af **Diarrhoe** og **Cholerine** opgives:

af 5 Læger i Christiansand .	82	Tilfælde	med	1	Dødsfald,
- 2 — i Lyngdals Distrikt	36	—	-	-	—

af 7 Læger tilsammen 118 Tilfælde med 1 Dødsfald; desuden er fra Flekkefjords Distrikt opført 3 Døde af Diarrhoe uden det tilsvarende Antal Angrebne. Flere af Diarrhoeerne vare forbundne med blodige Udtømmelser; som **Blodgang** omtales kun et Tilfælde, behandlet af en Læge i Christiansand,

samt enkelte Tilfælde fra Mandal. Lette gastriske Febre vare temmelig almindelige om Høsten ved Flekkefjord. Af **Gulsot** behandlede 4 Læger 27 Tilfælde uden Dødsfald, desuden er omtalt et Dødsfald af Gulsot uden Opgave over de Behandlede Antal.

Udtalte Tilfælde af **Skjørbug** nævnes ikke, derimod behandlede en Læge i Farsund endel scorbutiske Mundlidelser.

Veneriske Sygdomme. For **Syphilis** indkom paa Christiansands Bys Sygehus 12 Personer, hvoraf 2 med primære og 10 med sekundære Tilfælde, 3 laa tilbage fra forrige Aar, 14 udskreves helbredede, 1 laa tilbage ved Aarets Slutning; Forpleiningsdagens Antal udgjorde 971 eller 69,4 for hver Udskreven; beregnet alene for de sekundære Tilfælde bliver Forpleiningsdagens Antal 74,4 for hver Udskreven. Paa Garnisonssygehuset i samme By laa 1 tilbage fra forrige Aar og udgik helbredet i dette. Paa Amtssygehuset i Flekkefjord indkom 2 Personer med sekundære Tilfælde, 1 helbrededes og 1 laa tilbage ved Aarets Udgang. Forpleiningsdagens Antal udgjorde 168; fra forrige Aar laa tilbage 1 Person opført som lidende af tertiær Syphilis og 1 af Radsyge, begge udskreves helbredede; Forpleiningsdagens Antal for samtlige Syphilitiske paa dette Sygehus udgjorde 427 eller 142,3 for hver Udskreven. Af de paa de nævnte Sygehuse indkomne 14 Syphilitiske vare 4 Mænd, 10 Kvinder. Udenfor Sygehuse opgives fra Christiansand 25, fra Mandal 5, fra Farsund 3, tilsammen 33 behandlede Tilfælde af Syphilis, hvoraf 2 Spædbørn døde; af 19 af disse Tilfælde vare 3 primære, 16 sekundære; af 25 Syphilitiske vare 18 Mænd, 7 Kvinder; 6 under, 19 over 15 Aar. Af **Gonorrhoe** er opgivet fra Christiansand 26 Tilfælde, hvoraf 4 behandlede paa Byens, 3 paa Garnisonssygehuset; desuden behandlede Lægerne i Mandal, Farsund og Flekkefjord endel Søfolk.

For **Fnat** opgives 51 Personer at være kommen under Lægebehandling, af hvilke 29 behandlede paa Sygehuse i Christiansand, 16 i samme By udenfor Sygehuse, 6 af en Læge i Farsund. Fnat siges at være temmelig almindelig paa Landet i Mandals Distrikt, men dog i det Hele i Aftagende undtagen i Vigmostads Sogn af nordre Undals Prestegjeld, hvor Fnat og Skurv havde tiltaget i høi Grad, og hvor derfor Sundhedskommissionen fandt sig opfordret til at skride ind. I Flekkefjords Distrikt var Sygdommen ikke ganske sjelden i Fjeldbyggerne, hvorfor Distriktslægen gennem Sundhedskommissionerne har meddelt Anvisning til dens hensigtsmæssige Behandling. For **Skurv** behandlede 2 Personer af en Læge i Christiansand, 3 paa Flekkefjords Sygehus. Af **Lupus** nævnes 6 Tilfælde, hvoraf 4 fra Christiansand.

Af **Spedalske** kjendtes ved Udgangen af forrige Aar 4, nemlig 1 i Lyngdals og 3 i Flekkefjords Distrikt. Paa Christiansands Sygehus indkom 1 Spedalsk, der i Løbet af Aaret

atter udskreves uhelbredet; 1 døde i Flekkefjords Distrikt, saa at Antallet i Amtet ved Aarets Udgang var 4.

Kjertelsyge og **Rachitis** siges at være hyppig i Christianssand, Mandals og Flekkefjords Distrikter; ved Mandal forekommer dog Kjertelsyge sjeldnere end før (Gundersen, Roscher). 6 Læger behandlede af sidstnævnte Sygdom tilsammen 86 Tilfælde, hvoraf 2 endte dødeligt; af 55 Tilfælde forekom 28 hos Mænd, 27 hos Kvinder; af 82 Syge vare 81 Børn under 15 Aar, 1 Voxen. Som Dødsårsag er Kjertelsyge opført hos 6, nemlig 5 af Læger i Christianssand, 1 af en Læge i Mandal.

Svindot er opført som Dødsårsag hos 72 eller 19,7 pCt. af samtlige paa Lægernes Dødsfortegnelser opførte ved Sygdom forårsagede Dødsfald (366). Af disse 72 Dødsfald opgives 35 af Lægerne i Christianssand, 26 af Lægerne i Mandal, 3 fra Lyngdals og 8 fra Flekkefjords Distrikt. 10 Læger anføre at have behandlet af denne Sygdom 173 Tilfælde, hvoraf 55 endte dødeligt; af 159 Syge vare 79 af Mand-, 80 af Kvindekjøn, 10 Børn under 15 Aar, 149 Voxne. Svindot siges at være hyppig i Christianssand, Flekkefjords og Mandals Distrikter, i sidstnævnte Lægedistrikt antages Sygdommen dog paa flere Steder at være i Aftagende.

Af **Vatersot** omtales 11 Dødsfald fra Christianssand og Mandals Distrikt; af Kræft 9; 7 Læger behandlede af den sidste Sygdom tilsammen 22 Tilfælde, hvoraf 7 havde en dødelig Udgang; af 19 Syge vare 11 af Mand-, 8 af Kvindekjøn.

For **Blegsot** og **Menstruationsuordener** behandlede 6 Læger 96 Kvinder, for **Hysteri** 2 Læger i Christianssand 24. Blegsot og Menstruationsanomalier siges i Mandals Distrikt at være mindre almindelige end før; i Flekkefjords Distrikt ere disse Sygdomme meget almindelige; til den i de øvre Fjeldbygder hyppige Forekomst af Menostasier antages Kvindernes uhensigtsmæssige Dragt i Forening med den totale Mangel paa Vandhuse at bidrage (Kraft).

Cardialgi omtales ligesom tidligere som en af de hyppigste chroniske Sygdomme; af 7 Læger behandlede for denne Sygdom 217 Syge, 80 Mænd, 137 Kvinder; af 194 vare 10 Børn, 184 Voxne. Cardialgi optræder sjelden som en ren nervøs eller selvstændig Sygdom, men er oftest betinget af en anden f. Ex. Mavecatarrh, Orm, Menstruationsuorden o. s. v. (Kraft). Blandt Aarsagerne fremhæves overdreven Nydelse af Spirituosa, Kaffe, og — i Fjeldbygderne — af sur, ofte gammel Melk.

Ormetilfælde siges at være temmelig almindelige, 4 Læger behandlede 43 saadanne Syge, hvoraf 2 døde.

Af **Drankersygdomme** opgive 4 Læger 12 Tilfælde, nemlig 2 af chronisk Alkoholisme, 10 af Delirium tremens, hvoraf 1 Tilfælde endte dødeligt; 1 Syg endte sit Liv ved Drukning.

Af nye Tilfælde af **Sindssygd** omtales foruden det førhen nævnte Tilfælde af Barselmani 17, af hvilke 2 betegnes som Recidiver eller Sygdom af ældre Oprindelse; Lægen ved Christianssands Sindssygeasyl tilsaa og behandlede af dette Antal 9. Der opgives 9 nye Tilfælde fra Christianssand, 1 fra Mandals, 5 fra Lyngdals, 2 fra Flekkefjords Distrikt. Af 16 vare 7 Mænd, 9 Kvinder; af 12 betegnes 8 som lidende af Melancholi, 4 af Mani; angaaende 10 af de nye tilkomne Sindssyge berettes, at 3 ved Aarets Udgang vare uhelbredede, 6 helbrededes, 1 indlagdes paa Gaustads Asyl. Sindssygd findes opført som Dødsårsag hos 2, nemlig 1 paa Christianssands Sindssygeasyl, 1 af Distriktslægen i Mandals Distrikt. Lægen ved Christianssands Sindssygeasyl havde under Behandling en Hypochondrist, hos hvem der følte en Haardhed i Coecalregionen og hvis Sindstilstand bedredes, efter at Skybala vare fjernede ved stadig Brug af Ricinusolie.

Blandt **chirurgiske Tilfælde** omtales en ved Mineskud forårsaget Beskadigelse af den ene Haand, der endte dødeligt. En Læge i Mandal behandlede en voksen Pige, der ved en Cirkelsaug var bibragt et Saar, der strakte sig fra Baghovedet til Panden og derfra over Ansigtet til den ene Mundvinkel og tillige havde gjenneksauget og splintret Isse- og Pandebenet, saa at Hjernemasse væltede ud af Saaret. Efter et Par Maaneders Forløb tilhelede Saaret med et betydelig fordybet Ar, og Pigen kunde atter tage fat paa sine daglige Sysler; men 9 Maaneder efter Beskadigelsen blev hun anfaldt af hyppige og voldsomme Kramper, hvorpaa Døden snart paafulgte (Roscher). Distriktslægen i Flekkefjord omtaler ogsaa at have behandlet flere betydelige Læsioner forårsagede af Cirkelsauge. Grubearbejderne i det nærliggende Sogndal i Stavanger Amt i Forbindelse med Jernbaneanlægget sammesteds har ogsaa givet Anledning til betydelige Beskadigelser, saaledes har den samme Læge alene i Flekkefjord havt under Behandling 5 derved beskadigede Arbeidere, nemlig 1 for Brud af Laarbenets Hals, 1 for komminut Brud af Lægbenene, 1 for Luxation af Laarbenet og 2 for betydelige Oienlæsioner.

Af **chirurgiske Operationer** udførtes: 4 Borttagelser af Fingre, 1 af en kræftagtig Brystkjertel, 5 af Læbekræft og mistænkelige Svulster, 1 Excision og Kauterisation af Epulis, 1 Borttagelse af Ranula ved Ligatur, 1 af en stilket Svulst bag Øret, 2 af Lipomer, 2 af Uvula og Tonsillerne, 1 af Uvula alene, 2 Gange Aabning af Retropharyngealabscesser, 3 Gange Punktion af Hydrops ovarii hos samme Individ (død af Afkraftelse), 1 Operation for Næsepolyp, 1 Borttagelse af en Haemorrhoidesvulst ved Ligatur, 1 af en Teleangiectasi, 1 Retning af en i Albuen kroget og stiv Arm under Clorofornarkose, 2 Radikaloperationer for Vandbrok, 1 Herniotomi med dødeligt Udfald, 1 Reklination af Katarakt

med mindre heldigt Udfald, 1 Borttagelse af Hordeolum; desuden omtales et Par Borttagelser af Fingre, flere af Athromer og flere Punktationer af Vandbrok uden nærmere Opgave over Operationernes Antal.

Følgende **obstetriciske Operationer** omtales som udførte af Læger: 15 Tangforretninger, for hvilke Indikationerne angives saaledes: Vemangel og Vesvækkelse hos 7, langsom Fødsel uden nærmere angivet Aarsag hos 5, Bækkenforsnevring hos 1, Barselkrampe hos 2; af Mødrene forbleve 13 ilive, 2 døde, den ene af Barselkrampe, den anden af Blødning paa Grund af tilbageholdt Moderkage; 12 Børn fødtes levende, 3 vare dødfødte. 4 Vendinger, 2 paa Grund af Tverleie, 1 paa Grund af faretruende Svækkelse hos Konen, der led af nervøs-rheumatisk Feber og døde 2 Dage efter Forløsningen; i det 4de Tilfælde formedelst Barselkrampe. I sidstnævnte Tilfælde blev Konen forløst med Tvillinger, af hvilke den første udbragtes ved Tang (omtalt ovenfor), den anden ved Vending; 2 Mødre forbleve ilive; 3 Børn fødtes levende, 1 var dødfødt. 2 Udtrækninger paa Sædet paa Grund af langsom Fødsel, 1 Kone forblev ilive, den anden døde, muligens af Barselfeber, begge Børn fødtes levende, men det ene døde efter nogle Minutter. 1 kunstig Fremkaldelse af fortidlig Fødsel paa Grund af haardnakket Forstoppelse, Konen døde 3 Døde efter Forløsningen formentlig af Tarmslynge, Barnet efter 5 Timers Forløb (Buch og Wennevold). 2 Embryotomier paa dødt Foster ved forsømt Tverleie, med gunstigt Udfald for den ene Moder, den anden døde 10 Timer efter Forløsningen af Livmoderbristning (Kraft). 3 Udtagelser af Efterbyrden, i et Tilfælde med dødelig Udgang (se ovenfor under Tangforretninger). Ialt 27 obstetriciske Operationer, hvoraf 6 udførtes af en Læge i Christianssand, 4 af en Læge i Mandal, 6 af en Læge i Farsund, 11 af Distriktslægen i Flekkefjords Distrikt.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	D ø d e				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mellem 1 og 10 Aar.	paa Barselseng.	
Christiansands						
Stadsfysikat	325	241	39	57	3	22
Mandals Distrikt	914	631	90	134	5	41
Lyngdals —	491	315	56	58	7	21
Flekkelfjords —	452	279	67	47	4	22
Lister og Mandals Amt	2182	1466	252	296	19	106

Omkomne ved ulykkelige Hændelser 53

Selv mordere 2.

For det hele Amt bliver der saaledes et Overskud af 716 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem hine og disse =

100 : 67,2. Antallet af Børn, døde i første Leveaar, forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 8,7 og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 5,8; Antallet af Børn, døde i Alderen mellem 1 og 10 Aar, forholdt sig til samtlige Døde = 1 : 4,95 og Antallet af Døde under 10 Aar til samtlige Døde = 1 : 2,7. For de Døde paa Barselseng indeholde Medicinalberetningerne Oplysning om Dødsarsagerne hos 13, af hvilke 7 døde af Barselfeber, 2 af Blødning, den ene ved Abort, 1 af Barselkrampe, 1 af Livmoderbristning, 1 af Volvulus, 1 uforløst (Tverleie) 1 Time før Lægens Ankomst. Af Lægerne ere opgivne 366 ved Sygdom foraarsagede Dødsfald; de hyppigste Dødsarsager vare: Svindsot (72), Hjernebetændelse, tuberkuløs Meningit og Krampes hos Børn (tilsammen 40), Nervefeber (26), Lungebetændelse (23), Skarlagensfeber (20), akut Bronchit (13), Alderdomssvækkelse og Vatersot (hver 11), Strubehoste og Hjerneslag (hver 10).

Veirliget skildres i det Hele som raat og koldt med temmelig streng Vinter og kold Vaar; Begyndelsen af Sommeren var ligeledes kold og tillige regnfuld, men i Juli indtraadte drivende Varme, Høsten var regnfuld; i Slutningen af Aaret var Veiret tildels stormende. Stadsfysikus meddeler en Oversigt over Aarets meteorologiske Forholde ifølge daglige Observationer anstillede paa Værftet sammesteds, hvorefter Barometer- og Thermometerstanden i de forskellige Maaneder var følgende:

	Barometerstand			Thermometerstand		
	Middel.	Høiest.	Lavest.	Middel.	Høiest.	Lavest.
Januar	28" 6,1"	29"	27" 7"	÷ 0,0 ₁₅	+ 5,0	÷ 5,0
Februar	28" 2,75"	28" 10,5"	27" 7"	÷ 0,9	+ 5	÷ 5
Marts	27" 11,3"	28" 6,5"	27" 4"	÷ 0,95	+ 3,5	÷ 6,5
April	28" 4,1"	28" 9"	27" 7,5"	+ 5,12	+ 11,5	0
Mai	28" 3,1"	28" 7"	27" 9"	+ 8,21	+ 15	+ 2,5
Juni	28" 1,4"	28" 4,5"	27" 9"	+ 11,82	+ 17	+ 8
Juli	28" 2,1"	28" 4,5"	27" 9,5"	+ 15,06	+ 22	+ 10
August	28" 2"	28" 7,5"	27" 8,5"	+ 13,35	+ 21	+ 11
September	28" 1,5"	28" 9"	27" 9,5"	+ 10,42	+ 13	+ 7
Oktober	28" 2,2"	28" 9,5"	27" 6"	+ 5,15	+ 9,5	0
November	28" 1,85"	28" 11"	27" 5"	+ 1,82	+ 7	÷ 1
December	28" 4,4"	28" 10"	27" 10,5"	+ 1,32	+ 6	÷ 10
Aaret	28" 2,58"	29"	27" 4"	+ 5,0 ₈₈	+ 22 ⁰	÷ 10 ⁰

Distriktslægen i Flekkefjord betegner Aarets Afgrøde som et Middelsaar; af Distriktets andre Næringskilder gav saavel Vaarsildfisket som Makrelfisket et godt Udbytte, — Titanjerngruberne i Sogndal have ogsaa skaffet Distriktets Landalmue en sikker og fordelagtig Fortjeneste; i hele Aaret har der saaledes været let Adgang til Arbeide og god Arbeidsløn.

Levemaade og hygiæniske Forholde. Med Hensyn til de hygiæniske Forholde siges Christiansand at have gaaet meget fremad, idet bekvemmere og sundere Boliger i den senere Tid ere opførte og alt flere og flere af Byens Huse forsynes med Vand fra Vandledningen; Brændevinsdrik er maaske i Aftagende, derimod tiltager Nydelsen af bayersk Øl. I Lyngdals Distrikt nydes spirituøse Drikke af Landbefolkningen sjelden til Overmaal undtagen i de sædvanlige Gilder og paa Byreiserne; paa Listerlandet og i de nedre Dalstrøg siges de sanitære Forholde at være upaaklagelige, oppe i Fjeldbygderne staa de fremdeles paa et lavt Standpunkt, især hvad Renlighed angaar; de Fattiges Boliger ere tarveligt udstyrede og meget usunde, idet Voxne og Børn, Madvarer, Madkopper og andet Husgeraad have sin Plads i samme Stue, som meget sjelden vadskes og udluftes (Buch). Fra Flekkefjords Distrikt søger aarlig et betydeligt Antal, mellem 2000 og 3000 Mennesker, til Vaarsildfisket; siden det er bleven almindeligt at hver Baad har sit Logisfartøi, ere vistnok de skadelige Følger for Fiskernes Helbred betydeligt formindskede og de efter deres Hjemkomst tidligere almindelige smaa Typhusepidemier høre nu til Sjeldenhederne, dog giver Bedriften Anledning til flere Sygdommes Udvikling, saasom især kronisk Rheumatisme, Blodhoste og Tæring. Paa Grund af den Maade, hvorpaa Makrelfisket foregaar, idet det nemlig

drives om Natten 4 à 5 Mile fra Land, saa at næsten hele Dagen gaar med for at naa fra og til Fiskestederne, faar Fiskeren i Løbet af et Par Maaneder som oftest ikke anden Søvn end den, han kan erholde i den aabne Baad, og han ser derfor ogsaa efter Makrelfisket mere medtagen ud end efter Sildefisket. Paa Landet i dette Distrikt hersker ikke nogen stor Drikfældighed, da der kun i Byerne findes Udskjenkningssteder, hvorfor Drikken har koncentreret sig til disse, derimod er det almindeligt at se Bonden i beruset Tilstand at forlade Byen. Den forhen i hele Oplandet almindelige Skik at traktere Barsekonerne flere Dage efter Nedkomsten med Brændevin bibeholdes vel endnu i afsides Egne saasom i Siredal, men gaar ogsaa der efterhaanden mere af Brug.

Fattigsygepleien. I Christiansand behandledes 305 fattige Syge i Hjemmet, 76 med 3249 Forpleiningsdage paa Sygehuset. Distriktslægen i Mandals Distrikt foretog 20 Reiser til fattige Syge; paa Amtssygehuset indlagdes 13 fattige Syge.

Over Mangel paa examinerede Jordemødre klages fra Mandals, Lyngdals og Flekkefjords Distrikt; i det sidstnævnte findes paa Landet kun uexaminerede Fødselshjelpersker; ved Ansættelsen af flere examinerede Jordemødre antager Distriktslægen at ialfald nogle af de Mutilationer kunde undgaaes, som nu hvert Aar maa foretages og som næsten alle have sin Oprindelse fra forsømt Vending.

I Sundhedskommissionerne afholdtes følgende Antal Møder: i Christiansands Stadsfysikat 6; i Mandals Distrikt 20, hvoraf i nordre Undal 4, i Bjelland og Grindem 3, Øvrebo og Hegland, Finsland, søndre Undal, Halsaa og Hartmark, hver 2, i Oddernes, Randøsum, Venesland, Øslebø og Løv-

dal, Holme, hver 1; i Lyngdals Distrikt 7, nemlig i Farsund 3, i Vanse, Lyngdal, Hered, Hegebostad, hver 1; i Flekkefjords Distrikt 8, nemlig i Flekkefjord 4, i Bakke 2, i Siredal, Kvinesdal og Fjotland, hver 1. I Thvets og Søgnes Herreder i Mandals Distrikt blev ingen Møder afholdte, tildels paa Grund af forsildig Underretning om Representantmøders Berømmelse; for Mandals By mangler Opgave over Antallet af afholdte Møder. Den samlede Kommunerepresentation er indtraadt i Sundhedskommissionen i alle Herreder paa Landet undtagen i Hereds Herred i Lyngdals Distrikt, hvor 5 Kommunerepresentanter ere Medlemmer af Kommissionen, ved hvis Møder forøvrigt de andre ogsaa ere tilstede. I Mandals Distrikt overvares flere Møder af Skolelærerne, enkelte ogsaa af et større Antal Fruentimmer. I Christiansands Sundhedskommission omhandles blandt Andet Spørgsmaalet om det nye Fængsel kunde tages i Brug, om Kirkens Opvarmning, om de hygieeniske Forholde i de lavere Skoler. I Sundhedskommissionerne i Mandals Distrikt holdt Ordføreren Foredrag om Fødemidlerne og deres rette Behandling, Misbrug af Brændevin, Øl og Tobak, Luftvexel hjemme og i Skolerne, Renlighed, Nervefeber, Fnat; i Anledning af denne Sygdom besluttede flere Sundhedskommissioner, at fnattede Børn skulde bortvises af Skolerne; hvis Forældrene vare trængende, skulde de tildeles fri Medicin og de velstaaende skulde under Mulkt tilholdes at sørge for deres Børns Helbredelse. I Lyngdals Distrikt omtaltes Aareladnings Misbrug, Blodomløbet, Varmen, Tæring, Cardialgi, Brok, Børnekopper o. s. v. I Flekkefjords Distrikt forhandles angaaende de Forholdsregler, der skulde træffes mod Skarlagensfeber og Børnekopper samt til Fremme af Vaccination og Revaccination, ligesom Ordføreren meddelte Anvisning til Behandling af Fnat, søgte ved Foredrag at bekjæmpe den paa nogle Steder herskende Uskik at give Barselkvinder Brændevin efter Forløsningen, og at fremme Istandbringelsen af Vandhuse i de Egne, hvor saadanne endnu ere sjældne.

De **Vaccineredes** Antal udgjorde:

i Christiansand	240
i Mandals Lægedistrikt	890
i Lyngdals —	482
i Flekkefjords —	523

tilsammen 2135.

Vaccinationen var i Gang i Christiansand fra Slutningen af April til Begyndelsen af Oktober og udførtes ligesom forhen af en dertil antagen Læge, der tillige revaccinerede 26 og udleverede 115 Rør med Vaccinematerie; det ældste vaccinerede Barn var 14½ Aar gammelt, det yngste ¼ Aar; meget faa Hjælpevaccinatorer havde indfundet sig for at modtage Veiledning i at vaccinere og opsamle Vaccinelymfe. Af

de militære Læger revaccineredes paa Gimlemoen omtrent 1600 Rekrutter. I Mandal og Halsaa Sogn vaccinerer en i Mandal bosat Læge. I Farsund, hvor Distriktslægen i Lyngdals Distrikt vaccinerer, revaccineredes henved 100. I Flekkefjord og Næs Sogn vaccinerer Distriktslægen i Flekkefjords Distrikt, hvor Vaccinationen paa Grund af Koppernes Optræden i Naboamtet blev sat i Gang i Løbet af Vinteren og allerede var i fuld Virksomhed, da Kopperne udbrod i Distriktet selv; der vaccineredes i dette Aar i alle Sogne og i længere Tid 2 Gange ugentlig; Revaccination var ogsaa meget almindelig baade i Byen og paa Landet og ikke sjelden revaccinerede Husfaderen fra et vaccineret Barn sig selv og sin Familie.

Af **retsmedicinske Forretninger** nævnes som udførte: 3 Syns- og Obduktionsforretninger, nemlig 1 over en Kvinde, der var død efter en Læsion af Hovedet og behandlet af en Kvaksalverske, 1 over en sandsynligvis ved Sygdom i Forbindelse med Kulde og Vanrøgt død Mand, 1 over en ved et Hugsaar i Hovedet dræbt Mand; 1 Synsforretning over et ihjelliget Spædbarn. 6 Undersøgelser og Erklæringer, nemlig 2 angaaende for Barnefødsel i Dølgemaal mistænkte Kvinder, 1 over et en Mand tildelt Slag i Hovedet, 1 over en Arrestants Sindstilstand, 1 om Vand- og Brødsstrafs Anvendelighed, 1 om 2de Vædsker, der formentes at indeholde Gift. Ialt 10 retsmedicinske Forretninger, hvoraf 2 i Christiansand, 4 i Mandals, 2 i Lyngdals og 2 i Flekkefjords Distrikt.

Antallet af **Sindssyge**, der forpleiedes for offentlig Regning, udgjorde, saavidt det fremgaar af de meddelte Opgaver, 111, hvoraf 7 henlaa paa Gaustad, fra hvilket Asyl 1 kom tilbage uhelbredet, 2 paa Christiansands Asyl, de øvrige vare udsatte i Privatforpleining; af det nævnte Antal forpleiedes 87, der tilhørte Amtets Landdistrikt, med Bidrag af Amtskommunen og af disse hørte 35 hjemme i Mandals, 29 i Lyngdals og 23 i Flekkefjords Distrikt; af de øvrige 24, der forpleiedes for Bykommunernes Regning, vare 20 hjemmehørende i Christiansand, 4 i Flekkefjord. De fleste af de for offentlig Regning forpleiede Sindssyge sees i Aarets Løb at være tilseede af vedkommende Embedslæger.

Sygehuse. Følgende Liste giver en Oversigt over de paa Sygehuse under Behandling komne Tilfælde:

	Christian- sands Byes Sygehus.	Christian- sands Gar- nisonssy- gehus.	Amts- syge- huset.
Febre	25	18	-
akute Sygdomme i Aandedræts- og Cirkulationsorganerne	8	43	1
Kroniske Do. i Do. Do.	-	1	1
Sygdomme i Nervesystemet, Sinds- sygdomme	5	30	4
akute Sygdomme i Fordøjelses- apparatet	1	5	1
Kroniske Do. i Do.	1	-	-
Menstruationsanomalier	-	-	1
Sygdomme i Urinorganerne, Va- tersot	2	4	1
Blodsygdomme, Ernæringssyg- domme, Gulsot.	1	2	3
kronisk eller afebril Rheumatis- me, Arthritis	10	8	1
Læsioner	7	31	3
Phlegmone, Abscesser, Ulcera	3	19	5
kræftagtige Sygdomme	2	-	-
Ben- og Ledsygdomme	1	1	2
Øiensygdomme	3	9	1
chirurgiske Sygdomme i Kjønss- organerne	-	-	1
Syphilis	12	-	2
Gonorrhoe	4	3	-
Hudsygdomme	12	24	5
Spedalskhed	1	-	-
Andre Sygdomme	-	2	-
Tilsammen	98	200	32

I Sygestuerne paa Christiansands Tugthus behandledes

af et Fangeantal af ialt 36 Syge i 1434 Dage, altsaa i Gjennemsnit 3,9 daglig og enhver i 39,8 Dage. Medikamentforbruget ved Anstalten beløb sig omtrent til 68 Spd. I Farsund indrettedes et midlertidigt Sygehus i Anledning af Børnekoppers Udbrud i Byens Omegn (se ovenfor). Forøvrigt henvises angaaende disse Sygehuses Belæg m. v. samt angaaende Christiansands Sindssygeasyl til Sygehuslisterne.

Af **Badeindretninger** fandtes i Christiansand, foruden de Militæres Badehus, et lidet i dette Aar af en Privatmand indrettet russisk Dampbad med varmt Karbad, der er bestemt til almindelig Afbenyttelse; i Farsund fandtes en Søbadanstalt, i Flekkefjord foruden et Badeværelse ved Sygehuset 2 Badeindretninger, den ene for koldt og varmt Søbad, den anden for Strøm- og (kolde) Kumbade.

De 2 **Apotheker** i Christiansand, samt Apothekerne i Farsund og Flekkefjord fandtes ved Visitationen i Orden; Apotheket i Mandal fandtes velforsynet, men manglede endnu et eget Laboratorium. Personalet bestod, foruden af Apothekerne, ved Elefantapotheket i Christiansand af 2 Disciple, ved Løveapotheket sammesteds af 1 Medhjælper og 1 Discipel, ved Mandals, Farsunds og Flekkefjords Apothek af 1 Discipel.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Christiansands Stadsfysikat: 6 Læger foruden Distriktslægen i Mandals Distrikt. 6 Jordemødre, hvoraf to ansatte; 1 Tandlæge.
2. Mandals Distrikt: 3 Læger, hvoraf en, Distriktslægen, bosat i Christiansand, to i Mandal. 2 Jordemødre; 12 Hjelpevaccinatører.
3. Lyngdals Lægedistrikt: 2 Læger, begge i Farsund. 1 Jordemoder sammesteds; 8 Hjelpevaccinatører.
4. Flekkefjords Lægedistrikt: 1 Læge, bosat i Flekkefjord. 2 Jordemødre, begge i Flekkefjord; 6 Hjelpevaccinatører.

XI. Stavanger Amt.

Sundhedstilstanden skildres som mindre god i Aarets første Halvdel, medens den i det sidste Halvaar i det Hele taget var tilfredsstillende. Til den større Sygelighed i Iste Halvaar bidrog væsentligst mere eller mindre udbredte Epidemier af Børnekopper, Nervefeber, Skarlagensfeber og Kig-

hoste, medens samtidig Lungebetændelser i flere Lægedistrikter forekom hyppigere end sædvanligt.

Dødelighed. De Dødes Antal udgjorde 1835, hvilket er 7,4 pCt. mere end i det forrige Aar, da der døde 1708, 18,3 pCt. mere end i 1862, da der døde 1551 og 29 pCt. mere

end det gjennemsnitlige Antal Døde i Femaaret 1856—60, hvilket udgjorde 1422; sammenlignet med det foregaaende Aar var Forøgelsen i de Dødes Antal størst i søndre og nordre Ryfylkes Lægedistrikter (henholdsvis 17,1 og 14,1 pCt.), medens de Dødes Antal i vestre Ryfylkes Distrikt formindskedes med 3,1 pCt.

Sygdomskonstitutionen betegnes fra Jæderen og Dalernes Distrikt som catarrhalsk-inflammatorisk, fra de fleste øvrige Distrikter i 1ste Halvaar som adynamisk, senere indifferent. Til Oplysning om de epidemiske Forholde tjener følgende Sammenstilling af de af Lægerne meddelte Opgaver:

	Hele Aaret	Januar	Februar	Marts	April	Mai	Juni	Juli	August	September	Oktober	November	December	Kjøn er opgivet for	Deraf		Alder er opgivet for	Deraf	
															Mandkjøn	Kvindkjøn		Børn (under 15 Aar)	Voxne (over 15 Aar)
															Nervefeber	299		39	33
Simpel Feber	135	12	15	5	12	7	7	16	10	8	15	9	19	141	73	68	135	83	52
Barsel-feber	14	-	1	-	-	1	1	1	1	3	1	2	3	-	-	14	-	-	14
Børnekopper	125	1	11	29	48	11	12	3	-	2	-	6	2	293	171	122	205	33	172
Vandkopper	9	1	1	-	-	2	-	5	-	-	-	-	-	9	5	4	9	9	-
Skarlagensfeber	86	10	11	10	9	21	8	8	2	6	1	-	-	87	40	47	86	82	4
Rosen	14	2	-	-	2	-	1	-	-	3	3	3	-	15	7	8	14	2	12
Kighoste	79	7	3	5	-	-	1	5	3	6	20	13	16	79	34	45	79	79	-
Diphtherit	12	-	4	-	7	-	-	-	1	-	-	-	-	12	7	5	12	8	4
Strubehoste	7	2	2	-	1	-	-	-	-	1	1	-	-	7	1	6	7	7	-
Kusma	6	-	-	2	-	-	1	1	2	-	-	-	-	6	5	1	6	3	3
Catarrhalske Tilfælde	299	40	31	24	24	29	10	10	8	17	27	40	39	303	174	129	299	118	181
Lungebetændelse	177	14	23	14	25	25	17	16	8	5	2	15	13	179	129	50	177	58	119
Akut Ledderheumatisme	19	-	2	1	-	2	2	-	1	3	2	5	1	20	13	7	19	3	16
Koldfeber	2	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	2	1	1	2	-	2
Diarrhoe og Cholerinæ	118	11	9	7	1	5	9	11	14	23	10	15	3	118	53	65	118	60	58
Blodgang	7	1	2	-	-	1	1	-	1	1	-	-	-	7	4	3	7	3	4

Af Nervefeber behandlede:

i Jæderen og Dalernes Lægedistrikt

25 Tilfælde, hvoraf 3 endte dødeligt,

i Stavangers Lægedistrikt

111 — — 9 — —

i søndre Ryfylkes Lægedistrikt

128 — — 23 — —

i vestre Ryfylkes Lægedistrikt

81 — — 10 — —

i nordre Ryfylkes Lægedistrikt

43 — — 3 — —

tilsammen 388 Tilfælde, hvoraf 48 endte dødeligt, desuden er fra Stavangers Distrikt omtalt et ubehandlet Tilfælde, der havde dødelig Udgang, saa at ialt kjendtes 49 Dødsfald. (I forrige Aar opgaves 321 Behandlede, hvoraf 36 døde). Sygdommen forekom epidemisk, fornemmelig i 1ste Halvaar i Stavangers, søndre, nordre og vestre Ryfylkes Lægedistrikter; i de 2 førstnævnte var Sygdommen begyndt i Slutningen af forrige Aar. I søndre Ryfylkes Distrikt viste den sig i mindre, til enkelte Gaarde begrænsede Epidemier, saaledes fornemmelig paa Rennese, hvor 91 Personer angrebtes, af hvilke 17 døde. Overførelse ved Smitte kunde næsten altid paavises. I vestre Ryfylke var Sygdommen udbredt over hele Distriktet; i Augvaldsnæs Prestegjeld bleve

paa enkelte Gaarde saagodtsom samtlige Beboere angrebne; til Sygdommens Udbredelse bidrog den Omstændighed, at den ene Familie hjalp den anden med at vaage over de Syge, hvortil kom usle overbefolkede Boliger i Forening med ugunstige sanitære Forhold forøvrigt. Baade i søndre og vestre Ryfylke ytrede Sygdommen sig fordetmeste som Ileo-Typhus. Af de fra Stavangers Distrikt opgivne Tilfælde behandlede 27, hvoraf 2 endte dødeligt, paa Stavangers Amtssygehus, og 19 Tilfælde, hvoraf 4 endte dødeligt, paa Stavanger Byes Sygehus. Paa Grund af Nervefebers Optræden blandt Fiskerne oprettedes et midlertidigt Lazaret i Haugesund; af de 6 der behandlede ovenfor medregnede Syge døde 1. Af simpel Feber nævnes tilsammen 141 behandlede Tilfælde, hvoraf 46 fra Jæderen og Dalernes, 77 fra Stavangers, 18 fra vestre Ryfylkes Distrikt.

Af **Barsel-feber** omtales fra Stavanger 14 Tilfælde, hvoraf 5 endte dødeligt og fra vestre Ryfylke 1, der helbrededes; fra nordre Ryfylke opgives 1 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede; i 2 Tilfælde med dødelig Udgang var Barselkonen forløst ved obstetricisk Operation. Fra Jæderen og Dalernes Distrikt opgives et Dødsfald af Barselkrampe.

Børnekopper, hvoraf der i Slutningen af forrige Aar forekom enkelte Tilfælde i Stavanger By, optraadte i 1864 med epidemisk Udbredning i Stavangers, vestre og nordre Ryfylkes Lægedistrikter. Der opgives:

fra Jæderen og Dalernes Lægedistrikt

	28 Behandlede, hvoraf	- døde,
- Stavangers Lægedistrikt	128	— — 20 —
- søndre Ryfylkes	10	— — — —
- vestre	70	— — 8 —
- nordre	57	— — 2 —

tilsammen 293 Behandlede, hvoraf 30 døde.

Det virkelige Antal Angrebne er dog rimeligvis ikke ubetydeligt større, da mange Tilfælde siges at have været saa lette, at Vedkommende ikke fandt det Umagen værd at underrette Lægen derom. Som de vigtigste Udgangspunkter for Smitten nævnes Stavanger By, Haugesund, hvor det første Tilfælde viste sig i Slutningen af Januar, og Vaarsildefisket, hvor Sygdommen begyndte henimod Midten af Februar og ved de hjemvendende Fiskere spredtes over en større Del af Amtet; saaledes udbredte Sygdommen sig i Begyndelsen af Marts til Jæderen og Dalernes samt nordre Ryfylkes Lægedistrikter. Paa de fleste Steder ophørte Sygdommen i Begyndelsen af 2det Halvaar og kun enkelte Tilfælde indtraf senere paa Aaret i vestre Ryfylke; i søndre Ryfylke derimod viste Børnekopper sig først henimod Midten af Juni og forekom sporadisk til Aarets Udgang. I Begyndelsen optraadte Kopperne mere ondartet, men antog senere en mildere Karakter (Eye). Af 178 Tilfælde opføres 63 som Variolæ, 115 som Varioloider, af 205 Angrebne opgives 19 at have været uvaccinerede; af 21, der døde af Børnekopper, vare de 8 uvaccinerede. I et Tilfælde med dødelig Udgang optraadte Vaccine- og Koppepestler samtidigt. Der omtales et Par Tilfælde, hvor den Syge for anden Gang angrebes af Børnekopper; saaledes havde en Mand for nogle og tyve Aar siden havt Kopperne, hvorefter der viste sig tydelige Ar; han vaagede over en rasende Koppesyg og for bedre at kunne passe paa ham, lagde han sig om Natten i Sengen med ham og blev efter 18 Dages Forløb angreben af lette Varioloider (Eye). Fra nordre Ryfylke nævnes et Tilfælde med en Inkubationstid af mindst 16 Dage. I Anledning af Sygdommen blev der ansat en Epidemilæge for Stavanger By og denne Bys Sygehus blev, efterat dets Syge vare overflyttede til Amtssygehuset, taget til Koppelazaret; ialt indkom her 111 Koppesygge, 80 i 1ste, 31 i 2det Kvartal; 3 laa tilbage fra det foregaaende Aar; af de tilsammen behandlede 114 døde 19. I Ladestedet Sandnæs blev et Hus udseet til Lazaret, men dog ikke taget i Brug. I Haugesund oprettedes et Lazaret, der holdtes aabent fra Midten af Februar til Midten af Mai; ialt behandlede der 13, hvoraf 2 døde. Vaccination og Revaccination blev overalt sat i Gang; paa flere Steder blev Revaccinationen udført paa offentlig Bekostning eller ekstraordinære Hjelpevaccinatorer antagne. I Saude Sogn i

nordre Ryfylke vare Kopperne forholdsvis mere udbredte end forøvrigt i Distriktet, hvilket tilskrives den der i flere Aar misligholdte Vaccination; Aaret iforveien var Hjelpevaccinatøren af denne Grund bleven afsat. Sundhedskommissioner afholdtes i Anledning af Kopperne i de fleste Herreder, der inddeltes i Kredse med Tilsynsmænd, som bleve forsynede med trykte Forskrifter og Opslagsplakater o. s. v.

Vandkopper forekom enkeltvis i Stavanger By samt i Aarets Slutning i nordre Ryfylke.

Den i Slutningen af forrige Aar over den største Del af Amtet herskende **Skarlagensfeber**epidemi fortsatte sig indtil Begyndelsen af dette Aars sidste Kvartal. Der opgives:

fra Jæderen og Dalernes Lægedistrikt

	28 Behandlede, hvoraf	6 døde,
- Stavangers Lægedistrikt	19	— — 1 —
- søndre Ryfylkes	16	— — 3 —
- vestre	24	— — 1 —
- nordre	6	— — 3 —

tilsammen 93 Behandlede, hvoraf 14 døde.

I søndre Ryfylke var Sygdommen udbredt over næsten hele Distriktet; den optraadte tildels ondartet, var ofte forbunden med diphtherisk Svælgbetændelse; som Følgesygdomme vare hydropiske Tilfælde almindelige, Kjertelabscesser derimod sjældnere.

Af **Rødlinger** omtales 10 Tilfælde fra Stavanger.

Af **Rosen** nævnes fra Stavangers Distrikt 17 Tilfælde med 1 Dødsfald, fra søndre Ryfylke 2 Tilfælde og fra vestre 7, hvoraf 2 vare Ansigtsrosen, uden Dødsfald, tilsammen 26 Tilfælde med 1 Dødsfald.

Af **Neldefeber** opgives ialt 9 behandlede Tilfælde, nemlig 7 fra Stavangers, 2 fra vestre Ryfylkes Distrikt.

Kighoste forekom ligesom i 1863 epidemisk i Jæderen og Dalernes Distrikt gennem den største Del af dette Aar, i Stavangers Distrikt var Epidemien saagodtsom indskrænket til Byen; i søndre Ryfylke viste Sygdommen sig hist og her næsten hele Aaret og antog i Aarets sidste Maaneder en større Udbredning i Høgsfjords Prestegjeld, hvor 3 Børn skulle være døde af Kighoste. Tilsammen opgives 79 Tilfælde med 3 Dødsfald, nemlig 14 Tilfælde fra Jæderen og Dalernes Distrikt, 59 med 2 Dødsfald fra Stavanger og 6 med 1 Dødsfald fra vestre Ryfylke Distrikt.

Diphtheriske Sygdomme. Af diphtherisk Svælgbetændelse opgives fra Stavangers Distrikt 20 Tilfælde med 2 Dødsfald. Af Strubehoste nævnes ialt 22 Tilfælde med 11 Dødsfald, nemlig fra Jæderen og Dalernes Distrikt 2 Tilfælde med 1 Dødsfald, fra Stavangers 7 Tilfælde med 2 Dødsfald, fra vestre Ryfylkes 4 Tilfælde med 2 Dødsfald, og fra nordre Ryfylkes 9 Tilfælde med 6 Dødsfald.

Enkelte Tilfælde af **Kusma** omtales fra Stavanger og fra vestre Ryfylke, hvor der desuden forekom mange lettere Tilfælde, der ikke kom under Behandling.

Catarrhalske Tilfælde vare hyppige i Stavangers Distrikt, derimod ikke meget almindelige i søndre Ryfylke; i nordre Ryfylke forekom nogle Tilfælde af Influenza i 1ste Halvaar; 1 endte dødeligt. Ialt opgives af lettere catarrhalske Tilfælde 258 uden Dødsfald, nemlig fra Jæderen og Dalerne 31, fra Stavanger 196, fra søndre Ryfylke 8, fra vestre Ryfylke 23; desuden af akut Bronchit ialt 88 Tilfælde, nemlig 68 fra Jæderen og Dalerne, 20 fra vestre Ryfylke. Akut Bronchit er opført som Dødsårsag hos 2 i vestre Ryfylkes Distrikt.

Af **Lungebetændelse** opgives:
fra Jæderen og Dalernes Distrikt

	af 1 Læge	43 Tilfælde med	4 Dødsfald,
- Stavangers Distrikt	- 2	— 94	— 8
- søndre Ryfylkes Distrikt .	- 1	— 16	- 2
- vestre Ryfylkes Distrikt .	- 1	— 26	- 4

tilsammen af 5 Læger 179 Tilfælde med 18 Dødsfald; desuden nævnes fra nordre Ryfylkes Distrikt 2 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede, saa at der ialt haves Op-gave over 20 Dødsfald. (I forrige Aar kjendtes 90 behandlede Tilfælde, hvoraf 3 endte dødeligt, og ialt 5 Dødsfald). I Stavangers Distrikt siges Lungebetændelse at have forekommet overordentlig hyppigt. Af 16 Angrebne var Sygdommens Sæde hos 10 i højre, hos 4 i venstre Lunge, hos 2 i begge Lunger (I. R. Lossius).

For **Pleurit** behandlede i Stavangers Distrikt 8 Personer, der alle helbrededes; fra nordre Ryfylke opføres et Dødsfald af denne Sygdom.

Hjernebetændelse er opført som Dødsårsag hos 13, tuberkuløs Meningit hos 4, Konvulsioner i Børnealderen hos 4, tilsammen 21, hvoraf 9 i Jæderen og Dalernes, 7 i Stavangers, 1 i søndre, 3 i vestre, og 1 i nordre Ryfylkes Distrikt.

Rheumatiske Sygdomme siges ikke at være meget almindelige i søndre Ryfylke, hvorimod kronisk Rheumatisme forekommer meget hyppigt i vestre Ryfylke. Af Gigtfeber opgives fra Jæderen og Dalernes Distrikt 9, fra Stavangers 16 og fra søndre Ryfylkes 3 Tilfælde, tilsammen 28, hvoraf 1 endte dødeligt.

Af **Koldfeber** opgives 4 Tilfælde at være komne under Behandling, nemlig 2 i Jæderen og Dalernes, 2 i Stavangers Distrikt.

Gastriske Sygdomme. Af **Choleringe** og **Diarrhoe** opgi-

ves fra Jæderen og Dalernes Distrikt 41, fra Stavangers 80 og fra vestre Ryfylke 18 Tilfælde at være kommen under Behandling, tilsammen 139, hvoraf 1 havde dødelig Udgang; desuden omtales 1 dødeligt Tilfælde af Diarrhoe fra søndre Ryfylke, 1 af kronisk Diarrhoe fra Stavanger. For **Blodgang** behandlede i Stavangers Distrikt 7 Personer, der alle helbrededes.

For **Syphilis** indkom paa Stavanger Bys Sygehus 7 Personer, 6 med sekundære og 1 med tertiære Tilfælde, 5*) laa tilbage fra forrige Aar, 11 udgik helbredede og 1 laa tilbage ved Aarets Udgang; Forpleiningsdagenses Antal udgjorde 528 eller 48 for hver Udskreven. Paa Amtssygehuset indkom 25, 2 lidende af primære og 23 af konstitutionelle Tilfælde, 11 laa tilbage fra forrige Aar, 33 udgik helbredede, 1 (Mand, indlagt for primære Tilfælde,) overflyttedes til Byens Sygehus og 2 laa tilbage ved Aarets Udgang; Forpleiningsdagenses Antal udgjorde 3261 eller 95,9 for hver Udskreven; for de konstitutionelle Tilfælde udgjorde Forpleiningsdagenses Antal 102,2 for hver Udskreven. Af de 32 paa begge Sygehuse Indkomne vare 13 Mænd, 19 Kvinder. Som behandlede udenfor Sygehusene nævnes 11 Tilfælde i Stavangers, 2 i vestre Ryfylkes Distrikt; fra sidstnævnte Distrikt indsendtes 8 Personer for Syphilis til Amtssygehuset. Af 10 privat Behandlede vare 7 Mænd, 3 Kvinder, 1 under og 9 over 15 Aar. Af **Gonorrhoe** er fra Stavanger opgivet 26 Tilfælde, hvoraf 5 behandlede paa Amtssygehuset, 5 fra Jæderen og Dalernes, 2 fra søndre, 4 fra vestre Ryfylkes Distrikt, tilsammen 37. For **Leucorrhoe** behandlede 2 paa Stavanger Bys Sygehus.

Fnat var udbredt over hele søndre Ryfylke, medens den i vestre Ryfylke mere og mere var i Aftagende. Der opgives kun 31 behandlede Tilfælde, deraf 24 fra Stavanger. Af **Skurv** nævnes 5 Tilfælde.

Af **Spedalske** kjendtes ved Udgangen af forrige Aar ifølge Overlægens Beretning 159. Af nye Tilfælde anmeldtes 5, 7 kom til som overseede ved tidligere Tællinger; Tilgangen var altsaa 12. Afgangen var 16, hvoraf 9 døde, 1 flyttede ud og 6 indlagdes paa Stiftelse. Ved Aarets Udgang kjendtes altsaa 155 Spedalske, hvoraf fandtes:

i Jæderen og Dalernes Distrikt	14
i Stavangers Distrikt	20
i søndre Ryfylkes Distrikt . . .	28
i vestre — — . . .	69
i nordre — — . . .	24

I søndre Ryfylke hersker Sygdommen næsten udelukkende paa Øerne, især paa Rennesø og Finø, samt tildels i

*) Paa Sygelisten for forrige Aar er 4 opført som tilbageliggende.

Høgsfjord (I. R. Lossius). Blandt de Døde omtaler Lægeberetningerne en spedalsk Mand død af Kopper og en spedalsk Kone død af Nervefeber.

Kjertelsyge siges at forekomme temmelig hyppig i vestre Ryfylke og heller ikke at være sjelden i søndre Ryfylke, navnlig paa Øerne; af Rachit komme ogsaa i dette Distrikt enkelte Tilfælde under Behandling; ialt omtales 41 behandlede Tilfælde af Kjertelsyge, hvoraf 30 fra Stavangers Distrikt. 1 Dødsfald af Rachit opføres fra vestre Ryfylke.

Svindot findes paa de af 6 Læger meddelte Fortegnelser over Dødsfald opgivet som Dødsårsag hos 44, nemlig 9 i Jæderen og Dalernes Distrikt og deraf 6 i Egersund, 21 i Stavangers, 9 i søndre, 4 i vestre og 1 i nordre Ryfylkes Distrikt. Dette Antal udgjør 15,1 pCt. af samtlige af disse Læger opgivne ved Sygdom forårsagede Dødsfald (292). (I forrige Aar var Forholdet 37 af 259 opgivne Dødsårsager eller 14,2 pCt.) Af 5 Læger opgives ialt 72 behandlede Tilfælde, hvoraf 42 endte dødeligt; af 48 vare 26 Mænd, 22 Kvinder; af 43 4 under, Resten over 15 Aar. I søndre Ryfylkes Lægedistrikt forekommer denne Sygdom fornemmelig i Indbyggerne, især i Hjelmeland og Aardals Annex; Arvelighed lader sig i mange Tilfælde paavise (I. R. Lossius).

Vatersot nævnes som Dødsårsag hos 9, hvoraf 6 i Jæderen og Dalernes og 3 i Stavangers Distrikt.

Af **Kræft** omtales 3 Dødsfald.

Blegsot og deraf følgende Amenorrhoe siges ikke at være almindelig i søndre Ryfylke, hyppigere forekomme derimod Menstruationsuordener, der især tilskrives Forkjølelse paa Grund af daarligt Skotøi eller Mangel af Underklæder; i nordre Ryfylke betegnes Menstruationsuordener som særdeles hyppige. 4 Læger behandlede tilsammen 39 Tilfælde af Blegsot, af 18 Syge vare de 10 under 15 Aar. I søndre Ryfylke forekommer Hysteri tildels i Forbindelse med Uterinlidelser temmelig almindelig, hyppigst hos gifte Fruentimmer.

Cardialgi omtales som hyppig i de 3 ryfylkske Lægedistrikter og i Stavanger, hvor Sygdommen navnlig siges at forekomme meget almindelig blandt Bødkere (C. A. Stang). 4 Læger behandlede ialt 168 Tilfælde, hvoraf 2 Læger i Stavanger 72, Distriktslægen i Jæderen og Dalerne 73. Af 98 Syge vare 30 af Mand-, 68 af Kvindekjøn, af 96 3 under, 93 over 15 Aar.

Ormesygdomme betegnes som meget hyppige i vestre og især i søndre Ryfylke, hvor Sygdommen forekommer næsten hos alle Børn (I. R. Lossius).

Af **Drankergalskab** kom 6 Tilfælde under Behandling i Stavangers Distrikt, samtlige helbrededes.

Af nye Tilfælde af **Sindssygd** nævnes 22 Tilfælde, nemlig 13 fra Jæderen og Dalernes Distrikt, 5 fra Stavangers, 2 fra søndre, 1 fra vestre og 1 fra nordre Ryfylkes Di-

strikt. Af 20 Tilfælde opføres 11 under Melancholi, 7 under Mani, 1 under Dements og 1 under Idiotisme. Af 18 Sindssyge vare 10 Mænd, 8 Kvinder. 2 indlagdes i Bergens, 1 i Stavangers og 1 i Gaustads Asyl. Hypochondri siges i søndre Ryfylke at forekomme ikke sjelden, især blandt den mere formuende Gaardmandsklasse.

Ondartede **Værkefinger** forekom epidemisk i 4de Kvartal i Stavangers Distrikt, hvor en Læge behandlede 21 saadanne Tilfælde; Distriktslægen i vestre Ryfylke havde i 1ste Kvartal 32 under Behandling. Sildesaltningen siges ofte at give Anledning til denne Sygdom (C. A. Stang).

Af **Blødersygd** omtales et Tilfælde hos en 19aarig Pige (I. R. Lossius).

Af **chirurgiske Operationer** omtales som udførte: 2 Borttagelser af Underarmen, begge paa Grund af Skudskaar i Haanden, 1 af Læggen, paa Grund af Koldbrand i Foden efter Nervefeber, alle med heldigt Udfald; 12 af Tær, 3 af Brystkræft, 3 af Læbekræft, 2 af Lipomer; 1 Udrijving af Næsepolypp, 2 Tenotomier, den ene af Achillessenen for Platfod, 2 Punktions af Vandbrøk med Jodindsproitning, 1 Herniotomi med dødeligt Udfald, 1 Operation for Phimosis, 1 Blefaroplastik. Desuden nævnes Borttagelsen af flere Fingre, af et Par Lipomer og flere Punktions af Hornhinden hos samme Person uden nøiere Opgave over Operationernes Antal.

Følgende **obstetriciske Operationer** nævnes som udførte ved Læger: 22 Tangforretninger, hvoraf 10 foretoges paa Grund af Vesvækkelse eller Vemangel, 1 paa Grund af langvarig Fødsel, 5 formedelst Bækkensnæverhed, 1 paa Grund af Blødning, 1 formedelst Barselkrampe, 2 efter Vending, for 2 mangler Angivelse af Indikationen; Udfaldet er anført for 11 Mødre, hvoraf 10 forbleve ilive, 1 døde et Par Dage efter Forløsningen; for 11 Børn mangler Angivelse af Udfaldet, 5 kom levende, 6 dødfødte til Verden. 4 Vendinger, i alle Tilfælde ved Tverleie; for 1 Moder og 1 Barn mangler Angivelse af Udfaldet, 2 Mødre forbleve ilive, 1 døde af Barselfeber, 3 Børn vare dødfødte. 3 Udtrækninger, i 2 Tilfælde formedelst Vemangel eller langsom Fødsel, i et Tilfælde paa 2den Tvilling, med heldigt Udfald for Mødrene; 1 Barn fødtes levende, 2 vare dødfødte. 1 Tangforretning med paafølgende Dekapitation og Exartikulation af begge Arme og tilsidst Vending og Udtrækning, der var yderst besværlig, paa Grund af stærk Udspænding af Fosterets Underliv. Konen døde 4 Dage efter af Barselfeber (Thesen). 2 Perforationer paa døde Fostre paa Grund af Mangel paa Fremgang i Fødselen, efter forgjæves forsøgt Anlæggelse af Tang, og Udtrækninger ved Hjælp af en Slynge om Halsen med heldigt Udfald for Mødrene (Eye). 3 kunstige Forløsninger af Moderkagen, i to Tilfælde paa Grund af Blødning, i et Tilfælde paa Grund af Krampe i Livmoderen, uden Angivelse af Ud-

faldet. Ialt 35 obstetriciske Operationer, hvoraf 4 i Jæderen og Dalernes, 14 i Stavangers, 6 i søndre, 7 i vestre og 4 i nordre Ryfylkes Distrikt.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mellem 1—10 Aar.	paa Barselseng.	
Jæderen og Dalerne	687	432	64	103	7	41
Stavanger	1016	600	131	162	16	34
søndre Ryfylke	405	219	51	27	3	18
vestre —	848	374	80	69	8	40
nordre —	429	210	37	32	3	22
Stavanger Amt	3385	1835	363	393	37	155

Omkomne ved ulykkelige Hændelser 66

Selvmordere 3.

For det hele Amt bliver der saaledes et Overskud af 1550 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 54,2. Antallet af Børn, døde i første Leveaar, forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 9,3 og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 5,1; Antallet af Børn døde i Alderen mellem 1 og 10 Aar forholdt sig til Antallet af Døde = 1 : 4,7 og Antallet af Børn døde under 10 Aars Alderen til samtlige Døde = 1 : 2,4. Af de Døde paa Barselseng indeholde Medicinalberetningerne kun Oplysning om 10, hvoraf 1 døde af Barselkrampe, 1 et Par Dage efter en Tangforretning, 1 af Børnekopper, 6 af Barselfeber, hvoraf 2 efter obstetricisk Operation, 1 uforløst, efterat Tang forgjæves var forsøgt og videre Forløsningsforsøg negtedes; Bækkenskjevhed var rimeligvis tilstede (Eye). Ifølge Prestelisterne er endvidere en Barselkvinde død af Børnekopper, 2 døde uforløste, nemlig 1 i Stavanger By, 1 i Vikedals Prestegjeld i nordre Ryfylkes Distrikt. Paa de fra 6 Læger indsendte Fortegnelser over Dødsarsagerne, der indbefatte 292 ved Sygdom foraarsagede Dødsfald, sees de hyppigste Dødsarsager at være følgende: Nervefeber (49), Svindsot (44), Børnekopper (30), Kramper i Barnealderen, Hjernebetændelse og tuberkuløs Meningit (tilsammen 21), Lungebetændelse (20), Skarlagensfeber (14), Strubehoste og Diphtherit (tilsammen 13), Vatersot (9).

Veiriget var om Vinteren i Aarets Begyndelse mildt, men regnfuldt og tildels stormende; Vaaren kom sent og var i det Hele kold, Sommeren tillige regnfuld; om Høsten og indtil November var Veiret uroligt og regnfuldt, i de 2 sidste

Maaneder mere tørt og koldt, tildels med skarpe Østenvinde. Fra Egersund havs følgende Oversigt over de meteorologiske Forholde sammesteds, meddelt af Distriktslæge Birch:

Maaned.	Middel Barometerstand.	Middel Thermometerstand.	Herskende Vinde.
Januar	30,26	+ 1	O.
Februar	29,95	+ 0,3	O.
Marts	29,68	+ 1,2	N. og O.
April	30,12	+ 5,5	N. og SO.
Mai	30,07	+ 8	N. og NV.
Juni	29,89	+ 10,3	S. og V.
Juli	29,98	+ 12,3	N. og S.
August	29,98	+ 11,2	N. og V.
September	29,90	+ 10,4	SO.
Oktober	29,98	+ 6	N. og O.
November	29,90	+ 3,3	SO. og O.
December	30,10	+ 3	SO. og O.

Med Hensyn til Høstens Udfald staar Aaret snarere over end under et Middelsaar. Kornet var vægtigt og kom velbjerget i Hus; Poteteshøsten var i Almindelighed ikke stor, men Potetessygdom sjeldnere end sædvanlig (Birch).

Levemaade og hygiæniske Forholde. I Stavanger siges Levnetsmidler at have været billige paa samme Tid, som der har været Adgang til jevn Fortjeneste for Arbeidsklassen. I søndre Ryfylke er Kosten ensformig og ofte slet tillavet, bestaar sædvanlig af Fisk, sjelden af Kjød; i vestre Ryfylke lever Almuen ogsaa hovedsagelig paa Fisk; paa Fiskerierne er dog Kosten bedre end før. Kaffedrik siges i Jæderen og Dalernes Distrikt at være i ganske overordentlig Tiltagende, især blandt den kvindelige Befolkning; i søndre Ryfylke bruges ogsaa Kaffe overalt til Overmaal. Brændevinsdrik er i Jæderen og Dalernes Distrikt i kjendeligt Aftagende og misbruges i Almindelighed kun paa Byreiser, i Stavanger og i søndre Ryfylke nydes Brændevin i Almindelighed heller ikke til Overmaal; i vestre Ryfylke klages derimod over meget Fylder i Fisketiden. Klædedragten siges paa sidstnævnte Sted at være meget god, da man overalt bruger uldne Underklæder. Fra Stavanger berettes, at der er Mangel paa gode Boliger; i søndre Ryfylke ere Boligerne især ude paa Øerne lave og trange, Husene mangle ofte ganske Sylmur og Udhuse staa tæt op til Vaaningshusene. Fra dette Distrikt, hvor Søbedrift er den fornemste Næringskilde, deltage næsten alle voxne Mandfolk i Vaarsildfisket, der dette Aar gav ikke saa lidet Udbytte, men siden gaa største Delen af de voxne Gutter uden Arbeide og hengive sig til en ganske utrolig Dovenskab og Lediggang, saa at

Gaardmanden i Reglen maa benytte fremmede Folk til Jordarbeide (I. R. Lossius).

Fattigsygepleien besørgedes i Stavanger af Distriktslægen og en Privatlæge, i de øvrige Distrikter af Distriktslægerne. I søndre Ryfylke blev i Aarets Løb Lægehjelp til fattige Syge kun forlangt 8 Gange. I vestre Ryfylke bleve 68 fattige Syge tilseede; i nordre Ryfylke blev Lægehjelp til fattige Syge lidet benyttet, især i Vikedals og Suledals Prestegjeld.

I Jelse Prestegjeld i nordre Ryfylke har en examineret Jordemoder praktiseret et halvt Aars Tid og benyttes allerede meget, i Augvaldsnæs Prestegjeld i vestre Ryfylke besluttedes ansat en Jordemoder; i søndre Ryfylke mangler fremdeles examineret Jordemoder, imidlertid er en Elev indsendt til Bergen fra Hjelmelands Prestegjeld. Adgangen for Lægen til privat Praxis er i dette Distrikt ikke meget stor, men han søges med Begjærighed, naar Omkostningerne falde paa det Offentlige.

Af Møder i **Sundhedskommissionerne** berettes at være afholdte: i Jæderen og Dalernes Lægedistrikt 38, hvoraf i Egersunds Ladested 5, i Egersunds Landsogn 3, Ogne 3, Helleland 3, Birkrim 3, Sogndals Ladested 1, Landsognet 3, Lund 3, Heskestad 2, Haa 3, Thime 3, Gjesdal 3, Klep 3; i Stavangers Distrikt 22, hvoraf i Stavanger By 13, Sandnæs 6, Haaland og Hetland 1, Høiland 2; i søndre Ryfylke 8, hvoraf i Høgsfjord, Strand, Rennesø, hver 2, i Finø og Hjelmeland, i hver 1; i vestre Ryfylke 14, hvoraf i Haugesund 6, i Skjold og Augvaldsnæs, i hver 2, i Torvestad, Skudesnæs, Skudesnæshavn, Tysvær, i hver 1; i nordre Ryfylke 11, hvoraf i Jelse og Vikedal, i hver 3, i Nærstrand og Saude, i hver 2, i Sand 1. I alle Herreder paa Landet i Stavangers og i søndre Ryfylkes Distrikt samt i vestre Ryfylke med Undtagelse af Skjolds Herred bestaa Sundhedskommissionerne af den samlede Kommunerepresentation. De for Haugesund, Sogndals Ladested og Birkrim's Herred vedtagne Sundhedsforskrifter erholdt i d. A. kongelig Approbation. I Høilands Herred i Stavangers Distrikt bleve de af Ordføreren foreslaaede Sundhedsforskrifter forkastede. Sundhedsforskrifternes Misligholdelse gav i Haugesund Anledning til et Par Møder. Forresten holdtes i Møderne Foredrag af Ordførerne eller der forhandlede dels om Sundhedstilstanden, Sundhedspleien i Almindelighed og i Almueskolerne, dels om de herskende Sygdomme, navnlig Kopperne (se ovenfor), Nervefeber, Skarlagensfeber, Fnat, i Anledning af hvilken sidste Sygdom man i søndre og nordre Ryfylke besluttede at søge bevirket, at fnattede Børn bleve bortviste af Skolerne. I søndre Ryfylkes Herreder bleve blandt Andet Listerne over de Spedalske gennemgaaede og Foredrag holdte over det menneskelige Legemes Bygning og Fysiologi;

Forhandlingerne lode til at følges med Interesse og bivaanedes af og til af Andre end Medlemmerne.

De **Vaccineredes** Antal udgjorde:

i Jæderen og Dalernes Distrikt	610
i Stavangers Distrikt	1464
i søndre Ryfylkes Distrikt . . .	603
i vestre — — . . .	985
i nordre — — . . .	623

tilsammen 4285,

(i forrige Aar tilsammen 2552). Revaccination blev foretaget i stor Udstrækning, i vestre Ryfylkes Distrikt blev den udført paa offentlig Bekostning; fra nordre Ryfylke omtales, at der hos Vaccinatøren ofte fra en Gaard kun fremmødte 1 eller 2 Personer, der siden selv og oftest med Held revaccinerede den øvrige Husstand. I Jæderen og Dalernes Distrikt revaccineredes 1841 (deraf i Lye Sogn 1300), i Vikedals og Nærstrands Prestegjelde i nordre Ryfylke tilsammen 610, i Haugesund samt i Augvaldsnæs og Torvestads Prestegjelde i vestre Ryfylke tilsammen 1775; ialt haves saaledes Opgave over 4226 Revaccinerede.

Af **retsmedicinske Forretninger** omtales som udførte: 3 Syns- og Obduktionsforretninger, hvoraf 1 over en af Hjerneskalsbrud død Mand, 1 over et paa Stranden opdrevet Fosterlig, 1 over et formentlig dræbt, paa Marken nedgravet Fosterlig; 1 Synsforretning over en paa Landeveien funden død Mand; 9 Undersøgelser og Erklæringer, hvoraf 2 over Kvinder i Anledning af Barnefødsel i Dølgemaal, 2 i Anledning af formodet eller udført Voldtægt mod Pigebørn, 1 angaaende Resterne af et fundet Barnelig, 1 i Anledning af at en Moder var sigtet for at have mishandlet sin Datter, 1 om Helbredstilstand i Anledning af idømt Fængselsstraf, 1 om en Persons Legems- og Sindstilstand i Anledning af Arrest, 1 om en Kvinde, der havde 3 uægte Børn og led af periodisk Galskab. Ialt 13 retsmedicinske Forretninger, hvoraf 3 i Jæderen og Dalernes, 2 i Stavangers, 3 i søndre, 4 i vestre og 1 i nordre Ryfylkes Distrikt.

Om Amtets **Sindssyge** meddeles følgende Oplysninger: i Jæderen og Dalernes Distrikt bleve 15 forpleiede for Amtskommunens, 6 for Fattigvæsenernes Regning. I Stavangers Distrikt tilsaaes 8; 2 vare i Aarets Løb afgaaede ved Døden, den ene af disse, en Kvinde, brændte inde ved en Ildebrand, som hun antages selv at have foranlediget. I søndre Ryfylke forpleiedes 8 for Amtskommunens Regning, deraf døde 2, 1 kom til; i vestre Ryfylke forpleiedes 12, hvoraf 1 paa Gaustad, 4 paa Bergens Asyl, for Amtskommunens Regning; i nordre Ryfylke tilsaa Distriktslægen de for Amtets Regning forpleiede Sindssyge, hvis Antal var 9.

Af **Sygehuse** havde dette Amt 2, nemlig Amtssygehuset

og Stavanger Bys Sygehus, samt et Sindssygeasyl, samtlige i Stavanger By. Følgende Liste giver en Oversigt over de paa Sygehusene under Behandling komne Tilfælde:

	Amtssygehuset.	Stavanger Bys Sygehus.
Febre	29	138
Akute Sygdomme i Aandedrætsorganerne	7	-
Chroniske Do. i Do.	1	6
Sygdomme i Nervesystemet (Sindssygdomme)	10	8
Kroniske Sygdomme i Fordøielsesapparatet	5	1
Uterinsygdomme	1	2
Sygdomme i Urinorganerne, Vatersot	2	2
Spedalske	2	-
Kronisk eller afebril Rheumatisme, Arthrit	6	1
Læsioner	13	4
Phlegmone, Abscesser, Ulcera	8	6
Kræftagtige Sygdomme	4	1
Deformiteter	2	-
Ben- og Ledsygdomme	7	3
Øiensygdomme	-	1
Chirurgiske Sygdomme i Urinveiene og Kjønnsorganerne	1	-
Syphilis	25	7
Lateris	123	180

	Transport	123	180
Gonorrhoe, Urethrit	-	-	5
Epididymit	1	-	-
Hudsygdomme	9	-	9
Andre Sygdomme	7	-	1
Tilsammen	140	-	195

foruden henholdsvis 1 og 10 Friske til Syges Pleie. Forøvrigt henvises til Sygehuslisterne.

Af **Badehuse** omtales en privat Styrtebadindretning i Egersund og et Badehus i Stavanger til Strøm-, Kar- og Styrtebad.

Amtets 3 **Apotheker**, i Egersund, Stavanger og Hauge-sund, fandtes ved Visitationen iorden. Personalet bestod foruden af Apothekerne, i Egersund af 1 Discipel, i Haugesund af 2 Disciple, i Stavanger af 1 examineret Farmaceut, 1 Medhjælper og 2 Disciple.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Jæderen og Dalernes Distrikt: 1 Læge, boende i Egersund. 2 Jordemødre, hvoraf en offentlig ansat, begge i Egersund; 8 Hjelpevaccinatorer.
2. Stavangers Distrikt: 6 Læger, alle boende i Stavanger. 5 Jordemødre, hvoraf 4 i Byen; 7 Hjelpevaccinatorer.
3. Søndre Ryfylkes Distrikt: 1 Læge, boende i Finø Prestegjeld. Ingen Jordemoder; 7 Hjelpevaccinatorer.
4. Vestre Ryfylkes Distrikt: 1 Læge, boende i Haugesund. 2 Jordemødre; 8 Hjelpevaccinatorer.
5. Nordre Ryfylkes Distrikt: 1 Læge, boende i Sands Prestegjeld. 1 Jordemoder; 5 Hjelpevaccinatorer.

XII. Søndre Bergenhus Amt.

Sundhedstilstanden skildres som mindre god i ytre Hardangers, Vos og de nordhordlandske Lægedistrikter, i de øvrige som ret tilfredsstillende. Til den større Sygelighed i de nævnte Dele af Amtet bidrog især Epidemier af Kighoste og Nervefeber, hvilken sidstnævnte Sygdom navnlig i de nordhordlandske Distrikter antog et betydeligt Omfang.

Dødelighed. De Dødes Antal udgjorde 1961, hvilket er 3 pCt. mindre end forrige Aar, da der døde 2022, men 15,6 pCt. mere end i 1862, da de Dødes Antal var 1697; for at sammenligne de Dødes Antal i heromhandlede Aar med Femaaret 1856—60 maa man fra det samlede Antal Døde fratrække de Dødes Antal i Aarstads Sogn, samt Domkirkens

og Korskirkens Landsogne (det sidste med Forstaden Sandvigen), der henhøre under Bergens Stiftsprovsti men til nordre Midthordlands Lægedistrikt, og hvortil i tidligere Medicinalberetninger ved Angivelsen af de Dødes Antal i dette Amt ikke er taget Hensyn. De Dødes Antal i nævnte Sogne udgjorde i 1864: 66; Resten, 1895, er 15,8 pCt. mere end det gennemsnitlige Antal i Femaaret 1856—60, der udgjorde 1637. I enkelte Sogne i ytre Søndhordland anføres der i en længere Aarrække at have hersket en stor Dødelighed blandt spæde Børn (Vidsteen).

Sygdomskonstitutionen betegnes fra de fleste Lægedistrikter som overveiende adynamisk, fornemmelig i Iste Halv-

aar; i nordre Midthordland og indre Hardanger forekom ingen udpræget Sygdomskonstitution. I indre Nordhordland forekom gennem hele Aaret epidemisk Nervefeber, hvoraf et stort Antal Personer bleve angrebne; ikkedestomindre er Distriktslægen tilbøielig til at benævne Aarskonstitutionen indifferent, da Sygdommens Overførelse ved Smitte med Be-

stemthed lod sig paavise i saagodtsom alle Tilfælde, og da denne Epidemiformentlig optraadte isoleret og væsentlig var indskrænket til Nordhordland (Krohn). Til Oplysning om de epidemiske Forholde ere Lægernes Opgaver over epidemiske Sygdomme sammenstillede i følgende Tabel:

	Hele Aaret	Januar	Februar	Marts	April	Mai	Juni	Juli	August	September	Oktober	November	December	Kjøn er opgivet for	Deraf		Alder er opgivet for	Deraf	
															Mandkjøn	Kvindkjøn		Børn (under 15 Aar)	Voxne (over 15 Aar)
Nervefeber	954	60	88	110	141	123	78	90	51	51	68	59	35	958	432	526	954	270	684
Simpel Feber	4	-	-	-	-	-	-	-	3	-	1	-	-	4	2	2	4	3	1
Barselsygdomme	17	-	4	-	2	3	1	3	-	-	3	1	-	17	-	17	17	-	17
Børnekopper	52	-	1	14	28	9	-	-	-	-	-	-	-	52	26	26	52	22	30
Vandkopper	2	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	2	-	2
Skarlagensfeber	108	12	18	11	4	2	12	15	6	12	6	2	8	109	49	60	108	89	19
Rosen	10	1	2	1	-	-	-	-	1	4	-	-	1	10	4	6	10	-	10
Kighoste	118	-	3	1	7	6	6	32	27	19	8	6	3	101	59	42	118	115	3
Diphtherit	93	22	16	8	10	4	2	2	8	5	7	5	4	38	21	17	38	28	10
Strubehoste	8	-	-	3	-	-	-	-	1	-	1	3	-	8	6	2	8	8	-
Kusma	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	1	1	-	1
Catarrhalske Tilfælde	72	4	10	10	13	4	9	-	-	2	6	8	6	71	36	35	72	19	53
Lungebetændelse	61	2	2	8	13	14	4	1	3	4	5	2	3	61	36	25	61	14	47
Pleurit	12	-	1	2	5	2	-	-	-	-	-	2	-	12	10	2	12	-	12
Akut Ledderheumatisme	16	-	-	3	1	1	1	-	1	3	-	2	4	16	10	6	16	-	16
Diarrhoe og Cholera	78	5	7	14	4	2	5	7	5	6	3	18	2	78	42	36	78	29	49

Af Nervefeber opgives:

fra indre Søndhordlands Distrikt 34 Behandlede, hvoraf 3 døde,

- ytre	—	129	—	—	10	—
- indre Hardangers	—	9	—	—	—	—
- ytre	—	44	—	—	9	—
- Vos	—	21	—	—	2	—
- søndre Midthordlands	—	62	—	—	9	—
- nordre	—	43	—	—	2	—
- indre Nordhordlands	—	360*)	—	—	38*)	—
- ytre	—	256	—	—	17	—

tilsammen 958 Behandlede, hvoraf 90 døde;

i det Hele er paa Lægernes Dødslistes opført 359 ved Sygdom forarsagede Dødsfald, hvoraf altsaa 25,1 pCt. skyldes Nervefeber. (I forrige Aar opgaves 352 Tilfælde og 35 Dødsfald). I Hardanger, Vos og nordre Midthordland forekom Sygdommen dels sporadisk, dels i lokale Epidemier indskrænket til enkelte Gaarde; i Nordhordland optraadte den derimod som en betydelig Epidem. I Vos og i de nordhordlandske Distrikter var Sygdommen allerede begyndt henimod Slutningen af forrige Aar, paa andre Steder indførtes den dels fra Bergen (i indre Søndhordland og indre Hardanger), dels

fra Vaarsildfisket (i ytre Søndhordland og Midthordland); ogsaa i ytre Nordhordland bidrog Fiskere, der vendte syge hjem eller angrebes nogle Dage efter Hjemkomsten, i høj Grad til Sygdommens store Udbredning. Fra Søndhordland, Hardanger og navnlig fra Nordhordland fremhæves, at Sygdommens Udbredelse for den væsentligste Del om ikke udelukkende skyldtes dens Overførelse ved Smitte, der i indre Nordhordland lod sig paavise i 359 af 360 Tilfælde (Krohn); i ytre Nordhordland holdt Sygdommen sig den hele Tid i de samme Strøg, hvor den først var udbrudt, nemlig Sandnæs og Fedje Sogn af Lindaas Prestegjeld samt indre og ytre Bø Sogn af Mangers Prestegjeld, og kunde forfølges fra Mand til Mand (Collett); en omhyggelig Isoleringen af de Syge ansaaes derfor for det kraftigste Middel til at hindre en Epidemies Udbredelse blandt en paa Grund af ugunstige hygie-niske Forholde for Sygdommen meget modtagelig Befolkning (Sparre). Overbevisningen om Sygdommens Smitsomhed er ogsaa mere og mere trængt ind blandt Folket og paa flere Steder er den tidligere tatalistiske Opfatning af Sygdommens Opstaaen gaaet over til en ensidig Fastholden af Smitte som eneste Sygdomsaarsag og en panisk Smittefrygt, der vel letter de Syges Isolation, men paa den anden Side leder til, at det nu ofte falder vanskeligt at skaffe saadanne Syge den fornødne Pleie, og at man skyer at anvende Mænd fra angrebne Gaarde til Arbeide; paa samme Tid undervurderes

*) af dette Antal behandlede paa Bergens Sygehus 18 Tilfælde med 2 Dødsfald.

den Nytte, som en Forbedring af de hygiæniske Forholde kan afstedkomme ved at forøge Modstandskraften mod Sygdommen. Til Forklaring af Sygdommens store Udbredning i indre Nordhordland anføres, at den ved Smitte snart forplantedes til et Par Steder, som havde en udstrakt Sainfærdsel med det øvrige Distrikt, saaledes til Arne Fabrik, hvorfra mange syge Arbejdere begav sig til sit Hjem og der udbredte Smitten. Det bemærkes, at Haus og Mjelde Sogne, hvor Sygdommen rasede værst, i mindst 30 Aar havde været forskaanede for nogen større Nervefeber-epidemi. Af de 360 i dette Distrikt Angrebne vare 12 under 5 Aar, 48 mellem 5 og 10 Aar, 61 mellem 10 og 15 Aar, 68 mellem 15 og 20 Aar, 89 mellem 20 og 30 Aar, 51 mellem 30 og 40 Aar, 17 mellem 40 og 50 Aar, 14 over 50 Aar. Hos flere endte Sygdommen dødeligt efter 7—11 Dages Forløb; meget tidlig i Sygdommen indtraadte Decubitus, Blødninger, Petechier, Blodoverfyldning af Lungerne, en i høi Grad svækket Hjer-teaktion, Døvhed, Afoni, Pareser og Paralyser; Kjertel-svulster i Axelhulheden, Lysken, Submaxillarregionen og navnlig af Parotis vare temmelig hyppige; Recidiv, og det endog flere Gange, forekom ikke sjelden. Trombose i Underextremiteterne iagttoges hos 6 Syge, hvoraf 1 paa Grund af Gangræn indlagdes paa Bergens Sygehus, hvor han blev amputeret; i Rekonvalescensen mistede 6 for kortere eller længere Tid Forstandens Brug (Krohn). I ytre Nordhordland viste Sygdommen sig mere ondartet i Aarets Begyndelse end senere; de enkelte Tilfældes Varighed varierede mellem 4 og 8 Uger, Middelvarigheden kunde ansættes til 5 Uger. Saavel her som i de fleste andre Distrikter hørte de fleste Tilfælde til den abdominelle Form af Sygdommen; i indre Søndhordland viste derimod de fleste Tilfælde fremtrædende cerebrale Symptomer; i søndre Midthordland angives 3 at være døde af Cerebraltypus. I ytre Nordhordland, hvor Distriktslægen angrebes af Sygdommen, samt i indre Nordhordland, hvor Distriktslægen blev syg af Overanstrængelse, ansattes Epidemilæger. Samtlige Sundhedskommissioner i indre Nordhordland vedtog forskellige Bestemmelser om Personers Begravelse, der vare døde af Sygdommen, og bestemte derhos, at ingen Syg uden Lægens Tilladelse maatte føres fra Gaarde, hvor Nervefeber var erklæret udbrudt, andetsteds end til Sygehus. Sundhedskommissionerne udvirkede ogsaa Amtets Bemyndigelse for Distriktslægen til for Amtets Regning at ansætte lønnede Sygevogtere. Ved Arne Fabrik foretoges Evakuation af de angrebne Familiers Husrum, idet man indlagde de Syge paa Bergens Sygehus og lod de Boliger, hvorfra de Syge bleve flyttede, renses med Chlorrøgninger og i længere Tid henstaa ubenyttede.

Af **Barselsygdomme** nævnes tilsammen 20 Tilfælde med 7 Dødsfald, nemlig af Barselfeber 14 Tilfælde med 5 Døds-

fald; (i et af de dødelige Tilfælde var Barselkonen bleven forløst ved Vending) af Phlegmasia alba dolens 4 Tilfælde, af Barselkrampe 2 Tilfælde, begge med dødeligt Udfald. Mastiter siges at have forekommet usædvanligt hyppigt i ytre Hardangers Distrikt (Matthiessen).

Af **Børnekopper** opgives:

fra indre Søndhordlands Distrikt	38	Tilfælde	med	6	Dødsfald,
- ytre	—	—	9	—	- - -
- Vos Distrikt	6	—	—	—	—
- ytre Nordhordlands Distrikt	3	—	—	—	—

tilsammen 56 Tilfælde med 6 Dødsfald.

Paa samtlige Steder blev Sygdommen indført ved hjemvendende Fiskere. Som det af Opgaverne vil sees, var den mest udbredt i indre Søndhordland; i de fleste Huse, hvor Sygdommen kom ind, bleve Alle angrebne, der ikke tidligere havde gennemgaaet Børnekopperne. I 5 Tilfælde, hvor Inkubationstiden lod sig bestemme, varierede denne mellem 7 og 10 Dage. Hos et overveiende Antal optraadte Sygdommen som confluierende Kopper, Konjunktivit var i Regelen tilstede, Bronchit hos Enkelte, Afføringen i Almindelighed træg. Med Hensyn til de 38 Angrebnes Alder vare mellem 1 og 5 Aar 3, fra 5—10 Aar 6, fra 10—15 Aar 5, fra 15—20 Aar 6, fra 20—30 Aar 10, fra 30—40 Aar 4, fra 40—50 Aar 2, fra 50—60 Aar 1, fra 60—70 Aar 1. Af de 6 Dødsfald indtraf de 4 paa Sygdommens 13de Dag. Saavel her som paa de øvrige Steder, hvor Børnekopper viste sig, blev Vaccination og Revaccination fremmet med størst mulig Hurtighed og til den Ende en extraordinær Hjelpevaccinator antagen. I Sundhedskommissionerne holdt Ordføeren Foredrag over Børnekopperne, deres Smitsomhed, de i den Anledning i Lovgivningen paabudte Forholdsregler samt om Vaccinationens store Nytte (J. K. Dahl).

Vandkopper forekom henimod Slutningen af Aaret enkeltvis i indre Søndhordland og viste sig ogsaa i nordre Midthordland samt indre Nordhordland, hvor Sygdommen optraadte med spredte Tilfælde over hele Distriktet og aabenbart forplantedes ved Smitte. Som Vandkopper er opført 2 Tilfælde fra ytre Hardanger, der lignede Varioloïder; den Førstangrebne kom fra Vaarsildfisket og havde været inde i Haugesund, en Anden smittedes, men Sygdommen udbredte sig ikke videre, efterat samtlige Beboere af den angrebne Gaard vare blevne vaccinerede eller revaccinerede (Matthiessen).

Af **Skarlagensfeber** opgives:

fra indre Søndhordlands Distrikt	1	Tilfælde	med	-	Dødsfald
- ytre	—	—	16	—	- 3 —
- indre Hardangers	—	—	35	—	- 4 —

Lateris 52 Tilfælde med 7 Dødsfald.

Transport	52	Tilfælde med	7	Dødsfald.
- ytre Hardangers Distrikt	32	—	—	3 —
- søndre Midthordlands	—	10	—	— 1 —
- nordre	—	—	10	— — 2 —
- ytre Nordhordlands	—	5	—	— — —

tilsammen 109 Tilfælde med 13 Dødsfald,

desuden opgives 1 Dødsfald fra ytre Nordhordland efter vedkommende Sogneprests Meddelelse, saa at der ialt kjendes 14 Dødsfald, hvoraf 3 i ytre Hardanger som Følge af komplicerende Diphtherit. Sygdommen var i dette Aar meget mindre udbredt end i det foregaaende, da 468 Syge kom under Behandling og 104 Dødsfald kjendtes af denne Sygdom. I indre Hardanger herskede fornemmelig i 1ste Halvaar en mild Epidemi, der var indskrænket til Kinserviks Prestegjeld; i ytre Hardanger optraadte Sygdommen i sidste Halvaar epidemisk i Kvindherreds Prestegjeld; i ytre Nordhordland forekom den som en Levning efter forrige Aars Epidemi. Som Følgesygdom var Vatersot ikke sjelden, i enkelte Tilfælde optraadte Lunge- og Hjernebetændelse som Komplikation.

Af **Rosen** behandledes 12 Tilfælde, hvoraf 1 endte dødeligt. I indre Nordhordland forekom især udover Vaaren adskillige spredte Tilfælde af Ansigtrosen og Erysipelas ambulans.

Kighoste antog i dette Aar en epidemisk Udbredning over næsten hele Amtet. Hele Aaret herskede den i indre Hardanger, hvor de første Tilfælde vare optraadte i Slutningen af det foregaaende Aar i Røldal, ligesaa i Vos og i indre Nordhordland. I sidste Halvaar forekom den i ytre Hardanger og Lindaas Prestegjeld i ytre Nordhordland, hvor der herskede meget udbredte, men milde Epidemier; endvidere i ytre Søndhordland og i søndre og nordre Midthordland; i indre Søndhordland begyndte Epidemien først ved Aarets Slutning. Fra indre Nordhordlands Distrikt anføres, at flere Voxne, der med Bestemthed paastød at have haft Kighoste som Barn, atter angrebes af samme Sygdom. Ialt opgives:

fra ytre Søndhordlands Distrikt	10	Behandlede,	hvoraf	1	døde,
- - Hardanger	—	21	—	—	1 —
- Vos Distrikt	47	—	—	—	8 —
- søndre Midthordlands Distrikt	28	—	—	—	5 —
- nordre Midthordlands Distrikt	12	—	—	—	2 —

tilsammen 118 Behandlede, hvoraf 17 døde,

desuden opføres fra indre Hardanger 4 og fra indre Nordhordland 2 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede, saa at der tilsammen af Lægerne kjendes 23 Dødsfald.

Af **diphtherisk Svælgbetændelse** opgives:

fra indre Søndhordlands Lægedistrikt

6 Behandlede, hvoraf 5 døde,

- ytre Hardangers Lægedistrikt	4	—	—	—	—
- søndre Midthordlands Lægedistrikt	14	—	—	2	—
- nordre Midthordlands Lægedistrikt	8	—	—	1	—
- indre Nordhordlands Lægedistrikt	59	—	—	4	—

tilsammen 91 Behandlede, hvoraf 12 døde.

(I forrige Aar havde Opgave over 127 Tilfælde og 24 Dødsfald). Distriktslægen i indre Nordhordland, hvor Sygdommen forekom epidemisk, anfører at adskillige bleve behandlede uden hans Mellekomst. I 3 Tilfælde, der endte dødeligt, havde han megen Møie med at faa Tilladelse til at pensle de Syge. Sygdommen syntes at staa i paatagelig Forbindelse med de skarpe østlige og sydøstlige Vinde; Distriktslægen anser forøvrigt Diphtherit for en oprindelig ved Smittestof bevirket Lokalaffektion, der kun ved at overlades til sig selv fremkalder en Blodforgiftning; han har gjort sig til Regel at undersøge samtlige Børn paa en angreben Gaard og indskjærpet Nødvendigheden af en daglig Undersøgelse, saalænge Sygdommen herskede paa Gaarden. Til Pensling anvender han en Opløsning af Helvedessten ($\text{Zj} - \text{Z}\beta$), samtidig gives en Opløsning af Chloras kalicus indvendig og til svækkede Individuer Chlorjern. Som Eftersygdom forekom et Par lette Tilfælde af Paralyse. Den foretagne Rodeinddeling med Ansættelse af Tilsynsmænd viste sig meget hensigtsmæssig ved denne Sygdom (Krohn). Af **Strubehoste** er opgivet tilsammen 8 Tilfælde med 5 Dødsfald, nemlig fra ytre Søndhordland 1 Tilfælde, der endte dødeligt, fra ytre Hardanger 1 Tilfælde med dødelig Udgang, fra nordre Midthordland 3 Tilfælde med 1 Dødsfald, fra indre Nordhordland 3 Tilfælde med 2 Dødsfald.

Kusma viste sig gjennem det hele Aar sporadisk i indre Hardanger, om Foraaret og Sommeren i Vos; enkelte Tilfælde omtales fra indre Søndhordland, nordre Midthordland og ytre Nordhordland. Der anføres et Par Tilfælde af Metastase til Testiklen.

Catarrhalske Sygdomme vare temmelig almindelige om Vaaren og i Begyndelsen af Sommeren i indre Hardanger, Vos og indre Nordhordland; i nordre Midthordland siges ogsaa disse Sygdomme at have forekommet noget hyppigere end sædvanlig. Ialt opgives 72 Tilfælde med 1 Dødsfald, det sidstnævnte af akut Bronchit.

Af **Lungebetændelse** opgives:

fra indre Søndhordlands Distrikt	5	Behandlede,	hvoraf	-	døde,
- ytre	—	—	9	—	— 1 —
- indre Hardangers	—	—	8	—	— 1 —
- ytre	—	—	17	—	— - —
- Vos	—	—	10	—	— 1 —
- søndre Midthordlands	—	—	1	—	— - —
- nordre	—	—	9	—	— 1 —
- indre Nordhordlands	—	—	1	—	— - —
- ytre	—	—	11	—	— 2 —

af 11 Læger tilsammen 71 Behandlede, hvoraf 6 døde; desuden omtales 3 Tilfælde med dødelig Udgang, nemlig 1 i indre Hardanger og 2, ubehandlede, i ytre Nordhordland uden det tilsvarende Antal Angrebne; altsaa ialt 9 Dødsfald. (I forrige Aar opgaves af 7 Læger 79 Behandlede, hvoraf 11 endte dødeligt; ialt kjendtes 14 Dødsfald). Af **Pleurit** opgive 5 Læger 14 behandlede Tilfælde, hvoraf 1 endte dødeligt, desuden nævnes 1 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede.

Hjernebetændelse er paa Lægernes Dødslisters opført som Dødsarsag hos 9, tuberkuløs Meningit hos 2, Kramper i Barnealderen hos 1, tilsammen 12. I indre Søndhordland forekom 2 Tilfælde af Meningitis cerebro-spinalis, 1 af Meningitis spinalis, alle endte dødeligt.

Rheumatiske Sygdomme. Rheumatisk Feber betegnes som sjeldnere end sædvanlig i indre Søndhordland; 4 Læger opgive 16 behandlede Tilfælde, hvoraf 1 endte dødeligt. Chronisk Rheumatisme omtales som meget almindelig i Hardanger og Nordhordland; det samme siges at være Tilfældet i ytre Søndhordland, i hvilken Anledning Distriktslægen bemærker, at uldne Underklæder bæres sjeldnere af Almuen her end i Søndfjord.

Gastriske Sygdomme forekom noget hyppigere end Aaret iforveien; ialt opgive 6 Læger af **Cholérine** og **Diarrhoe** 78 behandlede Tilfælde med 6 Dødsfald, nemlig i ytre Hardanger 8 Tilfælde, i Vos 18, i søndre Midthordland 4 med 1 Dødsfald, i nordre Midthordland 19 Tilfælde med 2 Dødsfald, i indre Nordhordland 10 Tilfælde med 1 Dødsfald, i ytre Nordhordland 19 Tilfælde med 2 Dødsfald; desuden omtales 1 Dødsfald i ytre Søndhordland og 1 i ytre Hardanger uden det tilsvarende Antal Behandlede. De nævnte Sygdomme optraadte for det meste sporadisk, i indre Søndhordland vare de meget almindelige henimod Aarets Slutning; i ytre Nordhordland indtraf i November 13 Tilfælde med 2 Dødsfald af Cholérine paa en Gaard i Østreims Sogn; den førstangrebne var en fra Bergen hjemkommen Mand, der skulde være død under choleralignende Symptomer; efter dennes Begravelse udbredte Sygdommen sig. Af **gastrisk Feber** nævnes 3 Tilfælde, af **Skjörbug** 1 i indre Søndhordland.

Veneriske Sygdomme. For **Syphilis** indlagdes 4 Personer paa Bergens Sygehus, nemlig 2 fra indre Søndhordland, hvoraf den Ene havde paadraget sig primære Tilfælde i Christiania og smittede den Anden, og 2 fra indre Nordhordland, nemlig en Mand, smittet med indureret Chanker i Bergen, og hans Kone; i søndre Midthordland behandlede en voxen Mand for tertiære Tilfælde. Af **Gonorrhoe** omtales fra ytre Søndhordland nogle behandlede Tilfælde hos forbireisende Søfolk, fra ytre Hardanger 1 Tilfælde, paa draget i Bergen, samt 3 fra indre Nordhordland. Desuden nævnes 6 Tilfælde af venerisk Sygdom uden Opgave over dens nærmere Beskaffenhed fra nordre Midthordland.

Hudsygdomme. Fnat siges at være temmelig udbredt i indre Søndhordland, samt meget almindelig i ytre Søndhordland, Hardanger, Vos og navnlig i Nordhordland. Distriktslægerne have søgt ved Foredrag i Sundhedskommissionerne og ved Uddeling af Opskrift paa Wienersalve at bekjæmpe Sygdommen, men uagtet det nu paa flere Steder er bleven almindeligt at søge Raad mod denne, ere Recidiver hyppige, hvilket tilskrives en mindre omhyggelig Rensning af Gang- og Sengklæder. Skurv forekommer sjelden, 1 Tilfælde af Ichthyose nævnes fra indre Nordhordland.

Af **Spedalske** kjendtes ved Udgangen af forrige Aar ifølge Overlægens Beretning udenfor Stiftelserne 274; Tilgangen i 1864 var 46, hvoraf 29 vare overseede ved tidligere Tællinger, 3 hjemkom fra Stiftelser og 14 vare nye Tilfælde; Afgangen var 38, hvoraf 22 døde, 13 indlagdes i Stiftelser og 3 vare feilagtigt opførte. Antallet ved Aarets Udgang var altsaa 282, der i de forskjellige Lægedistrikter vare fordelte paa følgende Maade:

Indre Søndhordlands Distrikt	32
Ytre	— — 80
Indre Hardangers	— 22
Ytre	— — 15
Vos	— 14
Søndre Midthordlands	— 35
Nordre	— — 23
Indre Nordhordlands	— 15
Ytre	— — 46

Den forrige Distriktslæge i ytre Nordhordland, Krohn, gjør opmærksom paa, at de Spedalskes Antal i dette Distrikt i en mærkelig Grad forøges der, hvor de fra NV. mod SO. gaaende og af mere eller mindre høie Fjelde omgivne dybere Fjorde begynde at forsnevres og at man derfra indtil Fjordens Bund vil træffe paa de fleste Spedalske uden Hensyn til de hygie-niske Forholde eller det høiere eller lavere Kulturtrin; her synes nemlig hverken Boliger, Klædedragt, Næringsmidler eller Levevei at være de bestemmende Faktorer, men derimod klimatiske og lokale Forholde; her findes nemlig Syg-

dommen ogsaa at være trængt ind i de allerheldigst stillede Familier, medens man der, hvor de ovenfor paaviste Forholde ikke ere tilstede, som Regel kun finder Sygdommen der, hvor de hygiæniske Forholde ere meget ugunstige (jfr. Beretning om Sundhedstilstanden o. s. v. i Norge i Aaret 1860 Side 82).

Kjertelsyge anføres at være mindre hyppig i indre Søndhordland og ytre Hardanger, derimod meget almindelig i ytre Søndhordland, indre Hardanger og Nordhordland, hvor ogsaa deraf afhængige Arthrocacer ere hyppige (Krohn, Collett). Rachitis siges at forekomme temmelig sjelden i indre Søndhordland og i Hardanger, men derimod oftere at vise sig i ytre Søndhordland, hvor derfor Bækkensneverhed ikke høre til Sjeldenhederne; formentlig som Følge heraf dø aarlig forholdsvis mange Barselkvinder og adskillige blandt dem uforløste; Keisersnit er ogsaa engang (i 1861) foretaget i dette Distrikt (Vidsteen).

Svindstot findes paa de af 11 Læger meddelte Opgaver over Dødsfald anført som Dødsårsag hos 26 eller 7,2 pCt. af samtlige opgivne ved Sygdom foranledigede Dødsfald (359), og, naar de Døde af Nervefeber fraregnes 9,7 pCt. I forrige og næst foregaaende Aar var Forholdet mellem Dødsfald af Svindstot og samtlige opgivne Dødsårsager henholdsvis 6,4 og 6,5 pCt. Af de 26 Dødsfald indtraf 3 i indre, 2 i ytre Søndhordland, 3 i indre, 8 i ytre Hardanger, 5 i Vos, 2 i nordre Midthordland, 1 i indre, 2 i ytre Nordhordland. Medens Svindstot og Tuberkulose overhovedet anføres ikke at være meget almindelig i indre Hardanger, siges Svindstot at være i Tiltagende i indre Søndhordland og at forekomme hyppig i ytre Hardanger og navnlig i ytre Nordhordland.

Vatersot er opført som Dødsårsag hos 20, Morbus Brighti hos 1, **Kræft** hos 8.

Blegsot anføres at være hyppig i Søndhordland, sjelden i indre og ytre Hardanger, hvorimod i sidstnævnte Distrikt Anæmi forekommer meget almindelig som Følge af langvarig Diegivning, utilstrækkelig Næring eller Misbrug af Aareladninger, der ogsaa i indre Sønd- og Nordhordland meget hyppigt paa egen Haand anvendes mod Blegsot og Menstruationsanomalier. I Søndhordland, Hardanger og ytre Nordhordland siges Menstruationsuordener at være meget hyppige og ofte at skrive sig fra Forkjølelse af Fødderne eller Underlivet ved Mangel af Underklæder (Vidsteen).

Cardialgi og kronisk Gastrit omtales fremdeles som hørende til de hyppigst forekommende Sygdomme i Søndhordland, Hardanger og ytre Nordhordland. Som Aarsag til Sygdommen anføres Nydelsen af tungt fordøielig, slet tillavet Kost. Ischias siges at være hyppig i ytre Hardanger.

Ormetilfælde betegnes som meget almindelige i ytre Søndhordland, ytre Hardanger og indre Nordhordland.

For **Drankersygdomme** behandlede 2 Mænd, hvoraf den ene led af Delirium tremens.

Af **Sindssygdome** omtales 10 nye Tilfælde, hvoraf 5 indlagdes paa Bergens Sindssygeasyl, 2 berettes at være helbredede. Af 7 nye Sindssyge vare 2 Mænd, 5 Kvinder, og af 8 Tilfælde opføres 3 som Melancholi, 5 som Mani. 1 Sindssyge anføres at være død af Nervefeber.

Af **chirurgiske Tilfælde** siges Hugsaar og Værkefingre hyppigt at være komne under Behandling i ytre Hardanger. I ytre Nordhordland forekomme meget ofte Broktilfælde; de Færreste bruge Brokbind, hvorfor der hyppigt indtræffer Inkarcerationer.

Af **chirurgiske Operationer** nævnes som udførte: 1 Amputation af Laaret paa Grund af Gonarthrocace; den Opererede døde nogle Maaneder senere af Tuberkulose, 1 Borttagelse af en Finger, 1 af en Tumor cysticus, 1 af et Lipom, 1 delvis Borttagelse af Uvula, 1 Operation for Empyem, 3 Gange Paracentese af Underlivet hos samme Person, 1 Operation for Hygroma patellæ, 1 Underbinding af Arteria radialis.

Følgende **obstetriciske Operationer** omtales som foretagne af Læger: 23 Tangforretninger; Indikationerne vare Vemangel eller Vesvækkelse hos 16, Vatersot og Anæmi hos 1, Svækkelse hos Konen og befrygtet Fare for Fosterets Liv hos 1, Barselkrampe hos 2, Bækkensneverhed hos 2, Livmoderbristning hos 1; Udfaldet er angivet for 22 Mødre, af hvilke 17 forbleve ilive; 5 døde, hvoraf 1 af Emboli, 1 af Livmoderbristning; af Børnene vare 12 levende, 11 dødfødte. 6 Vendinger, af disse ere Indikationerne angivne for 3, nemlig Tverleie hos 2, Vemangel og almindelig Svækkelse hos 1; af Mødrene forbleve 5 ilive, 1 døde af Barselfeber, af Børnene vare 4 levende, 2 dødfødte. 1 Udtrækning paa Bækkenenden af 2den Tvilling paa Grund af Vemangel; Iste Tvilling var bleven forløst med Tang (anført ovenfor), Barnet var levende, Moderen døde 8 Dage efter Forløsningen. 1 Perforation af dødt Foster paa Grund af Bækkensneverhed med heldigt Udfald for Moderen (Vedeler). 3 Embryotomier, i to Tilfælde ved forsømt Tverleie, i et ved begyndt Selvudvikling og Livmoderbristning, en af Mødrene forblev ilive (J. K. Dahl), de to andre døde henholdsvis 12 Timer og 1 Døgn efter Forløsningen (Krohn, Collett). 1 Keisersnit foretoges et Par Timer efter Døden paa en rimeligvis af Apoplexi pludselig død frugtsommelig Kvinde, det fuldbaarne Foster var dødfødt (Holmsen). 1 Incision af Modermunden, der uagtet gode Veer ikke vilde aabne sig, med heldigt Udfald for Moderen (Vidsteen). 2 kunstige Forløsninger af Moderkagen ved Livmoderbristning, hvoraf Mødrene døde (omtalt ovenfor). Ialt 38 obstetriciske Operationer, hvoraf i indre Søndhordland 13, i ytre Søndhordland 3, i indre Har-

danger 4, i ytre Hardanger 3, i Vos 2, i nordre Midthordland 7, i indre Nordhordland 4, i ytre Nordhordland 2.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	D ø d e				Død- fødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mellem 1 og 10 Aar.	paa Barsel- seng.	
IndreSøndhordland	358	137	32	16	1	13
Ytre —	473	268	54	29	5	19
Indre Hardanger	261	129	17	15	2	10
Ytre —	327	163	19	17	3	24
Vos	236	182	48	31	3	11
Søndre Midthord- land	282	235	41	59	1	19
Nordre do.	487	282	79	67	5	24
IndreNordhordland	457	285	47	35	3	32
Ytre —	431	280	55	30	5	28
Søndre Bergenhus Amt	3312	1961	392	299	28	180

Omkomne ved ulykkelige Hændelser 80

Selvmordere 5.

For det hele Amt bliver der saaledes et Overskud af 1351 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 59,2. Antallet af Børn, døde i første Leveaar, forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 8,4 og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 5; Antallet af Børn, døde i Alderen mellem 1 og 10 Aar, forholdt sig til samtlige Døde = 1 : 6,6 og Antallet af Børn døde i Alderen under 10 Aar = 1 : 2,8. Af de Døde paa Barselseng indeholde Lægernes Beretninger nærmere Oplysninger om 20, af hvilke 5 døde af Barsel-feber, hvoraf 1 efter Vending, 7 efter andre obstetriske Operationer (hvoraf 2 af Livmoderbristning, 1 af Bar-

selkrampe, 1 af Emboli), 1 af Stivkrampe, der opstod 8 Dage efter Forløsningen og efter 1½ Døgn's Forløb endte dødelig, 1, (foruden den ovenfor omtalte) af Barselkrampe, 1 af tilbageholdt Moderkage, 5 uforløste, hvoraf 1 formentlig af Apoplexi i Svangerskabet, 1 af Livmoderbristning; hos 3 anvendtes forgjæves Tang, hos 1 blev Fosteret perforeret, men det lykkedes ikke ved de sædvanlige Midler at ekstrahere det og Foretagelsen af yderligere Forløsningsforsøg negtedes (Vidsteent). Foruden disse ere ifølge Presternes Opgaver endnu 6 Fødende døde uforløste; Lægehjelp sees at være søgt i 1 af disse Tilfælde, men Konen døde før Lægens Ankomst; i et andet Tilfælde var det formedelst Uføre og Menis umuligt at hente Læge; i alt døde saaledes 11 uforløste, af hvilke Dødsfald 3 indtraf i ytre Søndhordlands Distrikt, 2 i indre Hardangers, 2 i ytre Nordhordlands, 1 henholdsvis i Vos, søndre Midthordland, nordre Midthordland og indre Nordhordlands Distrikt. Lægernes Dødsfortegnelser indeholde Opgave over 359 ved Sygdom foraarsagede Dødsfald; de hyppigste Dødsarsager vare: Nervefeber (90), Svindsot (26), Kighoste (23), Spedalskhed (22), Vatersot (20), Diphtherit og Strubehoste (tilsammen 17), Skarlagensfeber 13, Alderdomssvækkelse 12, Kramper hos Børn, Hjernebetændelse og tuberkuløs Meningit (tilsammen 12).

Veirliget. Til Oplysning om de meteorologiske Forhold inden Amtet ere sammenstillede herhenhørende Iagttagelser meddelte af Distriktslægerne i ytre Søndhordland (for Lervik paa Stordøen) og i indre Nordhordland (for Haus Prestegjeld).

	Lervik.			Haus.			Haus.			Lervik.				Haus.
	Temperatur (Reaumur).						Barometerstand i engelske Tommer.			Dage med Regn.	Dage med Sne.	Skyede Dage.	Klare Dage.	Forherskende Vinde.
	Middel.	Høiest.	Lavest.	Middel.	Høiest.	Lavest.	Middel.	Høiest.	Lavest.					
Januar . .	+ 0,64	+ 5	÷ 6,5	÷ 0,68	+ 4,5	÷ 11	30,35	31,1	28,8	10	3	7	11	O. og SO.
Februar . .	+ 0,34	+ 5	÷ 8	÷ 1,77	+ 4,5	÷ 9	30,05	30,9	29,1	4	4	6	15	O. og SO.
Marts . . .	+ 0,52	+ 5	÷ 7	÷ 0,64	+ 5	÷ 7	29,59	30,3	28,7	8	9	3	11	O., SO. og SV.
April . . .	+ 4,3	+ 14	÷ 3	+ 4,32	+ 13	÷ 1,5	30,2	30,6	29,2	6	5	2	17	SO. og S.
Mai	+ 5,42	+ 14	÷ 2	+ 6,37	+ 13,5	+ 1,5	30,04	30,5	29,3	10	1	6	14	Indtil den 22de Solgangsvind, senere forherskende NV. og N.
Juni	+ 8,49	+ 19	+ 0,5	+ 8,47	+ 16	+ 3	29,92	30,2	29,4	19	-	1	10	SO., S. og SV.
Juli	+ 10,84	+ 20	+ 4,5	+ 11,18	+ 18,5	+ 6	30,02	30,4	29,5	15	-	2	14	i første Halvdel NV. til N. i sidste do. SV., S. til SO.
August . .	+ 9,15	+ 16,5	+ 3,5	+ 9,27	+ 15,5	+ 4	30,01	30,6	29,2	16	-	5	10	Som i Juli.
September	+ 9,06	+ 13,5	+ 2,5	+ 8,47	+ 13,5	+ 4	29,9	30,6	29,4	20	-	4	6	O. og SO.
Oktober . .	+ 4,87	+ 12	÷ 1	+ 3,75	+ 11	÷ 1,5	30,06	30,8	28,6	15	-	2	14	NO., O. og SO.
November	+ 3,06	+ 7	÷ 2,5	+ 1,94	+ 6	÷ 2,5	29,93	30,9	29	11	-	11	8	O. og SO.
December	+ 2,01	+ 8,5	÷ 5,5	+ 0,6	+ 9	÷ 7,5	30,2	30,9	29,4	14	3	7	7	O., SO. og S.
Aaret . . .	+ 4,89	+ 20	÷ 8	+ 4,27	+ 18,5	÷ 11	30,02	31,1	28,6	148	25	56	137	SO., dernæst O.

Medens der saaledes i ytre Søndhordland sees at have været 20 Dage med Opholdsveir flere end Dage med Nedbør, var der i indre Nordhordland 46 flere Godveirs- end Ruskveirs-dage. Om Høsten og især i November herskede flere, tildels voldsomme Storme fra SO. og O. Høavlen gav i Nordhordland forholdsvis godt Udbytte og det indhøstede Hø var af god Kvalitet; med Hensyn til Kornhøsten var Aaret i indre Søndhordland under et Middelsaar, paa Fjeldgaardene i Vos blev hverken Korn eller Potetes tilstrækkeligt modent, ligesom der over hele Distriktet blev meget lidet Frugt; i Nordhordland ansattes derimod Aaret til et Middelsaar, Kornet kom velbjerget i Hus og Potetes var næsten fri for Tørraadendehed.

Levemaade og hygiæniske Forholde. Kosten er i det Hele ensformig og yderst tarvelig, sjelden nydes fersk animalsk Føde. Som Hovednæringsmidler bruges i Regelen Sild og Havre som Brød, Grød og Suppe. Frisk Melk kan paa mange Steder ikke skaffes tilveie om Sommeren og Melken nydes derfor i Almindelighed sur; Kjød spises saltet eller røget, Fisk ligeledes saltet; i ytre Nordhordland lader man den ofte henstaa til den er bleven sur, den skal da være drøiere; det er her almindeligt ved Grødtillavning at stampe Mel i Gryden, efter at den er taget af Ilden, saalænge Tvareren kan dreies rundt. At ordne de Syges Diæt paa en hensigtsmæssig Maade falder vanskeligt (Collett). I Fjeld- og Fjordbygderne i ytre Nordhordland og i et Par Sogne i indre Nordhordland benyttes dog mere animalsk Føde, saasom Smør, Ost og tørret Kjød, ogsaa i indre Hardanger spores Tegn til en Forbedring af Kosten. Af Kaffe drikkes ikke meget, men dog mere end før i indre Hardanger, hvor det fornemmelig er Inderster og Strandsiddere, der benytte denne Drik, da de have vanskeligere for at skaffe Melk (Christie). Misbrug af Brændevin er i det Hele sjelden og indskrænket til Brylluper, Begravelser samt paa Byreiserne; som Undtagelse herfra fremhæves ligesom tidligere en Del af Etne Prestegjeld, hvor der aarlig indføres et ikke ubetydeligt Kvantum Brændevin; i Søndhordland findes for Tiden intet Brændevinsudsalgssted; i Vos var Nydelsen af Brændevin før ikke ubetydelig, men synes nu at være i Aftagende. Klædedragten siges i Hardanger og nordre Midthordland i det Hele at være god og hensigtsmæssig, uldne Underklæder bruges almindelig i indre Hardanger og indre Nordhordland, derimod sørges i sidstnævnte Distrikt ikke tilstrækkeligt for Føddernes Beklædning. Med Hensyn til Boligerne bemærkes fra indre Hardanger, at man der begynder at indrette dem hensigtsmæssigere og rummeligere end før; det samme bemærkes om indre Nordhordland og tildels om nordre Midthordland, i hvilket sidste Distrikt ogsaa Parafin- og Jordolielamper siges at fortrænge de gamle Tranlamper. I ytre Hardanger staa

Husene tæt sammenpakkede og ere som Følge deraf mørke, tildels slet ventilerede, ikke saa sjelden er Fjøs og Vaaninghus under et Tag og det første da endog i Kjelderetagen; ogsaa fra Vos skildres Husene som smaa og tildels uhensigtsmæssigt indrettede, kolde og urenlige. I ytre Nordhordland ere Husene hensigtsmæssigere og større, i Fjorddistrikterne uslere, jo nærmere man kommer Havet; her træffes Stuer, der ere 4—5 Alen i Firkant og beboes af 4—6 Mennesker foruden et Par Høns, nogle Smaalam og undertiden en Grisunge. Med Hensyn til personlig Renlighed anføres fra indre Hardanger, at der endnu staa meget tilbage at ønske, det samme er ogsaa, naar Kinserviks Prestegjeld undtages, Tilfælde med Renligheden i og udenom Husene; fra indre Nordhordland klages over Urenlighed. En Beskrivelse af Sundhedsforholdene m. m. i indre Hardangers Lægedistrikt af Distriktslæge Christie er vedføiet denne Beretning som et Anhang (cfr. Bilag 1 til Medicinalberetningen for 1855).

Fattigsygepleien anføres at være utilstrækkelig i Søndhordland og indre Nordhordland, ligesaa i Mangers Prestegjeld af ytre Nordhordland, hvor den samlede Fattigkommission bestemmer, om en Syg skal have frit Lægetilsyn. For Fattigkommissionens Regning tilsaaes:

	Antal Syge.	Udgift til Medicin.
i indre Søndhordland af Distriktslægen	13	
i ytre — — — —	21	11 Spd. 10 Sk.
i indre Hardanger — —	19	
i ytre — — — —	20	
i — — — — en Privatlæge		
i Kvinherred	9	
i Vos af Distriktslægen	59	84 — 4 -
i nordre Midthordland af Distriktslægen	16	
i — — — — en Privatlæge		
for Aarstads Kommunes Regning	32	
i indre Nordhordland af Distriktslægen	6	
i ytre — — — —	37*)	

tilsammen 232.

I indre Søndhordland benyttes de i Skonevigs og Etne Prestegjeld ansatte Jordemødre lidet, saaledes havde de ifølge Opgave til Distriktslægen i Aarets Løb betjent henholdsvis 15 og 13 Barselkoner (i Skonevig udgjorde de Fødendes Antal i 1864 efter Prestelisterne 99 og i Etne 83). Fra ytre Hardanger klages over Mangel paa et tilstrækkeligt Antal Jordemødre, den i Strandebarms Prestegjeld ansatte Jordemoder benyttes meget. Den i Lindaas Prestegjeld i ytre Nordhordland praktiserende Jordemoder bistod i Aarets Løb

*) Deraf 3 i Mangers Prestegjeld.

24 Barselkoner; Manger har ingen examineret Fødselshjælperse og det forekommer derfor ikke saa sjældent i dette Prestegjeld, at Barselkvinder dø uforløste.

Af Møder i **Sundhedskommissionerne** afholdtes: i indre Søndhordlands Distrikt 5, hvoraf i Skonevig og Etne, i hver 2, i Fjælberg 1; i ytre Søndhordland 7, nemlig i Stordøen og Findaas, i hver 2, i Fitje, Tysnæs og Sveden, i hver 1; i indre Hardanger 5, nemlig i Kinservik og Ulvik, i hver 2, i Røldal 1; i ytre Hardanger 10, nemlig i Kvinherred 4, i Strandebarm og Varaldsø 3, i Vikør 2, i Jondal 1; i Vos afholdtes i Herredet af samme Navn kun 1 Møde paa Grund af manglende Underretning til Ordføreren om Kommunerepræsentanternes Sammenkomster; i søndre Midthordland 1 for Austevold og Mygsters Sogne af Sunds Herred; i nordre Midthordland 5, nemlig 1 i hvert af Distriktets Herreder, Aarstad, Fjæld, Fane, Strudshavn samt Dom- og Korskirkesognets Landdistrikt; i indre Nordhordland 8, nemlig i Haus 4, i Hammer og Hosanger, i hver 2; i ytre Nordhordland 2, nemlig 1 i hvert af Distriktets Herreder, Lindaas og Manger. I alle Herreder i indre Søndhordland, indre og ytre Hardanger, søndre og nordre Midthordland med Undtagelse af Dom- og Korskirkesognets Landdistrikt, samt ytre Nordhordland sees den samlede Kommunerepræsentation at være indtraadt i Sundhedskommissionen; i indre Nordhordland, hvor samtlige Formænd ere Medlemmer, overværes Møderne i Regelen af flere Skolelærere; i nordre Midthordland ere i alle Landsbygder Skolelærerne frivillige Medlemmer. De vigtigste Gjenstande for Forhandlinger eller Foredrag i Møderne vare Spedalskhed, de herskende epidemiske Sygdomme, saasom Nervefeber i indre og ytre Nordhordland, Børnekopper i Forbindelse med Vaccination og Revaccination i Etne, Skonevig, Ulvik, Kinservik, Røldal, Aarstad og Fjæld o. s. v.; i Ulvik uddeltes Exemplarer af Forholdsregler i Anledning af Sygdommens Udbrud; Skarlagensfeber i Etne, Ulvik og Røldal, Fnat i Sveden, Fitje, Røldal, Vos og i ytre Nordhordlands Herreder; i flere Herreder foredroges et Cirkulære fra Bergens Sundhedskommission angaaende formentlige Misligheder ved Tilvirkningen af Gammelost. Forslag til almindelige Sundhedsforskrifter vedtoges i Findaas og Strudshavn; Forskrifter angaaende Regler for Vaaningshuses Opførelse afhandlede i Vikør, Strandebarm og Hosanger, samt forkastedes i Hammer. Foreløbige Skridt til Jordemødres Ansættelse besluttedes foretagne i Kvinherred, Sund og Hosanger; i Manger negtedes den dertil nødvendige Bevilling; i Røldal erkjendte Sundhedskommissionen Ønskeligheden af at faa en Jordemoder ansat inden Herredet, men uagtet Distriktslægen tilbød sig for de første 3 Aar at udrede $\frac{2}{3}$ af Lønnen, blev hans Tilbud ikke modtaget.

De Vaccineredes Antal udgjorde:

i indre Søndhordlands Lægedistrikt	499
i ytre — —	416
i indre Hardangers —	293
i ytre — —	209
i Vos — —	252
i søndre Midthordlands —	283
i nordre — —	786
i indre Nordhordlands —	404
i ytre — —	601

tilsammen 3743.

Af Revaccinerede omtales 619. I Sunds Prestegjeld i søndre Midthordlands Distrikt udførtes ingen Vaccination. I Laxevaag, Dom- og Korskirkesognets Landdistrikter samt i Aarstads Sogn af nordre Midthordland vaccinerede Distriktslægen. I Etnes Prestegjeld i indre Søndhordland fandtes der ved Børnekoppernes Udbrud mange Uvaccinerede ligesom Distriktslægen efter foretagen Undersøgelse havde Grund til at tro, at Vaccinationen i dette Sogn i det Hele var bleven udført med Skjødesløshed.

Af **retsmedicinske Forretninger** berettes at være udførte: 1 Syns- og Obduktionsforretning over et uægte dødfødt Barn, 7 Undersøgelser og Erklæringer, nemlig 1 over en for Barnefødsel i Dølgemaal mistænkt Pige, 4 angaaende tilføiede Legemsfornærmelser, 1 angaaende en for Mishandling af sin Kone anmeldt Persons Sindstilstand, 1 angaaende en til Fængsel paa Vand og Brød dømt Persons Helbredsforfatning.

Sindssyge. I følgende Tabel ere de i Medicinalberetningerne indeholdte Oplysninger om de for Amtskommunens Regning forpleiede Sindssyge sammenstillede:

Lægedistrikt.	Antal ved Aarets Begyndelse.	Ny Tilkomne.	Døde.	Overgaaede til Fattigforsørgelse.	Antal ved Aarets Udgang.
indre Søndhordland	8	1	-	-	9
ytre —	6	-	1	-	5
indre Hardanger	13	1	-	-	14
ytre —	15	1	1	-	15
Vos	-	-	-	-	9
nordre Midthordland	8	1	-	-	9
indre Nordhordland	8	1	1	1	7
ytre —	9	1	-	-	10

tilsammen 78.

I indre Søndhordland forpleies 2 for Fattigkommunernes Regning og ialt kjendtes i dette Distrikt 13 Sindssyge; i indre Hardanger tilsaaes 3 Sindssyge, der nød almindelig Fattigunderstøttelse; i ytre Hardanger og Vos bleve alle de for Amtskommunens Regning forpleiede Sindssyge tilseede; for Fattigkommunernes Regning forsørgedes 5 i ytre Hardanger. Fra søndre Midthordlands Distrikt, der først i August

Maaned blev tiltraadt af den nuværende Distriktslæge, mangler Opgave over de for offentlig Regning forpleiede Sindssyge.

Af **Badeindretninger** omtales et privat Badehus i indre Søndhordland samt Badeanstalten ved Lungegaardsvandet ved Bergen.

Apotheker og offentlige **Sygehuse** findes ikke i dette Amt.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Indre Søndhordlands Distrikt: 1 Læge, boende i Eids Sogn. 2 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinatorer.
2. Ytre Søndhordlands Distrikt: 1 Læge, boende i Stordøens Prestegjeld. 4 Jordemødre; 8 Hjelpevaccinatorer.
3. Indre Hardangers Distrikt: 1 Læge, boende i Kinservik. 4 Jordemødre; 7 Hjelpevaccinatorer.
4. Ytre Hardangers Distrikt: 2 Læger, hvoraf en i Stran-

debarn, en i Kvinherred. 2 Jordemødre og 2 Poster ledige; 5 Hjelpevaccinatorer.

5. Vos Distrikt: 1 Læge, boende i Vangens Sogn. 2 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatorer.
6. Søndre Midthordlands Distrikt: 1 Læge, boende i Os Prestegjeld. 2 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatorer.
7. Nordre Midthordlands Distrikt: 1 Læge, boende i Bergen; Aarstads Sogn har sin egen Fattiglæge, der bor paa Lungegaardshospitalet; 3 Jordemødre; 3 Hjelpevaccinatorer.
8. Indre Nordhordlands Distrikt: 1 Læge, boende i Haus Prestegjeld. 2 Jordemødre; 7 Hjelpevaccinatorer.
9. Ytre Nordhordlands Distrikt: 1 Læge, boende i Lindaas Prestegjeld. 1 Jordemoder; 9 Hjelpevaccinatorer.

XIII. Bergens By.

Sundhedstilstanden skildres som temmelig god; af de forekommende epidemiske Sygdomme fremhæves Nervefeber og Kighoste; Skarlagensfeber var langt sjældnere end i 1863; af catarrhalske Sygdomme anmeldtes et noget mindre Antal, af akute gastriske Sygdomme nogle flere Tilfælde end i det foregaaende Aar.

Dødeligheden. De Dødes Antal udgjorde i Stadsfysikallet 686, hvilket er 1,18 pCt. mere end i det foregaaende Aar, da der døde 678, og 10,65 pCt. mere end i 1862, da der døde 620. For at sammenligne de Dødes Antal med Middeltallet af de Døde i Femaaret 1856—1860 maa man, da de i Medicinalberetningerne for dette Tidsrum meddelte Opgaver omfattede samtlige Døde i Bergens Stiftsprovsti, til det ovenanførte Tal

lægge Antallet af de Døde i Aarstads Sogn samt Domkirkens og Korskirkens Landsogne (det sidste med Forstaden Sandvigen), der tilhøre nordre Midthordlands Lægedistrikt og søndre Bergenhus Amt. Antallet af de Døde i nævnte Sogne i 1864 udgjorde 66; Summen 752, er 9,62 pCt. mere end Middeltallet af de Døde i Femaaret 1856—1860, der udgjorde 686.

Sygdomskonstitutionen var afgjort adynamisk; ogsaa de betændelsesagtige Sygdomme, saasom Lungebetændelser, bare Præget heraf (O. Heiberg). Til Belysning af de vigtigste epidemiske Sygdommes Forekomst hidsættes følgende Fortegnelse efter de til Sundhedskommissionen fra Byens Læger indsendte maanedlige Lister:

Sygdom.	Hele Aaret.	Januar.	Febr.	Marts.	April.	Mai.	Juni.	Juli.	August.	Septbr.	Oktbr.	Novbr.	Decbr.
Nervefeber	205	26	7	14	20	25	23	14	13	9	21	16	17
Simpel Feber	484	59	37	29	25	35	43	26	32	44	29	58	67
Barselfeber	34	1	3	2	-	-	2	1	1	1	2	11	10
Børnekopper	4	-	-	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Vandkopper	129	5	14	10	10	3	10	2	5	7	15	24	24
Skarlagensfeber . .	87	16	4	4	10	4	3	6	2	8	7	14	9
Rosen	73	11	3	4	4	4	5	7	5	9	5	7	9
Kighoste	480	2	24	41	121	78	89	34	36	15	22	8	10
Strubehoste	8	3	1	-	-	-	1	-	1	1	-	1	-
Diphth. Svælgbetænd.	97	5	2	9	6	8	5	1	10	9	5	21	16
Kusma	26	-	-	1	-	-	5	-	5	5	5	4	1
Forkjølelsesfeber . .	761	130	121	66	82	68	35	21	16	28	37	71	86
Simpel Svælgbetænd.	99	25	9	17	6	9	19	-	1	-	5	4	4
Laryngit	24	8	3	-	2	5	-	-	-	-	1	-	5
Bronchit	534	87	65	36	36	38	53	23	13	12	22	53	96
Lungebetændelse . .	175	16	11	14	18	17	22	11	14	6	8	15	23
Gigtfeber	87	12	7	12	3	4	8	2	5	6	5	8	15
Koldfeber	6	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	4	-
Choleringe	166	8	11	5	10	9	16	24	33	21	17	6	6
Diarrhoe	637	83	34	28	43	26	55	61	61	67	49	53	77
Blodgang	5	4	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Antal anmeldende Læger		12	8	9	11	10	9	8	9	10	12	12	12

Af **Nervefeber** opføres 205 Tilfælde at være kommen under Lægebehandling, af hvilke 22 endte dødeligt. Sygdommen har i de senere Aar stadigt tiltaget i Hyppighed, saaledes opgives:

i 1860 83 Behandlede, 18 Døde,

i 1861 144 — 25 —

i 1862 154 — 16 —

i 1863 175 — 22 —

i 1864 205 — 22 —

Paa Dødsanmeldelserne angives 32 at være døde af Nervefeber. Af ovennævnte Antal Angrebne indkom paa Byens Sygehus 77 Tilfælde, hvoraf 18 fra indre Nordhordlands Lægedistrikt; af 79 Udskrevne døde 9, paa Lungegaardshospitalet forekom 1 Tilfælde, paa Pleiestiftelsen for Spedalske No. 1 5 Tilfælde, hvoraf 1 med dødeligt Udfald; paa Tugthusets Sygestuer indlagdes 1 Syg, der helbrededes. Af de paa Byens Sygehus og Tugthusets Sygestuer Indlagte vare 40 Mænd, 38 Kvinder. Af simpel Feber er opgivet 484 behandlede Tilfælde, hvoraf 41 paa Byens Sygehus, 2 paa Tugthusets Sygestuer; af disse 43 Personer vare 23 Mænd, 20 Kvinder.

Barselfeber viste sig næsten ligesaa hyppigt som i det foregaaende Aar, men ulige mere ondartet og i Regelen med et lumskt snigende Forløb (O. Heiberg). I det Hele anmeldtes 34 Tilfælde, hvoraf 13 endte dødeligt. Desuden forekom paa Fødselsstiftelsen, hvor der i Aarets Løb forefaldt 82 Fødsler, 1 Tilfælde, der helbrededes, hos en Barselkvinde, der var bleven forløst med Tang; denne tilfredsstillende Sundhedstilstand tilskrives væsentligst Fødselsstiftelsens nye Lokale. De fleste Tilfælde behandlede i Aarets 2 sidste Maa-

neder, i hvilke ogsaa diphtheriske Sygdomme viste sig meget hyppigt. Med Hensyn til Aarsagsforholdene oplyser Stadsfysikus, at der i 3 af ham behandlede Tilfælde, hvoraf 2 endte dødeligt, ikke kunde paavises nogensomhelst Smitteoverførelse; alle 3 Barselkvinder havde benyttet forskellige Jordemødre, der ikke havde haft syge Barselkvinder at pleie. Af andre Barselsygdomme omtales 3 Tilfælde af Barselkrampe, hvoraf 2 med dødelig Udgang; paa Dødsanmeldelserne ere 2 Barselkvinder, hvoraf den ene led af Morbus Brighti, opførte som døde af Emboli; 1, der paa Grund af forliggende Moderkage blev forløst ved Vending, døde over 1 Maaned efter Nedkomsten af Anæmi, 1 døde 2 Timer efter en naturlig Forløsning af Svindsot; ialt kjendes saaledes 19 Dødsfald paa Barselseng.

4 Tilfælde af **Børnekopper**, hvoraf 1 med dødelig Udgang, indtraf i Marts og de første Dage af April; samtlige indlagdes paa et midlertidigt indrettet Koppelazareth; den først Angrebne var en fra nordre Sildefiskedistrikt hjemkommen Mand; alle ældre Personer i Huset, hvor han havde logeret, bleve revaccinerede og 2 Børn vaccineredes; disse fik imidlertid, da Vaccinestofferne vare fuldt udviklede, Børnekopper. Den sidst Angrebne, en Skipper, blev syg paa Reisen fra Kin og døde paa Lazarethet, hvorfra Opvartningskonen først efter flere Uger flyttede til et Hus, hvis samtlige Beboere i betimelig Tid vare blevne vaccinerede eller revaccinerede.

Vandkopper forekom gennem hele Aaret; ialt anmeldtes 129 Tilfælde, hvoraf næsten Halvdelen i 4de Kvartal. I enkelte Familier bleve samtlige Børn indtil 12 Aars Alderen

angrebne, uden Hensyn til om de vare vaccinerede kort Tid iforveien eller for mange Aar tilbage. Et uvaccineret Barn havde i et Par Døgn temmelig heftig Almenlidelse førend Exanthemet viste sig; Varicellerne saaes her ogsaa i Mundhulen, paa den bløde Gane og Tonsillerne; allerede paa den 3die Dag begyndte Indtørringen og gik temmelig hurtig for sig (Danielsen).

Skarlagensfeber herskede i hele Aaret, men ikke meget udbredt, ialt anmeldtes 87 behandlede Tilfælde, hvoraf 11 endte dødeligt; paa Dødsanmeldelserne ere 13 opførte som døde af denne Sygdom. (I forrige Aar opgives 521 Behandlede og 100 Døde). Paa Byens Sygehus indkom 2 Tilfælde, hvoraf 1 endte dødeligt. For 7 Døde haves Opgave over den sekundære Dødsårsag, denne var diphtherisk Svælgbetændelse, Noma, Hals- og Øreabsces, Morbus Brighti, Vatersot, hver hos 1, Hjernebetændelse hos 2.

Af **Rødlinger** indlagdes 1 Tilfælde, der helbrededes, paa Byens Sygehus.

Af **Rosen** ere 73 Tilfælde opgivne for Sundhedskommissionen og paa Dødsanmeldelserne opføres 3 Dødsfald. Paa Pleiestiftelsen for Spedalske No. 1 forekom 22 Tilfælde, paa Lungegaardshospitalet 5; for Erythema nodosum indlagdes 2, for Urticaria 1 Person paa Byens Sygehus.

Kighoste var temmelig udbredt og viste sig som den mest dræbende af de epidemiske Sygdomme; for Sundhedskommissionen anmeldtes ialt 480 behandlede Tilfælde, hvoraf 27 endte dødeligt; ialt kjendtes 38 Dødsfald af denne Sygdom. Den sekundære Dødsårsag er opgivet for 29 Døde, nemlig for 14 Konvulsioner og Hjernebetændelse (henholdsvis 9 og 5), for 8 Lungebetændelse, for 4 akut Bronchit, for 2 Diarrhoe og for 1 Diphtherit. Overlæge Danielsen anfører, at han i nogle Tilfælde uden Nytte har forsøgt at lade Kighostepatienter fra $\frac{1}{2}$ til høist $1\frac{1}{2}$ Time ad Gangen indaande Luften i Rensningshuset paa Gasværket.

Diphtheriske Sygdomme. Af Svælgdiphtherit anmeldtes 97 Tilfælde, hvoraf 21 med dødelig Udgang; ialt kjendtes 23 Dødsfald af denne Sygdom. (I forrige Aar opgives 182 Behandlede, 40 Døde. Af **Strubehoste** omtales 8 Tilfælde, hvoraf 7 endte dødeligt, og ialt anmeldtes 8 Dødsfald.

Kusma forekom kun sporadisk.

Af **catarrhalske Sygdomme**, saasom Forkjølelsesfeber, simpel Svælgbetændelse, akut Laryngit og Bronchit ere i dette Aar for Sundhedskommissionen anmeldt 1418 Tilfælde eller 34,4 pCt. af samtlige opgivne akutte Sygdomstilfælde (4121) mod 1729 i forrige Aar. Af akut Bronchit alene opføres 534 behandlede Tilfælde. Paa Fødselsstiftelsen forekom denne Sygdom hos over $\frac{3}{4}$ af Barselkvinderne. Af akut Bronchit nævnes 17, af akut Laryngit 2 Dødsfald.

Af **Lungebetændelse** er paa den ovenfor indtagne Liste

opført 175 Tilfælde, hvoraf 30 endte dødeligt. Af dette Antal indkom 18 Syge, 13 Mænd, 5 Kvinder, paa Byens Sygehus, hvor 4 døde af 17 Udskrevne; paa Tugthusets Sygestuer indlagdes 1 Mand, der døde. I det Hele opgives 36 Dødsfald af denne Sygdom. Af **Pleurit** indtraf 3 Tilfælde blandt Lemmerne paa Lungegaardshospitalet; desuden behandlede for denne Sygdom 12 Mænd og 2 Kvinder, tilsammen 14 Personer, hvoraf 8 indkom paa Byens Sygehus og 2 indlagdes paa Tugthusets Sygestuer. Af disse 14 Tilfælde forekom 5 i første, 1 i andet, 5 i tredje, 3 i 4de Kvartal; 1 endte dødeligt og desuden er nævnt 1 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede.

Hjernebetændelse er opført som Dødsårsag hos 32, akut Hjernevatersot hos 7, Konvulsioner i Barnealderen hos 38, tilsammen 77.

Rheumatiske Sygdomme. Af rheumatisk Feber er anmeldt 87 behandlede Tilfælde og 1 Dødsfald uden Opgave over Behandlede. Af 13 Syge vare 3 af Mand-, 10 af Kvindekjøn. Chronisk Rheumatisme siges at forekomme meget hyppigt (W. Martens, Jürgensen); saaledes behandlede sidstnævnte Læge for denne Sygdom 185 voxne Personer; af 199 Syge vare 109 af Mand-, 90 af Kvindekjøn.

For **Koldfeber** opgives 6 Personer at være komne under Behandling.

Akute gastriske Sygdomme forekom i dette Aar noget hyppigere end Aaret iforveien. Af **Diarrhoe** anmeldtes 637 behandlede Tilfælde, paa Pleiestiftelsen for Spedalske No. 1 forekom derhos 50 Tilfælde; som Dødsårsag opgives Diarrhoe for 17. Af **Cholera** nævnes 166 Tilfælde, hvoraf 78 i 3die Kvartal; af Dødsfald omtales 3. For **Blodgang** behandlede 5 Personer i de 2 første Maaneder.

Af **Skjørbug** nævnes 9 Tilfælde, hvoraf 5 indtraf paa Tugthuset og 3 blandt Lungegaardshospitalets Lemmer; af de sidste døde 1.

For **Syphilis** indkom paa Bergens kommunale Sygehus 50 Personer, hvoraf 19 for primære, 26 for sekundære, 4 for tertiære og 1 for hereditære Tilfælde, 11 laa tilbage fra det foregaaende Aar, 50 udskreves helbredede, 1 i Bedring, 2 døde, den ene af Svindsot; 8 laa tilbage ved Aarets Udgang; Forpleiningsdagens Antal udgjorde 4146 eller 78,2 for hver Udskreven; tages alene Hensyn til de sekundære Tilfælde, udgjorde Forpleiningsdagens Antal 2073 for 23 Udskrevne eller 90,3 for hver. Behandlingen lededes i det Væsentlige i Overensstemmelse med von Bärensprungs Methode. Paa Lungegaardshospitalet indkom 3, hvoraf 2 med sekundære, 1 med tertiære Tilfælde, 6 laa tilbage fra forrige Aar, de 9 Behandlede udgik helbredede; Forpleiningsdagens Antal udgjorde 1516 eller 168 for hver Udskreven. Af de paa begge Sygehuse indkomne 53 Personer vare 18 af Mand-, 35

af Kvindekjøn. Udenfor Sygehusene nævnes 41 Behandlede; af 32 lede 13 af primære, 13 af sekundære og 6, hvoraf 2 døde, af tertiære Tilfælde; af 39 Personer vare 19 af Mand-, 20 af Kvindekjøn, 5 under, 34 over 15 Aar. For tertiær Syphilis behandlede et Barn, der for flere Aar tilbage havde gennemgaaet Syphilisationskuren (Jürgensen). Ialt omtales 6 Dødsfald af Syphilitiske, hvoraf 2 (Børn) døde af medfødt, 2 af tertiær Syphilis (den ene af syphilitisk Paralyse), 1 af Svindsot; for den 6te, der led af primære Tilfælde, mangler Opgave over Dødsårsagen. Den offentlige Visitation er nu bleven ordnet paa den Maade, at den stedse foretages i Gang ugentlig af tvende Læger. Maanedlige Lister over de af venerisk Sygdom Angrebne afgives for Eftertiden til Sundhedskommissionen. Af **Gonorrhoe** og Urethrit opgives 54 behandlede Tilfælde, hvoraf 13 (9 Mænd og 4 Kvinder) paa Byens Sygehus. Gonorrhoe synes at forekomme hyppigere end før (Holmboe).

Hudsygdomme. **Fnat** siges at have vist sig noget hyppigere end almindeligt, hvilket for en Del tilskrives den i Begyndelsen af Sommeren stedfundne Indkvartering af Soldater fra Landdistrikterne; ialt opgives omtrent 180 behandlede Tilfælde, hvoraf 84 paa Byens Sygehus, 6 paa Lungegaardshospitalet, 32 blandt Tugthusfanger. Af **Skurv** omtales 6 behandlede Tilfælde, hvoraf 2 paa Byens Sygehus; af chronisk Eczem nævnes 6, af Lichen 3 og af Psoriasis 3 Tilfælde.

Af **Spedalske** forpleiedes ved Udgangen af 1863 i Pleiestiftelsen No. 1 276; der indkom 35 i Aarets Løb, 33 døde og 8 bleve hjemsendte; Belægget ved Udgangen af 1864 udgjorde altsaa 270. Paa St. Jørgens Hospital forpleiedes 83 ved Udgangen af forrige Aar, 5 indkom, 7 døde og 1 blev hjemsendt; Belægget ved Aarets Udgang udgjorde 80. Paa Lungegaardshospitalets Helbredelsesanstalt laa 38 tilbage fra det foregaaende Aar, 9 indkom, 5 udskreves uhelbredede, deraf hjemsendtes 1 paa Grund af Melancholi og 4 overflyttedes til Pleiestiftelsen No. 1; 2 døde; Belægget ved Udgangen af 1864 udgjorde 40; paa Pleieafdelingen var 40 tilbage fra forrige Aar, 17 indkom, tilsammen 57 Behandlede, hvoraf 18 hørte hjemme i Stavanger Amt, 34 i Førde, 2 i indre Holmedals Prestegjeld i Søndfjord, 2 i Gløppens Prestegjeld i Nordfjord, 1 i Hitterens Prestegjeld i Fosen; 1 forlod Hospitalet uden Tilladelse og 8 døde; 48 laa tilbage ved Aarets Slutning. Lungegaardshospitalets samlede Belæg af Spedalske ved Slutningen af 1864 udgjorde saaledes 88*) og tilsammen i de nævnte tre Indretninger fandtes 438 Spedalske. I Bergens By var det kjendte Antal af Spedalske

*) I den af Overlægen for den spedalske Sygdom afgivne Aarsberetning for 1864 er Antallet af tilbageliggende Spedalske paa Lungegaardshospitalet angivet at være 84.

saavel ved Aarets Begyndelse som dets Slutning 12, idet 3, der vare overseede ved tidligere Tællinger, kom til og 3 bleve indlagte i Stiftelser. Om de paa Lungegaardshospitalet og paa Pleiestiftelsen No. 1 døde 43 Spedalske oplyses, at 19 døde under Hektik, der tildels var forbunden med kollokvativ Diarrhoe, 7 suffokativt, 2 af Lungebetændelse, 3 af Bronchit, 3 af Diarrhoe, 1 af Nervefeber, 1 af Vatersot. Sektionen viste hos 3 Lungetuberkler eller Kaverner, hos tvende af disse tillige Tuberkler i Milten, hos 2 Klappefeil, hos 1 Pleurit, hos 1 Meningit. Antallet af døde Spedalske i de omhandlede 3 Stiftelser udgjør efter det Foregaaende 50. I norsk Magazin for Lægevidenskaben 19de Bind Pag. 650 findes indtaget en Beretning af Overlæge Danielsen om Lungegaardshospitalets Virksomhed i Treaaret 1862—64.

Kjertelsyge forekom meget almindelig især blandt den fattigere Befolkning; Ørelidelser samt Cellevævsbetændelse vare de hyppigste Lokalisationer. Ved Siden af Tran anvendtes Chloras kalicus med megen Nytté mod Sygdommen (Lindholm). 3 Læger opgave 56 Behandlede, nemlig 29 af Mand-, 27 af Kvindekjøn, 49 vare under, 7 over 15 Aar.

Svindsot. Den efter Lægernes Dødsanmeldelser sammen- dragne Fortegnelse over Dødsfald i Bergens By indeholder, naar de døde Spedalske paa Stiftelserne medregnes, Opgave over 646 ved Sygdom foraarsagede Dødsfald; heraf sees Svindsot at have foranlediget Døden hos 62 eller 9,6 pCt.; fraregnes de døde Spedalske, bliver Forholdet 10,4 pCt. (I forrige Aar var Forholdet henholdsvis 10,1 pCt. og 10,8 pCt.).

Af **Vatersot** er opgivet 17 Dødsfald, af Brights Sygdom og Nyrebetændelse 8, tilsammen 25.

Kræft er anmeldt som Dødsårsag hos 15.

Af **Blegsot** behandlede 9 Læger 47 Tilfælde; af 40 Syge vare 9 under 15 Aar. Stadsfysikus bemærker, at Sygdommen synes at være i Tiltagende og oftere optræder før Puberteten, hvilket for en væsentlig Del tilskrives den ringe Anledning til Bevægelse i fri Luft, som den anstrængende Skolegang nutildags medfører. **Cardialgi** anføres at være meget hyppig, fornemmelig blandt Kvinder i de fattigere Klasser (Jürgensen); 9 Læger opgave over 200 Tilfælde, af 164 Behandlede vare 31 af Mand-, 133 af Kvindekjøn, af 84 vare 7 under, 77 over 15 Aar.

Ormetilfælde siges at være meget almindelige.

Drankersygdomme. For Delirium tremens behandlede 3 Mænd, hvoraf 1, hos hvem Sygdommen optraadte som Komplikation af akut Leverbetændelse, døde; af chronisk Alkoholisme anføres 5 Tilfælde. 1 Person døde af Apoplexia cerebri efter en stærk Beruselse.

For **Sindssygdom** indkom paa Byens Sygehus 3 Mænd, 5 Kvinder, tilsammen 8, hvoraf 2 helbrededes, 3 udskreves i Bedring, 3 uhelbredede; 1 led af Mani, 7 af Melancholi;

paa Lungegaardshospitalet indtraf som anført 1 Tilfælde af Melancholi hos en Mand; 1 Kvinde behandledes i Hjemmet for samme Sygdom. For Sindssygeasylernes Vedkommende henvises til den paa Tabel No. 2 optagne Liste.

Forgiftningstilfælde efter Nydelsen af Gammelost indtraf i dette Aar meget hyppigt, hvilket foranledigede Sundhedskommissionen til gjennem Avisen at henlede Indvaanernes Opmærksomhed herpaa samt til at lade udgaa et Cirkulære til alle Sundhedskommissioner i søndre og nordre Bergenhus Amter med Anmodning om, at enhver i sin Kreds vilde søge at vække Almuens Omtanke for en omhyggeligere Tilvirkningsmaade og Behandling af Osten. Ved ethvert anmeldt Forgiftningstilfælde blev Osten kemisk undersøgt uden at det nogensinde lykkedes at paaavise Tilstedeværelsen af Metaller. 5 Læger opgave 50 behandlede Tilfælde, hvoraf 1 endte dødeligt.

Af **chirurgiske Operationer** foretoges paa Sygehuset: 1 Amputation af Underarmen, 1 af Laaret, 3 af Læggen, 2 Borttagelser af Brystkjertelen, i det ene Tilfælde paa Grund af simpel Hypertrofi, i det andet ved Kræft, 2 Operationer for Kræft uden Angivelse af dens Sæde, 1 Borttagelse af et Lipom, 1 af en fibros Svulst paa Ganen, 2 af tumores cystici, 2 Operationer for vansirende Ar, 17 Gange Paracentese af Underlivet ved Vatersot, 2 Borttagelser af Næse-Svælgpolyper ved Udrivning, 1 Underbinding af Art. radialis, 1 Operation for Aneurisma ved Indsprøitning, 7 Gange Punktion ved Vandbrok, 1 Operation for fistula vesicovaginalis, 9 Gange Extractio cataractae, i et Tilfælde i Forening med Iridektomi, 2 Iridektomier, 1 Paracentese af det forreste Øiekammer. Paa Lungegaardshospitalet udførtes 1 Amputation af Underarmen paa Grund af Nekrose i Haanden og Underarmen. Som foretagne udenfor Sygehusene omtales: 1 Amputation af Laaret med heldigt Udfald, 1 Borttagelse af Kindet og Resektion af en Del af Underkjæven, 1 Borttagelse af Læbekræft, 3 af Lipomer, 2 af Atheromer, 2 Operationer for ganglion ved Punktion, 3 Borttagelser af Tonsiller, 1 plastisk Operation for manglende Kind, 1 Paracentese af Vatersot i Æggestokken med dødelig Udgang, 2 Borttagelser af Uterinpolyper (Fibroider), 3 Operationer for Vandbrok ved Punktion, 1 Extractio cataractae, 1 Iridektomi, 1 Operation for Ectropium ved Blefaroplastik.

Af **obstetriciske Operationer** foretoges paa Fødselsstiftelsen: 4 Tangforretninger paa Grund af Vesvækkelse med gunstigt Udfald for Mødrene, af hvilke en fik Barsel-feber, men kom sig, 3 Børn kom levende til Verden, 1 var dødfødt; 1 Reposition af fremfalden Navlesnor, Fostret var dødfødt. Paa Byens Sygehus udførtes 1 Tangforretning med heldigt Udfald for Moderen, Barnet var dødfødt; Indi-

kationen er ikke opgivet. Af Lægerne i Byen opgives at være udførte: 18 Tangforretninger, hvoraf 13 foretoges paa Grund af Vemangel eller Vesvækkelse, 1 ved Ansigtisleie paa Grund af langvarig Fødsel og Kræfttab hos Konen, 2 ved Bækkenforsnevring, 1 paa Grund af Barselkrampe, for 1 er Indikationen ikke opgivet; Udfaldet er angivet for 16 Mødre, hvoraf 1 døde (af Barselkrampe); af Børnene fødtes 17 levende, 1 var dødfødt. 8 Vendinger, nemlig 4 ved Tverleier, 2 ved forliggende Moderkage, 1 ved Bækkenforsnevring i ringe Grad, 1 ved fremfalden Navlesnor; 7 Mødre forbleve ilive, 1 døde over en Maaned efter Forløsningen af Anæmi efter Blødning forårsaget ved forliggende Moderkage; 5 Børn kom levende til Verden, 3 vare dødfødte. 2 Udtrækninger ved Sædefødsel, den ene ved Hjælp af en Hage i Lysken, 1 Barn fødtes levende, 1 var dødfødt. 1 Tilbagebringelse af en fuldstændigt omkrænget Livmoder; Tilfældet indtraadte hos en Flerfødsende 2 Timer efter en regelmæssig Fødsel, hvor Moderkagen kom uden Hjælp. Repositionen foregik med Lethed, Konen kom sig (Val. Heyerdahl). 2 kunstige Forløsninger af Moderkagen; i det ene Tilfælde 9 Timer efter Nedkomsten med heldigt Udfald, i det andet, hvor Udfaldet ikke er opgivet, paa Grund af Sammenvoxning og Blødning. Ialt opgives saaledes 37 obstetriciske Operationer, udførte af 9 Læger.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

	Fødte.	Døde				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mellem 1—10 Aar.	paa Barselseng.	
Bergens Stadsfy-sikat	916	686	169	124	16	56

Omkomne ved ulykkelige Hændelser 4

Selvmodere 2.

Overskuddet af Fødte over Døde udgjorde altsaa 230 og Forholdet mellem begge var = 100 : 74,9. Antallet af Børn døde i første Leveaar forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 5,4 og til samtlige Døde = 1 : 4,1. Antallet af Børn døde i Alderen mellem 1 og 10 Aar forholdt sig til samtlige Døde = 1 : 5,5 og Antallet af døde Børn under 10 Aar forholdt sig til samtlige Døde = 1 : 2,3. Foruden de 16, der ifølge Prestelisterne døde paa Barselseng, indeholde Lægernes Beretninger desuden Oplysning om 3 døde Barselkøner, altsaa ialt, som ovenfor omtalt, om 19. Foruden de 50 Spedalske, der døde paa Stiftelserne i Byen og dens Nærhed, haves fra Lægerne Opgave over 596 ved Sygdom forårsagede Dødsfald; af disse vare de hyppigste Dødsårsager følgende: Hjernebetændelse, akut Hjernevatersot og Konvul-

sioner i Barnealderen (tilsammen 77), Svindsot (62), Kighoste (38), Lungebetændelse (36), Nervefeber (32), Diphtherisk Svælgbetændelse og Strubehoste (tilsammen 31), chronisk Bronchit og Alderdomssvækkelse (hver 29), Vatersot og Brights Sygdom (tilsammen 25), Hjerneslag (22), Diarrhoe og Choleringe (tilsammen 20).

Veirliget. Stadsfysikus Heiberg meddeler følgende Oversigt over Aarets meteorologiske Forholde efter Observationer anstillede paa Lungegaardshospitalet:

	Temperatur (Reaumur).			Barometerstand (i Millimeter).			Regnhøide (i Decimal-tommer).	Antal Regndage.
	Middel.	Høiest. (Kl. 2½ Eftm.)	Lavest (efter Minimums-thermom.).	Middel.	Høiest.	Lavest.		
Januar . . .	+ 0,9	+ 5,5	÷ 9,0	763,1	779,1	736,7	3",5	11
Februar . . .	÷ 0,2	+ 5,5	÷ 7,8	60,9	76,4	40,2	2,95	9
Marts . . .	+ 1,2	+ 6	÷ 6,5	49,7	63,8	31,2	5,32	14
April . . .	+ 5,7	+ 14,8	÷ 2,6	60,4	67,9	42,9	2,35	13
Mai . . .	+ 7,3	+ 13,6	+ 0,4	59,4	66	43,2	1,82	7
Juni . . .	+ 9,8	+ 16,8	+ 2,2	54,5	57,9	45,5	8	22
Juli . . .	+ 12,5	+ 19,4	+ 6	56,9	63,8	45,7	2,34	13
August . . .	+ 10,3	+ 17,1	+ 5	56,8	69,7	40,8	5,58	21
September . .	+ 10,1	+ 14,4	+ 2,2	54,1	70	40,9	6,27	22
Oktober . .	+ 5,5	+ 10,3	+ 0,5	57,7	74,2	26,4	3,15	14
November . .	+ 3,4	+ 6,7	÷ 2,8	55,7	76,3	36,6	3,5	14
December . .	+ 1,9	+ 9,6	÷ 6,8	759,5	774,8	746,1	5,4	15
Hele Aaret	+ 4,66	+ 19,04	÷ 9,0	757,4	779,1	726,4	50",18	175

Middeltemperaturen i dette Aar har været omtrent 2° lavere end i 1863, medens Middelbarometerstanden har været (4 Millm.) høiere, hvilket for en Del tilskrives de i Aaret herskende østlige og nordlige Vinde. Regnmængden var i dette Aar kun lidt over Halvparten saa stor som i det foregaaende. Den 29de April faldt der sidste Gang og 23de December første Gang Sne paa Markerne. I 123 Dage har Vinden været sydlig (S. S. O. eller S. V.), i 76 nordlig og i 129 herskede Vindstille. I Slutningen af November rasede der i flere Dage voldsomme Storme fra O. S. O.

Om de **hygiæniske Forholde** bemærkes, at der ogsaa i dette Aar er anlagt nye Kloaker, men at der i denne Henseende endnu staar meget tilbage at udrette. Den fattigere Del af Arbeidsklassen siges at bo for trangt og deres Næring at være for ensformig, uagtet Byen stedse bliver rigelig forsynet med billig Fisk og ferskt Kjød; Brød anføres derimod at være meget dyrere end paa andre Steder; Melk tilføres i tilstrækkelig Mængde, men det hænder, at den bliver opblandet og forfalsket ved Tilsætning af Soda, der af Bonden kaldes „Melkepulver“. Brændevinsdrik er i Aftagende, medens derimod Nydelsen af Øl har tiltaget meget.

Fattigsygepleien besørgetes ligesom før af 3 By- og

Fattiglæger, hvoraf en tillige er Læge ved Arbeidsanstaltens Sygelokale; ialt behandlede for Fattigvæsenets Regning omtrent 716 Syge i disses Hjem, hvoraf 216 i første Distrikt, omtrent 350 i andet og omtrent 150 i tredie. Blandt de fattige Syge høre chroniske Bronchiter hele Aaret undtagen om Sommeren til de hyppigst forekommende Sygdomme, dernæst følger chroniske Gastriter og Cardialgier samt hos de yngre, foruden akute epidemiske Tilfælde, især Kjertelsyge (Vedeler). Et Par Læger fremhæve Nødvendigheden af at der i Bergen bliver oprettet et Sygehus for chroniske Sygdomme, da de deraf Lidende mest savne den nødvendige Pleie og Tilsyn (Jürgensen, Lindholm).

I **Sundhedskommissionen** berettes at være afholdt 25 Møder. I det Hele indløb der til Sundhedskommissionens Afgjørelse 12 Klager og Anmeldelser angaaende Misligheder i sanitær Henseende.

De **Vaccineredes** Antal udgjorde noget over 700, af hvilke 546 vaccineredes af den offentlige Vaccinator, Resten af 8 andre Læger. 16 Læger og 74 Hjelpevaccinatorer have erholdt tilsendte fra den offentlige Vaccinator tilsammen 520 Rør med Vaccinelymfe. 12 Jordmoderelever have nydt Undervisning i at vaccinere og opsamle Vaccinematerie paa Rør.

Af **retsmedicinske Forretninger** udførtes: 4 Undersøgelser og Erklæringer, nemlig en af en henvend 15 Aar gammel Pige til Bedømmelse af, hvorvidt der med hende kunde være fuldbyrdet Samleie, en af en svanger Kone i Anledning af idømt Fængselsstraf, en til Bedømmelse af en til Vand- og Brødstraf dømt Persons Helbredstilstand, en angaaende et Fruentimmers Sindstilstand, der havde forstyrret den offentlige Gudstjeneste.

De i Beretningerne indeholdte Oplysninger om de **Sinds-syge** ere ovenfor indtagne.

Af **Sygehuse** og Pleiestiftelser for Spedalske fandtes Byens kommunale Sygehus, Bergens offentlige og Rosenbergs i 1862 autoriserede private Sindssygeasy, Lungegaardshospitalet, Pleiestiftelsen for Spedalske No. 1 samt St. Jørgens Hospital. Belægget paa de to sidstnævnte Stiftelser samt paa Lungegaardshospitalets Pleieafdeling er ovenfor angivet. Følgende Liste giver en Oversigt over de paa Bergens kommunale Sygehus og paa Lungegaardshospitalets Helbredelsesanstalt under Behandling komne Tiltælde:

	Byens Sygehus.	Lungegaardshospitalet.
Febre	138	
akute Sygdomme i Aandedræts- og Cirkulationsorganerne	35	
kroniske Do. i Do.	16	
Sygdomme i Nervesystemet	50	
akute Sygdomme i Fordøiellesapparatet	11	
kroniske Do. i Do.	5	
Uterin-, Barselsygdomme, Menstruationsanomalier	24	
Sygdomme i Urinorganerne, Vatersot .	19	
Blod-, Ernæringsygdomme, Gulsot .	9	
kronisk eller afebril Rheumatisme . .	14	
Læsioner	67	
Phlegmone, Abscesser, Ulcera	54	
Kræft og Svulster overhovedet . . .	15	
Dannelsesfeil, Deformiteter	3	
Ben- og Ledsygdomme	16	
chirurgiske Sygdomme i Aaresystemet	1	
Øiensygdomme	15	

Lateris 492

	Byens Sygehus.	Lungegaardshospitalet.
Transport	492	
chirurgiske Sygdomme i Urin- og Kjønsgorganerne	9	
Syphilis, Bubo	51	3
Gonorrhoe, Urethrit o. s. v.	14	
Epididymit, Orchit	4	
Excoriationes genitalium	7	
Hudsygdomme	99	6
Spedalskhed	-	9
Andre Sygdomme	3	
tilsammen	679	18

Byens Sygehus har undergaaet væsentlige Forandringer, idet der er opført en ny Sidebygning, der giver Plads for 24 til 28 Syge, og Latrinindretningerne ere forandrede til Waterclosets. Paa Tugthuset Sygestuer indkom 61 syge Fanger, Forpleiningsdagens Antal udgjorde 1455 eller 23,9 for hver Udskreven; udenfor Sygestuerne behandledes 76; Medicamentudgifterne ved Tugthuset beløb sig til 64 Spd. 97 Skill.

Paa Bergens Fødselsstiftelse, der Aaret iforveien fra et leiet Hus tilflyttede sit eget Lokale, var Sundhedstilstanden saavel blandt Barselkvinder som blandt Børn særdeles god; 1 af Børnene led af Ophthalmia neonatorum, 2 døde af Konvulsioner.

Ved **Badeanstalten** paa Byens Sygehus har der været taget omtrent 5300 Karbad og omtrent 1300 Styrtebad. Ved Lungegaardsvandet findes en Søbadeanstalt til kolde og varme Bade.

Byens 3 **Apotheker** fandtes ved Visitationen iorden. Personalet bestod, foruden Apothekerne, ved Svaneapotheket af 2 examinerede Medhjelpere og 2 Disciple, ved Løveapotheket af 1 examineret Medhjælper og 2 Disciple, ved Elefantapotheket af 1 uexamineret Medhjælper og 1 Discipel.

Medicinalpersonalet bestod af 15 Læger foruden Distriktslægen i nordre Midthordland. 2 autoriserede Tandlæger, 13 Jordemødre.

Den med Fødselsstiftelsen forbundne **Jordemoderskole** frekventeredes af 12 Elever, hvoraf 11 i Aarets Løb erholdt Examen.

XIV. Nordre Bergenhus Amt.

Sundhedstilstanden anføres at have været god i Sogn og indre Søndfjord og taalelig god i ytre Søndfjords Lægedistrikt, hvor der forekom mindre Epidemier af Nerve- og Skarlagensfeber. I de øvrige Dele af Amtet herskede derimod en større Sygelighed, hvilken i ytre Nordfjords og Kins Lægedistrikter især betingedes af udbredt Skarlagensfeber og i det sidstnævnte Lægedistrikt tillige af Børnekopper og Nervefeber; i ytre Nordfjord var Sygeligheden som i de foregaaende Aar størst i Aarets første Trediedel, hvilket for en væsentlig Del tilskrives den under Vaarsildfisket stedfindende Sammenstrømning til Distriktet af fremmede Fiskere.

Dødelighed. De Dødes Antal udgjorde 1367, hvilket er 2,5 pCt. mindre end i 1863, da der døde 1402, og 4,9 pCt., mindre end i 1862, da de Dødes Antal var 1437, men 1,8 pCt. mere end det gennemsnitlige Antal Døde i Femaaret 1856—60, hvilket udgjorde 1343. I Sammenligning med det foregaaende Aar stiller Forholdet for de enkelte Lægedistrikter sig saaledes:

Lægedistrikt.

Procentvis Forøgelse eller Formindskelse.

Lærdal	+ 4,3
Indre Sogn	÷ 0,6
Midtre —	÷ 6,3
Ytre —	÷ 9,7
Indre Søndfjord	÷ 20,6
Ytre —	÷ 6,3
Kin	+ 13,8
Indre Nordfjord	÷ 13
Ytre —	+ 25,4

Nordre Bergenhus Amt ÷ 2,5.

Sygdomskonstitutionen betegnes dels som indifferent, dels som catarrhalsk-inflammatorisk eller catarrhalsk-rheumatisk; kun fra Kins Lægedistrikt som asthenisk. Til nærmere Belysning af Sygdomsforholdene hidsættes en Sammenstilling af de fra Lægerne meddelte Opgaver over epidemiske Sygdomme:

	Ialt opgivne Tilfælde	Tiden er opgivet for	Deraf i												Kjøen er opgivet for	Deraf		Deraf		
			Januar	Februar	Marts	April	Mai	Juni	Juli	August	September	Oktober	November	December		Mandkjøn	Kvindkjøn	Alder er opgivet for	Børn (under 15 Aar)	Vorne (over 15 Aar)
Nervefeber	154	111	16	10	18	20	12	17	5	2	3	1	3	4	128	58	70	145	37	108
Barselsefeber	9	8	1	1	-	2	-	2	-	1	-	-	-	1	-	-	8	-	-	8
Børnekopper	55	39	-	4	6	16	13	-	-	-	-	-	-	-	47	26	21	47	14	33
Skarlagensfeber	138	129	-	2	7	12	-	1	20	26	20	16	17	8	129	70	59	129	99	30
Mæslinger	40	37	-	-	-	1	-	-	2	6	8	10	8	2	37	21	16	39	33	6
Rosen	19	13	-	1	3	-	1	1	-	-	1	1	1	4	17	9	8	13	2	11
Diphtherisk Svælgbet.	31	27	11	5	1	2	3	4	-	1	-	-	-	-	27	18	9	27	21	6
Strubehoste	3	3	-	1	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	3	1	2	3	3	-
Catarrhalske Tilfælde	282	265	23	31	42	22	25	19	16	20	12	10	33	12	264	143	121	264	82	182
Lungebetændelse	54	36	5	6	4	2	6	5	1	2	-	1	4	-	46	29	17	54	11	43
Pleurit	10	10	2	2	1	1	2	-	-	1	-	-	1	-	10	7	3	10	1	9
Akut Rheumatisme	64	62	5	2	6	12	11	4	7	4	5	2	2	2	63	38	25	56	8	48
Diarrhoe og Cholerae	97	87	8	7	15	11	3	4	1	5	6	6	9	12	88	50	38	91	28	63
Blodgang	6	6	1	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-	2	6	4	2	6	-	6

Nervefeber forekom for det meste sporadisk eller i mindre lokale Epidemier. Der opgives:

i Lærdals Distrikt	8	Behandlede, hvoraf 3 døde,
i indre Sogns —	21	— — 5 —
i midtre — —	9	— — 1 —
i ytre — —	25	— — — —
i indre Søndfjords Distrikt .	25	— — — —
i ytre — —	11	— — 1 —
i Kins — —	24	— — 2 —

Lateris 123 Behandlede, hvoraf 12 døde.

Transport 123 Behandlede, hvoraf 12 døde.

i indre Nordfjords Distrikt .	6	—	—	—
i ytre — —	16	—	—	—

tilsammen 145 Behandlede, hvoraf 12 døde,

desuden kjendtes af ubehandlede Tilfælde i indre Sogn 9, hvoraf 5 endte dødeligt, saa at der altsaa haves Kundskab om 154 Tilfælde med 17 Dødsfald. (I forrige Aar havdes Opgave over 239 Angrebne, hvoraf 19 døde, og ialt 25 Dødsfald). I indre og ytre Sogns Distrikter

forekom begge Former af Nervefeber, i ytre Sogn dog hovedsagelig den cerebrale; blandt de i ytre Nordfjord Behandlede optraadte Sygdommen hos 10 med abdominal Karakter, hos 4 med fremtrædende Hjernetilfælde, hos 6 med Lokalisationer til Aandedrætsorganerne; temmelig store mørkebrune Flækker iagttoges hos 6, Lindseexanthem hos 8. Sygdommen udbredte sig i dette Distrikt om Vaaren fra en Gaard, hvorhen en af Nervefeber lidende Mand var bleven bragt fra Vaarsildfisket, medens til et Par af de henimod Aarets Slutning indtrufne Tilfælde Oprindelse ikke kjendtes; i Lærdals Distrikt mærkedes ingen Udbredelse af Sygdommen efter Vaarsildfiskets Ophør. I Viks Annex til indre Holmedals Prestegjeld af indre Søndfjords Distrikt skal Nervefeber have holdt sig i aarevis. I ytre Sogn viste Sygdommen sig som sædvanligt meget smitsom, idet den angreb næsten samtlige Beboere af en Gaard, naar disse vare nødte til at opholde sig i samme Stue; Befolkningen er ogsaa meget bange for Smitte, saa at det er sjældent at Uvedkommende med Vidende betræde et smittet Hus; hvor Sygdommen overføres fra Gaard til Gaard, er dette i Almindelighed skeet ved Besøg, før Sygdommens Natur har været kjendt; den, der pleier den Syge, maa som oftest forblive paa Stedet indtil Sygdommen ganske er ophørt og Klæder og Hus ere rensede. Efter Sygdommens Ophør opbrændes Sengehalmen, Sengklæder vadskes, om muligt i koghed Vand, og tørres 8 til 14 Dage i fri Luft eller i et Udhus; Fjæren i Dynerne afdampes i en Gryde eller udsættes i længere Tid for frisk Luft; Gangklæder vadskes og renses ligesom Værelserne, der ogsaa ofte desinficeres med Chlorkalk (Hammer). Ogsaa i ytre Søndfjord er man begyndt at indse, at Sygdommens Udbredelse kan forhindres ved at undgaa Berørelse med de Syge, de angrebne Huse skyes derfor temmelig meget, hvorved det er bleven muligt at indskrænke Sygdommen til enkelte Gaarde (Landmark). For at forebygge Smittens Udbredelse søgte man i ytre Nordfjord at rette paa de sanitære Forhold i og udenfor de angrebne Huse og Naboerne underrettedes om Sygdommens Udbrud. Af 25 Syge i ytre Sogn vare under 5 Aar 1, mellem 5 og 10 Aar 1, 10—20 Aar 5, 20—30 Aar 7, 30—40 Aar 5, 40—50 Aar 2, 60—70 Aar 3 og over 70 Aar 1. Af simpel Feber nævnes nogle Tilfælde fra indre Sogn.

Af **Barsel-feber** omtale 5 Læger 9 Tilfælde med 3 Dødsfald, i et Tilfælde med dødelig Udgang blev Barselkonen forløst ved Vending; desuden opføres 4 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede, saa at i hele Amtet kjendtes 7 Dødsfald af Barsel-feber. For Phlegmasia alba behandledes 2 Barselkvinder med heldigt Udfald; af Barselkrampe nævnes et Tilfælde med dødelig Udgang.

Samtidigt med **Børnekoppernes** Udbrud henimod Midten

af Februar i Haugesund i Stavanger Amt optraadte ogsaa Sygdommen paa Florø i Kins Lægedistrikt paa 4 Logisfar-tøier blandt Fiskere fra Farsund og Flekkefjord; fra Florø udbredte Sygdommen sig over Distriktet. Nogle Tilfælde, der fra April Maaned indtraf i indre Søndfjord, og et enkelt Tilfælde i ytre Nordfjord tilskrives Smitte fra Bergens By. Der opgives:

	8 Behandlede, hvoraf - døde,
- Kins Lægedistrikt	45 — — 6 —
- ytre Nordfjords Lægedistrikt 1	— — — —

tilsammen 54 Behandlede, hvoraf 6 døde, nemlig 4 uvaccinerede Børn og 2 Voxne, desuden omtales i Kin et Tilfælde, der endte dødeligt uden Lægebehandling. Paa Florø oprettedes et Lazaret, der var i Virksomhed fra Epidemien Begyndelse indtil 9de April; i det Hele indlagdes, saavidt det af Opgaverne kan sees, 11 Angrebne, nemlig 7 fremmede Fiskere og 4, hvoraf 1 døde, fra Distriktet. Børnekopperne angreb aldrig Personer, der vare vaccinerede for mindre end 8 à 10 Aar siden, hvorimod Børn, der vare vaccinerede i Huse, hvor Sygdommen allerede var udbrudt, i Regelen indsygnede, før Vaccinerne vare komne til Udvikling. I Anledning af Sygdommen blev Sundhedskommissioner sammenkaldt og Distriktet inddelt i Kredse med Tilsynsmænd, Vaccination og Revaccination sat i Gang og de Syge saavidt muligt holdt isolerede (Høst).

Af **Vandkopper** forekom nogle Tilfælde i ytre Sogn og indre Nordfjord; i Kin viste sig henimod Slutningen af Børnekoppepidemien en hel Del Tilfælde af Vandkopper paa Steder, der laa temmelig fjernt fra og ikke kunde opdages at have staaet i Forbindelse med de koppesmittede Egne.

Af **Skarlagensfeber** opgives:

i ytre Søndfjords Distrikt	6 Behandlede, hvoraf - døde,
i Kins	— . 24 — — 3 —
i ytre Nordfjords	— . 99 — — 30 —

tilsammen 129 Behandlede, hvoraf 33 døde, desuden kjendtes i ytre Søndfjord 9 ubehandlede Tilfælde, der endte dødeligt, saa at ialt haves Opgave over 42 Dødsfald. Sygdommen var meget udbredt i Kins og ytre Nordfjords Lægedistrikter, og vedvarede i det sidstnævnte ved Aarets Slutning; den ledsagedes ofte af Svulst i Parotis eller Halskjertlerne, der ofte gik over i Suppuration; flere Tilfælde kompliceredes med Brystlidelser; i 16 af Distriktslægen i ytre Nordfjord behandlede Tilfælde forekom betydelige Hjernetilfælde med stærke Delirier; Vatersot var heller ikke sjelden som Eftersygdom og betingede ofte den dødelige Udgang.

For **Mæslinger** kom ialt 40 Personer under Behandling, nemlig 1 i ytre Sogn, 2 i indre Søndfjord, 1 indre og 36

i ytre Nordfjord; alle de Behandlede helbrededes. I indre Nordfjord viste Sygdommen sig i de første Maaneder af Aaret og var sandsynligvis temmelig udbredt; i ytre Nordfjord varede Sygdommen fra Juli til Aarets Udgang.

Af **Rosen** opføres 19 behandlede Tilfælde, hvoraf 12 i ytre Nordfjord, med 1 Dødsfald.

Kighoste forekom i sidste Halvaar som en meget mild Epidemi i Lærdals Distrikt og omtales desuden fra indre og ytre Sogn, indre Søndfjord og Kin; faa Tilfælde kom under Lægebehandling; et Dødsfald nævnes fra Kins Lægedistrikt.

Diphtherisk Svælgbetændelse optraadte i dette Aar kun sporadisk. Der opgives:

fra indre Sogns Lægedistrikt	2	Behandlede,	hvoraf	1	døde,
- — Søndfjords —	4	—	—	—	—
- — Nordfjords —	14	—	—	4	—
- ytre — —	11	—	—	—	—

tilsammen 31 Behandlede, hvoraf 5 døde.

(I forrige Aar opgaves 92 Behandlede og 27 Dødsfald). Af **Strubehoste** nævnes 3 Tilfælde med 2 Dødsfald og ialt kjendtes 3 Dødsfald.

Af **Kusma** omtales nogle Tilfælde fra ytre Sogn, samt enkelte fra indre Sønd- og Nordfjord.

Catarrhalske Sygdomme vare hyppige i de fleste Lægedistrikter, i indre Nordfjord udgjorde saaledes Catarrher omtrent $\frac{1}{6}$ af samtlige behandlede Sygdomstilfælde; i Lærdals Distrikt siges saadanne Tilfælde at være meget hyppige, da Fjeldbonden altid er udsat for Forkjølelse under sine daglige Vandringer i Fjeldene for at hente Brænde og Foder samt under Engvandingen i det iskolde Vand om Foraaret (N. Heiberg). Af forskellige catarrhalske Sygdomme opgives ialt 282 Tilfælde; akut Bronchit er opført som Dødsårsag hos 2. I Nordfjord behandlede 40 Personer for chronisk Bronchit, hvoraf 2 døde.

Af **Lungebetændelse** have 8 Læger opgivet 54 behandlede Tilfælde med 8 Dødsfald og desuden nævnes 8 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede eller ialt 16 Dødsfald, hvoraf 2 hos Barselkviuder. (I forrige Aar opgave 5 Læger 49 behandlede Tilfælde og ialt kjendtes 18 Dødsfald). I Hauges Annex til Lærdals Prestegjeld forekom henimod Aarets Udgang en Mængde Tilfælde samtidigt i en liden Omkreds. Af 25 Lungebetændelser havde 10 sit Sæde i høire Lunge, 11 i venstre og 4 i begge. Af **Pleurit** opgave 2 Læger 10 behandlede Tilfælde uden Dødsfald.

Af simpel og tuberkuløs **Hjernebetændelse** opføres 5 Dødsfald. Et Tilfælde af Meningitis cerebro-spinalis med dødeligt Udfald omtales fra indre Søndfjord.

Af akut **Rheumatisme** opgives 64 behandlede Tilfælde, hvoraf 42 fra ytre Nordfjord; som Dødsårsag opføres Sygdommen hos 1 i Kin. Chronisk Rheumatisme omtales som

hyppig i Lærdal, ytre Sogn, Kin og indre Nordfjord, ialt nævnes af 5 Læger 83 behandlede Tilfælde, deraf 52 i ytre Nordfjord. Distriktslægen i indre Nordfjord behandlede 15 Tilfælde af Ischias.

Gastriske Sygdomme. **Diarrhoe** forekom i Lærdals Distrikt temmelig almindelig, især hos Børn. Ialt omtales af 6 Læger 97 behandlede Tilfælde med 2 Dødsfald af Cholérine og akut Diarrhoe, deraf 18 Tilfælde med 2 Dødsfald i indre Sogn og 64 Tilfælde uden Dødsfald i ytre Nordfjord; desuden opgives 1 Dødsfald fra Lærdals Distrikt uden det tilsvarende Antal Behandlede. Kronisk Diarrhoe, tildels med blodige Udtømmelser, var fremdeles temmelig almindelig, men dog ikke saa hyppig som før, i ytre Sogn, Kin og indre Nordfjord. For **Blodgang** behandlede tilsammen 6 Personer i indre Sogn og ytre Søndfjord, for gastrisk Feber 17, hvoraf 1 døde.

Af **Skjörbug** og skorbutisk Stomatit opgives 4 behandlede Tilfælde (hos 1 Mand, 3 Kvinder, samtlige Voxne), deraf 3 i indre Nordfjord, hvorfra ogsaa omtales 1 Tilfælde af Purpura haemorrhagica og 1 af Anaemi med passive Blødninger, begge med dødelig Udgang.

Af **Syphilis** nævnes 6 Tilfælde fra indre Sogn og 1 fra Kin, tilsammen 7, hvoraf 4 indlagdes paa Sygehus, 3, der led af tertiære Tilfælde, behandlede i Hjemmet. Af **Gonorhoe** opgives 44 Tilfælde, hvoraf 38, for det meste hos fremmede Søfolk, fra ytre Nordfjord; af Urethrit omtales 1 Tilfælde.

Hudsygdomme. **Fnat** var fremdeles meget almindelig i Lærdal, indre Sogn (hvor Distriktslægen behandlede 40 Fnat-syge) og indre Søndfjord, derimod tilsyneladende i noget Aftagende i ytre Sogn og i Nordfjord. Gratis Uddeling af Fnat-salve fandt som før Sted i flere Distrikter, men antoges ikke at svare til Hensigten, naar dette udstraktes til Folk, der selv havde Raad til at betale Medicinen, da Kuren sjelden blev fuldstændigt gennemført (Engh); Sygdommen pleier snart at recidivere paa Grund af Mangel paa Renlighed (Høst). Distriktslægen i ytre Sogn bemærker, at han meget ofte har seet Fnat optræde under Rekonvalescensen efter langvarige Sygdomme selv hos Personer, som før tilsyneladende vare fri derfor; han har ogsaa iagttaget flere Exempler paa, at Fruentimmer kort efter at have klippet skabbede Faar og puttet Uld deraf paa Brystet, ere blevne ligesom oversaaede over hele Legemet med Fnat og have følt en usædvanlig stærk Kløe. For **Skurv** behandlede 6 Personer, for Ichtyose 2 (en i indre Søndfjord, en i Kin), for Psoriasis 4. Skurv siges ikke at være saa almindelig som før i Lærdals Distrikt. I indre Nordfjord anføres Sørke (crusta lactea) at være almindelig hos Smaa børn.

Af **Spedalske** kjendtes ved Udgangen af forrige Aar

ifølge Overlægens Beretning 376. I 1864 kom 49 til, hvoraf 18 vare overseede ved tidligere Tællinger, 3 hjemkom fra Stiftelser, og 28 vare nye Tilfælde; Afgangen var 62, hvoraf 16 døde, 1 flyttede fra Amtet, 44 indlagdes i Stiftelser og 1 var forhen feilagtigt opført; Antallet ved Aarets Udgang var altsaa 363, hvoraf

i Lærdals Distrikt	24
i indre Sogns —	30
i midtre — —	38
i ytre — —	29
i indre Søndfjords Distrikt .	103
i ytre — —	44
i Kins — —	43
i indre Nordfjords —	22
i ytre — —	30

3 Læger i indre Sogn og Nordfjord behandlede tilsammen 42 Personer for **Kjertelsyge**, af disse vare 16 af Mand-, 26 af Kvindekjøn, af 40 vare 7 Voxne, 33 Børn under 15 Aar. Kjertelsyge og Rachitis siges at være meget hyppige i Lærdals Distrikt ligesom deraf betingede **Arthrocacer**; fra ytre Nordfjord opgives 6 behandlede Tilfælde af Arthroace; i indre Nordfjord kom 2 voxne Kvinder under Behandling for **Struma**.

Svindot opgives paa Lægernes Dødslisters som Dødsarsag hos 27, hvoraf 1 i Lærdals, 5 i indre og 1 i midtre Sogns, 4 i indre og 9 i ytre Søndfjords, 3 i Kins, 3 i indre og 1 i ytre Nordfjords Lægedistrikter. Ialt opføres af Lægerne 292 ved Sygdom forarsagede Dødsfald, hvoraf altsaa 9,2 pCt. falder paa Svindot. (I forrige Aar opgaves Svindot som Dødsarsag hos 30 af 312 eller 9,6 pCt.) 7 Læger omtale tilsammen 37 behandlede Tilfælde, hvoraf 17 endte dødeligt; af de Behandlede vare 3 Børn under 15 Aar, 34 Voxne; af 30 vare 17 af Mand-, 13 af Kvindekjøn. I ytre Sogn kom intet Tilfælde under Behandling, i Lærdals Distrikt siges Sygdommen at være meget sjelden.

Af **Kræft** opgives 8 Dødsfald, af **Vatersot** og Brights Sygdom tilsammen 13.

Blegsot siges at være meget almindelig i Lærdals og indre Sogns Distrikter; anæmiske Tilstande omtales som ikke sjældne i indre Sogn og ytre Nordfjord og tilskrives for en væsentlig Del Misbrug af Aareladninger (I. N. Cappelen). **Menstruationsuordener** forekom meget hyppig i Lærdal, ytre Sogn, Kin og Nordfjord og antoges oftest at maatte tilskrives enten Forkjølelse ved Mangel af tilstrækkelig Underklædning (I. N. Cappelen) eller Ondtliden i det Hele under Gjetning i den første Pubertetstid og senere under det strenge Markarbeide, som f. Ex. i Bremanger i Kins Distrikt for største Del udføres af Kvinderne (**Høst**). I Anledning af sidstnævnte Sygdom bemærker Distriktslæge Hammer, at han har Erfa-

ring for, at Lægen er udsat for Bedragerier, i det dels Forældre have forlangt Emmenagoga til Døtre, der ere blevne befundne at være frugtsommelige, dels Piger for at erholde saadanne Midler til sine frugtsommelige Veninder have fremstillet sig selv som lidende af Menostasi. Af **Hysteri** opgive 5 Læger 39 behandlede Tilfælde.

Cardialgi, chronisk Gastrit og Dyspepsi omtales fra de fleste Lægedistrikter som meget hyppig og antages at forarsages af en uhensigtsmæssig Kost, saasom sur Melk og Myse, harskt Flesk og Kjød, samt sur Sild (Landmark). For Tilfælde af denne Art behandlede 8 Læger tilsammen 190 Personer, af 178 vare 90 af Mand-, 88 af Kvindekjøn, af 133 vare 118 Voxne. **Ormetilfælde** vare ogsaa almindelige, 5 Læger opgive 49 behandlede Tilfælde. Fra Lærdal berettes om et Sygdomstilfælde bevirket af en Orm (Insektlarve?), som havde sit Tilhold under Underlivets Hudbedækning (N. Heiberg).

Af **Sindssygd** opføre 4 Læger 8 nye Tilfælde, hvoraf 3 i indre Sogn, 2 i indre Søndfjord, 1 i Kin og 2 i indre Nordfjord; af de Sindssyge vare 6 Mænd, 2 Kvinder, 3 lede af Melancholi, 5 af Mani, 3 indlagdes i Bergens Asyl og 2 helbrededes i Hjemmet. I indre Søndfjord forekom forholdsvis mange Sygdomstilfælde med overveiende psykisk Oprindelse og Karakter under Symptomer af Søvnløshed, nervøse og hysteriske Fænomener og Tungsind (Aabel).

Drankersygd. For Alkoholisme behandlede en Kvinde i indre Sogn, for Delirium tremens en Mand i ytre Nordfjord.

Chirurgiske Tilfælde. Af **Brok** omtales 14 Tilfælde, hvoraf 7 i indre Sogn, med 2 Dødsfald; ialt opføres 5 Dødsfald af denne Sygdom. Fra ytre Sogn berettes om et Bid af en Hugorm hos en 18aarig Pige, der forløb heldig. Distriktslæge Grimsgaard behandlede 6 Tilfælde af Cynanche sublingualis. I ytre Nordfjord kom 56 Tilfælde af **Værkefinger** under Behandling, deraf 32 i første Kvartal.

Af **chirurgiske Operationer** udførtes 8 Borttagelser af Fingre, 1 af et Horn over det ene Isseben, 4 Gange Paracentese af Underlivet hos samme Person, 2 Operationer for Hygroma patellae, 1 Borttagelse af en Øre-, 1 af en Næsepolyp, 6 Punktioner af Vandbrok, hos en Person 3 Gange, 2 Herniotomier, den ene med heldigt, den anden med dødeligt Udfald, 2 Operationer for Paraphimosis, 1 Kauterisation med blødende Jern for Spondylarthroace.

Følgende **obstetriciske Operationer** omtales som udførte af Læger: 10 Tangforretninger, 4 paa Grund af Vemangel eller Vesvækkelse, 2 ved Bækkensneverhed, 1 ved Barselkrampe, for 3 angives ikke Indikationen; 8 Mødre forbleve ilive, 2 døde, den ene af Barselkrampe, af Børnene kom 7 levende til Verden, 3 vare dødfødte. 3 Vendinger, hvoraf 2

paa Grund af Tverleie, for den 3die mangler Opgave over Indikationen; Udfaldet er angivet for 2 Mødre, hvoraf 1 døde af Barsel-feber; af Børnene fødtes 1 levende, 2 vare dødfødte. 1 Udtrækning ved Bækkenendefødsel, Udfaldet er kun angivet for Barnet, der var dødfødt. 1 kunstig Forløsning af Moderkagen med heldigt Udfald for Konen. Ialt 15 obstetriciske Operationer, hvoraf 3 i Lærdals Distrikt, 3 i midtre Sogn, 1 i indre Søndfjord, 4 i indre og 4 i ytre Nordfjord. Fra ytre Sogn omtales et Tilfælde af Selvudvikling, hvor Jordemoderen forjæves havde forsøgt Vending; Konen forblev ilive, Fosteret var dødfødt (Hammer).

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	D ø d e				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mellem 1 og 10 Aar.	paa Barselseng.	
Lærdal	275	121	28	12	1	6
Indre Sogn	369	169	28	14	1	17
Midtre —	204	104	22	15	2	11
Ytre —	251	149	28	11	2	18
Indre Søndfjord	346	162	30	20	1	3
Ytre —	218	134	21	16	5	18
Kin	184	132	22	27	3	17
Indre Nordfjord	322	174	37	18	2	15
Ytre —	319	222	45	48	4	15
Nordre Bergenhus Amt	2488	1367	261	181	21	120

Omkomne ved ulykkelige Hændelser 61

Selv mordere 4.

For det hele Amt bliver der altsaa et Overskud af 1121 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 54,9. Antallet af Børn, døde i første Leveaar, forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 9,5 og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 5,2. Antallet af Børn døde i Alderen mellem 1 og 10 Aar forholdt sig til samtlige Døde = 1 : 7,5 og Antallet af Børn døde under 10 Aar til samtlige Døde = 1 : 3,1. Foruden de af Presterne opgivne Dødsfald paa Barselseng omtales 4 i Medicinalberetningerne, saa at ialt 25 Kvinder vides at være døde paa Barselseng, deraf 7 af Barsel-feber, hvoraf en efterat være forløst ved Vending, 2 af Lungebetændelse, 1 af Barselkrampe, 1 efterat være forløst med Tang, 3 uforløste, nemlig 1 i indre, 2 i ytre Søndfjord; til den første var Læge tilkaldt, til de tvende andre hverken Læge eller Jordemoder; 1 i ytre Nordfjord døde strax efterat den første Tvilling var forløst ved Naturens Hjelp. Lægerne Beretninger indeholde Opgave over 292 ved Sygdom forarsagede Dødsfald; de hyppigste Dødsaaarsager vare: Alderdomssvækkelse (48), Skarlagensfeber (42), Svindsot (27), Nervefeber (17), Spedalskhed og Lungebetændelse (hver 16), Vattersot og Brights Sygdom (tilsammen 13), medfødt Svaghed (11).

Veirliget skildres i det Hele som raat og koldt, ustadigt og tildels stormende. Distriktslægen i ytre Sogn bemærker, at han ligesom flere af Vestlandets Læger har gjort den Erfaring, at regnfuldt og koldt Veir medfører en mindre Sygelighed end klart og tørt Veir (Hammer). I Begyndelsen og Slutningen af Aaret herskede ingen stræng Kulde, om Vaaren var Temperaturen derimod tildels forholdsvis lav, Sommeren var kold og kort, paa flere Steder vidste man neppe af nogen Sommergevarme, saa at der kun syntes at være 2 Aars-tider 3: Vaar og Høst (I. N. Cappelen); Høsten var ligeledes kold og tillige regnfuld. Til Oplysning om Temperaturforholdene i ytre Holmedals Prestegjeld i ytre Søndfjord har Distriktslæge Landmark meddelt følgende Tabel:

Maaned.	Temperatur.			Døgn med Regn eller Sne.	Skyede Døgn.	Klare Døgn.
	Middel	Høiest	Lavest			
Januar	÷ 2,	+ 5	÷ 9	8	14	9
Februar	÷ 2,3	+ 4	÷ 10	8	7	14
Marts	÷ 1,	+ 4	÷ 8	17	5	9
April	+ 3	+ 13	÷ 4	6	12	12
Mai	+ 6,3	+ 17	÷ 2,5	7	6	18
Juni	+ 10,3	+ 19	+ 3	16	7	7
Juli	+ 12,3	+ 20	+ 4,5	14	4	13
August	+ 9,3	+ 18	+ 3	12	6	13
September	+ 9	+ 16	+ 2	18	8	4
Oktober	+ 3,8	+ 10	÷ 2,5	12	10	9
November	+ 1,1	+ 6,5	÷ 4,5	10	11	9
December	+ 0,9	+ 8	÷ 7	17	8	6
Hele Aaret	+ 4,23	+ 20	÷ 10	145	98	123

Aarets Afrøde var taalelig tilfredsstillende, Høhøsten gav godt Udbytte, Kornet kom velbjerget i Hus undtagen i de høiere Egne, hvor det tildels maatte skjæres umodent, Potetesavlén var ringere end i Almindelighed, men af god Kvalitet, Frugtavlén var for det meste aldeles mislykket.

Levemaade og hygiæniske Forholde. Kosten siges at være overmaade tarvelig; de fornemste Næringsmidler ere i Regelen Sild, Fisk, Potetes, Grød og Velling; Sild og Fisk bruges dels fersk, dels saltet, røget eller tørret; i ytre Sogn og Kin er man nu noget omhyggeligere i Valget af den Fisk, der virkes til Husbrug. Af Kjød nydes lidet og for det meste speget, saltet og harskt. Havre anvendes til Suppe og Fladbrød, til Grød benyttes ogsaa Bygmel; Ovnbrød bages kun til Høitiderne. Af Melken laves Smør og Gammelost til Salg, medens Folket selv kun benytter Kjernemelken, Mysen, gammel opbevaret Melk samt det saakaldte Lettesmør, der faaes ved Inddampning af den om Vinteren samlede Fløde og som strax bliver harskt samt har Røgsmag (Landmark). Overdrevnen

Nydelse af Kaffe siges at finde Sted blandt Fiskerne i ytre Sogn. Misbrug af Brændevin anføres at være sjelden i dette Distrikt og i ytre Sønd- og Nordfjord at være indskrænket til enkelte Egne nemlig Dale Sogn i ytre Holmedals og Sele Prestegjeld, medens derimod Drikfældighed og dermed sammenhængende Fattigdom omtales som ikke ualmindelig i Lærdals Distrikt, hvis Beboere for største Del ernære sig som Jorddyrkere og som Handelskarle. Paa Grund af det Opsving, som Fiskeribedriften har taget, forsynes Fiskerne nu med bedre Klæder og Redskaber end tidligere (Landmark). Med Hensyn til Boligerne bemærkes, at de i Lærdals Distrikt ere yderst tarvelige; Røgstuer ere endnu brugelige, og de tjene om Vinteren undertiden ogsaa til Opholdssted for Smaagrise, Lam og Høns. I ytre Sogn, ytre Søndfjord, Kin og ytre Nordfjord er der derimod gjort ikke uvæsentlige Fremskridt, man søger mere end før for gode og tørre Byggetomter, Husene gives lidt Grundmur, bygges større og rummeligere end før, almindelig med 1 à 2 Kamre foruden Stuen eller med 2 Stuer med mindst 3½ Alens Høide under Loftet, der anbringes Vinduer, der kunne aabnes, og Gulvene gjøres tætte; det hører heller ikke til Sjeldenhederne at finde Husene rengjorte ved hver Uges Ende (Hammer). I ytre Søndfjords indre Distrikter ere Røgstuer hyppige, medens der laugs Havkysten næsten alene bruges Lemstuer med Kogeovne; efter Sundhedskommissionens Tilskyndelse og under Veiledning af dens Medlemmer har man i dette Distrikt begyndt at opføre Beboelseshuse efter Regler, som man i Sundhedskommissionen havde fundet hensigtsmæssige. I Kin og ytre Nordfjord har Udskiftning af Jord temmelig hyppig fundet Sted og dette har givet Anledning til Udflytning, saa at de tætte Husklynger, hvori Vaaningshuse, Fjøs og andre uventede Bekvemmeligheder før vare sammenpakkede, paa flere Steder efterhaanden forsvinde (Høst, I. N. Cappelen). Som et Fremskridt anføres fra ytre Sogn, at flere Gaardmænd have nedsat sit Kreaturhold betydeligt.

Fattigsygepleien udførtes som hidtil for Amtskommunens Regning, dog saaledes at denne fra 2det Halvaars Begyndelse kun udreder $\frac{2}{3}$ af samtlige Sygeudgifter, medens den før deltog heri med $\frac{4}{5}$ Del; dette har bevirket, at Fattigbestyrelserne ere mere nøieseende med at meddele Fattigattest, saa at Antallet af behandlede fattige Syge i Lærdals Distrikt neppe beløb sig til det Halve mod de nærmest foregaaende Aar. Der behandledes:

	Antal fattige Syge.	Medicament- udgift.
i Lærdals Distrikt	150	
i indre Sogns Distrikt	225	156 Sp. 47½ β
ytre — —	24	10 - 59 -

	Antal fattige Syge.	Medicament- udgift.
i indre Søndfjords Distrikt	53	
i ytre — —	47	
i Kins — —	61	
i indre Nordfjords —	97	88 Sp. 115½ β
i ytre — —	18	

Paa en Forespørgsel fra Amtet, om det kunde ansees hensigtsmæssigt og besparende at leie en Sygestue med et Par Senge i Lægens Nærhed til Indlæggelse af fattige Syge, erklærede Distriktslæge Grimsgaard for indre Nordfjords Vedkommende, at det vel maatte ansees hensigtsmæssigt og endog nødvendigt for Landslægen at have et saadant Lokale, naar han skulde kunne vente et nogenlunde tilfredsstillende Resultat af sin Virksomhed, men hertil var ialfald for Tiden ingen særegen Foranstaltning fra det Offentliges Side nødvendig, da han i sin umiddelbare Nærhed havde en privat Sygestue, hvor baade fattige og betalende Syge indlagdes. Det var heller ikke rimeligt, at Belægget vilde blive meget større, hvis der blev paalagt Fattige en Forpligtelse til i Sygdomstilfælde at indlægges der, da saamange Omstændigheder vilde stille sig hindrende mod ved et Magtsprog at tage den Syge bort fra sit Hjem; Foranstaltningen formentes ogsaa at ville falde kostbarere, end om det Hele vedblev at være en privat Sag. I indre Sogn, Kin og ytre Nordfjord tiltager Benyttelsen af Læge- og Jordemoderhjelp. Aardals Prestegjeld i Lærdals Distrikt har faaet egen Jordemoder.

Af Møder i **Sundhedskommissionerne** afholdtes i Lærdals Distrikt 6, nemlig i Lærdal 2, i Aurland 2, i Aardal 1, i Borgund 1; i indre Sogn 3, nemlig i Lyster, Hafslo og Jostedal, hver 1; i midtre Sogn 1 i Lekanger; i Vik og Balestrand intet Møde; i ytre Sogn 4, nemlig 1 i hvert af Distriktets Herreder; i indre Søndfjord tilsammen 3 i Førde og Naustdal, i de øvrige Herreder intet Møde; i ytre Søndfjord 4, nemlig i ytre Holmedal 2, i Askevold 1, i Hyllestad 1; i Kin 2; i indre Nordfjord kun 1, i Indviken; i ytre Nordfjord 3, nemlig 1 i hvert af Distriktets Herreder. Som Aarsag til, at der i flere Herreder enten ikke blev afholdt Møde eller kun et enkelt, anføres dels manglende eller ialfald ikke betimelig Underretning om Repræsentanternes Sammenkomster, dels Ordførerens Fravær paa Embedsreiser. Distriktslæge Grimsgaard omtaler som en Ulempe ved Foreningen af Møder i Repræsentantskabet og Sundhedskommissionen, at man halvt bliver tvungen til at afknappe Forhandlingerne, da den til Aandsarbeide uvante Almuesmand, naar han fremmøder i Sundhedskommissionen, allerede er trættet af Kommuneforhandlingerne, og ofte har en lang og besværlig Reise til sit Hjem; han tror at udrette mere udenfor Sundhedskommissionerne ved paa Reiser og i Sygebesøg at benytte An-

ledningen til at vejlede og oplyse. I alle Herreder i Lærdals, indre og ytre Sogns, ytre Søndfjords, Kins, indre og ytre Nordfjords Lægedistrikter er den samlede Kommunerepræsentation, i indre Søndfjord samtlige Formænd indtraadt i Sundhedskommissionen. Møderne overvares i indre og ytre Sogn, i ytre Sønd- og Nordfjord ogsaa af Andre end Medlemmerne. Fra ytre Sogn anføres, at Interessen for Sundhedskommissionen ikke er saa stor som ønskeligt kunde være; imidlertid pleie Møderne i Kirkebø stadigt at overværes af nogle Kvinder, i Evindvik af en eller flere Skolelærere, medens disse i Ladvik ere negtede den fornødne Permission. I flere Herreder bleve Listerne over de Spedalske gennemgaaede, desuden optoges Møderne af Forhandlinger og Foredrag over de epidemiske Sygdomme, saasom Børnekopper i indre Sogn, indre og ytre Søndfjord, Kin, indre og ytre Nordfjord, Skarlagensfeber i Selø Herred i ytre Nordfjord, Kighoste i midtre Sogn; Fnat omhandlede i indre og ytre Sogn, indre og ytre Søndfjord, i Selø de sanitære Forhold under Vaarsildefisket; i et Møde i Kin paaviste Ordføreren de skadelige Følger af overdreven Aareladning. Et nyt Udkast til almindelige Sundhedsforskrifter forkastedes i Aurland; i de øvrige Herreder i Lærdals Distrikt bleve foreslaaede Sundhedsforskrifter diskuterede, men den endelige Afgjørelse udsat. Lærdals Herreder ere inddelte i Roder med Tilsynsmænd; Rodeinddeling fandt ogsaa Sted i Kin i Anledning af Børnekoppepidemien.

De **Vaccineredes** Antal udgjorde:

i Lærdals Lægedistrikt . .	375
i indre Sogns — . .	346
i midtre — — . .	221
i ytre — — . .	254
i indre Søndfjords Lægedistrikt	300
i ytre — —	345
i Kins — —	352
i indre Nordfjords — —	295
i ytre — —	294
tilsammen	2782.

I Bø Sogn af ytre Sogns Distrikt udførtes Vaccinationen af Distriktslægen. I Rinde Sogn i midtre Sogns Distrikt blev ingen Vaccinationsattest udfærdiget, da Vaccinelymfen efter tvende Forsøg viste sig ikke at ville slaa an. I ytre Nordfjord lagde Skarlagensfeberpidemien i andet Halvaar Hindringer iveien for at foretage Vaccinationen i den sædvanlige Udstrækning. 48 Personer revaccineredes i Kins Distrikt. Ifølge Amtsformandskabets Beslutning er der tilstaaet Vaccinatorerne for Revaccination 4 Sk. pro persona indtil et Antal af 500, 3 Sk. pro persona for 500 til 1000 og for 1000 og derover 2 Sk. pro persona, som revaccineres i samme Aar (Landmark).

Af **retsmedicinske Forretninger** udførtes: 2 Syns- og Obduktionsforretninger, nemlig en over Liget af en muligens ifølge Vold død Person, en over en formentlig i beruset Tilstand druknet Mand, 1 Undersøgelse og Erklæring angaaende en til Vand- og Brødsstraf dømt Persons Helbredsforfatning; desuden afgaves en Kontinuationserklæring i en Justitssag angaaende en muligens foregaaet Fødsel.

Om Amtets **Sindssyge** gives følgende Oplysninger: Fra Lærdals Distrikt opgives 12 Sindssyge, hvoraf 8 forpleiedes for Amtskommunens Regning, deraf 2 paa Bergens Asyl og 1 for Fattigvæsenets Regning, 3 Sindssyge døde; fra indre Sogn omtales 13 Sindssyge, hvoraf 10 forpleiedes for offentlig Regning. I ytre Sogn opgives ved Aarets Begyndelse 11 Sindssyge, hvoraf 1 døde, ved Aarets Udgang kjendtes 9, hvoraf 3 forpleiedes for Amtskommunens, 1 for Fattigvæsenets og 5 for privat Regning. I ytre Søndfjord kjendtes 9 Sindssyge, hvoraf 2 henlaa paa Bergens Asyl, 4 vare udsatte i privat Forpleining, 3 opholdt sig hos Forældrene. Betalingen for Sindssyge i privat Forpleining varierer mellem 20 og 80 Spd. I Kin forsørgetes for offentlig Regning 3, hvoraf 2 vare tilkomne i 1864, alle paa Bergens Asyl. I indre Nordfjord torpleiedes ved Aarets Begyndelse og Udgang for Amtskommunens Regning 15, idet 1 døde og 1 ny er tilkommen; af disse henlaa 3 paa Bergens Asyl og 12 vare udsatte i Distriktet; deres Forpleining anføres at være forsvarlig, den samlede Forpleiningssum for disse 12 beløb sig til 419 Spd. eller i Gjennemsnit omtrent 35 Spd., medens Betalingen for de Enkelte varierede mellem 14 og 50 Spd. Distriktslægen har afgivet Lægeerklæring angaaende 2 Sindssyges Forpleiningsmaade. Fra ytre Nordfjord omtales 2 for offentlig Regning forpleiede Sindssyge, hvoraf den ene var paa Bergens Asyl.

Af **Sygehuse** er forhen omtalt det paa Florø i Anledning af Koppepidemien oprettede midlertidige Lazareth; andre fandtes ikke i dette Amt.

Af **Badeindretninger** nævnes 2 Styrtebade i Lærdals Distrikt, 2 Badeindretninger i ytre Søndfjords, 1 i indre Nordfjords og nogle faa i ytre Nordfjords Distrikt.

Apotheket paa Lærdalsøren fandtes ved Visitationen, der først blev udført i det paafølgende Aars Begyndelse, i Orden. Personalet bestod, foruden af Apothekeren selv, kun af en Laborantkarl.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Lærdals Distrikt: 1 Læge, boende ved Lærdalsøren. 3 Jordemødre, 4 Hjelpevaccinatorer.
2. Indre Sogns Distrikt: 1 Læge, boende i Sogndal. 4 Jordemødre, 6 Hjelpevaccinatorer.
3. Midtre Sogns Distrikt: 2 Læger, boende i Vik. 2 Jordemødre, 5 Hjelpevaccinatorer.

4. Ytre Sogns Distrikt: 1 Læge, boende i Hildestad. 2 Jordemødre, 3 Hjelpevaccinatorer.
 5. Indre Søndfjords Distrikt: 1 Læge, boende i Førde. 4 Jordemødre, 6 Hjelpevaccinatorer.
 6. Ytre Søndfjords Distrikt: 1 Læge, boende i ytre Holmedal. 3 Jordemødre, 3 Hjelpevaccinatorer.
 7. Kins Distrikt: 1 Læge, boende i Florø (desuden funge-

- rede en særegen Læge ved Vaarsildfisket). 3 Jordemødre, hvoraf 2 ansatte, 3 Hjelpevaccinatorer.
 8. Indre Nordfjords Distrikt: 1 Læge, boende i Indvik. 4 Jordemødre, 5 Hjelpevaccinatorer.
 9. Ytre Nordfjords Distrikt: 1 Læge, boende i Vaagsø Sogn. 4 Jordemødre, hvoraf 3 offentlig ansatte, 5 Hjelpevaccinatorer.

XVI. R o m s d a l s A m t.

Sundhedstilstanden beskrives fordetmeste som ret tilfredsstillende og var i det Hele gunstigere end i de nærmest foregaaende Aar, i hvilke Sygeligheden hovedsagelig paa Grund af en i alle Egne af Amtet udbredt Epidemi af ondartet Halsesyge, havde været temmelig betydelig. Denne Epidemi vedvarede ogsaa i det heromhandlede Aar men stærkt aftagende i Udbredning og Hyppighed; af andre epidemiske Sygdomme i dette Aar, der havde Indflydelse paa Sundhedstilstanden i Amtet, maa fornemmelig nævnes Nervefeber, der forekom i de fleste Lægedistrikter, Skarlagensfeber, som især i Slutningen af Aaret optraadte som Epidemi af ikke ringe Betydning i en Del af Søndmøre samt i Romsdalen, endvidere Kighoste og Kusma, for en Del ogsaa gastriske Sygdomme.

Dødeligheden var mindre end i noget foregaaende Aar siden 1860, de Dødes Antal udgjorde nemlig 1630, hvilket er 20,1 pCt. mindre end i det foregaaende Aar, da der døde 2040, samt 27,3 pCt. mindre end i 1862, da de Dødes Antal var 2242, men 17,0 pCt. mere end det gennemsnitlige Antal Døde i Femaaret 1856—60, som udgjorde 1393. I samtlige Lægedistrikter var de Dødes Antal i heromhandlede Aar mindre end i det foregaaende, og paa en enkelt Undtagelse nær, nemlig indre Søndmøre, tillige mindre end i 1862.

Sygdomskonstitutionen betegnes af Enkelte som indifferent, men af de Fleste som adynamisk, især i den sidste Del af Aaret.

Nervefeber havde epidemisk Udbredning i samtlige Lægedistrikter med Undtagelse af vestre Søndmøre og nordre Nordmøre, hvor Sygdommen i dette Aar ikke sees at være iagttaget. Ialt anmeldes:

fra indre Søndmøres Lægedistrikt

		23 Behandlede, hvoraf	2 døde,
- østre	—	58	— 4 —
- nordre	—	24	— 4 —
- ytre Romsdals	—	47	— 6 —
- indre	—	26	— 2 —
- søndre Nordmøres	—	28	— 1 —
- Christiansund	50	—	— 4 —
- indre Nordmøres	—	72	— 7 —

tilsammen 328 Behandlede, hvoraf 30 døde.

(I forrige Aar havdes Opgave over 412 Tilfælde, af hvilke 26 endte dødeligt, og ialt 27 Dødsfald). Angaaende Sygdommens Udbredning i de enkelte Lægedistrikter berettes fra indre Søndmøres Distrikt, at 14 Tilfælde i Iste Halvaar tilhørte en Epidemi, som var begyndt i forrige Aars Høst og herskede baade i Voldens og Hjørrendfjords Prestegjelde; i November udbrod Sygdommen paany og vedvarede ved Aarets Udgang; i de fleste Tilfælde lod personlig Overførelse ved Smitte sig paavise (Gjerdrum); i østre Søndmøres Distrikt tilhørte 23 Tilfælde med 3 Dødsfald en Epidemi i Sykelvens Annexsogn, der formentligen havde sin Oprindelse fra Smitte fra Fiskevær paa Vigerø og Giskø i nordre Søndmøres Distrikt; endel Tilfælde i Strandens Prestegjeld syntes at hidrøre af Smitte fra Hjørrendfjord, og 4 Tilfælde i Slutningen af Aaret i Ørskoug antoges at hidrøre fra Smitte erhvervet i Aalesund, fra hvis skidne og overfyldte Bondeløgier efter Distriktslægens Formening mange Sygdomsspirer spredes ud over Bygderne; „paa afsides Dale- og Fjeldgaarde gaar da Sygdommen, ofte under en let Form, upaaagtet hen, og da kan det vel hændes, at en Rekonvalescent derfra fører Sygdomsspiren til et overfyldt Fiskevær, hvor alle Betingelser

for dens Trivsel findes“ (C. A. Kahrs). Af de fra nordre Søndmøres Distrikt opgivne Tilfælde tilhørte omtrent Halvdelen en lokal Epidemi i Marts Maaned i Harhams Prestegjeld, hvor der alene i et Hus forekom 10 Tilfælde; 10 Tilfælde i December Maaned indtraf i Aalesund; i ytre Romsdals Distrikt havde Sygdommen i Januar og Februar epidemisk Udbredning i Bolsø og Frænens, i Juli og August i Akerø Prestegjeld; de fra indre Romsdal opgivne Tilfælde indtraf i Iste Halvaar i Vedø Prestegjeld samt Volds Sogn af Grytens Prestegjeld; 36 Tilfælde i Christiansund forekom i 4 nærliggende Huse; de fra indre Nordmøre anmeldte Tilfælde tilhøre næsten alle en Epidemi i Rindals Prestegjeld, der vedvarede næsten gennem hele Aaret; Overførelse ved Smitte lod sig ogsaa her tydelig paavise, og ofte vare samtlige Beboere af et Hus angrebne (C. C. Kahrs). Om Sygdommens Karakter beretter Distriktslægen i østre Søndmøre, at den ialmindelighed optraadte som en Petechialtyfus, i mange Tilfælde med betydelig Miltsvulst og betydelige Tarmblødninger, men den var i mange Tilfælde ogsaa næsten uden Symptomer fra Tarmkanalen, og begge Former forekom om hinanden; nogle Gange blev ogsaa et storpletet Exanthen iagttaget (C. A. Kahrs); forøvrigt indeholde Beretningerne i saa Henseende kun Meddelelse fra indre Søndmøre, hvor Sygdommen optraadte med overveiende abdominelle Symptomer (Gjerdrum), og fra indre Romsdal, hvor den optraadte som en Cerebraltyfus (Johannesen). Af de tilsammen behandlede 328 Tilfælde forekom 123 i Iste Kvartal, 75 i 2det, 68 i 3die og 62 i 4de. Af 302 Syge vare 162 af Mand-, 140 af Kvindekjøn; af 326 vare 242 Voxne, 84 Børn. Af simpel Feber er opgivet 75 behandlede Tilfælde, hvoraf 14 i vestre, 18 i nordre Søndmøre, 35 i Christiansund og 8 i indre Romsdal; 16 bleve syge i Iste Kvartal, 25 i 2det, 16 i 3die og 18 i 4de; af 55 vare 24 af Mand-, 31 af Kvindekjøn og af 74 vare 44 Voxne, 30 Børn.

Af **Barselfeber** opgives:

fra vestre Søndmøre	2	behandlede Tilfælde med	-	Dødsfald,
- indre	—	3	—	—
- østre	—	2	—	—
- nordre	—	6	—	—
- ytre Romsdals	2	—	—	—
- indre	—	1	—	—
- Christiansund . .	6	—	—	—
- indre Nordmøre	5	—	—	—

tilsammen 27 behandlede Tilfælde med 6 Dødsfald; desuden opgives fra vestre Søndmøre 1 dødeligt Tilfælde uden Lægebehandling. Af Mania puerperalis er omtalt 3 Tilfælde uden Dødsfald. Af 26 Tilfælde af Barselfeber falde 9 paa Iste, 10 paa 2det, 4 paa 3die og 3 paa 4de Kvartal. Hos 1 af de Døde var der foretaget kunstig Forløsning af Læge.

Vandkopper forekom i de fleste Lægedistrikter, men kun faa Tilfælde kom under Lægebehandling, ialt 36, hvoraf 16 i Christiansund, i hvilken Bys Omegn Sygdommen synes at have været temmelig udbredt, idet den f. Ex. i Bremnæs Annex til Kvernes Prestegjeld siges at have været til Hinder for Vaccinationens Udførelse. Af de behandlede Tilfælde falde 5 paa Iste, 20 paa 2det, 3 paa 3die og 8 paa 4de Kvartal. Af 20 Syge vare 8 af Mand-, 12 af Kvindekjøn, og 31, hvis Alder opgives, var alle Børn under 15 Aar.

Af **Skarlagensfeber** opgives:

fra østre Søndmøres Lægedistrikt	2	Behandlede, hvoraf	-	døde,
- nordre	—	105	—	—
- ytre Romsdals	—	28	—	—
- indre	—	25	—	—
- Christiansund	3	—	—	—
- indre Nordmøres Lægedistrikt	9	—	—	—

tilsammen 172 Behandlede, hvoraf 24 døde.

(I forrige Aar anmeldtes 57 Tilfælde, hvoraf 5 endte dødeligt). I indre Romsdals Lægedistrikt var Sygdommen en Fortsættelse af en i det foregaaende Aar begyndt Epidemi, der ophørte ud paa Sommeren i heromhandlede Aar. I ytre Romsdals Lægedistrikt berettes den at have haft epidemisk Udbredning i Bolsø Prestegjeld i Aarets Begyndelse, men samtlige de fra dette Lægedistrikt anmeldte Tilfælde tilhøre Molde By, hvor den først optraadte epidemisk i sidste Kvartal. De fra nordre Søndmøre opgivne Tilfælde indtraf alle i Aalesund, hvor Epidemien begyndte ud paa Sommeren og endnu vedvarede, skjønt aftagende, ved Aarets Slutning. De 2 fra østre Søndmøre opgivne Tilfælde vare Børn, som i August Maaned bragte Sygdommen med til sit Hjem i Ørskoug Prestegjeld efter Besøg i Aalesund. Af de i Christiansund behandlede 3 Tilfælde vare de to Børn, som i August bragte Sygdommen med efter et Besøg i Fredø Sogn, det tredie Tilfælde indtraf i December. De fra indre Nordmøre opgivne Tilfælde forekom alle i Januar. Ialt komme af 162 behandlede Tilfælde 20 paa Iste Kvartal, 10 paa 2det, 58 paa 3die og 74 paa 4de. Af 160 Syge vare 77 af Mand-, 83 af Kvindekjøn, af 157 vare 15 Voxne, 142 Børn. Fra Aalesund berettes, at der som Komplikation, foruden diphtherisk Svælgbetændelse, ofte indfandt sig stærk Betændelse i Kjertler og Cellevæv paa Halsen, undertiden med Abscesdannelse og dødelig Udgang til Følge, ligesom Vatersot var en almindelig Eftersygdom (M. Randers). 2 af de fra indre Romsdal anmeldte Dødsfald foraarsagedes ved Vatersot, hvilken Eftersygdom indfandt sig hos 10 af de Behandlede (Johannesen).

Af **Rosen** er opgivet 66 behandlede Tilfælde, af hvilke 1 endte dødeligt; 22 Tilfælde falde paa Christiansund, ligesaamange paa indre Nordmøre. Af 57 Syge vare 20 af

Mand-, 37 af Kvindekjøn; af 64 vare 53 Voxne, 11 Børn. Af 64 bleve 9 syge i 1ste Kvartal, 19 i 2det, 17 i 3die og 19 i 4de.

Kighoste havde i sidste Halvaar epidemisk Udbredning i ytre og indre Romsdals Lægedistrikt og forøvrigt kom af og til spredte Tilfælde under Behandling i østre og nordre Søndmøre samt i Christiansund. Ialt opgives:

fra østre Søndmøres Lægedist.	11	Behandlede,	hvoraf - døde,
- ytre Romsdals	—	41	— — 2 —
- indre	—	36	— — — —
- Christiansund	2	—	— — — —

tilsammen 90 Behandlede, hvoraf 2 døde; desuden opgives fra Aalesund 1 Dødsfald uden foregaaende Lægebehandling. Af de behandlede Tilfælde falde 2 paa 1ste, 4 paa 2det, 11 paa 3die og 73 paa 4de Kvartal. Af 88 Syge vare 48 af Mand-, 40 af Kvindekjøn, og af 90 vare 4 Voxne, 86 Børn.

Diphtherisk Svælgbetændelse vedblev at herske epidemisk over den største Del af Amtet, men, i Sammenligning med de nærmest foregaaende tre Aar, betydeligt aftagende i Hyppighed og Udbredning. Der opgives

fra vestre Søndmøres Lægedistr.	47	Behandlede,	hvoraf 14 døde,
- indre	—	63	— — 11 —
- østre	—	13	— — 2 —
- nordre	—	21	— — 2 —
- ytre Romsdals	—	11	— — 1 —
- indre	—	7	— — — —
- Christiansund	53	—	— — 7 —
- indre Nordmøres Lægedistr.	30	—	— — 1 —

tilsammen 245 Behandlede, hvoraf 38 døde,

desuden opgives af dødelige Tilfælde, der ikke havde været under Lægebehandling, 4 fra vestre og 2 fra nordre Søndmøres Lægedistrikt, tilsammen altsaa 44 Dødsfald. (I forrige Aar havdes Opgave over 715 behandlede Tilfælde, af hvilke 92 endte dødeligt, og ialt 98 Dødsfald). I vestre Søndmøres Distrikt havde Sygdommen epidemisk Udbredning (37 Behandlede, 12 Døde) kun i Hareids Sogn af Ulfstens Prestegjeld, der i de to foregaaende Aar næsten havde været ganske forskaanet, og den herskede hovedsagelig kun i to Bygdelaag, hvortil den i Slutningen af det foregaaende Aar var indført ved Smitte fra Røvde Sogn i Herø Prestegjeld. I det Hele viste Sygdommen sig efter Distriktslægens Formening utvivlsomt at udbredes ved Smitte, hvorfor det blev forsøgt at standse dens Udbredning ved Afspærring af de Angrebne, men dette Forsøg mislykkedes, da det ikke var muligt at gennemføre Afsondringssystemet; Almuen har nemlig ingen Tro paa Smitte hvad denne Sygdom angaar, medens der med Hensyn paa Nervefeber, simple Febre og den knudede Form af Spedalskhed hersker meget stærk Smittefrygt (S. Høegh). Med Hensyn paa det forholdsvis ringe Antal behandlede Tilfælde i østre Søndmøres Lægedistrikt bemærker Distriktslægen sammesteds, at Sygdommen der altsaa skulde synes at være ophørt som Epidem, men at saavel den epidemisk forekommende Nervefeber som Sygdomme i Luftveiene ofte vare forbundne med Diphtherit i Svælg, samt at diphtherisk Belæg i Saar viste sig meget hyppigt (C. A. Kahrs). I ytre Romsdals Lægedistrikt siges Sygdommen at have vist sig sporadisk gennem hele Aaret; for de øvrige Lægedistrikters Vedkommende vil dens Forekomst i de forskellige Maaneder af Aaret sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Hele Aaret.	Januar.	Febr.	Marts.	April.	Mai.	Juni.	Juli.	August.	Septbr.	Oktbr.	Novbr.	Decbr.
Vestre Søndmøre	47	5	1	4	10	1	-	-	4	8	6	7	1
Indre —	63	7	1	5	3	4	3	8	13	9	2	6	2
Østre —	13	8	2	-	-	-	1	-	1	-	1	-	-
Nordre —	21	3	1	4	2	1	1	1	4	1	1	2	-
Indre Romsdal	7	-	3	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-
Christiansund	53	9	8	4	12	5	1	3	1	1	2	1	6
Indre Nordmøre.	30	4	1	4	1	2	2	2	-	5	2	2	5
Tilsammen	234	36	17	23	29	14	8	14	23	24	14	18	14

Af 199 Syge vare 85 af Mand-, 114 af Kvindekjøn; af 227 vare 72 Voxne, 155 Børn. Af **Strubehoste** er opgivet fra vestre Søndmøre 6 behandlede Tilfælde med 4 Dødsfald,

- indre	—	2	—	—	1	—
- nordre	—	7	—	—	1	—

Lateris 15 behandlede Tilfælde med 6 Dødsfald,

Transport 15 behandlede Tilfælde med 6 Dødsfald,

- ytre Romsdals	4	—	—	-	-	—
- indre Nordmøre	1	—	—	-	1	—
- nordre	—	1	—	—	-	—

tilsammen 21 behandlede Tilfælde med 7 Dødsfald, desuden opgives fra vestre Søndmøre 3 dødelige Tilfælde uden

Lægebehandling, tilsammen altsaa 10 Dødsfald. (I forrige Aar kjendtes 26 behandlede Tilfælde, hvoraf 13 endte dødeligt, og ialt 25 Dødsfald). Af 15 Behandlede bleve angrebne i 1ste Kvartal 1, i 2det 3, i 3die 6 og i 4de 5. Af 19 Syge vare 11 af Mand-, 8 af Kvindekjøn, og 15, for hvilke Alder opgives, vare alle under 15 Aar.

Af **Kusma** kom hist og her enkelte Tilfælde under Behandling ligefra Aarets Begyndelse og indtil ud paa Høsten, da Sygdommen blev hyppigere, men som sædvanligt forholdsvis sjelden kom under Lægebehandling; den omtales fra indre og nordre Søndmøre, ytre og indre Romsdal, søndre og indre Nordmøre samt Christiansund, fra hvilke Steder ialt er opgivet 35 behandlede Tilfælde, hvoraf 1 i 1ste, 2 i 2det, 1 i 3die og 31 i 4de Kvartal; af disse vare 15 Voxne, 20 Børn, og af 29 vare 20 af Mand-, 9 af Kvindekjøn. I enkelte af de behandlede Tilfælde optraadte Testikelbetændelse. Fra vestre Søndmøres Distrikt nævnes Intet om Kusma, derimod iagttog Distriktslægen Testikelbetændelser usædvanlig hyppigt, idet 14 Tilfælde deraf kom under Behandling i første Halvaar.

Catarrhalske Sygdomme vare mest fremtrædende i Vaar-maanederne og tildels ogsaa, paa Grund af det kjølige og regnfulde Veirlig, i Begyndelsen af Sommeren, men vare i det Hele ikke særdeles hyppige. Fra indre og nordre Søndmøre, ytre og indre Romsdal, søndre og indre Nordmøre samt Christiansund er opgivet 329 behandlede Tilfælde af herhenhørende Sygdomme, hvoraf 162 i den sidstnævnte By; af samtlige 329 Tilfælde indtraf 126 i 1ste, 78 i 2det, 62 i 3die og 63 i 4de Kvartal; af 227 Syge vare 107 af Mand-, 120 af Kvindekjøn; af 310 vare 181 Voxne, 129 Børn. Af akut Bronchit opgives 2 Dødsfald.

Af **Lungebetændelse** kom et mindre Antal under Behandling end i de nærmest foregaaende Aar. Der opgives ialt: fra vestre Søndmøres Distrikt 9 Behandlede, hvoraf 1 døde,

- indre	—	—	9	—	—	2	—
- østre	—	—	14	—	—	1	—
- nordre	—	—	59	—	—	5	—
- ytre Romsdals	—	—	5	—	—	1	—
- indre	—	—	7	—	—	-	—
- søndre Nordmøres	—	—	4	—	—	-	—
- Christiansund	12	—	—	—	—	2	—
- indre Nordmøres Distrikt	22	—	—	—	—	4	—
- nordre	—	—	14	—	—	-	—

tilsammen af 10 Læger 155 Behandlede, hvoraf 16 døde.

I forrige Aar opgaves af det samme Antal Læger 168 behandlede Tilfælde, hvoraf 9 endte dødeligt, og ialt 15 Dødsfald; Sygdommen sees altsaa i heromhandlede Aar at have medført større Dødelighed end i det foregaaende (10,3 pCt.

af de Behandlede mod 5,3 pCt. i 1863; i 1862 var Dødeligheden 44 af 205 Behandlede eller 21,4 pCt.). Af de behandlede 155 Tilfælde falde 45 paa 1ste, 44 paa 2det, 28 paa 3die og 38 paa 4de Kvartal; af 147 Syge vare 94 af Mand-, 53 af Kvindekjøn; af 148 vare 114 Voxne, 34 Børn.

Af **Pleurit** opføre 7 Læger 15 behandlede Tilfælde, af hvilke 4 endte dødeligt; af 12 Behandlede bleve 4 syge i 1ste Kvartal, 5 i 2det og 3 i 4de; af 13 vare 12 af Mand-, 1 af Kvindekjøn, og af 12 vare 10 Voxne, 2 Børn.

Hjernebetændelse opgives paa Lægernes Dødsfortægnelser som Dødsarsag hos 6, tuberkulos Meningit hos 1 og Konvulsioner i Børnealderen hos 5, tilsammen 12, hvoraf 5 i Christiansund.

Rheumatiske Sygdomme. Af rheumatisk Feber opgives tilsammen 38 behandlede Tilfælde, af hvilke 2 havde dødelig Udgang; af 36 bleve 7 syge i 1ste Kvartal, 10 i 2det, 12 i 3die og 7 i 4de; af 34 vare 17 af hvert Kjøen og af 30 vare 26 Voxne, 4 Børn. Chronisk Rheumatisme betegnes overalt som almindelig; 3 Læger behandlede for denne Sygdom 82 Personer samt 15 for Ischias; af 58, der behandlede for chronisk Rheumatisme, vare 23 af Mand-, 35 af Kvindekjøn; alle vare Voxne.

Af **Koldfeber** omtales kun et Tilfælde, en Mand fra Bods Prestegjeld i ytre Romsdal.

Af akute gastriske Sygdomme vare **Diarrhoe** og **Cholérine** i det Hele ikke hyppige; kun ganske enkelte Tilfælde sees at være kommen under Lægebehandling undtagen i Christiansund og i indre Nordmøre; der opgives nemlig:

fra vestre Søndmøre	6	behandlede Tilfælde	med 2 Dødsfald,
- østre	—	7	— — — —
- ytre Romsdal . .	9	—	— — — —
- søndre Nordmøre	5	—	— — — —
- Christiansund . .	64	—	— — 3 —
- indre Nordmøre	45	—	— — — —
- nordre	—	5	— — — —

tilsammen 141 behandlede Tilfælde med 5 Dødsfald, desuden opføres fra indre Søndmøre 1 og fra ytre Romsdal 1 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede. I de fra nordre Nordmøre opgivne Tilfælde, der indtraf fra Januar til August, vare Udtømmelserne blodige. Af samtlige 141 Behandlede bleve 16 syge i 1ste Kvartal, 37 i 2det, 61 i 3die og 27 i 4de; af 96 vare 42 af Mand-, 54 af Kvindekjøn og af 134 vare 69 Voxne, 65 Børn. **Blodgang** var epidemisk i Molde og Omegn fra August til henimod Udgangen af Aaret, men spredte Tilfælde kom under Behandling ogsaa i andre Lægedistrikter, lige fra Aarets Begyndelse; der opgives saaledes:

fra indre Søndmøre	2	behandlede Tilfælde med	-	Dødsfald,
- østre	9	—	—	- 2 —
- ytre Romsdal	45	—	—	- 2 —
- indre	2	—	—	- - —

tilsammen 58 behandlede Tilfælde med 4 Dødsfald.

Fra østre Søndmøre bemærkes, at Sygdommen oftere forekommer men uden epidemisk Karakter, derimod kommer den sjelden under Behandling, førend den er gaaet over i den chroniske Form, hvilket var Tilfælde hos de fleste derfra opgivne Behandlede (C. A. Kahrs). Af 57 behandlede Tilfælde forekom 6 i 1ste, 1 i 2det, 18 i 3die og 32 i 4de Kvar- tal; af 57 Angrebne vare 22 af Mand-, 35 af Kvindekjøn, 38 Voxne, 19 Børn.

Af **Skjørbug** nævnes kun et enkelt Tilfælde, en Mand i nordre Søndmøre.

For **Syphilis** indkom paa Amtssygehuset i Molde 24 Perso- ner, 6 Mænd og 18 Kvinder, 23 lidende af sekundære Tilfælde, 1 af Radesyge; 9 laa tilbage fra det foregaaende Aar (deraf 1 med Radesyge); 25 udskreves helbredede, 2 døde, 6 laa alt- saa tilbage ved Aarets Udgang; Behandlingsdagens Antal udgjorde 2922 eller 107,5 for hver Udskreven. De to Døds- fald foraarsagedes hos den ene, et Spædbarn, af *Ædocoitis gangrænosa*, hos en anden, en 75aarig Kvinde, af Diarrhoe. Udenfor Sygehuset opgives at være behandlet 29, 1 i østre og 5 i nordre Søndmøre, 8 i Christiansund, 12 i indre og 3 i nordre Nordmøre; af 19 Behandlede vare 8 af Mand-, 11 af Kvindekjøn og af 20 vare 18 Voxne, 2 Børn; af 17 op- gives 9 at lide af primære, 3 af sekundære, 3 af tertiære og 2 af hereditære Tilfælde. 3 af de Behandlede døde, 1 i nordre Søndmøre og 2, der lede af tertiær Syphilis, af Hjerneaffek- tion, i nordre Nordmøre; desuden er fra Christiansund opgi- vet 1 Dødsfald af Radesyge. For **Gonorrhoe** indkom 1 paa Amtssygehuset; af privat Behandlede opgives 17, hvoraf 9 i Christiansund. 8, for hvilke Kjønnet opgives, vare alle af Mandkjøn.

Fnat var i de fleste Lægedistrikter sjældnere end før; med den tiltagende Sands for Renlighed og bedre Boliger viser sig hos Almuen større Tilbøielighed til at lade Sygdom- men behandle end før (S. Høegh, Johannesen), kun i ytre Romsdals Distrikt siges Sygdommen at have tiltaget i Ud- bredning i de sidste Aar. For **Skurv** opgives ialt 5 Perso- ner at være behandlet.

Af **Spedalske** kjendtes ved Aarets Begyndelse udenfor Reknæs Pleiestiftelse ifølge Overlægens Beretning 177; 43 kom til, hvoraf 24 vare overseede ved tidligere Tællinger, 1 hjemkom fra Stiftelse og 18 vare nye Tilfælde; Afgangen var 50, hvoraf 1 helbrededes, 24 indlagdes i Stiftelser, 5 vare forhen feilagtigt opførte og 20 døde; Antallet af kjendte Spe-

dalske ved Aarets Udgang var altsaa 170, der vare fordelte i de forskjellige Lægedistrikter paa følgende Maade:

Vestre Søndmøre	16	Indre Romsdal	12
Indre	12	Søndre Nordmøre	31
Østre	5	Indre	19
Nordre	11	Nordre	37
Ytre Romsdal	27		

Belægget paa Reknæs Pleiestiftelse udgjorde ved Aarets Be- gyndelse 115; der indkom i Aarets Løb 26, 13 døde og 1 sendtes hjem, ved Aarets Udgang var Belægget altsaa 127.

Furuden de ovennævnte Døde opgives desuden fra Chri- stiansund 1 Dødsfald af Spedalskhed, der ikke er medtaget paa Overlægens Fortegnelse.

Kjertelsyge siges ligesom før ikke at være nogen almin- delig forekommende Sygdom blandt Almuen; i Søndmøre forekommer den ofte blandt Børn i konditionerede Familier; saaledes bemærkes fra vestre Søndmøre, at den næsten uden Undtagelse forekommer i alle de Familier, der nedstamme i første eller andet Led fra Indvaanere af Bergen, der ere ind- flyttede i Distriktet som Landhandlere (S. Høegh). Som Dødsarsag opføres Kjertelsyge kun i 1 Tilfælde i ytre Romsdal.

Af **Svindstot** er opgivet det samme Antal Dødsfald som i det foregaaende Aar, nemlig 32, hvilket er 8,4 pCt. af samtlige af Læger opgivne ved Sygdom foraarsagede Døds- fald (379); i forrige Aar var opgivet 371 Dødsarsager og Forholdet altsaa 8,6 pCt. Af de 32 Dødsfald opgives 5 fra vestre, 2 fra indre, 2 fra østre og 4 fra nordre Søndmøre, 6 fra ytre og 1 fra indre Romsdal, 7 fra Christiansund, 3 fra indre og 2 fra nordre Nordmøre. Fra Amtets Byer Aale- sund, Molde og Christiansund er ialt opgivet 139 Dødsfald, hvoraf 16 af Svindstot eller 11,6 pCt.; fra Amtets Landdi- strikt er opgivet 240 Dødsfald, hvoraf 16 eller 6,6 pCt. af Svindstot.

Af **Kræft** opgives 16 Dødsfald.

Vatersot var ualmindelig hyppig i dette Aar, især ud paa Sommeren og om Høsten; i det Hele siges i disse Egne vatersotagtige Tilfælde forbundne med Feber og ofte temme- lig betydelige Vandansamlinger under Huden og i Legemets Hulheder at forekomme temmelig sædvanligt, dels paa Grund af den hyppige Misbrug af Aareladning, dels paa Grund af Forkjølelse under det raa og fugtige Veirlig (S. Høegh, C. A. Kahrs, Werring). Ialt opgives at være behandlet af des- lige Tilfælde, hvori ikke er medregnet Vatersot efter Skarla- gensfeber, 53, hvoraf 12 endte dødeligt, og ialt opføres af Vatersot 14 Dødsfald, af Brights Sygdom 4.

Blegstot er ikke almindelig, hvorimod der meget ofte forekommer Menstruationsuordener fremkaldt ved Uforsigtig- hed og uhensigtsmæssig Beklædning af Underliv og Fødder;

Kvinderne af Almuestanden benytte fordetmeste som Underklædning kun en kort Skjorte, der naar til Navlen og lader hele Underlivet ubedækket og den som Følge heraf opstaaede Menostasi er igjen en Grund til de hyppige Aareladninger (S. Høegh). Anæmiske Tilstande som Følge af Aareladning, tildels ogsaa af langvarig Diegivning, iagttages temmelig ofte (M. Randers).

Cardialgi betegnes næsten af samtlige Læger som meget almindelig, kun i nordre Søndmøre siges Sygdommen at være sjældnere end før og ikke meget hyppig (M. Randers). 6 Læger i forskjellige Egne af Amtet behandlede 184 Personer for Cardialgi; af 54 af disse vare 24 af Mand-, 30 af Kvindekjøn, 45 over, 9 under 15 Aar.

Ormesygdomme vare almindelige overalt.

Af **Drankersygdomme** nævnes 1 dødeligt Tilfælde af Drankergalskab fra Aalesund, 4 med 1 Dødsfald fra Christiansund, samt 1 Tilfælde fra nordre Nordmøre, endvidere 1 dødeligt Tilfælde af chronisk Alkoholisme fra Molde. Ialt altsaa 7 Tilfælde af Drankersygdomme med 3 Dødsfald; af samtlige 7 vare 6 Mænd, 1 Kvinde.

Et Tilfælde af **Forgiftning** ved Chlorkalk omtales fra vestre Søndmøre; et Pigebarn paa 5 Aar drak af Vanvare op Indholdet af en Kop, hvori omtrent 3 Unzer af en mættet Opløsning af den nævnte Substant; der indtraadte voldsomme tildels blodige Brækninger samt øvrige Tegn paa akut Gastrit, der helbrededes ved Anvendelse af indhyllende Midler og Afledningsmidler udvendig (Høegh).

Af **Sindssygdøm** berettes, foruden de forhen nævnte 3 Tilfælde af Puerperalmani, om 34 nye Tilfælde, hvoraf 2 i vestre, 3 i indre og 10, hvoraf flere ældre, tidligere overseede, i østre Søndmøre, 5 i indre Romsdal, 2 i søndre, 7 i indre Nordmøre og 5 i Christiansund. Af 25 af disse Sindssyge, om hvem nærmere Oplysning meddeles, indsendtes 4 til Sindsygeasy, hvorfra 1 inden Aarets Udgang kom helbredet tilbage, og af de øvrige 21, der forbleve i Hjemmet, vare 3 helbredede, 1 i god Bedring og 17 uhelbredede ved Aarets Udgang. Af 12 nye Sindssyge, for hvilke Kjønnet opgives, vare 5 af Mand-, 7 af Kvindekjøn, og af 9 lede 4 af Melancholi, 5 af Mani.

Af **organiske Hjertesygdomme** behandlede Distriktslægen i nordre Nordmøre 12 Tilfælde, hvoraf 4 med dødelig Udgang; 10 vare Mænd og 2 Kvinder, alle Voxne; Hjerte-feil siges i det Hele at forekomme hyppigt, dels som Følge af akut Ledderheumatisme dels paa Grund af anstrængt Røning (H. S. Conradi).

Af **chirurgiske Operationer** opgives at være udført: paa Amtssygehuset 1 Borttagelse af et Steatom; og af Lægerne forøvrigt: 1 Operation for Katarakt ved Extraktion paa begge Øine; 10 Gange hos samme Individ og paa begge Øine Ud-

tømmelse af Vandvædsken for periferisk Fordunkling af Linsen, efter sidste Operation kom der i det ene Øie Betændelse med paafølgende Tab af Øiet. 3 Amputationer og Exartikulationer af Fingre, 4 Exstirpationer af Læbekræft, 1 af Kræft i den bløde Gane, 1 af Kræft i Ansigtet, 1 af Kræft i Brystkjertelen; 2 Borttagelser af Steatomer, 4 af Sæksvulster, 1 af en Teleangiectasi; 3 Incisioner af Synovialsvulster; 5 Punktioner af Vandbrok med Iodindsprøitning, 1 af Hygroma pattellæ ligeledes med Indsprøitning af Iod; 2 Operationer for indklemt Brok, begge med dødeligt Udfald; 2 Operationer for Haremund.

Følgende **obstetriciske Operationer** opgives at være udførte af Læger: 19 Tangforretninger ved Hovedleier foruden 1 paa sidstkommende Hoved efter Udtrækning paa Sædet; Indikationerne for de 19 Tangforløsninger angives saaledes: Vemangel og Vesvækkelse hos 6, hvoraf i et Tilfælde paa en første Tvilling, Bækkenforsnevring i Forening med Vemangel hos 4, Barselkrampe hos 2, ueftergivelig og brusktagtig forhærdet Modermund hos 1, en ældre Førstefødende, hos hvem der tillige foretoges kunstig Udvidning af Modermunden med Sax, ueftergivelige ydre Fødselsdele hos 1, ligeledes en ældre Førstefødende, Bækkenforsnevring hos 1, langsom Fødsel uden nærmere angivet Aarsag hos 4, hvoraf tre ældre Førstefødende; samtlige Mødre forbleve ilive, af Børnene kom 11 levende, 8 dødfødte til Verden. 5 Vendinger, paa Grund af Tverleie hos 2, Bristning af Livmoderen hos 1, Bækkenforsnevring hos 1, Blødning ved anden Tvillings Fødsel hos 1; 4 Mødre forbleve ilive, 1 døde af Bristning af Livmoderen 6 Timer efter Forløsningen; 2 Børn vare levende, 3 dødfødte. 3 Udtrækninger paa Bækkenenden, hvoraf 1 af en anden Tvilling paa Grund af Blødning, for de 2 øvrige er ingen Indikation opgivet; i et Tilfælde forløstes, som forhen anført, det sidstkommende Hoved med Tang; 2 Mødre forbleve ilive, 1 døde nogle Dage efter Forløsningen af Barselfeber; af Børnene var 1 levende, 2 dødfødte. 1 Perforation paa Grund af Bækkenforsnevring hos en 32aarig Førstefødende med gunstigt Udfald for Konen (Høegh). 4 kunstige Forløsninger af Efterbyrden, 2 paa Grund af uregelmæssig Sammentrækning af Livmoderen, 1 paa Grund af Blødning og 1 hos den ovenomtalte Kone med Bristning af Livmoderen, der døde; de øvrige 3 forbleve ilive. Ialt 32 obstetriciske Operationer, hvoraf 11 i vestre, 2 i østre og 6 i nordre Søndmøre, 2 i ytre og 2 i indre Romsdal, 1 i søndre og 1 i indre Nordmøre og 7 i Christiansund.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mellem 1—10 Aar.	paa Barselseng.	
Vestre Søndmøre	270	148	31	30	1	26
Indre —	179	120	14	35	1	8
Østre —	235	141	26	11	2	14
Nordre —	521	263	54	94	2	22
Ytre Romsdal . .	436	251	37	30	2	22
Indre — . .	333	150	32	28	4	8
Søndre Nordmøre	368	156	33	7	4	17
Christiansund . .	173	92	21	22	-	11
Indre Nordmøre .	436	184	26	22	5	23
Nordre — .	275	125	20	14	1	7
Romsdals Amt	3226	1630	294	293	22	158

Omkomne ved ulykkelige Hændelser 59

Selv mordere 5.

For det hele Amt var der altsaa et Overskud af 1596 flere Fødte end Døde, og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 50,8. Antallet af Børn døde i første Leveaar forholdt sig til de Fødte som 1 : 10,9 og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 5,5; Antallet af Børn døde mellem 1 og 10 Aar forholdt sig til samtlige Døde = 1 : 5,5 og Antallet af Børn døde under 10 Aar til samtlige Døde = 1 : 2,7. Foruden de paa Prestelisterne opgivne Døde paa Barselseng indeholde Medicinalberetningerne Oplysning om 1 Dødsfald af en Barselkone (i vestre Søndmøre), og herefter skulde ialt 23 være døde paa Barselseng; af disse indeholde Lægernes Beretninger Opgave over Dødsaaarsagen hos 10, af hvilke 7 døde af Barsel-feber (deraf var kunstig Forløsning af Læge foretaget hos 1), 1 af Bristning af Livmoderen, 1 af Pleurit og 1 af Hjernesygdom med Lamhed 3 Dage efter Forløsningen. 3

Fødende sees efter Prestelisterne at være døde uforløste, en i indre Romsdals, en i søndre og en i indre Nordmøres Lægedistrikt; om ingen af disse give Lægernes Beretninger nogen Oplysning. Ialt indeholde Lægernes Dødslisters Opgave over 379 ved Sygdom forårsagede Dødsfald eller 23,2 pCt. af samtlige Døde. (I forrige Aar var Forholdet 371 af 2040 Dødsfald eller 18,1 pCt.). De hyppigste af de opgivne Dødsaaarsager vare: Diphtherit og Strubehoste (tilsammen 54), Spedalskhed (34), Svindsot (32), Nervefeber (30), Skarlagen-feber (24), Vatersot og Brights Sygdom (tilsammen 18), Alderdomssvaghed (17), Lungebetændelse, Kræft (hver 16), Hjernebetændelse, akut Hjernevatersot og Konvulsioner (tilsammen 12).

Veirliget. Aaret udmærkede sig ved lav Middeltemperatur og stor Regnmængde. Efter et raat og stormende Foraar fulgte en kjølig og regnfuld Sommer; især udmærkede August Maaned sig ved lav Temperatur og mange Regndage; først i September var en kort Tid varmt og tørt Veir. I Midten af Oktober indtraadte over den største Del af Amtet Omslag i Veiret med tør og kold Luft samt Vindstille eller forherskende Landvinde; kun i Søndmøre siges Slutningen af Aaret at have været mildt og regnfuldt. Som Følge af det ugunstige Veir var Aarets Afgrøde af alle Slags ringe og af slet Beskaffenhed, hvorimod Fiskerierne gav godt Udbytte. Det bemærkes forøvrigt, at Sundhedstilstanden stadig er bedre i regnfulde og kolde Aaringer, hvilken Erfaring ogsaa stadfæstedes i det omhandlede Aar (Werring). Lægen ved Reknæs Pleiestiftelse, Sand, har meddelt Tabel over

Meteorologiske Iagttagelser, anstillede ved Havfladen i Molde 1864.

Maaned.	Barometerstand i franske Linier, reduceret til 0° med Korrektion for Kapillardpressionen.				Thermometerstand efter Celsius.				Vindenes Retning og ombrentlige Varighed, fordelt paa Døgnene i hver Maaned.							Vindstille Døgn.	Døgn med Sne eller Slut.	Taaage og skyfulde Døgn.	Klare Døgn.		
	Midd.	Høiest.	Lavest.	Differens.	Midd.	Høiest.	Lavest.	Differens.	N.	NO.	NV.	Tilsammen Døgn.	S.	SO.	SV.					Tilsammen Døgn.	
Januar . . .	337,60	344,0	327,0	17,0	0,26	+	8,5	+	9,0	17,5	3,0	21,5	0,5	0	3,5	4	5,5	3	5	10,5	12,5
Februar . . .	335,59	344,0	324,5	19,5	2,45	+	6,0	+	11,0	17,0	3,0	16,0	0	0	2,5	2,5	10,5	1	7,5	3,5	17,0
Marts . . .	331,84	338,0	327,0	11,0	0,55	+	6,5	+	7,0	13,5	9,5	15,5	0	0	4,0	4,0	11,5	1	11	8,5	10,5
April . . .	337,13	343,0	329,0	14,0	4,93	+	16,0	+	5,0	14,0	9,0	13,0	0	0,5	2,0	2,5	14,5	4,5	6	9	10,5
Mai . . .	336,80	340,0	329,0	11,0	16,60	+	14,0	+	0,0	14,0	10,5	18,0	0	0,5	2,0	2,5	10,5	6,0	6,5	5	13,5
Juni . . .	333,97	337,0	330,0	7,0	12,32	+	21,0	+	4,0	17,0	10,5	13,0	0	0	2,5	2,5	14,5	11,5	1,5	10	7,0
Juli . . .	335,50	340,0	329,0	11,0	14,87	+	24,0	+	8,0	16,0	5,0	12,0	0	0,5	0,5	1,0	18,0	10,5	0	13	7,5
August . . .	335,48	340,5	330,0	10,5	11,79	+	18,0	+	6,0	12,0	12,5	14,0	0	0	0	0,0	17,0	19,0	0	8	4,0
September . . .	333,83	340,5	326,5	14,0	12,32	+	20,0	+	6,0	14,0	5,5	10,0	0	3,5	0,5	4,0	16,0	9,0	0	11	10,0
Oktober . . .	335,32	342,5	321,0	21,5	4,71	+	11,0	+	5,0	16,0	8,0	10,5	0	2,0	1,0	3,0	17,5	12,0	5,0	6,5	7,5
November . . .	334,17	343,0	326,5	16,5	2,43	+	8,0	+	5,0	13,0	2,0	6,0	0,5	5,0	4,5	10,0	14,0	5,0	3,0	11,0	11,0
December . . .	335,58	343,5	324,5	19,0	2,48	+	10,0	+	7,0	17,0	3,0	5,5	0,5	0,5	4,0	5,0	20,5	5,5	4,5	10,5	10,5
Hele Aaret	335,23				5,93	+					81,5	155,0	1,5	12,5	27,0	41,0	170	88	50	106,5	121,5

I Levemaade og hygienske Forholde vedbliver Almuen at gaa fremad i vestre Søndmøre; Sands for Renlighed og

bedre Boliger er i Tiltagende; overdreven Brændevinsdrik finder ialmindelighed kun Sted ved særegne Anledninger og især i Bryllupper, skjønt Befolkningens Afholdelse fra stadig Nydelse af Brændevin ikke saa meget antages at bero paa nogen grundfæstet Ædruelighed, som paa de Vanskeligheder, der ere forbundne med at faa det kjøbt, idet der i flere Sogne ikke findes Brændevinshandlere, samt paa Mangel af Midler til at skaffe sig det; af stærkt og sletbrygget Øl drikkes meget (Høegh). Ogsaa i indre Søndmøre siges nu Sandsen at være vaagnet for Opførelsen af bedre og bekvemmere Boliger, men Folkets ihærdige Vedhængen ved de gamle vante Forholde lægger endnu Hindringer i Veien for væsentlige Fremskridt i Hygiænen; Misbrug af Brændevin og Øl er især almindelig i Voldens Sogn (Gjerdrum). I østre Søndmøre bygges paa Grund af Tømmerets Kostbarhed gjerne smaa Huse og fordetmeste endnu Røgstuer; Renlighedssandsen er ringe, men Kostholdet er i det Hele ret godt, Befolkningen er kraftig og drikker ikke meget Kaffe og Øl, heller ikke Brændevin undtagen i Gjestebud (C. A. Kahrs). Fra Aalesund klages over manglende Husrum paa Grund af den raske Tilstrømning af Arbejdsfolk og disse boe ofte i trange og overfyldte Rum; ogsaa i nordre Søndmøres Lægedistrikt forøvrigt finder samme Ulempe og i end høiere Grad Sted under de store Fiskerier, da alle Boliger ved Kysten, der have en bekvem Beliggenhed, er i høi Grad overfyldte og usunde; Brændevinsdrik antages i dette Distrikt at være i Tiltagende (M. Randers). I begge de romsdalske Lægedistrikter er Kostholdet mindre godt og bestaar hovedsagelig af salt Mad og Melspiser; Misbrug af Brændevin finder ikke Sted i Landdistrikterne uden ved særegne Anledninger, hvorimod der i Molde By jevnlig sees Berusede (Graarud). I Christiansund betegnes de hygienske Forhold blandt Arbejdsklassen som mislige, Næringsmidlerne ere af mindre god Beskaffenhed, Brændevin og Kaffe nydes i Overmaal, Boligerne ere som oftest smaa, og Urenlighed temmelig almindelig (Tønnesen). I de nordmørske Lægedistrikter forøvrigt skildres Kostholdet ligeledes som misligt, medens Misbrug af Brændevin kun finder Sted paa Byreiser og i Gjestebud. I Anledning af den herskende Usædelighed havde Distriktslægen i søndre Nordmøre søgt gennem Sundhedskommissionernes Medvirkning at opnaa Adskillelse af Kjønne i særskilte Soverum om Natten, men herimod mødt den Indvending, at de indskrænkede Husrum lægger Hindringer i Veien for en saadan Forandring (Werring). Fra Nordmøre, som fra de fleste øvrige Dele af Amtet ellers berettes imidlertid Sandsen for større og bedre Boliger at være i Tiltagende, ligesaa for et renligere og bedre Husstet; det sidste fremgaar blandt Andet ogsaa deraf, at Amtsformandskabet i heromhandlede Aar, paa Grund af den almindelige Klage over at Kvinden i disse Egne ikke er sit

Kald voxen, enstemmig bevilgede 100 Spd. som Bidrag til en Prisopgave over Kvindens Kald og Stilling.

Fattigsygepleien besørgetes som forhen i Molde af en særskilt antaget Læge, forøvrigt af vedkommende Embedslæger. Antallet af de for Fattigkommunernes Regning behandlede Syge opgives fra følgende Lægedistrikter: vestre Søndmøre 39, indre Søndmøre 26, østre Søndmøre 23, indre Romsdal 40, søndre Nordmøre 34, indre Nordmøre 131. Fra Christiansund beklages Mangelen af et Sygelokale, hvorved Sygebehandlingen hos den fattige Arbejder ofte bliver mindre tilfredsstillende baade for den Syge og Lægen (Tønnesen).

Brugen af examinerede Jordemødre ved Fødsler siges i flere Lægedistrikter ikke at være saa almindelig som ønskeligt; saaledes benyttes i østre Søndmøre jevnlig uexaminerede Hjelpekoner over hele Distriktet, tildels fordi flere af de ansatte Jordemødre ere gamle og uduelige, og en Jordemoderbestilling, i Ørskoug, har i 2 $\frac{1}{4}$ Aar ikke været besat (C. A. Kahrs). Ogsaa i vestre Søndmøre staar en Jordemoderbestilling ledig af Mangel paa Ansøgerinder, og forøvrigt siges Jordemødrene i dette Distrikt at indtage et lavere Dygtighedsstandpunkt end de burde, som en naturlig Følge af deres lave Løn (Høegh). Som meget mislig betegnes Jordemødrenes Stilling i ytre Romsdals Distrikt, deres Hjelp benyttes lidet, og hvor den benyttes, betales den som oftest paa Skillingen efter Loven (Graarud). I Romsdals Lægeforening er fattet Beslutning om at indgaa med en Forestilling til Amtsformandskabet om at bevirke en Forbedring i Jordemødrenes Stilling enten ved Lønstillæg eller Pensionsberettigelse.

Af Møder i **Sundhedskommissionerne** berettes følgende at være afholdte: i vestre Søndmøre 7, hvoraf i Herø og Vanelven, hver 3, i Ulfsten 1; i indre Søndmøres Herreder ialt 4; i østre Søndmøre 4, hvoraf i Stranden, Norddalen, Sunelven og Skoue, i hver 1, i Ørskoug afholdtes intet Møde, da Ordføreren ved Sygebesøg var hindret fra at møde efter modtagen Tilsigelse; i nordre Søndmøres Landdistrikt 3 Møder, hvoraf i Borgund 2, Harham 1; i ytre Romsdals Landdistrikt 7, hvoraf i Bolsø og Akerø, hver 2, i Vestnæs, Frænen og Bod, hver 1; i de til indre Romsdals Distrikt hørende Herreder ialt 5 Møder; i søndre Nordmøre 9, hvoraf i Fredø, Kværnæs og Øre, hver 3; i indre Nordmøre 16, hvoraf i Thingvold og Stangvik, hver 4, Surendal 3, Sundal og Rindal, hver 2, Øxendal 1; i nordre Nordmøres Herreder tilsammen 3. Af Amtets Byer er Oplysning om Sundhedskommissionernes Virksomhed meddelt fra Molde, hvor der afholdtes 3 Møder, der optoges af Forhandlinger om Sundhedsforskrifter, samt fra Christiansund, hvor man ligeledes var beskæftiget med Affattelse af Sundhedsforskrifter for Stedet. Som Medlemmer af Sundhedskommissionerne i Herrederne paa Landet sees hele Kommunerepresentationen at være indtraadt

i samtlige Lægedistrikters Herreder med Undtagelse af nordre Søndmøre, hvorfra ingen Oplysning i saa Henseende er meddelt; Møderne sees i de til vestre og østre Søndmøre, indre Romsdal og søndre Nordmøre hørende Herreder jevnlig at overværes af Andre end Medlemmerne. Med Hensyn paa Sundhedskommissionernes Virksomhed i Landdistrikterne berettes fra vestre Søndmøre, at man hovedsagelig var beskæftiget med den endelige Behandling af Sundhedsforskrifter for hver af de 3 til dette Lægedistrikt hørende Herreder Herø, Vanelven og Ulfsten, hvilke alle i Løbet af nærværende Aar erholdt kongelig Approbation; i hvert Herred besluttedes, at 300 Exemplarer af disse Sundhedsforskrifter skulde trykkes og omdeles; de for Vanelvens Herred approberede Sundhedsforskrifter ere indtagne i Anhanget. I de til indre Søndmøre hørende Herreder Volden og Ørsten samt Hjørendfjord vare Regler for Bygningsvæsenet under Udarbeidelse, ligesom endel Sundhedsregler besørgetes trykte og omsendte. Forøvrigt vare for det meste forskellige Dele af den almindelige Sundhedspleie, samt herskende epidemiske Sygdomme, tildels ogsaa Spedalskhed Gjenstand for Foredrag og Forhandling i Sundhedskommissionernes Møder; i de til østre Søndmøre hørende Herreder besluttedes i Anledning af den udbredte Fnatsygd, at Midler derimod samt Brugsanvisning skulde uddeles og hensættes paa bekvemme Steder. I Bolsø Herred i ytre Romsdals Distrikt besluttedes Trykning af 400 Exemplarer af en Veiledning i Behandlingen af skindøde Drukne.

De **Vaccineredes** Antal var:

i vestre Søndmøres Lægedistrikt	404
i indre — —	213
i østre — —	216
i nordre — —	399
i ytre Romsdals — —	410
i indre — —	406
i søndre Nordmøres — —	183
i Christiansund	107
i indre Nordmøres Distrikt . .	495
i nordre — — . . .	339
tilsammen 3172.	

Vaccinationen udførtes ligesom forhen i Christiansund af Stadslægen, i Aalesund, Molde, samt Ørskoug Sogn af østre Søndmøres Lægedistrikt af vedkommende Distriktslæger. I søndre Nordmøres Lægedistrikt blev Vaccinationen mindre fuldstændig udført, idet der Ingen blev vaccineret i Kvernæs Sogn paa Grund af Hjelpevaccinatørens Forfald, i Bremnæs Sogn paa Grund af en Epidem af Vandkopper, og i Grips Sogn paa Grund af det ringe Antal Fødte (Werring).

Af **retsmedicinske Forretninger** berettes at være udført: 7 Syns- og Obduktionsforretninger, nemlig en over en Mand, der var død som Følge af Brud af Hjerneskillen efter i be-

ruset Tilstand at være overkjørt, en af en paa en Holme i Søen funden død Mand, antagelig død af Forfrysning i beruset Tilstand, en af en Mand, der var funden død i en Baad, formentlig paa Grund af Overanstængelse, en af en ihjelfrossen Mand, og en af en Pige, der var død som Følge af Brud af Ribbenene, opstaaet ved at hun kastedes i Gulvet, 2 afsandsynligvis ihjelligede Børn; 9 Undersøgelser og Erklæringer, nemlig fem over Personer i Anledning af dem tilføjede Legemsbeskadigelser, to til Bedømmelse af Arrestanters Helbredstilstand, en angaaende en mishandlet Persons Sundhedstilstand, og en til Bedømmelse af hvorvidt nogle paa en Tollekniv fundne Pletter vare frembragte ved Menneskeblod. Ialt 16 retsmedicinske Forretninger, hvoraf 1 i vestre og 3 i nordre Søndmøre, 4 i ytre Romsdal, 6 i søndre, 1 i indre og 1 i nordre Nordmøre.

Af **Sindssyge** opgives at være under Forpleining for Amtets Regning 97, hvoraf 19 kan sees at være indlagte paa Sindssygeasyler (3 paa Gaustads, 7 paa Bergens, 1 paa Rosenbergs og 8 paa Trondhjems Asyl); under vedkommende Fattigkommuners samt Privates Forsørgelse var ialt 77, hvortil desuden kommer 10, der forpleiedes for Aalesunds og Christiansunds Bykommuners Regning. Antallet af anmeldte Sindssyge i Amtet ved Aarets Udgang var altsaa efter det Foregaaende tilsammen 184, og af disse vare hjemmehørende i de forskellige Lægedistrikter:

i vestre Søndmøre	12	i ytre Romsdal	13
i indre —	15	i søndre Nordmøre	13
i østre —	42	i Christiansund	7
i nordre —	12	i indre Nordmøre	43
i indre Romsdal	19	i nordre Nordmøre	8

Af **Sygehuse** har Amtet et Amtssygehus i Molde; her indkom ialt 74 for følgende Sygdomme: Febre 3, akute Sygdomme i Aandedrætsorganerne 1, Sygdomme i Hjertet 1, akute Sygdomme i Fordøielsesorganerne 2, chroniske do. 3, Sygdomme i Hjerne- og Nervesystem, Sindssygdom 2, Vatersot 4, Saar, Benbrud og andre Beskadigelser 9, Abscesser, Phlegmone, Ulcera etc. 11, Ben- og Leddesygdomme 5, Kræft 2, andre Svulster 1, Syphilis og Radesyge 24, Gonorrhoe 1, chroniske Hudsygdomme 5. Om Belægget paa Reknæs Pleiestiftelse for Spedalske ved Molde er Oplysninger ovenfor meddelt. I Sygelokalet i Aalesunds Fattighus behandledes ialt 55, hvoraf 6 for Byens Fattigvæsens, 28 for andre Fattigkommuners og 21 for privat Regning. Forpleiningsdagens Antal udgjorde 1404.

Af **Badeindretninger** omtales, foruden de til Amtssygehuset og Reknæs Pleiestiftelse hørende Badeanstalter, et privat Badehus i østre Søndmøre og et i Aalesund til Strømbad, et Badehus i Christiansund, ligeledes til Strømbad, samt en privat Badeindretning i nordre Nordmøre. Distriktslægen i østre Søndmøre beretter, at han oftere benytter, og med god Virkning især i rheumatiske og forskellige Nervesygdomme, et Slags simpelt Dampbad, som han med nogle Forandringer har optaget fra Almuen; Badeindretningen bestaaer i et stort Kar, hvori der hældes et varmt Afkog af en Myrtue; den Syge sættes paa et i Karret fastgjort Sæde og bedækkes med et Uldteppe, der falder ud over Karrets Rand; heri forbliver han en halv Time, gnides derefter tør og lægges i Seng, bedækket med Uldtepper, for at svede (C. A. Kahrs).

Amtets 3 **Apotheker**, i Aalesund, Molde og Christiansund, fandtes ved Visitationen iorden. Personalet bestod, foruden af Apothekerne, i Aalesund af 1 Provisor og 1 Discipel, i Molde af 1 Discipel, og i Christiansund af 1 examineret Farmaceut og 1 Medhjælper.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Vestre Søndmøres Distrikt: 1 Læge, boende i Herø Pestegjeld. 6 Jordemødre, hvoraf 4 ansatte, samt 1 Post ledig; 6 Hjelpevaccinatorer.
2. Indre Søndmøres Distrikt: 1 Læge, boende i Voldens Prestegjeld. 3 Jordemødre; 3 Hjelpevaccinatorer.
3. Østre Søndmøres Distrikt: 1 Læge, boende i Ørskougs Prestegjeld. 8 Jordemødre, hvoraf syv ansatte, og 1 Post ledig; 7 Hjelpevaccinatorer.
4. Nordre Søndmøres Distrikt: 1 Læge, boende i Aalesund. 8 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatorer.
5. Ytre Romsdals Distrikt: 3 Læger, boende i Molde. 9 Jordemødre; 8 Hjelpevaccinatorer.
6. Indre Romsdals Distrikt: 1 Læge, boende i Grytens Prestegjeld. 5 Jordemødre; 7 Hjelpevaccinatorer.
7. Søndre Nordmøres Distrikt med Christiansund: 2 Læger, begge i Christiansund. 8 Jordemødre, hvoraf fire i Christiansund; 4 Hjelpevaccinatorer.
8. Indre Nordmøres Distrikt: 1 Læge, boende i Surendalens Prestegjeld. 9 Jordemødre, hvoraf syv ansatte; 7 Hjelpevaccinatorer.
9. Nordre Nordmøres Distrikt: 1 Læge, boende i Aure Prestegjeld. 3 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatorer.

XVI. Søndre Trondhjems Amt.

Sundhedstilstanden maa i det Hele betegnes som meget god, da Amtet gennem den største Del af Aaret, naar undtages en temmelig udbredt Epidemi af Kusma, forøvrigt var fri for epidemiske Sygdomme af Betydning; først mod Aarets Slutning begyndte en Skarlagensfeber-epidemi at gribe stærkt om sig i Trondhjems By og enkelte af de tilstødende Lægedistrikter. Af andre epidemiske Sygdomme forekom Nervefeber og den ondartede Halsesygge, men begge Sygdomme havde ligesom i det foregaaende Aar ingen almindelig Udbredning. Catarrhalske Sygdomme vare meget hyppige. **Dødeligheden** var liden og de Dødes Antal mindre end i noget foregaaende Aar siden 1858; der døde nemlig 1626, hvil-

ket er 2,23 pCt. mindre end i det foregaaende Aar, da de Dødes Antal var 1663, og 18,42 pCt. mindre end i 1862, da der døde 1993, samt 3,51 pCt. mindre end det gennemsnitlige Antal Døde i Femaaret 1856—60, som udgjorde 1685.

Nogen almindelig **Sygdomskonstitution** gjorde sig ikke gjeldende; catarrhalske og inflammatoriske Sygdomme vare som sædvanligt de overveiende i Vaarmaanederne, men der var i Sommermaanederne ingen udtalt gastrisk Konstitution; fra Trondhjem betegnes Sygdomskonstitutionen om Høsten som adynamisk. Følgende Tabel viser Antallet af de i Trondhjem efter Anmeldelse af de der praktiserende Læger behandlede Tilfælde af epidemiske Sygdomme:

Sygdom.	Hele Aaret.	Januar.	Febr.	Marts.	April.	Mai.	Juni.	Juli.	August.	Septbr.	Oktbr.	Novbr.	Decbr.	Døde.
Nervefeber	84	5	2	-	3	4	11	4	8	14	7	17	9	9
Simpel Feber	325	25	16	32	37	29	26	25	24	22	25	39	25	-
Barsel-feber	22	1	-	2	1	2	1	-	1	3	2	3	6	7
Vandkopper	81	9	6	5	27	8	3	5	-	2	2	5	9	-
Skarlagensfeber	237	-	-	-	4	-	-	3	-	-	1	42	187	28
Rødlinger	19	2	-	3	-	5	2	2	1	-	3	1	-	-
Rosen	56	2	7	7	5	-	9	3	7	3	4	3	6	-
Kighoste	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	-
Diphth. Svælgbetænd.	150	17	15	15	16	10	7	6	2	9	11	20	22	5
Strubehoste	29	3	3	2	3	1	-	4	4	2	1	3	3	12
Kusma	487	1	13	48	140	166	84	29	5	-	-	-	1	-
Forkjølelsesfeber	674	106	79	101	87	45	13	18	17	19	27	53	109	-
Bronchit	687	79	67	103	84	47	54	36	23	26	34	47	87	19
Lungebetændelse	260	27	29	38	28	26	23	10	17	12	11	8	31	20
Gigtfeber	72	9	5	12	12	2	4	3	9	5	2	5	4	-
Cholérine	50	-	2	3	1	2	4	10	14	4	3	3	4	-
Diarrhoe	407	23	36	37	24	17	18	47	41	34	36	32	62	11
Blodgang	3	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	1	-	-
Koldfeber	4	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Tilsammen	3655	309	282	409	472	364	260	205	173	156	169	282	574	111

Af Nervefeber opgives:

fra Trondhjems-By	84	Behandlede, hvoraf	9 døde,
- Strinde Lægedistrikt	78	-	6 -
- Selbo	15	-	4 -
- Guldals	27	-	4 -
- Røros	14	-	- -
- Opdals	5	-	2 -
- søndre Fosens	32	-	2 -
- midtre	16	-	1 -
- nordre*)	8	-	- -

tilsammen 279 Behandlede, hvoraf 28 døde;

*) Fra nordre Fosens Lægedistrikt haves for dette Aar paa Grund af Vakance i Distriktslægeembedet temmelig ufuldstændige Op-gaver.

desuden er for Ørkedals Lægedistrikt opgivet 4 Dødsfald uden det tilsvarende Antal Behandlede, tilsammen altsaa 32 Døds-fald. (I forrige Aar opgaves 281 behandlede Tilfælde, hvoraf 19 endte dødeligt og ialt kjendtes 38 Dødsfald). Sygdommen sees, foruden i Trondhjems By, fornemmelig at have havt epidemisk Udbredning i Strinde Lægedistrikt, hvor den var en Fortsættelse af en Epidemi, som begyndte i Slutningen af det foregaaende Aar, og i Begyndelsen næsten udelukkende forekom i Prestegjeldet af samme Navn, især blandt Arbejderbefolkningen ved Lerens Chromfabrik samt ved Støren-jernbanen; senere greb den mere om sig og førtes ved en Syg, der flyttedes, ogsaa til Klæbo Prestegjeld; desuden forekom særskilte lokale Epidemier i Malvigs og Bratsbergs Annexer til Strinden, endvidere i Bynæsset, hvor Overførelse ved Smitte ogsaa lod sig forfølge, samt i Leinstrandens Annex-

sogn (Fritzner). De fra Selbo Distrikt anmeldte Tilfælde forekom i sidste Kvartal i Tydalens Annex. Om Sygdommens Forekomst i Guldals Distrikt bemærker Distriktslægen, at den kun viste sig i lokale Husepidemier, hvorunder hoist fire Personer bleve angrebne i hvert Hus; af de i dette Distrikt Angrebne falde 7 paa Melhus, 13 paa Størens og 7 paa Holtaalens Prestegjelde. Som Exempel paa, hvorledes Sygdommens Overførelse ved Smitte her lod sig forfølge, berettes, at i Slutningen af Januar kom et Omstreiferfølge bestaaende af tre Personer, af hvilke den ene var syg af Nervefeber, reisende nordenfra og tog Nattekvarter i fire forskjellige, $\frac{3}{4}$ Mil fra hinanden liggende, Pladse, og paa hvert Sted blev otte Dage efter en Person angreben af Nervefeber; tilsidst blev den syge Omstreifer liggende i en Plads øverst i Støren, hvor han døde, og her blev desuden angrebet tre Personer, hvoraf den ene var en af hans Ledsagere (C. Dahm). I Ørkedals Distrikt forekom lokale Epidemier i Prestegjeldet af samme Navn samt i Børseskogns Annex til Børsen. Med Hensyn paa Sygdommens Forekomst i de fosenske Lægedistrikter haves nærmere Oplysninger kun fra midtre Fosen, hvor den viste sig sporadisk gennem hele Aaret, samt fra nordre Fosen, hvor en Epidemi skal have hersket i Bjørnørs Prestegjeld i sidste Halvaar. Af de ialt opgivne 279 behandlede Tilfælde falde 60 paa 1ste Kvartal, 82 paa 2det, 49 paa 3die og 88 paa 4de. Af 209 Syge vare 107 af Mand-, 102 af Kvindekjøn, og af 270 vare 180 Voxne, 90 Børn. Af simpel Feber er foruden de paa den epidemiske Liste for Trondhjems By opførte 325 Tilfælde kun opgivet 19 Tilfælde fra Røros Distrikt, hvoraf 10 i 1ste, 3 i 2det, 3 i 3die og 3 i 4de Kvartal. Af 37, der lede af simpel Feber, vare 30 af Mand-, 7 af Kvindekjøn; af 311 vare 186 Voxne, 125 Børn.

Af **Barsel-feber** opgives:

fra Trondhjems By	22	behandlede Tilfælde	med 7 Dødsfald,
- Strinde Lægedistr.	5	—	—
- Selbo	1	—	—
- Guldals	2	—	—
- Røros	1	—	—
- Opdals	2	—	—

tilsammen 33 behandlede Tilfælde med 8 Dødsfald; fra søndre Fosen opgives 1 dødeligt Tilfælde, der ikke havde været under Lægebehandling, og tilsammen kjendes altsaa 9 Dødsfald. Fra Trondhjems By omtales 1 Tilfælde af Phlegmasia alba dolens, der helbrededes. Af 27 Tilfælde af Barsel-feber falde 4 paa 1ste Kvartal, 4 paa 2det, 6 paa 3die og 13 paa 4de.

Vandkopper omtales foruden i Trondhjems By, hvorfra opgives 81 behandlede Tilfælde, at have forekommet i Strinde, Røros, Opdals og midtre Fosens Lægedistrikter. Sygdommen

kom, som sædvanligt, i Landdistrikterne kun sjelden under Lægebehandling og ialt opgives fra de nævnte Lægedistrikter 21 behandlede Tilfælde, samtlige i Aarets to sidste Maaneder. Af 21, der lede af Vandkopper vare 8 af Mand-, 13 af Kvindekjøn; af 98 vare 4 Voxne, 94 Børn.

Skarlagensfeber, hvoraf allerede fra Vaaren af en Epidemi havde hersket i en Del af midtre Fosens Lægedistrikt, medens samtidig enkelte sporadiske Tilfælde havde vist sig i Trondhjems By, optraadte her og i de nærmest omgivende Landdistrikter ud paa Høsten som en mere udbredt Epidemi, der inden Aarets Udgang havde antaget temmelig stor Udstrækning. Der opgives af behandlede Tilfælde:

fra Trondhjems By	237,	hvoraf 28 endte dødeligt,
- Strinde Lægedistrikt	85,	— 13 — —
- Guldals —	1,	— — — —
- søndreFosens —	8,	— — — —
- midtre — —	84,	— 14 — —
- nordre — —	2,	— — — —

tilsammen 417, hvoraf 55 endte dødeligt;

desuden opgives fra Ørkedals Distrikt 3 dødelige Tilfælde uden det tilsvarende Antal Behandlede og fra midtre Fosen 11 Døde, som ikke havde været under Lægebehandling, tilsammen altsaa 69 Dødsfald. Sygdommen begyndte som anført at optræde epidemisk i midtre Fosens Lægedistrikt, og de første Tilfælde kom her under Behandling i Marts i Ørlandet og Bjugn, i hvilke to Prestegjelde Sygdommen holdt sig indtil mod Slutningen af Aaret, da den ogsaa udbredte sig til Stadsbygden; Distriktslægen anslaaer de Angrebnes Antal i dette Lægedistrikt tilnærmelsesvis til 400. I Trondhjem kom fra April til Juli 7 Tilfælde under Behandling, hvilke i Begyndelsen paa Grund af Udsettets Udseende ansaaes for Rødlinger, men den paafølgende Afskalling og Sygdommens alvorlige Beskaffenhed, idet to af disse Tilfælde endte dødeligt, viste dens sande Karakter (Lindemann). I Strinde Lægedistrikt kom de første Tilfælde under Behandling i Oktober i Bynasset, og Sygdommen holdt sig fordetmeste til et Strøg af dette Prestegjeld langs Fjorden og gik først mod Slutningen af Aaret op igjennem Bygden; enkelte Tilfælde viste sig ogsaa i Slutningen af Aaret i Lade Sogn samt i Klæbo. Det fra Guldals Distrikt anmeldte Tilfælde indtraf i November i Melhus Sogn og Sygdommen udbredte sig her ikke videre. I Ørkedals Distrikt begyndte den i Oktober Maaned i Børsen. De fra søndre Fosen anmeldte Tilfælde indtraf i December, og fra nordre Fosen haves den Oplysning, at Sygdommen i sidste Halvaar var epidemisk i Bjørnørs og mod Aarets Slutning ogsaa i Aaffordens Prestegjeld. Af 410 behandlede Tilfælde forekom 2 i 1ste, 17 i 2det, 21 i 3die og 370 i 4de Kvartal. Af 186 Syge vare 101 af Mand-, 85 af Kvinde-

kjøn, og af 395 vare 65 Voxne, 330 Børn. Sygdommen viste sig af en temmelig ondartet Karakter, da diphtherisk Svælgbetændelse var en hyppig Ledsager, og ofte optraadte ogsaa betydelig Svulst i Kjertler og Cellevæv paa Halsen, ikke sjelden med Abscesdannelse; ligesaa var Vatersot en almindelig Eftersygdom (Bryn, Fritzner, Angell). Før 36 af de Døde opgives den sekundære Dødsårsag saaledes: Diphtherit 14, Vatersot og Albuminuri 11, Hjernebetændelse 4, Svulst paa Halsen, Lungebetændelse, hver 2, Bronchit, Blodbrækning, Hydrothorax, hver 1.

Rødlinger omtales ikke udenfor Trondhjems By, hvorfra er anmeldt 19 Tilfælde, alle hos Børn.

Af **Rosen** nævnes, foruden 56 Tilfælde i Trondhjem, fra Landdistrikterne kun 12 at være kommen under Behandling, ialt 68, samtlige uden Dødsfald, og hvoraf 17 falde paa 1ste Kvartal, 17 paa 2det, 15 paa 3die og 19 paa 4de. Af 14 Syge vare 8 af Mand-, 6 af Kvindekjøn, og af 67 vare 54 Voxne, 13 Børn.

Kighoste skal have forekommet i Lade Sogn og Bynæssets Prestegjeld af Strinde Lægedistrikt, men kom her ikke under Lægebehandling; endvidere skal den have været temmelig almindelig i Ørkedals Distrikt saavel som i den til Opdals Distrikt hørende Del af Rennebu Prestegjeld; fra Ørkedals Distrikt opgives 4 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede. Fra søndre Fosen opgives 2 Tilfælde at være kommen under Behandling i Marts, af hvilke 1 endte dødeligt. Iberegnet de fra Trondhjem anmeldte 8 Tilfælde haves altsaa Kundskab om 10 behandlede Tilfælde, hvoraf 1 endte dødeligt, og ialt kjendes 5 Dødsfald.

Diphtherisk Svælgbetændelse var som sædvanligt i de senere Aar en staaende Sygdom paa de epidemiske Maanedslister for Trondhjems By. I Landdistrikterne sees Sygdommen for det meste kun at have forekommet sporadisk og havde mere almindelig epidemisk Udbredning kun i et enkelt Lægedistrikt nemlig Røros; denne Epidemi var imidlertid mild og med usædvanlig ringe Dødelighed. Der opgives saaledes:

fra Trondhjems By 150 Behandlede, hvoraf 5 døde,
 - Guldals Distrikt 2 — — — —
 - Røros — 74 — — — 2 —
 - Opdals — 5 — — — 1 —
 - søndre Fosens Distrikt . 1 — — — —
 - midtre — — . 3 — — — —

tilsammen 235 Behandlede, hvoraf 8 døde; desuden opgives fra Opdals Distrikt 2 og fra søndre Fosen 9 Døde, som ikke havde været under Lægebehandling, og tilsammen kjendes altsaa 19 Dødsfald. (I forrige Aar opgaves af diphtherisk Svælgbetændelse 196 behandlede Tilfælde, hvoraf 7 endte dødeligt, og ialt 24 Dødsfald). Om Sygdom-

mens Forekomst i Røros Distrikt bemærkes, at den især herskede paa Steder med lav, vandsyg Grund, saasom i Røros By og langs Aursundø; Smitte som Sygdomsaarsag kunde paa vises i Røros By, men ikke i Landdistriktet (H. Heyerdahl). Af de 74 i dette Distrikt behandlede Tilfælde falde 21 paa 1ste, 18 paa 2det, 5 paa 3die og 30 paa 4de Kvartal; af samtlige 235 Behandlede bleve 69 syge i 1ste Kvartal, 56 i 2det, 22 i 3die og 88 i 4de. Af 84 Syge vare 48 af Mand-, 36 af Kvindekjøn og af 232 vare 105 Voxne, 127 Børn. Af paafølgende Lamhed omtales fra Trondhjem kun et Tilfælde, hos en Mand, der fik Lamhed i alle Extremiteter; Distriktslægen i Røros bemærkede blandt de af ham behandlede 74 Tilfælde ofte paafølgende Lamhed i Svælgmusklerne, i Extremiteterne kun hos 2 (H. Heyerdahl); af de af Distriktslægen i Opdal behandlede 5 Personer fik 1 paafølgende Lamhed i Ganen, 1 i Extremiteterne (Arentz); samtlige nævnte Tilfælde af Lamhed efter Diphtherit helbrededes. Af **Strubehoste** opgives:

fra Trondhjems By 29 behandlede Tilfælde med 12 Dødsfald,
 - Strinde Distrikt 3 — — — 1 —
 - Selbo — 1 — — — —
 - midtre Fosens
 Distrikt 3 — — — 1 —

tilsammen 36 behandlede Tilfælde med 14 Dødsfald, desuden opgives 4 Dødsfald fra Ørkedals Distrikt uden tilsvarende Antal Behandlede og ialt kjendes altsaa 18 Dødsfald. Af 33 behandlede Tilfælde falde 8 paa 1ste Kvartal, 6 paa 2det, 11 paa 3die og 8 paa 4de; samtlige vare Børn; af 4 vare 2 af hvert Kjøen. Sammenlignes Opgaverne over Antallet af Angrebne og Døde af diphtherisk Svælgbetændelse og Strubehoste tilsammen i de tre sidste Aar i dette Amt, saa viser sig Antallet af Angrebne noget større i heromhandlede Aar end i hvert af de to foregaaende, derimod var saavel den relative Dødelighed som det absolute Antal af opgivne Dødsfald mindre i 1864 end i noget af de to foregaaende Aar; dette sees af følgende Sammenstilling:

	Diphtherisk Svælgbetændelse og Strubehoste tilsammen.		Dødsprocent af Behandlede.	Samtlige opgivne Dødsfald af Svælgbetændelse og Strubehoste.
	Behandlede.	Døde.		
1862	243	24	9,8	99
1863	224	19	8,4	49
1864	271	22	8,1	37

Kusma herskede som en udbredt Epidemi, der synes at være begyndt i Trondhjems By, men senere efterhaanden strakte sig ud over den største Del af Amtet; den omtales saaledes fra Strinde, Selbo, Guldals, Opdals og midtre Fosens Lægedistrikter. Medens Epidemien sees at have kulmineret i

Trondhjem i April og Mai, berettes Sygdommen i de nævnte Lægedistrikter at have været mest udbredt dels om Sommeren og dels henimod Slutningen af Aaret, men nærmere Oplysninger i saa Henseende savnes, da i Landdistrikterne kun et forholdsvis lidet Antal kom under Lægebehandling. Ialt opgives fra de nævnte Lægedistrikter 37 behandlede Tilfælde, og af 29 af disse forekom 17 i 2det, 5 i 3die og 7 i 4de Kvartal. Iberegnet de fra Trondhjems By opførte 487 Tilfælde haves altsaa Opgave over 524 Behandlede, samtlige uden Dødsfald. Af 55 vare 44 af Mand-, 11 af Kvindekjøn og af 492 vare 195 Voxne, 297 Børn. Ofte opstod under Sygdommens Forløb Metastaser til andre Dele; flere Læger i Trondhjem omtale temmelig ofte at have bemærket Mestastase til Testes, i flere Tilfælde til Hjernen og i et enkelt Tilfælde til Ovariet (Salvesen); af 11 Tilfælde, der behandles i Guldals Distrikt, opstod Metastaser i 2 (Dahm).

Catarrhalske Sygdomme omtales som hyppige i alle Egne af Amtet, men fra Landdistrikterne haves af herhenhørende Sygdomme kun Opgave over 96 behandlede Tilfælde, hvoraf 2 endte dødeligt. Iberegnet de fra Trondhjems By opgivne 1361 Tilfælde haves fra hele Amtet altsaa Opgave over 1457 behandlede Tilfælde af catarrhalske Sygdomme, hvoraf 21 endte dødeligt, 19 i Trondhjem, 2 i Røros Distrikt; fra Ørkedals Distrikt opgives 1 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede og Antallet af Dødsfald bliver altsaa tilsammen 22, samtlige af akut Brouchit. Af 71 i Landdistrikterne behandlede Tilfælde falde 37 paa 1ste Kvartal, 10 paa 2det, 4 paa 3die og 20 paa 4de. Af 97 Behandlede vare 58 af Mand-, 39 af Kvindekjøn, og af 1352 vare 757 Voxne, 595 Børn.

Af **Lungebetændelse** opgives:

	fra Trondhjems By	260	behandlede Tilfælde	med	20	Dødsfald,
- StrindeLægedist.	34	—	—	-	3	—
- Selbo	—	1	—	—	-	—
- Guldals	—	28	—	—	-	4
- Røros	—	45	—	—	-	4
- Opdals	—	3	—	—	-	—
- søndre Fosens do.	3	—	—	-	1	—
- midtre do.	27	—	—	-	3	—

tilsam. af 20 Læger 401 behandlede Tilfælde med 35 Dødsfald; desuden opgives fra Ørkedals Distrikt 11 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede og fra søndre Fosens Distrikt 1 Død, der ikke havde været under Lægebehandling, saaat der tilsammen kjendtes 47 Dødsfald. (I det foregaaende Aar opgaves af 15 Læger 310 behandlede Tilfælde, hvoraf 23 endte dødeligt, og tilsammen kjendtes 50 Dødsfald; i 1862 havdes tilsammen Opgave over 78 Dødsfald). Af 371 behandlede Tilfælde falde 132 paa 1ste Kvartal, 122 paa 2det, 48 paa

3die og 69 paa 4de. Af 142 Syge vare 109 af Mand-, 33 af Kvindekjøn; af 260 vare 166 Voxne, 94 Børn. Af **Pleurit** opføres 2 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede; i det ene Tilfælde opstod Empyem, som aabnede sig gennem Luftrørsgrenene.

Hjernebetændelse er paa Lægernes Dødslisters opgivet som Dødsårsag hos 17, Kramper i Børnealderen hos 5, af hvilke 22 Dødsfald 17 falde paa Trondhjems By, 1 paa Strinde, 2 paa Ørkedals og 2 paa søndre Fosens Distrikt.

Rheumatiske Sygdomme. Af rheumatisk Feber er foruden de paa den epidemiske Liste for Trondhjems By opførte 72 Tilfælde kun opgivet 27 behandlede Tilfælde fra Røros Distrikt, samtlige uden Dødsfald. Af de tilsammen opgivne 99 Tilfælde falde 35 paa 1ste Kvartal, 26 paa 2det, 21 paa 3die og 17 paa 4de. Af 27 Behandlede vare 20 af Mand-, 7 af Kvindekjøn; af 98 vare 82 Voxne, 16 Børn. For kronisk Rheumatisme behandlede 2 Læger i Trondhjem 27 Personer, 3 Læger i Landdistrikterne 33; af 32 vare 20 af Mand-, 12 af Kvindekjøn, 31 Voxne, 1 Barn. Fra Trondhjems By omtales et behandlet Tilfælde af Arthrit.

Koldfeber omtales ikke udenfor Trondhjem, hvor 4 Tilfælde sees at være kommen under Behandling.

Akute gastriske Sygdomme vare ikke hyppige. Af **Cholericine** og **Diarrhoe** er, foruden de paa den epidemiske Liste for Trondhjems By opførte 457 Tilfælde, blot opgivet 25 behandlede Tilfælde fra Landdistrikterne; af 21 af disse forekom 2 i 1ste, 6 i 2det, 11 i 3die og 2 i 4de Kvartal, kun i Guldals Distrikt siges Diarrhoe at have været almindelig i 4de Kvartal, men der haves ingen Opgave over Antallet af Behandlede. Som Døde af Diarrhoe opgives 12, hvoraf 11 i Trondhjem, 1 i Guldals Distrikt. Af 34, der lode af Cholericine og Diarrhoe, vare 17 af Mand-, 17 af Kvindekjøn; af 459 vare 227 Voxne, 232 Børn. Af **Blodgang** forekom en liden begrændset Epidemi i Horg Annex til Størens Prestegjeld af Guldals Distrikt i November; 11 Tilfælde kom under Lægebehandling, af hvilke 1 endte dødeligt. I Røros Distrikt siges flere Tilfælde af blodige Stoludtømmelser med Tenesme at være kommen under Behandling i Mai. Forøvrigt er foruden de fra Trondhjems By opgivne 3 Tilfælde kun omtalt 1 Tilfælde af Blodgang, der indtraf i Leiren paa Øisanden i Juni; ialt er altsaa opgivet 15 Tilfælde med 1 Dødsfald. Af 12 vare 6 af Mand-, 6 af Kvindekjøn; af 14 vare 6 Voxne, 8 Børn.

Af **Skjörbug** omtales 4 Tilfælde fra Trondhjem, hvoraf et indtraf blandt Tugthusets Fanger, et blandt dets Betjening. I Guldals Distrikt kom 1 Tilfælde under Behandling i Juli; dette var en fattig Kone, for hvem Potetesbeholdningen var sluppet op tidligt paa Vaaren (Dahm).

For **Syphilis** indkom paa Trondhjems Sygehus 130 Per-

soner, 60 af Mand-, 70 af Kvindekjøn, af hvilke 13 lede af primære, 69 af sekundære, 42 af tertiære Tilfælde, og 6 indlagdes som mistænkte for Syphilis; 22 laa tilbage fra det foregaaende Aar, og af disse tilsammen 152 Behandlede udskreves 124 helbredede og 4 døde, to af Bronchit, en af Laryngit og en af tertiær Syphilis med Caries i Tindingbenet; 24 laa altsaa tilbage ved Aarets Udgang. Forpleiningsdage-nes Antal udgjorde 9147 eller 71,4 for hver Udskreven. I Trondhjems Tugthuses Sygelokale, hvor Ingen laa tilbage for Syphilis fra det foregaaende Aar, indlagdes 3, 2 Mænd og 1 Kvinde, hvoraf 1 med sekundære og 2 med tertiære Tilfælde; samtlige udskreves helbredede efter en Behandlingstid af tilsammen 158 Dage eller 52,6 for hver. Fra Trondhjems By blev ved Sundhedskommissionens Foranstaltning indlagt paa Sygehuset 107 Personer for veneriske Sygdomme, 46 Mænd og 61 Kvinder, hvilket store Antal, der er det høieste siden Aaret 1860 (Kroningsaaret, da der indlagdes 108), tilskrives Leirsamlingen paa Øisanden og det store Antal indkommanderede Militære (Th. Bryn). Ved Visitationen af Byens offentlige Fruentimmer, hvis Antal i Aarets Løb i Gjennemsnit udgjorde 21, fandtes ialt 40 Sygdomstilfælde, der gav Anledning til Indlæggelse paa Sygehus, nemlig 5 Gange primær, 13 Gange konstitutionel Syphilis og 22 Gange Blennorrhoe. Med Hensyn til de fra Landdistrikterne paa Trondhjems Sygehus indkomne Syphilitiske oplyses, at 30, hvoraf 9 Recidiver, indlagdes fra Selbo, hvor Sygdommen syntes at være i Tiltagende, og hvor der foretoges 20 Visitationer af Personer, som mistænktes for at lide af Syphilis (Holler); 6 indlagdes fra Strinde, 2 fra Guldals og 3 fra midtre Fosens Distrikt. Som behandlede udenfor Sygehus opgives 22 Personer, hvoraf 7 i Trondhjem, 4 i Guldals, 3 i Opdals og 8 i søndre Fosens Distrikt; af disse anføres 1 at lide af primær, 14 af sekundær, 1 af hereditær, 2 af tertiær Syphilis og 10 af Radesyge; af 15 Behandlede vare 2 af Mand-, 13 af Kvindekjøn; 14 Voxne, 1 Barn. For **Gonorrhoe** og Urethrit indlagdes paa Trondhjems Sygehus 61 Personer, 31 Mænd og 30 Kvinder; paa det under Leirsamlingen paa Øisanden indrettede militære Sygelokale behandlede 2. Som privat Behandlede opgives 35, hvoraf 28 af Læger i Trondhjem, 4 i Opdals, 2 i midtre og 1 i nordre Fosens Distrikt; af 11 af disse vare 9 af Mand-, 2 af Kvindekjøn; 8 Voxne og 3 Børn under 15 Aar, de sidste i Trondhjems By.

Fnat var hyppigere end før i Trondhjems By, især blandt Almuesklassen og antoges at hidrøre fra Smitte af indkommanderede Militære (Th. Bryn); ogsaa paa Tugthuset forekommer Sygdommen ofte hos nye Fanger. Paa Trondhjems Sygehus indkom 64 Personer for Fnat, deraf 52 Mænd og af disse vare de fleste Militære, 12 Kvinder; paa Tugthusets Sygestuer behandlede 11, nemlig 7 Mænd og 4 Kvinder.

Om Sygdommens Forekomst i Amtet forøvrigt berettes fra Strinde Distrikt, at den der ikke er meget udbredt, derimod er den ikke sjelden i Selbo, og som almindelig betegnes den i Lægedistrikterne Guldal, Røros, især i Aalens Sogn, Ørkedal og midtre Fosen, især i Ørlandets Prestegjeld; Almuen var dog paa de fleste Steder mere villig end før til at lade Sygdommen behandle; Ørlandets Sundhedskommission paa-lagde Skolelærerne at have Indseende med Skolebørnene og at paase, at der søgtes Hjælp til dem, som fandtes at være fnattede. For **Skurv** behandlede paa Trondhjems Sygehus 2 Kvinder, paa Tugthuset 3 af Fangerne.

Af **Spedalske** kjendtes ifølge Overlægens Beretning ved Udgangen af 1863 udenfor Reitgjerdets Pleiestiftelse 96. I 1864 kom 37 til, hvoraf 14 vare overseede ved tidligere Tællinger, 7 kom hjem fra Stiftelser, 1 indflyttede og 15 vare nye Tilfælde; Afgangen var 32, hvoraf 21 indlagdes i Stiftelser, 2 udflyttede, 8 døde og 1 var forhen feilagtigt opført. Antallet af kjendte Spedalske ved Aarets Udgang var altsaa 100, i følgende Lægedistrikter:

Trondhjems Stadsfysikat 1	Søndre Fosens Distrikt	43
Strinde Distrikt 7	Midtre — —	21
Ørkedals — 7	Nordre — —	20
Opdals — 1		

Paa Reitgjerdets Pleiestiftelse var Belægget ved Aarets Begyndelse 199; 62 indkom, 31 døde og 12 hjemsendtes; ved Aarets Udgang var Belægget altsaa 218.

Kjertelsyge var almindelig i Trondhjem, især blandt den fattigere Klasse, hos hvem trange og overfyldte Boliger samt uhensigtsmæssig Børneopfødsning begunstiger Sygdommens Udvikling (Poulsen). Fra Landdistrikterne fremhæves den især som almindelig i Røros Distrikt; herfra er opgivet 1 Dødsfald af Kjertelsyge.

Svindst er paa Lægernes Dødslistes opgivet som Døds-arsag hos 78 eller 13,6 pCt. af samtlige Dødsarsager (572). (I forrige Aar var Forholdet 84 af 589 opgivne Dødsarsager eller 14,0 pCt.). Fra Selbo Distrikt opgives intet Dødsfald af Svindst, og Distriktslægen sammesteds bemærker, at han ikke erindrer at have seet Sygdommen siden sin Ankomst til dette Distrikt i 1858 (Holler). Fraregnes de Døde paa Reitgjerdets Pleiestiftelse, stiller Forholdet mellem Døde af Svindst og samtlige opgivne Dødsarsager sig i de enkelte Lægedistrikter saaledes som nedenfor anføres; det bemærkes, at fra nordre Fosens Distrikt haves i dette Aar ingen Op-gave over Dødsarsager.

	Opgivne Dødsfald af Svindsot.	Samtlige opgivne Døds-aarsager.	Forhold i Procent.
Trondhjems Stadsfysikat	40	282	14,1
Strinde Distrikt . . .	2	34	5,8
Selbo — . . .	-	7	0,0
Guldals — . . .	3	26	11,5
Røros — . . .	8	34	23,5
Ørkedals — . . .	7	60	11,6
Opdals — . . .	2	17	11,7
Søndre Fosens Distrikt	9	37	24,3
Midtre — —	7	44	15,9
Søndre Trondhjems Amt	78	541	14,4 pCt.

Af **Kræft** er opgivet 23 Dødsfald, hvoraf 9 fra Trondhjem, **Vatersot** er opgivet som Dødsårsag hos 15, Morbus Brigthi og Nephrit, hver hos 1, tilsammen 17, hvoraf 7 i Trondhjem.

Fra Opdals Distrikt omtales to Tilfælde af **Hæmophili**; en voksen Dreng, hvis Familie paa Faderens Side var en Bløderfamilie, og en Dreng paa tre Aar, hvis Broder for nogle Aar siden var død af en ved en ubetydelig Aarsag frembragt Blødning (Arentz).

Blegsot siges at være hyppig i Trondhjem, især i Pubertetsaarene og blandt Skolebørn (Poulsen, Lindemann); blandt de Aarsager, der antages at befordre Sygdommens Udvikling, anføres Mangel paa Bevægelse i fri Luft, formegen Aandsanstrængelse og for lang Skoletid (Lindemann). Ogsaa i flere af Landdistrikterne siges Blegsot at være almindelig, saasom i Guldals og midtre Fosens Distrikt; i det sidstnævnte Distrikt er ogsaa Menstruationsuordener hyppige, især fremkaldt ved Forkjølelse under Arbeide ved Sildetilvirkningen (J. Angell).

Cardialgi var almindelig i Trondhjem blandt den fattigere Klasse samt blandt Arbeidsmænd og Tjenestepiger (Poulsen, Lindemann). Overdreven Nydelse af Kaffe fremhæves som en af Sygdommens Aarsager (Poulsen). Ogsaa i de fleste af Landdistrikterne betegnes Cardialgi som almindelig, og tilskrives som sædvanlig dels megen Nydelse af Spegekjød og sur Melk, dels Misbrug af Kaffe (Dahm, H. Heyerdahl, Arentz).

Ormesygd nævnes især som hyppig i Trondhjems By og Omegn og i Røros, samt i Ørkedalens og midtre Fosens Distrikter.

Af **Drankersygd** omtales 11 Tilfælde fra Trondhjems By; af disse betegnes 5 som akut Alkoholforgiftning, der frembragte Døden hos 1 ved Apoplexi, 4 som Delirium tremens, hvoraf 2 Tilfælde optraadte som Komplikation ved Lungebetændelser med dødelig Udgang. 6 Personer, der be-

handlede for Drankersygd, og for hvilke Kjønnen opgives, vare alle Mænd.

Efter Nydelsen af indført farvet Sukkertøi opstod i Trondhjem hos 11 Personer **Forgiftningstilfælde** i forskellig Grad; Symptomerne bestode i Smerter i Underlivet, Kvalme og Brækninger, der hos En, en voksen Person, endog vare blodige; hos Alle var Pulsen normal; Brækningerne, der hos de fleste optraadte samme Dag, og vedvarede indtil 10—12 Timer, indfandt sig hos to først Dagen efter Nydelsen. Samtlige helbrededes (A. Koren). Desuden omtales fra Trondhjem en Forgiftning ved Fosfor hos en 11aarig Dreng, der havde skrabet Satsen af endel Fyrstikker og spist den, samt en Atropinforgiftning hos en Kone, der af Feiltagelse havde nydt 20 Draaber af en Opløsning af $\frac{1}{2}$ Gran til 2 Drakmer, begge Tilfælde helbrededes, det første dog efter lang Rekonvalescens.

For **Sindssygd** indlagdes 19 Personer paa Trondhjems Sygehus, 11 Mænd og 8 Kvinder, 10 for Melankoli, 8 for Mani og 1 for erhvervet Idiotisme; af disse udskreves 9 helbredede, 1 i Bedring, 3 uhelbredede, 4 overførtes til Trondhjems Sindssygeasyl og 2 laa tilbage ved Aarets Udgang. Fra Landdistrikterne omtales ialt 19 nye Tilfælde af Sindssygd, hvoraf i Guldals Distrikt 6, i søndre og midtre Fosens, hver 4, i Strinde 3, i Selbo og Opdal, hver 1. Af 6 nye Sindssyge, for hvilke Kjønnen opgives, vare 2 Mænd og 4 Kvinder. Af 16 nye Tilfælde, for hvilke nærmere Oplysning er meddelt, indlagdes 6 paa Trondhjems Sindssygeasyl, og af 10, der forbleve i Hjemmet, helbrededes 4 inden Aarets Udgang, 6 vare uhelbredede. Sindssygd opgives som Dødsårsag hos 6.

Øiensygd. I Guldals Distrikt herskede i sidste Halvaar en Epidem af trachomatøs Konjunktivit, der ophørte henimod Aarets Udgang (Dahm).

Blandt **chirurgiske Læsioner** omtales følgende Tilfælde fra Trondhjem: en 21aarig Mand faldt ned fra en under Loftet anbragt Seng og stødte Hoften mod en Natpote, der gik itu ved Faldet og trængte med en af sine Brudstykker dybt ind igjennem de bløde Dele paa den udvendige og bagre Side af Laarets øverste Del. Af Saaret opstod betydelig Blødning, der standsede ved dets Forbinding; senere indtraadte gjentagne Blødninger med 8 til 14 Dages Mellemlum, tilsidst gik der Koldbrand i Saaret og den Syge døde 6 Uger efter Læsionen. Ved Obduktionen fandtes Arteria glutæa med flere af dens Grene overskaarne (Lindemann).

Af **chirurgiske Operationer** udførtes paa Trondhjems Sygehus: 2 Discisioner af Katarakt; 1 Amputation af Forarmen, 2 af Læggen; 1 Borttagelse af en Næsepolyp, 1 Borttagelse ved Ligatur af en Svulst paa Livmoderhalsen. Forøvrigt nævnes af Lægerne følgende Operationer som udførte: 1 Operation for Katarakt, 1 for Skelen, 3 for Hernia sacci

lacrymalis; 1 Amputation af Laaret, 2 Exartikulationer af Fingre; 2 Gange Borttagelse af Læbekræft, 1 af en Næsepolypp, 6 af begge Tonsiller, 2 af Lipomer, 2 af Sæksvulster, 1 af en fibros Svulst; 5 Operationer for Hæremund; 1 Paracentese af Underlivet, 1 Punktion af Vandbrok med Iodinjektion; 1 Tenotomi af Achillessenen; 1 forceret Dilatation af Urinrøret.

Følgende **obstetriciske Operationer** opgives at være udførte af Læger: 14 Tangforretninger, hvoraf 7 indiceredes ved Vemangel og Afkræftelse, 2 af Bækkenforsnevring og 2 af Misforhold mellem Bækken og Fosterhoved; for 3 er ingen Indikation angivet; 13 af Mødrene forbleve ilive, 1 døde af Barselseber; 9 Børn fødtes levende, 5 vare dødfødte. 2 Vendinger, 1 paa Grund af forliggende Moderkage med Tværleie, 1 paa en Iste Tvilling, der bød sig for i skjevt Bækkenendeleie; for begge Mødre havde Operationen gunstigt Udfald, 1 Barn var levende, 1 dødfødt. 3 Perforationer, alle paa døde Fostre; 1 paa Grund af Bækkenforsnevring med neppe 3" Ligevidde i øverste Aabning, Konen døde af Barselseber (Th. Bryn); 1, hvorved der tillige anvendtes Kefalotrib, paa Grund af for stort Fosterhoved, med gunstigt Udfald for Konen (Arentz); en paa Grund af Misforhold mellem Bækken og Fosterhoved, ligeledes med gunstigt Udfald for Konen (Fritzner). 1 Embryotomi paa dødt Foster i forsømt Tværleie, Konen døde to Dage efter Forløsningen (J. Angell). 1 kunstig Forløsning af Efterbyrden efter en af de ovenfor omtalte Vendinger, paa Grund af Striktur af den indvendige Modermund. Ialt 21 obstetriciske Operationer, hvoraf 11 udførtes af Læger i Trondhjem, 1 i Strinde, 2 i Røros, 3 i Ørkedals, 1 i Opdals og 3 i midtre Fosens Distrikt.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	D ø d e				Død-fødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mellem 1 og 10 Aar.	paa Barselseng.	
Trondhjems Stadsfysikat*) . . .	613	379	68	66	10	26
Strinde Distrikt*)	351	161	20	23	1	14
Selbo — .	193	77	8	9	-	6
Guldals — .	346	186	21	11	2	17
Røros — .	158	87	15	11	-	5
Ørkedals — .	412	210	26	26	3	11
Opdals — .	108	71	12	9	1	8
Søndre Fosens do.	314	159	28	21	1	13
Midtre — do.	393	189	23	37	5	24
Nordre — do.	230	107	24	21	-	5
Søndre Trondhjems Amt	3118	1626	245	234	23	129
Omkomne ved ulykkelige Hændelser						42
Selv mordere						7.

*) Med Hensyn paa Antallet af Fødte og Døde i Trondhjem og i

For det hele Amt bliver der saaledes et Overskud af 1492 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 52,1. Antallet af Børn døde i første Leveaar forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 12,7 og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 6,6; Antallet af Døde mellem 1 og 10 Aar forholdt sig til samtlige Døde = 1 : 6,9 og Antallet af Døde under 10 Aar til samtlige Døde = 1 : 3,4. Af de Døde paa Barselseng indeholde Lægernes Beretninger Oplysning om Dødsårsagen hos 11, af hvilke 9 døde af Barselseber, og af disse vare 2 forløste ved obstetriciske Operationer af Læger; 1 døde 2 Dage efter at være forløst ved Embryotomi og 1, i Trondhjems By, døde uforløst af Blødning. Om dette Tiltælde meddeler Stadsfysikus den Oplysning, at den tilkaldte Jordemoder havde forladt den Fødende for en Tid, efter at den indtraadte Blødning var standset, men under Jordemoderens Fraværelse indfandt sig paany en heftig Blodstyrting, hvorunder Konen døde; Sagen foranledigede Klage og Jordemoderen fik en Irettesættelse og Advarsel (Th. Bryn). Foruden denne sees af Prestelisterne 2 andre Fødende at være døde uforløste, en i Singsaas Annex til Størens Prestegjeld af Guldals Lægedistrikt og en i Ørkedals Distrikt i Prestegjeldet af samme Navn, men om disse indeholde vedkommende Lægernes Beretninger ingen nærmere Oplysning. Ialt haves Opgave fra Lægerne over 572 ved Sygdom forårsagede Dødsfald (35,2 pCt. af samtlige Døde; i forrige Aar var Forholdet 35,4 pCt.); deraf ere 282 opgivne fra Trondhjems By; og i det samlede Antal er medregnet 31 Dødsfald af Spedalskhed paa Reitgjærdets Pleiestiftelse. De hyppigste Dødsårsager vare: Svindsot (78), Skarlagensfeber (69), Lungebetændelse (47), Spedalskhed (39), Diphtherit og Strubehoste (tilsammen 37), Alderdomssvækkelse (36), Nervefeber (32), Kræft (23), Akut Bronchit (22), Hjernebetændelse og Konvulsioner (tilsammen 22), Vatersot, Brights Sygdom og Nephrit (tilsammen 17), Peritoneit (17).

Veirliget. Aaret udmærkede sig helt igjennem ved ugunstige Veirforholde, megen Regn og lav Middeltemperatur, Vinteren var lang og kold, Vaaren tør, Sommer og Høst kjølige og regnfulde, og Vinterkulde indfandt sig allerede i

Strinde Lægedistrikt saavel som med Hensyn paa Antallet af epidemiske Sygdomme i Trondhjem, der ere anførte paa den foran meddelte Tabel, maa det erindres, at fra heromhandlede Aars Begyndelse ere Trondhjems Bys Grændser udvidede med et Strøg af det tilgrændsende Landdistrikt. Herved har Byen faaet en Forøgelse i Folkemængde af over 2000 Individuer, hvoraf en meget betydelig Del lever i usle Kaar og under dermed følgende ugunstige sanitære Forholde (Th. Bryn).

Oktober. Fra Trondhjem berettes, at der kun i tre af Aarets Maaneder, nemlig Juli, August og September, ikke faldt Sne. Aaret var derfor i alle Henseender uheldigt for Landmanden, Konet frøs eller kom umodent og raat i Hus og en stor Del af Poteterne bleve paa Grund af den tidligt indtrædende Kulde staaende i Jorden. Om Veirligets Indflydelse paa Sundhedstilstanden bemærkes iøvrigt, at Befolkningen synes bedre at fordrage fugtigt og kjøligt Veir end varm og tør Luft med sydlige Vinde (Fritzner).

Levemaade og hygieæniske Forholde. I Trondhjem blev en enkelt Veite udvidet til en aaben, bred og lys Gade, men der siges at være liden Udsigt til lignende Forbedring for andre Veiters Vedkommende. Sands for Legemsøvelser, saasom Turning, Vaabenøvelse og Skiløbning er i de senere Aar i høi Grad vakt (Th. Bryn). Arbeidsklassens Boliger ere ofte slette og overfyldte af Beboere, og som en Mislighed i denne Klasses Levemaade fremhæves navnlig overdreven Nydelse af Kaffe (Poulsen). Med Hensyn paa Boligerne i Landdistrikterne bemærkes fra Selbo, at Beboelsesværelset i Regelen er forsynet med Skorsten, kun undtagelsesvis med Ovn; i Guldal ere Boligerne ofte forsynede med Kogeovn, mørke, og enten trækfulde eller uden Ventilation; i Røros Distrikt ere Husene godt indrettede. Renligheden betegnes som ringe i Guldals og søndre Fosens, staar derimod paa et ret høit Trin i Røros Distrikt med Undtagelse af Aalens Sogn; i Opdal er den i Fremgang. Kostholdet er mindre godt og bestaar i Guldals og de fosenske Lægedistrikter for største Del af Melspiser og salt Mad, Levemaaden betegnes derimod som sund og kraftig i Ørkedals og Røros Distrikter; ogsaa i Opdal er man begyndt at spise mere fersk Mad og Melkemed end før. Misbrug af stærke Drikke finder i Selbo og midtre Fosen ialmindelighed kun Sted paa Byreiser og i Gjestebud, og Drikfældighed er i de senere Aar betydeligt aftaget i Guldals, Røros og Ørkedals Distrikter. Over Misbrug af Kaffe klages især fra Ørkedal og Opdal; i det sidstnævnte Distrikt hænder det ogsaa, at Æther bruges i Kaffe som Berusningsmiddel, hvilket frembringer et i Kulden meget farligt Rus (Arentz).

Fattigsygepleien. Fra Begyndelsen af heromhandlede Aar havde Trondhjem 3 Fattiglæger, da der af den ved Byens Udvidelse nyindlemmede Del af samme var oprettet et eget Fattiglægedistrikt; i dette behandledes 252 fattige Syge, og i hele Byen tilsammen 818, deraf paa Fattigstuerne og de saakaldte Reservestuer 211. Opgave over Antallet af Syge, behandlede for Fattigvæsenets Regning, findes fra følgende Lægedistrikter: Selbo 12, Guldal 182, Opdal 40 (med en samlet Medikamentudgift af 44 Spd. 7 Skill.), søndre Fosen 128, midtre Fosen 82; af disse sidste behandledes 62 af Distriktslægen, 20 af den i Stadsbygden boende Privatlæge; i samt-

lige førstnævnte Lægedistrikter besørgedes Fattigsygebehandlingen af vedkommende Embedslæge. I Røros Distrikt var Fattigsygepleien saavel i Byen som Landdistriktet overtaget af Distriktslægen.

Af Møder i **Sundhedskommissionerne** afholdtes i Trondhjem 6; i Strinde Distrikt 3, nemlig 1 i Herredet af samme Navn og 2 i Bynæsset; i Selbo 2; i Guldalens Distrikt 4, nemlig 1 i hvert af Herrederne Melhus, Horg, Støren og Soknedalen; i Røros Distrikt 6, nemlig 3 i hvert af Distriktets Herreder Røros og Aalen; i Ørkedals Distrikt 9, nemlig 3 i hvert af Herrederne Børsen, Meldal og Ørkedal; i Opdals Distrikt 6, nemlig 3 i Opdal og 3 i Rennebu; i søndre Fosens Distrikt 4, nemlig 2 i hvert af Distriktets Herreder Hiteren og Hevne; i midtre Fosens Herreder tilsammen 6 og i nordre Fosen 1 Møde i Aaffjordens Herred. I følgende Herreder kan den samlede Kommunerepresentation sees at være indtraadt som Medlemmer: Selbo, Melhus, Horg, Støren, Soknedal, Aalen samt midtre Fosens Herreder. Angaaende Sundhedskommissionernes Virksomhed berettes fra Trondhjem, at man var beskjeftiget med den endelige Behandling af et forhen udarbejdet Forslag til Sundhedsforskrifter, hvilke under 3die December i det omhandlede Aar erholdt kongelig Approbation; af andre Sager, som Kommissionen havde til Behandling, nævnes Anlægget af et Slagteri i hvilken Anledning Reguleringskommissionen indhentede Sundhedskommissionens Betænkning; endvidere Spørgsmaalet om Anlæggelse af Kloakrender. I Landdistrikternes Sundhedskommissioner nævnes af særlige Gjenstande for Foredrag og Forhandling i Møderne: epidemiske og smitsomme Sygdomme i vedkommende Herreder eller deres Nærhed, saasom Skarlagensfeber og Fnat i Guldalens, Diphtherit og Fnat i Røros Distrikt; Natteløberi og Midler til dets Indskrænkning i Selbo Distrikt, hvor den store Forøgelse i Antallet af Syphilitiske antages at have sin Aarsag i dette Uvæsen. I Røros Herred holdtes et særskilt Møde for Landdistriktet, hvor mange Ikkemedlemmer vare tilstede, ogsaa Kvinder; her holdtes et Foredrag over Spædbørns Pleie. I midtre Fosens Herreder besluttedes, at af de for Sogndal i Stavanger Amt m. fl. Herreder gjeldende Forskrifter for Huses Opførelse skulde et Antal af 300 Exemplarer i hvert Herred besørges trykt og omdelt; den samme Beslutning fattedes i Aaffjorden i nordre Fosens Distrikt.

De **Vaccineredes** Antal udgjorde:

i Trondhjems Stadsfysikat . . .	360
i Strinde Lægedistrikt . . .	347
i Selbo — . . .	138
i Guldals — . . .	349
i Røros — . . .	97

Lateris 1291

	Transport	1291
i Ørkedals Lægedistrikt	. .	456
i Opdals	— . .	36
i søndre Fosens	— . .	307
i midtre	— — . .	661
i nordre	— — . .	338

tilsammen 3089.

I Trondhjem udførtes Vaccinationen af den som offentlig Vaccinator ansatte Læge. I Aalens Sogn af Røros Distrikt blev ingen Vaccination foretaget paa Grund af almindelig udbredt Sygelighed blandt Børn. Om Grunden til det ringe Antal Vaccinerede i Opdals Distrikt oplyses, at der i den ene af de to Vaccinationskredse, hvori Opdals Sogn er inddeelt, ikke blev foretaget Vaccination, da ingen fremmødte eller meldte sig; og fra den til Lægedistriktet hørende Del af Rennebu var ingen Opgave over Vaccineredes Antal indsendt uagtet gjentagen Paamindelse (Arentz).

Af **retsmedicinske Forretninger** udførtes: 9 Syns- og Obduktionsforretninger, nemlig tre over Personer, der antoges døde som Følge af Mishandling eller voldelig Medfart, to til Oplysning om nyfødte Børns Dødsmaade, to over umodne Fosterlig, en over en Kvinde, der antoges død som Følge af nogle af en Kvaksalver givne Draaber, og en over en Mand der var funden druknet i Vandet; 3 Besigtigelser over Ligene af Personer, hvoraf en havde hængt sig, en var funden druknet og en var død under overstadig Beruselse; 14 Undersøgelser og Erklæringer, nemlig syv angaaende tiltalte Personers Helbredstilstand, en angaaende et Saars Beskaffenhed, en angaaende Indholdet af en Medicinflaske og fem i Retspørgsmaal uden nærmere Angivelse af disses Beskaffenhed. Ialt 26 retsmedicinske Forretninger, hvoraf 18 i Trondhjem, 1 i Strinde, 3 i Selbo, 2 i Guldals, 1 i Ørkedals og 1 i midtre Fosens Distrikt.

Af **Sindssyge** forsørgede Trondhjems Kommune ved Aarets Udgang: paa Sindssygeasylet 7, i Privatforpleining i Byen 7 og udsatte paa Landet 41, tilsammen 55. Antallet af Sindssyge i Amtets Landdistrikt skulde efter de meddelte Opgaver ialt udgjøre 114, men Opgaverne ere saavel i sin Helhed som med Hensyn paa de Sindssyges Forsørgelsesmaade ikke ganske fuldstændige; af det opgivne Antal kan 96 sees at forsørges for Amtets Regning og deraf 5 paa Trondhjems Sindssygeasyl, 7 forpleiedes for Fattigkommunernes Regning og 11 vare under privat Forsørgelse. Om Belægget m. v. paa Trondhjems Sindssygeasyl henvises til Sygehustabellerne.

Sygehuse. Paa Trondhjems kommunale Sygehus indkom 703, der lede af følgende Sygdomstilfælde: Febre (exanthe-matiske og andre) 75, akute Sygdomme i Aandedrætsorga-

nerne 62, chroniske do. 6, Sygdomme i Hjertet og Aaresystemet 9, Akute Sygdomme i Fordøiellesorganerne 18, chroniske do. 25, Nerve- og Hjernesygdomme 23, Sindssygdømme 19, Anæmi og Blegst 5, Alkoholisme og andre Forgiftninger 5, Sygdomme i Urinveiene, Vatersot 7, Gigt, Rheumatisme 39; Abscesser, Phlegmone, Ulcera etc. 41, Ben- og Leddesygdomme 13, Kræft og andre Svulster 7, Saar, Beubrud og andre Beskadigelser 45; Øiensygdomme 10; Syphilis 130, Gonorrhoe og Urethrit 61, andre Sygdomme i de udvendige Fødselsdele 13, Hudsygdomme 83, forstilt Sygdom 1, forskellige andre Sygdomme 6. Om Behandlingsdagenses Antal m. v. ville Oplysninger findes paa Sygehuslisten. Om Belægget paa Reitgjærdets Pleiestiftelse for Spedalske er Oplysning meddelt ovenfor. Paa Sygestuerne i Trondhjems Fæstnings Strafanstalt indkom 33; 5 laa tilbage fra det foregaaende Aar, og af de tilsammen 38 Behandlede udskreves 31 helbredede, 1 uhelbredet og 1 døde, 5 laa tilbage ved Aarets Udgang; Behandlingsdagenses Antal udgjorde 1911 eller 57,9 for hver Udskreven; udenfor Sygestuerne behandlede 166 Sygdomstilfælde blandt Fangerne, 28 blandt Betjente og deres Familie; Anstaltens Medikamentudgifter udgjorde 66 Spd. 96 Skill. Paa Sygestuerne i Trondhjems Tugthus laa 8 tilbage fra forrige Aar, 106 indkom og af de tilsammen 114 Behandlede udgik 97 helbredede, 4 i Bedring, 1 uhelbredet og 1 døde; 11 laa tilbage ved Aarets Udgang; Behandlingsdagenses Antal udgjorde 3942 eller 34,8 for hver Udskreven; udenfor Sygestuerne behandlede blandt Fangerne 245 Sygdomstilfælde, 9 blandt Opsynspersonalet; Medikamentudgifterne udgjorde tilsammen 173 Spd. 107 Skill.

Af **Badeindretninger** omtales fra Trondhjem, foruden Sygehusets Badeindretning, 2 Søbadehuse samt 1 Damp-, Douche- og Karbadindretning. I Røros fandtes 1 Badehus til Damp- og Karbad. Forøvrigt omtales kun 1 privat Styrtebadindretning i Opdals Distrikt.

Amtets 4 **Apotheker**, nemlig tre i Trondhjem og et paa Røros, visiteredes; paa Svane- og Hjorteapotheket i Trondhjem fandtes endel Signaturer paa Glasse, indeholdende Gifte, sorte istedetfor som anordnet røde; iøvrigt befandtes samtlige Apotheker i Orden. Personalet bestod, foruden Apothekerne, ved Svaneapotheket i Trondhjem af 3 Medhjelpere og 1 Discipel, ved Løve- og Hjorteapotheket af 2 Medhjelpere og 1 Discipel, ved Røros Apothek af 1 Medhjælper og 1 Discipel.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Trondhjems Stadsfysikat: 14 Læger foruden Distriktslægen i Strinden; 1 Tandlæge. 9 Jordemødre.
2. Strinde Distrikt: 2 Læger, nemlig Distriktslægen, der var bosat i Trondhjem, samt Lægen ved Reitgjærdets Pleiestiftelse. 4 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinatorer.

3. Selbo Distrikt: 1 Læge, bosat i Selbo Hovedsogn. 1 Jordemoder; 3 Hjelpevaccinatorer.
4. Guldals Distrikt: 1 Læge, bosat i Støren. 3 Jordemødre; 7 Hjelpevaccinatorer.
5. Røros Distrikt: 2 Læger, nemlig Distriktslægen og en Værkslæge, begge bosatte paa Røros. 2 Jordemødre; 3 Hjelpevaccinatorer.
6. Ørkedals Distrikt: 2 Læger, nemlig Distriktslægen, bosat i Ørkedals Prestegjeld, og en Privatlæge, der i Slutningen af Aaret havde taget Bolig paa Ørkedalsøren. 4 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatorer.
7. Opdals Distrikt: 1 Læge, boende i Opdals Prestegjeld. 3 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatorer.
8. Søndre Fosens Distrikt; 1 Læge, bosat i Hitterens Prestegjeld. 2 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatorer.
9. Midtre Fosens Distrikt: 2 Læger, nemlig Distriktslægen, boende i Ørlandets Prestegjeld, og en Privatlæge i Risens Annex til Stadsbygden. 2 Jordemødre, 4 Hjelpevaccinatorer.
10. Nordre Fosens Distrikt: 1 Læge, nemlig Distriktslægen, som i første Halvaar var bosat i Aafjordens Prestegjeld; i sidste Halvaar var Distriktslægeembedet ledigt og bestyredes af Distriktslægen i midtre Fosen. 2 Jordemødre; 5 Hjelpevaccinatorer.

XVII. Nordre Trondhjems Amt.

Sundhedstilstanden betegnes i det Hele som ret gunstig overalt i Amtet med Undtagelse af ytre Namdals Lægedistrikt, hvor en betydelig Skarlagensfeber-epidemi herskede i den første Halvdel af Aaret. Af andre epidemiske Sygdomme forekom Kusma over den største Del af Amtet, Nervefeber, især i Stjørdalen og en Del af Indherred, samt den ondartede Halsesygge, der dog ligesom i det foregaaende Aar ikke optraadte med nogen udtalt epidemisk Karakter; Lungebetændelse var ligesom i de to foregaaende Aar ualmindelig hyppig dette Aar, dog nu i mindre Grad.

Dødelighed. De Dødes Antal udgjorde 1202, hvilket er 3,0 pCt. mere end i det foregaaende Aar, da der døde 1167, men 17,8 pCt. mindre end i 1862, da de Dødes Antal var 1463, samt 11,2 pCt. mere end det gennemsnitlige Antal Døde i Femaaret 1856—60, som udgjorde 1081. Forøgelsen i de Dødes Antal i heromhandlede Aar i Sammenligning med det foregaaende var størst i ytre Namdals Distrikt; i søndre og nordre Indherreds samt i indre Namdals Distrikt var der et noget større, i Stjørdals og midtre Indherreds Distrikt et mindre Antal Døde end i det foregaaende Aar.

Sygdomskonstitutionen beskrives dels som udtalt inflammatorisk dels som catarrhalsk-inflammatorisk i første Halvaar i midtre og nordre Indherred samt i indre Namdal, forøvrigt betegnes den for det meste som indifferent.

Af **Nervefeber** opgives:

fra Stjørdalens Lægedist. 73 behandl. Tilfælde med 8 Dødsfald,
- søndre Indherreds — 39 — — — 5 —

Lateris 112 behandl. Tilfælde med 13 Dødsfald.

	Transport 112 behandl. Tilfælde med 13 Dødsfald.
fra midtre Indherr. Læged.	97 — — — 12 —
- nordre — —	18 — — — 3 —
- indre Namdals — 7 — —	— — — 1 —
- ytre — —	12 — — — 3 —

tilsammen 246 behandl. Tilfælde med 32 Dødsfald; desuden opgives 1 dødeligt Tilfælde fra søndre Indherred, der ikke havde været under Lægebehandling, tilsammen 33 Dødsfald. (I forrige Aar anmeldtes 207 behandlede Tilfælde, af hvilke 19 endte dødeligt, og ialt 20 Dødsfald). I Stjørdalens Distrikt var Sygdommen en Fortsættelse af den i forrige Aarsberetning omtalte Epidemi, som vedvarede gennem hele nærværende Aar, dog i Aftagende i sidste Halvaar (af de derfra anmeldte 73 Tilfælde indtraf 19 i 1ste, 26 i 2det, 16 i 3die og 12 i 4de Kvartal). I søndre Indherred optraadte Sygdommen for det meste i lokale Husepidemier; de første Tilfælde, som Distriktslægen fik under Behandling, vare to Personer, som i Januar Maaned kom hjem fra Fisket til Frostens Sogn; i de fleste Tilfælde kunde dens Udbredning ved Smitte forfølges (Boye). I midtre Indherred herskede en mere udbredt Epidemi af Nervefeber i Sparbu, hvor Sygdommen mest holdt sig til et sumpigt Strøg af Sognet; Privatlægen i Stenkjær behandlede i Sparbu 41 Tilfælde med 6 Dødsfald (17 i 1ste, 8 i 2det, 7 i 3die og 11 i 4de Kvartal); Smitten kunde her forfølges fra Gaard til Gaard (G. C. Dahl); af de øvrige fra dette Lægedistrikt opgivne Tilfælde behandles af Distriktslægen 52 med 6 Dødsfald; af disse Tilfælde tilhørte de fleste smaa begrænsede Epidemier, og de fleste

indtraf i overfyldte, urenlige og slet ventilerede Husmandsstuer (Nerdrum). Forøvrigt optraadte Sygdommen sporadisk, tildels ogsaa, i nordre Indherred og ytre Namdal, i lokale Epidemier. Af de ialt opgivne 246 behandlede Tilfælde falde 77 paa 1ste, 61 paa 2det, 37 paa 3die og 71 paa 4de Kvartal. Af de Syge vare 111 af Mand-, 135 af Kvindekjøn, og af 241 vare 189 Voxne, 52 Børn. Af simpel Feber er opgivet 4 Tilfælde fra Stjørdals, 2 fra nordre Indherreds og 4 fra ytre Namdals Distrikt, ialt 10 Tilfælde, hvoraf 6 i 1ste, 4 i 2det Kvartal. 5 Syge vare af Mand-, 5 af Kvindekjøn, 5 Voxne, 5 Børn.

Af Barselseber opgives:

fra Stjørdals Distrikt	2	behandl.	Tilfælde	med	-	Dødsfald,
- søndre Indherreds do.	5	—	—	-	2	—
- midtre	—	-	1	—	—	—
- nordre	—	-	6	—	—	1
- indre Namdals	-	6	—	—	—	1

tilsammen 20 behandl. Tilfælde med 4 Dødsfald; desuden opgives fra indre Namdal 1 dødeligt Tilfælde, der ikke havde været under Lægebehandling. 2 af de Døde vare forløste ved Kunsthjelp af Læger. Fra nordre Indherred omtales 1 Tilfælde af Phlegmasia alba dolens, fra søndre Indherred 1 Tilfælde af Eklampsi, der begge helbrededes. Af de 20 behandlede Tilfælde af Barselseber indtraf 7 i 1ste, 5 i 2det, 6 i 3die og 2 i 4de Kvartal.

Af **Børnekopper** angrebes i Slutningen af Marts og midt i April 2 Børn i Frostens Prestegjeld i søndre Indherred; begge de Angrebne, 1 Dreng og 1 Pige, døde; den ene var vaccineret med, den anden gjentagne Gange uden Virkning. Hvorfra disse Syge havde faaet Smitten, lod sig ikke paa-vise. Der blev strax afholdt et extraordinært Møde i Sundhedskommissionen og Vaccination sat i Gang, hvorefter ingen flere Tilfælde indtraf (Boye).

Vandkopper omtales fra midtre Indherred samt indre og ytre Namdal. 11 Tilfælde kom under Lægebehandling, hvoraf 1 i 1ste, 10 i 2det Kvartal. 4 vare af Mand-, 7 af Kvindekjøn, 4 Voxne, 7 Børn.

Skarlagensfeber optraadte fra Aarets Begyndelse som Epidemi i ytre Namdals Lægedistrikt; de første Tilfælde viste sig i Nærø Prestegjeld i Januar, men efterhaanden udbredte Sygdommen sig over hele Distriktet; Epidemien sees allerede at have kulmineret i Marts, og de sidste Tilfælde kom under Behandling i Juli. Distriktslægen behandlede 100 Tilfælde, af hvilke 9 havde dødelig Udgang, og opgiver tillige 8 dødelige Tilfælde, som ikke havde været under Lægebehandling. Forøvrigt omtales Sygdommen kun fra indre Namdals Lægedistrikt, hvor 7 Tilfælde, deraf 1 med dødelig Udgang, kom under Behandling i Juli og August, samt fra Stjørdals Distrikt, hvor der i Novbr. behandlede 2, der begge døde.

Ialt haves saaledes Opgave over 109 behandlede Tilfælde, hvoraf 12 endte dødeligt, og tilsammen 20 Dødsfald. For 3 Døde opgives den sekundære Dødsarsag, nemlig hos 2 Vatersot, hos 1 Hjernebetændelse. Af de 109 behandlede Tilfælde falde 67 paa 1ste Kvartal, 28 paa 2det, 12 paa 3die og 2 paa 4de; af de Syge vare 58 af Mand-, 51 af Kvindekjøn, 13 Voxne, 96 Børn.

Mæslinger nævnes kun fra midtre Indherred, hvor 4 Tilfælde kom under Lægebehandling (Nerdrum), 2 i Marts og 2 i Juni; 3 vare af Mand-, 1 af Kvindekjøn, alle Børn.

Af **Rosen** omtales ialt 21 behandlede Tilfælde samt 1 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede, det sidste fra søndre Indherred. Af de Behandlede bleve 6 syge i 1ste Kvartal, 7 i 2det, 4 i 3die og 4 i 4de; 9 vare af Mand-, 12 af Kvindekjøn, 20 Voxne, 1 Barn.

Diphtherisk Svælgbetændelse forekom ligesom i det foregaaende Aar mest spredt, og betegnes af Enkelte som en stationær Sygdom; kun fra midtre og nordre Indherred omtales et Par Epidemier, begrændsede til et enkelt Sogn eller Dalstrøg; i Stjørdalens Distrikt, der i de foregaaende Aar havde været mest forskaanet for Sygdommen, sees den i dette Aar ikke at være iagttaget. Ialt opgives:

fra søndre Indherreds Distrikt	65	Behandlede,	hvoraf	7	døde,
- midtre	—	—	67	—	19
- nordre	—	—	34	—	8
- indre Namdals	—	—	15	—	1
- ytre	—	—	16	—	1

tilsammen 197 Behandlede, hvoraf 36 døde. (I forrige Aar opgaves 198 behandlede Tilfælde, hvoraf 25 endte dødeligt, og ialt 36 Dødsfald). I flere Lægedistrikter, saasom nordre Indherred samt indre og ytre Namdal, antages desuden et ikke ringe Antal at være angrebet, især af lettere Former af Sygdommen, uden at komme under Lægebehandling. De Steder, hvor den, som ovenfor nævnt, optraadte med mere epidemisk Karakter, var en Del af Sparbu Sogn (Aangdalen) i midtre Indherred i Februar og Marts, samt Kvams Sogn af Stods Prestegjeld i nordre Indherred i Juli og August. Distriktslægen i nordre Indherred, der behandlede 34 Tilfælde med 8 Dødsfald, omtaler 2 Tilfælde af paafølgende Lamhed, det ene i Svælget, det andet i Underextremiteterne; forøvrigt omtales intet Tilfælde af denne Eftersygdom. Af samtlige Behandlede bleve 79 syge i 1ste Kvartal, 37 i 2det, 44 i 3die og 37 i 4de; af 191 Syge vare 102 af Mand-, 89 af Kvindekjøn; af 188 vare 56 Voxne, 132 Børn. Af **Strubehoste** opgives:

fra søndre Indherreds Distrikt	7	Tilfælde	med	3	Dødsfald,
- nordre	—	—	7	—	2

tilsammen 14 Tilfælde med 5 Dødsfald.

Af disse Tilfælde falde 6 paa 1ste Kvartal, 1 paa 2det, 4 paa 3die og 3 paa 4de; af de Syge vare 9 af Mand-, 5 af Kvindekjøn, 1 over, 13 under 15 Aar.

Slaaes diphtherisk Svælgbetændelse og Strubehoste sammen, saaledes som i tidligere Beretninger er skeet, have følgende Opgaver over Antallet af Angrebne og Døde af begge Sygdomme siden 1860, fra hvilket Aar Diphtherit begyndte at antage epidemisk Udbredning i Amtet:

	Behandlede.	Deraf Døde.	Ialt opgivne Dødsfald.	Dødsprocent af Behandlede.
1860	292	50	66	17,1
1861	1124	163	186	14,5
1862	592	77	105	13,2
1863	200	25	36	12,5
1864	211	41	41	19,4

Den større Dødelighed blandt de Behandlede i 1864 antages ikke at have sin Grund i nogen større Ondartethed af Sygdommen i dette Aar, men deri, at nu, da Almuen er bedre kjendt med Sygdommen og dens Behandling ved Pensling o. s. v., et forholdsvis større Antal, især af de lettere Tilfælde, ikke komme under Lægernes Behandling.

Kusma var epidemisk ved Aarets Begyndelse i søndre og en Del af midtre Indherred og udbredte sig i Løbet af Aaret over den øvrige Del af Amtet med Undtagelse af Stjørdalen, hvor Sygdommen havde haft epidemisk Udbredning i det foregaaende Aar, samt ytre Namdal, hvor den i heromhandlede Aar ikke sees at være iagttaget. Denne udbredte Epidemi vedvarede endnu ved Aarets Udgang, men nærmere Kundskab om dens Udvikling og Gang savnes, da de fleste Syge ikke kom under Lægebehandling, og Mange kun, naar der optraadte alvorligere Tilfælde eller Metastaser, hvortil der under denne Epidemi synes at have været ikke ringe Tilbøielighed. Ialt opgives 90 behandlede Tilfælde uden Dødsfald, af hvilke 12 falde paa 1ste Kvartal, 10 paa 2det, 7 paa 3die og 61 paa 4de; 58 vare af Mand-, 32 af Kvindekjøn, og af 88 vare 31 Voxne, 57 Børn. 3 Læger i midtre og nordre Indherred behandlede tilsammen 42 Tilfælde, hvoraf 27 hos Mænd, 15 hos Kvinder; blandt disse var der Metastase til Testes hos 8, til Hjernen hos 1.

Catarrhalske Sygdomme betegnes som hyppige fra alle Dele af Amtet. Af herhenhørende Sygdomme er tilsammen opgivet 210 behandlede Tilfælde, hvoraf 10 havde dødelig Udgang, 9 ved akut Bronchit, 1 ved catarrhalsk Strubebetændelse. Af Dødsfaldene falde 2 paa søndre og 2 paa nordre Indherred, 5 paa indre og 1 paa ytre Namdal. Af de behandlede Tilfælde indtraf 72 i 1ste, 59 i 2det, 24 i 3die og 55 i 4de Kvartal; af de Syge vare 124 af Mand-, 86 af Kvindekjøn; af 208 vare 120 Voxne, 88 Børn.

Lungebetændelse, der siden det næst foregaaende Aar var optraadt med usædvanlig Hyppighed i dette Amt, var fremdeles meget udbredt, dog i mindre Grad end tilforn. Der opgives følgende Antal Tilfælde:

fra Stjørdals Distrikt	54	Behandlede,	4	døde,
- søndre Indherreds Distr.	74	—	—	4
- midtre	—	—	97	—
- nordre	—	—	118	—
- indre Namdals	—	—	52	—
- ytre	—	—	12	—

tilsammen af 11 Læger 407 Behandlede, hvoraf 40 døde. (I det foregaaende Aar opgaves af 9 Læger 450 Tilfælde med 46 Dødsfald, i 1862 af 10 Læger 533 Tilfælde med 50 Dødsfald, i 1861 af 9 Læger 252 Tilfælde med 25 Dødsfald). Sygdommen sees, som det tildels ogsaa forhen var Tilfældet, at have haft størst Udbredning i de indherredske Lægedistrikter; Distriktslægen i nordre Indherred behandlede 69, hvoraf 7 døde; disse Tilfælde indtraf næsten udelukkende blandt Kisgrubearbejderne paa Yterøen, som foruden at være udsatte for de Sygdomsaarsager, deres Beskæftigelse medfører, tillige ere slet indlogerede (Nerdrum). I indre Namdals Distrikt, hvor Sygdommen i dette Aar var meget hyppigere end i de to foregaaende, forekom de fleste Tilfælde i Overhalvden og antoges i Almindelighed at foraarsages ved Ondtliden under Skovhugst og Tømmerflødning samt Tømmerkjørsel til Namsos (A. S. Berg). Af de behandlede 407 Tilfælde forekom 124 i 1ste, 178 i 2det, 26 i 3die og 79 i 4de Kvartal. Af de Syge vare 269 af Mand-, 138 af Kvindekjøn, af 400 vare 302 Voxne, 98 Børn. Af 23 Tilfælde, der behandlede af Distriktslægen i søndre Indherred, havde Sygdommen sit Sæde i høire Lunge hos 13, i venstre Lunge hos 7 og i begge Lunger hos 3. Af Pleurit omtales 4 Tilfælde uden Dødsfald fra indre Namdal, 1 i 1ste Kvartal, 2 i 3die og 1 i 4de; 2 vare Mænd, 2 Kvinder, alle Voxne.

Hjernebetændelse er paa Lægernes Dødslisters opgivet som Dødsarsag hos 10, Kramper i Barnealderen hos 1, af hvilke 11 Dødsfald 2 tilhører søndre, 1 midtre og 4 nordre Indherred, 3 indre og 1 ytre Namdal.

Rheumatiske Sygdomme. Af akut Rheumatisme opgives:

fra Stjørdals Distrikt	8	behandl. Tilfælde med 1 Dødsf.
- søndre Indherreds Distr.	13	— — — —
- midtre	—	— — — 2 —
- nordre	—	— — — 1 —
- indre Namdals	—	— 3 — —
- ytre	—	— 3 — —

tilsammen 70 behandl. Tilfælde med 4 Dødsf. (I forrige Aar opgaves 14 behandlede Tilfælde, hvoraf 1 dø-

deligt, og ialt 2 Dødsfald). Af de opgivne 70 Tilfælde falde 28 paa 1ste Kvartal, 21 paa 2det, 7 paa 3die og 14 paa 4de. Af 57 Syge vare 33 af Mand-, 24 af Kvindekjøn; af 49 vare 42 Voxne, 7 Børn. For chronisk Rheumatisme, der overalt betegnes som almindelig, behandlede Distriktslægen i Stjørdal 13, 2 Læger i indre Namdals Distrikt 24 Personer, af hvilke 37 vare 22 af Mand-, 15 af Kvindekjøn; af 31 vare 30 Voxne, 1 Barn.

For **Koldfeber** behandlede Distriktslægen i indre Namdal 2 Personer, hvoraf den ene var en fransk Sømand, den anden en svensk Arbejder.

Akute gastriske Sygdomme vare ligesom i det foregaaende Aar temmelig sjeldne. Af behandlede Tilfælde af **Cholera** og **Diarrhoe** opgives fra midtre og nordre Indherred samt indre Namdal tilsammen 67, hvoraf 1, i midtre Indherred, med dødelig Udgang; desuden opgives et Dødsfald af Diarrhoe fra ytre Namdals Distrikt. Af de nævnte 67 Tilfælde falde 14 paa 1ste Kvartal, 15 paa 2det, 21 paa 3die og 17 paa 4de; af de Syge vare 36 af Mand-, 31 af Kvindekjøn; af 60 vare 34 Voxne, 26 Børn. Af **Blodgang** omtales kun et enkeltstaaende Tilfælde med dødelig Udgang hos et Barn i søndre Indherreds Distrikt i Januar.

Af **Skjørbug** opgives 1 Dødsfald fra midtre Indherred.

For **Syphilis** indkom paa Amtssygehuset i Skogn 9 Personer, 5 af Mand-, 4 af Kvindekjøn, 7 med sekundære, 2 med tertiære Tilfælde; 3 laa tilbage fra det foregaaende Aar, og af de tilsammen 12 Behandlede udskreves 10 helbredede, 1, der led af tertiær Syphilis, døde og 1 laa tilbage ved Aarets Udgang; Behandlingsdagenses Antal var 593 eller 53,9 for hver Udskreven. Paa Amtssygehuset i Namdalen, hvor ingen laa tilbage for Syphilis fra det foregaaende Aar, indkom 4, 2 Mænd og 2 Kvinder, 1 med sekundære og 3 med tertiære Tilfælde; af disse udskreves 2 helbredede og 2 laa tilbage ved Aarets Udgang; Behandlingsdagenses Antal udgjorde 280 eller 140 for hver Udskreven. Som behandlede udenfor Sygehusene er opgivet 16 Tilfælde, 8 i Stjørdals, 5 i midtre, 1 i nordre Indherreds og 2 i indre Namdals Distrikt; 9 vare af Mand-, 7 af Kvindekjøn og af 15 vare 14 Voxne, 1 Barn; Sygdommens nærmere Beskaffenhed er kun meddelt for 3, hvoraf 1 led af hereditær, 2 af tertiær Syphilis. 1 Tilfælde, i midtre Indherred, endte dødeligt paa Grund af Lamhed. For **Gonorrhoe** og Urethrit indkom paa Amtssygehuset i Namdalen 5, 4 Mænd og 1 Kvinde; af privat behandlede opgives 15 Tilfælde, hvoraf 1 i søndre, 1 i midtre, 8 i nordre Indherred og 5 i indre Namdal; samtlige vare Mænd.

Fnat var meget udbredt over den største Del af Amtet, især i Stjørdals, midtre Indherreds og ytre Namdals Distrikter, hvor Almuens Ligeegyldighed og Urenlighed lægger Hin-

dringer i Veien for Sygdommens Udryddelse (Fleischer, Nerdrum, J. Hoffmann); i det førstnævnte Distrikt sker Behandlingen gratis (kun mod Betaling for Lægemedlernes Kostende paa Apotheket). Amtsformandskabet har fattet Beslutning om, at Fnat (saavel som Skurv) kan behandles paa Sygehus for Amtskommunens Regning; i søndre Indherred siges denne Beslutning at have bidraget til at indskrænke Fnatsygdommens Udbredning (Boye, Dietrichson). I midtre Indherred kommer Sygdommen sædvanlig først under Behandling, naar fnattede Skolebørn af Lærerne hjemvises fra Skolerne og anmeldes for Sundhedskommissionen (Nerdrum). Paa Amtssygehuset i Skogn behandlede 20, i Namdalen 6 Personer for Fnat, af hvilke 26 vare 11 af Mand-, 15 af Kvindekjøn. Udenfor Sygehusene behandlede i nordre Indherred og indre Namdal 40, hvoraf 20 af Mand-, 20 af Kvindekjøn, 9 Voxne, 31 Børn. For **Skurv** indkom 1 paa Amtssygehuset i Skogn; udenfor Sygehus behandlede i indre Namdal 2 og i ytre Namdal 2 Personer; af 3 Behandlede vare 1 af Mand-, 2 af Kvindekjøn; 4, for hvilke Alder opgives, vare under 15 Aar.

Af **Spedalske** kjendtes ifølge Overlægens Beretning ved Aarets Begyndelse 110; 21 kom til, hvoraf 17 vare overseede ved tidligere Tællinger og 4 vare nye Tilfælde; Afgangen var 23, hvoraf 8 døde, 14 indlagdes i Stiftelser og 1 var forhen feilagtigt opført. Antallet af kjendte Spedalske ved Aarets Udgang var altsaa 108, hvoraf:

i søndre Indherreds Distrikt	7	i indre Namdals Distrikt	25
i midtre	—	—	19
i ytre	—	—	43
i nordre	—	—	14

Paa Amtssygehuset i Skogn indkom 1 Spedalsk, der udskreves i Bedring efter 69 Dages Behandling, og paa Amtssygehuset i Namdalen indkom ligeledes 1, der udskreves i Bedring efter en Behandlingstid af 102 Dage.

Af **Kjertelsyge** behandlede Distriktslægen i Stjørdalen 14 Tilfælde, hvoraf 2 havde dødelig Udgang, og fra indre Namdals Distrikt er opgivet 11 behandlede Tilfælde. Forøvrigt siges Sygdommen at være temmelig sjelden. Fra nordre Indherred opgives 1 Dødsfald af denne Sygdom samt 2 Tilfælde af Rachit. Af de 25, der behandlede for Kjertelsyge, vare 11 af Mand-, 14 af Kvindekjøn, 5 over, 20 under 15 Aar.

Svindstot siges at være temmelig sjelden i midtre Indherred og indre Namdal (Nerdrum, A. S. Berg, Selmer). Som Døde af Svindstot opgives ialt 31, hvilket er 9,1 pCt. af samtlige opgivne ved Sygdom foraarsagede Dødsfald (338). (I det foregaaende Aar var Forholdet 25 af 267 opgivne Dødsarsager eller 9,3 pCt.). 3 af Dødsfaldene indtraf paa Amtets Sygehuse, af de øvrige 28 falde 1 paa Stjørdals, 10 paa søndre, 4 paa midtre, 7 paa nordre Indherreds, 3 paa indre og 3 paa ytre Namdals Distrikt.

Vatersot opgives som Dødsarsag hos 6, Brights Sygdom

hos 1, Nephrit hos 1, af hvilke 8 Dødsfald 2 indtraf i Stjørdals, 4 i søndre Indherreds, 1 i indre og 1 i ytre Namdals Distrikt.

Af **Kræft** opføres 17 Dødsfald, hvoraf 1 paa Amtssygehuset i Skogn, 5 i søndre, 4 i midtre, 3 i nordre Indherred, 4 i indre Namdal. I det sidstnævnte Lægedistrikt siges Sygdommen at være temmelig hyppig (Selmer).

Blegsot siges ligesom forhen i det Hele at være sjelden; hyppigere træffes derimod Menstruationsanomalier af anden Aarsag, tildels som Følge af Brugen af Krinoliner uden behørig Underklædning (Nerdrum); i Stjørdals Distrikt siges dog ogsaa dette Onde at være sjældnere end før, siden Kvinderne have begyndt at bruge bedre Underklæder (Fleischer). Fra midtre Indherreds samt indre og ytre Namdals Distrikt opgive 4 Læger at have behandlet tilsammen 23 Tilfælde af Blegsot; alle vare voxne Kvinder.

Cardialgi anføres af samme Aarsag som Menstruationsuordener at forekomme sjældnere end forhen i Stjørdals Distrikt (Fleischer); forøvrigt betegnes Sygdommen overalt som meget almindelig, især som Følge af den megen Nydelse af salt Sild og anden Fisk i Forbindelse med overdrevet Brug af Kaffe (Boye, Dietrichson, Thome). For Cardialgi og kronisk Gastrit behandlede 5 Læger i forskellige Lægedistrikter 87 Personer; af 59 af disse vare 29 af Mand-, 30 af Kvindekjøn; af 55 vare 54 Voxne, 1 Barn.

Ormesygdomme vare ikke sjeldne hos Børn i nordre Indherred (Thome), Distriktslægen i indre Namdal behandlede for Ormetilfælde 7 Personer, hvoraf 5 Børn.

Af **Drankergalskab** omtales 4 Tilfælde, 1 af Privatlægen i Værdalen, 2 af Privatlægen i Stenkjær og 1 af Distriktslægen i nordre Indherred.

For **Sindssygdom** indkom 2 Kvinder paa Amtssygehuset i Skogn, begge lidende af Melancholi; 1 laa tilbage for samme Sygdom fra det foregaaende Aar, og af samtlige 3 udgik 2 helbredede og 1 uhelbredet. Paa Namdals Sygehus indkom 6, 4 Mænd og 2 Kvinder, 3 lidende af Mani, 3 af Melancholi; ingen Sindssyg laa tilbage fra det foregaaende Aar; 3 udskreves helbredede, 2 i Bedring og 1 uhelbredet. Foruden de paa Sygehusene indkomne omtales 6 nye Tilfælde af Sindssygdom, 1 i Stjørdals, 2 i midtre, 1 i nordre Indherreds, 1 i indre og 1 i ytre Namdals Distrikt. Af 4 af disse vare 1 af Mand-, 3 af Kvindekjøn, og af 3 vare 2 Voxne, 1 Barn. Om 5 af disse Sindssyge oplyses, at 1 indlagdes paa Trondhjems Sindssygeasyl, 4 behandlede i Hjemmet, og af disse vare 2 helbredede, 1 i god Bedring og 1 død inden Aarets Udgang. Af 5, for hvilke Sygdommens Beskaffenhed anføres, led 2 af Mani, 3 af Melancholi. Sindssygdom opføres som Dødsarsag ialt hos 3.

Af **chirurgiske Operationer** udførtes paa Amtssygehuset i Skogn: flere Amputationer og Exartikulationer af Fingre, 1

Borttagelse af Læbekræft, 2 Paracenteser af Underlivet, 2 Operationer for Vandbrok ved Incision, 1 Amputatio penis paa Grund af Kræft, 1 Underbinding af et Uterinfibroid. Paa Amtssygehuset i Namdalen foretoges: 2 Operationer for Katarakt, hvoraf en ved Reklination, en ved Discision; 2 Exartikulationer af Fingre, 1 Borttagelse af 1 Lipom i Axelhulheden, 2 Punktions af Vandbrok med Iodinjektion. Udenfor Sygehusene nævnes som udførte: 1 Amputation af Overarmen, 1 af en Finger; 1 Borttagelse af en Fedtsvulst, 3 af Sæksvulster, 1 af en brusket Svulst i Underkæben paa et nyfødt Barn, i hvilken Svulsts Midte fandtes to Tænder (A. S. Berg), 1 Udrivning af en Næsepolypp, 5 Paracenteser af Underlivet hos 2 Individuer, 2 Punktions for Vandbrok med Iodinjektion, 1 Underbinding af Arteria tibial. postica, 1 Operation for indgroet Negl.

Følgende **obstetriciske Operationer** opgives at være udførte af Læger: 11 Tangforretninger, hvoraf 8 foretoges paa Grund af Vemangel eller Vesvækkelse, for 3 er ingen Indikation angivet, for 10 af Mødrene forløb Barselsengen heldigt, 1 døde af Barsel-feber 2 Dage efter Forløsningen; af Børnene kom 7 levende, 4 dødfødte til Verden. 2 Vendinger, 1 paa Grund af forliggende Moderkage, 1 paa Grund af Blødning; den ene af Mødrene forblev ilive, for den anden er Udfaldet ikke angivet, begge Børn vare dødfødte. 1 Perforation af dødt Foster formedelst Bækkenforsnevring; Konen døde 5 Dage efter Forløsningen af Barsel-feber (Selmer). 1 Mutilation af dødt Foster i forsømt Tverleie; efter Brystets og Underlivets Aabning og en Del af Indvoldenes Udtagelse gjordes forgjeves Forsøg paa at forandre Fosterets Leie, hvorpaa udsattes med videre Indgreb for at give Konen, hvis Kræfter vare medtagne efter et langvarigt Fødselsarbeide, nogen Tids Hvile; efter $\frac{3}{4}$ Times Forløb fandtes Selvudvikling af Fosteret at have fundet Sted, saaat det nu med Letthed kunde udtrækkes paa Bækkenenden; Operationen havde gunstigt Udfald for Konen (A. S. Berg). 2 kunstige Forløsninger af Moderkagen. Ialt 17 obstetriciske Operationer, hvoraf 2 i Stjørdalens, 5 i søndre, 2 i midtre og 1 i nordre Indherreds, 7 i indre Namdals Distrikt.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	Døde				Dødfødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mellem 1—10 Aar.	paa Barselseng.	
Stjørdalen	384	174	28	17	2	19
Søndre Indherred	452	222	43	23	2	23
Midtre —	638	282	32	37	5	21
Nordre —	288	177	19	27	1	12
Indre Namdal . .	405	180	28	25	1	16
Ytre —	217	167	34	44	1	11
Nordre Trondhjems Amt	2384	1202	184	173	12	102

Omkomne ved ulykkelige Hændelser 45

Selv mordere 9.

For det hele Amt bliver der saaledes et Overskud af 1182 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 50,46. Antallet af Børn døde i første Leveaar forholdt sig til de Fødte = 1 : 12,9 og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 6,5; Antallet af Døde mellem 1 og 10 Aar forholdt sig til Antallet af Døde = 1 : 6,9, og Antallet af Døde under 10 Aar til samtlige Døde = 1 : 3,3. Af dem, der ifølge Presternes Opgaver ere døde paa Barselseng, indeholde Lægernes Beretninger Oplysning om Dødsarsagen hos 9, af hvilke 5 døde af Barsel-feber; to af disse vare forløste ved obstetriciske Operationer af Læger. 1, der led af Fistula vesico — vaginalis efter Forløsningen, døde pludselig paa Barselsengen, formentlig af Emboli (Fleischer), 1 døde af Diarrhoe 14 Dage efter Forløsningen og 2 døde uforløste, den ene i Sparbu Prestegjeld i midtre Indherreds og den anden i Snaasens Prestegjeld i nordre Indherreds Distrikt; den første døde af Blodtab paa Grund af forliggende Moderkage; examineret Jordemoder var tilstede og Konens Død indtraf under dennes Vendingsforsøg umiddelbart før den tilkaldte Læges Ankomst; Barnet, der var dødt, forløstes ved Perforation (G. C. Dahl); den anden døde af Barselkrampe, førend den tilkaldte Læge paa Grund af den lange Afstand kunde naae til Stedet (Thome). Foruden de nævnte sees af Prestelisterne 1 Fødende at være død uforløst i Fosnæs Prestegjeld i indre Namdals Lægedistrikt, men om denne indeholder vedkommende Læges Beretning ingen Oplysning. — Lægernes Dødsfortegnelser indeholde ialt Opgave over 338 ved Sygdom forarsagede Dødsfald (28,1 pCt. af samtlige Døde); de hyppigste Dødsarsager vare: Diphtherit og Strubehoste (tilsammen 41), Lungebetændelse (40), Nervefeber (33), Syndst (31), Skarlagensfeber (20), Kræft (17), organiske Underlivs-sygdomme (16), Apoplexi (13), Hjernebetændelse og Konvulsioner (tilsammen 11), Alderdomssvaghed (11).

Veirliget. Vinteren i Aarets Begyndelse var temmelig kold med megen Sne, der paa de fleste Steder blev liggende til Midten af April; Vaaren var kjølig, ligesaa Begyndelsen af Sommeren, der medførte temmelig megen Regn. Med Undtagelse af en kortvarig Varme med tør Luft i en Del af Juni og Juli var den øvrige Del af Sommeren samt Høsten ogsaa kjølig og regnfuld, og Vinteren kom tidlig; allerede i den første Halvdel af Oktober faldt Sne, som paa de fleste Steder blev liggende. Veirliget var saaledes høist ugunstigt for Aarsvæxten, meget Korn frøs eller kom umodent i Hus, og

en stor Del af Poteterne blev paa Grund af den tidligt indtrædende Frost liggende i Jorden. Kun i den lavere liggende Del af Frosten i søndre Indherreds Distrikt siges Avlingen at have været god (Boye). Distriktslægen i nordre Indherred, Thome, meddeler følgende Oversigt over Temperaturforholdene i Aaret, efter Observationer anstillede i Stod:

Maaned.	Temperatur R.		
	Høiest	Lavest	Middel
Januar	+ 2 ^o	÷ 12 ^o	÷ 3,0 ^o
Februar	+ 2	÷ 19	÷ 6,0
Marts	+ 5	÷ 11	÷ 2,0
April	+ 11	÷ 5	+ 4,0
Mai	+ 11	+ 2	+ 6,5
Juni	+ 21	+ 5	+ 8,5
Juli	+ 19	+ 8	+ 14,0
August	+ 14	+ 9	+ 11,5
September	+ 15	+ 7	+ 11,6
Oktober	+ 8	÷ 7	+ 2,0
November	+ 3	÷ 8	÷ 1,5
December	+ 5	÷ 14	÷ 2,5

Angaaende de forherskende Vinde meddeles følgende Oversigt efter Observationer anstillede paa Amtssygehuset i Namdalen.

	O.	V.	N.	S.	Stille.
Januar . .	13 Dage.	11 Dage.	- Dage.	5 Dage.	2 Dage.
Februar . .	19 —	5 —	- —	5 —	- —
Marts . . .	7 —	9 —	3 —	12 —	- —
April . . .	10 —	4 —	1 —	10 —	5 —
Mai	7 —	1 —	19 —	4 —	- —
Juni	- —	7 —	13 —	8 —	2 —
Juli	3 —	10 —	2 —	16 —	- —
August . .	- —	26 —	2 —	2 —	1 —
September	11 —	10 —	1 —	8 —	- —
Oktober . .	9 —	15 —	- —	5 —	2 —
November	12 —	7 —	- —	10 —	1 —
December	17 —	5 —	5 —	9 —	- —
Hele Aaret	108 Dage.	110 Dage.	41 Dage.	94 Dage.	13 Dage.

Det ovenbeskrevne for Aarsvæxten ugunstige Veirlig synes ikke at have haft nogen Indflydelse paa Sundhedstilstanden; den forholdsvis gode Sundhedstilstand tilskrives endog for en Del dette Slags Veirlig (Boye, Dietrichson, Nerdrum, Thome). I søndre Indherred var der især paa Grund af inflammatoriske og diphtheriske Sygdomme størst Sygelighed fra Februar til Mai, i hvilke Maaneder de tørre og skarpe østlige Vind

vare fremherskende; saasart disse vige for mildt og fugtigt vestligt Veir, pleier Sygeligheden at aftage (Dietrichson).

Levemaade og hygiæniske Forholde skildres som mindre gode i Stjørdals Distrikt, især paa Grund af Befolkningens mislige økonomiske Vilkaar; Fattigdom og Nød er størst i nedre Stjørdals Prestegjeld, hvor hvert 13de Individ nyder Fattigunderstøttelse; derfor har Udvandringsagitationen i dette Distrikt stor Fremgang (Fleischer). I søndre Indherred ere Boligerne upaaklagelige, men ofte er kun et Værelse indrettet til Beboelse og dette tjener tildels ogsaa som Kjøkken; begge Kjøen have ialmindelighed fælles Soveværelse, hvilket anføres som en Kilde til Usædelighed. Almuens Kost bestaar hovedsagelig af Melspiser, mest af Havremel og saltet Fisk, tildels ogsaa saltet og røget Kjød; af Drikke nydes Myse, Øl og meget Kaffe, Brændevin drikkes næsten kun i Gjæstebude og paa Byreiser; Befolkningen har liden Sands for Renlighed, dog viser sig i denne som i andre Henseender mest Fremskridt i Aasens Herred, hvor der ogsaa er mindre Usædelighed end i Frostens og Lexvigen (Boye, Dietrichson). I midtre Indherred omtales Gaardmændenes Huse som rummelige, Husmændenes som smaa og trange, bestaaende kun af Stue og Kjøkken; Brug af Kogeovn i Værelset har ikke faaet Indpas eller den benyttes kun i den koldeste Vintertid (Nerdrum). I nordre Indherred siges Boligerne at være taalelig godt indrettede, de ere ialmindelighed forsynede med Slagvinduer, og i Husene hersker Orden og Renlighed (Thome); samme Bemærkning gjøres fra indre Namdals Distrikt, hvor Gaardbrugernes Boliger ere store og rummelige (A. S. Berg). I ytre Namdals Distrikt have de jordbrugende Bønder bedre Boliger og Stel end de ikke jordbrugende, hvis Huse ere smaa og lave, ofte kun med et Værelse, der ialmindelighed er forsynet med Kogeovn og hvor stor Urenlighed hersker (J. Hoffmann). Forøvrigt ere de Oplysninger, der meddeles angaaende Almuens Levemaade i det Hele, Kosthold, Ædruelighedstilstand m. m. overensstemmende med dem, der ere anførte i Beretningen for det foregaaende Aar.

Fattigsygepleien. I Stjørdals Distrikt behandledes af Distriktslægen for Fattigvæsenets Regning 161 Syge med en samlet Medikamentudgift af 93 Spd. 22 Skill. I søndre Indherred behandledes ialt 132 fattige Syge, nemlig af Distriktslægen i Frostens, Aasens og Lexvigens Herreder 45 med en Medikamentudgift af 27 Spd. 33 Skill., og af Lægerne paa Amtssygehuset i Skogn, der fungerede som Fattiglæger i Skogn samt Levanger By og Landsogn 87; for de sidstnævnte Fattigkommuners Regning indlagdes desuden 40 Syge paa Amtssygehuset. Distriktslægen i midtre Indherred, der besørger de fattige Syges Behandling i Ytterøens og Inderøens Herreder, tilsaa 59, og Privatlægen i Stenkjær, der fungerer som Fattiglæge i Sparbu Prestegjeld i samme Lægedistrikt,

47. I nordre Indherred opgives Antallet af behandlede fattige Syge til 71, hvoraf 47 tilsaaes af Privatlægen i Stenkjær, der fungerer som Fattiglæge i Beitstaden, 24 af Distriktslægen, og af disse sidste 17 i Stenkjær, 7 i Stods Prestegjeld. I indre Namdal behandledes 37, hvoraf 16 af Lægen paa Amtssygehuset i Namdalen, der fungerer som Fattiglæge i Overhalvdens Prestegjeld, de øvrige af Distriktslægen. Distriktslægen i ytre Namdal tilsaa 48. Distriktslægen i søndre Indherred behandlede foruden de ovennævnte ogsaa 11 Syge, der for Trondhjems Fattigvæsenes Regning vare udsatte i Frostens og Aasens Herreder.

En ny **Jordemoderpost** oprettedes i indre Namdals Lægedistrikt, og i ytre Namdal, hvis 4 Jordemoderposter ved Aarets Begyndelse alle vare ubesatte, bleve to Jordemødre dette Aar ansatte.

Kvaksalveri omtales fra søndre Indherred og trives især i Lexvigen, hvis Fattigbestyrelse gjentagne Gange bevilgede Pengeunderstøttelse til Syge for at disse kunde udrede Betaling til en Kvaksalver.

Af Møder i **Sundhedskommissionerne** afholdtes: i Stjørdals Distrikt 4, nemlig 2 i nedre og 2 i øvre Stjørdal; i søndre Indherreds Landdistrikt 23, hvoraf i Frostens og Lexvigen, hver 7, Aasen, Skogn og Levanger Landsogn, hver 3; desuden afholdtes flere Møder i Levanger By; i midtre Indherred 6, hvoraf i Sparbu og Inderøen, hver 2, Værdalen og Yterøen, hver 1; i nordre Indherred 7, hvoraf i Stod 3, Stenkjær 2, Snaasen og Beitstaden, hver 1; i indre Namdal 7, hvoraf i Overhalvden og Grong, hver 2, Namsos 1, Fosnæs 1 samt Sævig og Vemundvig 1; i ytre Namdal tilsammen 3 Møder. I samtlige Amtets Herreder paa Landet er den hele Kommunerepresentation indtraadt som Medlemmer af Sundhedskommissionerne, hvis Møder paa de fleste Steder ogsaa overværes af Andre. Distriktslægerne i midtre Indherred og ytre Namdal vare ved manglende eller forsildig Underretning om berammede Repræsentantmøder og den sidste en Gang ved ufremkommeligt Veir hindrede fra at afholde flere end det opgivne Antal Møder. Om Sundhedskommissionernes Virksomhed berettes fra Levanger, at det forhen udarbejdede Forslag til Sundhedsforskrifter for denne By, efter at være behandlet i flere Møder, vedtoges af Kommunebestyrelsen; de erholdt kongelig Approbation den 12te November dette Aar (se Bilagene). I Snaasen blev afhandlet og vedtaget et Forslag til Instrux for Sundhedskommissionens Medlemmer. I Frostens afholdtes et Møde ianledning af de i dette Herred indtrufne Tilfælde af Børnekopper; forøvrigt sees i de fleste Herreder, foruden herskende epidemiske Sygdomme, oftest almindelige Gjenstande henhørende under Sundhedspleien, at være lagt til Grund for Foredrag og Forhandling i Møderne; som saadanne nævnes: om varm Underklædnings Nytte især for Kvinderne,

i Stjørdalen, — om hensigtsmæssig Indretning af Boliger, om Børnepleien og om Druknedes Redning i ytre Namdal, — om Misbrug af Kaffe, i søndre Indherreds Herreder, — om Skadelighed af hyppige Aareladninger, i Skogn og Levanger Landsogn, — samt om Natteløberi, i Frosten, Aasen og Lexvigen, i hvilke Herreder der dannedes Foreninger til Indskrænkning af dette Uvæsen.

De **Vaccineredes** Antal udgjorde:

i Stjørdals Distrikt . . .	562
i søndre Indherreds Distrikt	636
i midtre — —	1055
i nordre — —	326
i indre Namdals —	417
i ytre — —	68

tilsammen 3064.

I Stenkjær med en Del af det omliggende til nordre Indherred hørende Landdistrikt vaccineredes af vedkommende Embedslæge. I Salbergs Sogn i midtre Indherred, i Sævigs, Vemundvigs og Høilands Sogne i indre Namdal, samt i Vigtens og Lekø Sogne i ytre Namdal foretoges ingen Vaccination; for Salberg Sogns Vedkommende anføres som Grund hertil, at et stort Antal Børn vare blevne vaccinerede i det foregaaende Aar; samme Grund anføres ogsaa for Sævigs, Vemundvigs og Høilands Vedkommende samt den i disse Sogne udbredte Fnatsygd.

Af **retsmedicinske Forretninger** udførtes: 1 Obduktionsforretning over et i Dølgemaal født Barn, 1 Synsforretning over Liget af en Druknet; 8 Undersøgelser og Erklæringer, to over Kvinder mistænkte for Barnefødsel i Dølgemaal, en angaaende formodet Svangerskab, en for at afgjøre, om en tiltalt Persons Helbredstilstand tillod ham at udholde Vand- og Brødstraf, en angaaende en Persons Tilregnelighed, der var tiltalt for crimen bestialitatis, en angaaende en Persons Helbredstilstand efter et tilføjet Slag, en angaaende en formentlig forstilt Sygdom hos en Tiltalt, og en for at afgjøre, om der fandtes Mærker paa Haanden hos en Person, som var anklaget for Mord. Ialt 10 retsmedicinske Forretninger, hvoraf 4 i midtre Indherred, 2 i indre Namdal og 1 i hver af Amtets øvrige Lægedistrikter.

Over Antallet af **Sindssyge**, der vare under offentlig Forsørgelse, er meddelt følgende Opgaver: i Stjørdals Distrikt forpleiedes ved Aarets Udgang med Bidrag af Amtskommunen 19, i søndre Indherred 17 samt 5 for vedkommende Fattigkommuners Regning; i midtre Indherred vare under Amtets Forsørgelse 28, hvoraf 6 paa Trondhjems Asyl, under Fattigvæsenets 10; i nordre Indherred forpleiedes af Amtet 30; i indre Namdal 16 og for Fattigvæsenets Regning 5; i ytre Namdal henholdsvis 5 og 2. Foranstaaende Opgaver omfat-

ter et Antal af 137 Sindssyge, af hvilke 115 forsørgedes med Bidrag af Amtskommunen, 22 af vedkommende Fattigkommuner.

Paa Amtets 2 **Sygehuse**, i Skogn og Namdalen, indkom følgende Sygdomstilfælde:

	Amtssygehuset i Skogn.	Amtssygehuset i Namdalen.
Febre, exanthematiske og andre . .	19	7
Akute Sygdomme i Aandedrætsorganerne	7	8
Chroniske do. i do.	9	6
Sygdomme i Hjertet og Aaresystemet	5	2
Akute Sygdomme i Fordøielsesorganerne	5	4
Chroniske — i —	6	10
Sygdomme i Urinveie og Nyrer, Vatersot	7	6
— i Genitalorganerne	9	4
Blodsygdomme, Diatheser	7	-
Sygdomme i Hjerne- og Nervesystem,	6	8
Sindssygd	2	6
Chronisk Rheumatisme, Gigt etc. . .	9	6
Kræft og andre Svulster	3	2
Læsioner, Benbrud etc.	21	13
Ben- og Leddesygdomme	9	11
Phlegmone, Abscesser, Ulcera etc. .	22	21
Syphilis	9	4
Gonorrhoe	-	5
Hudsygdomme	29	13
Øiensygdomme	2	5
Forskjellige andre Sygdomme	3	5
Tilsammen	189	146.

Forøvrigt henvises med Hensyn paa Antallet af Forpleiningsdage m. v. til Sygehuslisten.

Af **Badeindretninger** omtales foruden Sygehusenes kun en privat Dampbadeanstalt i Namsos. Badeindretningen ved Sygehuset i Skogn var afdelt i to Afdelinger, hver med Kar-, Damp- og Styrtebad, af hvilke den ene benyttedes af Anstaltens Syge, den anden af Private. Badeindretningen ved Amtssygehuset i Namdalen, der havde Indretning til Damp- og Karbade, benyttes sjelden uden af de Syge.

Amtets 3 **Apotheker**, i Levanger, Stenkjær og Namsos, visiteredes og fandtes i god Orden. Personalet bestod, foruden af Apothekerne, i Levanger af 1 Medhjælper og 2 Disciple, hvoraf den ene ved Visitationen underkastede sig Medhjælperprøve med heldigt Udfald, i Stenkjær af 2 Disciple, og i Namsos af 1 examineret Farmaceut.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Stjørdals Distrikt: 1 Læge, bosat i nedre Stjørdals Prestegjeld. 3 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatører.

2. Søndre Indherreds Distrikt: 4 Læger, hvoraf en i Frosten, to ved Amtssygehuset i Skogn og en i Levanger (sidstnævnte uden praktisk Virksomhed). 7 Jordemødre, hvoraf fem ansatte; 6 Hjelpevaccinatører.
3. Midtre Indherreds Distrikt: 2 Læger, hvoraf en i Inderøen og en i Verdalen. 6 Jordemødre; 13 Hjelpevaccinatører.
4. Nordre Indherreds Distrikt: 2 Læger, hvoraf en i Egge

Sogn af Stods Prestegjeld og en i Stenkjær. 4 Jordemødre; 8 Hjelpevaccinatører.

5. Indre Namdals Distrikt: 2 Læger, hvoraf en i Namsos og en i Overhalvden. 4 Jordemødre (samt 1 Post ledig); 8 Hjelpevaccinatører.

6. Ytre Namdals Distrikt: 1 Læge, bosat i Kolvereid. 2 Jordemødre (samt 2 Poster ledige); 5 Hjelpevaccinatører.

XVIII. Nordlands Amt.

Sundhedstilstanden skildres fra de fleste Egne af Amtet som god, fra nogle endog som meget god; alene fra Brønø Lægedistrikt betegnes Sundhedstilstanden som mindre tilfredsstillende, idet Nervefeber herskede i Aarets Begyndelse og Skarlagensfeber i 2det Halvaar, samt Diphtherit og Lungebetændelse jevnlig forekom. De vigtigste epidemiske Sygdomme vare Nervefeber og Diphtherit, hvilke dog begge viste sig meget mindre almindeligt end i det foregaaende Aar, samt Skarlagensfeber, der i 2det Halvaar vandt større Udbredning; Lungebetændelse var lidt hyppigere end i 1863.

Dødelighed. De Dødes Antal udgjorde 1386, hvilket er 20 pCt. mindre end i 1863, da der døde 1733, og 31,7 pCt. mindre end i 1862, da der døde 2030, men 4,3 pCt. mere end

det gennemsnitlige Antal Døde i Femaaret 1856—60, der udgjorde 1329. De Dødes Antal var i heromhandlede Aar, sammenlignet med det foregaaende, mindre i samtlige Lægedistrikter med Undtagelse af Lurø, hvor der døde 115 mod 75 i det foregaaende Aar. I Alstahougs Lægedistrikt var ifølge Distriktslægens Beregning Mortalitetsprocenten dette Aar 1,88 af den antagne Folkemængde.

Sygdomskonstitutionen betegnes fra de fleste Lægedistrikter som lidet udpræget, i nogle syntes dog den adynamiske Sygdomskonstitution især i 1ste Halvaar at have været mere fremtrædende. Til Belysning af de epidemiske Forholde hid sættes følgende Sammenstilling af Lægernes Opgaver overhandlede Sygdomstilfælde:

	Ialt opgivne Tilfælde	Antal af anmeldende Læger.*)	Tiden er opgivet for	Deraf i												Kjøn er opgivet for	Deraf		Alder er opgivet for	Deraf	
				Januar	Februar	Marts	April	Mai	Juni	Juli	August	September	Oktober	November	December		Mandkjøn	Kvindkjøn		Børn (under 15 Aar)	Voxne (over 15 Aar)
Nervefeber . . .	482	9	412	45	27	49	65	54	29	30	47	12	20	10	24	481	230	251	412	91	321
Simpel Feber . . .	42	4	40	3	-	5	8	-	7	2	6	3	2	1	3	42	25	17	40	6	34
Barselfeber . . .	23	8	23	1	4	4	-	2	2	-	3	2	3	1	1	-	-	23	-	-	23
Vandkopper . . .	15	2	13	11	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	13	7	6	13	11	2
Skarlagensfeber . . .	239	7	239	1	7	3	-	-	1	8	11	38	71	46	53	229	120	109	229	203	26
Mæslinger . . .	7	2	2	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	2	1	1	2	1	1
Rosen	19	6	13	2	-	-	4	1	1	2	1	-	2	-	-	13	6	7	13	1	12
Strubehoste . . .	6	3	6	-	-	3	-	-	-	1	-	-	2	-	-	6	2	4	6	6	-
Diphtherit . . .	166	8	140	13	14	13	12	14	11	5	8	12	16	15	7	139	62	77	165	117	48
Catarrhalske Tilfælde	253	7	151	4	30	31	13	23	6	5	7	4	9	7	12	160	78	82	105	16	89
Lungebetændelse . . .	119	8	96	6	7	14	11	13	4	1	4	5	9	18	4	108	72	36	94	9	85
Pleurit	15	3	7	-	-	2	-	1	1	1	-	-	-	2	-	8	4	4	7	-	7
Akut Rheumatisme	195	5	187	49	42	37	4	1	2	10	6	12	6	7	11	192	124	68	187	-	187
Diarrhoe og Cholerine	101	5	80	2	5	5	15	9	11	1	4	7	4	3	14	83	47	36	80	28	52
Blodgang	19	2	19	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	6	12	19	9	10	19	7	12
Skjærbug	3	1	2	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	2	-	2

*) For Lurø Distrikt mangle Opgaver fra Aarets Begyndelse til Slutningen af Marts, da den nuværende Distriktslæge overtog Embedet. - Lødingens do. - - - - Midten af Oktober, - - - -

Nervefeber var meget udbredt, dog i mindre Grad end i det foregaaende Aar. Der opgives:

fra Brønø Distrikt	45 Angrebne,	3 Døde,
- Alstahougs — 100	—	8 —
- Vefsens — 2	—	2 —
- Ranens — 50	—	8 —
- Lurø — 55	—	2 —
- Bodø — 25	—	2 —
- Skjerstads — 39	—	2 —
- Stegens — 16	—	1 —
- Vesteraalens — 30	—	2 —
- Østlofotens — 84	—	9 —
- Vestlofotens — 36	—	—

tilsammen 432 Angrebne, 39 Døde.

Desuden opføres fra Bodø Distrikt 4 Døde, uden foregaaende Lægebehandling, saa at ialt kjendtes 43 Dødsfald. (I forrige Aar opgaves 603 Tilfælde, hvoraf 45 endte dødeligt, og ialt 51 Dødsfald). Af 412 Tilfælde forekom 121 i 1ste Kvartal, 148 i 2det, 89 i 3die og 54 i 4de. Sygdommen var temmelig udbredt under Fisket i Lofoten og herfra bragtes den med hjemvendende Fiskere til Alstahoug, Ranen, Lurø, Stegen og Vesteraalen. I Brønø og Alstahougs Distrikter viste Sygdommen sig i Aarets Begyndelse som en Fortsættelse af en i Slutningen af forrige Aar begyndt Epidemi; til det sidstnævnte Distrikt vides desuden 12 Lofotfiskere, foruden flere, der ikke kom under Behandling, at være komne syge hjem og fra disse smittedes mange. Paa Helgelands Sygehus indlagdes, især for at forebygge Smitte i tætbefolkede Gaarde, 8, hvoraf 1 døde. Paa de angrebne Gaarde forekom samtidig mange Catarrher med Afkræftelse (Abortivtyphus?). Til Mo Sogn i Ranen blev Sygdommen ogsaa indført med Reisende fra Sverige, hvor Sygdommen herskede i Tärna Sogn. Til Melø Sogn i Lurø Distrikt, hvor 49 Angrebne kom under Behandling, skulde Sygdommen være forplantet ved Smitte fra Gildeskaal i Bodø Distrikt. I Ranens Distrikt optraadte Sygdommen epidemisk i Dynnæs Annex til Nesne, hvor ialt 40 Personer antages at være angrebne, 3 døde; i Hemnæs indsygnede paa en Gaard 8 Personer, hvoraf 3 døde. I Lurø Distrikt viste Nervefeberen sig meget smitsom og paa en enkelt Gaard angrebes 13 Personer; til dens Udbredning bidrog ogsaa enkelte af de smittede Gaardes usunde Beliggenhed i Forening med de næsten overalt herskende slette hygie-niske Forholde forøvrigt. Under Epidemien overtog Sundhedskommissionens Medlemmer hver i sin Kreds Tilsynet med Sundhedsvæsenet og vare paalagte snarest muligt at anmelde de ny indtrufne Tilfælde. I Bodø Distrikt optraadte de fleste Tilfælde i Gildeskaals Prestegjeld. I Skjerstads Distrikt forekom i 1ste Halvaar en Epidemi næsten indskrænket til 4

nær hverandre liggende Gaarde; efter anstillet Undersøgelse viste det sig at Sygdommen var opstaaet ved Smitte fra en Gaard, hvor Sygdommen var ophørt i Slutningen af August 1863, hvorefter de smittede Stuer vare blevne rensede. I December s. A. holdtes atter Skole paa Gaarden, hvorfra flere Børn vendte syge hjem, og i Januar dette Aar var Epidemien igjen i fuld Gang; Skolen blev derfor paany standset og aabnedes først efter Epidemiens fuldstændige Ophør og efterat Lokalet, samt Seng- og Gangklæder vare blevne rensede under Distriktslægens personlige Tilsyn (Eggers). I Østlofoten, hvor Sygdommen indførtes med Fiskere fra Helgeland, herskede den epidemisk fra Midten af Marts til Udgangen af September; for at hindre dens Udbredelse bleve Vedkommende paalagte at sørge for Renlighed og flere Gange dagligt at udlufte Sygeværelserne, Chlorkalkopløsning blev udleveret og de Syge saavidt muligt isolerede ved at indlægges paa Vaagens Sygehus, hvor ialt indkom 45 Personer for Nervefeber, af hvilke 4 døde. I Vestlofoten begyndte Sygdommen i Midten af Marts paa en Gaard, hvor der sidst i det forrige Aar havde henligget en Nervefebersyg. Paa Buksnæs Sygehus i Vestlofoten indkom for Nervefeber 15, der alle helbrededes. Den cerebrale Form var hyppigst i Alstahoug; i Ranen forekom begge Former af Sygdommen omtrent lige hyppigt; Exanthem viste sig sjelden i Alstahoug, hyppigt i Lurø. Af 79 Syge i Bodø og Lurø Distrikt vare 5 under 10 Aar, 22 mellem 10 og 20 Aar, 27 mellem 20—30 Aar, 16 mellem 30—40 Aar, 6 mellem 40—50 Aar, 2 mellem 50—60 Aar, 1 60 Aar.

Af **Barselfeber** omtale 8 Læger 22 behandlede Tilfælde med 2 Dødsfald; desuden opgives 4 Dødsfald, hvoraf et uden foregaaende Lægebehandling. Blandt de opførte Tilfælde nævnes 2, hvor Barselkonen var bleven forløst med Tang, det ene endte dødeligt. Af Barselkrampe omtales 1 dødeligt Tilfælde.

Vandkopper nævnes fra Alstahougs, Bodøs og Vestlofotens Lægedistrikter; i det førstnævnte Distrikt forekom ikke faa Tilfælde, de fleste kom dog ikke under Behandling.

Skarlagensfeber viste sig allerede i Januar i Bodø By, i 2det Kvartal forekom nogle Tilfælde i Alstahougs Distrikt, men Sygdommen vandt der ligesom i de øvrige Lægedistrikter, hvor Skarlagensfeber begyndte i Juli og August, epidemisk Udbredning først udover Høsten og især i sidste Kvartal. Af 239 behandlede Tilfælde anmeldtes 180 i 4de Kvartal. Der opgives:

fra Brønø Lægedistrikt	141	Behandlede,	12	Døde,
- Alstahougs —	26	—	3	—
- Lurø —	1	—	—	—

Lateris 168 Behandlede, 15 Døde.

	Transport 168	Behandlede, 15	Døde.
fra Bodø Lægedistrikt	40	—	4 —
- Skjerstads —	8	—	— —
Lødingens —	10	—	— —
- Stegens —	10	—	— —
- Østlofotens —	3	—	— —

tilsammen 239 Behandlede, 19 Døde,

desuden omtales 10 Dødsfald fra Bodø Distrikt og 1 fra Østlofotens uden foregaaende Lægebehandling, saa at ialt kjendes 30 Dødsfald. Mange Syge kom ikke under Behandling; i Bodø Distrikt antages endog Antallet af Behandlede at have været betydeligt mindre end af dem, der ikke søgte Lægehjælp for denne Sygdom. I Brønø Distrikt begyndte Sygdommen i Juli i Bindalens Prestegjeld og antages muligens indført fra Namdalen, senere udbredte den sig over hele Distriktet. Den hyppigste Form var Scarlatina miliaris; fra Oktober blev Sygdommen mere ondartet, Diphtherit optraadte oftere som Komplikation, Vatersot som Eftersygdom og betingede ialmindelighed den dødelige Udgang. Ialt kjendes 12 Tilfælde af komplicerende Diphtherit, hvoraf 6 endte dødeligt, og 11 af Nephrit som Eftersygdom, hvoraf 5 endte dødeligt; 1 Syg døde under Symptomer af Hjernelidelse, i 4 Tilfælde iagttoges Suppuration af svulne Halskjertler, i 3 Otorrhoe. Nyreaffektionen indfandt sig i Regelen i Afskallingsstadiet og gav sig altid tilkjende ved heftige Brækninger og Forstoppelse, hvorefter der paafulgte hydropiske Exsudater. Indtrædelse af Diarrhoe syntes altid at have en gavnlig Indflydelse paa Sygdommen og aldrig saaes Vatersot, hvor Diarrhoe indtraadte kort efter Florescensstadiet (W. A. W. Møller). Komplikation med Diphtherit omtales ogsaa fra Bodøs (3 Tilfælde) og Østlofotens Distrikter, Vatersot som Eftersygdom fra Alstahougs og Bodøs Distrikter; i det sidstnævnte foraarsagedes 2 Dødsfald af Vatersot. I Skjerstads Distrikt blev Sygdommen indført ved direkte Smitte til en afsidesliggende Gaard og fik der ingen Udbredning; i Sørfolden skal der have hersket en Omgangssygdom blandt Børn, der efter Beskrivelsen antages at have været Skarlagensfeber (Eggers). I Lødingens Distrikt skal Sygdommen om Sommeren have været temmelig almindelig og ondartet i Prestegjeldet af samme Navn, i sidste Kvartal forekom spredte Tilfælde; hos 3 Syge iagttoges Suppuration af Halskjertlerne. I Stegen forekom Sygdommen kun paa en enkelt Gaard. I Østlofoten bleve de Syge saavidt muligt isolerede og Naboerne gjort bekendte med Sygdommens Smitsomhed. Af 141 Syge i Brønø Distrikt vare under 1 Aar 4, fra 1—3 Aar 26, fra 3—5 Aar 39, 5—10 Aar 44, 10—15 Aar 13, 15—20 Aar 12, 20—25 Aar 3.

Af **Mæslinger** omtales tilsammen 7 Tilfælde med 1 Dødsfald, nemlig 5 med 1 Dødsfald fra Vefsens, 1 fra Ranens og 1 fra Lurø Distrikt.

Af **Ansigtsrosen** nævne 8 Læger 19 Tilfælde uden Dødsfald; af Herpes Zoster omtales 4 Tilfælde.

Enkelte Tilfælde af **Kighoste** forekom i Vesteraalens Distrikt.

Diphtherisk Svælgbetændelse, der havde hersket epidemisk lige siden 1860, forekom i nærværende Aar for det meste sporadisk og af temmelig mild Karakter; mange Tilfælde kom ikke under Lægebehandling, da man er bleven saa vant til Sygdommen, at den vækker liden Opmærksomhed (K. Hansen). Antallet af Angrebne og Døde samt deres indbyrdes Forhold var i de sidste 4 Aar følgende:

	Angrebne	hvoraf Døde.	Døde af 100 Behandlede.	Ialt opgivne Dødsfald.
1861	1672	255	15,5	327
1862	1500	258	17,1	295
1863	359	37	10,3	68
1864	166	17	10,2	25

For det sidstnævnte Aar opgives:

Fra Brønø Lægedistrikt 38 Behandlede, 2 Døde,

- Alstahougs —	42	—	7 —
- Vefsens —	25	—	2 —
- Ranens —	27	—	4 —
- Bodøs —	6	—	— —
- Lødingens —	1	—	— —
- Vesteraalens —	14	—	2 —
- Østlofotens —	9	—	— —
- Vestlofotens —	4	—	— —

Desuden døde 8 Personer uden foregaaende Lægebehandling i Bejerens Prestegjeld i Bodø Distrikt. Lamhed efter Diphtherit siges at være mindre almindelig end før (K. Hansen); paa Helgelands Sygehus indkom 2 Personer for Svækkelse af Diphtherit. Af **Strubehoste** nævnes 2 Tilfælde fra Ranens, 3, hvoraf 2 endte dødeligt, fra Skjerstads, 1 Tilfælde fra Vestlofotens Distrikt, tilsammen 6 Tilfælde med 2 Dødsfald.

Kusma viste sig i de 4 sidste Maaneder i Brønø Distrikt, et enkelt Tilfælde behandledes i Ranen.

Catarrhalske Sygdomme forekom i større Antal end sædvanligt i Brønø Distrikt og vare heller ikke sjeldne i Bodø og Vestlofotens Distrikter, i de øvrige vare de ikke hyppige. Der opgives:

Fra Brønø Distrikt	30	Behandlede, —	Døde,
- Alstahougs —	23	—	3 —
- Vefsens —	32	—	— —
- Ranens —	46	—	2 —
- Lurø —	17	—	— —
- Bodø —	59	—	— —
- Lødingens —	8	—	— —

Lateris 215 Behandlede, 5 Døde.

	Transport 215	Behandlede, 5 Døde.		
Fra Vesteraalens Distrikt . . .	10	—	—	—
- Østlofotens — . . .	27	—	1	—
- Vestlofotens — . . .	1	—	—	—

tilsammen 253 Behandlede, 6 Døde, deraf falder 58 Tilfælde med 6 Dødsfald paa akut Bronchit, hvoraf ialt nævnes 8 Dødsfald. Chronisk Bronchit siges at være temmelig almindelig hos ældre Folk i Vestlofoten (J. A. Heiberg).

Af Lungebetændelse opgives:

fra Brønø Distrikt	27	Behandlede,	-	Døde,
- Alstahougs —	12	—	2	—
- Ranens —	23	—	1	—
- Lurø —	5	—	1	—
- Bodø —	3	—	1	—
- Skjerstads —	9	—	1	—
- Lødingens —	2	—	1	—
- Stegens —	3	—	—	—
- Vesteraalens—	4	—	1	—
- Østlofotens —	23	—	2	—
- Vestlofotens —	8	—	—	—

tilsammen af 11 Læger 119 Behandlede, 10 Døde, desuden omtales 2 Dødsfald uden foregaaende Lægebehandling, nemlig et fra Brønø, et fra Vestlofotens Distrikt, saa at ialt kjendtes 12 Dødsfald. (I forrige Aar opgaves 104 behandlede Tilfælde med 10 Dødsfald og ialt 17 Dødsfald). Af det ovenfor opførte Antal Tilfælde behandledes 11 paa Vaagens, 2 paa Buksnæs Sygehus, deraf 12 i Iste, 1 i 2det Kvartal; af de 23 fra Østlofoten opgivne Tilfælde forekom de 18 hos fremmede Fiskere.

Af **Pleurit** nævnes af 6 Læger 15 behandlede Tilfælde med 1 Dødsfald; ialt kjendtes 2 Dødsfald af denne Sygdom.

Hjernebetændelse er opført som Dødsårsag hos 1, tuberkuløs Meningit hos 1, Kramper i Børnealderen hos 2, tilsammen 4.

Rheumatiske Sygdomme. Af rheumatisk Feber og akut Rheumatisme opføre 6 Læger 195 behandlede Tilfælde med 3 Dødsfald, deraf opgives 112 Tilfælde med 1 Dødsfald fra Ranens Distrikt, 61 fra Østlofotens. Chronisk Rheumatisme omtales som almindelig i de fleste Lægedistrikter og tilskrives for en væsentlig Del trækfulde Boliger, Ondtliden paa Søn og hyppige Overanstrengelser (Møller). 6 Læger nævne tilsammen 146 Tilfælde; af 115 behandlede Syge vare 59 Mænd, 56 Kvinder, af 104 2 Børn under 15 Aar, Resten Voxne. Fra Lurø Distrikt bemærkes, at Lægehjelp sjelden søges for disse Sygdomme, medens Aareladninger i saadanne Tilfælde endnu misbruges, dog ikke saameget som forhen. **Ischias**

forekom ikke sjelden i Vefsens og Vesteraalens Distrikter; i Ranens behandledes 4, i Brønø Distrikt 5 Tilfælde.

Gastriske Sygdomme. **Diarrhoe** siges i det Hele taget at have været sjelden undtagen i Brønø Distrikt henimod Aarets Slutning og i Vestlofotens i første Kvartal. 7 Læger opgive tilsammen 101 Tilfælde af Diarrhoe og Cholérine med 2 Dødsfald, deraf 25 Tilfælde i Brønø, 27 i Alstahougs Distrikt. I Bindalens Prestegjeld i Brønø Distrikt viste sig i Midten af November pludselig flere heftige, smitsomme Tilfælde af **Blodgang**; ialt angrebes 18 Personer, hvoraf 1 døde, Sygdommen standsede først i Januar 1865; den nødvendige Medicin blev udleveret, de Syge isolerede og de almindelige Forholdsregler mod Sygdommen strax gennem Sundhedskommission og Lensmand bragt til Almuens Kundskab. I Ranens Distrikt forekom 1 Tilfælde, der helbrededes.

Af **Skjörbug** nævnes 1 Tilfælde fra Vesteraalen, 2 fra Østlofoten, tilsammen 3, hvoraf 1 endte dødeligt.

For **Syphilis** indkom paa Helgeland's Sygehus 2 Mænd, 1 med sekundære og 1 fra Lurø Distrikt med recidiverende tertiære Tilfælde, 3 laa tilbage fra forrige Aar, 4 udskreves helbredede og 1 laa tilbage ved Aarets Udgang; Forpleiningsdagens Antal udgjorde 606 eller 151,5 for hver Udskreven (for de sekundære Tilfælde alene bliver Forpleiningsdagens Antal 67,3 for hver Udskreven). Til Bodø Sygehus indsendtes en Kvinde med Recidiv af Syphilis fra Stegens Distrikt. Paa Buksnæs Sygehus indkom 2 Mænd med tertiære Tilfælde, 3 laa tilbage fra forrige Aar, 3 udskreves helbredede, 1 i Bedring og 1 laa tilbage ved Aarets Udgang; Forpleiningsdagens Antal udgjorde 375 eller 93,75 for hver Udskreven. Udenfor Sygehusene behandledes 4 Mænd, 3 Kvinder, tilsammen 7 voxne Personer; 2 Tilfælde vare Recidiver; Sygdommens Art er opgivet for 3, hvoraf 2 vare primære Tilfælde, 1 tertiært. En af de Behandlede, en Kvinde, døde af Marasmus syphiliticus; desuden nævnes et Dødsfald af en i forrige Medicinalberetning omtalt Kvinde i Brønø, der led af Lupus syphiliticus. For Radesyge behandledes 2 Personer i Vesteraalen. Af **Gonorrhoe** opgives af 8 Læger 29 behandlede Tilfælde, af Urethrit 3.

Hudsygdomme. **Fnat** siges at have forekommet med spredte Tilfælde i Brønø Distrikt uden at vinde Udbredning, da Hjælp ialmindelighed søges, ligesom Behandlingsmaaden er bekendtgjort gennem Sundhedskommissionerne og Skabsalve deponeret til Uddeling; i Lurø og Vestlofoten er Sygdommen ligeledes sjelden, derimod er den bleven, især i de sidste Aar, temmelig udbredt i Vefsens Distrikt, i Gildeskaals Prestegjeld af Bodø Distrikt samt i Stegens og Vesteraalens Distrikter; i det sidstnævnte indført ved Indflyttelse fra Valdø. I Vefsens Distrikt blev Sygdommen omhandlet i Sundhedskommissionen og Skoleholderne forsynede med Skabsalve

til Uddeling, men Sygdommen recidiverede ofte, da Fattigdom lægger Hindringer iveien for det fornødne Ombytte af Seng- og Gangklæder. Da Fnat var almindelig blandt Skolebørn paa Dønnesø i Ranens Distrikt, bleve de Fnatsyge fjernede fra Skolen og tildelte Medicin. Ialt opgives 7 Læger at have behandlet 127 Tilfælde, deraf Distriktslægen i Alstahoug og Ranen henholdsvis 49 og 47. For **Skurv** opgives 9 Personer at være komne under Behandling, deraf 1 paa Bodø Sygehus, 1 paa Alstahougs, 4 i Ranens, 1 i Lødingens og 2 i Vesteraalens Distrikter. Denne Sygdom, ligesom chroniske Hudsygdomme i det Hele, siges at høre til de sjældnere Sygdomme i Brønø Distrikt. Af Psoriasis omtales 9 Tilfælde. Eczematøse Affektioner forekom ikke sjelden i Vestlofoten.

Af **Spedalske** kjendtes ved Udgangen af 1863 tilsammen 159*); ifølge Overlægens Beretning kom i Aarets Løb 20 til, som vare overseede ved tidligere Tællinger, 1 flyttede ind, 2 kom hjem fra Stiftelser og 17 vare nye Tilfælde; Tilgangen var altsaa 40, medens Afgangen var 41, hvoraf 14 døde, 20 bleve indlagte paa Stiftelser og 7 gik fra som feilagtigt opførte. Ved AaretsUdgang var det kjendte Antal i hele Amtet altsaa 158, af disse fandtes ingen i Skjerstads Lægedistrikt, i de øvrige Distrikter vare de Spedalske fordelte saaledes:

Brønø Lægedistrikt . .	16
Alstahougs — . .	16
Vefsens — . .	3
Ranens — . .	7
Lurøs — . .	17
Bodøs — . .	14
Stegens — . .	15
Lødingens — . .	16
Vesteraalens — . .	25
Østlofotens — . .	8
Vestlofotens — . .	20

Af de opførte Døde endte en Kvinde sit Liv ved Drukning, 1 døde af Lungebetændelse. I Brønøs og Lurøs Distrikter behandledes tilsammen 8 Spedalske, 4 i hvert; paa Helgelands Sygehus 2, der udskreves uhelbredede; paa Buksnæs Sygehus laa 1 tilbage fra forrige Aar, 1 indkom og udskreves i Bedring, 1 laa tilbage ved Aarets Udgang.

Kjertelsyge betegnes fra de fleste Lægedistrikter som sjelden, kun fra Lødingens omtales den at forekomme noget hyppigere. 7 Læger opgives 33 behandlede Tilfælde, af 28 Syge vare 12 af Mand-, 16 af Kvindekjøn, af 27 vare 2 over 15 Aar. Rachitis siges at være endnu sjældnere end Kjertelsyge.

*) I forrige Medicinalberetning opgives 163 Spedalske ved Udgangen af 1863; med Hensyn til denne Uoverensstemmelse henvises til Aarsberetning for 1864 fra Overlægen for den spedalske Sygdom Side 30.

Af **Svindstot** opgives 20 Dødsfald, hvilket er 6,2 pCt. af samtlige opførte ved Sygdom foraarsagede Dødsfald (321). Dødsfaldene vare fordelte paa de forskjellige Lægedistrikter saaledes: Brønø, Alstahoug og Vestlofoten, hver 3, Ranen, Bodø, Stegen og Østlofoten, hver 2, Vefsen, Lurø og Vesteraalen, hver 1. 11 Læger opgives ialt 57 behandlede Tilfælde med 18 Dødsfald; af 40 Syge vare 32 af Mand-, 8 af Kvindekjøn.

9 Læger omtale tilsammen 26 voxne Personer, 13 af hvert Kjøn, der led af **Kræft**; af disse døde 11, nemlig i Vestlofotens Distrikt 5, Bodøs og Vesteraalens, hver 2, Alstahougs og Lødingens, hver 1. Sygdommens Sæde eller nærmere Beskaffenhed er anført for 24, nemlig i Ansigtet hos 6 (hvoraf i Læben hos 5), i Huden hos 1, i Brystkjertelen hos 3, paa Halsen som Ulcus cancrorum hos 1; 3 led af Epithelialkræft, 2 af Medullarkræft, den ene i Albueledet, 4 af Kræft i Mavesækken, 1 i Leveren, 2 i Livmoderen, 1 i Helligbenet.

Vatersot og Morbus Brighti findes opført som Dødsarsag hos 14, nemlig i Alstahougs Distrikt 6, i Brønøs, Skjerstads og Vestlofotens, hver 2, i Bodøs og Østlofotens, hver 1. Vatersot siges i det Hele at være sjelden; i Alstahougs Distrikt behandledes 16 Tilfælde, hvoraf 5 endte dødeligt, de fleste vare dog rimeligvis en Følge af Skarlagensfeber (K. Hansen).

Blegsot forekom temmelig hyppig i Lurøs, Vesteraalens og Østlofotens Distrikter, derimod syntes Sygdommen i det Hele at være sjelden i Brønøs, Bodøs og Stegens Distrikt. 6 Læger opgives 42 behandlede Tilfælde, af 26 forekom 2 hos Børn under 15 Aar. Anæmiske Tilstande siges i Stegens Distrikt at være meget hyppige baade hos Mænd og Kvinder, Misbrug af Aareladninger finder ogsaa Sted her ligesom i Lødingens Distrikt, hvor fornemmelig Finnerne befatte sig med at aarelade. Menstruationsuordener omtales som meget almindelige i Brønøs, Alstahougs, Vefsens, Lurøs og Stegens Distrikter, i Vestlofoten ere saadanne Tilfælde ogsaa temmelig hyppige, sjældnere vise de sig derimod i Bodø Distrikt. Som Aarsager fremhæves Forkjølelse af Fødderne under Menstruationen og for tungt Arbeide, 4 Læger opgives 32 behandlede Tilfælde. Uterinlidelser forekomme jevnlig i Lurø og tilskrives væsentligt for tidlig Opstaaen og Arbeide efter Barselsengen; af Hysteri behandlede 5 Læger 46 Tilfælde, deraf Distriktslægen i Alstahoug 25.

Cardialgi og chronisk Gastrit betegnes fra de fleste Lægedistrikter som meget hyppige. 7 Læger opgives 274 behandlede Tilfælde af disse Sygdomme; af 210 Syge vare 65 Mænd, 145 Kvinder, af 198 kun 5 under 15 Aar; desuden behandlede Distriktslægen i Vesteraalen af Cardialgi og Intercostal neuralgi tilsammen 120 Tilfælde.

Ormetilfælde vare sjældne i den sydlige Del af Amtet, og

Distriktslægen i Brønø bemærker, at han i de 9 Aar, han har praktiseret i dette Distrikt, ikke har iagttaget et eneste Tilfælde af Bændelorm; alene i Vestlofoten siges Orm at forekomme noget oftere.

For **Delirium tremens** behandlede en Mand i Østlofoten.

Af **Sindssygd** opgives 12 Tilfælde at være kommen under Behandling, deraf behandlede 3 paa Helgelands Sygehus, hvorfra 2 udskreves helbredede, 1, der helbrededes, paa Buksnæs Sygehus, 4 i Ranens, 2 i Lurø, 1 i Bodø og 1 i Lødingens Distrikt; af de udenfor Sygehusene Behandlede helbrededes 2, 1 døde. I Skjerstads Distrikt endte en Sindssyg sit Liv ved Drukning. Af 11 Sindssyge vare 7 Mænd, 4 Kvinder; 6 lede af Melancholi, 4 af Mani, 1 af Dements, 1 af Epilepsi.

Conjunktivit, især chronisk, forekom temmelig hyppig i Brønø Distrikt; som væsentlige Aarsager nævnes Træk, barskt Veir og osende Tranlamper (Møller); catarrhalske Conjunktiviter vare almindelige i Vesteraalen og Vestlofoten. Distriktslægerne i Brønø, Alstahoug, Ranen og Lurø behandlede tilsammen 70 Tilfælde af Conjunktivit og Ophthalmi.

Broktilfælde siges at forekomme hyppigt i Vesteraalen; Distriktslægen i Ranen omtaler 10 Tilfælde.

Værkefinger og gamle Saar vare meget almindelige i Vesteraalen, Hugsaar ikke sjeldne i Vefsen. I Lødingens Distrikt skal Enuresis nocturna være temmelig almindelig hos den opvoxende Ungdom (Brinchmann); i Vestlofoten kom 3 under Behandling for samme Sygdom.

I Brønø Prestegjeld fødtes et Barn med Kloakdannelse og Inversio vesicae urinarie, det lever og trives (W. Møller).

Af **chirurgiske Operationer** udførtes paa Buksnæs Sygehus: 1 Amputation af Laaret ved Gonarthrocace, 2 Borttagelser af Fingre, 1 af Læbekræft, 1 af en Tumor sebaceus, 1 Operation for Haremund, 1 Tracheotomi paa Grund af en Fornevring af Stemmeridsen ved en fungøs Svulst (Udfaldet ikke omtalt), 1 Punktion med Iodinsprøitning for Vandbrok, 1 gradvis Udvidning af contractura sphincter. ani. Forøvrigt omtales af Lægerne som udførte: 1 Amputation af Laaret paa Grund af Betændelse i Knæledet med heldigt Udfald, flere Borttagelser af nekrotiserede Fingre eller Tær uden Opgave over Antallet, 3 af Læbekræft, 1 af Epitheliom i Ansigtet, 1 af en Bensvulst paa Fingeren, 2 af Fedtsvulster, 3 af Sæksvulster hos samme Person, 1 af Tonsiller, 1 Udtømmelse af Empyem med Troisquart, 3 Polypoperationer (Næsepolyper 2, Ørepoly 1), 1 plastisk Operation for en Spalte i Læben efter en diphtherisk Lidelse, 5 Operationer for Vandbrok, deraf 2 ved Punktion med Iodinsprøitning og 3 ved Radikaloperation, 2 Iridektomier hos samme Person.

Af **obstetriciske Operationer** nævnes som udførte ved Læger: 11 Tangforretninger, deraf 2 hos samme Kone, der

fødte Tvillinger; 6 paa Grund af Vemangel eller Vesvækelse, 1 formedelst Barselkrampe, 2 formedelst haardt og langvarigt Fødselsarbejde uden Fremgang i Fødselen, for 1 er Indikationen ikke angivet; af Mødrene forbleve 7 ilive, 1 døde af Barselkrampe strax efter Forløsningen, 2 fik Barsel-feber, hvoraf 1 døde, for 1 mangler Oplysning om Udfaldet; af Børnene fødtes 4 levende, 7 vare dødfødte. 1 Vending paa Grund af Tverleie med heldigt Udfald for Moderen, BARNET var dødfødt. 2 Mutilationer paa døde Fostre, den ene ved forsømt Tverleie, Konen døde 1 Døgn efter Operationen (Poppe), det andet paa ubevægeligt Foster i Sædeleie, Konen døde 3 Dage efter Forløsningen (J. A. Heiberg). 3 kunstige Forløsninger af Moderkagen. Ialt 17 obstetriciske Operationer, hvoraf i Alstahoug, Skjerstad og Østlofoten, hver 3, Brønø, Ranen og Vestlofoten, hver 2, Lødingen og Vesteraalen, hver 1.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	D ø d e				Død-fødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mellem 1 og 10 Aar.	paa Barsel-seng.	
Brønø	293	129	19	22	1	10
Alstahoug	247	148	26	18	1	16
Vefsen	187	86	13	26	1	5
Ranen	338	191	24	22	4	19
Lurø	183	115	15	12	1	12
Bodø	254	107	18	28	-	10
Skjerstad	227	96	24	5	3	8
Stegen	216	94	23	9	3	12
Lødingen	301	130	16	29	2	9
Vesteraalen	405	129	26	15	3	20
Østlofoten	177	67	19	10	-	13
Vestlofoten	228	94	16	13	5	13
Nordlands Amt	3056	1386	239	209	24	147

Omkomne ved ulykkelige Hændelser 112

Selvmordere 8.

For det hele Amt bliver der saaledes et Overskud af 1670 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 45,4. Antallet af Børn døde i første Leveaar forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 12,8 og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 5,8. Antallet af døde Børn mellem 1 og 10 Aar forholdt sig til Antallet af samtlige Døde = 1 : 6,6 og Antallet af Døde under 10 Aar til samtlige Døde = 1 : 3,1. Ialt kjendtes 25 Dødsfald paa Barselseng, idet Distriktslægen i Skjerstad omtaler en Kvinde, der døde uforløst og som ikke findes medtaget i Presternes Opgaver; Læge blev hentet, men kom for silde. Af de øvrige døde Barselkvinder indeholde Medicinalberetningerne kun Oplysning om 9, hvoraf 6 døde af Barsel-feber, 1 af Barselkrampe, 2 efter obstetriciske Operationer. Der haves i

dette Aar Opgave over 321 ved Sygdom foraarsagede Dødsfald; de hyppigste Dødsårsager vare: Alderdomssvækkelse (50), Nervefeber (43), Skarlagensfeber (30), Diphtherisk Svælgbetændelse og Strubehoste (tilsammen 27), Svindsot (20), Vatersot og Brights Sygdom (14 tilsammen), Lungebetændelse og Spedalskhed (hver 12), Kræft (11), akut Bronchit og Hjerneslag (hver 8).

Veirliget var i Aarets første Maaneder, der udmærkede sig ved en usædvanlig Snemængde, i det Hele strengt, Vaaren kom sent og var kold undtagen i April, Sommeren over en stor Del af Amtet kold og egentlig Sommervarme indfandt sig først i Juli, Høsten regnfuld og kold i den midtre Del af Amtet, smuk og forholdsvis mild i den nordlige Del, Vinteren indtraadte pludselig allerede i Begyndelsen af Oktober, i November herskede langvarige Storme. Paa Grund af den sene Vaar var Sultefodring meget almindelig og steg i Alstahoug til en yderlig Grad; Korn og Potetes kom sent i Jorden. Kornhøsten var i Lurø og de nærmest Søen liggende Egne af Bodø Distrikt som i et Middelsaar; i Brønø lidt under et Middelsaar, medens den i Alstahoug, i den øvrige Del af Bodø Distrikt og i Vestlofoten paa Grund af den pludselig indtraadte Vinter gav et meget misligt Udbytte. Potetesavlen var daarlig i Brønø, Alstahoug, Lurø og Indbygderne af Bodø Distrikt. Heavlen gav paa flere Steder meget godt Udbytte, i Alstahoug foraarsagede vedholdende Regn under Slaataannen at Høet blev raabjerget. Lofotfisket var mindre heldigt, saa at Befolkningen i Brønø og Alstahoug kom under mere end almindeligt trange Kaar, hvilket antages at have bidraget til den større Dødelighed i de yngste og ældste Aldersklasser i sidstnævnte Distrikt og at have medvirket til det forøgede Antal Nervefebertilfælde (K. Hansen).

Levemaade og hygiæniske Forholde. Det huslige Stel siges fra Vefsen og Lurø at staa paa et lavt Trin, væsentlig paa Grund af Kvindernes daarlige Oplysning og Mangel paa Sands for Renlighed og Orden samt Mændenes Dorskhed eller Ængstelighed for at bryde med gammel Slendrian (G. Bugge, Føyn); i Vesteraalens Distrikt samt i Buksnæs og Borge Sogne af Vestlofotens Distrikt ere Forholdene noget bedre. Kosten er paa mange Steder utilstrækkelig, altfor ensformig og urenligt tilberedt; ialmindelighed bestaar den af Fisk, Sild, Potetes og Fladbrød. Kjød bruges sjældent og da for detmeste saltet eller tørret. Gode Potetes savnes overalt i Stegens Distrikt, tildels ogsaa Kaalrabi og Gulerødder. Produktionen af Melk er i Alstahougs, Lødingens og Stegens Distrikt paa Grund af Sultefodringen ikke tilstrækkelig til

Behovet. Forbruget af Kaffe tiltager i Vefsen; Kaffe siges at nydes i overdreven Mængde i Lurø, Lødingen og Stegen. Brændevinsdrik er paa de fleste Steder i Aftagende eller lidet udbredt, i Vefsen nydes derimod ikke sjelden paa Handelsstederne Frugtvin og Øl. Klædedragten er i Almindelighed ganske hensigtsmæssig og Brugen af uldne Underklæder bliver mere og mere almindelig, den høie Pris paa Bomulds-lærred har vistnok bidraget Sit dertil (F. Hoffmann); de i Vefsen istedetfor Skotøi brugelige uldne Sokker ansees derimod for mindre tjenlige, idet Fødderne forkjæles og udsættes for Væde. Boligerne lade meget tilbage at ønske, i Vefsen ere de saaledes kolde og aabne med utætte Gulve og i Regelen uden Grundmur; de til Soveværelser benyttede „Lofte“ ere meget trækfulde og mangle i Almindelighed Ovn; i Lurø og Lødingen siges Husene at være smaa og overfyldte og desuagtet indtages uden Videre Inderstfamilier og Selvfæsterkarle i de allerede iforveien overbefolkede Rum (Føyn), Luft i Husene er derfor slet, hvortil ogsaa Almuens Urenlighed bidrager. Bedre i denne Henseende stiller Forholdene sig i Bodø Distrikt, Vesteraalen og endel af Vestlofoten, hvor man indreder større Boliger; i Bodø Distrikt begynde Kogeovne at gaa mere og mere af Brug. Almuens fornemste Næringskilder ere Fiskeri og Jordbrug, hvilket sidste i Bodø Distrikt siges at staa paa et lavt Standpunkt; i Vefsens Distrikt, hvor man ogsaa driver paa Kvægavl, bruges Børnene til Gjetning, hvorunder de lide meget Ondt. Husflid er i dette Distrikt bleven almindeligere end før (G. Bugge). En Beskrivelse af Levemaaden under Lofotfisket af Distriktslæge K. Hansen i Alstahoug er vedføjet denne Beretning som et Anhang.

Fattigsygepleien. Af fattige Syge behandledes udenfor Sygehusene:

i Brønø Distrikt . . .	95
i Alstahougs — . . .	20
i Vefsens — . . .	51
i Ranens — . . .	128
i Lurø — . . .	26
i Bodø — . . .	38
i Skjerstads — . . .	14
i Stegens — . . .	13
i Lødingens — . . .	8
i Vesteraalens — . . .	83
i Østlofotens — . . .	23
i Vestlofotens — . . .	42

tilsammen 541.

Medikamentudgifterne udgjorde i Brønø og Alstahoug med Fradrag af de Lægen tilkommende 25 pCt., henholdsvis 50 Spd. 93 Skill. og 7 Spd. 54 Skill., i Lurø 23 Spd. 96 Skill. I Brønø Distrikt har af 242 „epidemiske“ Syge omtrent 200

erholdt fri Medicin til et Beløb (med Fradrag af 25 pCt.) af 35 Spd. 74 Skill. I Lurø have i Aarets Løb 12 tildels for Fattigvæsenets Regning forpleiede Syge været indlogerede i Nærheden af Distriktslægens Bopæl. Vaagens Sogn i Østlofoten har ikke langt fra Distriktslægens Bolig et Fattighus, hvor der opholder sig henved et Snes Fattige, der stedse erholde tilstrækkelig Lægehjelp. Distrikternes store Udstrækning og den besværlige Kommunikation lægger ofte Hindringer iveien for Søgning af Læge og Jordemoder; fra Lødingen bemærkes, at det af denne Grund antages at være umuligt for een Læge under en større Sygelighed at efterkomme alle Krav; de samme Forholde gjøre sig gjældende selv under almindelige Omstændigheder i Vestlofoten, hvor Lægen, der tillige er Sygehuslæge og i Fisketiden har Tilsyn med Værene, har stor Søgning. I Herø og Alstahougs Sogn af Alstahougs Distrikt haves ikke Jordemoder, derimod har i sidstnævnte Prestegjeld en dygtig Fødselshjelperske, der i sin Tid har nydt Undervisning af en Læge, erholdt en aarlig Godtgjørelse af Amtskommunen; Værø Prestegjeld i Vestlofoten mangler ogsaa Jordemoder.

Af Møder i Sundhedskommissionerne afholdtes i Brønø Distrikt 6, nemlig 3 i Brønø, 2 i Bindalen, 1 i Veggen; 4 Møder gik overstyr paa Grund af Uveir eller andre Hindringer; i Alstahougs Distrikt 6, nemlig i Alstahoug 3, i Tjøtø 2, i Herø 1; i Vefsens Distrikt 3, hvoraf i Vefsen 2, i Hatfjelddal 1; i Ranens Distrikt 3, 1 i hvert Herred; i Lurø 3, hvoraf i Rødø 2, i Lurø 1; i Bodø Distrikt 5, hvoraf i Gildeskaal og Bejeren, i hver 2, i Bodø 1; i Skjerstad Distrikt 4, hvoraf i Skjerstad 2, i Saltdalen 2; i Lødingens Distrikt intet Møde paa Grund af at den nuværende Distriktslæge først overtog Embedet i Oktober d. A. og formedelst andre Forretninger var hindret fra at beramme noget Møde; i Stegens Distrikt intet Møde, væsentligt paa Grund af Distriktslægens Sygdomsforfald; i Vesteraalens Distrikt 2 Møder, nemlig 1 i Hassel, 1 i Øxnæs, i de øvrige Herreder intet Møde; i Østlofotens Distrikt 3, hvoraf 2 i Vaagen, 1 i Gimso; i Vestlofotens Distrikt 6, hvoraf i Buksnæs og Flakstad, i hver 2, i Borge og Værø, i hver 1. Den samlede Kommunepræsentation er indtraadt i Sundhedskommissionerne i alle Herreder i Brønø, Alstahougs, Ranens, Lurø, Skjerstads, Østlofotens og Vestlofotens Distrikter samt i Gildeskaals og Bejerenes Herreder i Bodø Distrikt; i Brønø Distrikt ere desuden samtlige Lensmænd og de fleste Skolelærere faste Medlemmer. Møderne ere i Alstahougs Distrikt i Regelen godt besøgte af Almuen og overværes af Flere udenfor Medlemmerne i Vefsens og Ranens Distrikter; talrigst have Tilhørere indfundet sig, naar Møderne, saasom i Brønø, Vesteraalen og Vestlofoten, tildels have været afholdte samtidigt med de aarlige Thing. Som Gjenstande for Foredrag og For-

handling i Sundhedskommissionerne nævnes de epidemiske Sygdomme, saasom Skarlagensfeber og Nervefeber, Spedalskhed, Fnat, Barselkoners og Spædbørns Behandling, Misbrug af Aareladning (i Skjerstad, Vesteraalen og Østlofoten), Næringsmidlerne og Ernæringen, Boligers hensigtsmæssige Bygningsmaade og Indredning m. m. Udkast til almindelige Sundhedsforskrifter diskuteredes i Gildeskaals og Bejerenes Herreder i Bodø Distrikt, i Buksnæs og Flakstads Herreder i Vestlofoten samt i Vaagens Herred i Østlofoten, hvor Sundhedskommissionen besluttede at træffe Anstalter til at saadanne Forskrifter bleve satte i Kraft for Roværet Kabelvaag med Smedvigen. I Anledning af en indløben Klage over de Spedalskes Behandling paa Reitgjerdets Pleiestiftelse, afsendte Fattigkommissionen i Brønø en af Sundhedskommissionens Medlemmer, der efter endt Undersøgelse oplyste, at alle Klager i det Væsentlige vare uberettigede (se Aarsberetningen for 1864 fra Overlægen for den spedalske Sygdom Side 27).

De Vaccineredes Antal udgjorde:

i Brønø Distrikt . .	143
i Alstahougs — . .	150
i Vefsens — . .	25
i Ranens — . .	203
i Lurø — . .	90
i Bodø — . .	118
i Skjerstads — . .	244
i Stegens — . .	179
i Vesteraalens— . .	373
i Østlofotens — . .	115
i Vestlofotens— . .	274

tilsammen 1914.

I Lødingens Distrikt blev ingen Vaccination foretaget. Forskjellige Omstændigheder have foraarsaget Indskrænkning i Vaccinationen, saaledes de epidemiske Sygdomme, som have hersket i dette Aar, navnlig Skarlagensfeber; af denne Grund har ingen Vaccination været udført i Viks og søndre Bindalens Kredse i Brønø Distrikt (i den sidstnævnte Kreds tildels ogsaa paa Grund af Hjelpevaccinatørens Sygdomsforfald), samt i Lødingens og Hols Kredse i Lødingens Distrikt; i Værø Kreds i Vestlofoten blev ingen Vaccination foretaget paa Grund af Sygelighed blandt Børn, i Øxnæs Kreds i Østlofoten paa Grund af Mangel paa tjenlig Materie, i Tysfjord og Evenæs i Lødingens Distrikt paa Grund af Vakance i Hjelpevaccinatorposten. Fra Kjæringø i Bodø Distrikt, Ankenæs i Lødingen og Bø i Vesteraalen mangler Underretning. I Næsne Kreds i Ranens Distrikt vaccineredes ikke i dette Aar, fordi der indfinder sig meget Faa til de berammede Møder og Hjelpevaccinatøren derfor i Regelen maa gaa fra Gaard til Gaard, hvilket han ikke kan overkomme oftere end

hvert andet Aar. Almuen i Hemnæs og Mo anser det ogsaa unødvendigt at vaccinere sine Børn før lige under Konfirmationen for at skaffe Attest til Presten, da de nemlig som Fatalister ikke tro paa nogen Smitte (Poppe). Distriktslægen i Bodø bemærker, at der høiligen tiltrænges nye Lovbestemmelser angaaende Vaccinationsvæsenet, da man, saaledes som det nu er, har stor Møie med at faa endog nogenlunde brugbare Personer til Hjelpevaccinatører; Betalingen for hver med Held vaccineret Person antages ikke at burde sættes lavere end 24 Skill. (Arntzen).

Af **retsmedicinske Forretninger** udførtes: 2 Syns- og Obduktionsforretninger, en over et fundet Barnelig, en over et Barn, hvis Død antoges at være forårsaget ved voldelig Behandling, 1 Undersøgelse og Erklæring over et opgravet Barnelig, 1 af en Kvinde i Anledning af formodet Mishandling, 1 af en syg Dømfældt i Anledning af hans Indsendelse til Trondhjems Tugthus.

De om **Sindssyge** meddelte, rigtignok mindre fuldstændige Oplysninger, ere sammenstillede i følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Sindssyge, forpleiede for Amtskommunens Regning.							Antal Sindssyge, der ved Aarets Udgang forpleiedes for		
	Antal ved Aarets Begyndelse.	Ny Tilkomne.	Hjemkomne uhelbredede fra Asyl (Gaustad).	Afgaaede.				Antal ved Aarets Udgang.	Fattigvæsenets Regning.	privat Regning.
				Helbredede.	Døde.	Indlagte i Asyler.	Overgaaede til almindelig Fattigforsørgelse.			
Brønø . . .	-	-	1	1	-	-	-	8	3	-
Alstahoug . .	11	2	-	-	4	2 ¹⁾	1	6	2	2
Vefsen . . .	-	-	-	-	-	-	-	7	4	-
Ranen . . .	-	-	-	-	-	4 ²⁾	-	6	1	-
Lurø . . .	-	1	1	1	-	-	1	-	1	1
Bodø . . .	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-
Skjerstad . .	9	-	-	-	-	-	-	9	3	-
Stegen . . .	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1
Vesteraalen . .	-	-	-	-	-	1 ²⁾	-	1	-	-
Østlofoten . .	1	2	-	-	-	-	-	3	1	-
Vestlofoten . .	-	-	-	-	-	1 ³⁾	-	-	1	1

¹⁾ I Bergens kommunale Asyl.
²⁾ I Gaustad Asyl.
³⁾ I Rosenbergs Asyl.

Distriktslægerne i Brønø, Ranen, Lurø, Bodø, Stegen og Vestlofoten oplyse, at de tilsaa de i deres Distrikt for offentlig Regning forpleiede Sindssyge; deres Forpleining anføres at være forsvarlig. For at varetage de Sindssyges Tarv er Distriktslægen i Skjerstad aarlig tilstede i Fattigkommissionernes Møder, naar de for offentlig Regning forsørgede Sindssyge ved en Slags Licitation søges udsatte til Forpleining for det følgende Aar.

Amtet har 3 faste **Sygehuse**, i Alstahoug, Bodø og Buksnæs, hvor følgende Antal Syge kom under Behandling:

	Sygehuset i		
	Alstahoug.	Bodø.	Buksnæs.
For Febre, og deres Eftersygdomme	19	3	17
- akute Sygdomme i Aandedræts- og Cirkulationsorganerne	4	-	4
Lateris	23	3	21

	Sygehuset i		
	Alstahoug.	Bodø.	Buksnæs.
Transport	23	3	21
For kroniske Sygdomme i Aandedræts- og Cirkulationsorganerne	9	1	5
- Sygdomme i Nervesystemet, Sindssygdomme	27	3	8
- akute Sygdomme i Fordøjelsesapparatet	4	-	14
- kroniske do.	6	2	2
- Uterin-, Barselsygdomme, Menstruationsuordener	8	2	1
- Sygdomme i Urinorganerne, Vatersot	9	1	2
- Blodsygdomme o. s. v.	1	-	3
Lateris	87	12	56

	Sygehuset i		
	Alstahoug.	Bodø.	Buksnæs.
Transport	87	12	56
For Spedalskhed	2	-	1
- kronisk eller afebril Rheumatisme	11	1	1
- Læsioner	14	5	8
- Phlegmone, Abscesser, Ulcera	21	7	11
- Kræft og Svulster overhovedet	9	2	4
- Deformiteter	1	-	-
- Ben- og Ledsygdomme . .	15	5	7
- chirurgiske Sygdomme i Aarsystemet	3	-	2
- Øiensygdomme	7	2	6
- chirurgiske Sygdomme i Urin- og Kjønorganerne	5	1	1
- Syphilis	2	-	2
- Gonorrhoe	3	-	5
- Epididymit	1	-	-
- Excoriationer	1	-	-
- Hudsygdomme	11	1	2
- Contractura sphincter. ani .	-	-	1
Tilsammen	193	36	107.

Forevrigt henvises med Hensyn til Behandlingens Udfald m. m. til Sygehuslisten. Totalbeløbet af Udgifterne ved Buksnæs Sygehus udgjorde 2336 Spd. 32 Skill. eller lidt over 19 Spd. 56 Skill. for hver Udskreven. Sygehuset har været i en temmelig forfalden Stand, i det flere af Sygestuerne, der næsten alle ere kolde og trækfulde, i stærkere Regnveir og under Sneens Optøen have været udsatte for Vands Indtrængen; en stor Del af Sygehusets Inventariesager, især de linnede, ere meget medtagne (J. Heiberg). Vaagens Sygehus traadte som sædvanligt i Virksomhed under Lofotfisket; der behandlede tilsammen 77 Syge, af hvilke 74 indkom i 1ste Kvartal og 3 i 2det; 60 udgik helbredede, 7 i Bedring og 1 uhelbredet; 9 døde; 76 lede af akute Sygdomme, hvoraf 45 af Nervefeber, 11 af Lungebetændelse; Forpleiningsdagens Antal udgjorde 2327 eller 30,2 for hver Udskreven; til 18 Syge, der behandlede for offentlig Regning, beløb Medicamentudgifterne sig til 34 Spd. 22 Skill. Distriktslægerne i Lurø og Skjerstad have i Nærheden af sine Bopæle Sygelokaler for Saadan, der tiltrænge et mere stadigt Tilsyn; i Lurø er der saaledes Anledning til at modtage indtil 5 Syge ad Gangen.

Badeindretninger fandtes ved Amtets tre faste Sygehuse, forevrigt var der flere private Dampbadeindretninger i Alstahougs, en i Ranens, en i Lurø Lægedistrikt, to i Vaagens Prestegjeld i Østlofoten, nemlig en, der eies af Kommunen, og en privat, hvor der ogsaa er Ahledning til Kar- og Styrtebad; den sidstnævnte besøgte i dette Aar af omtrent 40 Personer, de fleste Sygdomstilfælde vare af rheumatisk Natur.

Amtets **Apothek** i Bodø fandtes ved Visitationen iorden. Personalet bestod foruden Apothekeren af 1 examineret Pharmaceut og 1 Discipel. Under Lofotfisket er der i Vaagens Prestegjeld i Østlofoten i Virksomhed en Filialafdeling af Bodøs Apothek, der bestyres af en examineret Pharmaceut.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Brønø Distrikt: 1 Læge, boende i Brønø Prestegjeld. 3 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatorer.
2. Alstahougs Distrikt: 2 Læger, hvoraf den ene, Distriktslægen, boende i Alstahougs, den anden i Tjøte Prestegjeld. 1 Jordemoder og en lønnet uexamineret Fødsels-hjelperske; 3 Hjelpevaccinatorer.
3. Vefsens Distrikt: 1 Læge, boende i Vefsens Prestegjeld. 1 Jordemoder; 3 Hjelpevaccinatorer.
4. Ranens Distrikt: 1 Læge, boende i Hemnæs. 3 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatorer.
5. Lurø Distrikt: 1 Læge, boende i Lurø Prestegjeld. 2 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatorer.
6. Bodø Distrikt: 1 Læge, boende i Bodø. 4 Jordemødre; 7 Hjelpevaccinatorer.
7. Skjerstads Distrikt: 1 Læge, boende i Skjerstads Prestegjeld. 3 Jordemødre; 3 Hjelpevaccinatorer.
8. Lødingens Distrikt: 1 Læge, boende i Ofotens Prestegjeld. 2 Jordemødre; 2 Hjelpevaccinatorer.
9. Stegens Distrikt: 1 Læge, boende i Stegens Prestegjeld. 3 Jordemødre; 3 Hjelpevaccinatorer.
10. Vesteraalens Distrikt: 1 Læge, boende i Hassels Prestegjeld. 4 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatorer.
11. Østlofotens Distrikt: 1 Læge, boende i Vaagens Prestegjeld; under Lofotfisket opholder sig desuden 1 eller 2 Fiskelæger i Distriktet. 2 Jordemødre, hvoraf en offentlig ansat; 3 Hjelpevaccinatorer.
12. Vestlofotens Distrikt: 1 Læge, boende i Buksnæs Prestegjeld. 3 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatorer.

XIX. Finmarkens Amt.

Sundhedstilstanden*) skildres i Almindelighed og paa enkelte Undtagelser nær som ret god, især i Sammenligning med de to nærmest foregaaende Aar. Flere epidemiske Sygdomme vedvarede siden det forrige Aar, og af disse var det fornemmelig Skarlagensfeber, som under sin fortsatte Udbredning over næsten hele Amtet foranledigede nogen større Sygelighed; ligesaa vedvarede en Kighosteepidemi i en Del af Amtet i 1ste Halvaar. Ud paa Vaaren optraadte en Epidemi af Kusma, som endnu vedvarede ved Aarets Udgang. Nervefeber var temmelig udbredt dog mindre end i det foregaaende Aar, ligesaa den ondartede Halsesygge, som fordetmeste kun forekom sporadisk.

Dødelighed. De Dødes Antal udgjorde 1466, hvilket er 10,5 pCt. mindre end i det foregaaende Aar, da der døde 1638, samt 21,4 pCt. mindre end i 1862, da de Dødes Antal var 1866, men 21,2 pCt. mere end det gjennemsnitlige Antal Døde i Femaaret 1856—1860, som udgjorde 1209. Kun to Lægedistrikter, nemlig Malangen og Vardø, viser i heromhandlede Aar nogen Forøgelse i de Dødes Antal i Sammenligning med det foregaaende (resp. 173 og 36 mod resp. 155 og 22 i 1863); i samtlige øvrige Lægedistrikter var de Dødes Antal mindre end i 1863.

Sygdomskonstitutionen anføres fordetmeste at have været indifferent; af Enkelte betegnes den som adynamisk, kun fra Vadsø Distrikt som inflammatorisk.

Nervefeber var mindre hyppig end i det foregaaende Aar, men havde dog i enkelte Lægedistrikter temmelig betydelig epidemisk Udbredning. Ialt opgives:

fra søndre Senjens Distrikt	11	Behandlede,	hvoraf	1	døde,
- nordre	—	—	4	—	— 2 —
- Malangens	—	—	19	—	— 2 —
- Tromsø	—	—	31	—	— 3 —
- Lyngens	—	—	42	—	— 7 —
- Altens	—	—	126	—	— 16 —
- Hammerfest	—	—	56	—	— 9 —
- Tanens	—	—	1	—	— — —
- Vardø	—	—	52	—	— 1 —
- Vadsø	—	—	9	—	— 2 —

tilsammen 351 Behandlede, hvoraf 43 døde;

*) Fra Loppens, Maasø, Tanens og Sydvarangers Lægedistrikter haves kun ufuldstændige Opgaver over Sundhedstilstanden m. v.; Loppens og Tanens Distriktslægeembeder henstode nemlig ubesatte i hele Aarets Løb og Maasø Distrikt i de to første Trediedele af Aaret; Distriktslægen i Sydvaranger opholdt sig i Fisketiden i Tanens Distrikt og var senere i længere Tid ved Sygdom hindret fra at udføre sine Embedsforretninger.

desuden opgives fra Tromsø Distrikt 2 dødelige Tilfælde, som ikke kom under Lægebehandling, og tilsammen kjendes 45 Dødsfald. (I det foregaaende Aar opgaves 487 behandlede Tilfælde, hvoraf 36 endte dødeligt, og ialt kjendtes 43 Dødsfald). Angaaende Sygdommens Forekomst i de enkelte Lægedistrikter haves følgende nærmere Oplysninger: i søndre Senjen forekom en liden begrændset Epidemi i Kvedfjord i August, hvorunder 6 Personer angrebes, forøvrigt viste sig saavel her som i nordre Senjen kun sporadiske Tilfælde. De fra Malangens Distrikt anmeldte 19 Tilfælde indtraf alle i Maalselvns Sogn fra Mai til September, og de 3 første Tilfælde vare hos hjemkomne Fiskere. Af de fra Tromsø Distrikt opgivne Tilfælde behandlede 9 paa Sygehuset i første Halvaar, 10 af Distriktslægen fra Marts til August, og af disse indtraf de fleste i et Hus hos en fattig Familie; de øvrige 12 behandlede af Sygehuslægen i første Halvaar. I Lyngens Distrikt forekom Sygdommen i begrændsede Epidemier i Lyngens og Skjervø Prestegjelde fra Februar til Juli. I Altens Distrikt var Sygdommen epidemisk gennem hele Aaret, især i første Halvaar; samtlige de herfra opgivne Tilfælde behandlede i Altens og Talviks Prestegjelde. I Hammerfest Distrikt var Sygdommen en Fortsættelse af en i forrige Aars Høst begyndt Epidemi; samtlige herfra opgivne Tilfælde ere fra Hammerfest By, hvor de sidste Tilfælde kom under Behandling i Juli. I Vardø Distrikt var Nervefeber epidemisk fra Mai til Oktober i Byen, i Aarets to sidste Maaneder i Landdistriktet. I Vadsø Distrikt viste Sygdommen sig sporadisk gennem hele Aaret. Af 339 behandlede Tilfælde forekom 111 i 1ste, 119 i 2det, 58 i 3die og 51 i 4de Kvartal. Af 343 Syge vare 196 af Mand-, 147 af Kvindekjøn, og af 324 vare 230 Voxne, 94 Børn. Som simpel Feber opføres 200 behandlede Tilfælde, nemlig:

fra søndre Senjens Distrikt	1	Tanens Distrikt	3
- Tromsø	— 88	Vardø	— 9
- Altens	— 32	Vadsø	— 21.
- Hammerfest	— 46		

89 Tilfælde falde paa 1ste Kvartal, 51 paa 2det, 37 paa 3die og 23 paa 4de. Af de Syge vare 92 af Mand-, 108 af Kvindekjøn, og af 168 vare 86 Voxne, 82 Børn.

Af Barselfeber opgives:

fra søndre Senjens Distrikt	5	behandl. Tilfælde med	1	Dødsf.
- Malangens	— 2	—	—	— 1 —
- Tromsø	— 5	—	—	— 2 —
- Hammerfest	— 4	—	—	— 2 —

Lateris 16 behandl. Tilfælde med 6 Dødsf.

Transport	16	behandl.	Tilfælde	med	6	Dødsf.
fra Vardø Distrikt . . .	1	—	—	—	1	—
- Vadsø — . . .	18	—	—	—	5	—

tilsammen 35 behandl. Tilfælde med 12 Dødsf.

desuden opgives 2 dødelige Tilfælde fra Vadsø Distrikt, som ikke havde været under Lægebehandling. Ialt kendtes altså 14 Dødsfald, hvoraf 7 i Vadsø Distrikt; her optraadte Sygdommen med udtalt epidemisk Karakter fra September til November, i hvilket Tidsrum vides at være indtruffet 13 Tilfælde, hvoraf de 7 endte dødeligt (2 uden Lægebehandling); 3 Dødsfald indtraf i Vadsø By, 4 i det omgivende Landdistrikt. Distriktslægen bemærker, at der kun i et eller to Tilfælde kunde være Sandsynlighed for, at Sygdommen var bleven overført ved Smitte; af de 7 Døde havde kun 3 benyttet Jordemødre, og af disse havde kun 2 haft Jordemoder fælles; Veirliget var den hele Tid raat og fugtigt; flere af de Syge boede i lavtliggende fugtige Rum og hos disse var Sygdommen ogsaa mest dødelig; hos de Syge bemærkedes aldrig diphtherisk Belæg paa Fødselsdelene (Danchertsen). Af Mania puerperalis omtales 1 Tilfælde, der helbrededes. 2 Koner, der døde af Barselseber, vare forløste ved obstetriciske Operationer af Læger.

Vandkopper omtales fra Malangens, Tromsøs og Hammerfest Distrikt, hvor ialt 15 Tilfælde kom under Lægebehandling, af hvilke 1, i Malangens Distrikt, endte dødeligt ved Komplikation med Lungebetændelse. 6 Tilfælde indtraf i 1ste Kvartal, 8 i 2det og 1 i 3die. Af de Syge vare 8 af Mand-, 7 af Kvindekjøn, 1 Voxen, 14 Børn.

Skarlagensfeber fortsatte sin epidemiske Udbredning, der var begyndt i det foregaaende Aar, og forekom i næsten samtlige Lægedistrikter. Ialt opgives:

fra søndre Senjens Distrikt	13	Behandlede,	hvoraf	3	døde,
- nordre — —	8	—	—	—	—
- Malangens —	127	—	—	15	—
- Tromsø —	34	—	—	3	—
- Lyngens —	1	—	—	1	—
- Altens —	24	—	—	2	—
- Hammerfest —	59	—	—	8	—
- Vardø —	36	—	—	8	—
- Vadsø —	2	—	—	1	—

tilsammen 304 Behandlede, hvoraf 41 døde; desuden opgives 21 dødelige Tilfælde, som ikke kom under Lægebehandling, nemlig 5 fra Malangens, 9 fra Tromsø, 4 fra Hammerfests og 3 fra Vardø Distrikt; ialt kendes altså 62 Dødsfald. (I forrige Aar opgaves 376 behandlede Tilfælde, hvoraf 30 endte dødeligt, og ialt 56 Dødsfald). Til søndre Senjens Distrikt siges Sygdommen at være indført i

Juli ved en Syg fra det tilstødende Lødingens Distrikt i Nordlands Amt; i nordre Senjen kom det første Tilfælde under Behandling i Juni, i Malangens, Tromsø og Altens Lægedistrikter fortsatte Epidemien sig fra det foregaaende Aar og vedvarede endnu i Slutningen af Aaret; fra Lyngens Distrikt haves ingen Oplysning om Sygdommens Forekomst, idet der herfra kun er omtalt et enkelt dødeligt Tilfælde, der indtraf i April; i Hammerfest Distrikt kom de første Tilfælde under Behandling i Juli, i Vardø Distrikt i Mai; i Vadsø Distrikt havde Sygdommen epidemisk Udbredning fornemmelig i Næseseby Sogn i Slutningen af Aaret. Fra næsten samtlige Lægedistrikter anføres, at et stort Antal Tilfælde ikke kom under Lægebehandling, skjønt Sygdommen i Almindelighed ikke var af nogen godartet Karakter; den var saaledes ofte forbunden med Diphtherit i Svælget (af de 95 Tilfælde, som behandlede af Distriktslægerne i Hammerfest og Vardø, vare 38 forbundne med Svælgdiphtherit); betydelig Svulst i Kjertler og Cellevæv paa Halsen, der ofte gik over i Abscesdannelse, var ligeledes hyppig, og Vatersot var en almindelig Eftersygdom, der ofte fremkaldtes ved Uforsigtighed under Afskallingen og antages at have foraarsaget Døden i et temmelig stort Antal Tilfælde, som ikke kom under Lægebehandling (Iversen, C. Nissen). Som sekundær Dødsårsag opføres for 12 Døde: Diphtherit hos 6, Abscesser paa Halsen, Konvulsioner, hver hos 2, Vatersot, Gangræn, hver hos 1. Af 299 behandlede Tilfælde falde 90 paa 1ste Kvartal, 37 paa 2det, 93 paa 3die og 79 paa 4de. Af 303 Syge vare 142 af Mand-, 161 af Kvindekjøn; af 300 vare 46 Voxne, 254 Børn.

Af **Mæslinger** omtales enkelte Tilfælde fra nordre Senjens og Lyngens Distrikt, og paa Vardø Sygehus behandlede under Fisketiden en Person, der var ankommen fra Carlse Prestegjeld i Tromsø Distrikt. Ialt opgives 8 behandlede Tilfælde, hvoraf 2, i Lyngens Distrikt, endte dødeligt. 2 bleve syge i 1ste Kvartal, 1 i 2det og 5 i 4de; af de Syge vare 3 af Mand-, 5 af Kvindekjøn, 3 Voxne, 5 Børn.

Af **Rosen** opgives 29 behandlede Tilfælde, hvoraf 12 i Tromsø Distrikt, alle uden Dødsfald; 6 bleve syge i 1ste Kvartal, 11 i 2det, 6 i 3die og 6 i 4de; 16 vare af Mand-, 13 af Kvindekjøn; af 22 vare 20 Voxne, 2 Børn. Fra Vadsø Distrikt omtales en epidemisk Phlegmone, undertiden forbunden med Gangræn i Cellevævet under Huden, af hvilken Sygdom Distriktslægen fra Juli til November behandlede 11 Tilfælde, 8 hos Mænd, 3 hos Kvinder; i samme Tidsrum behandlede 6 Tilfælde af Rosen.

Kighoste omtales fra Tromsøs, Lyngens og Hammerfest Distrikter, hvor Sygdommen havde epidemisk Udbredning siden det foregaaende Aar. Der opgives:

fra Tromsø Distrikt	16	Behandlede,	hvoraf - døde,
- Lyngens —	2	—	— 2 —
- Hammerfest Distrikt	12	—	— 3 —

tilsammen 30 Behandlede, hvoraf 5 døde; desuden opgives fra Tromsø Distrikt 2 dødelige Tilfælde, som ikke havde været under Lægebehandling, tilsammen altsaa 7 Dødsfald. 23 Tilfælde falde paa 1ste Kvartal, 6 paa 2det og 1 paa 3die. Af de Behandlede vare 11 af Mand-, 19 af Kvindekjøn, 1 Voxen, 29 Børn. Som sekundær Dødsårsag opgives Konvulsioner for 3 af de Døde.

Diphtherisk Svælgbetændelse havde ligesom i det foregaaende Aar epidemisk Udbredning kun i enkelte Lægedistrikter og viste sig forøvrigt sporadisk næsten i alle Dele af Amtet, men i Almindelighed af mindre ondartet Karakter end tilforn. Der opgives:

fra søndre Senjens Distrikt	5	Behandlede,	hvoraf - døde,
- Malangens —	21	—	— 2 —
- Tromsø —	20	—	— 2 —
- Lyngens —	12	—	— 4 —
- Altens —	5	—	— - —
- Hammerfest —	51	—	— 3 —
- Maasø —	3	—	— - —
- Tanens —	1	—	— - —
- Vardø —	14	—	— - —
- Vadsø —	13	—	— - —

tilsammen 145 Behandlede, hvoraf 11 døde. Af dødelige Tilfælde, som ikke kom under Lægebehandling opgives 4 fra Malangens og 9 fra Sydvarangers Distrikt, saa at der tilsammen kjendes 24 Dødsfald. (I forrige Aar opgaves 236 behandlede Tilfælde, af hvilke 19 endte dødeligt, og ialt 33 Dødsfald). De fra Hammerfest Distrikt opgivne Tilfælde forekom alle i Hammerfest By; i Landsognet skal Sygdommen have hersket gennem hele Aaret, men intet Tilfælde kom under Lægebehandling (H. F. Smith). I Tanens Distrikt herskede en Epidemi om Vaaren i den vestre Del af Tanens Sogn og flere skulle være døde af Sygdommen, men Ingen kom under Lægebehandling; det ovenfor opgivne Tilfælde behandlede paa Gamvig Sygehus under Fisket. De fra Sydvarangers Distrikt omtalte 9 Dødsfald indtraf under en Epidemi, som herskede om Høsten, især i August og September i Bugønæs; heller ikke her kom nogen under Lægebehandling, da Distriktslægen ved Sygdom var forhindret fra at reise derhen. Af de anmeldte 145 behandlede Tilfælde forekom 26 i 1ste Kvartal, 24 i 2det, 47 i 3die og 48 i 4de. Af de Syge vare 65 af Mand-, 80 af Kvindekjøn; af 129 vare 67 Voxne, 62 Børn. Af **Strubehoste** opgives 4 behandlede Tilfælde uden Dødsfald fra Tromsø Distrikt og 9 Tilfælde, hvoraf 5 endte dødeligt, fra Vadsø Distrikt; fra det

sidstnævnte Distrikt desuden 9 dødelige Tilfælde, som ikke kom under Lægebehandling, tilsammen altsaa 14 Dødsfald. Af de opgivne 13 behandlede Tilfælde indtraf 4 i 1ste Kvartal, 1 i 2det, 5 i 3die og 3 i 4de; af de Syge vare 8 af Mand-, 5 af Kvindekjøn, alle under 15 Aar.

Kusma omtales fra Tromsø, Hammerfest og Vadsø Lægedistrikter, hvor Sygdommen havde epidemisk Udbredning fra Vaaren af og indtil Aarets Udgang, men forholdsvis sjelden kom under Lægebehandling. Ialt omtales 43 behandlede Tilfælde, hvoraf 5 i 2det Kvartal, 4 i 3die og 34 i 4de; af de Syge vare 24 af Mand-, 19 af Kvindekjøn; af 39 vare 18 Voxne, 21 Børn.

Catarrhalske Sygdomme vare hyppige over hele Amtet, især i Vaarmaanederne; fra Malangens Distrikt omtales en epidemisk Influenza, der herskede i Vaarmaanederne, ligesaa fra Vadsø Distrikt, hvor Distriktslægen i April Maaned alene i Vadsø By behandlede 47 saadanne Tilfælde, alle dog af mild Karakter. Ialt er fra forskellige Dele af Amtet opgivet 837 Tilfælde af catarrhalske Sygdomme at være komne under Behandling, af hvilke 5 endte dødeligt, nemlig 1 i Malangens, 4 i Tromsø Distrikt. Af 803 Tilfælde kom 176 i Behandling i 1ste Kvartal, 341 i 2det, 151 i 3die og 135 i 4de. Af de Syge vare 484 af Mand-, 353 af Kvindekjøn; af 631 vare 446 Voxne, 185 Børn.

Af **Lungebetændelse** opgives:

fra søndre Senjens Distrikt	12	behandl. Tilfælde med	2 Dødsf.,
- Malangens —	18	—	— - 2 —
- Tromsø —	23	—	— - 4 —
- Altens —	6	—	— - 2 —
- Hammerfest —	8	—	— - 2 —
- Maasø —	2	—	— - - —
- Vardø —	3	—	— - 1 —
- Vadsø —	29	—	— - 4 —

tilsammen af 10 Læger 101 behandl. Tilfælde med 17 Dødsf.; desuden opgives 1 dødeligt Tilfælde fra Tromsøs og 1 fra Hammerfest Distrikt, som ikke kom under Lægebehandling, og fra Lyngens Distrikt 1 Dødsfald uden tilsvarende Antal Behandlede, saaat der ialt kjendes 20 Dødsfald. (I forrige Aar opgaves af 10 Læger 101 behandlede Tilfælde, af hvilke 15 endte dødeligt; og ialt 18 Dødsfald). Af 99 Lungebetændelser forekom 28 i 1ste Kvartal, 40 i 2det, 16 i 3die og 5 i 4de. Af de 101 Syge vare 60 af Mand-, 41 af Kvindekjøn; af 68 vare 53 Voxne, 15 Børn. For **Pleurit** behandlede 4 Læger 28 Personer, nemlig 3 i søndre Senjens, 24 med 1 Dødsfald i Tromsøs og 1 i Vardø Distrikt. Af 26 Tilfælde falde 8 paa 1ste, 9 paa 2det, 6 paa 3die og 3 paa 4de Kvartal. Af de 28 Syge vare 17 af Mand-, 11 af Kvindekjøn; af 26 vare 19 Voxne, 7 Børn.

Hjernebetændelse er paa Lægernes Dødslisters angivet som Dødsårsag hos 5, tuberkuløs Meningit hos 2, Kramper i Børnealderen hos 8, tilsammen 15, af hvilke Dødsfald indtraf i Vardø Distrikt 4, Tromsø 3, Malangen, Vadsø, hver 2, Lyngen, Hammerfest, Maasø og Sydvaranger, hver 1.

Rheumatiske Sygdomme. Af rheumatisk Feber opgives tilsammen 23 behandlede Tilfælde uden Dødsfald; 10 bleve syge i 1ste Kvartal, 5 i 2det, 2 i 3die og 6 i 4de. Af de Syge vare 14 af Mand-, 9 af Kvindekjøn; af 22 vare 21 Voxne, 1 Barn. For chronisk Rheumatisme behandlede 7 Læger i forskellige Lægedistrikter 138 Personer; af 131 af disse vare 84 af Mand-, 47 af Kvindekjøn; af 109 vare 106 Voxne, 3 Børn.

Af **Koldfeber** sees 3 Tilfælde at være komne under Behandling; om 2 af disse oplyses, at Sygdommen var erhvervet i Udlandet.

Af **Cholera** og **Diarrhoe** opgives:

fra søndre Senjens Distrikt	7 behandl. Tilfælde med	- Dødsf.,
- Malangens	6	—
- Tromsø	81	4
- Hammerfest	30	6
- Maasø	1	—
- Vardø	29	—
- Vadsø	25	—

tilsammen 179 behandl. Tilfælde med 10 Dødsf.; desuden opgives 1 Dødsfald af Cholera uden tilsvarende Antal Behandlede fra Lyngens Distrikt, tilsammen altsaa 11 Dødsfald. (I det foregaaende Aar opgaves 8 Dødsfald). Af 172 Tilfælde indtraf 39 i 1ste Kvartal, 63 i 2det, 45 i 3die og 28 i 4de. Af de 179 Syge vare 101 af Mand-, 78 af Kvindekjøn; af 153 vare 69 Voxne, 84 Børn. Af **Blodgang** behandlede 1 Tilfælde paa Tromsø Sygehus; desuden omtales 3 Tilfælde fra Vardø Distrikt, der indtraf i Mai Maaened i 1 Familie. Af de 4 Syge vare 2 af hvert Kjøen; af 3 vare 1 Voxen og 2 Børn.

For **Syphilis** indkom paa Sygehuset i Tromsø 2 Mænd, hvoraf 1 led af primære, 1 af sekundære Tilfælde; 1 udskreves helbredet med et Antal af 63 Forpleiningsdage; 1 laa tilbage ved Aarets Udgang. Paa Sygehuset i Vadsø indkom 3 Mænd, alle lidende af sekundære Tilfælde; 1 udskreves helbredet med et Antal af 211 Forpleiningsdage, 2 laa tilbage ved Aarets Udgang. Som behandlede udenfor Sygehusene opgives 5 Læger 8 Tilfælde, hvoraf flere vare fremmede, især russiske Søfolk, 7 vare Mænd, 1 Kvinde, alle Voxne; af 6 led 1 af primære, 3 af sekundære, 2 af tertiære Tilfælde. Sygdommen medførte Døden hos 1 Mand i Tromsø Distrikt under Fænomener af Strubetæring. For **Gonorrhoe** indkom 1 Mand paa Tromsø Sygehus og forøv-

rigt opgive 6 Læger at have behandlet 18 Personer, alle af Mandkjøn.

Fnat bemærkedes ligesom i de nærmest foregaaende Aar temmelig ofte i Malangens Distrikt, men var i Almindelighed indført ved Indflyttede søndenfra (Iversen). I Lyngens Distrikt sees Sygdommen sjelden, sandsynligvis fordi Almuen flittig tager Bad i sine Badstuer (E. Qvigstad); som temmelig udbredt betegnes den derimod i Altens, Tanens og Vadsø Distrikt, i hvilket sidste Distrikt den oftere iagttages blandt den kvænske Befolkning og aarligen indføres fra Finland (Danchertsen). Ifølge Sundhedskommissionens Foranstaltning blev i Talvigs Herred i Altens Distrikt Medicin udleveret til de Fnatsyge for Kommunens Regning. Af **Skurv** omtales 2 Tilfælde fra Maalselven.

Af **Spedalske** kjendtes ved Udgangen af forrige Aar ifølge Overlægens Beretning 32; i 1864 kom 8 til, af hvilke 6 vare overseede ved tidligere Tællinger og 2 vare nye Tilfælde; Afgangen var ligeledes 8, hvoraf 4 døde, 3 indlagdes i Stiftelser og 1 var forhen feilagtigt opført. Antallet var ved Aarets Udgang altsaa uforandret 32, hvoraf fandtes:

i søndre Senjens Distrikt	6	i Lyngens Distrikt	8
i nordre	—	i Altens	4
i Malangens	3	i Loppens	2
i Tromsø	5	i Vardø	1.

Kjertelsyge betegnes især som almindelig i Tromsø, Altens og Hammerfest Distrikt; fra Alten opgives 1 Dødsfald af denne Sygdom.

Af **Svindssot** opføres paa Dødsårsagslisterne 18 Dødsfald, hvoraf i Tromsø Distrikt 10, i Hammerfest Distrikt 4, og i Malangens, Lyngens, Vardø og Sydvarangers Distrikt, i hver 1. Dette Antal udgjør 5,4 pCt. af samtlige opgivne ved Sygdom forårsagede Dødsfald. I det foregaaende Aar var Forholdet 18 af 327 opgivne Dødsårsager eller 5,5 pCt.

Kraft er opgivet som Dødsårsag hos 5, hvoraf 3 i søndre Senjens, 1 i Tromsøs og 1 i Altens Distrikt.

Vatersot hos 6, hvoraf 4 i Tromsøs, 1 i søndre Senjens og 1 i Lyngens Distrikt.

Blegsot betegnes som almindelig i Tromsø og Hammerfest. Distriktslægen i søndre Senjen opfører 5 behandlede Tilfælde af Blegsot, 14 af **Menstruationsuordener** af anden Aarsag. For **Hysteri** behandlede Distriktslægen i Vadsø 15 Kvinder.

Cardialgi anføres overalt at være meget hyppig. Antallet af Behandlede opgives fra søndre Senjens, Malangens, Tromsøs, Vardø og Vadsø Lægedistrikter, i hvilke der af 6 Læger behandlede 232 Personer; af 223 af disse vare 88 af Mand-, 135 af Kvindekjøn; af 193 vare 185 Voxne, 8 Børn.

Af **Drankersygdomme** omtales fra søndre Senjen 1 Til-

fælde af Drankergalskab, der helbrededes, samt 1 af chronisk Alkoholisme, som endte dødeligt; fra Hammerfest omtales 1 Dødsfald af akut Alkoholforgiftning. Samtlige Syge vare af Mandkjøn.

Af **Sindssygd** sees 14 nye Tilfælde at være kommen under Lægebehandling, og af disse indlagdes 3 paa Tromsø Sygehus, hvorfra 2 inden Aarets Udgang udskreves helbredede, 1 uhelbredet; 4 indsendtes til Forpleining hos Lensmand Oxaas i Lyngen, og af disse udgik 2 helbredede, 1 uhelbredet og 1 var tilbageliggende ved Aarets Udgang. Af de øvrige 7 nye Sindssyge, der forbleve i Hjemmet, sees 3 inden Aarets Udgang at være helbredede, 1 døde ved Selvmord. Af 13 nye Sindssyge vare 5 af Mand-, 8 af Kvindekjøn; af 7 opgives 4 at lide af Mani, 3 af Melancholi. Sindssygd opgives ialt som Dødsarsag hos 6.

Følgende **chirurgiske Operationer** opgives at være udførte: paa Sygehuset i Tromsø: 1 Amputation af Læggen, 1 Borttagelse af en Kræftsvulst, 1 Paracentese af Underlivet; af Lægerne forøvrigt: 2 Exartikulationer af Fingre, 1 Borttagelse af Uvula, 1 af begge Tonsiller, 1 af hypertrofiske Papiller paa Tungen, 1 af et Ganglion paa Haanden, 1 Paracentese af Brystet for Empyem, 10 Paracenteser af Underlivet, hos samme Kvinde, paa hvem Operationen ialt var udført 57 Gange (C. H. Nissen), 2 Punktioner for Vandbrok, 1 Operation for indgroet Negl.

Af **obstetriciske Operationer** nævnes som udførte af Læger: 5 Tangforretninger, 4 paa Grund af Vemangel og Vækkelse, i et Tilfælde i Forbindelse med Bækkenforsnevring, 1 paa Grund af Kræfttab under langvarigt Fødselsarbejde; af Mødrene forbleve 2 ilive, 3 døde, to af Barsel-feber, en af Blødning 10 Timer efter Forløsningen; af Børnene vare 3 levende, 2 dødfødte. 1 Mutilation af et dødt Foster, som var født i Sædeleie indtil Skuldrene, med den ene Arm opslaaet i Nakken; den tilstedeværende examinerede Jordemoder havde forgjeves forsøgt at bringe den imellem Fosterets Nakke og Skambenet indklemte Haand ned, hvorfor den tilkaldte Læge exartikulerede Armen. Konen forblev ilive, men fik en Blæreskedefistel efter den indklemte Haand (Follum). 2 kunstige Forløsninger af Moderkagen, begge paa Grund af uregelmæssig Sammentrækning af Livmoderen; den ene Kone forblev ilive, om den anden mangler Opgave over Udfaldet. Ialt udførtes efter det Foregaaende 8 obstetriciske Operationer, hvoraf i Vardø og Vadsø Distrikt, hver 2, i søndre Senjens, Malangens, Tromsø og Altens Distrikt, hver 1.

Antallet af **Fødte** og **Døde** vil sees af følgende Tabel:

Lægedistrikt.	Fødte.	D ø d e				Død-fødte.
		i Alt.	under 1 Aar.	mellem 1 og 10 Aar.	paa Barsel-seng.	
Søndre Senjen . .	492	211	43	44	7	12
Nordre — . . .	322	164	32	36	8	11
Malangen	272	173	41	75	3	14
Tromsø	349	210	51	41	4	17
Lyngen	239	151	27	26	1	20
Alten	191	119	21	21	2	3
Loppen	55	38	14	6	-	2
Hammerfest . . .	123	91	23	25	4	5
Maasø	94	61	20	15	4	5
Tanen	99	80	9	28	4	7
Vardø	56	36	12	13	2	2
Vadsø	162	96	35	30	6	10
Sydvaranger . . .	38	36	6	18	2	-
Finmarkens Amt	2492	1466	334	378	47	108

Omkorane ved ulykkelige Hændelser 98

Selvmodere 1.

For det hele Amt bliver der saaledes et Overskud af 1026 flere Fødte end Døde og Forholdet mellem hine og disse = 100 : 58,8. Antallet af Børn døde i første Leveaar forholdt sig til Antallet af Fødte = 1 : 7,4, og til Antallet af samtlige Døde = 1 : 4,3; Antallet af Børn døde mellem 1 og 10 Aar forholdt sig til samtlige Døde = 1 : 3,8 og Antallet af Børn døde under 10 Aar til samtlige Døde = 1 : 2,06. Af de Døde paa Barselseng indeholde Lægernes Beretninger Oplysning om Dødsarsagen hos 16, af hvilke 14 døde af Barsel-feber (og af disse vare 2 forløste ved Tang), 1 af Blødning 10 Timer efter at være forløst ved Tang og 1, i Ibestads Prestegjeld i søndre Senjens Distrikt, uforløst, sandsynligvis af Bristning af Livmoderen; til denne Kone, som var 5te Gang svanger, blev Læge tilkaldt, efter at Værne vare ophørte og efter at der havde indfundet sig vedvarende Smerter i Underlivet med Brækning og Mathed; hun døde nogle Timer efter at der forgjeves var bleven foretaget Forsøg paa Forløsning med Tang; Fosterets Død ansaaes for vis (Schjelderup). Foruden denne er desuden 1 Fødende ifølge Prestelisterne død uforløst, nemlig i Throndenes Prestegjeld i søndre Senjens Lægedistrikt, men om denne indeholder vedkommende Læges Beretning ingen Oplysning. Til ingen af de i nordre Senjens Lægedistrikt ifølge Prestelisterne døde 8 Barselkoner havde Læge eller examineret Jordemoder været tilkaldt (N. Qvigstad). Lægernes Dødsfortegnelser indbefatte 333 ved Sygdom foraarsagede Dødsfald (22,7 pCt. af samtlige Døde). De hyppigste Dødsarsager vare: Skarlagensfeber (62), Nervefeber (45), diphtherisk Svælgbetændelse og Strubehoste (tilsammen 38), Lungebetændelse (20), Svindsot (18), Hjer-

nebetændelse og Kramper i Børnealderen (tilsammen 15), Barselseber og Alderdomssvækkelse (hver 14).

Veirliget. Vinteren i Aarets Begyndelse var ikke meget kold men med rigelig Snemængde og paafølgende sen Vaar, idet Sneen paa flere Steder blev liggende lige til i Juni; For-sommeren var varm og med gunstigt Veir men Eftersomme-ren og Høsten kjølig og regnfuld; Vinteren indfandt sig tid-ligt, med Sne, som blev liggende, dels i Slutningen af Sep-tember dels i første Halvdel af Oktober. Om Aarets Af-grøde berettes, at Høhøsten var ret god, Kornhøsten derimod mislig, da Sæden frøs paa Ageren, ligesom ogsaa Poteteshø-sten mislykkedes paa Grund af den tidlige Vinterkulde. Multehøsten gav ogsaa ringe Udbytte. Lofotfisket, hvortil en stor Del af Befolkningen søger hen, var misligt, hvorimod Finmarksfisket slog godt til.

I **Levemaade og hygiæniske Forholde** sporedes ingen væsentlige Fremskridt. Almuens Boliger ere for det meste smaa og ofte forsynede med Kogeovn i Beboelsesværelset; i Vardø By, hvor der næsten ikke findes flere Gammer, var der i den sidste Tid opført ikke faa vel indrettede Vaanings-huse, men ogsaa disse havde ialmindelighed Kogeovne i Be-boelsesværelserne. Sandsen for Renlighed betegnes ialminde-lighed som liden, men staa høiest hos den kvænske Befolk-ning (H. F. Smith, Hagerup). Fra alle Egne af Amtet be-rettes om overdrevet Brug af Kaffe; Brændevinsdrik var almindelig i Malangens, Tromsø, Hammerfest og Maasø Di-strikter, og syntes i de to førstnævnte at være i Tiltagende (Iversen, C. H. Nissen); ogsaa i Vardø By, hvor et stort Antal Vinhandlere var etableret, var der ikke ubetydelig Drukkenskab (Poulsøn); derimod var Brændevinsdrik aftaget i Altens og Lyngens Distrikter. En Beskrivelse af Levemaade, hygiæniske Forholde m. v. i Vadsø Distrikt af Distriktslæge Danchertsen findes indtaget som Anhang til denne Beretning.

Fattigsygepleien. Angaaende Antallet af Syge, behand-lede for Fattigkommunernes Regning, haves følgende Opga-ver: i søndre Senjens Lægedistrikt behandledes 21, i Malan-gens 9, alle i Maalselvens Prestegjeld og med en Medika-mentudgift af 4 Spd. 19 Skill., i Tromsø Distrikt behandledes 55, hvoraf 50 i Tromsø By, 5 i Tromsøsundets Prestegjeld; i Hammerfest Distrikt behandledes 27, samtlige i Ham-merfest By, og deraf 12 i Hjemmet, 15 paa Sygehuset; i Vardø Distrikt behandledes 7, med en Medikamentudgift af 10 Spd. 84 Skill., og i Vadsø Distrikt 54, dels i Hjemmet, dels paa Sygehuset.

Angaaende examinerede **Jordemødres** Benyttelse ved

Fødsler berettes fra Vadsø Distrikt, at de i Almindelighed tilkaldes af de Norske, mindre hyppigt af Kvænerne og næ-sten ikke af Lapperne, der have mere Tro til gamle kloge Koner (Danchertsen).

Af Møder i **Sundhedskommissionerne** afholdtes: i søndre Senjens Distrikt 2, nemlig 1 i Kvædfjord og 1 i Trondenæs; i nordre Senjen 2, nemlig 1 i Lenvig, 1 i Hillesø; i Malan-gens Distrikt 5, nemlig i Maalselven og Bardodalen, hver 2, i Balsfjord 1; i Tromsø Distrikt 6, nemlig 3 i Tromsø By, 2 i Carlso og 1 i Tromsøsundets Herred; i Lyngens Distrikt 3, nemlig i Herredet af samme Navn, i Skjærvø og Kvæ-nangen, hver 1; i Hammerfest Distrikt 4, nemlig 3 i Ham-merfest By, 1 i Landsognet; i Loppens Distrikt 1 Møde i Herredet af samme Navn; i Vardø Distrikt 4 Møder i Vardø Kjøbstad og Landsogns Herred; i Vadsø Distrikt 2 Møder i Næsseby Herred. I Altens, Maasø, Tanens og Sydvarangers Lægedistrikter bleve ingen Møder i Sundhedskommissionerne afholdte; i det førstnævnte Distrikt bleve 2 Møder beram-mede men ei afholdte paa Grund af indtrufne Forhindringer, i Maasø fandt Ordføreren paa Grund af Reiser og den sene Aarstid ikke Anledning til at beramme noget Møde (den nyudnævnte Distriktslæge tiltraadte sit Embede først i Sep-tember), i Tanen var Distriktslægeembedet ledigt, og i Syd-varanger var Distriktslægen dels paa Grund af sit Ophold i Tanen under Fisket og dels paa Grund af Sygdomsforfald hindret fra at beramme noget Møde. I Ibestad Herred i søndre Senjens Distrikt vare 2 Møder berammede men Ord-føreren ved Sygebesøg hindret fra at fremmøde; ligesaa vare Møder berammede i Tranø og Bergs Herreder i nordre Sen-jens Distrikt men Ordføreren hindret fra at møde dels ved Storm dels ved andre Forretninger. Som Medlemmer af Sundhedskommissionerne sees hele Kommunerepræsentationen at være indtraadt i samtlige Herreder i søndre Senjens, Malangens og Lyngens Distrikter (i det sidstnævnte ogsaa Skolelærerne), samt i Herrederne paa Landet i Tromsø og Vadsø Distrikter, i det sidstnævnte Distrikt vare ogsaa andre end Medlemmerne tilstede i Møderne. Om Sundhedskommis-sionernes Virksomhed berettes fra søndre Senjen, at Kved-fjord Herred, hvor Institutionen omfattes med megen Interesse, inddeltes i 12 Kredse med Tilsynsmænd, men at en lignende Foranstaltning ikke blev bifaldt i Trondenæs Herred; i Mø-derne i nordre Senjens Herreder holdt Ordføreren Foredrag over spæde Børns Behandling og Pleie; i Maalselvens Herred i Malangens Distrikt vedtoges enstemmig et Forslag til Sund-hedsforskrifter, som oversendtes til Kommunebestyrelsen; i Bardodalens Herred holdtes Foredrag over Fnatyngdommen. For Tromsø By meddeltes kongelig Approbation paa Sund-hedsforskrifter den 30te Januar dette Aar, og disse besluttedes trykte og omdelte (se Bilagene); Byen inddeltes i Roder med Sund-

hedskommissionens Medlemmer som Tilsynsmænd; de for Vardø By vedtagne Sundhedsforskrifter erholdt kongelig Approbation den 22de Oktober d. A., og besluttedes trykte og omdelte; blandt Gjenstandene for denne Bys Sundhedskommissions Virksomhed nævnes, at det ifølge fattet Beslutning forbødes at afspække fangen eller i Søen funden Hval i Byens Vaag, hvorimod der hertil anvistes et bestemt Sted ligesom det blev paabudt at bortføre Levningerne efter Afspæknningen; der foretoges en Ubedring af Byens Brønde, hvortil Kommunebestyrelsen havde bevilget Midler; endvidere fra raadede Kommissionen en paatænkt Udvidning af Byens Kirkegaard og indsendte en motiveret Forestilling herom til Stiftsdirektionen. For Næsseby Herred i Vadsø Distrikt blev Forslag til Sundhedsforskrifter udarbejdet.

De **Vaccineredes** Antal opgives saaledes:

i søndre Senjens Distrikt	294
i nordre — —	254
i Malangens —	138
i Tromsø —	220
i Lyngens —	157
i Altens —	320
i Hammerfest —	69
i Tanens —	57
i Vardø —	26
i Vadsø —	235
i Sydvarangers —	28

tilsammen 1798.

I Byerne Tromsø, Hammerfest og Vardø udførtes Vaccinationen af vedkommende Distriktslæge. Paa ikke faa Steder i Amtet blev Vaccinationen ikke foretaget i fuld Udstrækning fordi den til Raadighed staaende Materie ikke viste sig virksom; dette var saaledes Tilfældet i Hillesø Sogn i nordre Senjen, i Maalselven og Bardodalen i Malangens Distrikt, i flere Vaccinationskredse i Hammerfest og Loppens Distrikter, i Maasø Distrikt samt i Næsseby Sogn i Vadsø Distrikt. Det for Vardø Distrikt opgivne Antal Vaccinationer foretoges i Vardø By, i Landdistriktet blev ingen vaccineret, fordi Almuen negtede at lade Børnene vaccinere om Vinteren, i hvilken Tid Vaccinationen skulde foregaa, fordi Skole da holdes og Hjelpevaccinatørerne da opholde sig tilstrækkelig lang Tid i sine Kredse; til næste Aars Sommer vilde Vaccination blive foranstaltet sat i Gang (Poulsson). I Næsseby Sogn i Vadsø Distrikt fandtes mange Uvaccinerede, da Vaccinationen der i flere Aar var mindre godt fremmet, hvortil Lappernes Uvillie mod Vaccinationen anføres som Grund (Danchertsen). Fra Vaccinationsindretningen i Tromsø udleveredes til 73 Læger og Hjelpevaccinatører foruden Skopper 190 Rør med frisk Lymfe.

Af **retsmedicinske Forretninger** opgives at være udført: 8 Syns- og Obduktionsforretninger, hvoraf en over en Mand, der antoges paa voldsom Maade at være taget af Dage, to over formentlig ihjelligede Spædbørn og fem til Oplysning om andre nyfødte Børns Dødsmaade; 11 Undersøgelser og Erklæringer, hvoraf to over angivelig som Følge af Vanrøgt og Mishandling syge Børn, en over et Pigebarn angaaende formodet Voldtægt, en angaaende et formentlig forudgaaet Svangerskab, en til Bedømmelse af hvorvidt en Tiltalts Foregivende at have aborteret kunde medføre Sandhed, to angaaende tiltalte Personers Sundhedstilstand, en angaaende formentlig forstilt Sindssygd, to angaaende tilføjede Beskadigelses Indflydelse paa Helbredet og en til Bedømmelse af, hvorvidt nogle af en Kvaksalver foretagne Kure kunde antages at have medført skadelig Indflydelse paa Helbredet. Ialt 19 retsmedicinske Forretninger, hvoraf i Vardø Distrikt 4, i Malangens, Hammerfests og Vadsøs, hver 3, i søndre Senjens og Tromsøs, hver 2, i Lyngens og Sydvarangers, hver 1.

Over Amtets **Sindssyge**, deres Forsørgelsesmaade m. m. meddeles kun ufuldstændige Opgaver; Antallet af Sindssyge, der vare under offentlig Forpleining paa sine Hjemsteder, opgives at udgjøre, i søndre Senjens Distrikt 11, i Malangens 6, Tromsøs 5, i Altens Distrikt 5 og i Vadsøs 3. 2 Sindssyge forpleiedes for Tromsø Bykommunes Regning paa Sindssygeasyl, og hos Lensmand Oxaas i Lyngen opholdt sig ved Aarets Udgang 8 Sindssyge, hvoraf 4 hørte hjemme i Lyngens, 3 i nordre Senjens og 1 i Tromsø Distrikt.

Af almindelige **Sygehuse** har Amtet 4, nemlig i Tromsø, Alten, Hammerfest og Vadsø. De paa disse Sygehuse indkomne Sygdomstilfælde ere anførte paa nedenstaaende Tabel:

	Tromsø Sygehus.	Altens Sygehus.	Hammerfest Sygehus.	Vadsø Sygehus.
Febre, exanthematisk og andre . . .	12	1	18	5
Akute Sygdomme i Aandedrætsorg. . .	5	-	4	1
chroniske do. do.	11	-	1	-
Sygdomme i Nervesystemet, Hjernesygd.	1	1	5	1
Akute Sygdomme i Fordøjelsesorg. . .	5	-	1	2
chroniske do. do.	2	-	-	1
Uterinsygd, Barselsygd etc. . . .	-	-	2	2
Lateris	36	2	31	12

	Tromsø Sygehus.	Altens Sygehus.	Hammerfest Sygehus.	Vadsø Sygehus.
Transport	36	2	31	12
Sygdomme i Urinorganerne, Vatersot.	6	-	2	-
Rheumatisme	-	1	2	-
Læsioner, Benbrud etc.	8	2	3	4
Phlegmone, Abscesser, Ulcera etc. . .	7	-	1	5
Kræft	2	-	-	-
Ben- og Leddesygdomme	6	-	1	-
Øiensygdomme	1	-	1	-
Syphilis	2	-	-	3
Gonorrhoe	1	-	-	-
Andre Sygdomme i Kjønsorganerne . .	2	-	1	-
Hudsygdomme	5	1	-	5
Spedalskhed	-	-	1	-
Sindssygdom	5	-	-	-
Tilsammen	81	6	43	29

Forøvrigt henvises med Hensyn paa Antallet af Forpleiningsdage m. m. paa disse Sygehuse til Sygehuslisten. Paa Sygehuset i Vardø, der kun benyttes i Fisketiden, indlagdes 40 Personer, hvoraf 37 udskreves helbredede, 2 i Bedring og 1 døde; 18 lede af Febre, 4 af akute Betændelser i Brystorganerne, 4 af Diphtherit, 4 af Sygdomme i Fordeiellesorganerne, 10 af Værkefingre, Abscesser og andre chirurgiske Sygdomme; Behandlingsdagens Antal udgjorde 661 eller 16,5 for hver; til Medicin anvendtes 25 Spd. 94 Skill. Ved Vardøhus Fæstning kom 68 Syge under Lægebehandling, hvoraf 41 fra Garnisonen, 23 blandt Haandværkere og deres Familier, 4 fra Slaveriet, Udgifterne til Medicin udgjorde 14 Spd. 91 Skill. For Finmarkens Medicinalfonds Regning behandlede udenfor Sygehuset af Distriktslægen i Vardø 532 syge Fiskere med en Medikamentudgift af 57 Spd. 68 Skill.

Af **Badeindretninger** omtales fra Tromsø Distrikt et Dampbadhus i Tromsdalen samt Badeindretningen ved Tromsø Sygehus, som fra November Maaned d. A. var bortforpagtet til en Privatmand og hyppigt benyttedes, især Dampbadet; i Alten har Kaafjordens Værk en Dampbadeindretning, som stadigt benyttes af Arbejderne hver Løverdags; paa Vardø Sygehus indrededes i dette Aar et Badevæ-

relse til Kar- og Dampbad; i Vadsø Distrikt fandtes flere Dampbade i Byen og i enkelte Vær i Landsognet, hvilke stadig benyttedes af den dannede Befolkning og af Kvænerne, ikke af den norske Almubefolkning eller af Lapper; Vadsø Sygehuses Badeindretning havde i de to sidste Aar ei været i Brug og var uhensigtsmæssig indrettet.

Amtets 2 **Apotheker** i Tromsø og Hammerfest visiteredes og fandtes i god Orden; Personalet bestod foruden af Apothekerne, i Tromsø af 2 og i Hammerfest af 1 Discipel.

Medicinalpersonalet bestod af:

1. Søndre Senjens Distrikt: 1 Læge, boende i Trondenæs Prestegjeld. 2 Jordemødre (1 Post ledig); 6 Hjelpevaccinatorer.
2. Nordre Senjens Distrikt: 1 Læge, boende i Tranø Prestegjeld. 1 Jordemoder; 4 Hjelpevaccinatorer.
3. Malangens Distrikt: 1 Læge, boende i Maalselvens Prestegjeld. 3 Jordemødre foruden en, der er ansat for Balsfjorden og boende i Tromsø; 4 Hjelpevaccinatorer.
4. Tromsø Distrikt: 2 Læger, nemlig Distriktslægen og en Sygehuslæge, begge i Tromsø. 3 Jordemødre; 3 Hjelpevaccinatorer.
5. Lyngens Distrikt: 1 Læge, boende i Lyngens Prestegjeld. 3 Jordemødre; 3 Hjelpevaccinatorer.
6. Altens Distrikt: 2 Læger, nemlig Distriktslægen, boende i Bosekop og en uexamineret, midlertidig autoriseret Værkslæge i Kaafjorden. 4 Jordemødre; 7 Hjelpevaccinatorer.
7. Loppens Distrikt: Distriktslægeembedet henstod ubesat og bestyredes af Distriktslægen i Hammerfest. 2 Jordemødre; 3 Hjelpevaccinatorer.
8. Hammerfest Distrikt: 1 Læge, boende i Hammerfest. 2 Jordemødre; 2 Hjelpevaccinatorer.
9. Maasø Distrikt: 1 Læge, boende i Maasø Sogn. 2 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatorer.
10. Tanens Distrikt: Distriktslægeembedet ubesat. 2 Jordemødre; 6 Hjelpevaccinatorer.
11. Vardø Distrikt: 1 Læge, boende i Vardø. 1 Jordemoder; 3 Hjelpevaccinatorer.
12. Vadsø Distrikt: 1 Læge, boende i Vadsø. 3 Jordemødre; 4 Hjelpevaccinatorer.
13. Sydvarangers Distrikt: 1 Læge, boende i Sydvarangers Sogn. Ingen Jordemoder var ansat, efterat Distriktets eneste Jordemoder, der tillige var Hjelpevaccinatrice, i det foregaaende Aar var fraflyttet Distriktet; Vaccinationen udførtes i Vadsø.

C. Uddrag og Sammenstilling

af de ifølge Indre-Departementets Cirkulære af 23de April 1858 fra Dyrlægerne indkomne Beretninger om Sundhedstilstanden blandt Husdyrene og om Veterinærvæsenets Tilstand m. m. i 1864.*)

Sundhedstilstanden blandt Husdyrene betegnes næsten overalt som god og paa flere Steder som bedre end sædvanlig, hvortil vel bidrog at Høhøsten uagtet det mindre gunstige Veirlig i det Hele gav et nogenlunde godt Udbytte. Epizootiske Sygdomme vare, naar Kværke undtages, forholdsvis sjeldne. Af enzootiske Sygdomme havde fremdeles Skab hos Faaret ved sin Udbredning og Ondartethed — især i det Vestenfjeldske — størst Betydning, dog antages Sygdommen ved de i de senere Aar fra det Offentliges Side truffne Foranstaltninger at være i betydeligt Aftagende.

*) Ifølge den udgivne Fortegnelse over autoriserede Dyrlæger i 1864 var deres Antal i dette Aar 71.

Beretning er indsendt fra 48 Dyrlæger, hvoraf
i Christiania By 1.
i Akershus Amt 2, bosatte i Sørum og Eidsvold.
i Smaalenenes Amt 2, bosatte i Moss og Fredrikshald.
i Hedemarkens Amt 9, bosatte i Kongsvinger, Grue, Elverum (2), Tønset, Romedal, Vang, Hamar, Ringsaker.
i Christians Amt 7, bosatte i Gran, Land, Thoten, Lillehammer, Gausdal, nordre Fron, Vaage.
i Budskeruds Amt 4, bosatte i Drammen, Kongsberg, Nordrehoug, Næs.
i Jarlsberg og Laurvigs Amt 3, bosatte i Holmestrand, Sæm, Laurvig.
i Bratsbergs Amt 3, bosatte i Skien, Hiterdal, Hvideseid.
i Nedenæs og Raabygdelagets Amt 1, bosat i Arendal.
i Stavanger Amt 1, bosat i Stavanger.
i søndre Bergenhus Amt 4, bosatte i Bergen (2), Vos, Etne.
i nordre Bergenhus Amt 1, bosat i Hildestad.
i Romsdals Amt 1, bosat i Molde.
i søndre Trondhjems Amt 5, bosatte i Trondhjem, Strinden, Melhus, Meldal, Ørlandet.
i nordre Trondhjems Amt 3, bosatte i Levanger, Inderøen, Overhalvden.
i Nordlands Amt 1, bosat i Bodø.

Dyrlægeberetning savnes fra 2 Overøvrighedsdistrikter, nemlig fra Lister og Mandals Amt, i hvilket ingen autoriseret Dyrlæge var bosat, samt fra Finmarkens Amt, hvor en i Syd-Vanger bosat Dyrlæges Praxis (i Norge) har indskrænket sig til en enkelt Kastration.

De væsentligste i 1864 iagttagne Sygdomme vare:

Hos Hesten.

Af **Kværke** opføres i dette Aar et henimod dobbelt saa stort Antal Tilfælde som i 1863, hvilket udelukkende hidrører fra den store Udbredning, Sygdommen havde i Hedemarkens Amt. Der opgives nemlig:

fra Akershus Amt af 1 Dyrlæge	34	Angrebne med	- Døde,
- Smaalenenes - - 1 —	13	—	- - —
- Hedemarkens - - 7 —	768	—	- 4 —
- Christians - - 3 —	101	—	- 2 —
- Budskeruds - - 3 —	37	—	- 2 —
- Jarlsberg og Laurvigs . - - 1 —	23	—	- - —
- Bratsbergs - - 2 —	65	—	- 4 —
- søndre Bergenhus . - - 1 —	13	—	- - —
- Romsdals . - - 1 —	13	—	- 2 —
- søndre Trondhjems - - 5 —	56	—	- 4 —
- nordre Trondhjems - - 2 —	54	—	- - —

tilsammen af 27 Dyrlæger 1177 Angrebne med 18 Døde; desuden af 1 Dyrlæge i Bratsbergs Amt 7 behandlede Tilfælde uden Angivelse af Udfaldet. Foruden i Hedemarkens Amt var Sygdommen mere eller mindre udbredt i Christians, Budskeruds, Bratsbergs og søndre Trondhjems Amter. Paa Grund af dens for det meste godartede Beskaffenhed kom paa mange Steder de færreste Angrebne under Dyrlægernes Behandling, saaledes anslaaer en Dyrlæge i Ørkedal de Angrebnes Antal i sit Distrikt til omtrent 200, hvoraf kun 24 kom under Behandling. Mere ondartet, med Tilboielighed til Metastaser, viste Sygdommen sig tildels i Hedemarken, Tho-

ten og endel af Budskeruds Amt. Som smitsom omtales Sygdommen fra Hedemarken og Thelemarken; til Sunddals Prestegjeld i Romsdals Amt antoges den overført fra Opdals Prestegjeld i søndre Trondhjems Amt, og til Meldals Prestegjeld i dette Amt fra Østerdalen. I de fleste Egne af Landet begyndte Sygdommen i Februar, havde sin største Udbredning i April og ophørte med Udgangen af Mai. Til Forebyggelse af Smitte sees Afsondring af de syge Dyr at være forsøgt iværksat i enkelte Prestegjeld i Hedemarkens, søndre Bergenhus og Romsdals Amter. I Anledning af Sygdommen anføres enkelte Undersøgelser reiser at være foretagne for offentlig Regning i Budskeruds og søndre Trondhjems Amter.

Strengel forekom i 2det Halvaar temmelig udbredt i den sydligste Del af Gudbrandsdalen; omtrent 80 Dyr antages at have været angrebne; deraf behandlede en Dyr læge i Gausdal 41, der helbrededes; flere Tilfælde, der ikke kom under Behandling, endte dødeligt. Forøvrigt omtales enkelte Tilfælde fra Hedemarkens og søndre Trondhjems Amt; i Thelemarken optraadte Sygdommen ofte i Forbindelse med Kværke.

Catarrhalske Tilfælde siges at have været temmelig hyppige; der opgives:

af 1 Dyr læge i Smaalenenes Amt	12 Tilfælde,
- 8 — i Hedemarkens —	447 —
- 3 — i Christians —	31 —
- 2 — i Budskeruds —	36 —
- 1 — i Jarlsberg og Laurvigs Amt .	9 —
- 2 — i Bratsbergs — .	20 —
- 2 — i søndre Bergenhus — .	15 —
- 3 — i — Trondhjems — .	71 —
- 1 — i nordre — — .	25 —
- 1 — i Nordlands — .	3 —

af 24 Dyr læger tilsammen 659 Tilfælde, hvoraf 6 endte dødeligt; af dette Antal opføres 93 Tilfælde med 3 Dødsfald som Halsbetændelse. I søndre Bergenhus Amt siges disse Sygdomme at have forekommet hyppigst om Høsten, i Trondhjem og Omegn om Vaaren. Den i forrige Beretning omtalte epidemiske Influenza paa Stordøen i søndre Bergenhus Amt ophørte i Løbet af Marts d. A. Tracheotomi sees paa Grund af Halsbetændelse at være foretaget 1 Gang med heldig, 2 Gange med dødelig Udgang.

Af **Typhus** omtales 2 Tilfælde, der helbrededes, fra Hamar; desuden forekom Sygdommen paa Hadeland. For Brandfeber behandlede en Dyr læge paa Hedemarken 6 syge Dyr, hvoraf 1 døde.

Af **Rygmarvslamhed** opgives tilsammen 13 behandlede Tilfælde, hvoraf 5 endte dødeligt, og 2 ubehandlede Tilfælde

med dødelig Udgang fra Hedemarkens, Christians, Budskeruds og nordre Trondhjems Amter. I Anledning af Sygdommens Udbrud i Hole Prestegjeld i Budskeruds Amt udstedte Fogden en Bekjendtgjørelse angaaende Sygdommens Kjenndetegn m. m.; i søndre Trondhjems Amt sees de syge Dyr at være blevne afsondrede.

For **Lunge- og Lungehindebetændelse** behandlede 15 Dyr læger tilsammen 83 Heste, hvoraf 4 døde; af dette Antal faldt 67 Tilfælde med 3 Dødsfald paa Christiania Stift, Resten paa søndre Bergenhus, søndre og nordre Trondhjems Amter.

Underlivstilfælde. Kolik og Indigestion anføres som tidligere at høre til de almindeligste Sygdomme hos Hesten. 31 Dyr læger opgave ialt 639 Behandlede og 22 Døde foruden 16 Tilfælde uden Angivelse af Udfaldet og 2 dødelige Tilfælde uden det tilsvarende Antal Behandlede. For Forstoppeelse eller Diarrhoe behandlede 63 Heste, hvoraf 3 døde eller ikke helbrededes, for Mave- og Tarmbetændelse 10, hvoraf 2 døde, desuden omtales 2 dødelige Tilfælde uden Opgave over Behandlede. Af Orm nævnes 44 Tilfælde, af gastrisk Feber 31, hvoraf 1 endte dødeligt; de fleste Tilfælde opgives af 2 Dyr læger, i Vang paa Hedemarken og i Overhalvden i nordre Trondhjems Amt, henholdsvis 13 og 11. Som Aarsager til Kolik og Indigestion anføres Forkjølelse, Overanstrengelse, Overfodring og Nydelse af bedærvet Foder.

Hudsygdomme. Af **Skab** opgives 13 Tilfælde fra Bratsbergs, samt enkelte fra søndre og nordre Trondhjems Amter. For Lus, Kløe og andre Hudsygdomme behandlede i Smaalenenes, Hedemarkens, Christians, Budskeruds, Bratsbergs, søndre Trondhjems og Nordlands Amter tilsammen 146. Af **Rosen** nævnes 60 Tilfælde, hvoraf 4 endte dødeligt, af Knudefeber 3 Tilfælde, af Neldefeber 2, af Brandbyld 4.

Muk viste sig paa mange Steder baade i det sønden-fjeldske og nordenfjeldske Norge, men uden at antage epidemisk Udbredning. 18 Dyr læger behandlede ialt 97 Tilfælde.

Af **Mundsyge** nævnes kun et enkelt Tilfælde paa Hedemarken.

Af **andre Sygdomme** kunne mærkes: Nyrebetændelse (14 Tilfælde), Leversygdomme og Vatersot (7 Tilfælde, hvoraf 2 med dødelig Udgang), Hjernebetændelse og Koller (16, hvoraf 6 uhelbredede eller døde), Stivkrampe (3, død 1 og 1 dødeligt Tilfælde uden Opgave over de Behandlede Antal), Lamheder (39, døde 2), Lutterstal (7 Tilfælde), Stranguri (14, død 1), **Asthma** (57, hvoraf 5 uhelbredede). Af rheumatiske Tilfælde opgives 11 fra Hedemarkens og 2 fra Budskeruds Amt; i Søndfjord forekom ligesom tidligere flere Tilfælde i Forbindelse med omvankende Kværke.

Chirurgiske Tilfælde nævnes som før blandt de hyppigst

under Dyrlægens Behandling kommende Sygdomme; Hovskader forekom meget almindeligt og vare oftest en Følge af feilagtigt Beslag eller Beskjæring af Hoven; af Forstrækninger og Luxationer omtales 134 Tilfælde (af 11 Dyr læger), af Spat 77, hvoraf 2 dræbte, 7 uhelbredede (af 12 Dyr læger), Galler 81, 1 død (12 Dyr læger), Forfangenhed 18, hvoraf 1 dræbt (6 Dyr læger), Benbrud 13, død eller dræbt 10 (10 Dyr læger), Mund- og Tandfeil 212 (10 Dyr læger), Øiensygdomme 61 (15 Dyr læger). Af udførte **Kastrationer** opføre 16 Dyr læger 327, hvoraf 201 foretoges i Hedemarkens Amt. **Fødselshjelp** sees at være ydet i 4 Tilfælde, hvoraf 1 endte dødeligt.

Hos Koen.

Miltbrand forekom i Ringsakers Prestegjeld i Hedemarkens Amt (3 Angrebne, 2 døde), blandt 3 Besætninger i Stavanger Amt (5 Angrebne, 4 døde eller slagtede), i Etne Prestegjeld i søndre Bergenhus Amt (5 angrebne Kalve, alle døde) og som Miltbrandfeber sporadisk paa flere Steder i nordre Bergenhus Amt, især i Guddals Annex til ytre Holmedals Prestegjeld. Af Brandbyld omtales 4 Tilfælde, hvoraf 1 endte dødeligt, fra Hedemarkens Amt.

Af **Typhus** opgives tilsammen fra Hedemarkens, Stavangers, søndre Bergenhus og Nordlands Amter 34 Angrebne, 13 Døde, hvoraf de 10 uden at være kommen under Behandling. I det sidstnævnte Amt forekom 30 Tilfælde, hvoraf 10 endte dødeligt, de fleste i Vesteraalen; i et af de Prestegjeld, hvor Sygdommen herskede, havde man paa Grund af Mangel paa Hø til Foder anvendt meget Tang, Tarre og Fiskeaffald, der frembragte en forpestet Luft i Fjøsene. I Guddals Annex til ytre Holmedal optræder ondartet Catarrh af typhøs Beskaffenhed enzootisk, ogsaa i dette Aar døde flere deraf. Af putrid Feber nævnes 1 Tilfælde fra Bratsbergs Amt, af Drankefeber 10 Tilfælde, der alle helbrededes, fra Ringsaker.

Benskjørhed. Fra Hedemarkens Amt opføres 150 Angrebne, 12 uhelbredede, døde eller dræbte, fra Jarlsberg og Laurvigs Amt 7 Angrebne, 3 dræbte, fra Bratsbergs Amt 21 Angrebne uden Angivelse af Sygdommens Udfald, fra søndre Trondhjems Amt 15 Angrebne, 2 døde. I Hadeland siges Sygdommen fremdeles at være meget ødelæggende og at forekomme paa de fleste Gaarde, paa nogle uddøde endog hele Besætningen. I Budskeruds Amt viste den sig sporadisk i Askers og Liers Prestegjeld og meget udbredt i Numedals og Sandshvers Fogderi, navnlig i den øvre Del af Sandshver. Ved en i Slutningen af Mai for offentlig Regning foretagen Undersøgelsesreise fandt Dyr læge

Kristophersen i det sidstnævnte Distrikt Sygdommen herskende paa 40 Gaarde og Pladse, hvis Vinterbesætning udgjorde 128 Kjør, deraf vare 67 Angrebne og 16 døde eller dræbte; paa enkelte Gaarde har Sygdommen været i over 30 Aar. Mindre udbredt og ondartet forekom den i Nedenæs og Raabygdelagets, søndre Bergenhus og nordre Trondhjems Amter. Af **Slikkesyge** opgives fra Hedemarkens 25 Tilfælde, fra Bratsbergs 5 og fra søndre Trondhjems Amt 4 Tilfælde; desuden siges Sygdommen ikke sjelden at vise sig i Nedenæs og Raabygdelagets Amt. Af Parresyge nævnes 12 Tilfælde fra Hedemarkens Amt, hvor Sygdommen i Tønsets Prestegjeld siges at være stationær, og 4, hvoraf 1 endte dødeligt, fra Stavanger.

Af **Blodpis** opgives af 17 Dyr læger omtrent 106 Angrebne og mindst 14 Døde, nemlig

fra Akershus Amt	6	Angrebne	-	Døde,
- Hedemarkens -	7	—	—	3 —
- Christians -	3	—	—	— —
- Budskeruds -	7	—	—	2 —
- Jarlsberg og Laurvigs Amt .	45	—	—	6 —
- Bratsbergs -	7	—	—	? —
- Nedenæs og Raabygdelagets Amt omtrent	20	—	—	1 —
- Stavangers Amt	2	—	—	1 —
- søndre Trondhjems Amt . .	9	—	—	1 —

Sygdommen var ikke lidet udbredt i Nedenæs og Raabygdelagets og søndre Bergenhus Amter, i nordre Bergenhus Amt forekom endel Tilfælde, i Romsdals Amt skal Sygdommen have hersket i de indre Prestegjeld af Romsdalen og Nordmøre. Sygdommen optræder fornemmelig og mest ødelæggende i Kystegnene blandt det ikke akklimatiserede Kvæg, saaledes i Nedenæs og Raabygdelagets Amt blandt det fra Fjeldbygderne indførte (Olsen), i søndre Bergenhus Amt blandt de indførte Thelemarkskjør (Konow); fra sidstnævnte Amt omtales 12 behandlede og helbredede Tilfælde af „Klimatfeber“, der især angriber Thelemarkskjør; Sygdommen kompliceres i Almindelighed med Nyrelidelse, har et akut Forløb og ender ofte dødeligt (Wonen).

Af **Lungebetændelse** omtales 13 Dyr læger 56 Angrebne og 10 Døde, deraf 37 med 8 Døde i Hedemarkens Amt. Af Lungetæring og Lungesyge nævnes 8 Dyr læger 41 Tilfælde, hvoraf 5 endte dødeligt og 1 ikke helbrededes. Lungetæring siges at være temmelig udbredt i Gausdals Prestegjeld i Christians Amt og i Jølsters i Søndfjord. 13 Dyr læger opføre 173 Tilfælde af **Catarrher**, hvoraf 5 ikke helbrededes eller endte dødeligt, deraf 157 Angrebne og 3 døde i Hedemarkens Amt.

Underlivstilfælde, saasom Indigestion og Kolik, Forstop-

pelse og Diarrhoe, hørte til de almindelige Sygdomme hos Koen og nævnes fra alle Amter, hvorfra Beretning haves, undtagen fra Nedenæs og Raabygdelagets og Romsdals Amter; 27 Dyr læger opgive tilsammen 814 Angrebne, hvoraf 28 døde og 1 ikke helbrededes, samt 50 Tilfælde uden det tilsvarende Antal Døde og 5 Døde uden det tilsvarende Antal Behandlede. Af gastrisk Feber nævnes 74 Angrebne, 2 døde, (af 8 Dyr læger), af **Trommesyge**, der siges at forekomme for det meste om Efteraaret, 92 Angrebne og 3 Døde foruden 3, for hvem Udfaldet ikke er angivet, og 1 Død uden Opgave over Behandlede. For Gulsot behandlede 17, der alle helbrededes, for Vatersot og Leversyge 34, hvoraf 6 døde. Af Blodgang forekom 7 Tilfælde, hvoraf 1 endte dødeligt, i Bratsbergs Amt. 19 Kjør angrebes af Bughinde-, Mave- eller Tarmbetændelse, Udfaldet er angivet for 13, hvoraf 6 døde. For Nyrebetændelse behandlede 4, hvoraf 1 dræbtes, desuden omtales 1 Død uden Angivelse af de Behandlede Antal.

Hudsygdomme. Af Skab opgives 29 Tilfælde fra Akershus, 80 til 90 fra Christians, 3 fra nordre Trondhjems Amt; 4 af disse sees at have endt dødeligt. Fra Norderhougs og Aadalens Prestegjelde i Budskeruds Amt og i søndre Bergenhus Amt omtales ogsaa endel Tilfælde; til Ringerike blev Sygdommen rimeligvis indført fra Hallingdal. Klidudslet omtales fra Hedemarkens, Christians, Bratsbergs og søndre Trondhjems Amter, i det sidstnævnte Amt viste Sygdommen sig i Slutningen af Aaret, især i Rennebu Prestegjeld, og var meget smitsom; 4 Dyr læger opgive tilsammen 45 Tilfælde. Ringorm nævnes fra Bratsbergs, Stavangers og søndre Trondhjems Amter, ialt opføres af 4 Dyr læger omtrent 100 Tilfælde. For Drankudslet behandlede en Dyr læge i Hedemarkens Amt 24 syge Dyr ved Brænderierne. Af Rosen nævnes ialt 18 behandlede Tilfælde fra Smaalenenes, Hedemarkens og Bratsbergs Amter, af Hudbrand 2 fra Skien. For Lus, Kløe og Hududslet uden nærmere Betegnelse af Udslættets Art behandlede af 17 Dyr læger tilsammen 1032 Tilfælde, hvoraf 807 af 7 Dyr læger i Hedemarkens Amt. Lus siges at forekomme meget hyppig blandt Hornkvæget i søndre Bergenhus Amt.

Klovsyge optraadte som før fornemmelig blandt Kjør paa Brænderierne; ialt opgives af 7 Dyr læger 360 Tilfælde, hvoraf 14 endte dødeligt, nemlig 40 angrebne og 6 døde fra Moss og 315 med 8 døde fra Hedemarkens, 5 angrebne fra Bratsbergs Amt.

Af **rheumatiske Sygdomme** opgive 8 Dyr læger ialt 80 behandlede Tilfælde, hvoraf 2 sees at have endt dødeligt; rheumatisk Ledbetændelse siges i Mai og Juni som Følge af

den kolde og sildige Vaar at have været meget almindelig i Selbo Prestegjeld i søndre Trondhjems Amt.

Af **andre Sygdomme** nævnes enkelte Tilfælde af Stivkrampe og Lamheder, Forgiftninger med Kviksølv (3, død 1, og 2, for hvilke Udfaldet ikke er angivet), med Kulos (2, begge døde) o. fl.

Af **chirurgiske Tilfælde** omtales omtrent de samme, som ovenfor ere nævnte under Sygdomme hos Hesten. Af Benbrud opgives 23 Tilfælde, hvoraf 10 kan sees at have kostet Dyrene Livet, af Øienbetændelse 53 Angrebne, 6 døde eller dræbte, af Yverbetændelse 150 Tilfælde, hvoraf 2 havde en uheldig Udgang (af 16 Dyr læger). For Yverfeil og Yvertilfælde behandlede 62, for Feil ved Melken 48.

Besværlige Forløsninger, der fordrede Dyr lægens Hjelp, nævnes hos 204 Kjør, 15 Tilfælde sees at have endt dødeligt. Af 14 Tilfælde, i hvilke Aarsagen til Fødselens Uregelmæssighed angives, var der i 5 feilagtigt Leie, i 1 Bugvattersot hos Fostret, i 4 snevre Fødselsveie, i 4 Børdreining. Efterbyrdens forhalede Afgang opgives i 168 Tilfælde at have gjort Dyr lægens Hjelp nødvendig; 2 Tilfælde sees at have endt dødeligt; Sygdommen siges hyppigst at optræde efter Kalvekastning.

Kalvningsfeber og Melkefeber omtales fra alle Overøvrighedsdistrikter, hvorfra Beretninger ere indsendte, undtagen fra nordre Bergenhus Amt; tilsammen opføre 27 Dyr læger 138 Tilfælde, hvoraf 49 endte dødeligt, foruden 10 uden Opgave over Udfaldet og 2, der endte dødeligt uden Opgave over samtlige Behandlede. Den paralytiske Form omtales af et Par Dyr læger som den forherskende. Sygdommen siges især at optræde meget ondartet og hyppigst i Byerne, hvilket tilskrives overfyldte Fjøs og for rigelig Næring strax før og efter Kalvningen. Af Børbetændelse nævnes 12 Tilfælde, 6 sees at have endt dødeligt, af Laarhævelse 16 Tilfælde fra Hedemarken.

For **Kalvekastning** behandlede 11 Dyr læger tilsammen 200 Kjør i Hedemarkens (149), Bratsbergs, Stavangers, søndre Bergenhus og søndre Trondhjems Amter. Sygdommen forekom desuden meget udbredt i Christians og Budskeruds, samt ikke sjelden i nordre Bergenhus og Romsdals Amter; i Etnes Prestegjeld i søndre Bergenhus Amt antages over $\frac{1}{6}$ af de drægtige Kjør at have aborteret.

Hos Faaret.

Skab omtales fra alle Amter i Christianias Stift med Undtagelse af Akershus samt Jarlsberg og Laurvigs Amter, fra Nedenæs og Raabygdelagets Amt og fra alle Amter i Bergens og Trondhjems Stift; ligesom tidligere

havde Sygdommen størst Udbredning i Bergens Stift og Rømsdals Amt.

Fra Smaalenenes, Budskeruds, Bratsbergs og nordre Trondhjems Amter nævnes nogle faa Tilfælde, saaledes behandlede i Hols Annex til Aal i Hallingdal kun 3 Tilfælde paa en Gaard, hvor Sygdommen havde vist sig i 1863. Fra Ringsaker i Hedemarkens Amt opføres 179 Behandlede, der alle helbrededes. I Loms og Lesjes Prestegjelde i Gudbrandsdalen forekom Skab blandt Faar og Gjeder; ialt behandlede omtrent 500, hvoraf 2 maatte dræbes. I Nedenæs og Raabygdelagets Amt viste Sygdommen sig ligesom i de foregaaende Aar fornemmelig i de vestlige Bygder og antages ikke at ville blive ganske udryddet, før der samtidigt i de tilgrænsende Amter træffes Foranstaltninger mod Sygdommen, da den idelig indføres dels med indkjøbte Faar, dels ved Samkvem paa Fjeldbeiterne. I søndre Bergenhus Amt anvendtes i dette Aar 36 Skabkurerere, der under Ledning af Dyr læge Lambrechts i sidste Kvartal paa de til Nordhordland hørende Øer behandlede 44,672 Faar og 36 Gjeder; 6 til 8 Faar døde under Kuren og enkelte bleve slagtede, da de ansaaes for altfor usle til at undergives Behandling; til Kuren medgik 16,000 Pund virginisk og 1000 Pund hollandsk Tobak; i Gjennemsnit behandlede hver Kurerer omtrent 22 Faar om Dagen. I det følgende Aar blev hvert enkelt badet Faar visiteret og det viste sig at Kuren var mislykket ialt hos 71 eller 0,16 pCt. (efter Behandlingen med amerikansk Tobak forekom kun 0,02 pCt., med hollandsk 3 pCt. Recidiver). I nordre Bergenhus Amt, hvor Sygdommen forekom udbredt, især i Kystegnene, behandlede 10 Skabkurerere fra Høsten dette Aar til Vaaren 1865 omtrent 6181 Faar og 924 Gjeder for Skab, ialt forbrugtes 2488 $\frac{1}{4}$ Pund amerikansk Tobak; ved senere foretaget Visitation viste det sig at Behandlingen havde givet et meget godt Resultat. I Rømsdals Amt var ved Aarets Slutning af Søndmøres Fogderi alle Prestegjelde søndenfor Bredsund (med Undtagelse af Sykelvøns Sogn) tilligemed Strands, Norddals og Sunelvns Prestegjelde for det meste rensede eller for en Del kun at betragte som mistænkelige, i Ørskougs og Skodjes Prestegjelde var der foregaaet en betydelig Forandring til det Bedre, i Borgunds Sogn var Tilstanden uforandret. I Sunelvns Prestegjeld blev man enig om at standse med Indkjøb af Faar fra Rømsdalen og Nordmøre, indtil Amtsyrlægen havde erklæret disse Fogderier fri for Skab. I Rømsdalen var Sygdommen meget udbredt og ødelæggende, i Aarets Løb var Tresfjord Sogn af Vestnæs, Vaagstranden af Vedø og Manddalen af Eids Prestegjeld bleven fuldkommen rensede. I Nordmøre var der endnu foretaget Lidet til Sygdommens Udryddelse. Paa mange Steder træder Almuens Ligegyldighed eller Umedgjørlighed hæmmende iveien for de

offentlige Foranstaltninger mod Sygdommen. I Opdals Prestegjeld i søndre Trondhjems Amt optraadte Skab paa nogle Gaarde, antagelig indført fra Sundals Prestegjeld i Nordmøre; ialt behandlede 40 syge Dyr, hvorefter Sygdommen syntes ophørt.

Blegsot, Vatersot og Leverikter siges at høre til de almindelige Sygdomme hos Faaret i det nordlige Østerdalen, Hadeland, Vos, især der, hvor Græsgangene ere sidelændte, Rømsdals Amt samt Kystegnene af nordre Bergenhus Amt og af Namdalens Fogderi. Ialt opgives:

fra Hedemarkens Amt	42	Angrebne,	2	Døde,
- søndre Bergenhus Amt	1	—	1	—
- — Trondhjems -	193	—	14	—

tilsammen 236 Angrebne, 17 Døde;

Sygdommen nævnes desuden fra Smaalenenes og Stavangers Amter.

Klovsyge forekom hyppig i flere Prestegjelde i Bratsbergs Amt, hvorfra af 2 Dyr læger opføres 61 Behandlede, deraf 34 for den ondartede Form; i Vos i søndre Bergenhus Amt viste Sygdommen sig om Foraaret, et halvt Snes angrebes, ingen døde.

Enkelte Tilfælde af **Dreiesyge** omtales fra Hadeland og søndre Bergenhus Amt (8 dødelige Tilfælde); mere almindelig forekom Sygdommen i Rømsdals Amt og i Namdalen.

I Ringsakers Prestegjeld paa Hedemarken indtraf 4 Tilfælde af **Typhus**, af hvilke 2 endte dødeligt.

Andre Sygdomme. Af Krampe omtales fra Hallingdal 20 Behandlede og helbredede; Stivkrampe siges om Vaaren ikke at være sjelden i Søndfjord. Desuden nævnes Cattarrh (85 behandlede og helbredede), Forstoppelse og Diarrhoe (21, død 1), Trommesyge (2, helbredede), Forgiftninger med Salt (22, død 1), Øienbetændelse (35, død 3, de fleste Tilfælde (23) fra Stavangers Amt). Af 10 Dyr læger omtales 142 udførte Kastrationer. En Dyr læge i Etne i Søndhordland foretog flere Keisersnit, der vare indicerede af Fostrenes uforholdsmæssige Størrelse.

Hos Gjeden.

Skab nævnes fra Gudbrandsdalen, Nedenæs samt søndre og nordre Bergenhus Amter (se ovenfor). I Hallingdal er Dreiesyge, ligesom tidligere, hyppig. Af Høste opgive 2 Dyr læger i Hedemarkens og Christians Amter tilsammen 56 behandlede Tilfælde.

Hos Svinet.

Af **Miltbrand** opgives af 5 Dyr læger ialt 92 behandlede Tilfælde, hvoraf 12 med dødelig Udgang, nemlig fra Rings-

aker i Hedemarkens Amt 1 Tilfælde, fra Etne i søndre Bergenhus Amt 11 Angrebne, 7 Døde, i søndre Trondhjems Amt 20 Angrebne, 3 døde eller dræbte, fra Meldal og (de fleste) fra Trondhjems By, fra Inderøen i nordre Trondhjems Amt 60 Angrebne, 2 Døde. I Gausdal i Gudbrandsdalen forekom Sygdommen temmelig hyppig og endte ofte dødelig; i Trondhjem optraadte den som rosenagtig Miltbrand.

Af **Pletfeber** opføres tilsammen 9 behandlede Tilfælde fra Drammen og Skien.

6 Tilfælde af **Skarlagenseber**, samtlige helbredede, opgives fra Fosen.

Af **Bensyge** forekom 3 Tilfælde i Hiterdal, af Exostoser 11 ved Kongsvinger.

Af **Vatersot** og Tinter opgives 6 Tilfælde, af hvilke 1 ikke helbrededes og 1 endte dødeligt, fra Hedemarkens Amt; i Hadeland forekom nogle Tilfælde.

Af **Underlivstilfælde** (Forstoppelse, Diarrhoe, Kolik og Indigestion, gastrisk Feber) opføres 108 Tilfælde, 9 sees at have endt dødeligt; af Mave- og Tarmbetændelse 5 Tilfælde, hvoraf mindst 3 med dødelig Udgang.

Betændelser. Af Lunge- og Brystbetændelse nævnes 21 Behandlede og 8 Døde eller Dræbte, desuden omtales fra Akershus Amt 5 til 6 dødelige Tilfælde af ondartet Lungesygdom, af Hjernebetændelse og Hjerneaffektion 46 Behandlede og mindst 7 Døde, af Halsbetændelse 8 Behandlede, 3 Døde, af Nyre- og Øienbetændelse enkelte Tilfælde.

Krampe siges at forekomme hyppigt og ofte at ende dødeligt, ialt omtales 31 Angrebne, hvoraf mindst 11 døde, foruden 5 Tilfælde af Epilepsi med dødelig Udgang; af Lamheder opgives 11 Tilfælde, hvoraf 1 sees at have endt dødeligt og 3 til 4 dødelige Tilfælde uden det tilsvarende Antal Angrebne.

Af andre Sygdomme kunne bemærkes: Rheumatisme (23 Behandlede), Catarrhalske Tilfælde (19, død 2), Skab, Pungbrok o. s. v. 13 Dyr læger castrerede 242 Dyr, 2 sees at være døde som Følge af Operationen; af Udbødninger omtales 2, af Operationer for Pungbrok 3 med heldigt Udfald, af besværlige Forløsninger 5.

Hos Hunden.

Hvalpesyge forekom temmelig hyppig i og omkring Christiania og var i Almindelighed noget haardnakket; ved Lillehammer indtraf nogle faa Tilfælde; fra Drammen og Kongsberg opgives 15 Angrebne, 5 Døde, fra Skien 6 Angrebne, fra Stavanger 8 Angrebne, 3 Døde, fra Bergen 8 Angrebne, 3 Døde; tilsammen opgives af 5 Dyr læger 37 Angrebne; Udfaldet er meddelt for 31, hvoraf 11 Døde.

Forøvrigt omtales Catarrh, ondartet Snue (6 Tilfælde, hvoraf 1 endte dødeligt), Forstoppelse, Orm, Lus og Hudsygdomme, Krampe og Lamhed, Øien- og Ørenbetændelse m. m. I Sandeids Annex til Vikedal i Stavangers Amt skal der om Foraaret have optraadt en meget dræbende Sygdom blandt Hunde.

Husdyrrøgt og Husdyravl.

Paa de fleste Steder kan der ifølge Beretningerne spores tydelige, om end langsomme Fremskridt med Hensyn til Husdyrstellet, paa nogle Steder saasom paa Hadeland siges det endnu at staa langt tilbage, medens det i andre Egne er gaaet betydeligt frem f. Ex. i søndre Trondhjems Amt, hvor de af Amtets Landhusholdningsselskab og Sogneselskaberne foranstaltede Dyr- og Fjösskuer have haft en meget gavnlige Indflydelse; ogsaa fra flere andre Steder fremhæves de afholdte Dyrskuer som et kraftigt Middel til Befordring af en forbedret Husdyrrøgt og -Avl. Fra Romedal ankes over Forsømmelse af Husdyrenes Hudpleie, medens der fra Hiterdal berettes, at man i den sidste Tid lægger mere Vind derpaa. I Almindelighed pleies og fodres Hesten bedre end de øvrige Husdyr, hvoraf især Faaret maa nøie sig med knap og daarlig Føde; Sultefodring siges tildels at finde Sted i Hedemarken, Hadeland og flere Egne af Nordlands Amt; i Trysil herskede der især om Vaaren Foder-mangel; Sultefodring var i Stavanger Amt sjelden og antoges i Romsdals Amt efterhaanden at ville gaa af Brug; paa mange Steder gives for knapt Foder eller Foder af ringe Kvalitet. Rigeligere og bedre Fodring sees at være indført paa flere Steder i Hedemarkens, Bratsbergs og navnlig i søndre Trondhjems Amt, hvor Rodfrugter benyttes ved Siden af; enkelte Gaardmænd have ogsaa afskaffet Vaar- og Høstbeitning og nedsat sine Besætninger. Fra Kongsvinger, Elverum, Lillehammer, Holmestrand, Skien, Hiterdal og Meldal berettes, at Stalde og Fjøs især i den senere Tid indrettes mere lyse, rummelige, luftige og i det Hele hensigtsmæssigere; fra Romedal, nordre Fron, Hvideseid, Skogn og Bodø klages derimod over at Stalde og Fjøs i Regelen ere mørke, trange og urenlige; fra Etne bemærkes, at Hestene om Vinteren hensesættes i et Gjødselskur, medens man er begyndt at bygge mere hensigtsmæssige Fjøs. Fra Nordland anføres, at Faarene hele Vinteren igjennem maa opholde sig i mørke smaa Rum med daarlig Luft.

Husdyravlen siges paa de fleste Steder at have gaaet mere eller mindre raskt fremad, idet der lægges mere Vægt paa Valget af Avls- og Tillægsdyr og forædlede Racer mere og mere vinde Indpas, især gjælder dette for Hornkvægets Vedkommende; fra Hadeland alene anføres, at Interessen for

Husdyrracernes Forædling endnu er liden. Hesteavlens siges at staa paa et temmelig høit Trin i Vang paa Hedemarken og at være i Opkomst i Ringsaker, Faaberg, Meldal og Skogn; i det Trondhjemske har der til dennes Fremme dannet sig et Selskab, der har foranstaltet Afholdelse af Hesteskuer og sørget for Anskaffelse af en gudbrandsdalsk Stodhingst. Fra Gudbrandsdalen, Ringerike og Romedal anføres, at Hesteavlens paa Grund af de lave Priser paa Heste har gaaet noget tilbage; i det sidstnævnte Prestegjeld sørger man imidlertid mere end før for at forædle Racen ved Krydsning med Heste af gudbrandsdalsk Race og en af Statens Stodhingste, dog bemærkes, at man vælger Hopper i Fleng og at de unge Heste faa en mangelfuld Opdræt; fra Distriktet udføres aarlig ikke faa Heste, især til Sverige, og betales med 18—40 Spd. Stykket. Kvæg-Avl siges paa mange Steder at have gaaet betydeligt fremad dels ved Forædling af den Distrikterne eie-dommelige Race, dels ved Indførelsen af thelemarkisk og Ayrshire-Kvæg. Fra Hiterdal bemærkes, at man finder de bedste Melkedyr blandt de Besætninger, der tilhøre Husmænd, da disse kun holde faa Dyr og derfor ere meget nøieseende med

Valget af Avlsdyr samt opdrætte sine Kjør med den største Omhu (Strand). **Faar** af engelsk, skotsk og tildels af dansk Race omtales at være indførte paa forskellige Steder i Hedemarkens, Bratsbergs og søndre Bergenhus Amter; paa et lavt Trin siges Faareavlens at staa i Eidsvolds Prestegjeld, i hele Gudbrandsdalen samt i Nordlands Amt. Udførselen af Faarekjød, Talg og Skind fra Hiterdal og Omegn anslaaes til en Værdi af 3000—5000 Spd. aarlig. I Eidsvold og Etne drives ikke ubetydelig **Svineavl** til Afsætning udenfor Distriktet; paa flere Steder i Hedemarkens og Bratsbergs Amter samt i Ringerike ere Svin af fremmed Race, navnlig engelske og Otaheitisvin indkjøbte til Forædling af den norske Race. Om Husdyravl og Husdyrrøgt i Vos giver Amtsdylæge Kownow endel Oplysninger, der ere vedføjede denne Beretning som Anhang (cfr. Bilag IX. til Medicinalberetningen for 1860).

I **Veterinærvæsenets** Tilstand er ingen væsentlig Forandring foregaaet siden det foregaaende Aar. Dylæge Eylertsen bemærker, at den høie Veterinærmedicintaxt lægger Hindringer iveien for Dylægens Virksomhed og foreslaaer at Priserne nedsættes, idetmindste for de hyppigst brugte Lægemedler.

D. Bilag.

I. Beretning om Christiania Sindssygeasyl i 1864.

(Afgivet af den ved samme autoriserede Læge, P. Winge).

Til den til det Kongelige Departement oversendte schematiske Beretning om de i Christiania Byes Sindssygeasyl i Aaret 1864 behandlede Syge, skal jeg tillade mig at vedføje følgende Bemærkninger.

Antallet af de i Asylet behandlede og forpleiede Patienter har i Aaret 1864 været 173, af hvilke i Aarets Løb indkom 34 Mænd og 33 Kvinder, tilsammen 67 Patienter. Af disse indkom

i Januar . . .	2	Mænd	og	1	Kvinde,
i Februar . . .	3	—	—	—	—
i Marts . . .	2	—	—	3	—
i April . . .	6	—	—	6	—
i Mai . . .	2	—	—	6	—
i Juni . . .	3	—	—	3	—
i Juli . . .	4	—	—	1	—
i August . . .	3	—	—	2	—
i September . . .	1	—	—	4	—
i Oktober . . .	2	—	—	2	—
i November . . .	3	—	—	3	—
i December . . .	3	—	—	2	—

Hjemstavn havde efter de modtagne Oplysninger de indkomne 67 Patienter paa følgende Steder:

i Christiania By . . .	50	Patienter,
i Akershus Amt . . .	5	—
i Bratsberg — . . .	1	—
i Budskeruds— . . .	2	—
i Christians — . . .	1	—
i Drammens By . . .	1	—
i Hedemarkens Amt . . .	3	—
i Holmestrand . . .	1	—
i Smaalenes Amt . . .	1	—
i Sverige	1	—
i Preussen	1	—

De Indkomnes Alder vil sees af følgende Tabel:
mellem 10 og 15 Aar 1 Mand og 1 Kvinde,

— 15 - 20 —	4	—	—	3	—
— 20 - 30 —	8	—	—	10	—
— 30 - 40 —	8	—	—	10	—
— 40 - 50 —	8	—	—	2	—
— 50 - 60 —	3	—	—	2	—
— 60 - 70 —	1	—	—	4	—
— 70 - 80 —	1	—	—	—	—
— 80 - 90 —	—	—	—	1	—

Sygdommens eller sidste Anfalds Varighed før Indlæggelsen i Asylet har, for de Nyoptagnes Vedkommende, efter hvad der er oplyst, været følgende:

Under $\frac{1}{2}$ Aar hos 17 Mænd og 24 Kvinder					
Fra $\frac{1}{2}$ til	1	—	—	—	—
- 1 -	2	—	—	2	—
- 2 -	3	—	—	—	2
- 3 -	4	—	—	5	—
- 4 -	5	—	—	4	—
- 5 -	10	—	—	4	—
- 10 -	15	—	—	—	—
- 15 -	20	—	—	2	—
over 20	—	—	—	—	1

Angaaende tidligere Anfald af Sindssygdom hos de indkomne 67 Patienter er meddelt, at

3 Mænd og 9 Kvinder have haft 1 tidligere Anfald,					
1	—	—	—	—	2
1	—	—	—	—	3

En Kvinde har haft over 3 tidligere Anfald; hos 10 Mænd og 7 Kvinder haves i denne Henseende ingen Oplysning og hos de øvrige 33 har det Anfald af Sindssygdom, for hvilket de indlagdes i Asylet, antagelig været det første.

Hos 26 af de indkomne Patienter er en Familiedis-

position til Sindssygdом konstateret, hos en stor Del af de Øvrige har man i denne Henseende ikke modtaget nærmere Oplysninger.

Med Hensyn til Sygdomsformernes Klassifikation efter den Esquirolske Inddeling saa vil Antallet af de forskjellige Former sees af den oversendte schematiske Generalberetning. Efter den af mig tidligere, i en større, i Norsk Magazin for Lægevidenskaben i sin Tid indført, Beretning brugte Inddeling, have af de 67 optagne Patienter 25 lidt af idiopathisk og 31 af sympathisk Sindssygdом. Hos 9 Patienter kunde i saa Henseende ingen bestemt Diagnose stilles (hos flere af dem kunde man ingen anden Aarsag end det arvelige Anlæg faa ud, hos de Fleste havde Sygdommen ved Optagelsen allerede bestaaet saa længe, at ethvert Spor, der skulde lede til at paavise den primære somatiske Lidelse, var forsvundet). En kvindelig Patient, der led af Meningitis, blev efter 2 Dages Ophold i Asylet bortflyttet til et andet Sygehus og en Patient var ved Aarets Udgang til Observation i Asylet. Hos de 56 Patienter, hos hvilke den sandsynlige somatiske Aarsag, efter hvad jeg troer, kunde eftervises, var denne:

Stød paa Hovedet hos	2	Patienter
Standset Øreflod	1	—
Epilepsie	1	—
Apoplexi	1	—
Primære Kongestioner til Hjernen.	1	—
Drik	9	—
Drik og tidligere Syphilis	3	—
Primær Hjerneirritation ved psykisk Indvirkning	5	—
Deprimeret Hjernevirksomhed ved Marasmus	2	—
Organiske Hjertefeil	3	—
Lungeturberkulose	1	—
Brights Sygdом	1	—
Sexuelle Forstyrrelser	16	—
Digestionsuordener	10	—

Saavidt angaaende de i forrige Aar i Asylet optagne Syge.

Udskrevne helbredede bleve i Aaret 23, nemlig 10 Mænd og 13 Kvinder. Hos 3 af disse, nemlig en Mand og to Kvinder, er i Aarets Løb Recidiv af Sygdommen indtraadt og de optoges paa nyt i Asylet; de 2 vare ved Aarets Udgang fremdeles under Behandling, den 3die (en Kvinde) blev paa Grund af en, af en Patient anstiftet Ildebrand, der den 27de December lagde en Del af Asylets Kvindeafdeling i Grus, i Bedring flyttet til Gaustad Asyl. Ved denne Anledning blev ialt 12 kvindelige Patienter overflyttede til Gaustad og 3 til Oslo Asyl. Af de i Bedring Udskrevne have flere siden været aldeles friske.

Af de 7 Døde var hos de 5 Mænd Dødsarsagen hos 1 Lungeapoplexi,

- 1 Uræmi,
- 1 Lungesvindst,
- 1 Hjertehypertrofi og Vatersot og
- 1 Paralysis generalis.

Hos de to Kvinder var Dødsarsagen hos den Ene: Epilepsi, og hos den Anden: Lungesvindst.

Patienternes legemlige Sundhedstilstand har i forløbne Aar været meget god. Ingen Epidemi har hjemsøgt Asylet og af interkurrerende Sygdomstilfælde kan jeg blot nævne nogle lette catarrhalske Affektioner, der efter et Par Dages Forløb vare gaaede over.

Tvangsmidler have i forløbne Aar ikke været stærkt anvendte og de have kun været brugte for at hindre den Syge fra at tilføie sig selv, de ham omgivne Personer eller Asylets Eiendom Skade. Det gennemsnitlige Antal Personer, der daglig have været underkastede Tvang, er 15. Af Mænd og Kvinder have netop et lige Antal ($7\frac{1}{2}$) dagligen været underkastede Tvang og Forholdet stiller sig, som sædvanligt, ogsaa i Byens Asyl ugunstigere for Kvinderne, da Asylet dagligen har havt et saa langt større Antal af mandlige end af kvindelige Syge. Tvangsmidlerne have, som sædvanligt, bestaaet i Indelukken i Eneværelse, Tvangstrøie og for Enkelte Tvangsstol.

Arbeidsvirksomheden har i forløbne Aar i Asylet været ret god. Omtrent 52 Patienter have daglig været beskæftigede med nyttigt Arbeide. I Gennemsnit have $25\frac{1}{2}$ af Mandspatienterne og $26\frac{1}{2}$ af Kvindepatienterne daglig været i Arbeide og Forholdet vil altsaa her, naar man seer hen til det respektive Beløgs Størrelse paa begge Afdelinger, stille sig langt gunstigere for Kvinderne, der ogsaa altid vise sig lettere at beskæftige end Mænd. Udbyttet af Arbeidet har i det Hele været tilfredsstillende, af Kurvbindearbeide er nemlig 48 Kurve og 1 Kurvstol forfærdigede, 5 Kurve betydelig reparerede. Af Snedkerarbeide: 4 Boghylder, 2 Borde, 2 Stativer, 5 Sengesteder, 14 Komoder, 3 Skamler, 4 Kister, 1 Krak, 1 Skrivepult, 1 Dueslag, 2 Fuglebur, 1 Gyngestol med Rørfletning og 6 Madbrætter forfærdigede, ligesom en stor Del Møbler, især af Asylets Inventarium, ere istandsatte. Af Maler- og Smedearbeide er en Del Reparationsarbeide udført, af Skrædderarbeide er 1 Frak, 4 Veste, 3 Jakker og 14 Huer forfærdigede, ligesom en stor Mængde gamle Klæder ere reparerede. Af Skomagerarbeide: Omtrent 100 Par Støvler og Sko ere saaledes reparerede. Videre er 63 Bpd. Drev opløst, 218 Pund Uld er sorteret, plukket, spundet og tvundet, 609 Par Strømper ere strikkede. 114 Skjorter, 78 Særke, 250 Lagen, 48 Par Underbenklæder, 10 Fruentimmerkapper, 3 Fruen-

timmerhuer og 3 Fruentimmerkjoler, 6 Forklæder og 22 Fruentimmertrøier ere syede, 34 Tørklæder ere fallede og 90 Alen Baand vævede. Desuden er en betydelig Mængde Gang-

og Sengklæder reparerede. Al den i Asylet forbrugte Ved er saugget og ophugget af Patienter, ligesom disse ogsaa have udført Asylets Gaards- og Havearbeide.

II. Sundhedsforskrifter for Kjøbstaden Fredrikshald, approberede ved Kongelig Resolution af 2den Juli 1864.

Første Kapitel.

Om den offentlige Renlighed.

§ 1.

Renholdelsen af Byens Torve, offentlige Pladse, Gader og Veie skal staa under Sundhedskommissionens Overtilsyn. Desuden bør ogsaa Kommissionen have Indseende med Renholdelsen af saavel offentlige som private Kloaker og andre Afløb samt af Byens Gaardspladse.

§ 2.

Byens Torve, offentlige Pladse, Gader og Rendestene skal feies og rengjøres 2 Gange ugentlig og ellers saa ofte det er nødvendigt eller Kommissionen finder det fornødent. Det Sammenfeiede bortføres snarest muligt paa hensigtssvarende Maade. Gaardspladse, Portrum og deslige skal feies og skylles saa ofte, at de holdes rene og frie for Stank. I tørt Veirligt skal Torve, offentlige Pladse og Gader stænkes med Vand, forinden Feiningen foregaar.

§ 3.

Om Vinteren paaseer Kommissionen Ophugning af Is, hvis saadant gjøres fornødent.

§ 4.

Renholdelsen af Torve og offentlige Pladse skal udføres ved faste Kontrahenter eller egne dertil antagne Folk paa Kommunens Bekostning, hvorimod Renholdelsen af Fortouge, tilsvarende Renstene og Gadestrækning paaligger Huseierne saavel Sommer som Vinter.

§ 5.

Aadsler skal nedgraves paa Steder, der ere fjernede fra bymæssig bebygget Grund og ei dertil have Vandløb; samt ei nedsænkes uden paa Dybet. Endvidere skal det være forbudt at henkaste Feieaffald fra Husene, Fiskeaffald eller anden saadan Urenlighed paa Gader, Torve eller offentlige Pladse.

§ 6.

Stinkende Spildevand maa ikke ledes ud i Renstene paa offentlig Gade uden strax at udskylles med rent Vand.

Andet Kapitel.

Om Aføbsvæsenet.

§ 7.

Den et Vaaningshus nærmest omgivende Grund bør være saaledes indrettet, at Overvand med Lethed kan løbe derfra.

§ 8.

Torve, Gader og Veie skulle i Almindelighed have en haard Overflade saaledes at Overvand har let og hurtigt Afløb.

§ 9.

Rendestene, Veigrøfter og aabne Aføbsrender skulle, forsaavidt Forholdene tillade det, have tilstrækkeligt Fald, samt i Almindelighed jævn og haard Bund og helst være stensatte.

Tredie Kapitel.

Om Vandhuse og Gjødselbinger.

§ 10.

Ethvert Vaaningshus skal have passende Indretninger til at optage Beboernes Excrementer, indtil de blive bortførte. Mangler saadanne Indretninger, skal Sundhedskommissionen paase deres Anlæg.

§ 11.

I Bygninger, der ere bestemte til Beboelse af eller dagligt Ophold for et større Antal Mennesker, saasom Skolebygninger, Leiehuse, Fabrikker, Arbejderboliger o. s. v. skal der mindst have et Afukke for hver 20 Mennesker, som antages at maatte benytte samme.

§ 12.

Vandhuse og Gjødselbinger skulle være fuldkommen tætte, saa deres Indhold ei kan sie ud. Sider og Bund skulle være murede eller satte af Bord, omgivne af et mindst 1 Fod tykt Lag Blaaler, eller paa anden Maade gjort uigjennemtrængelige, og nye Binger gjøres ikke dybere end 3 Alen. For at forebygge Stank, skal der enten anbringes Luftpibe, som gaar op over Bygningens Tag eller paa anden af Sundhedskommissionen approberet Maade.

§ 13.

Vandhuse maa ei anbringes gennem flere Etager af Vaaningshus uden efter Sundhedskommissionens Tilladelse og skulle da være indrettede paa saadan Maade, at Stank der- ved ikke udbredes.

§ 14.

Hvor det ikke findes hensigtsmæssigt, at Vandhusene indrettes med Binger, skal under Sæderne være anbragt flyt- bare Tønder eller Kasser, der ved indvendigt Zinkbelæg eller anden af Sundhedskommissionen for betryggende anseet Maa- de, ere gjorte uigjennemtrængelige for Urin, og som staa paa et tæt Gulv, der ikke maa ligge under Jordens Overflade. Disse skulle tømmes og renses ofte, og paa den Maade, Sund- hedskommissionen finder nødvendigt.

§ 15.

Vandhus eller Gjødselbinge og deslige skal ikke anbrin- ges nærmere ved Vandpost, Brønd eller lignende Anlæg for Drikkevand, end 6 Alen. De skulle helst anlægges i sær- egne fra Vaaningshuset adskilte Bygninger og ikke uden Sundhedskommissionens Tilladelse anbringes under Beboelses- rum eller nær Sove- og Spisekammere.

§ 16.

Gjødselbinger og Vandhuse skulle tømmes saa ofte at Overfyldning undgaaes. Udførelse af Vandhusrenovation skal foregaa i tætte og lukkede Vogne, i Sommertiden ikkun fra Kl. 10 Aften til 5 Morgen, om Vinteren fra Kl. 9 til 7. Paa de Steder, hvor Sundhedskommissionen maatte finde det nød- vendigt, indrettes Urinsteder, der maa have Afløb til Bingen og holdes frie for Stank.

Fjerde Kapitel.

Om Kreaturhold.

§ 17.

I Vaaningshuse tilstedes ikke Svinehold, men maa kun finde Sted i egne dertil indrettede og fra Vaaningshuse ad- skilte Svinestier. Disse saavel som Stald og Fjøs skulle hol- des rene og have en Afstand af mindst 6 Alen fra Brønde.

§ 18.

Grisehuse, Stald eller Fjøs skal ei tillades indrettet ved Vaaningshuse, hvis Gaardsrum ikke har den under de almin- delige Forskrifter i Anledning af nye Vaaningshuse angivne Størrelse.

§ 19.

Sundhedskommissionen skal have Ret til at forbyde Krea- turhold, hvis det foranlediger sanitære Misligheder, som enten paa Grund af Stedforholdene eller formedelst fortsat Over- hørighed af Vedkommende ikke kunne hemmes.

Femte Kapitel.

Om Oplag af Gjødsel, Ben, Klude m. m.

§ 20.

Gjødsel, Ben, Klude og saadanne Gjenstande, der ved Uddunstning kunne indvirke skadeligt paa Sundhedstilstan- den, maa ikke oplægges inden Byens Grændser uden Sund- hedskommissionens Tilladelse.

§ 21.

Fartøier, som udpumpe stinkende Vand, især saadanne, som føre tørre eller saltede Fiskevarer, skulle fjernes saavidt muligt fra beboede Huse og andre Fartøier.

Sjette Kapitel.

Om Drikkevand.

§ 22.

Vandledninger og deres Beholdere samt Brønde, hvis Vand bruges i Husholdningerne, skulle holdes frie for urent Tilløb.

§ 23.

Saadanne Brønde skulle mindst en Gang aarlig fuld- stændig renses.

Syvende Kapitel.

Om Næringsveie og Forhandling af Næringsmidler, som kunne være skadelige for Sundheden.

§ 24.

Enhver Bedrift, hvorved Luften i høiere Grad forurenes og Stank udbredes, skal være underkastet Sundhedskommis- sionens Tilsyn og nærmere Bestemmelse i saa Henseende.

§ 25.

Sundhedskommissionen maa kunne indskrænke eller gan- ske forbyde Salg af bedærvede Næringsmidler og i sidste Tilfælde endog paase dem tilintetgjorte.

Ottende Kapitel.

Om Leiehuse, Arbejderboliger og Fattighuse samt om Luftvexling i Forsamlingsrum.

§ 26.

Saafremt der i Leiehus, Arbejderbolig eller deslige findes beboet Rum, som ved Mangel paa Lys eller Luft, ved Uren- lighed, Fugtighed eller Overfyldning med Beboere, af Sund- hedskommissionen ansees at være skadeligt for Sundheden, skal dets Beboelse forbydes, indtil det er bragt i saadan Stand, som Kommissionen maatte finde fornøden. Over de nu brugelige Kogeovne, der benyttes i Beboelsesrum, skal sættes Hat eller Skjærm, hvorigjennem Dampen udledes.

§ 27.

Kirker, Bedehuse, offentlige og private Skoler, Rets- og Auktionslokaler, Theatre, Dandsehuse, Fabrikker og deslige

skulle herefter ikke som saadanne tages i Brug, forinden Sundhedskommissionen har erklæret, at de skjønnes at ville afgive en tilstrækkelig Mængde frisk Luft for det Antal Mennesker, de antages at ville rumme. Sundhedskommissionen skal paase, at Lignende finder Sted i Husrum, der allerede nu benyttes i nævnte Øiemed.

§ 28.

Finder Kommissionen, at saadanne i Brug værende Husrum ikke have tilstrækkelig Luftvexling, skal den fastsætte en passende Tid, inden hvilken Mangelen skal være afhjulpen og om dette da ikke er skeet, forbyde Rummets Benyttelse som saadant Samlingssted, indtil det er bragt i forsvarelig Stand.

Niende Kapitel.

Almindelige Bestemmelser i Anledning nye Vaaningshuse.

§ 29.

Fladeindholdet af det eller de til herefter opført Vaaningshus hørende ubebyggede Gaardsrum maa ikke gjøres mindre end en Fjerdedel af hele Grundens Fladeindhold, og intet Gaardsrum, hvortil anbringes Vindue for Værelse eller Kjøkken, udgjøre et mindre Rum end 48 Kvadratalen, og ikke i nogen Retning have mindre Udstrækning end 6 Alen. Er Gaardsrummet mindre end anført, bør ingen Forhøielse af de Bygninger, hvortil Gaardsrummet hører, finde Sted.

§ 30.

Intet Vaaningshus maa opføres eller nogen Bygning indrettes til Beboelse, forinden Muldjorden er bortført og Grundvandet saavidt muligt bortledet i en saadan Dybde, som Grundmuren ligger eller skal ligge. Undermuren bør være mindst 6 Tommer over Jordfladen.

§ 31.

Herefter indrettet Beboelsesværelse skal have en Høide af mindst 8 Fod fra Gulv til Loft, samt være forsynet med Vindue, som kan aabnes. Sundhedskommissionen kan dog efter Omstændighederne tillade, at Beboelsesværelser, som herefter indrettes i allerede opbyggede Huse, gives en mindre Høide, dog ikke under 6 Fod.

§ 32.

Beboelseskjælder skal være forsynet med Trægulv og forsvareligt trækkende Ovn. Kjælder, som ikke har mindst 2 Alen af sin hele Høide over Jordoverfladen, maa ikke beboes uden Sundhedskommissionens Tilladelse.

§ 33.

Findes der ei Kjælder under Gulvet i nederste Beboelsesetage, skal dette ved Opførelsen af nye Bygninger lægges mindst 1 Fod over Jordoverfladen.

Tiende Kapitel.

Om Begravelsespladse.

§ 34.

Ny Begravelsesplads skal, saavidt muligt, anlægges paa et tørt Sted fjernet fra Steder, som ere eller i den nærmeste Fremtid antages at ville blive tættere bebyggede, og ikke paa Steder, som have Vandafløb til bymæssig bebygget Grund eller til Vandledning, Vandbeholder eller deslige Anlæg.

§ 35.

Saa vel ældre som nye Begravelsespladse bør have Træplantninger.

§ 36.

Opgravning af Lig maa kun foregaa efter Sundhedskommissionens Anvisning.

Elleve Kapitel.

Om Sygehus, Sygdoms- og Dødsstatistik.

§ 37.

Intet Kommunen tilhørende Sygehus bør indrettes fra Nyt af eller underkastes betydeligere Forandringer, forinden Sundhedskommissionen har afgivet Formening om Planens Hensigtsmæssighed.

§ 38.

Lægerne skulle efter de af Medicinalstyrelsen hertil angivne Schemata indsende til Sundhedskommissionen maanedlige Lister over de paa Stedet under deres Behandling forekomne Tilfælde af akutte Sygdomme, som kunne antage en epidemisk Karakter. Disse Lister blive ved Aarets Udløb at indsende til Medicinalstyrelsen.

III. Sundhedsforskrifter for Kjøbstaden Lillehammer, approberede ved Kongelig Resolution af 20de August 1864.

§ 1.

Enhver offentlig Plads, Torv eller Gade med tilhørende Rendestene eller Afløbsrender rengjøres mindst 1 Gang ugentlig eller efter Omstændighederne oftere. Naar det fornødiges, dæmpes Støvet under Rengjøringen med Vand.

§ 2.

Gaardspladse og Portrum maa saavidt muligt være afgrøftede og ligesom Gader og offentlige Pladse holdes rene og frie for Stank.

§ 3.

Urenligheder fra Gaardsrum og Portrum samt Feieaffald maa ikke henlægges paa offentlig Gade eller Plads. I fornødent Fald kan af Kommunen forlanges anvist hensigtsmæssig beliggende Plads, hvor de anførte Gjenstande kunne henbringes.

§ 4.

Vandhuse, Binger, Stald og Fjøs skulle være saaledes indrettede, at ildelugtende Afløb ikke finder Sted, og maa ikke ligge Steder, hvorfra Madvand tages, nærmere end 6 Alen. De maa ikke anbringes under Beboelsesrum, men derimod helst i særegne fra Vaaningshuset adskilte Bygninger.

§ 5.

Svinehold tillades kun hvor Grisehuset er mindst 6 Alen fjernet fra Vaaningshus og Indretninger for Drikkevand. Fra Grisehus og den Svinene til Bevægelse anviste Plads bør der være Afløb til Gjødselbinge.

§ 6.

Gjødsel fra Stald og Fjøs og overhovedet ildelugtende Stoffe maa fra Udgangen af April til 14de Oktober ikke udføres om Dagen uden i tætte lukkede Kasser; Vandhusgjødsel i samme Tidsrum kun fra Kl. 10 Aften til 6 Morgen.

§ 7.

Sundhedskommissionen kan paalægge Eieren af Bygninger, hvor flere Mennesker jevnlig samles, og hvor der derhos er Stank af Urin, at indrette passende Urinsteder, og holde disse rene og frie for Stank.

§ 8.

Oplag af Gjenstande, der ved Uddunstning kunne blive skadelige for Sundheden, saasom Ben, dyrisk Affald, Klude, Drank o. s. v., maa ikke finde Sted uden de ere beliggende

paa Steder og indrettede saaledes som Sundhedskommissionen maatte tillade.

§ 9.

Enhver Bedrift, hvorved Luften fordærves for Arbeiderne og de Omboende, er underkastet Sundhedskommissionens Bestemmelser med Hensyn til Iagttagelse af hensigtsmæssige Forsigtighedsregler i saa Henseende.

§ 10.

Skadelige og ildelugtende Afløb fra Fabriker eller Brug maa kun ske igjennem lukkede Render og ved disse ledes til passende Steder.

§ 11.

Ethvert til Beboelse benyttet Rum maa for Uddunstnings Skyld være forsynet med mindst 1 Vindu, som kan aabnes og lukkes.

§ 12.

Hvor Kogeovne benyttes og ikke ere anbragte i eller umiddelbar ved Skorsten eller Trækpipe, kan Huseieren paalægges at indrette passende Kapper til Opfangelse og Bortledning af Dampen.

§ 13.

Sundhedskommissionen kan forbyde Beboelse af Rum, der ved Mangel paa Lys og fri Luft eller ved Fugtighed, Urenlighed eller Overfyldning af Mennesker have vist sig at være skadelige for Sundheden.

§ 14.

Ethvert til Beboelse bestemt Træhus, som herefter opføres, skal overalt hvile paa Undermur af mindst 6 Tommers Høide. Ethvert Beboelsesværelse, som herefter indrettes, skal, medmindre Sundhedskommissionen maatte tillade at det gjøres lavere, gives en Høide af mindst 4 Alen fra Gulv til Loft.

§ 15.

Bedærvede eller af anden Grund for Sundheden skadelige Fødemidler maa ikke falbydes, og kunne i fornødent Fald af Sundhedskommissionen bevirkes tilintetgjorte.

§ 16.

Enhver i Staden praktiserende Læge skal inden en af Sundhedskommissionen fastsat Tid indsende til Kommissionen Opgave over de af ham behandlede akute Sygdomme, der kunne antage epidemisk Karakter, og udstede Anmeldelser om Dødsarsagen.

IV. Sundhedsforskrifter for Kjöbstaden Drammen, approberede ved Kongelig Resolution af 29de Oktober 1864.

1ste Kapitel.

Om den offentlige Renlighed.

§ 1.

Renholdelsen af Torve, offentlige Pladse, Gader og Veie samt af Havnen, Elven, dens Bredder og Tilløb, forsaavidt de ligge indenfor Byens Grændser, staar under Sundhedskommissionens Overtilsyn; denne har ogsaa Indseende med Renholdelsen af saavel offentlige som private Kloaker og andre Aflob i deres hele Udstrækning.

§ 2.

Gader med tilhørende Rendestene og Grøfter skulle rengjøres af de tilstødende Huses og Grundes Eiere til Tider, som af Politiet nærmere bestemmes, og mindst een Gang ugentlig. Torve og offentlige Pladse rengjøres for Kommunens Regning.

Forsaavidt Vand dertil kan afsees fra det nye Vandværk, bliver derhos i tørre Sommere Byens Torve, offentlige Pladse og Hovedgader samt saavidt muligt Baggaderne ved offentlig Foranstaltning at vandes til Tider, som af Sundhedskommissionen bestemmes. Skjønnetheden om Vandmængdens Tilstrækkelighed er alene forbeholdt Vandværkets Bestyrelse.

§ 3.

Sundhedskommissionen udstrækker ogsaa sit Tilsyn til Gaardspladse, Portrum og deslige, saaledes at disse skulle rengjøres saa ofte, at der ikke foranlediges Stank, og paa Sommertiden eller saalænge Marken ikke er bedækket med Sne, mindst 1 Gang hver Uge. I fornødent Fald udføres dette af det Offentlige paa Eierens Bekostning.

§ 4.

Det forbydes at henkaste Feieaffald eller anden saadan Urenlighed paa Gader, Veie, Torve eller offentlige Pladse. I fornødent Fald skal Kommunen anvise bestemte Pladse til saadant Oiemed. Aadsler skulle nedgraves paa Steder, der ere fjernede fra bymæssig bebygget Grund.

2det Kapitel.

Om Aflobsvæsenet.

§ 5.

Hvor Grundens Beliggenhed eller særlige Beskaffenhed ikke gjør det uforment, bør der efterhaanden som Kommunen dertil bevilger de fornødne Midler, i tæt bebyggede Strøg indrettes offentlige Aflobsrender, der kunne bortføre Grund- og Overvand samt Skylle- og Spildvand.

§ 6.

Ingen maa lade stinkende Spildvand eller anden Uren-

lighed flyde ud til offentlig Gade. Hvor Sundhedskommissionen finder det nødvendigt, kan den paabyde Gaard- og Grundeiere, der have Eiendomme inden 50 Alen fra offentlig Kloak eller fra Elven, at indrette passende Aflobsrender til en af disse for Grund- og Overvand samt Skylle- og Spildvand.

§ 7.

Ved nye Bygningers Opførelse og hvor Sundhedskommissionen ellers finder det fornødent, skal den Vaaningshuset nærmest omgivende Grund være saaledes indrettet, at Overvand med Lethed kan afløbe derfra (cfr. Lov om Bygningsvæsenet af 19de Mai 1860 §§ 3, 5).

Trægulv i aaben Gaardsplads maa herefter ikke lægges fra nyt af.

§ 8.

Rendestene, Veigrøfter og aabne Aflobsrender skulle have tilstrækkeligt Fald samt en jevn og haard Bund, og helst være stensat.

Vadske og deres Aflobsrør gjøres bedst af Metal eller af brændt og glasseret Ler.

§ 9.

I Tilfælde af Oversvømmelse har Sundhedskommissionen at foranledige fornøden Udflytning samt at paase Vandets Afledning og Husenes Renselse og Forbedring forinden Indflytning atter finder Sted.

3die Kapitel.

Om Vandhuse, Gjødelsbinger m. V.

§ 10.

Ethvert Vaaningshus eller enhver beboet Eiendom skal have passende Indretninger til at optage Beboernes Exkrementer, indtil de blive bortførte. Hvor saadanne Indretninger ikke findes, har Sundhedskommissionen at paase deres Anlæg.

For Bygninger, bestemte til Beboelse af eller længere Ophold daglig for et større Antal Mennesker, saasom Leiehuse, Fabriker, skal der have mindst 1 Afukke for hvert 20 Mennesker, som antages at maatte benytte samme.

§ 11.

Vandhus eller Gjødelsbinger og deslige maa ikke uden Sundhedskommissionens Tilladelse anbringes nærmere ved Vandpost, Brønd eller lignende Anlæg for Drikkevand end 6 Alen. De anlægges, saavidt muligt, fjernet fra Soveværelser og Spisekamre og maa ikke anbringes under Beboelsesrum, derimod helst i særegne fra Vaaningshuset adskilte Bygninger. Vandhus maa ikke anbringes igjennem flere Etager af Vaaningshus uden efter Sundhedskommissionens Tilladelse.

§ 12.

Enhver Gjødselbinge skal være tæt lukket, dens Bund og Sider gjøres saavidt muligt uigjennemtrængelige for dens Indhold og bygges helst af Murværk i Cement. Hvor Sundhedskommissionen finder det nødvendigt, skal der fra Bingen ledes en Lufttrækpipe op over Høide med Bygningens Tag.

§ 13.

Fra Vandhuse, Binger og Gjødselansamlinger maa intet Afløb finde Sted uden efter Sundhedskommissionens Tilladelse, og da alene igjennem i deres hele Løb tætte og lukkede Afløbsrør, helst af brændt og glasseret Ler eller af Murværk i Cement.

§ 14.

Sundhedskommissionens Tilladelse udfordres til andre Indretninger af Vandhuse.

§ 15.

Gjødselbinger og Vandhuse skulle tømmes og renses saa ofte, at Overfylding og Stank forebygges. Gjødselkjøring i Gaderne maa til enhver Tid kun finde Sted i tætte og om Sommeren i lukkede Kasser. Latringjødsel maa om Sommeren kun transporteres om Natten.

§ 16.

Paa Byens 2de Torve indrettes Urinsteder med direkte Afskylning fra Vandledningen og med Afløb gennem lukket Kloak. Hvor der iøvrigt maatte findes offentlige Urinsteder, bør de daglig skylles og renses. Større Skjænke- og Beværtningssteder samt andre Bygninger, hvor flere Mennesker jævnlig samles, skulle have egne Urinsteder, der gives Afløb til Gjødselbingen gennem lukkede Render og holdes tilbørlig rene og frie for Stank. Medføre de Stank, er Vedkommende pligtig at indrette dem efter nærmere Bestemmelse af Sundhedskommissionen.

4de Kapitel.

Om Kreaturhold m. M.

§ 17.

Grisehus, Stald eller Fjøs maa ikke indrettes ved Vaaningshuse, hvis Gaardsrum ikke har den under de almindelige Forskrifter i Anledning af nye Vaaningshuse angivne Størrelse (cfr. Kap. 11 § 34 a).

Sundhedskommissionen har Ret til ganske at forbyde Kreaturhold, hvor det foranlediger sanitære Misligheder, som enten paa Grund af Stedforholdene eller formedelst fortsat Overhørighed af Vedkommende ikke kunne hindres.

§ 18.

Grisehus skal være fjernet fra Vaaningshus og Indretninger for Drikkevand; fra Grisehus og fra Indhegning til samme skal Afløb, om fornødiges, gjøres til Gjødselbingen.

Stald og Fjøs skulle saavidt muligt fiernes fra Sovevæ-

relser og Spisekamre og maa ikke anbringes under Vaaningsrum. Deres Gulv skal ligge noget høiere end Gaardspladsens Overflade, være forsvarlig tæt, især der, hvor det optager Urinen, samt have Afløb til Gjødselbinge.

§ 19.

Gaardsrum, hvor Heste pleie at henstaa i længere Tid, skulle have en haard Overflade, helst stensat, og med Afløb for Urinen til Kloak eller Gjødselbinge.

5te Kapitel.

Om Oplag af Gjødsel, Ben, Klude m. m.

§ 20.

Oplag af Gjødsel, Ben, Klude og deslige Gjenstande, der ved Uddunstning kunne indvirke skadeligt paa Sundhedstilstanden, maa kun findes paa Steder, fjernede fra Beboelsesleiligheder og fra Indretninger for Drikkevand.

§ 21.

Fra Oplagene maa intet Afløb finde Sted uden i lukkede Render. De skulle iøvrigt være underkastede Sundhedskommissionens nærmere Bestemmelser med Hensyn til Beliggenhed, Indretning, de oplagte Gjenstandes Transport m. v.

§ 22.

Fartøier, der indlade eller losse saadanne Gjenstande, skulle fjernes saavidt muligt fra beboede Huse og andre Fartøier.

6te Kapitel.

Om Drikkevand.

§ 23.

Vandledninger og deres Beholdere samt Brønde, hvis Vand bruges i Husholdningerne, skulle holdes frie for urent Tilløb af Overvand og Grundvand.

§ 24.

Brønde skulle være tætte og overbyggede, Jordsmønnet i deres nærmeste Omgivelse skal have Hæld fra Brønden og være stensat indtil 3 Fod fra dens Vægge; hvor disse ikke ere murede i Cement, skal man omgive dem fra Jordoverfladen og til en Dybde af 3 Alen med et Lerlag af 1 Fods Tykkelse. Brøndene bør mindst 1 Gang aarlig fuldstændig renses.

7de Kapitel.

Om Næringsveie, der kunne være skadelige for Sundheden.

§ 25.

Enhver Bedrift, hvorved Luften i høiere Grad forurenes og Stank udbredes, er underkastet Sundhedskommissionens Tilsyn.

§ 26.

Ved Anlæg af Fabriker, hvorpaa Bestemmelsen i § 4 i

Lov angaaende forskjellige Bestemmelser om Bygningsvæsenet af 19de Mai 1860 i sanitær Henseende er anvendelig, skal Sundhedskommissionens Formening indhentes (cfr. forøvrigt Lov om Sundhedskommissioner m. v. af 16de Mai 1860 § 3).

§ 27.

Skadeligt eller ildelugtende Vand fra Fabriker og andre Næringsbrug skal bortføres gennem lukkede og tætte Afløbsrør eller paa en anden af Sundhedskommissionen bestemt Maade.

§ 28.

Fabrikarbeidere og Haandværkslærlinge maa ikke om Natten sammenstuves i Værkstederne eller andre Rum, der ikke afgive tilstrækkelig frisk Luft.

8de Kapitel.

Om skadelige Næringsmidlers Forhandling.

§ 29.

Næringsmidler, der ere skadelige for Sundheden, maa ikke frembydes tilsalgs, men kunne i dette Tilfælde tilintetgøres af Politiet. I Tvivlstilfælde skal Sundhedskommissionens Bestemmelse indhentes.

9de Kapitel.

Om Lelehuse og Arbejderboliger.

§ 30.

I Huse, hvor flere Ubemidlede bo, har Sundhedskommissionen at anstille jevnlige Undersøgelser angaaende Overholdelsen af Forskrifterne for Sundhedsvæsenet.

§ 31.

Findes der i saadant Hus beboet Rum, som ved Mangel paa Lys eller Luft, ved Fugtighed, Urenlighed eller Overfylding med Beboere af Sundhedskommissionen skjønnes at være skadeligt for Sundheden, skal dets Beboelse forbydes, indtil det er bragt i saadan Stand, som Sundhedskommissionen maatte finde fornøden.

10de Kapitel.

Om Luftvexling i Forsamlingsrum.

§ 32.

Husrum, bestemte til stadigt eller jevnligt Samlingssted for et større Antal Mennesker, saasom Kirker, Bedehuse, Asylbygninger, offentlige og private Skoler, Rets- og Auktionslokaler, Theatre, Dandsehuse, Fabriker og deslige, maa ikke som saadanne tages i Brug, forinden Sundhedskommissionen har afgivet Erklæring om, at de skjønnes at ville afgive en tilstrækkelig Mængde frisk Luft for det Antal Mennesker, de antages at ville rumme.

§ 33.

Finder Kommissionen, at saadanne allerede i Brug væ-

rende Husrum ikke afgive tilstrækkelig Luft, har den med Hensyn til offentlige Bygninger derom at gøre Meddelelse til Kommunebestyrelsen; med Hensyn til private Lokaler fastsætter den en passende Tid, inden hvilken Mangelen skal være afhjulpen.

11te Kapitel.

Almindelige Bestemmelser i Anledning af nye Vaaningshuse.

§ 34.

Med Hjemmel af § 5 i Lov indeholdende forskjellige Bestemmelser angaaende Bygningsvæsenet af 19de Mai 1860 fastsættes Følgende:

- a. Fladeindholdet af det eller de til et Ietages Vaaningshus hørende ubebyggede Gaardsrum maa ikke gøres mindre end $\frac{1}{4}$ og for høiere Vaaningshus $\frac{1}{3}$ af hele Grundens Fladeindhold. Hvor Gaardsrummet er mindre end anført, maa ingen Forhøielse af de Vaaningshuse, hvortil Gaardsrummet hører, finde Sted.
- b. Naar Bygningskommissionen for at forhindre Opstigen af Fugtighed fra Grunden, finder det fornødent, skal i grundmurede Vaaningshuse saavel Yder- som Mellemmurene forsynes med et Belæg af Asfalt eller andet for Vand uigjennemtrængeligt Material, dog ikke høiere op end 3 Tommer under underste Etages Gulvaaser.
- c. Til Beboelse bestemt Træhus skal overalt hvile paa Undermur af mindst 12 Tommers Høide over Jorden. Muren maa være forsynet med tilstrækkelige Trækhuller, og Gulvet i nederste Beboelsesetage skal lægges mindst en Fod over Jordoverfladen.
- d. Ethvert Beboelsesværelse bør have en Høide af mindst 4 Alen fra Gulv til Loft samt være forsynet med Vindu, der afgiver tilstrækkeligt Lys og kan aabnes.
- e. Beboelseskjælder skal have mindst 2 Alen af sin hele Høide over Jordoverfladen, samt være forsynet med Trægulv og forsvarlig trækkende Vindovn. Den maa alene anbringes mod Gade eller Gaardsrum, der af Sundhedskommissionen skjønnes at afgive tilstrækkelig Bredde eller Størrelse.

12te Kapitel.

Om Begravelsespladse.

§ 35.

Ved Anskaffelsen af ny Begravelsesplads skal Sundhedskommissionens Formening indhentes.

§ 36.

Enhver, saavel ældre som ny Begravelsesplads skal have Træplantninger mod Byen og saadan Afledning, at Grundvandet faar en uskadelig Retning.

§ 37.

Enhver Begravelsesplads skal have et særskilt Sted, hvor Lig kunne hensættes indtil Begravelse foregaar.

§ 38.

Med Hensyn til Opgravning af begravede Lig har Sundhedskommissionen at meddele de fornødne Forskrifter.

13de Kapitel.**Om Sygehuse og Afsondringssteder for farlige smitsomme Syge.**

§ 39.

Byen skal have en for Øiemedet indrettet Bygning, hvori farlige smitsomme Syge kunne indlægges og holdes afsondrede (cfr. Sundhedslovens § 21), enten som en særegen Indretning eller som en fuldstændig adskilt Afdeling af Byens Sygehus.

§ 40.

Intet Kommunen tilhørende Sygehus maa indrettes fra nyt af eller underkastes betydeligere Forandringer, medmindre Sundhedskommissionen har afgivet Formening om Planens Hensigtsmæssighed.

14de Kapitel.**Om Dødsanmeldelser m. v.**

§ 41.

Enhver i Byen praktiserende Læge har inden 4 Dage

efter hver Maanedes Udløb til Sundhedskommissionen at indsende en efter trykt Schema indrettet Opgave over de i de forskellige Dele af Byen i Maanedens Løb under hans Behandling komne Tilfælde af akute Sygdomme, der kunne antage en epidemisk Karakter, samt ved ethvert i hans Praxis indtruffet Dødsfald at udstede en ogsaa efter trykt Schema indrettet Anmeldelse af Dødsårsagen. Disse Dødsanmeldelser oversendes Kommissionen gennem vedkommende Præster, som af enhver, der for dem anmelder Dødsfald, have at forlange en af en Læge udfærdiget Anmeldelse af Dødsårsagen, samt inden 4 Dage efter hver Maanedes Udløb at afgive de saaledes modtagne Anmeldelser til Kommissionen.

Ved Dødsfald, hvor ingen Læge har været tilstede under Dødssygdommen, erhverves og afgives Oplysning om Dødsårsagen ved en af Byen dertil antagen Læge.

En Sammenstilling af de saaledes erhvervede Opgaver over Sygeligheds- og Dødsforholdene i Kommunen indsendes ved Aarets Udløb til Medicinalbestyrelsen.

§ 42.

I andre Tilfælde, som ikke ere berørte i ovennævnte Paragrafer, har Sundhedskommissionen Ret til at indskride, hvor det maatte findes nødvendigt for Sundhedstilstanden inden Kommunen.

V. Om Sundhedsforholdene m. m. i indre Hardangers Lægedistrikt, af Distriktslæge Christies Medicinalberetning for 1864.

Beboernes fornemste Næringsvei er Jordbruget. Dette er besværligt og fordrer i Forhold til Jordens Afkastning stor Arbeidskraft, da Terrænforholdene hindrer Brug af Hest. Det meste af Afgrøden bæres paa Ryggen i Hus og en stor Del af Fodret maa sankes i Udmarken i de ofte længere bortliggende bratte Lier; under dette ere Arbejderne udsatte for mere Ondtlidende, da de, foruden at Arbeidet i og for sig er besværligere, ikke kunne komme hjem til Maaltiderne, men maa lade sig nøie med kold Mad og daarligt Ly i Hviletimerne. Den større Arbeidsstyrke der udfordres, tilligemed at Brugene ere smaa, gjør at saavel Kvinder som Mænd maa deltage i alt Udarbejde for at en Familie skal kunne leve af Jordbruget; Kvinderne borttages derved fra deres egentlige Husstel og udsættes for for tungt Arbejde og Ondtlidende ellers.

En stor Del af Befolkningen deltager i Vaarsildfi-

sket. Udrustningen til denne Bedrift er nu meget bedre end i tidligere Dage baade med Hensyn til Beklædning og især deri, at Fiskerne herfra stedse have Fartøier at logere i og saaledes bedre Anledning til at sørge for Renlighed og undgaa Sammenstuvning af for Mange i smaa Rum. Sygeligheden blandt hjemvendende Fiskere har og i de 7 Aar, jeg har haft Anledning at iagttage den, været høist ubetydelig.

Fragtfart og Handel er og en mere betydende Næringsvei i dette Distrikt; Grundvolden til den Smule Formue, der findes paa enkelte Hænder, er nok i Regelen lagt ved denne Trafik. Med den større Velstand og derved, at Mange paa de længere Reiser lærer fremmede Skikke at kjende, er der kommen Sands for og Trang til rummeligere og bekvemmere Boliger og bedre Levemaade i det Hele — og man vil og i Regelen finde bedre Skik i Huset hos disse Jægteførere.

Boligerne. Paa Gaardene er der i Regelen flere Bru-

gere. Alles Huse ligge i en Klynge — Vaanings- og Udhuse tæt ved og om hinanden. Den ældre Bygningsmaade var en stor Stue med et lidet Kammer og i Forgangen Skorsten, samt et særskilt Hus — Bod — paa 1 à 2 Værelser, men uden Ildsted. I alt dette er der i de senere Aar indtraadt en Tendents til Forbedring. Naar der bygges nyt, søger man i Regelen saa vidt som gjørligt at flytte ud og er omhyggeligere i Valg og Beredning af Tomt til Vaaningshuse. Man sætter Stue og Bod under samme Tag, hvorved der i Mellemgangen kan blive rummeligere og bedre Kjøkken, eller almindeligere bygges større Huse med flere Værelser og Adgang til Anbringelse af Ildsted i dem. Er den største Stue i Huset, Dagligstuen, ikke Spærrestue, som ofte er Tilfældet, gjøres den dog tilstrækkelig høi under Loftet. Der anbringes tilstrækkelige og store Vinduer — med Hængsler — tidligere vare de almindelig tilspigrede. Ihvorvel der med Hensyn til Udluftning af Værelserne endnu staar meget tilbage at ønske, har jeg dog, især i Kinservik, sporet betydelig Forandring til det Bedre.

Kogeovn i Stuen er fremdeles i Brug, men Folket indser, at Fugtigheden, der opfylder Værelset ved Dampen under Kogningen, ikke alene er ødelæggende for Huset men og gjør dem usundere, saa man indskrænker Brugen af dem saa meget som muligt eller, om man fornaar, ombytter dem med nye, konstruerede af en Mand her fra Kinservik; disse ere meget hensigtsmæssige i saa Maade, at Dampen under Kogningen fuldstændig bortledes, at de ere meget brændebesparende, men have den Ulempe, at de ere store og saaledes Indkjøbet kostbart (18 à 20 Spd.) og i mindre Rum skaffe de for megen Hede, naar der skal koges.

Det træffer ikke saa sjelden nu, at man, hvor der er Syge, som maa være i Stuen med de Friske, unnlader at koge inde, om end ikke Lægen har været der og givet Ordren. Dette ved jeg aldrig indtraf det første jeg kom hid, tvertimod havde jeg ofte Møie med at faa dem til at lystre, naar de havde faaet Paabud.

Næringsmidlerne ere vel baade gode og nærende men alt for ensformige, som vil sees af nedenstaaende Spiseseddel, der med faa Afændringer gjælder for hele Distriktet Aaret rundt. Ferskt Kjød og Fisk nydes saa godt som aldrig, af de egentlige Grønsager meget lidt, dog heri er der gjort en liden Begyndelse, idet Enkelte dyrke og forbruge i Husholdet Løg, Gulerødder og tildels Pastinakker, Rødbeder og Hovedkaal. Endvidere begynder man mer og mer at se til at skaffe sød Melk ogsaa i Sommermaanederne, i hvilken Tid man ellers, da Kreaturene sendes til Fjeldsætrene, kun har Melk opsamlet fra Vinter og Vaar og derfor meget sur. Af de, der lide af dyspeptiske Tilfælde, især Cardialgi og Pyrosis, vil man og ofte høre, at de om Vinteren ikke mærke

saa meget til Sygdommen. Foruden det forandrede Kosthold beror dette vel og for en Del paa det ulige tungere Arbeide om Sommeren.

Man har 4 Maaltider for Dagen:

1) Kl. 6 à 7, Sommeren: Smør, Brød og Ost samt Suppe af ferskt Brim.

Vinteren: Melk og Brød, undertiden Smør.

2) Kl. 11, Sommeren: Grød af Bygmel og sur Melk.

Vinteren: Halgrei, Mellemting af Grød og Suppe, kogt af skummet Melk og Bygmel eller Hvedemel (hjemmeavlet Hvede) eller Risengryn og Potetesmel.

3) Kl. 3, Sommer og Vinter: 2 Dage i Ugen Sild og Potetes med Suppe af Brim. 3 Dage saltet eller røget Kjød og Flesk, hvorpaa kogt Suppe og hvori om Søndagen Erter, Gryn og Kaalrabi. 2 Dage saltet eller ludet Fisk, Melk og Potetes.

4) Kl. 8, Sommeren: Grød og sur Melk.

Vinteren: Grød eller Potetes og Melk.

I Aannetiden bruges almindelig en Gang om Dagen lidt Øl og Smør og Brød udenfor de sædvanlige Maaltider. Af Kryderier bruges Timian, Annis og Karve.

Brødet — Fladbrød — bages af Byg-, Rugmel og Potetes.

Traktementet i deres Gjæstebude, Brylluper og Begravelser, der varer fra 1 til 3 Dage, bestaar af de bedste af øvnevnte Retter og stærkt, godt Øl. Brændevin bruges der baade i disse og ellers lidet af i Kinservik, mere i Ulvik og Røldal. Hjemmelavet Frugtvin begynder og at træde istedetfor Brændevin.

Drikfældighed kan der ikke med Grund klages over. Forbrugen af Kaffe er i det Hele ikke betydelig, men har tiltaget noget. De mere velstaaende Jordbrugere kunne bruge den 1 à 2 Gange om Ugen, om Sommeren kauske oftere af Mangel paa Melk. Forøvrigt kan sættes som Regel, at de, der have Jord, ikke bruge Kaffe, men hos Inderster og Strandsiddere træder Kaffe, tildels The istedetfor Melken.

Paa Klædedragten er intet videre at udsætte, end at Konernes Skaut yder for liden Beskyttelse og at Pigerne, naar de skulle ud til Kirke i alt Slags Veir gaa barhovede. Uldne Underklæder bruges nu almindelig, og paa Reiser og under Arbeide i ondt Veir Olieklæder. At gaa barbenet bruges sjelden af Voxne, Børn tillades det ofte, fordi de finde Behag i det. Badning af hele Legemet foretages sjelden, Vaskning af Hænder og Ansigt indskrænkes nok af de Fleste til en Gang om Ugen — Løverdags — da en større Hovedrenselse foretages. Det er dog ogsaa heri blevet bedre i de sidste Aar, ialfald bruges nu almindeligere Badning 2 à 3 Gange om Ugen til sinnaa Børn, og det paasees mere at Skolebørn vaske sig før de møde frem i Skolen.

Med Hensyn til Renlighed i og om Husene kan man om Kinservik sige, at det er godt, naar de indskrænkede Husbekvemmeligheder, man i Almindelighed har, tages i Betragtning. Deres hele Stel er ordentligt, Borde og Bænke vaskes saa godt som daglig, Gulvet hver Løverdags. Den Uskik at samle Feieskarn og andet Affald fra Huset i en

Dyngelike ved Indgangsdøren, som før var almindelig, seer man nu sjeldnere. I den øvrige Del af Distriktet er det mindre vel. Det gjælder nok for mange Huse, hvad ovenfor er sagt om Vadskning, men saa gives der mange, hvor Gulvet ikke vaskes mer end 1 à 2 Gange om Aaret og den øvrige Renlighed staar da i Forhold dertil.

VI. Sundhedsforskrifter for Vanelvens Herred, approberede ved Kongelig Resolution af 25de Juni 1865.

§ 1.

Ved Opførelse eller Flytning af Husebygninger skal det iagttages, at Afstanden mellem Vaaningshus paa den ene Side og Stald-, Fjøs- eller Ladebygninger paa den anden Side ikke gjøres kortere end femten Alen; mindre Afstand maa der heller ikke gjøres mellem Vaaningshus og enhver anden Husebygning, mod hvilken Vaaningshuset har Vindu, der lyser ind i Stuen.

Sundhedskommissionen kan dog tillade Undtagelser fra disse Bestemmelser for Steder, hvor deres Iagttagelse vilde blive umulig eller særdeles vanskelig.

§ 2.

Ved Opførelse af Vaaningshuse skal endvidere Følgende iagttages:

- a. Opførelsen maa ikke paabegyndes forinden Grunden, paa hvilken Vaaningshuset agtes opført, er tilstrækkelig afgrøftet og Muldjorden derfra bortført. Afgrøftningen kan dog, forsaavidt særlige Omstændigheder maatte gjøre det nødvendigt, foregaa efterat Huset er opført. I ethvert Fald maa intet Hus tages i Beboelse, forinden der er Sikkerhed for, at Grunden er tør.
- b. Bygningen skal hvile paa Undermur af Sten, hvilken Mur intetsteds maa være lavere end en halv Alen over Jorden, og som ved Rapning med Kalk eller Ler eller paa anden Maade er gjort forsvarlig tæt.
- c. Ethvert Beboelsesværelse skal, forsaavidt det er forsynet med Loft, have en Høide af mindst tre og en halv Alen fra Gulv til Loft, og forsaavidt det er Spærrestue, en Høide af mindst tre Alen fra Gulv til Spærrer. Beboelsesværelset skal være forsynet med Vindu, eller, dersom Beboelsesværelsets Gulv har større Areal end sex og tretti Kvadratalen, med mindst to Vinduer af mindst en og en halv Alens Høide og mindst en og en halv Alens

Bredde. Vinduet skal være saaledes indrettet at det med Lethed kan aabnes.

- d. Gulvet i Husets nederste Stokværk skal gjøres forsvarlig tæt og frit for Træk.

§ 3.

Til ethvert Vaaningshus eller for enhver Opsidder paa en Gaard skal der være et Vandhus; dette maa ikke have Væg eller Tag fælles med noget Vaaningshus eller have Afløb hen til noget saadant. Tiden, inden hvilken disse Vandhuse skulle være opførte, bestemmes af Sundhedskommissionen.

§ 4.

I Beboelsesværelser maa Kogeovn ikke anbringes medmindre den er forsynet med en saadan Indretning, at den ved Kogningen fremkomne Damp kan opfanges og ledes ud i det Frie.

§ 5.

I de Vaaningshuse, som herefter opføres, maa Heste, Svin, Kjør, Faar eller Gjeder ikke huses i noget Rum, der har Væg eller Tag fælles med Vaaningshuset.

§ 6.

Gjødningstoffer, ildelugtende Affald fra Husene og deslige Urenligheder maa ikke findes henkastede nærmere noget Vaaningshus end tolv Alen, og Ansamlinger deraf maa ikke være saaledes beliggende, at derfra er umiddelbart Tilsig til Steder, hvorfra Drikkevand hentes, eller til Vaaningshus. Paa tætbyggede Gaarde, eller hvor Forholdene maatte gjøre det nødvendigt, kan Sundhedskommissionen eller et Udvalg af denne anviser hver Opsidder særegen Plads til deslige Ansamlinger.

Inden den nævnte Afstand fra Vaaningshus skulle Huller, hvori Vand og Urenlighed kunne ansamles, udfyldes, og Fugtigheden derfra, saavidt muligt, afledes.

§ 7.

I Brønd, hvoraf Gaardens Opsiddere hente Drikkevand, maa ikke foregaa Vadske, spildes Urenlighed eller idethele Noget foretages, som kan gjøre Vandet urent. Om Bæk eller Elv, der benyttes til deraf at hente Drikkevand, gjælder det Samme, forsaavidt Forurenselsen ikke sker nedenfor det Sted, hvor Drikkevandet hentes.

§ 8.

Naar Nogen agter at bygge eller flytte nogen Husebygning, har han at anmelde dette for det Medlem af Sundheds-

kommissionen, i hvis Rode han bor (vedkommende Rodeopsynsmand). Rodeopsynsmanden har nemlig Tilsyn med, at de ovenfor givne Bestemmelser efterleves. Forsaavidt Nogen overtræder disse Bestemmelser og ikke vil rette sig efter de Forskrifter, Rodeopsynsmanden giver ham, anmelder Rodeopsynsmanden Sagen for Sundhedskommissionen. Det bliver da dennes Pligt først at henvende sig til Angjældende med Paalæg om at opfylde de her givne Bestemmelser og dernæst, forsaavidt dette Paalæg ikke nytter, at foranledige Overtrædelsen paatalt efter Loven.

VII. Sundhedsforskrifter for Kjøbstaden Trondhjem, approberede ved Kongelig Resolution af 10de December 1864.

§ 1.

Torve, Gader og Almindinger skulle i Almindelighed rengjøres en Gang ugentlig; dog skal Torveplads, der benyttes som Udsalgssted for Viktualier saavel som Fiskealminding daglig paasees renholdte. Om Sommeren skal der i tørt Veir stænkes med Vand forinden Feiningen.

§ 2.

Rendestenene skulle renses 2de Gange ugentlig. Om fornødiges kunne de derhos paabydes udskyllede med Vand.

§ 3.

Alt Feieskarn skal uden Ophold bortfjernes.

§ 4.

Gaardspladse og Portrum skulle holdes rene og frie for Stank samt forsynes med tilstrækkelige brolagte Rendestene til Bortfjernelse af Vand. Gaardspladse, hvor Heste henstaa, kunne af Sundhedskommissionen paabydes stensatte.

§ 5.

Aadsler maa ikke henligge i aaben Luft eller henkastes i Fjæren.

§ 6.

Samtlige offentlige Rendestene saavel som andre Afløbsrender skulle stedse holdes i forsvarlig Stand, og hvert Aar eftersees, for at istandsættes, hvor Saadant tiltrænges.

§ 7.

Enhver Vedkommende skal ogsaa om Vinteren sørge for, at Rendestenene holdes aabne.

§ 8.

Skadelige eller ildelugtende Fluida fra Fabrikker og andet Næringsbrug maa kun afledes gennem lukkede Afløbs-

render eller paa anden af Sundhedskommissionen bestemt Maade.

§ 9.

Synkebrønde maa herefter ikke anbringes uden dertil af Sundhedskommissionen givne Tilladelse, grundet paa Vanskeligheden af paa anden Maade at faa Vand afledet. Hvor saadan Vanskelighed ikke er tilstede, kan Sundhedskommissionen derhos paabyde, at ældre Synkebrønde igjenkastes. Enhver Synkebrønd skal iøvrigt være forsynet med forsvarlig Lem samt mindst tvende Gange aarlig vel udrenses.

§ 10.

I aaben Gaardsplads maa Trægulv herefter ikke anbringes. Hvor saadanne findes, skulle de senest inden 5 Aar efter Approbationen af denne Bestemmelse borttages.

§ 11.

Ethvert Vaaningshus eller enhver beboet Eiendom skal have et ordentligt indrettet Vandhus, der bør være tilstrækkelig ventileret, helst med en Lufttrækpipe.

§ 12.

Sundhedskommissionen kan paabyde Eiere af Bygninger, hvor mange Mennesker jevnlig samles, at indrette hensigtsmæssige Urinsteder og at holde disse tilbørlig rene.

§ 13.

Enhver Gjødselbinge, som herefter opføres, skal være forsynet med Laag eller være overbygget samt have tæt Bund og tætte Sider.

§ 14.

Hvor det ikke findes hensigtsmæssigt at anbringe Binger, kunne Vandhusene indrettes med flytbare Kasser eller

Tønder, der maa være fuldkommen tætte og staa paa fast og tæt Grund, der ikke maa ligge lavere end det tilstødende Jordsmon.

§ 15.

Gjødselen maa udtømmes saa ofte, at Overfyldning forebygges.

§ 16.

Udførelsen af Gjødselen maa kun ske i tætte Kasser eller Vogne med tætsluttende Laag, og i Sommertiden fra Midten af Mai til Midten af September kun i Tiden mellem Kl. 11 Aften og Kl. 8 Morgen.

§ 17.

Stald, Fjøs, Svinehus og Vandhus, som herefter opføres, skulle være saaledes beliggende og gives saadan Indretning, at Stank derfra ikke udbredes til beboet Rum, Nabo, Gade eller befærdet Plads. De skulle derhos have tæt Gulv eller Bund, saaledes at Urenlighed ikke trænger ned i Grunden, og skulle de gives Afløb til Gjødselbenge. De skulle hyppigt renses og have fornøden Tilgang af Lys og Luft.

§ 18.

Hvor de i foregaaende § med Hensyn til Stald, Fjøs og Svinehus omhandlede Bestemmelser ikke iagttages, eller hvor trange Gaard rum og tæt Bebyggelse eller andre Omstændigheder gjøre Kreaturhold betænkeligt for Sundheden, kan Sundhedskommissionen forbyde saadant.

§ 19.

Oplag af Gjødsel, Ben, Klude og deslige, der ved Uddunstning kan indvirke skadeligt paa Sundhedstilstanden, maa ikke finde Sted i den tæt bebyggede Del af Staden, og forøvrigt kun, hvor det tilstedes af Sundhedskommissionen.

§ 20.

Til saadanne Anlæg, som Bygningsloven af 19de Mai 1860 omhandler, skal ogsaa Sundhedskommissionens Samtykke erhverves.

§ 21.

Ethvert herefter opføres Ildsted til Brug for hvilken som helst Anvendelse af Dampkraft, saavel som for Fabrikdrift eller lignende Næringsbrug, der uden Anvendelse af Dampkraft dog forbruger en større Mængde Brændsel, bør

være indrettet og passes saaledes, at Røgen saavidt muligt fortæres.

§ 22.

Enhver Bedrift, hvorved Luften i høiere Grad forurenes og Stank udbredes, skal overhovedet være underkastet Sundhedskommissionens Tilsyn og nærmere Bestemmelse.

§ 23.

For Fabrikker og lignende Næringsbrug, hvilke formedelst den stedfindende Behandling af Gjenstande, der ere skadelige for Helbredet, maa antages at være farlige for Arbeidernes eller Omboendes Sundhed, kan Sundhedskommissionen foreskrive de i saa Henseende fornødne Forholdsregler.

§ 24.

For Sundheden skadelige Næringsmidler maa ikke falbydes, og skulle de, naar dette ikkedestomindre skeer, ved Politiets Foranstaltning tilintetgjøres.

§ 25.

Naar Husrum ved Mangel af Lys eller Luft, ved Fugtighed, Urenlighed eller Overbefolkning findes at være skadeligt for Sundheden, kan Sundhedskommissionen paabyde de fornødne Forandringer, og, indtil disse ere foretagne, efter Omstændighederne forbyde Beboelsen deraf.

Det Samme gjælder om Rum, bestemte til stadigt eller jevnligt Samlingssted for et større Antal Mennesker, som Skoler, Rets- og Auktionslokaler, Dandehuse o. s. v.

§ 26.

Enhver i Staden praktiserende Læge skal inden en af Sundhedskommissionen fastsat Tid til denne indsende maa- nedlige Opgaver over de i Staden under hans Behandling komne Tilfælde af akute Sygdomme, der kunne antage en epidemisk Karakter, samt udstede Anmeldelse om Dødsarsagen ved ethvert i hans Praxis sammesteds indtruffet Dødsfald, begge efter af Sundhedskommissionen udfærdigede Schemata.

§ 27.

Forsaavidt ældre Vandhuse, Stald, Fjøs eller Svinehus findes at være saaledes indrettede og benyttede, at de medføre betænkelige Følger for Sundheden, kan Sundhedskommissionen paalægge vedkommende Eier at træffe Foranstaltning til at faa Ulemperne hævede.

VIII. Sundhedsforskrifter for Kjøbstaden Levanger, approberede ved Kongelig Resolution af 2den November 1864.

§ 1.

Alle offentlige Pladse, Torve og Gader og de i samme værende Rendestene rengjøres mindst een Gang ugentlig, ligesom dette ogsaa skal ske umiddelbart efter hvert Markeds Slutning og om Vaaren, naar Sneen i Gaderne optøer, saa ofte som Sundhedskommissionen maatte bestemme. Omkostningerne ved Fortougenes og Gadernes Rensning bæres af Huseier eller Leier; Torvets og de offentlige Pladses Renholdelse bekostes af Kommunen, dog paaligger det de omboende Huseiere eller Leiere at lade disse rengjøre indtil 12½ Alen fra deres Hustomt. Det sammenhobede Skarn bortbringes strax.

§ 2.

Alle inden Byen værende Rendestene eller aabne Afløbsrender skulle være stensatte.

§ 3.

Torv og Gader skulle have en — saavidt muligt — haard og jevn Overflade og være saaledes indrettede, at Overvandet har let Aflob.

§ 4.

Ophobning og Oplægning af Feieskarn, Gjødselel eller anden Urenlighed tillades ikke paa Byens Gader, offentlige Pladse og Almindinger inden den bebyggede Del af Byens Grund, eller indenfor de af Sundhedskommissionen bestemte Grændser. Heller ikke tillades saadanne Ansamlinger i private Haver inden de nævnte Grændser, medmindre Sundhedskommissionens Tilladelse i hvert enkelt Tilfælde er indhentet, og skulle da Oplagene indrettes saaledes som Sundhedskommissionen til Forebyggelse af Stank maatte bestemme.

§ 5.

Intet stinkende Spildvand eller anden Urenlighed maa føres ud i aabne Rendestene i offentlig Gade.

§ 6.

Fra Huse, hvori drives Næringsbrug, der medføre Aflob af stinkende eller med skadelige Substantser opblandet Vand f. Ex. Garverier, Farverier, Slagterboder etc. skal dette bortledes gennem tætte og lukkede Render eller bortskaffes paa anden af Sundhedskommissionen som hensigtsmæssig anseet Maade. Omkostningerne herved bæres af vedkommende Næringsdrivende.

§ 7.

Hvor saadanne Næringsbrug, der omhandles i Loven af 19de Mai 1860 — indeholdende forskjellige Bestemmelser om Bygningsvæsenet — dens § 4 kunne anlægges, maa ikke

afgjøres, forinden Sundhedskommissionens Betænkning er indhentet.

§ 8.

Den paa den sydøstlige Side af Byens bebyggede Del værende Fordybning nedenfor den gamle Elvemæl skal snarest muligt enten opfyldes eller paa anden hensigtsmæssig Maade befries for dens for Sundheden skadelige Uddunstninger, saafremt Sundhedskommissionen — uagtet de allerede truffne Foranstaltninger i denne Retning — finder det nødvendigt.

§ 9.

I den i § 8 omtalte Fordybning maa ikke Feieskarn, Affald eller anden Urenlighed henføres uden Sundhedskommissionens Samtykke.

§ 10.

Ethvert til Beboelse bestemt Hus, der herefter opføres, skal overalt hvile paa Sylmur af mindst ½ Alens Høide, helst forsynet med Lufthuller. Mådjorden under Bygningen maa være bortkjørt og Grunden planeret med tilbørligt Aflob for Overvand.

§ 11.

Gaardsrummets Fladeindhold i saadanne Bygninger maa ikke i noget Tilfælde være mindre end ¼ Deel af den hele Grunds Fladeindhold.

§ 12.

Ethvert Beboelsesværelse i disse Bygninger skal være mindst 4 Alen høit og forsynet med Vinduer, der kunne aabnes. Vindu fra Beboelsesværelse maa ikke anbringes til Gaardsrum, hvis Fladeindhold er mindre end 48 Kvadratalen.

§ 13.

Den ethvert Vaaningshus nærmest omgivende Grund maa være saaledes indrettet, at Overvandet med Lethed afløber fra samme.

§ 14.

Gaardsrummene skulle have en saavidt muligt jevn og fast Overflade helst med Afheldning til Rendestene, der føre ud til Rendestene i Gaden. I Gaardsrum maa ingen Ansamling af Gjødselel, Feieskarn, Affald eller anden Urenlighed findes, men alt Saadant skal henbringes i Gjødselbingen.

§ 15.

Gaardsrummene i de Huse, hvor i Markedstidene Heste indsættes, skulle umiddelbart efter Markedets Slutning rengjøres og al i samme ansamlet Urenlighed bortskaffes.

§ 16.

Ethvert Vaaningshus skal være forsynet med et Latrin

eller Vandhus, der ikke maa ligge under eller mindre end 4 Alen fjernet fra Soveværelse, Beboelsesværelse eller Madbod. Gjødselbingen skal være ombygget og tækket og en Trækpipe fra samme føres op i Høide med Bygningens Tag. Bunden og Siderne af Bingen gjøres saavidt muligt uigjennemtrængelige for dens Indhold. Fra Gjødselbingen maa intet Afløb finde Sted uden Sundhedskommissionens Tilladelse og da i tætte og lukkede Afløbsrør. Istedetfor Gjødselbinge under Vandhusene kan anbringes flytbare Kasser eller Tønder, der ved Zinkbelæg eller paa anden Maade ere gjorte uigjennemtrængelige for Indholdet. Disse maa da staa paa tæt Gulv over Jordens Overflade og altid tømmes saa betids, at Intet af Indholdet spildes ved deres Bortbringelse.

§ 17.

Gjødselbingerne skulle tømmes mindst 2 Gange aarligt og forøvrigt saa ofte, at ingen unødigt Stank udvikles fra dem. Hvis Udtømningen foretages i Sommermaanederne fra Mai til August inklusive, maa denne ske mellem Klokkerne 9 om Aftenen og 6 om Morgen. Udtømning af Gjødselbinge maa til enhver Tid af Aaret kun foregaa i Vogne eller Kasser, forsynede med Laag og saaledes indrettede, at der ikke spildes af Indholdet paa Gaden.

§ 18.

Stald, Fjøs eller Grisehus maa ikke findes under eller ved Siden af Beboelsesrum eller Opbevaringssted for Madvarer. Fra Stald, Fjøs og Grisehus skal der være Afløb til Gjødselbinge og maa ingen Urenlighed fra dem udstrømme til Gaardsrum, Gade eller offentlig Plads.

§ 19.

Stald, Fjøs og Grisehus maa herefter ikke indrettes ved Vaaningshuse, hvis Gaardsrum er mindre end 60 Kvadratalen. De skulle anbringes saa fjernt som muligt og ikke i noget Tilfælde under 4 Alen fra Beboelsesrum og Opbevaringssted for Madvarer samt være forsynede med forsvarlig tæt Gulv, der ligger høiere, end Gaardspladsens Overflade.

§ 20.

Sundhedskommissionen har Ret til at forbyde Kreatur- og Svinehold, hvor det foranlediger sanitære Misligheder, som enten paa Grund af Stedforholdene eller formedelst fortsat Overhørighed af Vedkommende ikke kunne hindres.

§ 21.

Offentlige Skjænke- og Beværtningssteder skulle have egne Urinsteder. Disse skulle daglig udskyldes og renses, og, hvor de medføre Stank, være indrettede efter nærmere Bestemmelse af Sundhedskommissionen.

§ 22.

Sundhedskommissionen kan forbyde Beboelse af Husrum, der antages skadelige for Sundheden enten paa Grund af Mangel paa Lys og Luft eller formedelst Grundens Fug-

tighed, Urenlighed, Overfylden med Beboere etc., indtil de ere bragte i en saadan Stand, som Kommissionen finder forsvarlig. Det Samme gjælder om Rum, bestemte til jevnligt Samlingssted for et større Antal Mennesker f. Ex. Skoler, Dandehuse, Asyler etc.

§ 23.

Husrum, hvor Mange søge Logis, skulle jevnlig udluftes, feies og rengjøres; navnlig bør dette iagttages under Markederne. Hvis Vedkommende uagtet Sundhedskommissionens Paalæg undlader at iagttage de nødvendige Sundhedshensyn, kan den forbyde saadan Afbenyttelse af disse Rum, indtil Manglerne afhjælpes.

§ 24.

Nedenfor den gamle Elvemæl langs den sydøstlige Side af den for Tiden bebyggede Del af Byens Grund maa intet Beboelsesrum opføres, medmindre Grunden paa en af Sundhedskommissionen godkendt Maade forud er gjort tilstrækkelig tør.

§ 25.

Det tillades ikke at lade Heste eller andre Kreature drikke af Vandposterne, i sammes umiddelbare Nærhed at afskylle eller afvaske Klæder eller foretage andet Arbeide, hvorved Vandet kan foruresnes, eller fra samme at afhente Vand i Bøtter eller Kar, der benyttes til at lade Kreature drikke af, eller ikke ere tilstrækkelig rene.

§ 26.

Enhver Brønd i Byen skal være saaledes indrettet, at intet Tilløb af urent Vand fra oven eller fra Siderne finder Sted. Brønden skal være tæt og overbygget og Jordsmønnet om samme have en Afheldning fra Brønden samt være stensat indtil 3 Fod fra dens Væg. Brønden skal mindst een Gang aarlig renses.

§ 27.

Sundhedskommissionen har Ret til efter Omstændighederne at indskrænke eller forbyde Salg af bedærvede eller for Sundheden skadelige Næringsmidler og kan i sidste Tilfælde endog paase dem tilintetgjorte.

§ 28.

Enhver i Byen praktiserende Læge har inden 8 Dage efter hvert Fjerdingaars Udløb at indsende til Sundhedskommissionen en efter dens Bestemmelse affattet Fortegnelse over de i sidstforløbne Fjerdingaar behandlede Tilfælde af akutte Sygdomme, der kunne antage epidemisk Karakter, og ved ethvert i hans Praxis indtruffet Dødsfald at meddele Sundhedskommissionen en efter dens Bestemmelse indrettet Anmeldelse af Dødsårsagen. Afgaar Nogen ved Døden, uden at Læge har været tilkaldt, paaligger det Præsten efter erholdt Dødsanmeldelse at meddele Byens Fattiglæge Underretning herom, for at han kan søge at erhverve Oplysning

om Dødsårsagen og i schematisk Form oversende samme til Sundhedskommissionen. Samtlige Anmeldelser bero hos Sundhedskommissionens Formand til Afbenyttelse ved de af ham aarligt udarbejdede Sygdoms- og Dødstabeller.

§ 29.

De i §§ 2, 6, 16, 18, 21 og 26 trufne Bestemmelser

træde i Kraft 6 Maaneder fra disse Forskrifters Approbation. Dog kan Sundhedskommissionen for deres Vedkommende, der maatte tiltrænge længere Tid for at faa Alt i forskriftmæssig Stand, indrømme en passende Henstand i saa Henseende.

IX. Om Levemaaden under Lofotfisket, af Distriktslæge Hansens Medicinalberetning.

— — — Under de nærværende Forhold skriver dog den sidstnævnte Sygdom (Typhus) sig for en væsentlig Del fra Lofoten, hvorfra den blev hjemført med Fiskerne. Dette har foranlediget mig til at søge Oplysning om Lofotmændenes Levesæt og Forhold under Skreifisket, og idet jeg støtter mig til den af Distriktslæge Ekroll tidligere afgivne udførlige Beretning betræffende den samme Sag (se Generalberetningen for 1860), skal jeg tillade mig at komme med nogle Bemærkninger, som den ovenfor paapegede forøgede Sygelighed blandt Fiskerne har fremkaldt.

Naar Fiskeren kommer til sit Bestemmelsessted i Lofoten, drager han efter gammel Skik og Brug ind i en saakaldet „Rorbod“, som Baadlaget har leiet af en derværende Eier, og der betales en Husleie af 1 Spd. i Penge eller Valuta derfor i Fisk for hver Mand. Boden er 6 Alen lang, 7—8 Alen bred, $2\frac{1}{2}$ —3 Alen høi til Røstet, og den er dækket med et Torvtag, som har $\frac{3}{4}$ —1 Alens Reisning. I den senere Tid har man et Slags Gulv, bestaaende af løse Brædder, tidligere trampede man derinde paa den blotte Jord. En saadan Tømmerkasse, der koster Eieren 30—40 Spd., er oprindelig bestemt for to Baadlag, eller for 10—12 Mand, der altsaa aarlig betalte 10—12 Spd. eller en Fjerdepart til en Trediepart af Kassens Kostende. Ifølge de angivne Udstrækninger har Boden et Indhold af omtrent 1350 Kubikfod og ydede saaledes noget over 100 Kubikfod Rum for hver Mand. Det var, som man ser, kostbart at bo tilleie i Lofoten, og som vi nedenfor skulle erfare, er Prisen paa Husleien stegen. I Midten af Boden var tidligere Gruen anbragt. Paa den blev Maden kogt og paa den Varmen udbredt i Værelset. I den senere Tid, kun for to Aar siden, blev Gruen næsten overalt ombyttet med en Kogeovn med Rør gennem Taget. Det forrige til Gruen hørende Røghul (Ljore) i Taget blev derfor lukket og saaledes Anledningen til en tilstrækkelig Luftvexling i høi Grad indskrænket. I det knappe Rum gemmer man derfor

nu mere end tidligere paa Uddunstningerne fra Beboerne og deres vaade Klæder, paa Dampen af den Mad, der tilberedes, og paa Stanken af den Agnsild, som benyttes til Linerne. Alt dette maatte man tidligere skille sig ved, naar Røgen skulde strømme ud gennem Røghullet.

Det Vand, som Lofotmanden benytter i sin Bod, gaar han ikke langt efter. I Almindelighed tager han det fra nærmeste „Vaspus“, hvor en Fordybning i Jordsmonnet tillader Vandet at samle sig. Det trækker da med sig alle de opløselige Stoffe af Fiskernes Afkastninger, som den omkringliggende Grund paa det Væmmeligste er opfyldt med. Vandet har, som rimeligt kan være, et skiddent Udseende, en slet Smag og en stinkende Lugt. Under Kogningen sætter det en stor „Skumhat“ paa Gryden.

Den Lutt, som Lofotmanden indaander i sin Bod, og det Vand, som han der nyder, lader altsaa Meget tilbage at ønske. I Regelen er Fiskeren efter sin Leilighed godt udrustet med Mad og Klæder, hvorfor en stor Del af Almuen betragter Lofotlivet som sine bedste Levedage. Men Maden er dog tilmaalt fra Hjemmet i bestemte Mængder, saaledes som Ekroll anfører*), og den skal slaa til, hvad enten Fiskeren drager afsted i Begyndelsen eller Slutningen af Januar Maaned og hvad enten han kommer hjem i Begyndelsen eller Midten af April. Der kan saaledes være stor Forskjel paa Fordringerne til Madbommen og det er ikke Enhver, som har lært at holde til Raade med sin Lod. Det kan derfor mod Slutningen blive knapt nok med „Levemaaden“ og man kommer ofte med en sulten Mave til Hjemmets Gryder. Under saadanne Omstændigheder skulde man vente at finde Flerheden af Fiskerne i en svagelig Forfatning, naar de kom hjem til Sine. Naar dette ikke har været Tilfældet, naar meget ofte de hjemven-

*) Ekrolls Opgave over Kostmængden gjælder for Salten. Helgelænderne have en længere Vei til og fra Fiskestedet, hvorfor de have nødig en noget større Kostmængde.

dende Fiskere have et fyldigt Udseende, saa skulde man fristes til at antage, at den megen Tale om Nødvendigheden af god Mad, god Drikke og god Luft var en ørkesløs Tale, som i al Fald ikke kunde faa sin Anvendelse paa Lofotmanden.

Sagen er imidlertid den, at han ved Siden af sin Tørkost nyder meget af fersk Fisk og Lever og at han under Udøvelsen af sin Dont tilbringer en stor Del af Dagen saa langt fra Boden, at han finder baade ren Luft for Lungerne og rent Vand for Maven.

I sin Rorbod fører desuden Lofotmanden, ligesom Bjørnen i sit Hi, et dorskt Liv. Der maa saaledes foregaa en mindre livlig Stofvexling i hans Legeme. Dette kan til en vis Grad forklare hans Uimodtagelighed for ydre skadelige Paavirkninger, men det paatrykker ham for stedse et uhyggeligt Stempel af tykхудet Træghed.

Slaar imidlertid Fisket Feil, indtræder der Mangel paa Kost, ere Klæderne usle og Veiret haardt, eller holdes Fiskeren ved en Upasselighed eller virkelig Sygdom bunden til Sengen, saaat han ikke kan komme i det Frie, da indtræder Virkningen af de uheldige sanitære Forhold med sin hele Kraft og han er snart hjemfalden en Tyfusfeber.

I de senere Aar, efter at den nye Fiskelov traadte i Kraft, er der indtraadt en voldsomt virkende Forandring i Fiskernes hele Levesæt og Bedrift. Der er kommen en stor Bevægelighed imellem Almuen. Den holder sig ikke længere bunden til sine gamle Rorboder, men søger snart til et Vær og snart til et andet, eftersom Fiskets Gang fører det med sig. Dette har virket meget til at forværre de sanitære Forhold. Var det knapt med Rummet i Boderne dengang, da Fiskerne holdt sig hver til sine bestemte Fiskepladse, saa er det bleven mange Gange værre siden det „frie Fiske“ har ledet Folket til i ubegrændset Mængde at strømme didhen, hvor Fisker netop staa. Her bliver det daarligt bevendt med Maden, thi man kan ikke trække al Kosten med sig, og det bliver om muligt endnu trangere for Husrum, thi 20—40 Mand maa finde sig i at dele den samme Bod, som tidligere var bygget og indredet for 10—12 Mand. Det gaar til det Ufatelige, hvordan de kunne faa puttet sine Legemer sammen i den 6 Alen lange, 8 Alen brede og 3 Alen høje Trækasse.

I den forøgede Kappelstrid gaar det skarpt til og Trægheden maa vige for den haarde Nødvendighed selv hos Nord-

lændingen, men saa gjør ogsaa Kroppen sine Fordringer gjældende til noget Mere og Bedre. De høie Fiskepriser, som ere faldne i disse Aar, har dertil givet den heldige Fisker Midler ihænde. Men naar det skorter paa Kraften til at vinde frem med Aarerne og paa Held med Fangsten, naar Børnskapen gaar tabt og Fiskeren staa der paa Stranden med tomme Hænder, tom Pung og tom Mave, da kommer Mismodet til Lidelserne og i Lofoten som andetsteds viser Erfaring, at Tyfusfeberen er nær forhaanden under saadanne Forhold. Man har dog ikke allesteds, saaledes som i Lofoten, Betingelser givne for en Forbedring i Vilkaarene, og herpaa tror jeg at burde henlede Opmærksomheden, idet jeg tillader mig at fremkomme med et Regnestykke.

Ifølge det ovenfor Anførte skal hver Rorbod under de tidligere stedfindende Forhold have afgivet Husrum til to Baadlag eller 12 Mand. Efter et antaget Middeltal af 20,000 Fiskere, udfordredes der altsaa omtrent 1700 Boder. Naar hver Bod ansættes til en Værdi af 40 Spd., give de tilsammen et Beløb af omtrent 70,000 Spd. som Anlægs kapital. Som anført, betale Fiskerne 1 Spd. pr. Mand for Husrummet. Naar de flytte efter Fiskets Gang til et andet Vær, faa de intet Afslag i den bestemte Husleie, men maa som oftest betale hver sin Daler for det nye Husrum, som de maa dele med Bodens gamle Beboere. Det har saaledes hændt, at Fiskere ved at flytte fra Sted til andet, have betalt ud i Husleie 5 Spd. pr. Mand.

Med Sikkerhed kan man derfor anslaa den aarlige Husleie, som tilflyder Rorbodeierne i Lofoten, til en Sum af 30,000 Spd. Fiskerne betale altsaa aarlig over 40 pCt. af den i Boderne staaende Anlægs kapital og Eierne have i 2½ Aar sine udlagte Penge tilbage.*)

Heraf maa det være indlysende, at Fiskerne bør kunne erholde bedre og mere hensigtsmæssige Boliger under sit Ophold i Lofoten. Da imidlertid under de nærværende Forhold Konkurrencen mellem Rorbodeierne er saagodtsom borte, kan man neppe vente nogen Forandring til det Bedre, uden at det Offentlige tager sig af Sagen.

*) Foruden Husleie have Fiskerne ogsaa at betale Hjeldeleie for den Fisk, som de ophænge til Tørring. Denne Leie skal efter Sigende gaa op til en ligesaa stor Sum, medens Anlægs kapitalen for Hjeldebruget ikke beløber sig til mere end Leien for et Aar.

X. Sundhedsforskrifter for Kjöbstaden Tromsö, approberede ved Kongelig Resolution af 20de Januar 1864.

§ 1.

Byens Fortouge og Gader samt Rendestene skulle renses mindst een Gang ugentlig. I denne Henseende sørger vedkommende Eier for den Del, som støder til hans Grund. Torve, offentlige Pladse og offentlige Bygningers Grund besørger rengjorte for Kommunens Regning. Offentlige Grøfter og Afløbsrender holdes tilbørligen rensede.

§ 2.

Gaardsrum, Portrum og deslige bør holdes rene og frie for Stank.

§ 3.

Feieaffald eller anden Urenlighed maa ikke henkastes paa Gade, Veie eller offentlige Pladse, men enten føres i Vandhusene eller bringes til et saadant Sted, hvor ingen skadelige Uddunstninger deraf ere at befrygte, og som dertil bliver anvist.

§ 4.

Hvor Sundhedskommissionen finder det nødvendigt, bør foreslaaes offentlige Afløbsrender anlagte for at bortføre Grund- og Overvand samt Skylle- og Spildvand. Eierne af enhver Grund skal være forpligtet til at lede saadant Vand til den offentlige Afløbsrende, som maatte være beliggende i en Afstand af ikke over 30 Alen fra nogen Del af hans Grund, og hvortil denne maatte have Fald.

§ 5.

Vandhuse og Gjødselbinger maa ikke anlægges nærmere Beboelsesrum, Brønde eller andre Indretninger for Drikkevand end 6 Alen, medmindre Sundhedskommissionen dertil maatte give Tilladelse. De skulle være saaledes indrettede, at de ere, saavidt muligt, uigjennemtrængelige for Indholdet, ikke udbrede Stank, eller ere til Anstød for det Sømmelige. De skulle tømmes saa ofte Sundhedskommissionen finder det fornødent, dog mindst 2 Gange aarlig, nemlig Vaar og Høst.

§ 6.

Vandbeholdere og Brønde skulle holdes tilbørlig rene

og frie for urent Tilløb af Over- eller Undervand. Aabne Brønde skulle mindst en Gang aarlig renses.

§ 7.

Huse, som udleies til Ubemidlede, bør jævnlig undersøges af Sundhedskommissionen. Findes der i saadanne beboet Rum, som ved Mangel paa Lys eller Luft, ved Fugtighed, Urenlighed eller Overfyldning skjønnes at være skadeligt for Sundheden, bør dets Beboelse forbydes, indtil Manglerne ere rettede.

§ 8.

Intet Vaaningshus maa opføres eller nogen Bygning indrettes til Beboelse, forinden Madjorden er bortført og Grundvandet bortledet. Undermuren bør mindst være $\frac{1}{2}$ Alen over Jorden og forsynet med Lufthuller.

§ 9.

Sundhedskommissionen har at paase, at Husrum, bestemte til stadigt eller jævnligt Samlingssted for et større Antal Mennesker, have tilstrækkelige Luftvexlingsindretninger.

§ 10.

Sundhedskommissionen kan indskrænke eller forbyde Salg af skadelige eller bedærvede Fødemidler og i sidste Tilfælde endog paase dem tilintetgjorte.

§ 11.

Sundhedskommissionen har Ret til ganske at forbyde Kreaturhold, hvor det maatte foraarsage sanitære Misligheder, som enten paa Grund af Stedsforholdene eller paa Grund af fortsat Overhørighed af Vedkommende ikke kunne hindres.

§ 12.

I andre Tilfælde, som ikke ere nævnte i foranførte §§, har Sundhedskommissionen Ret til at indskride, hvor det maatte findes fornødent for Sundhedstilstanden inden Kommunen.

§ 13.

Overtrædelse af disse Forskrifter straffes med Bøder i Henhold til Lov om Sundhedskommissioner af 16de Mai 1860 § 26.

XI. Om Levemaaden m. m. i Vadsö Lægedistrikt, af Distriktslæge J. C. Danchertsens Medicinalberetning for 1864.

De hygiæniske Forholde lade adskilligt tilbage at ønske især blandt den norske og lappiske Befolkning, mindre blandt den kvænske (finske).

Lægedistriktet, der er beliggende paa Nordsiden af Varrangerfjorden og strækker sig fra Skalelv til Bunden af Fjorden, har en Længde af 11 Mil, denne Strækning er kun bebygget langs Kysten, Boligerne ligge ei adspredte men samlede i Vær, enkelte af disse have et bymæssigt Udseende f. Ex. Ekkerø, der har 31 Huse med 224 Indvaanere, Tyby med 27 Huse og 142 Indvaanere og Næsseby, der er ligestor om ikke noget større end Ekkerø, Vadsö By danner omtrent Midtpunktet af Distriktet. I Værene findes ingen Gader eller tørre Gangstier, hvorfor ogsaa Veiene under og efter Regnveir ere i den Grad sølede, at man synker ned i Dynd og Urenlighed til over Anklerne. Normænd og Kvæner have paa enkelte Undtagelser nær tømrede Boliger med bordlagt Gulv og Loft, Lapperne derimod bo almindeligen enten i tømrede Gæmmer eller i Jordgæmmer, dog have enkelte af de mere velstaaende Lapper lignende Boliger som de Norske. Boligerne ere i Almindelighed smaa, de tømrede ere opførte af kort, 4 à 5 Tommer tykt Tømmer eller af 3 Toms Planke og ere uden Bordklædning udvendig. Beboelsesrummet er lidet, lavt og forsynet enten med Kogeovn, Bilæggerovn eller Vindovn, ved Siden af Beboelsesrummet findes ofte et lidet Kammer, der dog i Almindelighed er uden Ovn. Fjøsset er ikke bygget under samme Tag, men er klinet op til Boligen, med hvilken det har fælles Forgang. De tømrede Gæmmer have ei Underloft og ofte intet bordlagt Gulv, istedetfor Kakkellovn er der i det ene Hjørne en Peis, ved en fælles Gang staa de i Forbindelse med Fjøsset. Jordgæmmerne ligne udvendig en større eller mindre Jordhoug med Indgangsdør i Midten eller paa Siden og med et Røghul midt paa Toppen, Størrelsen af dem er betinget af, om Bogamme og Fjøs ere adskilte ved en mellemliggende Gang eller om Bogamme og Fjøs ere fælles. Jordgæmmerne have ingen Vinduer, Lysningen i dem falder ind ovenfra igjennem Røghullet, naar dette er aabent; i stærkt Sneveir, Storm eller Kulde lukkes imidlertid Røghullet ved en Matte, hvorover er lagt nogle Brædder. Skal man ind i Bogammen, maa man krybe igjennem den omtalte ydre Dør, der er $1\frac{1}{2}$ Alen høj, man kommer da ind i en ligesaa lav og mørk Gang og efter i denne at have krøbet og famlet sig frem, støder man paa en Aabning, der er bedækket med et uldent Klæde, som fører ind til Bogammen eller Beboelsesrummet; i dette, der er 5 à 6 Alen i Firkant, kan man kun staa opreist i Midten,

hvor Ildstedet er, træder man noget til Siden, maa man bøie sig, og nærmer man sig Væggen, er det her saa lavt, at man maa sidde ned paa Gulvet. Ildstedet, der, som sagt, er i Midten af Rummet og lige under Røghullet, bestaar af nogle Stene, lagte løse paa Jorden i 2 Rader, hvis ene Ende vender imod Døren og den anden ind i Rummet, imellem disse 2 Stenrader optændes Ilden. Ildstedet deler Bogammen i 2 Afdelinger, Gulvet i disse er bedækket med Riskviste og tjener Familien til Opholdssted om Dagen og Leie om Natten. Lappens Natteleie er tarveligt, han breder et Renskind over Riskvistene paa Gulvet, klæder sig derpaa ganske nøgen og bruger sine Gangklæder som Hovedpude, over sig har han først en Saueskindsfeld og derover en Grene o: et tykt vævet Tæppe. Af Bohavé i en Gamme findes hverken Bord, Stole eller Bænke, kun nogle smaa Kister og af og til en Krak. Skal Lappen sidde, sidder han helst paa Gulvet med Benene under sig paa Tyrkevis, det generer ham at sidde længere Tid paa en Bænk eller Stol, Husgeraadet bestaar almindelig i en Gryde, Kaffekjedel, Kobberkjedel til at have Vand i, nogle Kaffekopper og Melkebunker, som ere opstillede paa nogle Hylder paa den Døren modsatte Væg. Er der intet særskilt Fjøs, har han sin Ko og sine Faar i Baas i den nederste Del af Beboelsesrummet nærmest Døren. Luften i Gæmmerne er i Almindelighed om Dagen frisk og god paa Grund af den stadige Luftvexlen gjennem Røghullet, men om Natten er den saa slet som mulig, da Røghullet er lukket. En Bogamme med Beboelsesrum og Fjøs fælles koster mellem 10 og 15 Spd., Lappen gifter sig derfor temmelig ung, da det ei koster ham meget at sætte Bo.

I Næsseby Hovedsogn, hvis Befolkning væsentligst bestaar af Sølapper, bo af 166 Familier de 63 i tømrede Huse eller Stuer, 12 i tømrede Gæmmer, 47 i Jordgæmmer med Bogamme og Fjøs adskilte ved en Gang, 27 i Jordgæmmer med Bogamme og Fjøs i samme Rum, 17 bo tilleie dels i tømrede Stuer dels i Jordgæmmer. 7 norske Familier bo i Jordgæmmer.

Ved en i Slutningen af December 1864 foretagen Folketælling udgjorde Folkemængden i Vadsö By

1208, deraf 601 Kvæner,

i Vadsö Landsogn . 832

2040.

Levemaaden har ikke undergaaet nogen væsentlig Forandring. Brugen af Kjød og Potetes bliver vel mere almindelig, men desværre ere disse Sager især Potetes ikke altid at faa til moderat Betaling i den Mængde, som det kunde

være ønskeligt, Marken af magert Renkjød og saltet Kjød koster almindelig 6 à 7 Skill. og 1 Tønde Potetes $2\frac{1}{2}$ –3 Spd., imidlertid er den almindeligere Brug af disse Sager sikkerlig en Aarsag til, at Skjorbug i de sidste Aar ei har ytret sig her. Sølappens Levemaade er meget tarvelig og ensformig, om Morgenen nyder han enten intet eller blot en Kop Kaffe eller The med Cikorie i, Kl. 11 Form. spiser han sin Middag, der bestaar af Fisk, fersk eller halvraadden, og en Suppe af Mel og Vand eller en Rømmebunke, Aftensmaaltidet, der er hans fornemste Maaltid, bestaar stedse af en Suppe (som han kalder Kjødsuppe) tillavet af ubetydeligt finskaaret Kjød, Gryn eller Mel, lidt Melk og Vand, har han engang imellem god Raad paa Kjød, spiser han dette som Eftermad, ellers Fisk og saltet Lax; han kan af disse Ting, især Kjød, føre i sig forfærdelig store Portioner; af Brød bruger han ikke meget, det er usyret og bages for Dagen, han ælter Mel og Vand sammen, danner deraf en flad Kage, som han lægger paa en varm Stenhelle ved Ildstedet, naar han koger sin Mad, for at steges; istedetfor Smør bruges Tran, i den dypper han sit Kjød, Fisk og Brød, den opbevares i en Ren- eller Fiskevane; det Kjød, som han bruger, er enten ferskt eller vindtørret Ren- og Faarekjød, saltet Kjød bruges aldrig, ligesom i det Hele taget saltet Mad sjelden eller aldrig bruges blandt Lapperne. Iblandt Lapperne er det Manden som tilbereder Maden, Konen passer Fjøset, maa hente Vand og skaffe Brændsel, hun er paa en Maade Mandens Lastdyr.

Af Næringsmidlerne indtage Fisk og Mel den vigtigste Plads. Fisken tilberedes enten fersk eller saltet; saltet opbevares den i lang Tid, men bliver som oftest temmelig sur eller halvraadden, som saadan smager den Almuen bedst; til sin Fisk spise de enten Lever eller Smør. Melet, der kommer i formalet Tilstand fra Archangel, tiltusker Almuen sig som oftest af Russen mod Fisk. Forbruget er temmelig stort, idet det i en Familie regnes gennemsnitlig til $1\frac{1}{2}$ Sæk eller 9 Voger pr. Individ for Aaret. Kreaturhold er almin-

delig, næsten enhver Familie har mindst 1 à 2 Kjør, men Melkeudbyttet svarer ikke til Møien, da de som oftest blive sultefodrede og i den korte Sommer ei kunne vinde sit Huld igjen, ud over Vinteren opstaar saa godt som en total Melkemangel dels paa Grund heraf og dels fordi Kjærne i Almindelighed kalve udover Vaaren; kun ubetydeligt Smør produceres, det meste, som forbruges, kommer fra Finland, som oftest er dette slet virket, med store Saltklumper og med megen Kjernemelk, saa det snart harskner. Brugen eller rettere Misbrugen af Kaffe er i stadig Tiltagende, Kaffen nydes tidlig og sent i store Portioner. Brændevinsdrikken er i stadig Aftagende blandt Distriktets norske og kvænske Beboere, mindre blandt Lapperne, man ser vel om Sommeren en Mængde berusede Mennesker rave og ligge i Garderne, men disse bestaa især af fremmede Kvæner, som ere komne hertil for at drive Fiskeri. Misbrugen af slet Vin og bayersk Øl er derimod i Tiltagende.

Den vigtigste, ja næsten eneste Haandtering, der drives i Distriktet, er Fiskeri; Fiskerne drive dette fra og udenfor sine Boplads, hvorved de ei ere udsatte for det Ondtliden, som sædvanlig er Tilfældet andetsteds med denne Bedrift, Sygeligheden er derfor ogsaa ringe under Fiskerierne, da de daglig faa ordentlig Stel i sit Hjem. Noget ordnet Jordbrug finder ei Sted og vilde vel ei heller lønne sig; Almuen betragter det og som en Biting, som de befatte sig lidt med, naar de have Tid. Det er sjelden at Markerne gjødsles ordentlig, hvorfor Græsvexten sædvanlig er sparsom undtagen i fugtige Aaringer som f. Ex. i Sommer. I Vadsø By havde bosiddende Kvæner (Finner), som have en langt større Sands for Jordbrug end de Norske og Lapperne, sædvanlig sine Poteteshaver, som i gode Aaringer staa sjelden frodige og give et Udbytte af omkring 4 à 500 Tdr. Potetes, der vel ere smaa og noget bløde men velsmagende; Udbyttet har iaar paa Grund af den kolde og regnfulde Sommer været meget mindre, hvilket ogsaa har været Tilfældet med andre Rodfrugter, som dyrkes her.

XII. Om Husdyrrøgt og Husdyravl i Vos, af Dyrslæge Konows Beretning for 1864.

Hesteavl er den Gren af Husdyravlen, der omfattes med den største Interesse for Vos's Vedkommende, hvorimod den er af mindre Betydning i Hardanger, naar undtages i Vigørs Prestegjeld. I størst Udstrækning drives denne Avl

paa det saakaldte Vossestranden — Annexerne Vinje og Opheim —, hvorfor ogsaa Hesteholdet forholdsvis er størst her; det er saaledes ikke sjældent paa Vossestranden, at enkelte Gaardbrugere holde 4–6 Heste, hvorimod det i Vangens og

Evangers Sogne samt i Hardanger maa ansees som en Sjældenhed, at Hesteholdet hos hver Gaardbruger overstiger et Antal af 1—2 Stykker. Men at Hesteavl — iallefald saaledes som den nu drives — ikke svarer Regning her paa disse Kanter, det maa vel ansees som uomtvisteligt, da man sikkert, saa gode som Havnegangene her ere, vilde have et langt større Udbytte ved ikke at holde flere Heste end der udfordres til Gaardens Drift, og derimod anvende det paa denne Maade indsparede Foder til Kvæget; thi dersom man sætter Prisen paa 1 Vog Hø til 1 Ort (Gjennemsnitsprisen maa sættes til 1 Ort 6 Skill.), og regner, at Hesten i Gjennemsnit aarlig fortærer 100 Voger Hø, saa vil denne, naar den har opnaaet 4 Aars Alderen, koste 80 Spd., eksklusiv Arbeidet, der har været forbundet med dens Pasning etc., og der gives kun meget faa Exempler paa, at man for en 4aarig Hest her faar mer end 40 Spd.; men i de fleste Tilfælde sælges den under denne Pris. Hestene høre her til den almindelige vestlandske Race, af og til opblandet med lidt gudbrandsdalsk Blod. Paa de fleste Steder i Hardanger samt i Vangens og Evangers Sogne af Vos holdes Hesten i Almindelighed nogenlunde godt, hvorimod Fodringen paa Vossestranden ofte er meget mislig. Forrige Aar gjorde jeg i 4 Tilfælde (samtlige paa Vossestranden) Anmeldelse til Øvrigheden om Sultefodring; men enten befandtes denne ved den af Øvrigheden foranstaltede Undersøgelse paa Aastederne ikke at have været tilstede i saa høj Grad, at vedkommende Eiere derfor kunde drages til Ansvar, eller ogsaa — i et Tilfælde — oplystes der i det i Sagens Anledning optagne Forhør saa mange formildende Omstændigheder, at Eierne ikke blev sag-søgt. Saalænge der ikke eksisterer en strengere Lov om Dyrplageri end der nu haves, i Lighed med den danske Lov af 21de Januar 1859, vil Sultefodring og anden Mishandling af Husdyrene ikke være at forebygge; thi det er jo bekjendt nok, at man for at blive draget til Ansvar for Dyrplageri efter Kriminalloven maa have gjort sig skyldig i aldeles op-rørende Grusomheder. Andetsteds er den almindelige Mening blandt Almuen den, at man i Hesteavl fortrinsvis maa lægge Vægt paa Faderen, derimod tillægger man her paa Vos meget ofte Moderen den største Betydning; men hvad der er værre end alt Andet er, at Dyrene, fornemmeligen Hingstene, anvendes til Avl i en altfor ung Alder, saaledes er det almindeligt, at Eierne af 3aarige Hingstfoler reise omkring i Bygderne med disse og udleie dem til Bedækning, ja dette hænder ogsaa undertiden med 2aarige Foler; naar saa Bedækningstiden er forbi, kastreres i Almindelighed Hingstene. Denne Uskiks fordærlige Indflydelse paa Avlen er indlysende nok; thi hvorledes skal Dyr, der selv ei ere fuldt udviklede, kunne producere et vel udviklet Afkom? Staldene ere meget ofte slet indrettede, mørke og kolde; seet bort fra alt

andet Misligt ere Spiltaugene som oftest altfor skraa bagtil, saa at Hesten kommer til at hvile uforholdsmæssigt stærkt paa Bagbenene, og det er meget rimeligt, at dette er Aarsag i, at saa mange Heste her paa disse Kanter i deres Ungdom angribes af Benskader saasom Spat, Ringfod o. s. v., da naturligtvis den uheldige Stilling i stærkest Grad maa gjøre sin mislige Indflydelse gjældende i Dyrenes unge Alder. Hudpleien er paa de allerfleste Steder aldeles forsømt, og dette er Aarsagen til, at Hestene her i Distriktet saa ofte ere plagede af Lus og andet Utoi. Paa mange Steder, hvor der ikke anvendes Strøelse, gaa Hestene hele Vinteren igennem med et helt Gjødningslag paa Laarene, og dette Svineri lades i uforstyrret Ro indtil Naturen om Foraaret, ved Fældningen, befrier Dyret for det. Hovene behandles som oftest slet, dels derved, at der anvendes altfor svære Søm til Beslaget, og dels ved at man er meget lidet nøieregnende med om dette passer til Hoven eller ei; men mest mishandles dog Hoven ved Beskjæringen, idet Hjørnestøtterne som oftest bortskjæres, og Dragtgruberne udgraves ligetil det Levende; dette er Aarsag til, at saa mange ældre Heste her plages af den saakaldte Fuldhov.

Kvægavl en udgjør her, som i de fleste Egne af Vestlandet, Indbyggernes væsentligste Indtægtskilde, og uagtet det maa indrømmes, at Udbyttet af denne stadig er voxet, saa er det paa den anden Side ogsaa sikkert, at der endnu maa gjøres meget store Fremskridt førend Kvægavl en her kan siges at give et tilfredsstillende Udbytte. Der har fra forskjellige Kanter været skreget over, at Grunden til at Kvæget paa disse Kanter ikke giver det forønskede Udbytte, ligger deri, at det henhører til en mindre god Race, hvorfor man har foreslaaet Indførelsen af Ayrshirekvæg; men Erfaring har saa mangfoldige Gange godtgjort, at hvor Kreatur-stellet ikke er godt, kan man aldrig vælge en mindre heldig og mindre resultatbringende Maade at opnaa Forandring til det Bedre paa, end ved at indføre store og fremmede, eller idethele-taget fremmede Racer; thi det maa da være indlysende nok, at dersom ikke det paa Stedet opvoxede og til alle lokale Forhold vante Kvæg, som Generation efter Generation i Aar-hundreder har maattet friste Livet ved en mangelfuld Fodring etc., kan give et nogenledes tilfredsstillende Udbytte, under den Behandling, Kvæget her ydes, da vil dette i langt mindre Grad kunne være Tilfældet med f. Ex. Ayrshirekvæget, der i dets nuværende Skikkelse er bleven til under de for Husdyrene saa gunstige Forhold, som det udviklede brittiske Kvægstel har ført med sig. Det er ikke Kvægets Skyld, at Udbyttet her ikke er tilfredsstillende, men det er Stallets Skyld; thi hvorledes skal Dyrene kunne give fuldt Udbytte uden at de faa tilstrækkelig Føde og uden at de trives, og hvorledes skal de kunne trives ved hele Vinteren

igjennem at staa indespærrede i de mørke, skidne, trange og kvalme Rum, som her kaldes Fjose? Det er Stellet, hvorfra Forbedringerne maa udgaa; forbedres dette, og der iagttages et rigtigt Udvalg af Tillægsdyrene, saa kommer Racen efter af sig selv. Fodringen af Kvæget er vel kun paa faa Steder i Distriktet saa mangelfuld, at den kan henføres under Kategorien Sultefodring, uden naar der indtræffer uforudseede, uheldige Omstændigheder, som f. Ex. at Foraaret kommer meget senere end sædvanligt, tvertimod hører man oftere Bønderne sige: „Min Fader holdt 12 Kjør paa Gaarden, men jeg holder ikke flere end 8—10, uagtet jeg har forbedret Gaarden meget;“ men ikke destomindre gives der dog kun meget få Steder, hvor man kan sige, at Kvæget fødes tilstrækkeligt, end sige rigeligt, og Grunden hertil er ikke saa meget den, at Bønderne ikke indse Fordelene ved en rigelig Fodring, som den, at de anse det for en Skam at holde et ringere Antal Creature paa Gaarden end deres Fædre og Bedstefædre have gjort. I de senere Aar har Indførsel af Thelemarkskjør her til Distriktet ikke været ualmindelig, og paa de fleste Steder, hvor de ikke ere blevne angrebne af Blodpis, har man fundet sig veltilfreds med dem, ikke alene som Melkedyr, men ogsaa derved, at de ere lette at fodre, og opnaa en forholdsvis høi Vægt som Slagtedy. Fjøsene ere, som ovenfor berørt, som oftest mørke, skidne, kvalme og trange, dog maa det indrømmes, at mange af de Fjose, som i de senere Aar ere blevne opførte, have betydelige Fortrin for de ældre, især derved, at de fleste af dem ere forsynede med et ordentligt Vindu. I Hardanger har jeg seet flere smukke og velindrettede Fjøs, der i de sidste Aar ere opførte efter Hr. Amtsgonom Pedersens Tegninger; maatte blot Stellet i disse Tilfælde svare til Fjøsene! Hvad jeg anførte under Hesteavl med Hensyn til Dyrenes altfor tidlige Afbenyttelse til Avl, gjælder ogsaa for Kvæget, navnlig for Tyrenes Vedkommende; det hænder ikke sjelden, at man her anskaffer sig smukke Tyre af Thelemarksrace; men saa snart de ere udvoxne, fedes de, og sælges til Bergen som Slagtedy. Jeg nærer dog det Haab, at Dyrskuerne, som have været afholdte i de sidste Aar, og som forhaabentlig ville blive fortsatte, maa bidrage Sit til, lidt efter lidt at afskaffe de Mangler, som nu hefte ved Kvægholdet, og dette Haab anser jeg for at være end mere berettiget derved, at Bønderne overalt i Amtet have vist Dyrskuerne megen Interesse.

Faareavl drives paa Vos saagodtsom udelukkende med Faar af oprindelig norsk Race, hvorimod den i Hardanger drives med mere forædlede Faar, der i indre Hardanger for en stor Del nedstamme fra Udgangsfaarene paa Øerne i Nærheden af Stavanger, og i ytre Hardanger for en Del fra nogle i sin Tid af daværende Distriktslæge Holmboe fra England indførte Dishleyvæddere. Lysten til en forbedret Faareavl tror jeg dog ogsaa er vaagnet her paa Vos, da i de sidste Aar Flere have anskaffet sig gode Væddere, dels fra Hardanger, og dels fra Omegnen af Bergen, hvor der findes en Del ret gode Faar, som rimeligvis nedstamme fra nogle, for længere Tid siden, fra Slesvig indførte Dishleyfaar; men det Samme, som gjælder for de tvende førstnævnte Husdyrklasser, gjælder ogsaa her: Vædderne anvendes til Avl naar de ere $\frac{1}{2}$ Aar gamle (kun undtagelsesvis ældre), og saasart de have opnaaet en Alder af $1\frac{1}{2}$ Aar, slagtes de. Jeg har Grund til at antage, at Bønderne snart vilde sørge for at faa deres Faarerace forbedret, naar her blot i Nærheden fandtes et Depot, hvorfra de kunde hente Stamdyr; men et saadant findes ikke undtagen hos Thord Stueland i Kvindherred, der har lagt sig efter Avlen af forædlede, engelske Faareracer; men det Antal Avlsdyr, han aarlig kan afse, formaar langtfra ikke at tilfredsstille Behovet. Af Uld avles her i Distriktet ikke saalidet mere end der forbruges, idet der tilvirkes Vadmel, som sælges til Opkjøbere, der igjen afsætte det, især paa Østlandet.

Svineavl spiller her i Distriktet ingen synderlig stor Rolle, da Svinene næsten samtlige høre til den lille, paa disse Kanter hjemmehørende, Race. Hver Gaardmand holder i Regelen saa mange Svin, at han tilfredsstiller Husets Behov for Flesk, men heller ikke flere, og heri handler han vistnok rigtigt, da Fordelen ved at holde Svin af den her brugelige Race vist er meget problematisk, eftersom et 2aarsgammelt Svin her sjelden eller aldrig opnaar en høiere Slagtervægt end 5—6 Voger. Svinene holdes her kun hjemme om Vinteren, om Sommeren drives de derimod tilfjelds med den øvrige Besætning; dette er maaske Noget, som Svin af ædlere Racer ikke kunde udholde, men ikke destomindre vilde vistnok Indførelsen af saadanne svare god Regning; heri ligger maaske ogsaa Grunden til, at man her har holdt saa fast paa den oprindelige Race.

nelse

huse behandlede Syge i 1864.

Kommune.	Uhelbredede.				Døde.			Tilbageiggende.			Mortalitetsforhold	Det samlede Antal Forpleiningsdage.	Dagligt Middelhælg.	Forpleiningsdage for hver Udskreven.	Udgift til Medicin for hver Syg i Døgnet. ^{a)}
	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.					
3	82	13	10	23	50	27	77	41	44	85	1 : 7,8	28250	77,2	46,9	5,65
1	94	24	12	36	21	9	30	39	19	58	1 : 16,7	21478	58,7	42,6	4,30
9	20	4	1	5	5	5	10	52	20	72	1 : 38	28872	78,9	76	2,28
3	196	41	23	64	76	41	117	132	83	215	1 : 12,7	78600	214,75	52,8	4,04
-	2	1	-	1	2	4	6	4	7	11	1 : 5,5	4680	12,8	141,8	1,87
2	109	13	18	31	64	58	122	54	98	152	1 : 6,6	58124	158,8	72	1,56
-	-	-	-	-	2	-	2	11	-	11	1 : 106,5	6080	16,6	28,5	2,47
1	3	-	-	-	2	3	5	4	6	10	1 : 10,6	4248	11,6	80,25	3,46
1	2	1	-	1	5	4	9	4	3	7	1 : 3,8	1866	5,1	54,9	2,1
-	1	-	-	-	4	-	4	7	5	12	1 : 23,75	4025	11	42,4	2,94
-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	3	0 : 71	888	2,4	12,5	4,77
-	-	-	-	-	5	5	10	6	3	9 ⁱ⁾	1 : 6,1	3295	9	54	2,41
-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	0 : 54	893	2,4	16,5	2,65
1	2	-	1	1	2	4	6	4	8	12	1 : 7,3	5149	14,1	117	3,47
-	1	-	2	2	1	1	2	6	6	12	1 : 18	4025	11	111,8	3,07
-	1	1	-	1	8	3	11	8	3	11	1 : 8,7	4825	13,2	50,3	7,35
-	2	6	1	7	7	2	9	4	5	9	1 : 8,55	4202	11,5	54,6	2,37
1	1	2	-	2	2	2	4	7	10	17	1 : 19	3119	8,5	67,8	3,46
-	16	8	-	8	1	-	1	6	-	6	1 : 448	6825	18,6	15,2	2,74
9	17	5	1	6	7	9	16	25	22	47	1 : 7,6	17114	46,8	141,4	2,65
1	2	1	-	1	2	-	2	1	-	1	1 : 11	690	1,9	31,4	?
2	9	2	-	2	5	-	5	5	2	7	1 : 18	3680	10,05	40,9	5
-	3	5	-	5	6	2	8	6	2	8	1 : 12,75	4046	11,05	39,7	2,82
-	6	4	-	4	6	-	6	4	-	4	1 : 33,3	3549	9,7	17,7	2,2
1	3	1	1	2	1	-	1	10	5	15	1 : 28	5333	14,6	190,5	3,4 ^{l)}
4	14	9	2	11	8	5	13	5	7	12	1 : 11,8	8282	22,6	53,8	2,36
3	5	1	1	2	15	18	33	12	12	24	1 : 6	6939	18,96	34,9	2,17
8	51	16	12	28	32	18	50	27	33	60	1 : 13,3	25209	68,9	38	3,67
-	-	4	1	5	1	1	2	14	26	40	1 : 11,5	15995	43,7	695,4	0,66 ^{m)}
3	8	3	1	4	6	5	11	6	8	14	1 : 7,2	6907	18,9	87,4	4,088
3	46	21	11	32	25	15	40	41	34	75	1 : 17,2	29887	81,66	43,4	4,21
3	18	4	2	6	8	6	14	20	11	31	1 : 13,1	10359	28,3	56,6	4,9
4	37	6	6	12	5	3	8	14	9	23	1 : 17,9	9589	26,2	67,05	5,02
3	39	12	6	18	4	6	10	8	5	13	1 : 19,1	7532	20,6	39,4	5,33 ⁿ⁾
3	4	3	1	4	1	2	3	4	-	4	1 : 12,3	1982	5,4	53,6	4,08
3	24	1	2	3	4	2	6	6	5	11	1 : 20	8428	23	70,2	3,26
3	13	1	2	3	10	4	14	5	2	7	1 : 5,9	3607	9,86	43,4	3,28
-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	0 : 7	221	0,6	31,6	5,36
1	6	2	1	3	-	3	3	-	1	1	1 : 18	1575	4,3	29,2	5
-	1	1	1	2	1	1	2	3	-	3	1 : 13	744	2	28,6	2,98
U	643	177	96	273	328	227	555	476	421	897	1 : 12,4	362512	990,47	52,5	

res af dem — tilkommende 25 pCt. fradragne, naar det, som Tilfældet er med Nordlands Amts Sygehuse i Alstahoug og ts Sygehus i Namdal bemærkes, at Medicinen er leveret fra Namsos Apothek uden Rabat. For de øvrige Sygehuses Vedkom- tforbrug kun kan blive tilnærmelsesvis.

ligesom det daglige Middelhælg, Forpleiningsdage for hver Udskreven og Udgiften til Medicin kun er beregnet for disses

CHRISTIANIA. DET STEENSKS BOGTRIKKERI. 1866.